

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1935:8
JUSTITIEDEPARTEMENTET

BETÄNKANDE

MED FÖRSLAG ANGÅENDE

ÅTGÄRDER MOT STATSFIENTLIG VERKSAMHET

AVGIVET AV

EN DÄRTILL FÖRORDNAD KOMMITTÉ

STOCKHOLM
1935

Statens offentliga utredningar 1935

Kronologisk förteckning.

---

1. Betänkande med förslag angående åtgärder för spannmålsodlingens stödjande. Marcus. 134 s. **Jo.**
  2. Betänkande med förslag rörande lån och årliga bidrag av statsmedel för främjande av bostadsförsörjning för mindre bemedlade barnrika familjer jämte därtill hörande utredningar. Beckman. 86*, 265 s. **S.**
  3. Kortfattad framställning av organisationssakkunnigas betänkande med utredning och förslag rörande den samhällliga hjälpverksamhetens organisation m. m. Beckman. 23 s. **S.**
  4. Promemoria angående tillsynen över fastighetsregistreringen och fastighetsbildningen. Marcus. 70 s. **Ju.**
  5. Förslag till ändrade bestämmelser rörande allmänna handlingars offentlighet. Norstedt. 79 s. **Ju.**
  6. Arbetslöshetsutredningens betänkande. 2. Åtgärder mot arbetslöshet. Norstedt. x, 338, 32* s. **S.**
  7. Teknisk-ekonomiska utredningar rörande vägväsendet. Del 2. Broar. Heggström. 130 s. **K.**
  8. Betänkande med förslag angående åtgärder mot statfientlig verksamhet. Idun. 406 s. **Ju.**
-

Anm. Om särskild tryckort ej anges, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. **E.** = ecklesiastikdepartementet, **Jo.** = jordbruksdepartementet. Enligt kungörelsen den 3 febr. 1922 ang. statens offentliga utredningars yttre anordning (nr 98) utgivas utredningarna i omslag med enhetlig färg för varje departement.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1935:8
JUSTITIEDEPARTEMENTET

BETÄNKANDE

MED FÖRSLAG ANGÅENDE

ÅTGÄRDER MOT STATSFIENTLIG VERKSAMHET

AVGIVET AV

en därtill förordnad kommitté

Iduns tryckeri aktiebolag

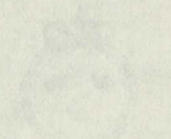
Esselte ab. Stockholm 1935

421111

SEALERS OF THE UNIVERSITY OF TORONTO

BETA KAPPA

ATGARDER MOTTSTÄRNTING

ORRISANNE

Faint text at the bottom of the page, possibly a date or page number.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

<i>Skrivelse till Konungen</i>	Sid. 7
--------------------------------------	--------

Författningstexter.

Förslag till lag angående för statens säkerhet och ordningen i landet farliga sammanslutningar	11
» » lag om ändring i 8 och 16 kap. strafflagen	13
» » lag angående skrifter, ägnade att undergräva krigslydnaden ...	14
» » ändring i vissa delar av §§ 1, 3, 4 och 5 tryckfrihetsförordningen	16
» » lag om mötesskydd	20
» » kungörelse om ändrad lydelse av kungörelsen den 10 juni 1932 (nr 198) angående tillämpning för riket i dess helhet av vissa bestämmelser i ordningsstadgan för rikets städer den 24 mars 1868 (nr 22)	20
» » kungörelse om ändrad lydelse av § 30 ordningsstadgan för rikets städer den 24 mars 1868 (nr 22)	21
» » lag om förbud för viss i det allmännas tjänst anställd personal att deltaga i vissa sammanslutningar eller att främja deras verksamhet	22
» » lag om ändrad lydelse av 71 och 72 §§ strafflagen för krigsmakten den 23 oktober 1914 (nr 324)	22
» » lag om förbud för krigsmanskap att deltaga i demonstrations-tåg och vissa sammankomster	23
» » förordning om ändrad lydelse av 27 § 1 mom. förordningen den 11 juli 1919 (nr 406) angående försäljning av pilsnerdricka	24
» » förordning om ändrad lydelse av 14 § 1 mom. förordningen den 8 maj 1925 (nr 119) angående försäljning av vissa alkoholfria och därmed jämförliga drycker	24
» » kungörelse om tillägg till § 1 kungörelsen den 9 maj 1916 (nr 149) angående vad militär personal i vissa fall har att iakttaga vid upprätthållande av allmän ordning m. m.	25

Betänkande.

<i>Avd. I. Inledande översikt</i>	27
<i>Behandlingen i riksdagen av frågan om åtgärder mot statsfientlig verksamhet; kommitténs uppdrag</i>	27

	Sid.
<i>På stats- och rättsordningens omstörtande riktad verksamhet</i>	32
Sveriges Kommunistiska Parti (Sektion av Kommunistiska Internationalen) med hjälporganisationer	32
Komintern sid. 33. — Sveriges Kommunistiska Parti sid. 47. — De kommunistiska hjälporganisationerna sid. 51. — Utbredning sid. 56. — Finansiering sid. 58.	
Socialistiska Partiet (Arbetarnas och Jordfolkets Förbund)	58
Syndikalismen och anarkismen	60
De nationalsocialistiska partierna.....	61
Sammanfattning.....	68
<i>Allmänna synpunkter angående önskvärdheten av ett ingripande från statsmakten och de åtgärder, som kunna tänkas komma i fråga</i>	71
<i>Avd. II. Åtgärder mot särskilda yttringar av statsfientlig verksamhet</i>	79
<i>Åtgärder för att stävja våldsanvändning och oordningar</i>	79
Bestämmelser angående våld mot enskild person, våldshandlingar och trots mot offentlig myndighet	79
Reglering beträffande arbetstvister	80
Straffbestämmelser till skydd för församlingrätten	80
Upprätthållandet av ordningen vid möten och demonstrationer; anmälningsplikt och tillståndstvång	86
<i>Åtgärder för att stävja missbruk av yttrande- och tryckfrihet</i>	99
Förutsättningarna för propagandans straffbarhet	103
Förledande till brott sid. 103. — Den allmänna propagandan i övrigt (Smädande och hetsande mot författningen, upphetsande mot vissa grupper av befolkningen. Smädande av flagga, vapen etc. Smädelse mot allmänt organ såsom sådant eller mot kår eller grupp av ämbets- och tjänstemän. Lögnaktiga uppgifter) sid. 114.	
Formella anordningar i avseende å utkrävandet av ansvar	128
Utsträckt rätt för allmän åklagare att åtala förgripelser mot ämbets- och tjänstemän sid. 129. — Ansvarigheten för utgivande av periodiska skrifter sid. 132. — Skyldighet att beriktiga vilseledande uppgifter i periodiska skrifter sid. 142. — Bestämmelserna angående tryckfrihetens övervakning sid. 148. — Beslag av icke tryckt skrift sid. 160. — Juryinstitutionen sid. 161. — Ingripande mot affischer m. m. sid. 162. — Utgivningsförbud för tidningar sid. 163.	
<i>Propagandan i skolorna</i>	167
<i>Propagandan inom försvarsverket</i>	172
Allmänna synpunkter	172
Vikten av propagandans stävjande	187
Upplysningsverksamhet och undanröjande av missförhållanden	187
Lagstiftningsåtgärder.....	189
Allmänna riktlinjer sid. 189. — Översikt av föregående lagstiftningsåtgärder och lagförslag i ämnet sid. 191. — Åtgärder till undertryckande av propagandan, indragning och beslag av skrifter sid. 193. — Militärens deltagande i möten m. m. sid. 215. — Avskiljande från krigsmakten av fast anställd personal, som bedriver disciplinupplösande propaganda sid. 232. — Värnpliktiga, som bedriva disciplinupplösande propaganda sid. 234. — Diverse frågor (Samvetsömma värnpliktiga. Skydd för befäl	

	Sid.
mot smädelser, våld o. dyl. Ingripande mot vapenstölder. Undervisning om gällande lagbestämmelser mot den disciplinupplösande propagandan) sid. 245.	
<i>Spioneri</i>	248
<i>Avd. III. Fråga om förbud mot organisation och dess verksamhet</i>	253
<i>Avd. IV. Vissa frågor rörande allmänna organ och myndigheternas befogenheter</i>	275
<i>Fråga om förbud för i allmän tjänst anställda att delta i statsfientlig verksamhet</i>	275
<i>Polisväsendet m. m.</i>	300
Gällande bestämmelser m. m.	300
Allmänna synpunkter	306
Särskilda frågor	308
1. Omreglering av fjärdingsmansinstitutionen sid. 308. — 2. Utökning av ordningspolisen sid. 310. — 3. Polisens uniform och bevärning sid. 316. — 4. Polisens utbildning sid. 318. — 5. Övervakning av den statsfientliga verksamheten sid. 319. — 6. Förstatligande helt eller delvis av polisväsendet sid. 320. — 7. Skyldighet att biträda polismyndighet sid. 326. — 8. Polisens makt- och tvångsmedel m. m. sid. 328.	
<i>Fråga om särskilda befogenheter för myndigheterna vid orostillfällen</i>	330
—————	
<i>Särskilda yttranden:</i>	
Av herr Borell	337
» herrar Bergström och Olof Olsson	353
» herr Olof Olsson	360
» » Anton Pettersson	368
—————	
<i>Bilagor:</i>	
1. Utdrag ur tidningar m. m., belysande ytterlighetsriktningarnas propaganda	369
a) Propagandan i allmänhet sid. 369. — b) Propagandan inom försvarsverket sid. 381.	
2. Redogörelse för vid arbetskonflikter åren 1931—1934 inträffade oroligheter, vilka torde stå i samband med den kommunistiska agitationen	391
3. Sammandrag av ytterlighetspartiernas röstsiffror vid senaste båda riksdags- och landstingsmannaval	401
4. Översikt över av krigsdomstolar eller i disciplinär ordning åren 1930—1934 avgjorda mål, som anses ha haft samband med den disciplinupplösande propagandan, m. m.	403

Förkortningar:

- SL = Allmänna strafflagen.
- TF = Tryckfrihetsförordningen.
- SfK = Strafflagen för krigsmakten.
- Tj. f. a. = Tjänstgöringsreglemente för armén.
- R. f. m. = Reglemente för marinen.
- Tj. f. f. = Tjänstgöringsreglemente för flygvapnet.

Till KONUNGEN.

Eders Kungl. Maj:t beslöt den 26 maj 1933 att tillsätta en kommitté med uppdrag att verkställa en förutsettningslös utredning angående åtgärder mot sådan av sammanslutningar eller enskilda bedriven verksamhet, som syf-

tar till att med våld eller eljest på olaglig väg omstörta eller förändra Sveriges stats- och rättsordning, samt förordnade justitierådet Emil Sandström att vara ledamot och ordförande i kommittén. Vidare bemyndigades chefen för justitiedepartementet att till ledamöter utse ytterligare högst sju personer.

Till ledamöter i kommittén utsågos här efter den 30 maj 1933 dåvarande revisionssekreteraren Erik Lind, ledamöterna av I kammaren, häradshövdingen Th. Borell, läroverksadjunkten Olof Olsson och professorn J. Bergman, ledamoten av II kammaren, redaktören K. Bergström samt ledamoten av I kammaren, ombudsmannen A. Pettersson.

Efter det Lind utnämns till justitieråd, beviljades honom entledigande från ledamotsuppdraget från och med den 1 oktober 1933 samt utsågs till ledamot i hans ställe ledamoten av II kammaren, redaktören I. Österström.

Såsom sekreterare hos kommittén har tjänstgjort under tiden den 1 september 1933—den 1 februari 1934 förste amanuensen i socialdepartementet Gunnar Wejle samt därefter assessorn i Svea hovrätt Olof Thulin.

I anledning av framställningar från kommittén har chefen för marinstabens mobiliseringsavdelning kommendörkaptenen C. G. Wahlström den 26 oktober 1934 förordnats att biträda kommittén vid behandling av frågan om åtgärder mot den disciplinupplösande verksamheten inom krigsmakten samt majoren i generalstaben C. S. R. Kempff under tiden den 13—den 15 december 1934 för samma ändamål stått till kommitténs förfogande.

På framställning av kommittén ha den 26 juni 1933 genom remiss från justitiedepartementet inhämtats upplysningar:

A) från länsstyrelserna angående dels de erfarenheter som inom deras arbetsområde vunnits rörande förekomsten av sådan utav sammanslutningar eller enskilda bedriven verksamhet, som syftar till att med våld eller eljest på olaglig väg omstörta eller förändra Sveriges stats- och rättsordning, samt sådan verksamhets utbredning, organisation, aktivitet och propagandametoder, dels iakttagelser rörande vapeninnehav och vapenövningar i hithörande syfte eller omständigheter, som stöda misstankar i sådan riktning, dels de ingripanden och åtgärder mot dylik verksamhet, som från myndigheternas sida förekommit, resultaten därav samt vunnit erfarenhet om möjligheterna att med gällande lagstiftning göra sådana ingripanden och åtgärder tillräckligt effektiva, dels iakttagelser angående de brister och luckor i gällande lagstiftning eller i ordningsmaktens organisation och utrustning, som hindra ett effektivt ingripande, och dels iakttagelser rörande reaktion hos andra samhällsgrupper, i form av organiserat bekämpande av en ytterlighetsriktning samt därav föranledd friktion och spänning;

B) från chefen för generalstaben, arméfördelningscheferna, militärbefälhavarna för övre Norrland och på Gotland, chefen för flygvapnet, chefen för marinstabens, stationsbefälhavarna vid Karlskrona och Stockholms örlogstationer samt cheferna för kustflottan och kustartilleriet i vilken omfattning inom krigsmakten från kommunistiskt, nationalsocialistiskt eller annat

håll förekommit propaganda eller annan verksamhet, ägnad att upplösa disciplinen eller eljest av statsfientlig karaktär, samt huruvida med stöd av gällande lagstiftning ett effektivt ingripande häremot kunnat ske; ävensom

C) från skolöverstyrelsen huruvida och i vilken omfattning inom skolorna eller vid militär- och idrottsövningar med skolungdomen förekommit propaganda av kommunistiska, nationalsocialistiska eller andra liknande sammanslutningar eller av enskilda samt huruvida behov ansetts föreligga att i anledning därav vidtaga åtgärder.

De sålunda hörda myndigheterna ha till sina yttranden i de flesta fall fogat yttranden av dem underordnade myndigheter.

Beträffande polisväsendet har yttrande inhämtats från statspolisintendenten.

Angående utländsk lagstiftning i hithörande ämnen ha uppgifter införskaffats genom beskickningarna i vissa europeiska länder. Kommitténs ordförande och sekreterare ha vidare enligt särskilt bemyndigande under tiden den 23—den 29 juni 1934 företagit en resa till Helsingfors för att inhämta upplysningar angående verkningarna av de åtgärder, som i förevarande hänseende vidtagits i Finland.

För att vid arbetet tagas under övervägande har kommittén fått mottaga: en till chefen för justitiedepartementet av tillkallade sakkunniga avgiven P. M. rörande lagstiftning angående lögnaktiga uppgifter och vrängda framställningar;

åtskilliga till Eders Kungl. Maj:t eller cheferna för justitie- och försvarsdepartementen från militärmyndigheterna inkomna framställningar om åtgärder mot den disciplinupplösande verksamheten inom krigsmakten; samt

till statsministern från Sveriges Socialdemokratiska Ungdomsförbund, Sölvesborgs Arbetarekommun och Åstorps Arbetarkommun inkomna framställningar angående ingripande mot hetsande och ordningsstörande politisk propaganda m. m. samt en till regeringen från Svenska Järnvägsmannaförbundets avdelning 85 i Vännäs inkommen framställning i samma syfte.

Kommittén har den 31 mars 1934 avgivit infordrat utlåtande över det av sakkunniga angående beväpnade enskilda sammanslutningar avgivna förslaget till lag om förbud mot vissa sammanslutningar.

Sedan kommitténs arbete numera blivit avslutat, får kommittén härmed i underdånighet till Eders Kungl. Maj:t överlämna betänkande angående åtgärder mot statsfientlig verksamhet. Betänkandet innehåller förslag

1) till lag angående för statens säkerhet och ordningen i landet farliga sammanslutningar;

2) till lag om ändring i 8 och 16 kap. strafflagen;

3) till lag angående skrifter, ägnade att undergräva krigslydnaden;

4) till ändring i vissa delar av §§ 1, 3, 4 och 5 tryckfrihetsförordningen;

5) till lag om mötesskydd;

6) till kungörelse om ändrad lydelse av kungörelsen den 10 juni 1932 (nr

198) angående tillämpning för riket i dess helhet av vissa bestämmelser i ordningsstadgan för rikets städer den 24 mars 1868 (nr 22);

7) till kungörelse om ändrad lydelse av § 30 ordningsstadgan för rikets städer den 24 mars 1868 (nr 22);

8) till lag om förbud för viss i det allmännas tjänst anställd personal att deltaga i vissa sammanslutningar eller att främja deras verksamhet;

9) till lag om ändrad lydelse av 71 och 72 §§ strafflagen för krigsmakten den 23 oktober 1914 (nr 324);

10) till lag om förbud för krigsmanskap att deltaga i demonstrationståg och vissa sammankomster;

11) till förordning om ändrad lydelse av 27 § 1 mom. förordningen den 11 juli 1919 (nr 406) angående försäljning av pilsnerdricka;

12) till förordning om ändrad lydelse av 14 § 1 mom. förordningen den 8 maj 1925 (nr 119) angående försäljning av vissa alkoholfria och därmed jämförliga drycker; samt

13) till kungörelse om tillägg till § 1 kungörelsen den 9 maj 1916 (nr 149) angående vad militär personal i vissa fall har att iakttaga vid upprätthållande av allmän ordning m. m.

Beträffande de förslag, som kommittén eljest ansett sig böra framföra, får kommittén hänvisa till vederbörliga avdelningar i betänkandet.

Förslagen åtföljas av utredning och motivering. Där så ansetts vara av särskilt intresse, ha lämnats översikter av utländsk lagstiftning. Vid utarbetandet av dessa översikter har hänsyn tagits till lagstiftningen i Danmark, Finland, Norge, Nederländerna, Schweiz, England, Frankrike, Belgien, Tjeckoslovakien och Tyskland (före det nationalsocialistiska genombrottet).

Undertecknade Borell, Olsson, Bergström och Pettersson åberopa i vissa delar av oss avgivna särskilda yttranden.

Underdånigst

EMIL SANDSTRÖM.

*TH. BORELL.

OLOF OLSSON.

J. BERGMAN.

KARL BERGSTRÖM.

ANTON PETTERSSON.

IVAR ÖSTERSTRÖM.

Olof Thulin.

Stockholm den 11 januari 1935.

FÖRFATTNINGSTEXTER

Förslag

till

lag angående för statens säkerhet och ordningen i landet farliga sammanslutningar.

Häri genom förordnas som följer:

1 §.

Sammanslutning, vars verksamhet med hänsyn till genom densamma ådagalagt syfte att med våld omstörta eller förändra rikets statsskick eller med hänsyn till sådana yttringar därav som försök att hindra offentlig myndighet i dess verksamhet, brott mot medborgerlig frihet eller andra brottsliga handlingar eller förberedelser därtill är av beskaffenhet att sätta statens säkerhet eller ordningen i landet i uppenbar fara, må jämte av densamma beroende sammanslutningar kunna, på talan av justitiekanslern, av domstol upplösas.

Upplöst sammanslutnings verksamhet må ej fortsättas, och skall i upplösningsbeslutet meddelas förbud däremot. Sammanslutningens egendom skall likvideras, och må domstolen förordna gode män att verkställa likvidationen. Beroende på de omständigheter, som föranleda upplösningen, må domstolen kunna förklara egendomen förverkad.

2 §.

Sammanslutning, som bildas i uppenbar avsikt att fortsätta upplöst sammanslutnings verksamhet, må jämväl kunna, på sätt i 1 § sägs, förklaras upplöst.

3 §.

Den, som mot meddelat förbud fortsätter, eller främjar fortsättningen av, upplöst sammanslutnings verksamhet såsom genom deltagande i beslut eller beivrande av sammanträde för främjande av dess syfte, utgivande eller spridande av tidning eller annan skrift för sådant ändamål eller erläggande av avgift eller upplåtelse av lokal eller redskap, genom bildande eller deltagande i sammanslutning, som uppenbart är avsedd att fortsätta den upplösta sammanslutningens verksamhet, eller genom främjande av sådan sammanslutnings verksamhet, straffes, där ej gärningen enligt allmänna straff-

lagen är belagd med strängare straff, med fängelse. Äro omständigheterna försvårande, må till straffarbete i högst två år dömas. Är brottet ringa eller äro omständigheterna eljest synnerligen mildrande, må till dagsböter dömas.

Är den brottslige tjänsteman i statens eller kommuns tjänst, vare det ansett såsom försvårande omständighet, och må han, ändå att han fälles till ringare straff än straffarbete, dömas till avsättning eller mistning av tjänsten på viss tid.

4 §.

Egendom, som med ägarens eller hans ställföreträdares samtycke användes för att främja fortsättningen av upplöst sammanslutnings verksamhet, må kunna dömas förverkad.

5 §.

Mål enligt 1 eller 2 § anhängiggöres vid Svea hovrätt, och skall hovrätten vid företagande av sådant mål bestå av presidenten samt fyra efter lottnings utsedda ordinarie ledamöter.

På talan mot huvudorganisation må jämväl underlydande lokalavdelning förklaras upplöst.

Åtal för brott mot 3 § anhängiggöres vid allmän underrätt och utföres av allmän åklagare.

6 §.

Genom beslut under rättegången, som ej må särskilt överklagas, må domstol, där mål om upplösning av sammanslutning är anhängigt, meddela förbud att tills vidare i avvaktan på slutligt utslag fortsätta sammanslutningens verksamhet, och gälle angående överträdelse av sådant förbud vad i 3 och 4 §§ är stadgat. I beslutet må förordnas gode män att omhändertaga sammanslutningens egendom.

Justitiekanslern må förordna om beslag å egendomen. I fråga om sådant beslag skall i tillämpliga delar gälla vad i lagen den 12 maj 1933 om vissa tvångsmedel i brottmål föreskrives.

7 §.

Böter, som ådömas enligt denna lag, tillfalla kronan. Saknas tillgång till böternas gäldande, förvandlas de enligt allmänna strafflagen. Behållningen av förverkad egendom tillfaller allmänna pensionsfonden.

8 §.

Angående förbud mot utgivande eller spridande av tryckt skrift för att fortsätta, eller främja fortsättningen av, upplöst sammanslutnings verksamhet så ock angående straff för överträdelse av sådant förbud stadgas i tryckfrihetsförordningen.

Denna lag träder i kraft den

Förslag

till

lag om ändring i 8 och 16 kap. strafflagen.

Härigenom förordnas, dels att 8 kap. 14 § och 16 kap. 15 § strafflagen skola erhålla följande ändrade lydelse, dels ock att i 8 kap. strafflagen skall införas en ny paragraf av nedan angivet innehåll och betecknad såsom 21 a §:

8 KAP.

14 §.

Den, som uppsåtligen ger allmän spridning åt falska rykten eller lögnaktiga uppgifter, ägnade att väcka förakt för allmänt organ eller att framkalla fara för rikets säkerhet eller allmän ordning och frid, straffes, där ej handlingen särskilt är belagd med högre straff, med fängelse eller böter.

21 a §.

Svensk man, som insamlar eller låter insamla ej i tryck offentligt tillgängliga uppgifter angående rikets försvar eller angående förhållanden, som ha inflytande på rikets försvarskraft, i syfte att därigenom gå främmande makt tillhanda, dömes, då uppgifterna ej äro av beskaffenhet att böra hållas hemliga, till fängelse. Äro omständigheterna synnerligen försvårande, må till straffarbete i högst två år dömas.

16 KAP.

15 §.

Ej må brott, som i 7, 8, 9 eller 11 § sagt är, åtalas av annan än målsägande, där ej ärekränkningen skett mot ämbets- eller tjänsteman i eller för hans ämbete eller tjänst eller avser förhållande utom ämbetet eller tjänsten av beskaffenhet att den kränkte därigenom kan anses ovärdig det förtroende och den aktning, som ämbetets eller tjänstens behöriga utövning kräver; ej heller må brott, som i 12 § sägs, åtalas av allmän åklagare, där det ej av målsägande till sådant åtal angives.

Denna lag träder i kraft den

F ö r s l a g

till

lag angående skrifter, ägnade att undergräva krigslydnaden.

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

Anträffas vid trupp eller ombord å flottans fartyg skrift, vilken genom meddelande av mot disciplinens krav stridande förhållningsorder, genom försök att uppväcka hat mot befälet eller på annat sätt uppenbarligen åsyftar att undergräva krigslydnaden, må indragning ske av de exemplar av skriften, som vid truppen eller å fartyget anträffas. Den, som vid truppen eller å fartyget högsta befälet utövar, äger omedelbart vidtaga nödig åtgärd för hindrande av sådan skrifts spridande inom truppen eller å fartyget under tid, som åtgår, till dess förordnande om indragning kan av honom utverkas. Förordnande om indragningen meddelas å ort utom Stockholm av chefens för justitiedepartementet (justitiekanslerns¹) ombud för övervakning av tryckfrihetsförordningens efterlevnad samt i Stockholm av den eller de personer, som nämnde departementschef (justitiekanslern) för detta ändamål tillsatt. Förordnandet skall genast av befälet verkställas, men varde ofördröjligen av den, som meddelat det, anmält hos tryckfrihetskommittén; och ankomme på kommittén att pröva, huruvida förordnandet skall äga bestånd.

Tillsätts för Stockholm flera personer med befogenhet, som nu är sagd, varde för envar av dem angivet hans verksamhetsområde.

Vid sådan avdelning av krigsmakten, som ställes eller är ställd på krigsfot, äge högste befälhavaren rätt att förordna om indragning, varom i första stycket sägs, och skall vid hans beslut bero.

2 §.

Den, som vid trupp eller å flottans fartyg eller eljest bland krigsfolk eller bland värnpliktiga, vilka ej äro krigsmän men samlade på grund av föreskrift i värnpliktslagen, sprider eller låter utsprida för dylik spridning uppenbarligen avsedd skrift av innehåll, som i 1 § sägs, straffes, om han avvetat eller haft skäligen anledning antaga att skriften hade sådant innehåll, med fängelse i högst ett år eller dagsböter.

¹ Kommittén har föreslagit, att justitieministerns åligganden med avseende å tryckfrihetens övervakning skola överflyttas på justitiekanslern (jfr sid. 16, not 1, samt sid. 157 f.).

Lag samma vare beträffande den, som innehar exemplar av sådan skrift under omständigheter, varav det uppenbarligen framgår att han har för avsikt att så sprida eller låta sprida dem.

Har anmälan gjorts för utverkande av förordnande om indragning och meddelas ej sådant förordnande eller varder förordnandet ej bestående, vare frågan om ansvar förfallen.

3 §.

Den, som i andra fall än i 2 § sägs, medan förordnande om indragning av skrift är gällande, med vetskap om förordnandet utsprider eller låter utsprida skriften vid trupp eller å flottans fartyg, straffes på sätt i samma paragraf sägs.

4 §.

Lyder den, som gör sig skyldig till enligt denna lag straffbart förfarande, under strafflagen för krigsmakten, och är gärningen där belagd med strängare straff, straffes enligt sistnämnda lag. Straff enligt förevarande lag äge ej heller rum, där gärningen enligt allmänna strafflagen är belagd med strängare straff.

5 §.

Åtal för brott mot denna lag anhängiggöres vid allmän domstol och utföres av allmän åklagare. Lyder den brottslige under strafflagen för krigsmakten, höre dock målet till krigsdomstols upptagande.

6 §.

Böter, som ådömas enligt denna lag, tillfalla kronan. Saknas tillgång till böternas gäldande, förvandlas de enligt allmänna strafflagen.

Denna lag träder i kraft, beträffande icke tryckt skrift den _____, samt beträffande tryckt skrift då Konungen, efter det riksdagen antagit Konungens förslag till ändring av § 1 mom. 1, § 4 mom. 9, 12, 13 och 14 samt § 5 mom. 10 tryckfrihetsförordningen, låtit i riksdagen uppläsa öppet brev att kungörelse utfärdats om sådan ändring av tryckfrihetsförordningen.

Förslag

till

ändring i vissa delar av §§ 1, 3, 4 och 5 tryckfrihetsförordningen.¹

§ 1.

1:o) Alla — — — handlingar. För spridande av tryckt skrift bland krigsfolk eller bland värnpliktiga, vilka ej äro krigsmän men samlade på grund av föreskrift i värnpliktlagen, så ock för offentliggörande av tryckt skrift genom anslag, genom kringförande av plakat eller på annat likartat sätt gälle de villkor och inskränkningar, som om annan skrift äro eller varda i sådant hänseende stadgade. Eljest må ej någon i annan ordning eller i annat fall, än denna lag stadgar, kunna för tryckt skrifs innehåll tilltalas eller straffas.

Under — — — utgives.

2:o. Någon tryckningen föregående granskning av skrift, eller annat förbud emot tryckning därav, än i 4 § sägs, skall ej äga rum. Ej skall — — — försvaras.

4:o. Å varje nummer eller häfte av periodisk skrift skall utsättas namnet å den, som har inseende över skriftens utgivning och äger bestämma dess innehåll (*utgivaren*). Försummas det, böte boktryckaren från och med tjugufem till och med tvåhundra riksdaler.

Utgivare av periodiska skrifter må endast den vara, som är i riket bosatt svensk medborgare, är myndig samt icke är ådömd påföljd enligt 2 kap. 19 § strafflagen eller förklarad ovärdig att i rikets tjänst vidare nyttjas. Är utgivare icke, jämlikt vad nu är sagt, behörig, böte såväl utgivaren som förläggaren och boktryckaren, den sistnämnde där han ägt vetskap om förhållandet, från och med femtio till och med femhundra riksdaler.

Uppgives å periodiska skrifter för skens skull såsom utgivare annan person än den verkliga utgivaren, skola såväl den verkliga utgivaren som ock den uppgivne ävensom förläggaren, de sistnämnda där uppgiften tillkommit med deras vetskap, straffas med böter från och med femtio till och

¹ Kommittén har — med hänsyn till det av särskilda sakkunniga nyligen framlagda betänkandet angående tryckfrihetsprocessens ombildning — icke i lagtext utformat samtliga de ändringar, som föranledas av förslaget om överflyttning å justitiekanslern av justitieministerns åligganden med avseende å tryckfrihetens övervakning och ej heller förslaget om ändring i kvarstadsbestämmelserna (se sid. 159). Av samma skäl har kommittén icke i §§ 4 och 5 inarbetat de moment, som där föreslås tillagda.

med femhundra riksdaler. Har skriftens innehåll förklarats brottsligt, må straffet kunna höjas till fängelse i högst sex månader.

Är utgivare genom sjukdom, bortresa eller annat tillfälligt förfall hindrad att utöva sin befattning, må å den periodiska skriften jämte hans namn kunna angivas namnet å den, som i egenskap av hans ställföreträdare under tiden har inseende över skriftens utgivning och äger bestämma dess innehåll. Har hindret fortvarat mera än två månader, skall uppgift, som nu är sagd, alltid äga rum. Försummas det, böte ställföreträdaren ävensom förläggaren från och med tjugufem till och med tvåhundra riksdaler. Vad i andra och tredje styckena här ovan är sagt om utgivare skall äga motsvarande tillämpning i fråga om ställföreträdare för honom.

Innan första numret av en periodisk skrift utgives, skall utgivaren till justitiekansleren mot bevis avlämna skriftlig anmälan, innehållande uppgift å skriftens titel och tryckningsort samt utgivarens namn. Sker förändring i något av dessa hänseenden, skall förändringen ofördröjligen anmälas på sätt nu är nämnt. Har anmälan, som nu är sagd, icke skett i behörig tid, böte såväl utgivaren som boktryckaren för varje gång åtal sker från och med tjugufem till och med tvåhundra riksdaler.

7:o. Den — — — är. Utgivare av periodiska skrifter — — — iakttagna. Fullgöres i fråga om periodiska skrifter utgivarens åligganden av annan person än den, som utsatts å skriften såsom utgivare eller ställföreträdare, svare den verkliga utgivaren för innehållet däri.

Finnes ej behörig utgivare eller kan det ej visas vem han är, vare förläggaren ansvarig. Finnes ej särskild förläggare eller kan det ej visas vem han är, eller var förläggaren, vid den tid då skriften utgavs, i anseende till ålder eller sinnesbeskaffenhet sådan, att ansvar enligt lag ej kan honom ådömas, eller var han vid den tiden icke bosatt i riket och kan han i sistnämnda fall ej heller, då ansvaret göres gällande, här i riket anträffas, ansvare boktryckaren.

Utövas under tillfälligt förhinder för utgivaren hans befattning av ställföreträdare, vars namn är eller jämlikt 4 mom. fjärde stycket bort vara utsatt å skriften, vare i fråga om ansvar för innehållet ställföreträdaren ansedd såsom utgivare.

Saknar utgivare av periodisk skrift tillgång till betalning av skadestånd eller rättegångskostnad, som i anledning av åtal för tryckt skrifts innehåll honom ådömts, vare skriftens förläggare för betalningen därav ansvarig.

8:o. Vid — — — tillkännagiver. Angår rättegången periodisk skrift, må den instämmas, som enligt förenämnda regler svarar för skriftens innehåll. Domaren — — — inkalla.

Skulle — — — böter.

Har — — — år.

9:o. Utsätter någon å annan skrift än periodisk skrift bedrägligt — — — är.

§ 3.

Tillagt mom.¹

Spridning av falska rykten eller lögnaktiga uppgifter, ägnade att väcka förakt för allmänt organ eller att framkalla fara för rikets säkerhet eller allmän ordning och frid; brottet skall, där ej handlingen särskilt är belagd med högre straff, straffas med fängelse eller med böter från och med ett-hundra till och med ettusen riksdaler, och skriften konfiskeras.

§ 4.

2:o. I — — — ombud. Boktryckare, som denna föreskrift uraktlåter, vare förfallen till böter från och med femtio till och med femhundra riksdaler eller fängelse i högst sex månader.

7:o. Utgivare av periodiska skrifter, vilka — — — pliktas.

9:o. Den — — — skriften.

Rubbning — — — lag.

12:o—14:o. Dessa moment skola upphöra att gälla.

Tillagda mom.²

I:o. Därest sammanslutning, vars verksamhet med hänsyn till genom den samma ådagalagt syfte att med våld omstörta eller förändra rikets statskicks eller med hänsyn till sådana yttringar därav som försök att hindra offentlig myndighet i dess verksamhet, brott mot medborgerlig frihet eller andra brottsliga handlingar eller förberedelser därtill är av beskaffenhet att sätta statens säkerhet eller ordningen i landet i uppenbar fara, förklaras upplöst, må i beslutet därom, på yrkande av justitiekansleren, meddelas förbud mot utgivande eller spridande av periodisk skrift, som utgivits av sammanslutningen eller för dess räkning, så ock mot utgivande eller spridande av annan skrift, som avser att främja fortsättningen av sammanslutningens verksamhet. Genom beslut under rättegången, som ej må särskilt överklagas, må utgivande eller spridande av sådana skrifter förbjudas tills vidare i avvaktan på slutligt utslag.

II:o. Jämväl i särskild rättegång må, på yrkande av justitiekansleren, meddelas förbud, som i I mom. sägs, så ock förbud mot utgivande eller spridande av periodisk skrift, med vilken uppenbarligen avses att ersätta förbjuden periodisk skrift. Angående provisoriskt förbud vare lag, som i samma mom. sägs.

¹ I den av sakkunniga inom justitiedepartementet avgivna P. M. rörande lagstiftning angående lögnaktiga uppgifter och vrängda framställningar föreslås omarbetning av 12 mom. i 3 § (se sid. 122). Med hänsyn härtill har kommittén icke i paragrafen inarbetat det tillagda momentet eller utformat den jämkning, som erfordras i 4 § 11 mom. TF (se sid. 127 f.).

² Jfr sid. 16, not 1.

III:o. Den, som fortsätter att utgiva eller sprida periodisk skrift, som förbjudits, eller utgiver eller sprider skrift, som avser att ersätta förbjuden periodisk skrift, eller eljest utgiver eller sprider skrift, som avser att främja fortsättningen av den upplösta sammanslutningens verksamhet, straffes som sägs i lagen angående för statens säkerhet och ordningen i landet farliga sammanslutningar.

Egendom, som med ägarens eller hans ställföreträdarens samtycke använts för utgivande av skrift, som här sägs, må kunna av domstolen på yrkande av åklagaren dömas förverkad. Behållningen av förverkad egendom tillfaller allmänna pensionsfonden.

§ 5.

10:o. Om laga domstol för åtal å förbrytelse, som omförmäles i 4 § 9 mom., gälle vad i allmän lag sägs.

11:o. Angripas, uti av trycket utkomna skrifter, enskilda personer, en eller flera, och det ej sker i och för deras ämbete eller tjänst eller för förhållande utom ämbetet eller tjänsten av beskaffenhet att den kränkte därigenom kan anses ovärdig det förtroende och den aktning, som ämbetets eller tjänstens behöriga utövning kräver, därom — — — verkställas.

Tillagt mom.¹

I:o. Mål enligt 4 § II mom. anhängiggöres vid Svea hovrätt, och skall hovrätten vid företagande av sådant mål bestå av presidenten samt fyra efter lottning utsedda ordinarie ledamöter. Talan mot hovrättens utslag fullföljes i den för besvärsmål stadgade ordning.

Åtal enligt 4 § III mom. anhängiggöres vid allmän underrätt och handlägges i vanlig ordning.

Övergångsstadgande.

Enligt äldre lag gjord anmälan om utgivande av periodisk skrift gälle endast för tiden intill utgången av år . Innan därefter något nytt nummer av skriften utkommer, skall anmälan göras enligt 1 § 4 mom. Sådan anmälan må göras redan under

Äldre lags bestämmelser om vem som är för tryckt skrifts innehåll ansvarig och om den ordning, vari ansvarigheten må fastställas, skola, jämväl efter det av riksdagen antagna ändringar härutinnan blivit gällande, tillämpas i fråga om skrift, som dessförinnan utgivits.

¹ Jfr sid. 16, not 1.

Förslag

till

lag om mötesskydd.

Härigenom förordnas som följer:

Den, som genom våld å person eller egendom, genom oljud eller på annat sätt söker att hindra eller försvåra hållandet av allmän sammankomst för överläggning om allmänt eller enskilt ärende eller för åhörande av föredrag, straffes med fängelse. Var brottet ringa eller äro omständigheterna eljest mildrande, vare straffet dagsböter.

Böter, som ådömas enligt denna lag, tillfalla kronan. Saknas tillgång till böternas gäldande, förvandlas de enligt allmänna strafflagen.

Åtal för brott mot denna lag anhängiggöres vid allmän domstol och utföres av allmän åklagare.

Denna lag träder i kraft den

Förslag

till

kungörelse om ändrad lydelse av kungörelsen den 10 juni 1932 (nr 198) angående tillämpning för riket i dess helhet av vissa bestämmelser i ordningsstadgan för rikets städer den 24 mars 1868 (nr 22).

Härigenom förordnas, att kungörelsen den 10 juni 1932 angående tillämpning för riket i dess helhet av vissa bestämmelser i ordningsstadgan för rikets städer den 24 mars 1868 skall erhålla följande ändrade lydelse:

Vad i § 13 ordningsstadgan för rikets städer den 24 mars 1868 är stadgat i fråga om maskerad, bal, lekstuga, lindansning, positivspelning eller dylikt, akrobatiska konststycken, konstridning, djurförelisning eller andra med dessa jämförliga tillställningar skall tillämpas jämväl beträffande dylik

tillställning å ort, varest vad sålunda är stadgat icke redan är gällande. Lag samma vare, såvitt nämnda paragraf avser demonstrationståg.

I förevarande fall tillkommer landsfiskal enahanda befogenhet, som enligt samma paragraf är i fråga om stad tillagd polismyndighet därstädes.

Denna kungörelse träder i kraft den

Förslag

till

kungörelse om ändrad lydelse av § 30 ordningsstadgan för rikets städer den 24 mars 1868 (nr 22).

Häri genom förordnas, att § 30 ordningsstadgan för rikets städer den 24 mars 1868, i dess lydelse enligt kungörelsen den 10 juni 1932 (nr 199), i nedan intagna del skall erhålla följande ändrade lydelse:

Vad — — — hänseende.

Kungl. Maj:ts befallningshavande äge jämväl, där omständigheterna därtill föranleda, att, efter vederbörandes hörande, genom beslut, som underställes Kungl. Maj:ts prövning, särskilt förordna, att vad i § 13 är stadgat skall, även i den mån bestämmelserna i samma paragraf icke dessförinnan äro gällande, tillämpas å visst område på landet; och tillkommer i förevarande fall landsfiskal enahanda befogenhet, som enligt § 13 är i fråga om stad tillagd polismyndighet därstädes.

Denna kungörelse träder i kraft den

Förslag

till

lag om förbud för viss i det allmännas tjänst anställd personal att deltaga i vissa sammanslutningar eller att främja deras verksamhet.

Härigenom förordnas som följer:

Konungen äge utfärda förbud för krigsmaktens fast anställda personal och dess reserver, försvarsverkets civila personal samt befattningshavare vid polis- och åklagarväsendet att deltaga i sammanslutning, vars verksamhet är sådan eller vilken ålägger sina medlemmar sådana förpliktelser, att fara för behörigt fullgörande av vederbörandes tjänsteplikt kan uppkomma, eller att främja sådan sammanslutnings verksamhet.

Överträdelse av sådant förbud varde för tjänsteman ansett som fel i tjänsten, och må tjänstefelet oavsett omständigheterna i övrigt kunna anses som begånget under synnerligen försvårande omständigheter.

Denna lag träder i kraft den

Förslag

till

lag om ändrad lydelse av 71 och 72 §§ strafflagen för krigsmakten den 23 oktober 1914 (nr 324).

Härigenom förordnas, att 71 och 72 §§ strafflagen för krigsmakten skola, 71 § i nedan angivna del, erhålla följande ändrade lydelse:

71 §.

Var som muntligen inför samlat krigsfolk eller genom skrift, den han bland krigsfolket utspritt eller utsprida låtit, uppmanat eller annorledes sökt förleda till ohörsamhet mot förmans eller överordnads befallningar i tjänsten eller eljest såsom genom meddelande av mot disciplinens krav stridande förhållningsorder, genom försök att uppväcka hat mot befälet eller på annat sätt sökt undergräva krigslydnaden, varde — — — är sagt.

Lag samma vare om den, som annans skrift, den där innefattar sådant försök att undergräva krigslydnaden, som i 1 mom. sägs, utspritt eller utsprida låtit för att därmed främja den med skriften åsyftade verkan.

Lag samma vare ock om den, som innehar för spridning bland krigsfolk uppenbarligen avsedd skrift av innehåll, som i 1 mom. sägs, under omständigheter, varav det uppenbarligen framgår, att han har för avsikt att så sprida eller låta sprida dem.

72 §.

Den, som, medan förordnande om indragning av skrift jämlikt lagen angående skrifter, ägnade att undergräva krigslydnaden, är gällande, med vetskap om förordnandet utsprider eller låter utsprida skriften vid trupp eller å flottans fartyg, dömes till fängelse i högst ett år eller disciplinstraff. Sker brottet vid tillfälle, som i 65 § sägs, då må till straffarbete i högst ett år dömas.

Denna lag träder i kraft, beträffande icke tryckt skrift den , samt beträffande tryckt skrift då Konungen, efter det att riksdagen antagit Konungens förslag till ändring av § 1 mom. 1, § 4 mom. 9, 12, 13 och 14 samt § 5 mom. 10 tryckfrihetsförordningen, låtit i riksdagen uppläsa öppet brev att kungörelse utfärdats om sådan ändring av tryckfrihetsförordningen.

Förslag

till

lag om förbud för krigsmanskap att deltaga i demonstrationståg och vissa sammankomster.

Härmed förordnas som följer:

Det vare krigsmanskap förbjudet att i militär tjänstedräft deltaga i demonstrationståg.

Det vare vidare krigsmanskap förbjudet att bevista sammankomst anordnad av sammanslutning, vilken krigsmaktens fast anställda personal ej må tillhöra.

Är eljest sammankomst utsatt att äga rum å ort, där krigsmanskap är samlat till tjänstgöring, eller i grannskapet därav, och kan på giltiga grunder antagas att vid sammankomsten skola förekomma yttranden, vilka genom meddelande av mot disciplinens krav stridande förhållningsorder, genom försök att uppväcka hat mot befälet eller på annat sätt åsyfta att undergräva

krigslydnaden, äge på stället varande högste befälhavaren förbjuda manskapet att deltaga i sammankomsten. Om förbudets meddelande avlåte befälhavaren ofördröjligen underrättelse till justitiekanslern.

Överträdelse av förbud, som här avses, vare ansett såsom brott mot krigslydnaden, varom sägs i 79 § strafflagen för krigsmakten, eller såsom försummelse av tjänsteplikt enligt 130 § samma lag.

Denna lag träder i kraft den _____, då lagen den 16 juni 1906 (nr 42 s. 3) om förbud för krigsmanskap att deltaga i vissa sammankomster skall upphöra att gälla.

F ö r s l a g

till

förordning om ändrad lydelse av 27 § 1 mom. förordningen den 11 juli 1919 (nr 406) angående försäljning av pilsnerdricka.

Härigenom förordnas, att 27 § 1 mom. förordningen den 11 juli 1919 angående försäljning av pilsnerdricka skall erhålla följande ändrade lydelse:

1. Visa sig å ställe, där idkande av utskänkning medgivits enligt 13 §, oordningar eller bedrives där osedlighet och kan till följd därav rörelsens innehavare icke anses vara lämplig att vidare förestå densamma eller kan rörelsen på giltiga grunder antagas ha till syfte att främja verksamhet för undergrävande av krigslydnaden, äger Konungens befallningshavande att återkalla utskänkningen.

Denna lag träder i kraft den _____

F ö r s l a g

till

förordning om ändrad lydelse av 14 § 1 mom. förordningen den 8 maj 1925 (nr 119) angående försäljning av vissa alkoholfria och därmed jämförliga drycker.

Härigenom förordnas, att 14 § 1 mom. förordningen den 8 maj 1925 angående försäljning av vissa alkoholfria och därmed jämförliga drycker, skall erhålla följande ändrade lydelse:

1. Bedrives å försäljningsställe osedlighet, eller visar sig sådant ställe utgöra tillhåll för personer, som dömts för olovlig befattningsmed rusdrycker, eller finnes innehavaren vara oförmögen att upprätthålla god ordning i försäljningslokalen, eller föranledas av försäljningen oordningar i närheten av försäljningsstället, eller kan rörelsen på giltiga grunder antagas ha till syfte att främja verksamhet för undergrävande av krigslydnaden, äger länsstyrelsen återkalla tillstånd till försäljning eller för viss tid meddela förbud mot utskänkning av alkoholfria drycker.

Denna lag träder i kraft den

F ö r s l a g

till

kungörelse om tillägg till § 1 kungörelsen den 9 maj 1916 (nr 149) angående vad militär personal i vissa fall har att iakttaga vid upprätthållande av allmän ordning m. m.

Härigenom förordnas, att till § 1 kungörelsen den 9 maj 1916 angående vad militär personal i vissa fall har att iakttaga vid upprätthållande av allmän ordning m. m. skall fogas ett nytt stycke av följande lydelse:

Inom militärt övningsområde samt i läger eller kvarter äge militär befälhavare även i andra fall än nyss sagts sörja för upprätthållande av ordningen. För sådant ändamål må från området avlägsnas den, som uppträder berusad eller stör ordningen. I trängande fall må ock sådan person tagas i förvar såsom i föregående stycke sägs.

Denna kungörelse träder i kraft den

... i förhållande till de nämnda...
... tillståndet för personalen...
... i förhållande till de nämnda...
... tillståndet för personalen...
... i förhållande till de nämnda...
... tillståndet för personalen...

Den här kungörelsen träder i kraft den

Förslaget

III

Kungörelse om tillägg till § 1 i kungörelsen den 9 maj 1916 (nr 149)
angående vad militär personal i vissa fall har att iakttaga vid
upprätthållande av allmän ordning m. m.

Hänförelse förordas att till § 1 i kungörelsen den 9 maj 1916 angående
vad militär personal i vissa fall har att iakttaga vid upprätthållande av all-
män ordning m. m. skall följande lydelse tillfogas:

... inom militär övervakningsområde samt i jägers eller skatters tillstånd be-
räddare även i andra fall än dessa såvitt det rör upprätthållande av ord-
ningen. För sådant förhållande som fram omtalad är bestämt kan även annan
behandling eller straff utdömas. I tillägg till § 1 i kungörelsen den 9 maj 1916
i förordet såsom i förordet uttryckt.

Den här kungörelse träder i kraft den

11

AVD. I.

Inledande översikt.

Behandlingen i riksdagen av frågan om åtgärder mot statsfientlig verksamhet; kommitténs uppdrag.

Vid 1932 års riksdag påyrkades i likalydande motioner

att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utarbetande och framläggande för riksdagen av bestämmelser, som avsåge, dels ett allmänt straffbeläggande av handlingar, som innefattade förberedelse till högförräderibrott, dels ock ett inskridande mot andra former av statsfientlig verksamhet, som icke drabbades av gällande straffbestämmelser men vilka innebure fara för att högförräderibrott kommes åstad; och borde vid utarbetandet av nämnda bestämmelser hänsyn tagas till frågan om åtgärder mot organisationer, som fullföljde mot Sveriges stats- och samhällsordning riktade syften.

Motionerna tillstyrktes av första lagutskottet¹ med lottens hjälp men avslogos av riksdagen i första kammaren med 44 röster mot 40 och i andra kammaren utan votering.

I utskottets utlåtande anfördes bl. a.:

Det kunde enligt utskottets mening icke råda tvivel därom, att frågan om åtgärder mot högförrädisk verksamhet under senare tid erhållit en alltmera ökad aktualitet. Vid tiden för vår ännu gällande strafflags tillkomst — 1864 — hade man överhuvud knappast att räkna med någon mera allmänt utbredd verksamhet med syften av detta slag, och den politiska utvecklingen i vårt land under det närmaste halvseklet fram till världskriget hade icke givit tillräcklig anledning att skärpa de i strafflagen meddelade bestämmelserna mot dylik verksamhet. De av världskriget följande djupgående politiska och sociala omvälvningarna hade bragt även dessa frågor i ett annat läge. Alltmera öppet framträdde meningsriktningar, vilka med olagliga medel ville bekämpa den nuvarande samhällsordningen, och alltmera tydligt framträdde faran för att dessa riktningar i kritiska situationer kunde komma att omfattas av stora delar av befolkningen. Utskottet ville med styrka betona angelägenheten därav, att man under sådana förhållanden och med

¹ Utlåtande nr 19.

exempel från andra länder för ögonen icke finge slå sig till ro med att i vårt land farligare angrepp mot samhällsordningen hittills icke företagits eller förlita sig på att det svenska folkets mentalitet under alla förhållanden skulle utgöra en garanti mot sådana angrepp.

Såge man från dessa utgångspunkter på de medel, som i straffrättsligt avseende för närvarande stode samhället till buds för bekämpande av högförrädisk verksamhet, syntes det utskottet uppenbart, att en utvidgning av desamma borde komma till stånd. Såsom i motionerna framhölls kunde metoderna härför i hög grad växla, och det vore icke möjligt att i strafflagen uppräknade alla tänkbara sådana metoder.

Utskottet delade även motionärernas uppfattning, att man i en strävan att bekämpa den högförrädiska verksamheten icke minst borde taga i sikte åtskillig verksamhet, som visserligen icke skulle kunna falla under ett allmänt straffbud för förberedelse till högförräderi, men som innebure en fara för att dylika brott i en framtid skulle komma till utförande. Därvid vore bland annat att tänka på den agitationsverksamhet, som på detta område bedreves. Önskvärt vore med hänsyn härtill att möjlighet förefunnes att inskrida även mot mera förtäckta former av propaganda i revolutionärt syfte. Härvid framstode såsom ett önskemål att kunna inskrida mot den fara för staten, som själva förekomsten av statsfientliga organisationer kunde innebära. Ifrågavarande lagstiftningsåtgärder borde icke få göras beroende av en blivande allmän strafflagsrevision. Vad som i anmärkta hänseenden ansåges böra göras, borde göras utan dröjsmål.

I reservationer från utskottets socialdemokratiska och frisinnade ledamöter hemställdes, att motionerna icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

I den socialdemokratiska reservationen anfördes bl. a.:

Det erbjöde svårigheter att kriminalisera förberedelsehandlingar och motionärernas yrkande skulle leda till kriminalisering av politiska brott. Om ett ingripande genom lagstiftning måste ske mot den, som försökte uppnå sina syften med olagliga medel, vore det å andra sidan nödvändigt, att lagen begränsades på ett sådant sätt, att den icke i själva verket komme att medföra straff för en viss åskådning i stället för att straffa det använda tillvägagångssättet. Att med lagstiftningsåtgärder bekämpa vissa idéströmningar hade i alla tider visat sig föfångt och måste alltjämt framstå såsom ur varje synpunkt synnerligen förkastligt. Vidare hänvisade reservanterna till professor Thyréns utredning om revision av strafflagen, varav förberedande utkast avseende fridsbrotten väntades föreligga under loppet av år 1932, och vilken utredning i denna del icke borde föregripas.

I den frisinnade reservationen anfördes bl. a.:

Den ifrågasatta lagstiftningen torde i tillämpningen giva anledning till stor osäkerhet och ojämnhet och med den omfattning, vari straff enligt motionärerna skulle komma att införas, kunde det ej undvikas, att de ingripanden, vartill en sådan lagstiftning komme att giva anledning, lätt framträdde såsom ett undertryckande av viktiga medborgerliga rättigheter. Jämväl i detta fall torde som eljest gälla, att för samhället skadliga meningsriktningar i första hand borde bekämpas på övertygelsens väg. Förhållandena kunde dock utveckla sig i den riktning, att straffbeläggande av vissa handlingar, som företogs i statsfientligt syfte men nu vore straffria, kunde visa sig nödvändigt. För sådant fall antoges dock att regeringen icke skulle underlåta att vidtaga de åtgärder och framlägga de förslag, som kunde påkallas.

Vid 1933 års riksdag togs frågan ånyo upp. I likalydande motioner yrkades då, »att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att med det snaraste utredning måtte verkställas angående frågan om åtgärder mot statsfientlig verksamhet, varvid särskild hänsyn borde tagas till frågan om åtgärder mot organisationer, som fullföljde mot Sveriges stats- och samhällsordning riktade syften».

Motionärerna anförde bl. a., att de fortfarande hölle fast därvid, att den i 1932 års motioner anvisade vägen vore framkomlig, men därmed icke ville förneka, att det även kunde givas andra utvägar för den statsfientliga verksamhetens bekämpande. Det kunde i detta sammanhang pekas på åtgärder till förbättrande av polisväsendet. 1932 års riksdagsbeslut om inrättandet av en statspolis vore obetingat ett steg i rätt riktning. Men det vore inte nog att stärka blott ordningsmakten, även *lagen* måste förstärkas. Bekant vore hurusom lagstiftningen i exempelvis sådana demokratiska kulturnationer som Finland, Frankrike och Tyskland kände helt andra möjligheter än den svenska lagstiftningen att i preventivt syfte ingripa mot revolutionära rörelser på ett förberedande stadium. Även i ett sådant land som Schweiz, där den folkliga friheten hade ganila anor, ryggade man numera icke tillbaka för kraftåtgärder vid bekämpandet av den moskvainfluerade propagandan. Det skulle likväl icke utan vidare påstås, att de åtgärder, som vidtagits mot samhällsfientlig verksamhet i dessa eller andra främmande länder, vore lämpade även för vårt land. Huru därmed förhölle sig, därom kunde man yttra sig först efter företagen utredning. Det låge emellertid i sakens natur, att en utredning på förevarande delvis ömtåliga område icke kunde ske genom enskilda motionärers försorg. Meningen vore blott att framhålla, hurusom den i 1932 års högermotioner anvisade utvägen icke torde vara den enda framkomliga. Vad som åter med bestämdhet kunde påstås, det vore, att något måste göras för att effektivt bekämpa den statsfientliga verksamheten.

Motionerna hänvisades till tillfälliga utskott,¹ vilka enhälligt tillstyrkte att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes med det snaraste föranstalta om en förutsättningslös utredning angående åtgärder mot sådan av sammanslutningar eller enskilda bedriven verksamhet, som syftade till att med våld eller eljest på olaglig väg omstörta eller förändra Sveriges stats- och rättsordning.

Utskottens utlåtanden biföllos av kamrarna. I utlåtandena anförde utskottet, att riksdagens majoritet vid tidigare behandling av denna fråga syntes hava haft den uppfattningen att verksamheten i fråga med största framgång kunde bekämpas på övertygelsens väg. En jämförelse mellan de sociala och kulturella värden, som den demokratiska stats- och rättsordningen tryggar åt vårt folk, samt motsvarande förhållanden i de länder, där folklig självstyrelse saknades, utfölle icke till vår nackdel. Att vädja till medborgarnas sunda omdöme borde följaktligen giva det resultat, att de krafter, som ville gå den våldsamma omstörtningens väg, härigenom betvingades. Samtidigt hade dock uttalats, att förhållandena kunde så utveckla sig, att andra medel, t. ex. en vidgad lagstiftning, kunde bliva nödvändiga för att bekämpa den verksamhet, som bedreves i statsfientligt syfte. Av flera skäl syntes det

¹ I kam. 1 tillf. utskotts utlåtande nr 8 och II kam. 5 tillf. utskotts utlåtande nr 6.

som om tidpunkten vore inne att företaga en ingående och allsidig undersökning om åtgärder mot den verksamhet, som med våldsamma eller olagliga medel ville omstörta vår demokratiska stats- och rättsordning. Förekomsten inom vårt land av en statsfientlig propaganda och av tydliga våldstendenser hos vissa grupper och benägenhet även på andra håll att tillägna sig diktaturens tankegångar hade väckt oro inom vida kretsar av vårt folk. Det borde beaktas, att den ena ytterligheten framkallade den andra. Våld födde våld. Dessa ytterlighetsriktningar närde varandra och vållade oro i samhället. Erfarenheterna från utlandet vore härvidlag övertygande. Det vore statsmakternas skyldighet att icke låta en utveckling pågå, som hotade att sätta samhällslugnet samt stats- och rättsordningen i fara. När hänsyn toges till allt detta, funne utskottet en utredning erforderlig, utan att man inväntade resultatet av andra ämnet berörande utredningar. En sådan utredning borde bedrivas med all skyndsamhet och omfatta hela det frågekomplex, som i detta sammanhang varit under diskussion.

Slutligen må nämnas, att i likalydande motioner vid 1934 års riksdag yrkades bl. a., att i det förslag till åtgärder som i anledning av den av riksdagen 1933 begärda utredningen skulle framkomma måtte upptagas bestämmelser av innehåll att medlemskap i organisationer, syftande till att med våldsamma eller eljest olagliga medel ändra Sveriges stats- och samhällsordning, ävensom all propaganda av enahanda art, belades med effektivt straff, i följd varav sådana organisationer skulle förklaras upplösta, allt i syfte att i lojala medborgares intresse åstadkomma ett efter tidens krav och fordringar svarande skydd för våra på den historiska utvecklingens grund byggda samhällsinstitutioner.

Motionerna avslogos under återopande bl. a. att det icke vore erforderligt, att riksdagen för det dåvarande toge under övervägande de synpunkter, som enligt motionärernas förmenande vid utredningen borde vinna särskilt beaktande.¹

Kommitténs uppdrag är att verkställa en förutsättningslös utredning angående åtgärder mot sådan av sammanslutningar eller enskilda bedriven verksamhet, som syftar till att med våld eller eljest på olaglig väg omstörta eller förändra Sveriges stats- och rättsordning.

Uppdraget måste ses mot bakgrunden av vissa företeelser i samband med de diktatursträvanden, vilka med förebilder från andra håll i Europa framträtt i vårt politiska liv.

Diktatursträvandena i sig själva innebära icke för en demokratisk stat någon anledning att ingripa med åtgärder. I den mån de diktatursträvande partierna lojalt betjäna sig av demokratins eget vapen, övertygelsen, för att

¹ I lagutskottets utlåt. nr 63.

i de av statsordningen föreskrivna formerna föra fram sin sak, ha demokratis anhängare endast att med samma vapen bekämpa dem och särskilt att med resultatet av sina gärningar försöka inverka på samhällsmedlemmarnas omdöme. En livsduglig demokrati har icke anledning att söka undvika en sådan kamp. Först då de diktatursträvande partierna i det politiska livet vilja införa medel och arbetsmetoder, som äro oförenliga med stats- och rättsordningen eller de idéer, på vilka dessa vila, kan fråga om ingripande uppkomma. I främsta rummet intresserar därvid användandet av våld i de politiska och sociala striderna.

Det är en sådan tankegång, som ligger bakom formuleringen av uppdraget. Kommittén anser detta omfatta en allmän undersökning, huruvida särskilt i de diktatursträvande partiernas verksamhet förekommer eller sättes i fråga användningen av medel och arbetsmetoder av sådan beskaffenhet, att ett ingripande kan anses påkallat, därvid kommittén har att föreslå de åtgärder, som omständigheterna anvisa.

På stats- och rättsordningens omstörtande riktad verksamhet.

Fullgörandet av uppdraget förutsätter i första hand en undersökning av de diktatursträvande partiernas verksamhet och av därmed besläktad på stats- och rättsordningens omstörtande riktad verksamhet.

De rörelser i Sverige, vilka kunna ifrågasättas arbeta på ett olagligt omstörtande av Sveriges stats- och rättsordning äro Sveriges Kommunistiska Parti (Sektion av Kommunistiska Internationalen) ledare H. Sillén, Socialistiska Partiet (Arbetarnas och Jordfolkets Förbund) ledare K. Kilbom, syndikalismen och anarkismen samt de nationalsocialistiska partierna. Av dessa uppträda syndikalismen och anarkismen icke såsom politiska partiorganisationer.

Sveriges Kommunistiska Parti (Sektion av Kommunistiska Internationalen) med hjälporganisationer.

Detta parti, i dagligt tal kallat det Sillénkommunistiska, är för närvarande det enda partiet med kommunistisk beteckning. Det bildades 1921, då det sedan 1917 verksamma Sveriges socialdemokratiska vänsterparti sprängdes och majoriteten övergick till Kommunistiska Internationalen.¹ Till en början leddes partiet av Z. Höglund och F. Ström. Enär dessa krävde en viss självständighet gentemot internationalen, uteslöts 1924 deras grupp ur denna, och de Moskvatrogna under ledning av K. Kilbom togo hand om partiapparaten och huvudorganet Folkets Dagblad. Inom partiet uppstodo emellertid snart nya slitningar av samma orsak som förra gången, och en ny sprängning skedde 1929. En minoritet underkastade sig utan reservation internationalens direktiv. Majoriteten under Kilboms ledning uteslöts ur internationalen. Den behöll emellertid partiets huvudorgan och det mesta av partiapparaten utom Norrbotten. Den Kilbomska riktningen fortsatte sin verksamhet såsom ett internationellt oberoende parti med namnet Sveriges Kommunistiska Parti. Minoriteten under ledning av bl. a. H. Sillén hade samma partibeteckning med tillägg Sektion av Kommunistiska Internationalen. Se-

¹ Denna benämnes även den tredje internationalen. Den socialdemokratiska eller andra internationalen utgör sammanslutningen av de socialistiska arbetarpartier, som sedan 1889 samlats till periodiska kongresser. Den sprängdes vid krigsutbrottet 1914 men reorganiserades efter kriget.

dan i början av 1934 sammanslagning ägt rum mellan Kilbomsriktningen och en av A. Ström ledd lokal oppositionsgrupp inom Socialdemokratiska Partiet, har Kilbomsriktningen ändrat sitt namn till Socialistiska Partiet (Arbetarnas och Jordfolkets Förbund).

Komintern.

Sillénkommunisterna äro såsom namnet anger anslutna till Kommunistiska Internationalen (*Komintern*). Till en början skall lämnas en redogörelse för Kominterns *organisation*.

Komintern bildades år 1919 på en kongress i Moskva. Den betecknar sig i sina stadgar som »föreningen av de kommunistiska partierna i de olika länderna till ett enhetligt kommunistiskt världsparti». De särskilda ländernas partier äro sektioner av internationalen, och i varje land kan endast ett kommunistiskt parti tillhöra denna. Därjämte höra till internationalen vissa andra organisationer.

Grundvalen för internationalens organisation är driftscellen, som omfattar alla i respektive företag arbetande partimedlemmar. Det högsta organet är *världskongressen*, bestående av ombud för sektionerna och internationalen eljest tillhörande organisationer. Antalet beslutande röster för varje sektion fastställas varje gång genom ett särskilt kongressbeslut med hänsyn till sektionens medlemstal och landets politiska betydelse. Världskongressen sammanträder endast vart annat år, och under tiden mellan världskongresserna är det ledande organet den av kongressen valda *exekutivkommittén* (exekutiven, EK). Denna, som sammanträder minst en gång varje halvår, väljer i sin ordning ett inför densamma ansvarigt *presidium* som ständigt fungerande organ, under tiden mellan exekutivens sammanträden ledande hela dess verksamhet. Presidiet sammanträder minst var 14 dag. Exekutivkommittén och presidiet kunna upprätta ständiga byråer (västeuropeiska, sydamerikanska etc.). Presidiet väljer det politiska *sekretariatet*, som förbereder frågorna till exekutivens och presidiets sammanträden och är dess verkställande organ. Presidiet upprättar en avdelning för arbetet bland de arbetande kvinnorna, ständiga kommissioner för enskilda grupper av sektioner (landssekretariat) och andra avdelningar som äro nödvändiga för dess arbete. Presidiet utnämner likaledes redaktion för exekutivens tidskrifter och andra publikationer.

Redan arten av denna organisation ger en antydning om att makten är koncentrerad hos exekutiven och särskilt dess verkställande organ. Stadgarnas bestämmelser om de olika organens befogenheter lämna icke heller rum för någon tvekan i detta avseende.

Organisationen betecknas som uppbyggd på »den demokratiska centralismens» grundval. Det demokratiska elementet representeras därav att alla partiorgan väljas på allmänna medlemmöten, konferenser och kongresser samt av periodisk rapportering av partiorganen inför deras väljare. Centralismen åter finner uttryck däri att de övre partiorganens beslut hava »förbindande kraft för de lägre», samt »i sträng partidisciplin ävensom punktligt och ofördröjligt genomförande av beslut fattade av kommunistiska internationalen, dess organ och de ledande partiorganen».

Stadgarna innehålla i sistnämnda avseende följande bestämmelser: »Partifrågor diskuteras av partimedlemmar och organisationer endast till dess de avgjorts av vederbörande partiorgan. Sedan beslut antagits av kommunistiska internationalens kongresser, dess sektioners kongresser eller de ledande partiorganen, måste dessa

beslut ovillkorligen genomföras, även om en del av medlemmarna eller av de lokala partiorganisationerna ej gilla dem.»

Enligt de sålunda angivna principerna äro exekutivens beslut bindande för alla sektioner, och sektionerna äro likaledes förpliktade att genomföra anvisningar och direktiv av exekutivens ständiga byråer. Ehuru rätt till vädjan finnes i förra fallet till världskongressen och i senare fallet till exekutiven eller dess presidium, skola dock besluten utföras, tills de blivit upphävida. Centralkommittéerna i de enskilda sektionerna äro ansvariga ej endast inför sin partikongress, utan även inför exekutiven. De hava att till denna insända sina sammanträdesprotokoll och rapporter över sin verksamhet, och exekutiven har rätt att upphäva eller ändra beslut av såväl sektionernas centralkommittéer som deras kongresser. Exekutiven är vidare berättigad att ur internationalen utesluta partier, grupper eller enskilda medlemmar, därvid emellertid de uteslutna hava rätt att vädja till världskongressen. Valda medlemmar i sektionernas ledande organ kunna å andra sidan endast med exekutivens bifall nedlägga sina mandat innan nyval företagits. Sektionskongresser kunna inkallas endast med exekutivens medgivande. Exekutiven och dess presidium kunna till de enkilda sektionerna sända befullmäktigade ombud (Ex. R.), vilka äga tillträde till alla möten och sammanträden av sektionernas centralorgan. Dessa ombud hava särskild plikt att övervaka att sektionerna genomföra kongressens och exekutivens beslut och kunna uppträda mot centralkommittén, om dess linje går mot exekutivens direktiv. Även instruktörer kunna på detta sätt utsändas. De enskilda sektionernas centrala pressorgan äro förpliktade att publicera alla beslut och officiella dokument från exekutiven.

Den av världskongressen valda internationella *kontrollkommissionen* (I. K. K.) har till uppgift att pröva ärenden, som röra »enheten och slutenheten» av sektionerna, liksom också enskilda medlemmars av olika sektioner uppförande som kommunister.

Enligt vad förut nämnts höra vissa val till världskongressens befogenheter. Dessutom debatterar och avgör kongressen program-, taktik- och organisationsfrågor, som röra internationalens och dess sektioners verksamhet. Rätten att ändra internationalens program och stadgar tillkommer endast världskongressen. Exekutiven bekräftar de enskilda partiernas program med rätt för sektionen att vädja till världskongressen.

Det är med hänsyn till de här återgivna bestämmelserna tydligt att sekretariatet såsom det högsta exekutiva organet, vilket förbereder ärendena för exekutivens och kongressens sammanträden, har makten i sin hand och att den som behärskar sekretariatet behärskar partiet i alla dess förgreningar. Att denna makt i vad angår sektionerna icke endast finnes till på papperet utan verkligen utövas visas tillräckligt av det svenska partiets historia.

Vid bedömandet av frågan var denna makt är samlad måste erinras om Sovjet-Unionens betydelse för kommunismen. Därom säges i den VI:e världskongressens program:

»De strider som där ägt rum och de socialistiska anordningar som där införts medföra nödvändigtvis att Sovjet-Unionen utgör basen för alla undertryckta klassers internationella rörelse och huvudhärden för den internationella revolutionen.»

Exekutiven har enligt världskongressens beslut sitt säte i Moskva. Den ryska representationen i exekutiven är större än något annat lands, och det ligger i sakens natur att såväl exekutiven som dess verkställande organ komma att behärskas av ryssarna. Med hänsyn till det kommunistiska partiets ställning i den sovjet-ryska staten¹ innebär detta att den ryska statsmakten, oavsett de formella anordningarna, behärskar den kommunistiska internationalen och dess sektioner.

¹ Se Tingsten, Demokratiens seger och kris, 1933, sid. 560 f.

Den organisation för vilken nu redogjorts är endast huvudstommen i den organisatoriska byggnaden.

För de praktiska uppgifterna finnas vid sidan av Komintern vissa andra av denna behärskade internationella organisationer.

En sådan av öppet kommunistisk art är den *Kommunistiska Ungdoms-Internationalen* (K. U. I.). Denna har till uppgift att värva arbetarungdomen (i ålder 14—23 år) för och uppfostra den i de kommunistiska lärorna, att iakttaga de unga arbetarnas fackliga intressen samt att, i nära anslutning till det kommunistiska partiet deltaga i arbetarklassens strider. Därtill komma vissa agitatoriska uppgifter. Dess organisation överensstämmer nära med Kominterns.

Vidare finnas åtskilliga under kommunistiskt inflytande stående internationella organisationer — i det följande kallade de *kommunistiska hjälporganisationerna* — som undvika att öppet uppträda under kommunistisk skylt och som, enligt vad utåt uppgives, hava till syfte att för vissa begränsade arbetsuppgifter samla jämväl oorganiserade eller till andra organisationer anslutna arbetare på en enhetlig opolitisk linje.

Kominterns stadgar nämna bland sådana organisationer Röda Fackförings-Internationalen, Internationella Röda Hjälpén samt Internationella Arbetarhjälpén. Andra dylika organisationer äro Röda Frontförbundet, Röda Sport-Internationalen och Sovjet-Unionens vänners förbund.

En annan liknande men mera löst utformad organisatorisk företeelse är de s. k. *kommunistiska fraktionerna*. De omnämnas i Kominterns stadgar, och i det svenska partiets stadgar föreskrives härutinnan följande:

»I alla arbetare- och bondeorganisationer och organ utanför partiet, fackorganisationer, kooperativa föreningar, kultur- och upplysningssammanslutningar, idrottsföreningar, verkstads-, yrkes- och personalklubbar, arbetslöshetsorganisationer, på kongresser och konferenser, i den kommunala förvaltningen och de kommunala institutionerna, i landstingen, i riksdagen o. s. v., där minst tre kommunister finnas, organiseras fraktioner för uppnående av ökat partiinflytande och genomförande av partiets politik.»

Ehuru icke självständiga utan underordnade respektive partiorganisationer, vilkas beslut skola genomföras, hava fraktionerna en viss organisation, vars struktur bestämmes genom särskilda instruktioner från kominterns exekutivkommitté och sektionernas centralkommittéer. De utse sålunda en fraktionsledning. Fraktionen beslutar om partimedlemmarnas uppträdande i den organisation där den arbetar.

I Kominterns stadgar anges dess *mål* på följande sätt:

»Såsom ledare och organisatör av proletariats världrevolutionerande rörelse och som försvarare av kommunismens grundsatser och syftemål strävar den kommunistiska internationalen efter att vinna den arbetande klassens flertal samt småbrukarnas och egnahemsägarnas breda lager, kämpar för att fastställa proletariats världsdiktatoriska myndighet, för

grundandet av en världsunion av socialistiska sovjetrepubliker, för 'klassernas' fullständiga utplånande samt för förverkligandet av socialismen — det första steget till det kommunistiska samhället.»

Det närmaste målet är åvägabringandet av *proletariatets diktatur*. Organiserandet av produktionen under denna övergångsperiod är helt naturligt en senare omsorg, och något ännu mera avlägset för intresset blir övergången till det egentliga kommunistiska samhället.

Instrumentet härför är Komintern med dess olika avdelningar och dess högsta organ har uppgjort den *strategiska plan*, som anger sättet för uppgiftens genomförande.

Beträffande denna plan antages som utgångspunkt — här återgives ett uttalande av den tredje internationalens II:a världskongress i »riktlinjer för den kommunistiska internationalens grunduppgifter» — att i betraktande av ställningen i världen »är varje tanke på kapitalisternas fredliga underkastelse under de exploaterades majoritetsvilja, på en fredlig, reformistisk övergång till socialismen icke endast utomordentlig spetsborgerlig kortsynthet, utan ett direkt bedrägeri mot arbetarna och ett förskönande av det kapitalistiska löneslaveriet, ett bemanande av sanningen. Denna sanning består i att bourgeoisin, till och med den mest upplysta och demokratiska, redan nu inte ryggar tillbaka för något bedrägeri eller någon förbrytelse för att nedslakta miljoner arbetare och bönder för att rädda egendomsrätten till produktionsmedlen. Endast det våldsamma omstörtandet av bourgeoisin, beslagtagning av dess egendom, tillintetgörande av hela den borgerliga statsapparaten från ovan till nedan — den parlamentariska, rättsliga, militära, byråkratiska, administrativa apparaten o. s. v. — intill fullständigt fördrivande eller internering av de farligaste och mest hårdnackade exploatörerna och sträng bevakning av dem för att bekämpa de oundvikliga försöken till motstånd och återupprättande av det kapitalistiska slaveriet — endast dylika åtgärder äro i stånd att verkligt genomföra kapitalistklassens underkastelse.»

I samband härmed uttalas ytterligare: »Som en liknande vacker förfälskning av kapitalismen och den borgerliga demokratin, som ett liknande bedrägeri mot arbetarna måste å andra sidan den uppfattning betraktas, som är vanlig hos Andra Internationalens gamla partier och ledare, att flertalet av de arbetande och exploaterade skulle vara i stånd att under de kapitalistiska slavförhållandena under bourgeoisins ok, som antas oändligt olika former och desto mer raffinerade och grymma och skoningslösa, ju mer kultiverat ifrågavarande land är, uppbeta en fullkomlig socialistisk klarhet, en fast socialistisk övertygelse och karaktär. I verkligheten är upplysningen, uppfostran och organiserandet av de bredaste arbetande och exploaterade massorna endast möjligt under inflytande och ledning av proletariatet. Att frigöra dem från den splittring, de laster och svagheter, som privategendomen har framkallat hos dem, och förvandla dem till ett fritt förbund av fria arbetare är möjligt endast när proletariatets förtrupp, understödd av den enda revolutionära klassen eller dess flertal, besegrar utsugarna och betvingar dem, befriar de exploaterade från deras slavtillstånd och oupphörligt förbättrar deras levnadsvillkor på bekostnad av de kapitalister, som bli fråntagna sin egendom — alltså under den allra skarpaste klasskamp.»

Det är det *våldsamma omstörtandet* av bourgeoisin som skall medföra proletariatets diktatur. Härutinnan åberopar man för övrigt Marx, då han i Kommunistiska Manifestet yttrar:

»Kommunisterna försmå att hemlighålla sina åsikter och avsikter. De förklara öppet, att deras mål blott kan nås genom en våldsamt omstörtning av all hittillsvarande samhällsordning. Må de härskande klasserna darra för en kommunistisk revolution. Proletärerna ha i den ingenting annat att förlora än sina bojar. Men de ha en värld att vinna. Proletärer i alla länder förena er!»

Beträffande utvecklingen fram till omstörtningen utgår man från att klasskampen blir alltjämt intensivare och så småningom måste övergå i inbördeskrigets fas, då man »måste utbyta kritikens vapen mot vapnets kritik».

Vid VI:e världskongressen uttalades härom: »Vid bestämmandet av den lämpligaste taktiken måste varje kommunistiskt parti taga hänsyn till det givna yttre och inre läget, graden av bourgeoisiens fasthet och styrka, graden av proletariatets kampberedskap, mellanskiktens hållning o. s. v. Vid bestämmandet av sin lösen och sitt program må partiet aldrig glömma, att slutmålet är maktens erövring och det borgerligt-kapitalistiska samhällets störtande. När en revolutionär stämning är för handen, när de härskande klasserna äro desorganiserade, massorna i ett tillstånd av revolutionär jäsning, när mellanskikten stå gynnsamt stämda mot proletariatet och massorna visa sig kamp- och offerberedda, föreligger för det kommunistiska partiet den uppgiften, att föra massorna till ett frontangrepp mot den borgerliga staten. Dit när man genom propagerande för avsatsvis stegrade övergångslösningar (arbetarråd, arbetarkontroll över produktionen, bondekommittéer för våldsamt tillägnande av godsägarnas jord, bourgeoisiens avväpnande och proletariatets beväpnande o. s. v.) och genom organiserande av massaktioner, vilkas alla grenar måste vara underordnade partiets agitation och propaganda. Sådana massaktioner äro: strejker, strejker i förbindelse med demonstrationer, strejker i förbindelse med beväpnade demonstrationer och slutligen generalstrejk, förenad med beväpnat uppror mot den borgerliga statsapparaten. Den högsta formen av striden följer krigskonstens regler, förutsätter en fälttågsplan, en offensivkaraktär hos stridshandlingen och proletariatets obegränsade hängivenhet och hjältemod. Aktioner av denna art förutsätta dels de breda lagrens organiserande i kampformationer, som redan genom sin form omfatta och sätta i rörelse de största massor av arbetande (arbetar- och bonderåd, soldatråd o. s. v.) dels ock större intensitet i det revolutionära arbetet i här och flotta. Vid övergången till nya skarpare åtgärder måste partiet förstå att så föra fram massorna till de revolutionära positionerna, att de genom egen erfarenhet äro övertygade om partilinjens riktighet. Följes icke denna regel, så leder det till massornas klyvning. Icke mindre fördärligt är det, om proletärförbundet underlåter att utnyttja höjdpunkten av den revolutionära utvecklingen som kräver djärva och beslutsamma angrepp på fienden. Att låta ett sådant tillfälle förflyta utan att övergå till uppror, betyder detsamma som att låta initiativet övergå till motståndaren och förvandla revolutionen i nederlag.»

I samma ämne må vidare citeras ett uttalande vid en nordisk kommunistkonferens i Köpenhamn 1930: »Världsrevolutionens andra och sista skede kan börja på två sätt.¹ Antingen genom att kapitalisterna gripa till offensiven och börja krig mot Sovjetunionen, detta är det bästa, eller att proletariatet börjar kampen och sätter hela världen i brand. Tiden för detta är inne när det kommunistiska partiet är färdigt med sin propaganda, när vänstern inom det socialdemokratiska partiet tagit makten där och när de arbetslösa revolutionära organisationer och idrottsrörelser äro utbyggda. Visar det sig, att även grann-

¹ Den första etappen var den ryska revolutionen.

landen stå beredda, att borgarnas försvarsorganisationer svika och att polisen sympatiserar med oss är allt klart till aktion. Revolten skall helt lugnt börja med en liten strejk, vilken så småningom utvecklar sig till att bli en landsomfattande karaktär och som plötsligen en dag slutar med generalstrejk och allmän arbetsnedläggelse. Då skola de röda gardena, organiserade i olika vapenslag, marschera upp på sina mobiliseringsplatser. Det kommunistiska partiet övertager den verkställande makten, avsätter den borgerliga regeringen och sänder ut parollen: »All makt till det kommunistiska partiet!»

I II:a världskongressens riktlinjer uttalas vidare »att ögonblickets uppgift för de kommunistiska partierna består i att påskynda revolutionen, utan att genom konstlade medel eller oförberett söka provocera fram densamma, samt att stärka proletariatets beredskap.»

För att arbetarna i varje land i varje givet ögonblick skola erhålla största möjliga bistånd från övriga länders organiserade proletärer och för att icke äventyra en seger, som på något håll uppnås, måste *världsrevolutionen* vara målet. Det kommunistiska partiet måste följaktligen vara ett enhetligt, hela världen omfattande parti.

Rörelsens *inställning till den demokratiska samhällsuppfattningen* är given redan genom redogörelsen för det sätt, på vilket man tänker sig proletariatets diktatur genomförd. Till ytterligare belysning därav må ur andra världskongressens manifest anföras följande:

»Med förakt förkastar kommunismen en politik, som leder därtill, att de tröga massorna hejdas, emedan man skrämmer dem med knutpiskan »kontrarevolution». Mot den kapitalistiska världens sönderfallande och kaos, som med all kraft hotar att förinta den mänskliga kulturen, uppställer den Kommunistiska Internationalen det internationella proletariatets förenade kamp, tillintetgörandet av all privategendom såsom produktionsmedel och nationalhushållningens omläggning på grundvalen av en enhetlig hushållningsplan, som uppställs och utföres genom producenternas solidariska gemenskap. Under baneret med påskriften »Proletariatets diktatur, Rådsregeringssystem» förenar den Kommunistiska Internationalen milliontals arbetande i alla världsdelar och utvidgar, rensar och formerar den i stridens eld sina egna led. Den Kommunistiska Internationalen är partiet för det internationella proletariatets revolutionära resning. Den utesluter alla grupper och organisationer, som i öppen eller understucken form förlama, demoralisera eller försvaga proletariatet; den driver det att icke böja sig för laglighetens, demokratiens, nationalförsvarets m. fl. avgudar, vilka äro en mask för bourgeoisins diktatur. Den Kommunistiska Internationalen kan vidare icke i sina led upptaga organisationer, som visserligen upptagit proletariatets diktatur på sitt program, men det oaktat föra en politik, som räknar med fredlig lösning av en historisk kris. Blotta erkännandet av rådssystemet löser inga problem. Rådsregeringens organisation besitter ingen undergörande kraft. Den revolutionära kraften ligger i proletariatet självt. Det är ovillkorligen nödvändigt att det reser sig till uppror, för övertagandet av makten, ty endast då kan rådsorganisationen visa sina fördelar som ett oförliknligt vapen i proletariatets hand. Den Kommunistiska Internationalen utesluter ur sina led alla de ledare inom arbetarrörelsen, som på direkt eller indirekt väg politiskt lämna bourgeoisin något bistånd. Vi behöva ledare, som icke gent emot bourgeoisin hysa något annat än ett dödligt hat, som sammankalla och föra fram proletärerna i outtröttlig kamp, som äro beredda att föra en armé av upproriska i striden, som icke hejda sig på halva vägen, och

som, vad som än må hända, icke underlåta att skoningslöst bestraffa dem som göra försök att hejda dem. — — —

Yrkesorganisationer, ekonomiska och politiska uppror, bojkotter, parlaments- och kommunalval, parlamentstribuner, tillåten och förbjuden agitation, hemlig propaganda inom armén, kooperativt arbete, barrikadkamp — ingen enda organisations- eller kampform till arbetarnas gagn förkastar den Kommunistiska Internationalen, och ingen enda form betraktas av den som ett allena hjälpande universalläkemedel. — — —

I allt sitt arbete, såsom ledare av revolutionära uppror, såsom organisatör av hemligt arbetande grupper, såsom fackföreningssekreterare, såsom agitator på massmöten eller såsom deputerad, som föreningsman eller som barrikadkämpe förblir kommunisten sig själv, den disciplinerade medlemmen av det kommunistiska partiet, den osjälviske kämpen och dödsfienden till det borgerliga samhället med dess ekonomiska grundvalar, dess statliga form, dess demokratiska ställning, dess religion och dess moral, han är den offervilligaste soldaten i proletärrevolutionen och den nya ordningens rastlöse apostel.»

Med sina mål och sin inställning till den demokratiska samhällsuppfattningen har Komintern även tagit ställning till den rättsuppfattning, som utgör del av denna och kräver respekt för lag och ordning. Man måste nödvändigt komma i strid därmed, då man i handling omsätter tanken att i en alltmera skärpt våldskamp driva fram massorna mot de samhälleliga organen. Lagligheten liksom demokratin betecknas som avgudar, vilka äro en mask för bourgeoisins diktatur. Som exempel på direktiv för praktisk handling, utsprungna ur denna inställning, må anföras följande ur X:de exekutivkommittéplenumens resolution angående den internationella dagen mot det imperialistiska kriget:

»E. K. föreslår alla sektioner av Komintern följande åtgärder: — — — 3. Den kommunistiska internationalens sektioner skola omedelbart före den 1 augusti organisera arbetarmassornas kamp för rätt till gatudemonstrationer och för detta ändamål i alla länder föranstalta om massmöten, massförsamlingar och massdemonstrationer. Även där detta är förbjudet av polisen, skola flygande församlingar och demonstrationer på egen hand föranstaltas.» — — — — — E. K:s plenum anbefaller alla sektioner av K. I. följande aktionsformer för den 1 augusti: Genomförandet av politiska masstrejker överallt där detta är möjligt; föranstaltandet av massförsamlingar, massmöten och gatudemonstrationer trots polisförbud med uppbåd av soldater och matrosar, kvinnliga och unga arbetare, etc.»

I ett uttalande av ett möte mellan skandinaviska kommunister säges bl. a.: »Det gäller också att bryta ner respekten för de borgerliga lagarna.»

Överhuvudtaget, förkunnas det, har arbetaren *inga plikter mot det borgerliga samhället* utan endast mot sin klass och mot sitt andliga fosterland Sovjet-Unionen. I VI:e världskongressens program anfördes bl. a.:

»Det internationella proletariatet, som i Sovjet-Unionen har sitt enda fosterland, är förpliktigt att understödja den socialistiska samhällsordningen i Sovjet-Unionen och att med alla medel försvara den proletära diktaturens land mot övergrepp från de kapitalistiska staterna. Därest de imperialistiska staterna överfalla Sovjet-Unionen med krig, måste det internationella proletariatets svar bli djärva och energiska massaktioner i och för störtande av de imperialistiska regeringarna och för upprättande av proletariatets diktatur och förbund med Sovjet-Unionen. Im-

perialismens beväpnade överfall på Sovjet-Unionen för med järnhård nödvändighet till en våldsamt revolutionär explosion. Denna explosion skall under sina ruiner i en hel rad s. k. civiliserade länder begrava kapitalismen.»

Förberedelsen för omstörtningen måste bestå i desorganisationen av den borgerliga statsmakten och organisationen av de proletära krafterna. Enligt Kominterns förkunnelse har emellertid det kommunistiska partiet att utföra ett raseringsarbete, som syftar längre än till den borgerliga statsmakten. Hela det borgerligt-kapitalistiska tänkesättet måste förstöras för att ersättas med ett kommunistiskt tänkesätt. Bland fördomar, mot vilka man sålunda vill kämpa, räknas religionen. Religionen anses varken teoretiskt eller praktiskt förenlig med kommunismen.

En sida av den *propaganda*, som för det angivna raseringssyftet måste föras, är given redan genom målet för hela verksamheten. Det borgerligt demokratiska samhället måste utmålats såsom alltigenom bristfälligt, och särskilt arbetaren såsom där utsatt för ett olidligt tvång. Det kapitalistiska produktionssystemet framställs såsom i färd att falla sönder och samhällena på väg att fascistieras för att undertrycka arbetarklassens strävanden.

Såsom en motsats därtill framhålles Sovjet-Unionen. Enligt X:e E. K. plenums teser »måste alla kommunistiska partierna föra en brett lagd upplysningskampanj i fråga om de väldiga framgångarna i Sovjet-Unionens socialistiska uppbyggnadsarbete. De måste mot den kapitalistiska rationaliseringen, som stöter proletariatet allt djupare ned i eländet, ställa det socialistiska uppbyggnadsarbetet i Sovjet-Unionen, som är en mäktig hävstång för arbetarklassens materiella och kulturella uppsving.»

Det kapitalistiska samhället anses med nödvändighet medföra imperialism och krig. Propaganda mot det imperialistiska kriget påbjudes och ett led i kampen däremot är den internationella dagen mot det imperialistiska kriget (den 1 augusti). Hela världen och särskilt Kominterns politiska motståndare framställas såsom förberedande krig. Det gäller »att hänsynslöst avslöja socialdemokratin och dess roll vid krigsförberedelserna och särskilt vänstersocialismen som den farligaste avarten av socialimperialism, genom pacifistiska fraser traktande efter att förminska de proletära massornas verksamhet samt fördöljande och understödjande de kapitalistiska staternas krigsförberedelser». Det krig, som förkunnelsen framför allt har i sikte, är ett krig mot Sovjet-Unionen.

Kampanjen mot kriget förbindes med kampanj mot de borgerliga staternas »fascistiska terror, vilken tar sig uttryck i förbud mot arbetarorganisationer, förföljelser och förbud mot den kommunistiska pressen, upplösning av de kommunistiska partierna» etc.

En stor del av propagandan går för närvarande ut på bekämpandet av »den kapitalistiska och fascistiska reaktionen». E. K:s 1:sta-maj-upprop 1934 är huvudsakligen inriktat härpå. Däri heter det bl. a.:

»Det imperialistiska kriget, ett nytt fruktansvärt folkmord, kan endast förhindras genom förstärkande av arbetarmassornas revolutionära kamp i enhetlig, slutet

front mot kapitalismen. Den blodiga fascistiska terrorns väg kan hejdas endast genom världsproletariatets slutna revolutionära klasskamp. På den hotande faran för imperialistiska krig och fascistisk diktatur måste de arbetande svara med stärkande av sin revolutionära enhetliga kampfront, av sin klassolidaritet, genom att de höjer den revolutionära kampens fana ännu högre.»

Vid sidan av de nu nämnda uppgifterna för propagandan har denna en mera direkt på den slutliga striden inriktad uppgift. Den skall tjäna till att förbereda massorna för denna. »Den oundgängligaste förutsättningen för den beväpnade resningens framgång är dess ideologiska förberedande bland massorna. Massorna av enkla arbetare måste veta i vilken riktning händelserna utveckla sig, vilken betydelse de allt oftare återkommande beväpnade demonstrationerna och politiska strejkerna ha, vari för händelse av sammanstötning mellan revolutionens beväpnade krafter och de härskande klasserna varje proletärs plikter bestå.»¹

Såsom de kommunistiska partiernas centrala uppgift anger Komintern *erövrandet av flertalet inom arbetarklassen*. Därmed avses icke deras sammanfattande inom det kommunistiska partiet. Man är tvärtom medveten om att partiet i allmänhet ej kommer att omfatta mer än en minoritet ens bland arbetarna, men man anser partiet utgöra arbetarklassens mest medvetna och aktiva del och därför vara berättigat att taga ledningen av denna klass.² Erövrandet av flertalet inom arbetarklassen innebär att tillvälla sig ledningen av arbetarklassen i dess strävanden. För att vinna detta mål måste massorna undandragas inflytandet från de reformistiska eller de socialdemokratiska ledarna. Komintern uppmanar därför, såsom framgår av de redan gjorda citaten, till en oförsonlig kamp mot dessa ledare och den s. k. arbetararistokratin, vilka betecknas som socialfascister och förrädare.³ Såsom det viktigaste medlet att undantränga de reformistiska ledarna framställs övertagandet av *ledningen i klass-striderna*, i vilka den mest framträdande aktionen är strejken. Det läres att erövringen av arbetarklassens majoritet endast kan uppnås genom väldiga klasstrider, till vilka den ekonomiska utvecklingen och bourgeoisins allt hänsynslösare metoder för att undertrycka arbetarklassen lämna riklig anledning.

I ett E. K:s aktionsprogram 1932 anföres bl. a.:

»Grundvalen för den fackliga taktiken bildar den direkta aktionen av de revolutionära massorna och deras organisationer mot kapitalismen. Arbetarnas alla erövringar stå i direkt förhållande till den direkta aktionen och den revolutionära påtryckningen från massornas sida.

Med direkt aktion förstås alla slag av påtryckning från arbetarnas sida mot företagen och staten, såsom bojkott, obstruktion, strejk, gatuaktioner, expropriation av fabriker, våldsamt motstånd mot utförande av artiklar från företagen, väpnade resningar och andra revolutionära aktioner, som äro ägnade att ena arbetarklassen i kamp för socialismens förverkligande.»

¹ Neuberg, Der bewaffnete Aufstand, företalet sid. XIII; jfr nedan sid. 44.

² Se t. ex. N. Bucharin och E. Preobraschensky, Das ABC des Kommunismus, sid. 73 f.

³ Se t. ex. II:a världskongressens riktlinjer och Kuusinens rapport vid E. K:s X:e plenum, Protokoll, Verlag Carl Hoym Nachf., sid. 39.

Den numera förordade metoden att i klasstriderna övertaga ledningen kallas »*enhetsfronttaktiken nedifrån*». Denna karakteriseras på följande sätt:

»Det är varken en koalition med de socialdemokratiska spetsarna eller en samförståndspolitik nedifrån med deras funktionärer utan det är det kommunistiska partiets omedelbara appell till arbetarmassorna, de socialdemokratiska och de partilösa, de organiserade och de oorganiserade arbetarna. — — — Enhetsfronttaktiken är den oförsonligaste kamp mot de reformistiska och socialdemokratiska organisationerna om massorna i företaget.»¹

För genomförandet av enhetsfronttaktiken uppställs som mål fackföreningarnas demokratisering, kamp för revision av de som reaktionära betecknade fackföreningsstadgarna, för proportionell representation, årliga val av funktionärer, utsträckning av de lokala fackföreningsorganisationernas självstyrelse etc.² Avsikten med denna mot »centralismen» i kommunistiska organisationer stridande omsorg för demokratin är tydligen att öka kommunisternas möjligheter att vinna inflytande i fackföreningarna. Man förordar vidare försök att såsom stödpunkter för det kommunistiska inflytandet vinna driftsråden, där sådana finnas, eller, där driftsråd saknas, inrättandet av sådana eller av ett förtroendemannssystem. Det gäller emellertid särskilt att genombryta de socialdemokratiska traditionerna och den »fackliga legalitetsuppfattningen», d. v. s. ängslan för att överskrida ramen för fackföreningsstadgarna. Man måste skynda sig att genom bildande av förberedande utskott taga initiativet till strejkerna och förbereda dem. Striden skall ledas av särskilda organ av tillfällig natur, kampledningar till vilkas bildande kommunisterna måste taga initiativet och vilka böra väljas av hela arbetarmassan vid ett företag, såväl organiserade som oorganiserade arbetare och arbeterskor.

Denna lösen hade, enligt auktoritativa uttalanden, funnit livligt genljud i de breda lagren av massorna och tillåtit det kommunistiska partiet och anhängarna av den revolutionära fackföreningsrörelsen »att omkring detta lösenord och på den revolutionära kampens grund organisera en betydande del och i en rad fall till och med den utslagsgivande delen av de strejkande. Just lösenordet om bildandet av självständiga, den reformistiska fackföreningsapparaten icke underordnade kampledningar tilläto det kommunistiska partiet och anhängarna av den revolutionära fackföreningsrörelsen att organisatoriskt sammansluta stora proletärmassor mot socialdemokratin och den reformistiska fackföreningsapparaten såsom fallet var i Ruhrområdet».³

Enhetsfronttaktiken förutsätter jämväl uppställandet av de taktiskt riktiga kraven. Därvid böra de ekonomiska kraven förbindas med politiska krav.

Den politiska massstrejkens roll anses för närvarande tilltaga, därför att proletariatet, under förhållanden då ännu ingen omedelbar revolutionär

¹ Se Maniulskis rapport vid X:e E. K.-plenium, nämnda prot.

² »Thèses et résolutions du IV:e congrès de L'I. S. R. Moscou, 17 Mars—3 Avril 1928», sid. 50.

³ Se Thälmanns rapport vid X:e E. K.-plenium. Protokoll sid. 665 ff. samt E. K:s teser, ibidem sid. 910 f.

situation föreligger, måste förfoga över ett vapen, som tillåter det att överföra de nuvarande fackliga striderna i en högre form av kamp. »Om upp-
roret är klasskampens högsta form, så tjänar den politiska masstrejken till
förberedelse (Vorstufe) därför.»¹

De politiska kraven få ej formuleras så att huvudproblemet, problemet
om den politiska makten ställes i skuggan. »För kommunisterna äro näm-
ligen reformerna endast en sidoprodukt av den revolutionära kampen men
icke självändamål såsom för reformisterna.» Såsom exempel på ett enkelt
krav under en strejk, vilket också uttrycker ett politiskt mål, angives parol-
en: »Bort med gendarmeriet, bort med polisen.»¹

Man är medveten om att »så länge proletariatets krafter icke äro mogna
för den omedelbara kampen om makten, så länge det ännu icke föreligger
en omedelbart revolutionär situation, skola dessa klasstrider ofta sluta utan
resultat» och att det under nuvarande förhållanden inte finns någon gyn-
nsammare jordmån än förr för att realisera sina delfordringar, men man
anser sig ändå, trots nederlag och trots beskyllningar för kommunistisk
strejkgalenskap, vinna i inflytande hos massorna. Massorna komma till
insikt om att statsapparaten och reformisterna helt och hållet stå i kapitalis-
mens tjänst samt om sin egen kraft. De oorganiserade massorna svetsas
tillsammans med de klassmedvetna, framskridna elementen, och man får
på det viset en sluten kampfront.

»Det beror på vår taktik, på våra revolutionära initiativ och på vår ihärdighet
i vilken grad vi allt mer förmå stegra detta revolutionära uppsving, allt mera
förvandla det i revolutionära masstrider, lössläppa ekonomiska och politiska strej-
ker för att på detta sätt vinna proletariatets flertal för oss och leda det till
avgörande strider om den politiska makten.»¹

Frigjordheten från hänsyn till den fackliga stridens sakliga mål framgår
jämväl av ett yttrande av dåvarande ordföranden i de ryska fackförenin-
garnas centralråd Tomski på den sjunde allryska fackföreningskongres-
sen 1926:

»I de borgerliga staterna är kommunisten alltid förpliktigad att understödja arbe-
tarnas fordringar i fråga om förbättring av deras ekonomiska läge. Där är kom-
munisten förpliktigad att träda fram i främsta ledet, när det gäller en höjning
av lönen, oberoende av företagets och näringslivets läge. Men under proletariatets
diktatur får kommunisten icke intaga en dylik ställning. Ingen enda skolad med-
lem av lönearbetarnas klass får döma så, om hans klass står vid rodret och
utövar diktaturen.»

För att angiva ledtråden i den verksamhet för »erövrandet av arbetar-
klassens majoritet» som Komintern anbefaller kan anföras följande ut-
talande:

»Den internationella erfarenheten som generaliserats till ett kominterprogram-
mets ledande direktiv visar att den centrala frågan i förberedandet av det be-

¹ Yttranden av ledande kommunister vid X:e E. K. plenum.

väpnade upproret består däri att partiet är berett och äger förmågan att föra proletarietets avgörande massor ut på gatan, att ute på gatan stegra deras kampanda och att organisera dem till kampen om makten.»¹

I samband med teorierna om strejkkampen förordas bildandet av organisationer för att driva bort strejkbrytare och taga upp striden med polisen.

En annan av de viktigare uppgifterna, som anvisas de kommunistiska partierna i fråga om förberedelser av striden om makten, är upplösning av disciplinen inom samhällets maktorgan, polisen och militären. Denna del av verksamheten skall bli föremål för särskild behandling.

Beträffande den högsta formen av klasskampen, *det beväpnade upproret*, så har dettas taktik gjorts till föremål för vetenskapligt studium. I tryck föreligger sålunda bl. a. en 1928 på Druck und Verlag Otto Meyer i Zürich utkommen bok »Der bewaffnete Aufstand», vars författare anges vara A. Neuberg men som enligt vad som uppgives skulle vara en bekant tysk kommunist vid namn Neumann. Boken är försedd med ett företal som innehåller kritiska anmärkningar och som utger sig för att vara författat av förlaget. Företalets innehåll gör det emellertid uppenbart att det härrör från en annan och mera auktoritativ källa, antagligen det tyska kommunistiska partiets centralkommitté. I boken behandlas till en början åtskilliga beväpnade kommunistiska uppror, och de kommunistiska partiernas taktik i dessa göres till föremål för analys och kritik. Därefter följer en framställning av det sätt, på vilket enligt författarens uppfattning det beväpnade upproret bör förberedas och utföras. Där avhandlas bl. a. det revolutionära arbetet i bourgeoisins stridskrafter för deras upplösning, uppgiften att i en revolutionär situation organisera proletarietets beväpnade stridskrafter, anskaffandet av vapen, uppgörandet av plan för upproret, de revolutionära stridskrafternas fördelning och olika uppgifter, överraskningsmomentets betydelse och särskilt gatustridens taktik.

Beträffande *anskaffandet av vapen* utgår författaren från att, i den situation då det blir fråga om ett uppror det skall bli möjligt för proletariet att genom köp, avvapning av fascistiska förband, beslagtalande av enstaka lager och organiserandet av en om också primitiv vapenproduktion åstadkomma en beväpning av de egna kamporganisationerna åtminstone i den omfattning att en framgångsrik kamp om vapen säkerställes. Innan i upprorets första ögonblick en tillräcklig mängd moderna vapen tagits som byte, måste åtminstone vissa avdelningar ta sin tillflykt till de mest ofullkomliga vapen för att med deras hjälp skaffa sig de moderna vapnen. Det citeras i detta avseende ett uttalande av Lenin: »Avdelningarna måste själva beväpna sig var och en med vad han har (gevär, revolver, bomb, kniv, knölpåk, med fotogén indränkta lappar för att anlägga eld).»

I boken betonas nödvändigheten att resningen igångsättes i en revolutionär situation och i en uppstigande revolutionär våg. I kommunistiska

¹ Neuberg, a. a., företalet sid. V.

manifest brukar emellertid betonas att ehuru proletarietets förberedelse i flertalet kapitalistiska länder icke är avslutad, den politiska och ekonomiska situationen dock är osedvanligt rik på brännbara ämnen och att kampen plötsligt kan flamma upp.

Angående *användandet av våld* i allmänhet ogillar Komintern s. k. »enskild terror», men det är redan av gjorda citat klart att det med de kommunistiska aktionerna förenade våldet måste gillas. Strejkbrytare måste avlägsnas med *alla medel*, och då motstånd bjudes mot polisen måste ävenledes våld användas. Polisens uppträdande betecknas emellertid alltid som provokation. Att i den slutliga resningen hårdhet och skoningslöshet måste visas är en naturlig följd av hela läran. En av uppgifterna i upproret anges i förenämnda arbete vara »likvidering av kontrarevolutionens högsta ledning (regering, generalstab, ledande instanser för de kontrarevolutionära partierna och förbanden)». ¹ Som exempel på en riktig taktik åberopas i företalet ² det upprop som under Moskvaupproret i december 1905 uppslogs på gatorna:

»Särskilj noga edra medvetna fiender från de omedvetna tillfälliga motståndarna. Förinta de ena och skona de andra. Angrip om möjligt icke infanteri. Soldaterna äro barn av folket och komma aldrig att av fri vilja marschera mot folket. De bliva endast upphetsade av officerarna och de högre överordnade. Mot dessa officerare och de högre överordnade måste ni därför rikta edra krafter. Varje officer, som för fram soldaterna till nedslaktning av arbetare, är en folkets fiende och förklaras som stående utanför lagen. Slå ovillkorligen ihjäl honom. Ingen nåd åt kosackerna. De hava så mycket folkets blod på sitt samvete, de äro arbetarnas svurna fiende... Överfall och förinta dragonerna och patrullerna. I kampen mot polisen förhåll eder som följer: Slå ihjäl allt befäl ända till 'löjtnant' vid varje gynnsamt tillfälle. Avväpna och häkta underofficerarna, men slå även ihjäl den, som är känd för sin grymhet och gemenhet. Men polismännen skola ni endast avväpna och tvinga dem att tjäna icke polisen utan eder själva.»

Slutligen må återgivas Kominterns rekommendationer för den händelse verksamheten ej kan bedrivas öppet under lagliga former (*det illegala arbetet*).

Redan i Kominterns stadgar heter det:

»§ 36. De kommunistiska partierna måste vara förberedda på att fortsätta sin verksamhet illegalt. Exekutivkommittén är förpliktad att understödja partierna vid förberedandet av den illegala verksamheten.»

I II:a världskongressens riktlinjer återfinnas följande uttalanden:

»I alla länder, även de friaste, mest 'legala' och 'fredliga' så till vida att 'klasskampen där är mindre skarp, är den tid fullständigt mogen, då det är obetingat nödvändigt för varje kommunistiskt parti att förena det legala och det illegala arbetet, legal och illegal organisation. Ty även i de mest upplysta och friaste länder med den mest 'solida' borgerliga demokrati, tillgripa nu regeringarna systematiskt, tvärtemot sina hycklande och lögnaktiga förklaringar, den utvägen att föra hemliga listor över kommunister och begå ständigt brott mot sina för-

¹ Neuberg, a. a., sid. 211.

² a. a. företalet sid. X.

fattningar, ge hemligt eller till hälften hemligt understöd åt vitgardister och stödja mord på kommunister, insmuggling av provokatörer inom kommunisternas led etc. Icke ens de reaktionära kälkborgarna kunna, med vilka vackra 'demokratiska' och pacifistiska fraser de än dölja sig, förneka detta faktum och dess nödvändiga konsekvens: Oupphörligt bildande av illegala organisationer inom alla kommunistiska partier med systematiskt illegalt arbete för ögonen och för förberedandet av det ögonblick då de borgerliga förföljelserna börja. — — —

Å andra sidan är det också nödvändigt att i intet fall inskränka sig till det illegala arbetet, utan också utveckla det legala och i detta avseende övervinna all svårighet, grunda legala pressorgan och legala organisationer under de mest olikartade och, vilket är nödvändigt, under ständigt skiftande benämningar. Så arbeta de illegala kommunistiska partierna i Finland, Ungern, Polen, Lettland, delvis i Tyskland etc. Så måste också det kommunistiska partiet och 'Världens Industrierbetare' (I. W. W.) i Amerika arbeta, så måste alla kommunistiska partier arbeta då statsmyndigheterna börja förföljelser på grund av Kommunistiska Internationalens beslut.

Den obetingat principiella nödvändigheten att förena det legala och det illegala arbetet bestämmes icke blott av den nuvarande periodens egendomliga karaktär som en inledning till proletariatets diktatur, utan också därför att det är nödvändigt att bevisa för bourgeoisin att det icke finns och icke kan finnas något område eller arbetsfält, som kommunisterna icke erövrar, och framför allt därför att det framdeles kommer att finnas breda lager av proletariatet och ännu mer av den icke-proletariska arbetande och exploaterade massan som ännu har tillit till den borgerliga demokratiska legaliteten och som det är en viktig plikt för oss att överbevisa om motsatsen.

I synnerhet visar arbetarpressens ställning i de mest framåtskridna kapitalistiska länder på den mest uppenbara falskhet i både friheten och jämlikheten under den borgerliga demokratin och nödvändigheten av en systematisk förening av det lagliga och illegala arbetet. Både i det besegrade Tyskland och i det segerrika Amerika användes hela bourgeoisins statsapparat och alla finanskungars knep för att frantaga arbetarna deras press; juridiska förföljelser och häktningar eller mord (med hjälp av lejda mördare) på deras redaktörer, förbud av postbefordran, vägran att leverera papper o. s. v. Dessutom befinner sig det för en daglig tidning nödvändiga nyhetsmaterialet i de borgerliga telegrambyråernas händer och de annonser utan vilka en stor tidning icke kan bära sig stå till kapitalisternas 'fria' förfogande. Följaktligen frantager bourgeoisin det revolutionära proletariatet dess press genom bedrägeri och genom kapitalets och det borgerliga herraväldets tryck.

Till kampen mot detta måste de kommunistiska partierna skapa en ny typ av tidningspress till massspridning bland arbetarna. Först och främst legala publikationer vilka måste lära sig att — utan att kalla sig kommunistiska och utan att tala om att de tillhöra partiet — utnyttja även den minsta legalitet såsom bolsjeviker gjorde under tsarväldet år 1905; därjämte illegala tidningar, om också av minsta omfång och med oregelbunden utkomningstid men som i en mängd tryckerier omtryckas av arbetarna (hemligt, eller om rörelsen är stark nog genom revolutionärt övertagande av tryckerierna) och som ger proletariatet fria revolutionära nyhetsmeddelanden och revolutionär lösen. Utan revolutionär kamp för den kommunistiska pressens frihet som drager massorna med sig, är förberedandet av proletariatets diktatur omöjligt.»

Särskilt ifråga om verksamheten inom krigsmakten betonas vikten av det illegala arbetet. I II:dra kongressens tesar heter det sålunda:

»Varje parti, som önskar tillhöra den Tredje Internationalen, är förpliktigt att giva varje sovjetrepublik hänsynslöst bistånd i dess kamp mot de kontrarevolutionära krafterna. De kommunistiska partierna måste föra en otvetydig propaganda för att förhindra transporter av krigsammunition till Sovjetrepublikens fiender; vidare måste de med alla medel driva legal eller illegal propaganda ibland de till strypande av arbetarstyrkorna utsända trupperna o. s. v.»

Sveriges Kommunistiska Parti.

Sveriges Kommunistiska Parti (Sektion av Kommunistiska Internationalen) erkänner såsom namnet anger Kominterns program samt utför sitt arbete i enlighet med dess riktlinjer och beslut. Organisationen är uppbyggd på grundval av celler. Dessa ingå i lokala organisatoriska enheter, i sin ordning anslutna till större sådana. I spetsen för partiet står en *centralkommitté* (CK). Partiarbetet utföres delvis genom underavdelningar av de internationella kommunistiska eller under kommunistiskt inflytande stående organisationerna.

Med Kominterns genomförda »centralism» är endast att vänta att det svenska partiets mål och verksamhet äro ett mer eller mindre troget eko av de allmänna riktlinjerna och de taktiska direktiven från den centrala ledningen i Moskva. Hur långt fordran på underkastelse under Moskva går visa de ingripanden som skett i det svenska partiets verksamhet och där föranlett förut omförmälda regimförändringar och utbrytningar. Dessa ha föranletts av »högeravvikelser» hos ledningen av det svenska partiet, med hänsyn till inställningen till den revolutionära offensiven, religionsfrågan o. s. v.

Anmärkningarna från E. K. gällde vid den första schismen bl. a. en tidningsartikel, där det gjordes gällande att ateismen icke vore en nödvändig kommunistisk trosbekännelse, samt vid den andra schismen bl. a. en tidningsartikel, förkunnande att det svenska partiets uppgift vid ett krig mot Sovjet-Unionen skulle vara att hindra Sveriges deltagande i kriget, under det att den kommunistiska läran fordrar »att varje försök till krig mot Sovjet-Unionen förvandlas i en revolutionär aktion från proletariatets sida mot den egna bourgeoisieen».

Angående förbindelserna med Komintern må i detta sammanhang anmärkas att åtskilliga hitsända representanter för E. K. och instruktörer, blivit anhållna och utvisade. Svenska kommunister utbildas vidare genom kurser vid ryska skolor i kommunismens teori och genomförandet i praktiken av dessa teorier.

Beträffande rörelsens *mål* uttalas i det svenska partiets program, att detta är att genom det arbetande folkets revolutionära massaktioner störta det kapitalistiska samhället, upprätta proletariatets diktatur och uppbygga det socialistiska samhällssystemet.

»Detta mål kan endast vinnas genom det beslutsamma användandet av proletariatets våld. De arbetande massornas utomparlamentariska direkta aktioner äro vägen till klasssamhällets störtande och socialismens genomförande. Den borgerliga demokratin har överallt visat sig som kapitalets och borgarklassens fort-

satta herravälde i beslöjad form. Den är otillräcklig och oduglig när det gäller slutuppgörelsen med det kapitalistiska systemet. Proletariatets diktatur, d. v. s. arbetarklassens politiska och ekonomiska allenavälde, är ett nödvändigt genomgångsled till socialismen, under vilken först en verklig demokrati är möjlig. Men endast genom att det organiserade proletariatets majoritet ställer sig bakom en sådan diktatur, kan denna verka i de arbetande klassernas och därmed hela samhällets intresse. — När det kommunistiska partiet fortfarande deltar i den parlamentariska verksamheten, så sker det dels för att i parlamentet bevaka arbetarklassens intressen och för att i enlighet med partiets principiella uppfattning utnyttja de möjligheter till revolutionär propaganda, som de politiska och kommunala representationernas talarstolar och deltagande i valrörelsen lämnar samt vidare därför, att vårt land ännu icke inträtt i den revolutionära situation, som själv skapar den proletära demokratis nya organ.»

Vidare framhålles, att partimedlemmarna måste underkasta sig Kominterns och partiets alla beslut.

En mera förtäckt form ges åt omstörtningstanken i ett i februari 1934 utsänt flygblad med rubriken: »Revolutionär samling mot fascismen och socialfascismen, för arbetarnas dagskrav, för den proletära revolutionen» och undertecknat Sveriges Kommunistiska Parti Centralkommittén. Därur må återgivas följande:

»Erövringen av makten. — — — — —

Det ges ingen annan utväg ur kapitalismens kris än den som Oktoberrevolutionen visat: störtandet av utsugarklassen genom proletariatet, konfiskering av kapitalisternas banker, fabriker, verk, gruvor, transportmedel, byggnader, varuförråd samt godsägarnas, kyrkans och dynastins egendomar.

Sovjet-Unionens levande exempel visar oss alla, att endast sovjet-systemet kan befria de breda massorna i Sverige från den kapitalistiska utsugningen och utplundringen, från kapitalismens kriser med dess ohyggliga lidanden för massorna, från arbetslöshetens förbannelse, från osäkerheten för morgondagen, genom att det garanterar arbete och försörjning för alla. Sovjet-Unionens lysande exempel visar, att sovjet-systemet också i Sverige kommer att befria de breda bonde-massorna från utplundringen genom bankerna, bolagen och godsägarna, från de oerhörda skuld-, ränte- och skattebördorna till kapitalisterna och deras stat. Det finns ingen annan väg till socialismen än att följa bolsjevismens och Sovjet-Unionens väg. — — — Vi manar Sveriges arbetare till revolutionär samling och klasskamp.»

Partiets allmänna *propaganda*, som bedrivs genom möten, tidningar, flygblad, studiecirklar o. s. v., är i stort sett ett upprepande av de synpunkter, vilka komma fram i de från Moskva utgångna direktiven.

Samhällets brister och människors svårigheter hänföras till det kapitalistiska systemet som orsak. Samhället anklagas för arbetares svältöd o. s. v. Samhällets omsorger för ordning och framför allt åtgärder mot kommunisterna äro uttryck för fascistterror och betecknas som provokationer. Rättvisan är »klassjustis». Alla motståndare karaktäriseras såsom kapitalister och fascister. Mot de socialdemokratiska ledarna föres en förbittrad kamp. Det inpräntas att revolutionen måste komma.

Arbetslösheten bereder en god jordmån för kommunisterna. Den ställes

mot förhållandena i Sovjet-Unionen, där arbetslöshet uppgives icke råda. Mycket långt gående krav framställas å de arbetslösas vägnar.

Kommunistiska ungdomsförbundet har särskilt tagit om hand den disciplinupplösande propagandan inom krigsmakten, vilken kraftigt bedrivs i dess organ Stormklockan.¹

Den påbjudna propagandan mot det imperialistiska kriget utföres. I cirkulär till underavdelningarna meddelar det kommunistiska ungdomsförbundets centralkommitté: »I Sverige ligger mobiliseringsorder färdig vid generalstaben», de militära kretsarna talar »öppet om krig mot Sovjet-Unionen». I pressen framställs Sverige som engagerat i krigsförberedelser mot Sovjet-Unionen.

Partiet har även inriktat sig på propaganda bland barnen, särskilt genom den s. k. pionjärrörelsen. I ett programuttalande av kommunistiska ungdomsförbundet heter det därom:

»Kommunisterna förklara öppet, att de arbetande barnmassorna måste ryckas in i klasskampen, att just deras deltagande i proletariatets klasstrider, att försvaret av barnens egna intressen i kampen mot den kapitalistiska utsugningen måste utgöra grundvalen för deras fostran. Arbetet bland barnen är för oss av utomordentlig betydelse, eftersom vi på detta sätt skapar de bredaste reserver åt oss för framtiden. Men redan i nuets klasskamp är barnmassornas kamp en betydande faktor. Det är nog att tänka på att 12—14-åriga barn — alldeles oavsett att de även nu spelar en allt viktigare roll inom den kapitalistiska produktionen, om några få år inrangeras i de borgerliga arméerna för att med vapen i hand tjäna den härskande klassen. Det är alltså uppenbart vilken framstående plats arbetet på sammanfattandet och organiserandet av breda barnmassor måste beredas i hela vår verksamhet.

I praktiken betyder det, att de olikartade barnorganisationerna måste skapa ekonomiska föreningar (av spring- och tidningspojkar o. s. v.), idrotts- och bildningsorganisationer, cirklar, barnkapell, sångköror, röda scoutföreningar o. s. v.»

Partiets propaganda går liksom Kominterns numera särskilt ut på agitation mot den fascistiska reaktionen. Sålunda anfördes i partiets 1:sta maj-resolution 1934:

»I den socialdemokratiska regeringens hänsynslösa hungerpolitik, i den fackliga byråkratins nederlagsuppgörrelser och splittring av fackföreningarna, i en ännu mer skärpt uthungring av de arbetslösa och ytterligare försämring av A. K.-arbetarnas läge, i tvångslagar mot fackföreningarna, i kriminalisering av de revolutionära arbetarorganisationerna, i förbud mot kommunistiska partiet och ungdomsförbundet — i allt detta ser borgarklassen en utväg ur krisen och hoppet om att kunna rädda sitt vacklande välde.

I denna situation riktar Sveriges kommunistiska parti en allvarlig maning till alla arbetare att i oförsonlig kamp ointetgöra dessa borgarklassens planer. I obrottslig solidaritet skall arbetarmassorna försvara sina klasskrav och omöjliggöra för fascismens krafter att upprätta sin blodiga diktatur. Vi måste lära av vad som skett i Tyskland och Österrike, att där ledde socialdemokratins borgerliga politik och samarbete med klassfienden till Hitlers och Dollfuss fascistiska bödelsvälde.

¹ Angående arten av den disciplinupplösande propagandan hänvisas till redogörelsen sid. 172 f.

En annan bild visar utvecklingen i Sovjet-Unionen. Där har de arbetande massorna under ledning av det kommunistiska partiet i revolutionär kamp störtat kapitalismen, upprättat den proletära diktaturen och bygger segerrikt socialismen. Sovjet-Unionens väg är den revolutionära marxismens väg, den väg som omöjliggör fascismens seger, den väg som leder till befrielse ur kapitalistiskt slaveri.

Med löfte om obrottslig sammanhållning kring våra klassintressen, i oförsonlig kamp mot hungeroffensiv, fascism och de imperialistiska maktthavernas krigsplaner, i arbete för skapandet av en järnhård proletär enhetsfront sänder vi våra kämpande klasskamrater i Tyskland, Österrike och övriga fascismens terrorländer vår broderliga hälsning och kräver frigivandet av alla inspärrade antifascistiska kämpar. Samtidigt sänder vi socialismens uppbyggare i Sovjet-Unionen vår flammande kamphälsning med löfte om försvar mot alla försök att störta arbetarnas och böndernas makt.»

Angående propagandan hänvisas till i Bil. 1 intagna utdrag ur tidningar m. m.

Som ett sammanfattande omdöme om partiets propaganda genom det talade och skrivna ordet kan sägas att den använder ett häftigt och hetsande språk, samt att grundlösa beskyllningar ävensom oriktiga och vilseledande framställningar i stor utsträckning förekomma.

Särskilt intresse knyter sig till den kommunistiska verksamheten i tvisterna på arbetsmarknaden och de »direkta aktionerna», vilka i mycket hög grad förse deras propagandaorgan med material.

Man försöker även i dessa avseenden följa direktiven. Där missnöje finnes försöker man ställa sig i spetsen för därav föranledda krav. I den mån de reformistiska fackföreningarna företräda arbetarna, försöker man genom längre gående krav undandraga arbetarna fackföreningsledningens inflytande, man söker åstadkomma strid, och i striden försöker man åter undanskjuta fackföreningsledningen genom upprättandet av särskilda strejkledningar. En strejk betyder i regel en störtskur av beskyllningar mot fackföreningsledningen, som anklagas för att gå »arbetsköparnas» ärenden och att förråda arbetarna. Alldeles särskilt är detta fallet vid uppgörelsen efter striden, då eftergifter göras.

Tendensen att tillspetsa striderna och att försöka få massorna i harnesk mot ordningsmakten är också tydlig. Det sätt som därvid användes är att gå till angrepp mot arbetsvilliga eller personal som upprätthåller arbetet samt att sätta sig upp mot polisen, då den ingriper. Dessa aktioner beledsagas av häftigt och hetsande agitation i tidningar och flygblad. Om någon egentlig »politisering» av strejkerna kan emellertid knappast talas. I ett land som Sverige föreligger ju icke någon »omedelbar revolutionär situation». Det enda som kan räknas till en politisering av striderna enligt den kommunistiska terminologin är att det ställts sådana paroller som »bort med polisen». I en av Sjötransportarbetarnas avdelning av den Röda Fackliga Oppositionen (R. F. O.) utgiven broschyr angående sjömansstrejken i Göteborg 1933¹ heter det under rubriken:

¹ Se sid. 398.

»Strejken fick en stark politisk anstrykning.» »På planken i hamnområdet och på rederihusens fasader kunde man konstatera den skärpning striden undergick. Från att parollerna hade varit 'mot all reducering' o. s. v. lästes i stridens nuvarande skede nya paroller, målade med stora röda bokstäver som t. ex. 'Ned med polisterrorn. Bort med polisen från hamnområdet. Vi fordra omedelbart frigivande av alla häktade sjömän'.

Vid strejken uppträdde en tysk kommunist som instruktör.

Landsorganisationen har kraftigt ingripit mot den Sillénkommunistiska verksamheten inom fackföreningsrörelsen och bland annat genom det bekanta »cirkuläret 807» i april 1933 uppmanat förbundsstyrelserna att

»med alla de medel, som stå till buds, upplysa medlemmarna om sillénarnas skadegörelse inom fackföreningsrörelsen och om nödvändigheten av att i alla avseenden iakttaga ett lojalt och solidariskt uppträdande; att ur fackföreningarna utesluta alla medlemmar av R. F. O. samt jämväl andra, som bedriva fackföreningsskadlig verksamhet».

Vid ett flertal arbetstvister ha under de senare åren ordningar förekommit, och ordningen har i vissa fall blivit rätt allvarligt störd. Uppträden av upplöppliknande karaktär ha förekommit. De utredningar som verkställts hava visserligen icke direkt tagit sikte på fastställandet av den skuld som det Sillénkommunistiska partiets verksamhet haft i dessa oroligheter. Med ledning av framkomna uppgifter och den allmänna tendensen i verksamheten torde emellertid kunna fastslås att den haft en högst betydande del däri. Avgörande betydelse som bevis kanske därvid ej bör tillmätas den omständigheten att partiet självt tillskrivit sig ledarskapet. Partiets hela verksamhet har emellertid haft en syftning i riktning mot oroligheter, den agitation som öppet bedrivits har gått åt samma håll, och andra uppgifter bekräfta, att ledningen legat hos Sillénkommunister.

I Bil. 2 lämnas en redogörelse för de viktigaste av de åsyftade tillfällena.

Bland andra aktioner som stått under kommunistiskt inflytande märkas flera strejker vid nödhjulsarbeten. I åtskilliga fall ha »uppvaktningar» företagits hos myndigheter, därvid de uppvaktande uppträtt pockande och hotande. Partiets verksamhet har vidare tagit sig uttryck i försök att störa och hindra politiska motståndares möten.

I den behandling, som frågan om den direkta aktionen fått i partiets press, bör uppmärksammas förordandet av strejk i förbindelse med besättning av arbetsplatsen.

Angående partiets allmänna inställning till ordningsmakten har särskilt i samband med Röda Front Förbundets verksamhet framkommit yttranden som visat avsikt att sätta sig upp mot ordningsmakten.

De kommunistiska hjälporganisationerna.

Röda Fackförenings-Internationalen (R. F. I., Profintern) är sammanslutningen av kommunistiska fackföreningar och kommunistiska medlemmar av andra fackföreningar. Den har som verkställande organ en exekutivbyrå.

Det kommunistiska arbetet i reformistiska eller andra fackföreningar sker genom den s. k. *Röda fackliga oppositionen* (R. F. O.). Denna avser att samla alla revolutionärt oppositionella element inom fackföreningarna oavsett partiband och behärskas genom fraktionsarbete. Den utgör kanske den viktigaste av de kommunistiska hjälporganisationerna och det förnämsta instrumentet i strävan att samla arbetarmassorna under det kommunistiska partiets ledarskap med undanträngande av de reformistiska ledarna.

Profintern bildades 1920 sedan förut ett fackföreningarnas provisoriska internationella råd bildats, men det var först från 1930 då R. F. I höll sin V:e kongress i Moskva, som något verkligt arbete nedlades på skapande av en röd fackföreningsrörelse i Sverige. En svensk delegation besökte kongressen, och de idéer som där inhämtats omsattes sedan i verkligheten vid återkomsten.

Profinterns III:e världskongress antog ett aktionsprogram som innehåller bl. a. följande:

»Grundvalen för den fackliga taktiken bildas av de revolutionära massornas och deras organisationers direkta aktion mot kapitalet. (§ 45.)

Arbetarklassens ekonomiska kamp i den närmaste framtiden har att koncentrera sig på lösningen av kontrollen över produktionen, varvid kontrollen måste genomföras, innan regeringen och den härskande klassen hava skapat kontrollsurrogat... De revolutionära fackföreningarna måste med största bestämdhet uppträda mot den socialistiska utpressnings- och bedrägeripolitik, med vilken ledarna för de gamla fackföreningarna ha befattat sig med de härskande klassernas hjälp. Allt prat från dessa herrars sida om en fredlig socialisering har blott till syfte att lura bort arbetarna från en revolutionär aktion, inriktad på den sociala revolutionen... (§ 57).

De revolutionära fackföreningarna måste tum för tum avpressa den härskande klassen koncessioner, i det de tvinga den att genomföra en socialpolitisk lagstiftning, och helt klarlägga för arbetarmassorna, att den sociala frågan kan lösas blott genom kapitalismens förintande och genom upprättande av proletariats diktatur. De revolutionära fackföreningsmedlemmarna böra vidga konflikten mellan arbetsgivarna och arbetstagarna och bringa arbetarmassorna till insikt om nödvändigheten och oundvikligheten av den sociala revolutionen och proletariats diktatur.»

R. F. O:s propagandaarbete i fackföreningarna bedrivs genom bildande av grupper vid verkstäder, fabriker o. s. v. samt genom utgivande av stencilerade s. k. fabriktidningar för olika arbetargrupper.

Landsorganisationens ingripande mot R. F. O. har tidigare omnämnts.

Internationella Arbetarhjälpen (I. A. H.), kallad proletariats proviantkolonn, daterar sin tillvaro från 1921, då den bildades av bl. a. åtskilliga kulturpersonligheter i skilda länder till svar på ett upprop från Komintern om hjälp för de genom hungersnöden i Ryssland döende människorna. Den sålunda bildade organisationen har utnyttjats av Komintern i politiskt syfte och i samband därmed erhållit en mera stadgad organisation. Dess nuvarande synliga uppgift är att bistå nödlidande strejkande i såväl in- som utlandet

samt att upprätta sommarkolonier för arbetslösa barn. Den företager insamlingar av pengar och matvaror för utdelning bland de strejkande.

Generalsekretariatet hade före det nationalsocialistiska genombrottet i Tyskland sitt säte i Berlin men torde numera vara förlagt till Paris.

I. A. H. utger sig för att vara opolitisk, och det torde vara sant så tillvida att medlemmarna icke alla äro organiserade kommunister. Det upp-gives sålunda att den svenska I. A. H.-sektionen består till 20 % av kommunister, 55 % av partilösa, 10 % av syndikalister och 15 % av socialdemokrater och Kilbomssocialister. Emellertid torde organisationen i alla instanser från rikskommittén till de minsta kommittéerna behärskas av kommunisterna genom ett energiskt och målmedvetet »fraktionsarbete». Det är betecknande, att samtliga ledamöter i den svenska rikskommittén äro kommunister.

Internationella Röda Hjälpen (I. R. H.), som bildades 1922, ställer enligt sina stadgar »som sin uppgift att utan partiskillnad giva moraliskt, politiskt och juridiskt stöd åt den revolutionära klasskampens offer i alla länder», genom uppväckande och aktivt utvecklande av den internationella solidariteten hos de arbetande massorna. De fångna, deras familjer, liksom de förföljda och deras familjer samt fallna revolutionära kämpars familjer skola erhålla moraliskt, materiellt och juridiskt understöd.

Utom detta understödsarbete har I. R. H. en politisk verksamhet, som enligt stadgarna består i:

a) Organiserandet av protestmöten mot den vita terrorn och våldsdåden mot fångar, organiserandet av internationella dagar, ägnade åt revolutionära kämpar, organiserandet av en bred amnestikampanj med understöd från alla revolutionära arbetarorganisationer;

b) Stärkandet av den internationella solidariteten bland arbetarna genom offentliggörandet av material från fångarnas och deras familjers liv;

c) Utnyttjandet av den kontrarevolutionära justisens verksamhet, enstaka fall av den vita terrorn, politisk förföljelse och ekonomisk bojkott mot familjer och barn till fallna kämpar, för revolutionärt agitationsändamål;

d) Organiserandet av en ständig förbindelse mellan fångarnas kamp och den breda proletära kampen.»

För fullföljande av propagandaverksamheten äger en mycket vidlyftig rapportering till de centrala organen rum, avseende redogörelse för »den vita terrorn (den borgerliga justisens arbete, förföljelser, domarnas karaktär o. s. v.)», bidrag med artiklar, fotografier och annat material samt dokument för I. R. H.-idéns internationella propaganda ävensom listor över »terrorns offer (fångar, förföljda, mördade)».

Den svenska sektionen av I. R. H. bildades 1930 och en av dess första uppgifter blev att ge stöd åt de finska flyktingar som lämnat Finland på grund av beslutet att införa undantagslagar för de politiska ytterlighetspartierna där. Vidare ha anordnats insamlingar i samband med Ådals-

Sandarne- och Klemensnåshändelserna.¹ Sommaren 1933 påbörjade I. R. H. en hjälpkaktion för den tyska fascismens offer.

Sovjet-Unionens vänners förbund (S. U. V.) har bildats för att sammanföra människor, såväl arbetare som intellektuella, vilka intressera sig för det socialistiska uppbyggnadsarbetet i Sovjet-Unionen.

Förbundet bildades 1927 vid ett sammanträde i Moskva av delegater från olika länder, vilka av Sovjet-Unionen inbjudits för att med egna ögon se »det socialistiska uppbygget i S. U. efter 10 år».

I det av S. U. V:s rikskonferens 1932 antagna programmet angavs förbundets uppgift på följande sätt:

»Sovjetunionens vänners förbund är en internationell sammanslutning och som ett till detta anslutet förbund har SUV i Sverige till uppgift att genom föredrag, föreläsningar, tidningar och tidskrifter, radiomottagningar m. m., popularisera och sprida upplysning om förhållandena i den första arbetarstaten i syfte att försvara SSSR och det socialistiska uppbygget. Förbundet vill förena alla arbetare och intellektuella oberoende av deras partipolitiska organisering och samla dem i en massrörelse till SSSR:s försvar.»

Den svenska rikskommittén utger en tidning »Sovjetnytt» om förhållandena i Sovjet-Unionen.

Såsom framgår av stadgarna är en av uppgifterna för S. U. V. att organisera resor till Sovjet-Unionen.

I Sovjet-Unionen anordnas på fabrikena ekonomiska kampanjer för att säkerställa ett visst antal utlänningsars resor i S. U. Därefter lämnas av Komintern inbjudan till olika länder att sända arbetardelegationer, och det är sedan avsett att de delegater, som besökt Ryssland, vid hemkomsten skola driva propaganda på sina resp. verksamhetsområden eller i sina föreningar. — Av en resolution över S. U. V:s verksamhet under år 1932 och dess arbetsuppgifter för 1933 framgår att man avser »att koncentrera sig på propagandan bland fabriksarbetarna särskilt inom krigsindustrin».

Organisationen behärskas av det kommunistiska partiet genom fraktionsarbete. Det kommunistiska inflytandet framgår klart av nämnda resolution liksom av en resolution antagen av en konferens i Göteborg i juni 1933.

Man försöker emellertid bibringa allmänheten den uppfattningen att S. U. V. är en helt opolitisk organisation, som icke har något som helst med den kommunistiska rörelsen att skaffa, och det har för den svenska avdelningen av hitsända utländska rådgivare framhållits att det vore olämpligt att den kommunistiska fraktionen inom förbundet vore känd och att den i stället borde förnekas och arbeta i hemlighet. I anledning av dessa direktiv har arbetet delvis omlagts, så att försmädliga eller förklenande uttryck om andra politiska partier eller åskådningar icke begagnas.

Röda Frontförbundet (R. F. F.) i Sverige bildades 1930. Dess första ändamål angavs i stadgarna vara att sammansluta alla arbetare, småbönder, arrendatorer och torpare — alla fascismens verkliga fiender, män och kvinnor — på den revolutionära klasskampens grund i en hela landet omfattande antifascistisk kamporganisation. Det hade vidare till ändamål »att utgöra en arbetarnas värnorganisation mot fascistiska överfall på arbetarnas möten

¹ Se sid. 393 f.

och demonstrationer samt skydd mot strejkbrytargardenas angrepp». Slutligen hade det att leda de arbetande massorna i kampen mot fascismen och det imperialistiska kriget, och i samband därmed bedrevs upplysningsverksamhet och propaganda. Organisationen utformades efter tyskt mönster och med tysk hjälp. Den hade militär natur med uniformering o. dyl.

Genom kårlagen¹ torde R. F. F. ha blivit förhindrad att fortsätta sin verksamhet. Samma gäller om de likartade organisationerna Antifa (Antifascistiska unga gardena), Röd Marin m. fl.

Den Röda Sport-Internationalen (R. S. I.) bildades 1921. Utgångspunkten för dess bildande torde ha varit betraktelser angående å ena sidan idrottsmännens insatser i underkuvandet av kommunistiska upprorsrörelser sådana som i Finland, Tyskland och Ungern och å andra sidan arbetaridrottsmännens uppträdande under de revolutionära striderna i Ryssland åren 1918—1919, »då arbetaridrottsmännen sida vid sida med det övriga proletariatet kämpade en heroisk kamp för vinnandet av den politiska makten». Man förmenade att en internationell organisation av arbetaridrottsmännen skulle bli till ovärderlig nytta vid genomförandet av världsrevolutionen.

R. S. I:s mål angavs vid dess konstituerande kongress på följande sätt:

»Förenandet av alla arbetare och bönder i gymnastik- och idrottsorganisationer vilka stå på den proletära klasskampens ståndpunkt, samlandet av de arbetande massorna i stad och på land för att uppfosta dem till kroppslig duglighet, så att de kan delta i proletariatets klasskamp som motståndskraftiga, kroppsligt tränade, försvarsdugliga, modiga och beslutsamma kämpar för nedrivandet av det kapitalistiska väldet.»

Vid den III:e världskongressen uppdrogos nya politiska och taktiska riktlinjer för R. S. I:s organisationer. Det åsyftades

»att på alla områden utarbeta en klar linje mot den reformistiska och borgerliga idrotten, varigenom motsatsen mellan oss och dem kommer till klart uttryck och vi befäster enhetsfronten på revolutionär grundval och därigenom bliver i stånd att sönderspränga den borgerliga idrotten. Genom att genomföra massidrottsarbetets metoder och den revolutionära klassuppfostern skola R. S. I.-organisationerna visa de arbetande massorna, vari skillnaden mellan den borgerliga (reformistiska) och den proletära ideologin inom idrotten består».

I Sverige finnes en sektion av R. S. I. kallad Arbetarnas Idrottsförbund (A. I. F.).

Sveriges första arbetaridrottsförening, Stockholms Arbetar-Idrotts-Förbund, bildades 1922, men ehuru det använde en revolutionär ideologi, var det anslutet till Svenska Gymnastik- och Idrottsförbundet liksom andra senare bildade arbetaridrottsföreningar. Dessa föreningar tillsatte en särskild kommitté för att tillvarata föreningarnas intressen och för att utreda möjligheten av bildandet av ett eget idrottsförbund. 1927 bildades Arbetaridrottsföreningarnas Samorganisation. Denna, som — ehuru dess ledning huvudsakligast bestod av kommunister — alltjämt kvarstod i Svenska Gymnastik- och Idrottsförbundet, synes till en början icke haft något politiskt intresse vilket ådrog det svenska kommunistiska partiet skarp kritik från Kominterns sida. Efter schismen 1929 beslöt man i Sillén-

¹ Lagen om förbud mot vissa sammanslutningar den 15 juni 1934.

lägret att bilda ett Arbetarnas Idrottsförbund (A. I. F.) som en sektion av R. S. I. Den konferens, där detta beslutades och där en tysk kommunist medverkade, uttalade »att förbundet från början kommer att stå på klart revolutionär grundval och kommer som en följd därav att söka ett intimt samarbete med de kommunistiska organisationerna». Då därjämte A. I. F.-medlemmarna ansågos böra deltaga i alla de demonstrationer, möten samt fackliga och politiska aktioner, som företogs av det kommunistiska partiet, ävensom bistå partiet i dess propaganda och undervisningsverksamhet, utgingo de socialdemokratiska och partilösa medlemmarna ur förbundet. A. I. F:s kommunistiska karaktär har därefter ytterligare accentuerats.

Till belysande härav må intagas följande uttalande i en artikel med rubrik »AIF 5 år» i Norrskensflamman för den 3 januari 1935:

»För AIF är dock icke de idrottsliga förbindelserna nog. AIF strävar att göra sina medlemmar ej blott till goda idrottsmän utan framförallt till dugliga klasskämpar. Genom sin anslutning till Röda Sportinternationalen har förbundet också gjort sig till en oskiljaktig del av den kämpande revolutionära världsrörelsen. Endast genom att förbli trogen sina revolutionära principer kan också förbundet fylla sin uppgift även i fortsättningen som ledaren och organisatören av de proletära idrottsutövarna och deras kamp mot idrottens militarisering och fascistisering, mot reaktionen och det imperialistiska kriget, för försvar av Sovjet-Unionen och solidaritet med dess miljonomspännande idrottsrörelse.»

Utbredning.

Vad angår *partiets utbredning* angavs i exekutivens verksamhetsberättelse för 1926 att det svenska partiet hade 11 400 medlemmar. Cellerna skulle hava varit 615, därav i Stockholm 90 drifts- och gatuceller. Efter schismen 1929 sjönk medlemsantalet kraftigt, och det synes under år 1930 hava fortsatt att sjunka, så att det i december nämnda år lärer hava understigit 5 000. Sedermera har emellertid propagandan stegrats och medlemsantalet kraftigt ökat. Härtill torde hava medverkat de goda agitationstillfällen som de senare årens arbetsstrider medfört. En bidragande orsak torde också hava varit arbetslösheten. I mitten av 1932 ansågs partiet räkna omkring 14 000 registrerade medlemmar i landet och ungdomsförbundet skulle samtidigt hava räknat 12 000 medlemmar. Den 1 oktober 1932 räknade partiet enligt tillgängliga uppgifter 17 507 registrerade medlemmar fördelade på 439 kommuner. I december 1933 uppgives medlemsantalet fortfarande till något över 17 000, därav för Stockholm omkring 2 500. Ungdomsförbundet anses allttjämt räkna omkring 12 000 medlemmar därav för Stockholms vidkommande omkring 2 000.

Angående den regionala utbredningen må nämnas att i Norrbotten den 1 oktober 1932 funnos 5 000 registrerade medlemmar i partiet och 1 500 i ungdomsförbundet.

Medlemsantalet i R. F. F. anslogs sommaren 1931 till 2 à 3 000 däri inberäknat fackföreningsavdelningar, som kollektivt anslutit sig till förbundet. Ett 30-tal avdelningar funnos då. I september 1933 anslogs medlemsantalet till 3 000.

Enligt förbundets egen uppgift voro den 2 juli 1930 därtill anslutna omkring 8 000 »rödgardister».

I stöd- och hjälporganisationerna utom R. F. F. anslogs medlemsantalet i september 1933 för A. I. F. till omkring 4 000, för S. U. V. till omkring 3 000 samt för I. A. H. till omkring 8 000. För I. R. H. uppgavs medlemsantalet i nov. 1934 till 3 000. Pionjärrörelsen torde vid sin höjdpunkt ha samlat omkring 2 000 medlemmar.

En medlem i partiet kan naturligtvis vara medlem i samtliga hjälporganisationer men ej i K. U. F.

Partiets styrka mätes emellertid ej enbart med siffrorna för registrerade medlemmar. Även sympatisörerna och medlöparna komma därvid i betraktande.

Angående partiets styrka vid senaste båda riksdags- och landstingsmannaval hänvisas till Bil. 3. Här må givas följande sammanfattning av partiets valresultat.¹

Vid 1932 års riksdagsmannaval erhöles Sillénkommunisterna 74 245 röster, motsvarande 3 % av valmanskåren (de röstande), samt 2 mandat, båda i Norrbottens län. Anslutningen var störst i detta län med 15 840 röster, motsvarande 25·4 % av valmanskåren, Göteborgs stad med 9 425 röster, motsvarande 8·8 % av valmanskåren, Västernorrlands län med 7 028 röster, motsvarande 6·7 % av valmanskåren, samt Gävleborgs län med 6 971 röster, motsvarande 6·8 % av valmanskåren. I Stockholms stad var röstetalet 5 056, motsvarande 2 % av valmanskåren. Minsta anslutningen var i Gotlands län, inga röster, Uppsala län med 86 röster, Södermanlands län med 165 röster och Malmöhus län med 368 röster.²

Vid 1934 års landstingsmannaval erhöles kommunisterna 42 183 röster, motsvarande 2·5 % av valmanskåren, samt 9 mandat, därav 8 i Norrbottens och 1 i Gävleborgs län. Anslutningen var störst i Norrbottens län med 10 203 röster, motsvarande 20·5 % av valmanskåren, Västernorrlands län med 3 955 röster, motsvarande 4·5 % av valmanskåren, Gävleborgs län med 3 921 röster, motsvarande 5·7 % av valmanskåren, samt Värmlands län med 3 082 röster, motsvarande 3·3 % av valmanskåren. Minsta anslutningen hade Gotlands län med 49 röster, Uppsala län med 258 röster och Södermanlands län med 384 röster. Partiet har utsikt att erövra ett mandat i första kammaren i Västerbotten-Norrbottens läns valkrets 1938. Det hade den största procentuella röstökningen av något parti eller över 130 %. I åtskilliga län överträffades siffrorna från riksdagsmannavalet 1932. Till jämförelse må nämnas, att vid landstingsmannavalet 1930 Sillénkommunisterna erhöles 17 410 röster, motsvarande 1·2 % av valmanskåren, samt 6 mandat, alla i Norrbottens län. Partiet var emellertid då nyorganiserat efter utbrytningen.³

Vid *elektorsvalen* 1934, vilka avsågo städer som icke deltaga i landsting (med undantag för Stockholm), erhöles kommunisterna 9 123 röster mot 2 424 vid 1930 års val. Vid stadsfullmäktigevalen samma år i Göteborg erhöles kommunisterna 9 554 röster och 5 mandat, därav 2 vinster. Nämnas må att vid municipalfull-

¹ Beträffande 1934 års val äro uppgifterna preliminära.

² Vid riksdagsmannavalet 1924 erhöles Kilbomskommunisterna 63 601 röster, motsvarande 3·6 % av valmanskåren, och 4 mandat. Höglundskommunisterna, som då ännu icke förenat sig med socialdemokratiska partiet, erhöles 26 301 röster. Vid riksdagsmannavalet 1928 erhöles det osplittrade kommunistpartiet 151 567 röster, motsvarande 6·4 % av valmanskåren, och 8 mandat.

³ Vid 1926 års landstingsmannaval erhöles det osplittrade kommunistpartiet 40 109 röster, motsvarande 3·3 % av valmanskåren samt 14 mandat.

måktigeval 1934 i Kiruna och Malmberget kommunisterna erhöles respektive 17 mandat av 40 och 12 mandat av 26.

Finansiering.

Partiet *finansieras* genom avgifter och insamlingar. Anledning finnes emellertid att antaga att understöd lämnas från internationalen.

Detta antagande styrkes av vissa handlingar som av polisen anträffats hos en här 1931 anhållen tysk kommunist vid namn Kühl. Denne hade av ett tyskt tryckeriaktiebolag (Peuvag) erhållit i uppdrag att granska de kommunistiska tryckeriernas i Stockholm och Luleå ekonomiska ställning. Efter fullgörandet av sitt uppdrag framförde Kühl till sina uppdragsgivare en hemställan från den svenska centralkommittén »om ett extra tillskott» på 25 000 kronor till gäldande av skuld för det för Stockholm inköpta tryckeriet. Beträffande Peuvag förklarade sig Kühl icke kunna med bestämdhet uttala sig om huruvida Peuvag vore underordnat Komintern, men han ansåg att det var mycket möjligt att så var förhållandet. Han hade sig bekant att Peuvag för några år sedan erhållit ett lån å 300 000 riksmark från exekutivkommittén i Moskva. Av andra hos Kühl anträffade handlingar framgick vidare att till sanering av de norska tidningsföretagen år 1928 lämnats ett bidrag på 132 607 dollars. Det norska partiets politiska byrå anhöll samtidigt hos Komintern att dess löpande anslag av 750 kronor per månad skulle höjas för någon tid.

I exekutivkommitténs utgiftsstaten äro upptagna belopp för understöd till partitidningar, förlag, kultur, spanings- och upplysningsarbete.

Socialistiska Partiet (Arbetarnas och Jordfolkets förbund).

Partiet benämndes, såsom förut anförts, före början av 1934 Sveriges Kommunistiska Parti. I stadgarna anges partiets mål sålunda:

»Socialistiska Partiet är en del av den internationella revolutionära rörelsen, vars mål är att genom det arbetande folkets revolutionära massaktioner störta det kapitalistiska samhället, upprätta proletarietets diktatur och uppbygga det socialistiska samhällssystemet.

I det syftet samarbetar partiet internationellt med alla dem som kämpar på den revolutionära socialismens grundval och arbetar på förverkligandet av det socialistiska samhället.»

Stadgarna innehölo före namnändringen lika lydande bestämmelser. Det betonas också kraftigt att namnändringen icke innebär någon förändring i partiets program. Det vill föra en socialistisk politik i marxistisk anda. Någon våldspropaganda torde icke bedrivas. Det framhålles i stället, att partiets uppgift är att förbereda den sociala revolutionen genom att söka vinna medborgarna på sin sida.

Till belysande av partiets program må här intagas:

1) ur en ledare den 6 oktober 1931 i partiets huvudorgan Folkets Dagblad:

»En till sina syften revolutionär rörelse får icke hänge sig åt illusionerna om att genom djärva kupper tillägna sig samhällsmakten. Det gäller i stället för en dylik rörelse att vinna majoriteten av medborgarna på sin sida, att andligen förbereda den sociala revolutionen på ett sådant sätt, att någon strid mellan hundragrupper och stora militärdetachment aldrig skall kunna komma till stånd. Historien själv ger förresten tillräckliga exempel. Det är militären själv, som

'gör' revolutionerna. De blodiga strider, som utkämpas, blir sådana mellan militärstyrkorna och sådana trupper, som utgöres av de maktägandes speciella legoknektar, antingen införskrivna sådana från utlandet, såsom skedde i Finland, eller truppförband från avsidet liggande efterblivna trakter och rena officers- och kadettbrigader, understödda av fascistiska element. — —

Arbetarmassornas, både den del av dem som står i det produktiva arbetet och den del, som är iklädda militärtröjan, organisering, upplysning och målmedvetenhet måste därför bli det avgörande, då en gång uppgörelsens timma slår. Sker detta, kan icke arbetsköparnas agenter i en kritisk situation räkna med understöd från de kommunala myndigheterna, såsom man i den nämnda planen förutsatt.»

2) ur partiets 1:sta maj-appell 1934:

»Erfarenheten från Tyskland och Österrike har visat att även den största organisation intet förmår om den bygger på en felaktig politik. Kominterns och Andra Internationalens stora partier i Tyskland föll samman inför fascismen utan motstånd. I Österrike var hela arbetarklassen samlad i ett stort parti men blev trots en hjältemodig slutkamp dömd att misslyckas emedan den socialdemokratiska ledningen på förhand hade försuttit möjligheterna till seger genom sin undfallenhet. Överallt måste nu arbetarklassen ta lärdom av dessa blodiga erfarenheter. Splittrare är icke de som vill föra den revolutionära kampen utan de som har lämnat den revolutionära socialismens väg och trots erfarenheter fortsätter den ödesdigra politik som bara kan föra till nederlag. Arbetarklassens samling kan i dag endast ske på klasskampens och den revolutionära socialismens grund.»

Partiets propaganda är av samma art som Sillénkommunisternas men mera hyfsad. Här må vidare hänvisas till i Bil. 1 intagna utdrag ur tidningar m. m.

Partiets organisation överensstämmer nära med Sillénkommunisternas. Det söker anslutning till motsvarande vänstersocialistiska eller fria kommunistiska partier i andra länder. En särskild ungdomsavdelning, benämnd Socialistiska ungdomsförbundet, finnes.

Beträffande partiets utbredning må nämnas, att antalet medlemmar i juni 1934 uppgavs till omkring 20 000 fördelade på 414 arbetarkommuner. Angående partiets styrka vid senaste riksdags- och landstingsmannaval hänvisas till Bil. 3. Det bör anmärkas, att partiet använt samma väljarbeteckning som socialdemokraterna.

Här må lämnas följande sammanfattning av partiets valresultat.¹

Vid 1932 års riksdagsmannaval erhöilo Kilbomskommunisterna 132 564 röster, motsvarande 5·3 % av valmanskåren, samt 6 mandat, därav 2 i Stockholm samt 1 i vart och ett av Stockholms, Värmlands, Kopparbergs och Gävleborgs län. Anslutningen var störst i Stockholms stad med 29 779 röster, motsvarande 11·8 % av valmanskåren, Gävleborgs län med 13 712 röster, motsvarande 13·4 % av valmanskåren, Kopparbergs län med 13 025 röster, motsvarande 14·1 % av valmanskåren, Värmlands län med 11 441 röster, motsvarande 10·6 % av valmanskåren, Stockholms län med 11 126 röster, motsvarande 10·1 % av valmanskåren, och Uppsala län med 6 031 röster, motsvarande 11·3 % av valmanskåren.

Vid 1934 års landstingsmannaval erhöil Kilbomspartiet 58 162 röster, motsvarande 3·8 % av valmanskåren, samt 12 mandat, därav 3 i vardera av Värm-

¹ Jfr sid. 57, not 1.

lands och Gävleborgs län, 2 i Kopparbergs län samt 1 i ett vart av Stockholms, Uppsala, Örebro och Västernorrlands län. Anslutningen var störst i Kopparbergs län med 8 193 röster, motsvarande 10·5 % av valmanskåren, Stockholms län med 7 647 röster, motsvarande 8·5 % av valmanskåren, samt Gävleborgs län med 7 062 röster, motsvarande 10·3 % av valmanskåren. Till jämförelse må nämnas, att Kilbomskommunisterna vid 1930 års landstingsmannaval erhöilo 35 011 röster, motsvarande 2·4 % av valmanskåren, samt 3 mandat, därav 2 i Gävleborgs och 1 i Värmlands län.

Vid 1934 års *elektorsval* erhöil Kilbomspartiet 5 975 röster mot 3 482 år 1930. Partiets röstetal vid det samtidigt hållna stadsfullmäktigevalet i Göteborg var 4 780, vilket gav 2 mandat.

Syndikalismen och anarkismen.

Syndikalismen, som har sitt huvudsäte i Spanien, började hos oss 1910 då Sveriges Arbetares Centralorganisation (S. A. C.) bildades. Den tillkom bl. a. såsom en reaktion mot att den fackliga rörelsen sammankopplades med den partipolitiska arbetarrörelsen. Syndikalismen betecknar sig såsom en opolitisk revolutionär fackföreningsrörelse och uppträder ej såsom självständigt politiskt parti. Syndikalismen anger sin uppgift vara att på revolutionär väg likvidera kapitalismen och förverkliga socialismen. Den vill avskaffa allt statstvång till förmån för individens största möjliga rörelsefrihet. Men medan de socialistiska politiska partierna vilja använda sig av riksdagen för lagstiftning till arbetarnas förmån, vill syndikalismen åstadkomma motsvarande ordning på arbetsplatsen genom organisationernas egen makt. Syndikalismens metod är den direkta aktionen. Arbetarnas revolutionära makt skall samlas i deras organisationer, som skola bli redskapet till störtandet av det gamla samhället och uppbyggandet av det nya. Strejken, bojkotten, blockaden, obstruktionen etc. äro former av direkt aktion. Genom ett systematiskt utvecklande och skärpande av klasskampen måste man logiskt komma till kulmen, den revolutionära generalstrejken, som skall bli inledningen till den sociala revolutionen. Det framhålles, att målen ej böra nås genom användande av våld. Dock förekomma även uttalanden i motsatt riktning.

Sålunda anföres i en ledare i rörelsens huvudorgan tidningen *Arbetaren* den 24 februari 1934 under rubriken »Våldet i klasskampen» bl. a.:

»Vi äro inga anhängare av blodigt vapenbruk. Vi äro icke romantiskt förgapade i gatans barrikader. Vi äro inga anhängare av blodsutgjutelse över huvud taget. Vi äro bestämda motståndare till såväl bolsjevickisk som nazistisk terror. Vi äro inga anhängare av den 'kommunistiska' uppfattningen, att den sociala revolutionen skall vara en pannkaksvändning som gör det i går undre skiktet till det övre i dag, som förvandlar det i går härskande till det i dag tyranniserade, som gör gårdagens undertryckta till dagens förtryckare och anser det berättigat att genom ett mer eller mindre omfattande blodbad säkra sitt eget herravälde. Vi äro principiella motståndare till allt herravälde över huvud taget, och vi äro anhängare av alla människors lika frihet och rätt. Vi se helst att samhällsfrågorna avgöras med andra vapen, med fredligare vapen än kanoner och giftgaser.

Men vi äro också medvetna om, att det icke är arbetarparten, som avgör formerna för den historiska uppgörelsen med borgarklassen. Vill den kapitalistiska borgarklassen erkänna det historiskt ofrånkomliga i samhällsordningen, vill den inse, att dess egen ekonomiska ordning med produktionsöverflöd, massarbetslöshet och masselände är dömd och icke evigt bestående och därefter vidtaga sina åtgärder för en fredlig avveckling, så gör den en gärning utan motstycke i historien. Ty historien har intet exempel på att en härskande klass någonsin godvilligt avstått från sin makt. Vill den icke det, då återstår ingenting annat än att med makt skjuta den åt sidan från den väg den spärrar. Men det är denna klass, som själv gripit till vapen och själv bär ansvaret för vapnets bruk.»

Syndikalisterna bedriva disciplinupplösande propaganda inom krigsmakten. För närvarande agiteras liksom från kommunistiskt håll särskilt mot den fascistiska reaktionen, mot »tvångslagar mot arbetarna» etc. Angående propagandan hänvisas vidare till i Bil. 1 intagna utdrag ur tidningar m. m.

Antalet medlemmar uppgavs 1933 vara 36 583, fördelade på 690 lokalorganisationer.

Nära syndikalismen står *anarkismen*. Anarkismen avser att nå sitt mål genom fredliga socialreformer. Den är för enskilda eller gruppers våldaktioner men mot massaktioner. Den strävar efter ett samhälle, där individerna ha fullständig frihet. I ett sådant samhälle skulle solidariteten bli grundläggande och ingen plats finnas för tyranner och utsugare. Anarkismen anger som sin uppgift att bekämpa allt tyranni och att med skriftlig och muntlig propaganda bereda väg för ett dylikt samhälle. Anslutningen torde vara obetydlig.

De nationalsocialistiska partierna.

Efter mönster av den italienska fascismen och särskilt den tyska nationalsocialismen har ett flertal partibildningar skett.

Nationalsocialismen har det starka hävdandet av statens auktoritet utåt och inåt såsom ledmotiv i all sin förkunnelse. Detsamma gäller om fascismen, vilken torde ha varit en av förebilderna för nationalsocialismen. Fascismen uppstod i Italien och vann tillslutning åtminstone till stor del på grund av reaktionen emot kommunismen. Gentemot kommunismens klassegoistiska idéer uppställde fascismen den nationella patriotismen som ledande idé. Eljest äro likheterna mellan de ryska och italienska regimerna påfallande. I båda staterna har ett parti monopoliserat statsmakten och genom undertryckning av all opposition tryggt sitt kvarstannande vid makten, representationen har undanskjutits till förmån för regeringen och en väldig expansion av statens makt över samhällslivet och de enskilda medborgarna har följt.

Den tyska nationalsocialismens officiella program företer en blandning av nationalistiska och antikapitalistiska krav förenade genom en mycket starkt utpräglad antisemitism. Bland de främsta målen har stått upprät-

tandet av en nationell diktatur samt bekämpande av den internationella »marxismen».

År 1924 bildade B. Furugård Nationalsocialistiska bonde- och arbetarepartiet. År 1926 bildades av andra personer Sveriges fascistiska kamporganisation med program att störta det parlamentariska styrelsesättet, om så skulle erfordras med tillhjälp av våld, för införandet av en fascistisk diktatur vid sidan av konungamakten. Den fascistiska rörelsen i Italien torde ha varit modellen för denna organisation. På grund av inflytelser av tyska idéer övergick organisationen hösten 1929 i Sveriges nationalsocialistiska folkparti, som jämväl hade diktaturens upprättande eventuellt med våld på sitt program. I mars 1930 bildades genom utbrytning ur detta parti Nysvenska folkförbundet, likaledes med nazistiskt program, och den 1 oktober 1930 sammanslogs detta med Furugårds parti. Det nya partiet, som fick namnet *Svenska Nationalsocialistiska Partiet* och ställdes under Furugårds ledning, upptog jämväl resterna av Sveriges Nationalsocialistiska folkparti. Svenska Nationalsocialistiska Partiet utformade till en början sitt program så, att genom propaganda och upplysning skulle agiteras för ernående av ett kraftigt massparti, på vars grund majoritet skulle erhållas i folkförsamlingen. För ernående av regeringsmakten vore våldet förbjudet, men satte sig något politiskt parti eller annan sammanslutning till våldsamt motstånd vid det nationalsocialistiska partiets erövring av regeringsmakten skulle detta motstånd nedslås med våld.

I partiets nuvarande program och propaganda finnas inga uttalanden, att våld skall användas för uppnående av partiets mål. Däri anföres, att nationalsocialismen skall bygga upp en ny, rättvisare och framför allt mera effektiv samhällsordning. »Den skall göra detta inifrån — med svenska mäns och kvinnors egna krafter — ej såsom internationalisterna försökt och alltjämt förgäves försöka — utifrån.» »I denna kamp är det just varandra, det är just en svensk folkgemenskap vi behöva.» Vidare uttalas bl. a., att folkets fiender äro det internationella överstatliga lånekapitalet, den marxistiska internationalismen och det parlamentariska partiväldet.

Till belysande av programmet må följande yttrande återgivas ur ett föredrag den 6 mars 1934 av Furugård:¹

»Ni kunna ta prov ifrån vilket folkskikt, ni än behaga, ni kunna fara ut i vilken provins, ni än vilja, men överallt skola ni få samma svar, att nationalsocialismen är på marsch, därför att nationalsocialismen är den nationella och sociala sanningen, och sanningen kommer att segra, trots allt av det enkla skäl, har jag sagt och säger, att vi nationalsocialister komma trots förbudslagar, trots tvångslagar, trots hets mot oss, att inom en kort tid ta makten på laglig väg, och den gången, då vi ha makten, då komma vi, jag upprepar detta, att mot dessa herrar av idag, mot de nya försök, att med alla till buds stående medel hejda oss på samma skändliga sätt som hittildags, att för varje slag, som de rikta mot denna sunda folk rörelse, och denna är en återspeglning av folkets själ, för varje slag komma vi att rikta retroaktivt verkande lagar.»

¹ Enligt av polismyndigheten fört stenografiskt referat.

Den 15 jan. 1933 bildades under ledning av S. O. Lindholm genom utbrytning ur Svenska Nationalsocialistiska Partiet ett nytt parti *Nationalsocialistiska Arbetarepartiet*, vilket för närvarande torde vara det livskraftigaste av de nationalsocialistiska partierna i Sverige.

Dess program innehåller bl. a. följande:

- 1) En svensk befolkningspolitik — — —
- 2) Skapandet av en auktoritativ, sakkunnig, av partier och ekonomiska sår-intressen oberoende regering med statsmaktens verkliga utövning som sin egentliga uppgift på grundval av den nordiska ledar- och ansvarsprincipen.

Den grundlagsstridiga parlamentarismens avskaffande genom folkrepresentations ombildande till en rådgivande och kontrollerande yrkesriksdag, vald av obligatoriska näringsförbund — korporationer — inom samhällslivets skilda grenar (såsom jordbruk, skogsbruk, bergsbruk, industri och hantverk, handel och sjöfart, trafikväsende och fria yrken).

- 3) Förhindrande av statlig och kommunal skuldsättning — — —
- 4) Den svenska moderneringens återupprättande — — —
- 5) Lagstadgad rätt till arbete. Organisering av samtliga arbetsgivare och arbetstagare i de i punkt 2 omförmälda näringsförbunden för reglerande av förhållandena på arbetsmarknaden. Tillförsäkrande åt alla arbetande av delaktighet i företagets vinst och representation i ledningen. Lagstadgad arbetstid och årlig ferietid med oavkortad lön samt säkerhet gentemot avsked på grund av sjukdom eller värnpliktstjänstgöring. Obligatorisk pensionering ävensom försäkring mot yrkessjukdomar, tuberkulos, ofrivillig arbetslöshet samt sjuk- och moderskapsförsäkring genom resp. näringsförbunds försorg. Främjande av samarbete mellan alla inom företagen arbetande.

6) En målmedveten och på historisk tradition grundad svensk utrikespolitik. Samlande av de skandinaviska och baltiska folken till ett nordiskt statsförbund för hävdande av gemensamma politiska, ekonomiska och kulturella intressen. Samarbete med övriga nordiskt betingade stater.

Ett ändamålsenligt, moderniserat svenskt folkförsvar, grundat på allmän värnplikt, till skydd för vårt lands urgamla frihet och oberoende. Kraftigt ingripande mot den pacifistiska självuppgivelsepropagandan.

- 7) En svensk folkkyrka — — —
- 8) Den nordiska (germanska) rättens hävdande på rättsskipningens alla områden. Straffsatsernas skärpande, bl. a. ifråga om förskingring, bedrägeri, ocker och annan ekonomisk utplundring, för den ökade brottslighetens bekämpande. Döds- och kroppsstraffets återinförande. Straffåtgärder för övrigt i uppfostrande syfte. Kraftigt ingripande mot all landsförrädisk och sedesupplösande propaganda. Ordningens omläggning till en enhetlig, statlig poliskår.

- 9) Brytande av det judiska inflytandet — — —

I en artikel i partiets tidningsorgan »Den Svenske Nationalsocialisten» för den 15 mars 1934 anförde Lindholm angående partiets ställning till våldet i kampen:

»Nationalsocialistiska arbetarpartiets medlemmar äro *icke* någon beväpnad sammanslutning och vår S. A.-organisation är uttryckligen förbjuden att befatta sig med några vapenövningar. Ej heller syftar partiet till någon »våldsamt omstörtning» av det demokratiska samhället (ty det störtar sig självt).»

I slutet av år 1933 har vidare under ledning av M. Ekström bildats ett annat nationalsocialistiskt parti, *Nationalsocialistiska Blocket*. Detta pro-

gram torde vara tillrättalagt för en mera intellektuell publik. Däri uttalas att partiet kämpar med författningsevenliga medel för en omdaning av den nuvarande klasstaten Sverige till en svensk folkstat på nationalsocialistisk grund. »Den svenska nationalsocialismen, samlad i Nationalsocialistiska Blocket, är präglad av laglighetens anda och avvisar i kampen för sina politiska mål osvenska idéer och äventyrligheter.»

Vid partiets första framträdande dementerades eftertryckligt allt tal om, att man med våld eftersträvade diktaturen.

Partiets första principprogram upptog följande huvudpunkter: En stark riksstyrelse, korporationsriksdag, statsförvaltningens centralisering och förenkling, betryggande av religionsvården, väckande och stärkande av fosterlandskärleken, återinförande av ett sunt rättsväsende och återställande av respekt för lag och rätt, förbjudande av kommunismen och andra samhällsfientliga rörelser, stäckande av den folkförgiftande propagandan, avlägsnande av den judiska och judiskt influerade övermakten på det andliga, sociala och ekonomiska området, sanerande och omdanande av näringslivet och finanspolitiken, hävdande av jordbrukets ställning som landets modernäring, återupprättande av rätten och friheten till arbete, bekämpande av arbetslösheten, uppbyggande av sociallagstiftningen i den rasmedvetna folkgemenskapens anda, minskande av skattebördorna, inriktande av undervisningsväsendet i första hand på karaktärsdaning, ett starkt folkförsvar samt målmedveten svensk utrikespolitik.

Gemensamt för de nationalsocialistiska partierna är en vidlyftig *organisationsapparat*. I spetsen står ledaren. Vidare finnas kretsar, avdelningar och grupper samt ungdomsorganisationer med underledare o. s. v.

En viktig del av Furugårds- och Lindholmspartiernas verksamhet utgjorde tidigare de s. k. stormavdelningarna (S. A.). Dessa, som voro militärt organiserade och uniformerade, ha emellertid genom kårlagen och uniformslagen hindrats att fortsätta sin verksamhet. I instruktionen för Furugårdspartiets S. A.-organisation föreskrevs att de meniga skulle bilda en slags motsvarighet till våra förfäders fostbrödralag samt vara skyldiga att hålla tillsammans i nöd och lust. De vore underkastade lydnaplikt till ledarna, vilket skulle ske genom ett särskilt löfte under högtidliga former. Stormavdelningarnas ändamål vore att utgöra ett maktmedel till skydd för partiets talare och övriga verksamhet. För Lindholmspartiets S. A.-organisation funnos likartade bestämmelser. Sistnämnda stormavdelningar ha numera ombildats till propagandaavdelningar.¹

Åtminstone i den verksamhet som bedrevs av Furugårdspartiets stormavdelningar kommo tendenser att använda våld till synes ehuru ej av allvarligare art.

Sålunda företogo S. A.-män (omkring 30 st.) en aktion mot ett av föreningen Clarté den 6 december 1933 å Stockholms högskola anordnat möte. Talaren avbröts med olika inpass och när försök gjordes att avlägsna fridstörarna uppkom bråk, varvid vaktmästaren lindrigt misshandlades.

Stor uppmärksamhet väckte även ett kort därefter i provokationssyfte arrangerat fingerat revolverattentat å en S. A.-man (Viklund).²

¹ Jfr sid. 378.

² Jfr sid. 380.

Antalet medlemmar i S. A.-organisationerna uppgavs hösten 1933 för Furugårdspartiet till 1 300 och för Lindholmspartiet till 1 000.

Partiets *propaganda* avser framför allt att skapa missnöje med det bestående samhället, regeringen och riksdagen. Vidare riktar den sig mot judarnas inflytande samt mot den internationella storkapitalismen. Kritiken är ofta grovt smädlig och vilseledande. Politikerna beskylls för att vara korrumperade, riksdagsförhandlingarna benämnas »narrspel» o. s. v. Ekströmspartiet är härvid mildare i tonen än de övriga partierna. Härutinnan hänvisas vidare till i Bil. 1 intagna utdrag ur tidningar m. m.

Förtroendet för ledaren inplantas. I en artikel i »Den Svenske National-socialisten» för den 20 december 1934 med rubriken »Ett framgångsrikt kampår» anfördes:

»Mot vårt folks alla synliga och osynliga fiender har vi tagit upp kampen. Inga pengar har vi, inga av motståndarnas moderna hjälpmedel har vi. Har vi beslutat att av intet skapa de vapen varmed fienden skall slås? Nej, vi ha vad inga jude-demokrater i världen ha: *vi ha offervilja och ett aldrig sviktande förtroende till vår ledare Sven Olov Lindholm.* — — Tack vare medkämparnas offervilja och tack vare deras fasta beslut att vara hans politiska soldater har *Lindholm* under det år som gått flyttat fram den svenska nationalsocialismens positioner på ett sätt som ingen utav oss trodde på vid årets början. — — Med tillfredsställelse kan vi alltså blicka tillbaka på kampåret 1934. Men vår uppgift är inte att dröja vid vunna framgångar utan att ständigt föra fälttecknen framåt! Så börjar vi ett nytt år med ett oryggligt beslut att vinna än större segrar! Medlet är som förut: *offervilja och förtroende!* Målet är nationell frihet och social rättfärdighet, målet är säkrandet av den nordiska rasens framtid; och parollen för 1935: *Med Lindholm för arbetar-Sverige!*»

Den nationalsocialistiska regimen i Tyskland tages i försvar mot de angrepp som riktas däremot från olika håll.

Propagandan bedrivs särskilt genom offentliga möten. Denna verksamhet har tidvis varit mycket livlig. I en redogörelse för 1934 års arbetsresultat uppgavs att Lindholmspartiet under året anordnat omkring 1 100 möten. Tidvis har en kraftig agitation särskilt riktats till försvarsverkets fast anställda personal och skolungdomen i syfte att värva medlemmar.

Vad angår partiernas *utbredning* saknas uppgifter om antalet medlemmar. Nämnas må att Lindholmspartiet pingsten 1934 höll ett »årsting» i Göteborg, varvid uppgavs att 1 700 ombud voro närvarande.

Beträffande partiernas röstsiffror vid senaste riksdags- och landstingsmannaval hänvisas till Bil. 3. Här må nämnas följande:¹

Vid 1932 års *riksdagsmannaval* erhöilo nationalsocialisterna 15 170 röster, motsvarande 0.6 % av valmanskåren. Anslutningen var störst i Göteborgs stad med 6 071 röster, motsvarande 5.7 % av valmanskåren, Värmlands län med 3 088 röster, motsvarande 2.9 % av valmanskåren, samt Stockholms stad med 1 940 röster, motsvarande 0.8 % av valmanskåren.

Vid 1934 års *landstingsmannaval* erhöilo nationalsocialisterna 8 712 röster, motsvarande 0.5 % av valmanskåren. Anslutningen var störst i Malmöhus län med

¹ Jfr sid. 57, not 1.

1 104 röster, motsvarande 0·9 % av valmanskåren, Värmlands län med 1 046 röster, motsvarande 1·1 % av valmanskåren, Stockholms län med 952 röster motsvarande 1·1 % av valmanskåren, samt Gotlands län med 499 röster, motsvarande 2·5 % av valmanskåren. Lindholmspartiet deltog i 8 län och samlade 4 411 röster. Furugårds- och Ekströmspartierna deltog i 15 län och erhöilo 4 301 röster.

Vid 1934 års *elektorsval* erhöilo nationalsocialisterna 4 266 röster, varav de flesta i Göteborg. Vid stadsfullmäktigevallet där samtidigt erhöil Lindholmspartiet 3 569 röster och 2 mandat samt Furugårds- och Ekströmspartierna 739 röster.

Partierna *finansieras* genom medlemsavgifter, frivilliga gåvor, inträdesavgifter till möten o. dyl. Enligt uppgifter, vilkas riktighet ej kunnat utrönas, skulle understöd ha lämnats även från tyskt håll.

Sammanfattning.

Av de båda politiska ytterlighetsriktningarna har den *kommunistiska* uppträtt tidigast. Den är numera delad på två partier, det ena utgörande en underavdelning (sektion) av den från Moskva ledda s. k. tredje internationalen och i dagligt tal efter sin ledare benämmt det Sillénkommunistiska partiet, och det andra internationellt oberoende — ehuru det i stadgarna utger sig för att vara »en del av den internationella revolutionära rörelsen» — och förut i dagligt tal benämmt det Kilbomskommunistiska partiet.

Båda ange som sitt mål att störta det kapitalistiska samhället, upprätta »proletariatets diktatur» och genomföra det socialistiska eller kommunistiska samhällssystemet.

Det ojämförligt största intresset knyter sig till det *Sillénkommunistiska partiet*. Detta och dess medlemmar äro förbundna till en sträng lydndsplikt gentemot den tredje internationalen, som ekonomiskt torde understödja partiets verksamhet, ger det direktiv och kontrollerar det.

Arbetsprogrammet, som är den tredje internationals, utgår från att det är omöjligt att med parlamentariska medel störta det kapitalistiska samhället och upprätta den proletariatets diktatur, som anses nödvändig för att uppbygga det kommunistiska samhället, samt att man därför måste i revolutionär strid med våld erövra samhällsmakten. Den våldsamma omstörtningen kommer fördenskull att bli den partiets verksamhet dominerande uppgiften. Verksamheten bör, vilka mera närliggande uppgifter det än rör sig om, vara så inriktad att den skapar och befrämjar förutsättningarna för denna omstörtning.

Propagandan i tal och skrift går, fullföljande detta syfte, ut på att omskapa arbetarmassornas ekonomiska, religiösa och moraliska föreställningar, att uppväcka och underhålla missnöje med den bestående samhällsordningen, att utså hat mellan olika samhällsgrupper, att förstöra respekten för samhällets lagar och institutioner samt att göra massorna förtrogna med tanken på den kommande kampen. I stor utsträckning användas härvid lögnaktiga uppgifter och förvrängda framställningar samt nedsättande och

kränkande beskyllningar mot tjänstemän, samhällsinstitutioner och motståndare. Såsom motsättning till det nuvarande samhället framhålles Sovjet-Unionen som ett lyckligt mönsterland.

Partiets verksamhet är i övrigt huvudsakligen inriktad på de krav som framställas från arbetarhåll. Syftet är härvidlag att i »klasskampen» försöka tillvälla sig den faktiska ledningen av arbetarklassen och driva massorna över till öppen strid mot den statliga makten. Med detta mål för ögonen blir programmet att ställa upp de mest vittgående krav, att skapa oro och spänning och att förbinda den fackliga kampen med aktioner, som »politiserar» striden, d. v. s. äro ägnade att utlösa sammanstötningar med statsmakten. Det är avsett att krav och kampformer skola avsatsvis stegras. De högsta formerna av kommunistisk verksamhet anges i ett av internationa- lens programuttalanden, vara »massaktioner: strejker, strejker i förbindelse med demonstrationer, strejker i förbindelse med beväpnade demonstrationer och slutligen generalstrejk förenad med väpnat uppror mot den borgerliga statsapparaten».

I ett sådant program som det angivna är det tydligt att det spelar en jämförelsevis underordnad roll vad i fackligt avseende kan uppnås genom en aktion. Den har vid sidan därav syftet att härda och stålsätta den revolutionära viljan och skapa hat mot samhället, varjämte återtåget, som i regel måste utföras under den ansvariga fackföreningsledningens anförarskap, ger anledning att beskylla denna för »nederlagsuppgörelse» och »förräderi».

I vilken mån Sillénkommunisterna vid fullföljande av detta program lyckats i rent fackligt hänseende utöva inflytande på avtalsfrågor och arbetsstrider har i detta sammanhang mindre intresse. I den mån det skett, kan man utgå från att det betytt en skärpning av kraven, en tillspetsning av striden och ett försvårande av uppgörelsen, utan att någon vinst för arbetarna uppnåtts genom den speciellt kommunistiska insatsen. Av större intresse för förevarande utredning är att konstatera att särskilt i samband med fackliga strider Sillénkommunisterna lyckats med indragande jämväl av utanförstående ställa till allvarliga uppträden, där våld mot person och egendom samt trots och angrepp med våld mot ordningsmakten förekommit. Sådana uppträden, vilka mångenstädes tagit en upploppsliknande karaktär, ha förekommit bl. a. i Halmstad, Lunde, Stockholm, Skene, Sandarne, Klemensnäs, Byske och Göteborg.¹ Vid sådana tillfällen som de angivna föres uti ifrågavarande partis press ett särskilt häftigt och hetsande språk. Överhuvudtaget tjäna de fackliga striderna i stor utsträckning som underlag och utgångspunkt för propagandan.

Tendenser att använda våld ha kommit till synes jämväl vid störande av politiska motståndares möten.

Genom den verksamhet, varom härföret talats, har man i främsta rummet

¹ Jfr sid. 391 f.

tänkt på att inom de stora massorna befrämja de psykologiska förutsättningarna för revolutionen. Genom en särskild propaganda inom krigsmakten vill man enligt programmet sörja för att beröva samhället dess försvarsmedel. Man avser att upplösa disciplinen för att göra krigsmakten oduglig både för ordningens upprätthållande, om dess användning för sådant ändamål skulle visa sig nödvändigt, och för att eventuellt ur krigsmaktens led få tillgång till beväpnat manskap för revolutionens sak. Inom de militära förläggningarna spridas, för fullföljande av denna propaganda, utom de vanliga kommunistiska tidningarna och tidskrifterna, särskilda skrifter, där befälet kritiseras, förhållandena inom krigsmakten skildras i ofördelaktig dager samt politiska och sociala frågor beröras i kommunistisk anda och där ständigt upprepas uppmaningen till soldaterna att, om de skulle ställas inför den situationen, icke vända vapnen mot sina klassbröder utan mot officerarna och borgarna. Vidare torde genom anhängare inom krigsmakten, beväring eller fast anställda, bedrivas propaganda man och man emellan. Som stödpunkter för det disciplinupplösande arbetet och det kommunistiska inflytandet göras försök att inom krigsmaktens olika avdelningar bilda s. k. celler. Slutligen uppmanas till och befrämjas indisciplinära uppträden av manskapet.

Propagandan inom krigsmakten sätter sig jämväl det målet före att sabotera ett krig med främmande makt om sådant skulle inträffa, icke ur pacifistisk synpunkt utan i syfte att vända kriget till väpnat uppror mot den egna statsmakten och att i samband därmed upprätta proletariats diktatur. Särskilt tages sikte på ett krig med Sovjet-Unionen. Samtidigt med att man söker utplåna känslan för det egna fosterlandet, söker man uppamma arbetarnas känslor för Sovjet-Unionen, »den första arbetarrepubliken» och alla arbetares »andliga fädernesland». Det svenska samhället och den svenska statsmakten framställas som om de i förbund med den övriga världen vore i färd med att smida krigiska planer och rusta mot Sovjet-Unionen.

I samband med denna propaganda står en verksamhet att insamla uppgifter angående militärväsendet och vapenindustrin. Beträffande denna verksamhet torde under alla förhållanden kunna sägas att den har till syfte att försvaga det egna landets ställning.

Som ett led i partiets förberedelse av omstörtningen hade man säkerligen att se Röda Frontförbundet, en kår av den art som blivit förbjuden genom lag. Ehuru denna kår angavs ha en defensiv uppgift, ligger det i sakens natur och bestyrkes också av åtskilliga uttalanden att den varit ämnad att användas vid våldsamma uppträden och att slutligen utgöra kadern för den kommande revolutionens trupper. I samband med kårbildningen hade jämväl framträtt de genom uniformslagen stävjade tendenserna att uniformera medlemmarna.

Kilbomspartiet antyder i sina stadgar att störtandet av det kapitalistiska samhället skall ske »genom det arbetande folkets revolutionära massaktio-

ner». Revolutionen förefaller likväl icke att spela någon större roll i partiets propaganda och partiets praktiska verksamhet skiljer sig i stort sett icke från andra demokratiska partiers i fråga om medel och arbetsätt. Partiet synes emellertid vara intresserat av och deltaga i disciplinupplösande verksamhet inom krigsmakten.

Den *svenska nationalsocialistiska* rörelsen är, ehuru den betonar sin nationella särart, en efterbildning närmast av den tyska rörelsen med samma namn, men den har säkerligen liksom denna påverkats jämväl av den italienska fascismen. Den tyska rörelsen torde till sin uppkomst och framför allt till sin utveckling i icke ringa grad ha betingats av kommunismen och dess våldstaktik i Tyskland, och att även den svenska nationalsocialismens tillväxt i viss mån befrämjats av kommunismens uppträdande här, synes vara ovedersägligt. De båda rörelserna stå i skarp motsättning till varandra.

De nationalsocialistiska partierna förklara numera i sina stadgar och även eljest i sina offentliga uttalanden, att de ej ämna använda våld utan endast parlamentariska medel för att införa den diktatur de eftersträva. Beträffande deras sätt att arbeta förete de emellertid vissa likheter med Sillénkommunisterna. Det gäller även för dem att skapa missnöje med den bestående samhällsordningen samt att omskapa mentalitet och föreställningar, och i deras propaganda användas, liksom i den kommunistiska, lögnaktiga uppgifter och vrängda framställningar samt nedsättande och kränkande uttalanden och beskyllningar mot tjänstemän och samhällsinstitutioner ävensom mot politiska motståndare. Även om de bekänna respekt för lag och samhällets institutioner, är deras verksamhet ägnad att undergräva sådan respekt.

Vissa tendenser att använda organiserat våld vid inre uppgörelser och gentemot politiska motståndare ha jämväl kommit till synes. En liknande kårbildning och uniformerad klädsel som hos kommunisterna ha förekommit, kårbildningen liksom hos de senare under föregivande av defensiva uppgifter.

Utan att direkt arbeta för disciplinens undergrävande inom krigsmakten, torde nationalsocialisterna i sin allmänna värningskampanj med ett visst intresse vända sig även till militären. Den tanken att de militära förbindelserna äro avsedda att utnyttjas för deras syften ligger därför nära till hands.

Utanför de kommunistiska och nationalsocialistiska rörelserna finnas andra sammanslutningar, vilkas verksamhet i vissa avseenden går i samma riktning som deras och kan vara ägnad att sätta rättsordningen i fara. Det kan sålunda erinras om att, särskilt när det gäller arbetsstrider, »handlingens propaganda» förkunnas även från syndikalistiskt håll samt att från samma håll disciplinupplösande propaganda inom krigsmakten bedrives. Hos de kommunistiska och nationalsocialistiska rörelserna torde emellertid alla de företeelser, om vilka det i förevarande utredning kan bli tal, vara före-

Allmänna synpunkter angående önskvärdheten av ett ingripande från statsmakten och de åtgärder, som kunna tänkas komma i fråga.

Såsom framgår av förestående sammanfattning går den verksamhet, som bedrivs i syfte att införa diktatur, i flera avseenden utanför ramen av det demokratiska samhällets arbetsmetoder, och den använder medel, som måste väcka de allvarigaste betänkligheter.

Varje användande av våld inom samhället innebär ett allvarligt angrepp på den rättsordning, vars upprätthållande är en av statens främsta uppgifter. Särskilt betänkligt är emellertid våldet, då det användes systematiskt för att utöva inflytande på samhällsliga angelägenheter. Våld föder upphetsning och oro och framkallar lätt våldsamma reaktioner. Har våld från ett håll börjat användas i de samhällsliga angelägenheterna, blir följden lätt att våld tillgripes jämväl från annat håll. Det behöver icke närmare utvecklas för vilka faror enskilda medborgare skulle utsättas och huru rättsordningen såväl som den demokratiska statsordningen, vilken förutsätter frihet för samtliga befolkningsgrupper att uttrycka sin mening, skulle hotas till sina grundvalar, om våldet i någon större utsträckning bleve infört som politisk maktfaktor i det samhällsliga livet. Det är visserligen sant att utvecklingen i denna riktning icke hunnit så långt hos oss. Vad som förekommit av våldsanvändning och störande av ordningen liksom redan det hot med användande av våld, som revolutionstanken innebär, har emellertid varit tillräckligt för att skapa oro och förbittring inom vida kretsar av vårt folk. Reaktionsföreteelser, som till upphov haft tanken att möta våld med våld, ha ej heller saknats. Nationalsocialismen har visserligen varit en imitation av utländska förebilder, men dess uppkomst och tillväxt torde, såsom redan påpekats, i ej oväsentlig grad ha befrämjats av den kommunistiska verksamheten. Betecknande är också att det anfall på Clartémötet, som företogs av medlemmar av en nationalsocialistisk kår, omedelbart utlöste en diskussion om bildandet av ett arbetarvårn.¹

Störandet av politiska motståndares möten och försök att hindra dem innebära ett direkt angrepp på en av de institutioner, som äro nödvändiga för att uppbära den demokratiska styrelseformen.

¹ Jfr sid. 64.

Att i den politiska diskussionen användandet av lögnaktiga uppgifter och vrängda framställningar för att inverka på medborgarnas uppfattning sättes i system samt att tjänstemän och myndigheter och politiska motståndare ut-sättas för kränkande och skymfliga angrepp, är i hög grad stridande mot god ordning. Sådana metoder innebära liksom användandet av våld en de politiska sedernas förvildning och en osund politisk utveckling.

En verksamhet, som avser att göra ett statens maktmedel odugligt att fungera, måste vidare medföra stora vådor och kan i en kritisk situation sätta de största värden på spel.

Såsom ett allmänt omdöme måste det uttalas att de företeelser som berörts i hög grad bära prägeln av självsvald. Om sådant tillåtes, blir följden lätt att de självsvaldiga elementen tro sig ha fritt spel. Den faran är i förevarande fall så mycket större som de element, varom det är fråga, icke skytt att medvetet sätta sig över samhällets lagar.

Företeelser av den art, som angivits, väcka under alla förhållanden känslor av oro och otrygghet i vida kretsar och verka nedsättande på statsauktoriteten. Den omständigheten att våldstaktiken och propagerandet av våldsidén samt de andra brott mot god ordning, vilka förekomma, ingå som led i en politik, ytterst syftande till den demokratiska stats- och rättsordningens sönderbrytande, ger ökad styrka åt dessa känslor. I samma riktning verkar den belysning, i vilken dessa företeelser ställas av efterkrigstidens händelser i andra länder. De blodiga inbördes strider, som härjat i skilda länder, äro ägnade att väcka eftertanke och icke mindre den omständigheten att knappt mer än 15 år efter den fred, som avslutade det stora världskriget och som av sina upphovsmän förklarades skola trygga demokratin, den demokratiska ordningen i många länder måst lämna plats för diktaturstaten.

Det kan icke vara fråga om att här ingående analysera orsakerna till den sist nämnda omständigheten. Sådana förhållanden som folkkaraktär, historiska förutsättningar samt den belastning i ekonomiskt och psykologiskt hänseende, som världskriget och fredsvillkoren skapat, ha naturligtvis spelat en viktig roll. Emellertid torde ej heller kunna förnekas att på vissa håll skulden till demokratins motgångar till stor del legat däri att den demokratiska staten icke med tillräcklig fasthet ingripit mot de från demokratiska synpunkter fördömliga metoder, som i den politiska striden använts av de diktatursträvande rörelserna.

Icke minst betecknande för styrkan och utbredningen av de stämningar, som de diktatursträvande partiernas verksamhet framkallat, är att det socialdemokratiska ungdomsförbundet och några socialdemokratiska arbetarkommuner i till statsministern eller regeringen ingivna och till kommittén överlämnade framställningar, under påtalande av särskilt den national-socialistiska propagandan, ifrågasatt strängare ingripande mot såväl de nationalsocialistiska partierna som det Sillénkommunistiska. Särskilt i en tid,

då de demokratiska principerna ställas under diskussion, är det anledning att räkna med och beakta dessa stämningar. Om tilltron till samhällets förståelse att hålla de antidemokratiska oroselementen i tyglarna rubbas, ökas benägenheten att sälla sig till ytterlighetspartierna.

Vad som anförts talar onekligen starkt för önskvärdheten att i den mån det med fullföljandet av en sund politik är möjligt, försöka komma till rätta med de företeelser som påtalats och att för sådant ändamål skärpa samhällets gent emot dem förda politik. Vid prövningen av de särskilda åtgärder, som i sådant avseende kunna erfordras, måste helt naturligt de invändningar, som ur en eller annan synpunkt kunna göras gällande, upptagas till granskning. Emellertid må redan här till behandling upptagas några argument av en mera allmän innebörd, som kunna tänkas riktade mot varje skärpt lagstiftning eller behandling.

Det har i fråga om kommunismen gjorts gällande att dess tal om revolutionen ej vore att taga riktigt på allvar, att den saknade genklang inom de breda massorna och att den ej hade något verkligt inflytande.

Faran för ett verkligt omstörtningförsök bör säkerligen ej överdrivas. Någon »revolutionär situation» föreligger ej för närvarande. Verkligheten motsvarar ej alltid vad som sägs i fråga om organisation och arbete. Framför allt äro de medel som stå till samhällsmaktens förfogande för att nedslå ett omstörtningförsök så kraftiga, att det ej utan alldeles särskilda omständigheter torde ha utsikter att lyckas. Genom vapenförordningen och kårlagen ha dessutom förberedelserna för ett sådant försök försvårats. Det torde ej heller under något så när normala förhållanden kunna påräkna alltför vidsträckta sympatier. Om ytterlighetspartiernas inflytande och faran av deras verksamhet skulle bedömas uteslutande efter antalet av deras partianslutna anhängare, skulle helt visst rörelserna icke behöva inge några större betänkligheter. Icke heller det antal anhängare, som följer partierna vid offentliga val synes ägnat att i stort sett inge några farhågor. Det kan vidare icke utan allt skäl anföras, att det ständiga talet om revolutionen i viss mån verkar avtrubbande i fråga om idéns eggande kraft, åtminstone under normala förhållanden, och det är möjligt att åtskilliga av dem, som bekänna sig till omstörtningstanken, ej själva tänka sig denna såsom något, vilket överhuvudtaget kommer att bli aktuellt.

Emellertid må omstörtningförekunnelsen ej heller underskattas. Att de pådrivande krafterna mena allvar torde vara ofrånkomligt, och att idéerna kunna driva till handling, därom ha de många blodiga revoltförsök, som under årens lopp på skilda håll i utlandet satts i gång, burit vittnesbörd. Att diskutera riskerna uteslutande med tanke på normala förhållanden är att förbise en viktig sida av omstörtningsläran egen förkunnelse. Enligt denna gäller det ej att till varje pris göra revolution. Tvärtom läres att det ej får ske annat än då situationen är mogen. Det är alltså i regel i en för samhället kritisk situation som man tänker sig att de revolutionära krafterna

skola sättas in. En sådan situation, där solidariteten med samhället blir utsatt för starka påfrestningar, kan lätt uppkomma i de labila förhållanden som utmärka vår tid. Det är stämningarna då och den genklang omstörtningssidéerna då kunna få, som bli avgörande. Faran för en allvarligare aktion riktad mot själva statsordningen ligger i den anslutning en sådan aktion vid ett kritiskt tillfälle kan tänkas få från håll, som eljest ej ha med ytterlighetspartierna att göra. Denna anslutning kan ej bedömas. Det kan endast sägas att partier, som icke känna solidariteten med samhället utan försöka utnyttja varje svårighet för sina speciella politiska syften, vid sådana tillfällen komma att finna en betydligt gynnsammare jordmån för sin verksamhet. Det får därvid icke förglömmas att redan nu oroselementen på vissa håll äro anhopade i sådan utsträckning att oroshärdar lätt kunna uppstå. Även om vapenförordning och kårlag verka i rätt riktning, *garanterade* dock ej säkerheten. Omstörtningförkunnelsen utgår själv från att vapen kunna och skola skaffas under omstörtningförsöket. Revoltförsökens historia torde också visa att detta ej ligger utom möjligheternas gränser. Särskilt gäller detta, om till följd av den disciplinupplösande verksamheten inom krigsmakten man ej kan lita på denna. Även om krigsmakten har en annan huvuduppgift och ej annat än i nödfall bör anlitas för att stilla inre oroligheter, kan det dock ej undvikas att vid en allvarligare aktion mot statsordningen man i sista hand måste lita till krigsmakten för samhällets skydd. Låt vara att i en sådan aktion de statsfientliga elementen ej ha utsikt till slutlig framgång, kan dock en dylik aktion åstadkomma betydande skada.

Resultatet av det anförda är att omstörtningssidén ej kan lämnas obeaktad. Kommittén vill likväl betona att den ej i denna idé i och för sig ser den enda och ej heller den viktigaste anledningen att ingripa. Såsom torde framgå av den tidigare framställningen, har kommittén i främsta rummet tagit sikte på de former den revolutionära och de i övrigt diktatursträvande riktningarnas verksamhet tagit samt återverkningarna därav på lugnet och ordningen i samhället ävensom på det politiska livets utveckling.

Vad som nu anförts om kommunismen gäller i tillämpliga avseenden även nationalsocialismen. Om trots försäkringarna i motsatt riktning en kupp skulle vara påtänkt, ligger icke faran i de partianslutnas eller de väljandes numerär utan i den genklang omstörtningssidéerna i en kritisk situation skulle kunna påräkna inom större befolkningsgrupper.

Ett annat resonemang, som förts vid tidigare förslag till åtgärder riktade mot kommunistisk verksamhet, har varit att undertryckningsåtgärder mot åsikter enligt erfarenhetens vittnesbörd icke hade utsikter att lyckas, att i stället de, som befordrades till straff, komme att framstå som martyrer och att därigenom den rörelse som bekämpades lätt kunde komma att främjas. Det vore att föredraga att i kampen mot en sådan rörelse lita till upplysningsverksamhet.

Ett sådant resonemang kunde ha fog för sig därest det endast vore fråga

om en idé som propageras. Det är emellertid här icke fråga om ett ingripande mot åsikter utan mot en verksamhet, som syftar till störande av lugn och ordning, således ett handlande i praktiskt syfte. Under alla tider har det ansetts vara statens rätt och skyldighet att skydda sig och medborgarna mot verksamhet av sådan natur, och den rätten och plikten kan ej röna inverkan därav att till hjälp för denna verksamhet begagnas det talade eller tryckta ordet. Martyrsynpunkten överdrives lätt. Att den, som använder våld eller eljest verkar för störande av lugn och ordning eller försöker sabotera en statsverksamhet, mera allmänt skulle anses vara ute i lovliga ärenden och därför, då han straffas, skulle betraktas som en martyr, förefaller föga sannolikt. Det är under alla förhållanden en risk, som måste vägas mot de risker den statsfientliga verksamheten innebär. Att tendenser, varom det är fråga, kunna åtminstone i vissa avseenden effektivt bekämpas torde exempel från andra länder visa.

Upplysningsverksamheten har säkert en stor uppgift att fylla då det gäller motarbetandet av statsfientliga företeelser. De statsfientliga riktningarnas hela betraktelsesätt och inställning torde emellertid i stort sett utesluta möjligheten att genom upplysning inverka på deras anhängare och förhindra de osunda företeelser i deras verksamhet som här påpekats. Repressiva åtgärder kunna därför ha en uppgift.

En jämförelse mellan de nuvarande diktatursträvande rörelserna och tidigare rörelser, vilkas verksamhet i ett eller annat avseende liknat de föras, torde i allt väsentligt vara förfelad. Företeelser av den beskaffenhet, som äro föremål för förevarande undersökning måste bedömas med hänsyn såväl till sin egenart som allmänna samhälls- och tidsförhållanden. Det måste sålunda beaktas att det demokratiska styrelsesättet är fullt genomfört i vårt land och att detta lämnar möjlighet att utan våld genomföra den mest radikala omändring av samhällsförhållandena. Den rad av oroligheter, där det Sillénkommunistiska partiet framträtt som påskyndare, hör också till de senaste åren. Rörelsens beroende av utländskt inflytande utgör ävenledes ett nytt faktum. Slutligen måste beaktas att numera flera mot demokratin fientliga partier framträtt, vilka stå i skarp opposition mot varandra och icke äro främmande för tanken att använda våld i det politiska livet. Icke minst sistnämnda förhållande har i väsentlig grad förändrat situationen. Den ena rörelsens verksamhet aktiveras under påverkan av den andras. Situationen ter sig nu allvarligare, och de problem, som här behandlas, torde därför tarva en annan behandling än tidigare.

I viss mån ha statsmakterna redan slagit in på en ny politik. Uniformslag, vapenförordning och kårslag äro utslag av denna. Vid utarbetandet av dessa lagar har tagits sikte på vissa särskilt betänkliga förhållanden i samband med ytterlighetspartiernas verksamhet. Dessa lagar äro ägnade att minska faran av denna verksamhet, såvitt det gäller allvarligare attentat mot den bestående stats- och rättsordningen, men de äro icke av beskaf-

fenhet vare sig att råda bot på de våldstendenser och det självsvald, som här förut angivits, eller att ens helt avlägsna faran för omstörtningsoversök. Det bör icke heller lämnas obeaktat att efter kårlagens införande samhällsmedlemmarnas känsla av trygghet i högre grad än förr beror på statsmakternas åtgärder mot oros- och omstörtningselementen.

Den oro, som tar sig uttryck i den statsfientliga verksamhet, varom det här är fråga har otvivelaktigt samband med sociala förhållanden. Redogörelsen för denna verksamhet torde emellertid ha visat att det icke rör sig om ett spontant uttryck av missnöje över några bestämda sociala missförhållanden utan om verksamhet, som syftar till en omändring av grundvalarna för hela samhällsbyggnaden och att man för övrigt för att nå detta mål ofta icke endast begagnar sig av existerande verkligt missnöje utan även försöker att med illojala medel skapa sådant för att sedan utnyttja missnöjet till störandet av ordningen. Med verksamhet av sådan art kan man tydligen icke komma till rätta enbart genom sociala reformer på det ena eller andra området. Att diskutera sociala reformer såsom förebyggande medel mot verksamheten i fråga skulle därför vara utan nytta för vinnande av de mål, vartill utredningsuppdraget syftar, och torde ej heller ingå i detta. Om sålunda vad kommittén kan komma att föreslå endast utgöres av åtgärder av repressiv natur, straff- och politiåtgärder, innebär detta icke ett förbi-seende av det förhållandet att det bästa medlet för hindrande av de statsfientliga rörelsernas spridning bland breda samhällslager är en social politik som befrämjar folkets välfärd och undanröjer verkliga anledningar till missnöje. En sådan politik kräver emellertid lugn och ordnade förhållanden och befrämjas ej genom användande av antidemokratiska och illojala medel i den politiska kampen.

Beträffande de åtgärder, som kunna komma i fråga, ligger naturligtvis med hänsyn till ämnets ömtålighet vikt uppå, att de bli väl avvägda i förhållande till de mål man önskar uppnå.

Som mål torde icke böra eftersträvas att undertrycka åsikter eller en idé. I den mån åtgärderna inriktas på ett sådant mål föreligger såsom redan påpekats, risk ej blott för att de åtminstone i längden bli ineffektiva utan även för att de kunna komma att befrämja vad man vill motarbeta. Samhället lär under alla förhållanden gent emot de krafter, varom det här är fråga, i hög grad ha att lita till de uppbyggande krafter, som verka i samhället.

Vad man däremot torde böra ta sikte på är att försöka hindra störandet av lugn och ordning och andra yttringar av självsvald, som kommit till uttryck i de diktatursträvande partiernas verksamhet. I den mån det är fråga om ett handlande kan samhällets rätt och skyldighet att reglerande ingripa ej sättas i fråga. Därest det mål man sätter sig före på detta sätt

begränsas, vinnes den fördelen att man kan nöja sig med färre och fastare bestämmelser. Bestämmelser som på grund av bevissvårigheter ej kunna tillämpas eller eljest bliva ineffektiva torde göra mera skada än nytta. Vad som erfordras torde vara fasthet i uppträdandet mot de självsvåldiga elementen. Det bör stå klart att självsvåldet ej tolereras.

Som krav på de åtgärder, som föreslås, bör vidare uppställas att ett lojalt utövande av de fri- och rättigheter, på vilka den demokratiska ordningen bygger icke må hindras eller i väsentlig mån försvåras. Inskränkningar i dessa fri- och rättigheter, i den mån de avse att förhindra missbruk, kunna emellertid ej i och för sig möta betänkligheter. De demokratiska principerna kunna naturligtvis icke åberopas till skydd för självsvåldet. I den mån inskränkningar drabba även lojala medborgare, måste emellertid tillses att de ej införas utan starka skäl och att de ej komma att gå längre än nödvändigt.

Det bör undvikas att vidtaga sådana åtgärder, som äro ägnade att skapa onödigt irritation utanför de kretsar, mot vilka åtgärderna rikta sig. I den mån åtgärderna föranleda trakasserier mot större befolkningsgrupper utanför dessa kretsar eller ge dem berättigad anledning att uppfatta dem så, är fara värt att de i stället för att skapa lugn, framkalla oro och missnöje. Sådant skulle endast kunna främja ytterlighetspartiernas syften.

Det är jämväl anledning att tillse att åtgärderna icke ge berättigad anledning till den uppfattningen att man går utöver vad som är nödvändigt för bekämpande av de osunda tendenser man önskar stävja. Även därigenom kan man åstadkomma motsatsen till vad som åsyftas.

Till en början torde böra undersökas åtgärder, vilka taga sikte på undertryckandet av sådana särskilda yttringar av de diktatursträvande partiernas verksamhet, vilka måste anses förkastliga.

Sålunda kunna ifrågasättas

- 1:o) åtgärder för att stävja våldsanvändning och oordningar;
- 2:o) åtgärder för att stävja missbruk av yttrande- och tryckfrihet.

I samband därmed har kommittén särskilt att beakta

- 3:o) propagandan i skolorna och
- 4:o) propagandan inom försvarsverket.

Vidare bör undersökas

- 5:o) huruvida bestämmelserna mot spioneri äro tillräckligt effektiva.

Slutligen böra prövas vissa frågor rörande allmänna organ och myndigheternas befogenheter. Här torde först uppmärksammas

- 1:o) huruvida förbud bör meddelas för i allmän tjänst anställda att deltaga i statsfientlig verksamhet.

Härjämte erfordras

2:o) en undersökning av spörsmålet, huruvida samhället genom sitt polisväsen kan anses tillräckligt rustat att möta och avvärja försök till ordningens störande och möjliga omstörtningförsök.

Denna fråga innefattar jämväl spörsmålet

3:o) huruvida för orostillfällena utvidgade befogenheter för myndigheterna erfordras.

AVD. II.

Åtgärder mot särskilda yttringar av statsfientlig verksamhet.

Åtgärder för att stävja våldsanvändning och oordningar.

Den allvarligaste yttringen av de diktatursträvande partiernas verksamhet är otvivelaktigt användandet av våld och störandet av ordningen. Tanken att åt våldet lämna det avgörande ordet i den politiska och sociala debatten strider ej blott mot hela den demokratiska ordningens idé, som är att åt samhället trygga en lugn och fredlig utveckling. Den står i motsättning till en av varje samhällsbildnings primära uppgifter, den att skapa lugn och ordning till sina medlemmars trygghet. Den oro och känsla av otrygghet, som inom vida kretsar av befolkningen skapas av tanken i fråga och dess yttringar i praktisk handling, måste därför vara så mycket mera djupgående.

Statens skyldighet att så långt det är möjligt förebygga våldsanvändningen och oordningarna är obestridlig. Kommitténs uppdrag kan sägas i sin helhet vara inriktat på att söka finna utvägar för att nå detta mål. Även till den del åtgärder kunna komma i fråga för att stävja oarter i ytterlighetspartiernas propaganda kunna de sägas till sitt yttersta mål ha denna syftning.

Som ett första steg mot fullgörandet av uppdraget bör emellertid undersökas om i avseende å den isolerade våldshandlingen eller oordningen något kan åtgöras i preventiv riktning.

Bestämmelser angående våld mot enskild person, våldshandlingar och trots mot offentlig myndighet.

I detta hänseende böra uppmärksammas de straffbestämmelser, som avse dels enskild persons våldshandlingar mot annan eller trots mot offentlig myndighet och dels en folkmassas samfälliga uppträdande i denna riktning.

Här skall i korthet erinras om de bestämmelser i strafflagen som härvidlag äro av intresse.

I 8 kap., som handlar »Om förräderi; så ock om andra för rikets säkerhet menliga brott», stadgas (§ 1) straff för den som i uppsåt att med våldsamma medel

upphäva eller ändra någon av rikets grundlagar gör uppror. I 9 kap. stadgas straff för våld mot Konungen och riksstyrelsen. I 10 kap., som har till rubrik »Om brott emot offentlig myndighet» bestraffas våld och hot mot ämbets- och tjänsteman i och för ämbetet eller tjänsten, våldsamt motstånd vid offentlig förrättning m. m. En särskild avdelning av kapitlet avser förgripelser mot offentlig myndighet, som utgå från folkmängd. Dessa äro av två slag, uppror och upplopp. Uppror (§§ 7—9) — som förutsätter uppsåt hos mängden att med förenat våld sätta sig upp emot verkställighet av offentlig myndighets bud eller att den till någon ämbetsåtgärd tvinga eller att för sådan åtgärd hämnas — indelas i tre grader: första graden är för handen, så länge folkmängden ej gått längre än till demonstrativt ådagaläggande av det brottsliga syftet, andra graden inträder, om upprorsmännen ej hörsamma myndighets befallning utan visa trotsighet, och tredje graden är uppnådd, om de övergå till våld. Upplopp (§ 13) föreligger om folkmängd samlar sig tillhopa och stör lugnet eller allmänna ordningen utan att ådagalägga upprorsuppsåt och ej skingrar sig på offentlig myndighets befallning utan visar trotsighet däremot. Övergår den till våld å person eller egendom, bli upprorsparagraferna i huvudsak tillämpliga. — Våldsgärning å annan person vid offentlig förrättning samt brytande av hemfrid straffas i 11 kap. I 14 kap. bestraffas våld mot enskild person. Slutligen må nämnas, att i 15 kap. bestraffas brott emot annans frihet, hot med brottslig gärning etc.

Straffets preventiva verkan torde i fråga om de företeelser som avses i nämnda stadganden vara tagen i anspråk på ett väl avpassat sätt. Något förslag om skärpning eller ändring av ifrågavarande bestämmelser har i samband med ifrågavarande utredning icke framkommit. Genom en skärpning eller ändring av desamma torde icke heller något resultat stå att vinna.

Reglering beträffande arbetstvister.

En granskning av anledningarna till de oroligheter som ägt rum visar, att de mestadels stå i samband med arbetstvister, vilket ju också är i överensstämmelse med uppläggningsprogrammet för tredje internationalsprogrammet. I den mån en utvidgad rättslig reglering på arbetstvisters område kan genomföras, skulle antagligen anledningarna till oroligheter i viss mån minskas. De åtgärder som kunna framgå ur en eventuell lagstiftning angående »tredje mans rätt» väntas få betydelse även för det mål som åsyftas med kommitténs uppdrag. Ämnet har emellertid en räckvidd, som går alltför långt utöver gränserna för detta uppdrag, för att kommittén skulle anse sig kunna gå närmare in på detsamma.

Straffbestämmelser till skydd för församlingsrätten.

Granskningen av orostillfällena ger anledning till en annan iakttagelse. De äga mestadels rum i samband med möten och demonstrationer. Oordningar ha förekommit dels på det sätt att möten blivit störda av politiska motståndare och dels så att mötes- eller demonstrationsdeltagare trotsat offentlig myndighets anvisningar eller övergått till våld å person eller egendom.

I åtskilliga av de från länsstyrelserna till kommittén inkomna *yttrandena* anföres, att oroligheter förekommit därigenom att kommunisterna m. fl. stört möten anordnade av de nationalsocialistiska partierna m. fl.

Länsstyrelsen i Malmöhus län: »Beträffande frågan om de brister och luckor i gällande lagstiftning eller i ordningsmaktens organisation och utrustning, som hindra ett effektivt ingripande, må till en början framhållas att då länsstyrelsen icke kan åberopa några erfarenheter från dylika ingripanden, länsstyrelsen i det följande måste bygga på rön och erfarenheter som i allmänhet gjorts i fråga om polisverksamheten på förevarande område. Länsstyrelsen får då först såsom en brist i lagstiftningen framhålla, att offentliga möten på landsbygden, där § 13 ordningsstadgan är gällande, ej behöva i förväg anmälas för polismyndigheten, än mindre tillstånd till dem utverkas. Vid förra riksdagen framställt förslag därom vann icke bifall. Den utveckling det politiska livet därefter tagit har medfört att detta avslag framstår såsom beklagligt. Spänningen mellan de politiska ytterlighetspartierna har stegrats i den grad att oordningar lätt kunna uppstå vid de offentliga möten som dessa hålla. I flera fall på sista tiden har på nationalsocialistiska möten ordningen störts därigenom att politiska motståndare, i allmänhet kommunister och medlemmar av socialdemokratiska ungdomsklubbarna, avbrutit talaren eller genom oväsen eller dylikt hindrat honom att tala. Det är uppenbarligen i ordningsavseende angeläget att polismyndigheten sättes i tillfälle att beordra polismän till dylika möten, men detta blir, beträffande den egentliga landsbygden, i allmänhet icke möjligt, om icke mötena i förväg bliva anmälda. Länsstyrelsen anser därför att ovannämnda vid årets riksdag behandlade, avslagna förslag ånyo bör bliva föremål för prövning.»

Stadsfiskalen i Vänersborg: De i staden boende medlemmarna av kommunistiska partiet hade visserligen ej företagit våldshandlingar, men det syntes som om för detta ändamål rekvirerade anhängare från Göteborg företagit sådana. Vid ett tillfälle uppkommo i Vänersborg ganska svårartade uppträden. Sveriges nationella ungdomsförbund hade nämligen 17/5 1931 anordnat möte på salutorget. Dit anlände en vagnslast yngre personer från Göteborg, enligt uppgift tillhörande Sillén-gruppen, och dessa försökte på olika sätt störa ungdomsförbundets talare. Då anföraren för gruppen anhölls, uppstodo ganska allvarsamma oroligheter. En från Stockholm för ändamålet ditkommenderad polisstyrka lyckades dock rensa gatorna. En anhållen dömdes härför till 75 kr. böter.

T. f. landsfiskalen i Vallentuna distrikt: De politiska sammankomsternas förlopp hade varit lugnt (tillstånd alltid begärt), bortsett de vid de nationalsocialistiska mötena städse återkommande demonstrationsförsöken från kommunister och stundom personer, som påstått sig vara socialdemokrater. Dessa hade stört ordningen genom tillrop och skymford. Avsikten syntes i regel hava varit att 'övertaga' mötena. Huruvida kommunistpartierna formligen organisera dessa attacker vore för polismyndigheten på orten okänt. Själva uppträdde nationalsocialisterna korrekt. I ansökningar om tillstånd till offentiga möten hade anhållits att statspolis måtte övervaka ordningen vid mötena.

Polismästaren i Uppsala: I Uppsala hade förekommit vissa tendenser till störning av ordningen, vilka dock icke varit av svårare art. Sålunda hade efter avslutande av möten anordnade av anhängare till nationalsocialistiska meningsriktningar, visat sig vissa svårigheter att undvika sammanstötningar mellan mötesdeltagare med olika politiska åsikter, i det att dessa samlat sig utanför möteslokalerna för fortsatt diskussion, vilken stundom röjt tendenser att övergå till handgripligheter.

Landsfiskalen i Dalby distrikt: »Vid de under senare tiden hållna national-

socialistiska föredragen ha socialdemokraterna å vederbörande plats uppåddat sina medlemmar och tillika erhållit stöd av sina anförvanter från städerna, vilka kommit tillstådes. Under föredragen ha dessa på allt sätt sökt ställa till bråk och avbryta talaren genom tal och handling. — — — Annan praktiserad metod är att föredragshållarens motparti håller föredrag på samma tid och plats, belägen blott på kort avstånd därifrån.»

Stadsfiskalen i Borås: »Under de senare åren ha vederbörande ytterlighetspartiers sammanslutningar brukat anordna 'protestmöte', då annan politisk organisation avhållit politiskt föredrag eller annan tillställning, och kommunisterna hava, om protestmöte icke anordnats, brukat genom spridande av flygblad, tillrop åt talaren eller på annat sätt trakassera denne och anordnarna samt störa föredraget. Det är påtagligt att sådana störande åtgärder ibland varit organiserade. — — — Vid ett möte den 3 maj 1933 utnyttjade kommunisterna det förhållandet, att endast tre polismän voro närvarande, så att föredraget omöjliggjordes och nationalsocialister trakasserades, missfirmades och misshandlades och slutligen måste fly från platsen i bilar. Därvid var Kilbomskommunisternas ledare närvarande och gav anvisningar, huru hans meningsfränder skulle uppträda.»

Det är anledning att förmoda att förhållandena på detta område på senare tid i viss mån förbättrats. Bland annat torde uniformslagen till en viss grad ha bidragit att verka i avspännande riktning. Dylika uppträden förekomma emellertid fortfarande.

Ett sådant av tämligen svårartad beskaffenhet förekom vid ett av Lindholmspartiet anordnat demonstrationståg genom Masthuggskvarteren i Göteborg pingsten 1934. Tåget hälsades med Internationalen, »Röd Front»-rop, leven mot fascismen m. m. Vidare uppstod bråk, varvid bl. a. polismästaren utsattes för lindrigt våld. Fem personer dömdes sedermera för förargelseväckande beteende till envar 50 kr. böter. — Andra liknande uppträden ha enligt tidningsuppgifter förekommit vid åtskilliga möten under 1934, bl. a. i Stockholm, Malmö, Trelleborg, Ystad, Växiö, Jönköping, Borås, Falköping och Västervik.

I kommunistpressen göres gällande, att nationalsocialisterna själva provocerat fram dessa uppträden.

Som exempel på att nationalsocialisterna stört motståndarnas möten må nämnas det förut omnämnda uppträdet vid Clartémötet å Stockholms högskola i december 1933. Vidare ha de utdelat flygblad eller försålt sina tidningar vid motståndares möten och demonstrationer, varvid bråk vid ett par tillfällen uppstått.

Av de här lämnade spridda exemplen får anses framgå, att mötesfriden blivit störd i en sådan omfattning att det måste frågas om det straffskydd, som omgärdar den, är tillräckligt.

Gällande rätt.

I 11 kap. 9 § strafflagen stadgas, att om våldsgärning begås mot någon vid offentliga förrättningar såsom valförrättningar och kommunala stämor, det skall vid straffets bestämmande anses såsom försvårande omständighet samt att för svordom, oljud eller annan förargelse vid sådant tillfälle straffet skall utgöra böter högst 100 kronor. Enskilda sammankomster torde åtminstone i viss mån tryggas mot intrång genom bestämmelserna i 11 kap.

10—12 §§ SL om hemfridsbrott.¹ Våld mot riksdagen i avsikt att hindra dess överläggningar eller beslut eller påverka det sistnämnda i en viss riktning skall enligt 110 § regeringsformen straffas som förräderi. Vad angår allmänna sammankomster, som ej utgöra offentlig förrättning, utgöres straffskyddet huvudsakligen av bestämmelserna i 11 kap. 15 § SL om förargelseväckande beteende. Där i stadgas högst 100 kronors böter för den som gör oljud eller oväsande eller eljest kommer förargelse åstad bl. a. å allmän plats eller å rum, där offentligt föredrag hålles eller offentlig föreställning pågår, »eller å annat ställe, som, mot eller utan avgift, är för allmänheten upplåtet». Våldför man annan å sådant ställe, som i lagrummet avses, skall detta anses som försvårande omständighet. Detta stadgande torde icke särskilt taga hänsyn till brottslighet som direkt tar sikte på att hindra eller försvåra utövandet av församlingsrätten.² Därav förklaras också det låga straffet. För vissa fall kunna vidare 15 kap. 22 och 23 §§ SL om rättsstridigt tvång och hot tänkas komma till användning vid intrång i församlingsfriheten, men detta läser endast kunna bli undantagsvis.

Professor *Thyrén* har behandlat denna fråga i utkast till strafflag speciella delen XI (1933) om brott mot allmän ordning och frid m. m. Däri föreslås, förutom straff för störande av offentliga förrättningar och andaktsövningar, bötesstraff för den som stör tillåten allmän sammankomst. I motiven anföres, att hindrande av annan sammankomst än allmänt organs sammanträde ej särskilts från störande, att störande genom våldshandling icke särskilt utbrutits samt att vid svårare fall straffet för våldet skall tillämpas.³

*Utländsk lagstiftning.*⁴

I *danska* strafflagen (§ 137) stadgas straff för den som hindrar avhållandet av laglig offentlig sammankomst. Straffet är böter eller »hæfte» eller under försvårande omständigheter, särskilt när handlingen har varit förbunden med »voldsom eller truende adfærd», »fængsel» intill två år. Ändamålet för sammankomsten är likgiltigt. För störande genom larm och oordning av offentlig sammankomst stadgas även straff men detta skydd gäller endast riksdagen, kommunala stämor etc.

I *norska* strafflagen (§ 138) stadgas böter eller »fængsel» intill sex månader för den som »bevirker eller medvirker» till att offentlig förrättning, offentlig religiös sammankomst, kyrklig handling, offentlig undervisning eller skolundervisning, auktion eller offentlig sammankomst för behandling av »alment anliggende» olovligen hindras eller avbrytes. Med »alment anliggende» avses bl. a. folkmöten för dryf-

¹ Jfr. N. J. A. 1924, s. 452, däri straff för hemfridsbrott enligt 11 kap. 10 § SL ådömdes en person, som stört ett möte med en templarörening, vilket hölls inom stängda dörrar.

² Bestämmelsen tillkom i hithörande delar genom en lagändring 1904. Närmast avsåg denna att »skydda allmänheten mot förargelseväckande beteende». — Ett 1903 framlagt förslag (i betänkande med förslag till lagar om registrerade föreningar för annan än ekonomisk verksamhet m. m.) att bestämmelserna i 11 kap. 9 § SL skulle avse varje sammankomst, till vilken allmänheten hade tillträde, ledde ej till lagändring.

³ Se nämnda utkast, sid. 212.

⁴ Jfr samma utkast, sid. 107 f.

tande av val o. dyl. Häri inbegripes sålunda icke varje tillåten sammankomst. Vidare stadgas (§ 350) böter eller »fengsel» intill 2 månader för den som genom »slagsmål, skrik, fornærmelig opførsel eller annen utilbørlig adferd» stör allmänt lugn och ordning.

I *finska* strafflagen (42 kap. 7 §) stadgas böter eller fängelse ej över tre månader för den som å allmän väg, gata, farled eller annat offentligt ställe eller vid offentlig förrättning eller allmän sammankomst stör lugnet genom oljud eller svordom eller förövar annat ofog.

I *nederländska* strafflagen stadgas (art. 143) fängelse i högst nio månader för den som med våld eller hot om våld hindrar en tillåten offentlig sammankomst. Vidare straffas (art. 144) med fängelse i högst två veckor eller böter högst 60 gulden den som uppsåtligen genom att framkalla förvirring eller genom att göra oväsen stör tillåten offentlig sammankomst.

Beträffande *Schweiz* må nämnas, att i en hösten 1933 antagen men vid folkomröstning i mars 1934 förkastad lag om skydd för den allmänna ordningen stadgades fängelse eller, om omständigheterna vore förmildrande, böter för den som genom våld hindrade eller störde sammankomster eller processioner. Dyliga straffbestämmelser ha emellertid antagits för kantonen Tessin och ingå i ett lagförslag i kantonen Zürich som är underkastat folkomröstning.¹

I *England* stadgas i »The Public Meeting Act» 1908, att den som vid ett tillåtet allmänt möte stör ordningen i ändamål att hindra genomförandet av det ärende för vilket mötet hålles gör sig skyldig till straffbar förseelse.

I *Tjeckoslovakien* stadgas i en lag den 12 augusti 1921 om skydd för församlingsfriheten m. m. »Arrest» i 1 vecka till 3 månader för den som hindrar eller stör en »lagligen» inkallad sammankomst genom att hindra eller försvåra för dem som äga deltaga däri att få tillträde till sammankomsten, genom att driva bort de närvarande samt genom att ej följa de ordningsföreskrifter som ledningen eller ordningsmännen vid sammankomsten meddela. Föreliggande försvarande omständigheter, vartill räknas att flera personer gemensamt överenskommit att störa eller hindra sammankomsten, kan följa »Arrest» i 6 månader. Även försök är straffbart.

I *tyska* strafflagen har 1923 införts en straffbestämmelse (§ 107 a), som stadgar fängelse jämte böter för den som med våld eller hot om brott hindrar eller avbryter tillåtna sammankomster, demonstrationer o. dyl. samt fängelse eller böter för den som begår våld mot sådana församlingar i avsikt att avbryta dem. Brottet kan begås genom att hindra en församling att äga rum såsom planerats, t. ex. genom att hålla talaren borta. Inpass, larm och oväsen höra ej hit men däremot att t. ex. en stinkbomb bringas att explodera under mötet. I övrigt torde bestämmelserna om straff för förargelseväckande beteende bliva tillämpliga. Härom gäller (§ 360 p. 11)

¹ I slutet av år 1932 inträffade svåra upplopp i Genève. Detta föranledde efter begäran från förbundsförsamlingen en lag till skydd för den allmänna ordningen, som hösten 1933 antogs av förbundsförsamlingen med stor majoritet. Denna lag belade med straff uppmaning till brott mot staten och den allmänna ordningen, uppmaning till olydnad mot militär order och kränkning av armén, våldsåtgärder vid möten och demonstrationståg, överträdelse av mötes- och demonstrationsförbud, innehav av vapen och ammunitiondepåer. Vidare meddelades bestämmelser till landets skydd mot utländska agitatorer. Slutligen stadgades inskränkningar i föreningsrätten. Emellertid beslöt ledningen för socialdemokratiska partiet att begära folkomröstning angående lagen. Denna omröstning ägde rum den 10 och 11 mars 1934, varvid lagen förkastades med 486 168 röster mot 415 964, under ett röstdeltagande av omkring 80 %. Mot lagen röstade dels socialdemokrater och kommunister, dels ytterlighetspartierna på högersidan men även en stor del bönder och andra personer tillhörande borgerliga grupper. Att märka är, att de särskilda kantonerna äro oförhindrade att antaga lagen eller delar därav. — Anmärkas må att en liknande, år 1921 antagen lagstiftning vid folkomröstning år 1922 förkastades.

att med böter eller häkte (Haft) straffes den som på ett otillbörligt sätt utan giltig anledning åstadkommer ordningsstörande oväsen eller förövar grovt ofog (grobe Unfug).

K o m m i t t é n.

Störande eller hindrande av motståndares möten utgör ett angrepp på en av de institutioner, som äro nödvändiga för att uppbära den demokratiska styrelseformen. Det är också klart att, även där svårare uppträden utebliva, förhållandet är i hög grad ägnat att framkalla irritation och spänning. Skyddet för församlingsrättens utövande måste nu till ej oväsentlig del ligga i ett straffhot. De straffbestämmelser, som kunna tillämpas vid hindrande eller störande av sammankomster torde emellertid icke vara tillräckligt effektiva. Därest ej våld begås, blir straffet i allmänhet endast högst 100 kronors böter för förargelseväckande beteende.¹

Såsom av redogörelsen för utländsk rätt framgår är straffet för hindrande eller störande av möten etc. i de flesta främmande länder strängare än hos oss. Det synes vara erforderligt att i sådana fall av fridstörande tillgripa frihetsstraff. Bötesstraffets effektivitet är, då det gäller brott med politiska motiv, ytterligare nedsatt genom det numera vanliga förhållandet, att böterna betalas av för ändamålet insamlade medel och ur särskilt upplagda fonder. Det ifrågasatta skärpandet av straffskyddet kan tänkas ske antingen genom en höjning av straffet för förargelseväckande beteende i 11 kap. 15 § SL eller ock genom en särskild lagbestämmelse, som direkt tar sikte på hindrande eller störande av möten etc. Mot införande av fängelsestraff i 11 kap. 15 § SL talar, att detta lagrum jämväl avser en mångfald andra förhållanden. Svårigheten med ett särskilt lagstadgande är den avgränsning som är nödvändig. Det kunde ju ifrågasättas om icke på liknande sätt ett skydd borde skapas mot avsiktligt hindrande eller störande av ett offentligt organs eller en offentlig församlings funktion eller verksamhet. Vidare kunde ifrågasättas att under skyddet inbegripa sammankomster av andra slag, såsom teaterföreställningar, andaktsövningar o. dyl. Även vid dylika tillställningar hava störningar förekommit i politiskt syfte och i den grova formen av kastande av stinkbomber. Kommittén har stannat vid att föreslå ett särskilt lagstadgande, begränsat till allmänna sammankomster för överläggning om allmänt eller enskilt ärende eller för åhörande av föredrag. Det är sådana sammankomster, som ha betydelse för utövandet av de medborgerliga rättigheterna, och det är också i fråga om dem, som behovet av stärkt straffskydd kraftigast gjort sig gällande. Då föredrag i allmänhet medtagits har man visserligen i någon mån gått utanför de politiska företeelsernas område, men det torde av praktiska skäl ej låta sig göra att in-

¹ Sålunda må nämnas, att fridstörarna vid det förut omnämnda Clartémötet å Stockholms högskola erhöilo 40—75 kronors böter och en person, som placerat en stinkbomb vid ett av Internationella Arbetarhjälpen anordnat möte å Auditorium i mars 1934, 100 kr. böter, allt enligt 11 kap. 15 § SL.

skränka bestämmelsen att gälla endast föredrag av politisk natur. Av formuleringen torde framgå att uppsåtet måste vara riktat på hindrandet eller störandet. Spontana inpass eller störande intermezzon, som icke ha sin grund i en sådan avsikt, falla sålunda icke under bestämmelsen. Om brottet är ringa eller omständigheterna äro mildrande, synes straffet böra bli böter. Stadgandet torde lämpligen böra meddelas i särskild lag och ej i detta sammanhang infogas i allmänna strafflagen.

Upprätthållandet av ordningen vid möten och demonstrationer; anmälningsplikt och tillståndstvång.

Vilka repressiva åtgärder som än kunna komma i fråga mot vålds- och oordningstendenserna torde det ligga i sakens natur att möten och demonstrationer allttjämt komma att utgöra utgångspunkten för oordningar och att man i stor utsträckning har att lita till ordningsmaktens närvaro för att om möjligt förebygga dem och hindra våldshandlingar samt för att återställa ordningen, ifall denna blir störd.

För att ordningsmakten skall kunna fylla denna uppgift förutsättes naturligtvis att den i fråga om styrka, organisation, utrustning och utbildning fyller de anspråk som ställas på densamma. Ett första villkor är emellertid att ordningsmakten äger kännedom om var och när ett möte eller en demonstration skall äga rum. Kommittén är här inne på den redan tidigare ofta diskuterade frågan angående anmälningsplikt och tillståndstvång för möten och demonstrationer. Med hänsyn till frågans vikt för ordningens upprätthållande anser kommittén den böra i detta sammanhang upptagas till förnyad prövning.

Gällande rätt.

Sveriges grundlagar innehålla inga föreskrifter om församlingsfriheten och ej heller i allmän lag är någon allmän grundsats uttryckt angående densamma. Den förutsättes emellertid given såsom inbegripen under svenska folkets urgamla frihet.

Den enda allmänna bestämmelsen om församlingsfrihet finnes i 10 kap. 15 § SL. Detta stadgande kompletteras av åtskilliga föreskrifter i andra författningar, av vilka den viktigaste är § 13 ordningsstadgan för rikets städer den 24 mars 1868.

I 10 kap. 15 § SL talas endast om det fall att »menighet» sammankommer till överläggning om allmänt eller »menigheten särskilt rörande ärende». Den torde emellertid ha tillämpning även på andra sammankomster t. ex. föredrag. I lagrummet stadgas, att tillträde till sammankomsten ej må förvägras offentlig myndighet samt att sammankomsten ej må upplösas av denna, så framt ej därvid företages något som strider emot lag eller eljest stör allmän ordning. Om en talare vid ett möte uppmanar till brottslig gärning,

kan den närvarande polismyndigheten omedelbart inskrida och upplösa mötet, och om en diskussion urartar till oordning, t. ex. slagsmål mellan olika partier, och ordningen icke återställes genom bråkmakarnas eventuella avlägsnande från möteslokalen, kan sammankomsten likaledes upplösas. Som princip gäller, att upplösning ej må ske av blott lämplighetsskäl och ej heller på grund av farhågor för att något brottsligt skall komma att begås utan endast i fall verkligen något företagits som strider emot lag eller eljest stör den allmänna ordningen. — Enskild sammankomst är ej underkastad någon kontroll av polis eller annan myndighet, för såvitt ej grundad misstanke förefinnes, att därvid skall förekomma brottsliga handlingar. I tvivelaktiga fall torde polismyndighet äga rätt att bereda sig tillträde till en sammankomst för att avgöra, huruvida den har karaktären av offentlig. Till offentlig sammankomst äger myndigheten obetingat tillträde; för vägran härav är straff stadgat i 10 kap. 23 § SL. Detta innefattar emellertid icke någon befogenhet för polismyndigheten att vare sig på förhand eller under sammankomsten utöva censur av något slag. Myndighetens enda kontrollrätt ligger däri, att den på grund av vad som vid sammankomsten förekommer kan upplösa densamma.

Enligt § 13 ordningsstadgan för rikets städer gäller, att på de platser, där denna är tillämplig, den som vill hålla eller föranstalta om hållande av ett allmänt föredrag, allmänt sammanträde eller annan tillställning, till vilken allmänheten har tillträde, därom skall i förväg göra anmälan till polismyndigheten, såvida det icke är fråga om sammankomster som hava karaktären av föreläsning vid läroanstalt eller andaktsövning. Denna regel underkastas emellertid för två särskilda grupper av tillställningar undantag i skärpande riktning. Den ena av dessa grupper omfattar »maskerad, bal, lekstuga, lindansning, positivspelning eller dylikt, akrobatiska konststycken, konstridning, djurförevisning eller andra med dessa jämförliga tillställningar» — i det följande gemensamt betecknade såsom *icke-kulturella* nöjeställningar. Den andra gruppen inbegriper tillställningar, som skola äga rum på gata, torg eller annan allmän plats eller på annat under bar himmel beläget ställe, till vilket allmänheten eljest har obehindrat tillträde. För båda grupperna föreskrives, att tillstånd av polismyndigheten alltid skall inhämtas till tillställningarna i fråga. Polismyndighetens rätt att förbjuda en dylik sammankomst får icke, enligt vad som måste anses utgöra fastslagen praxis, användas så att församlingsfriheten onödigtvis inskränkes. Tillstånd bör icke vägras i annat fall, än då sammankomstens hållande skulle föranleda oordning eller rubbning av trafiken på allmän plats. Tillstånd får icke vägras t. ex. med den motiveringen att ett föredrag som skall förekomma på sammankomsten kan väntas innehålla uppmaning till brott. För sådant fall har polismyndigheten endast att lita till sin befogenhet att upplösa sammankomsten. Där det visar sig att tillställning, för vilken fordras anmälan eller tillstånd, äsyftar eller innebär något som strider mot sedlighet eller allmän

lag eller föranleder till svårare oordning äger polismyndighet emellertid förbjuda tillställningens förnyande.

Anmälan skall ske om möjligt minst 24 timmar före sammankomstens hållande och i varje fall förr än den kungöres i tidning om sådant kungörande äger rum. Anmälan skall innehålla uppgift om tid och plats för sammankomsten. Polismyndigheten äger väl begära att få veta ämnet för ett föredrag men icke fordra att få genomläsa konceptet till detsamma. Polismyndigheten äger meddela erforderliga ordningsföreskrifter för tillställningen. Över gjord anmälan lämnas icke något bevis, därest icke diariebevis över anmälningsens inlämnande samtidigt begäres, utan den anmälände meddelas allenast kännedom om de ordningsföreskrifter, efter vilka han har att rätta sig. Å ansökan om tillstånd meddelas däremot beslut, som sökanden har att lösa. Därest beslutet innefattar bifall till ansökningen, angivas i resolutionen de villkor och ordningsföreskrifter, polismyndigheten funnit skäligt uppställa. Därest ansökningen avslås, böra skälen därtill anföras i beslutet.

Äger tillställningen rum utan anmälan eller tillstånd, har polismyndigheten befogenhet att upplösa tillställningen i fråga. Polismyndigheten äger i dessa fall även inställa tillställningen.

Enligt en kungörelse den 10 juni 1932 har vad i § 13 ordningsstadgan är stadgat ifråga om icke-kulturella nöjestillställningar utsträckts att gälla även för landsbygden. Enligt § 30 ordningsstadgan kunna bestämmelserna i § 13 även i övrigt bliva tillämpliga på landsbygden. Detta gäller beträffande köping, hamn, fiskläge eller annat ställe med större sammanträngd befolkning samt område invid eller i närheten av stad. Förordnande härom meddelas av länsstyrelse och skall underställas Kungl. Maj:ts prövning.

För stad kunna vidare särskilda ordningsföreskrifter, utöver vad ordningsstadgan eller lag och författning innehåller, antagas med avseende å allmän ordning därstädes enligt ordningsstadgan §§ 20 och 21. Härom förordnar länsstyrelse på förslag av stadsfullmäktige eller magistrat eller efter dessas hörande. I brådskande fall kunna sådana föreskrifter utfärdas av länsstyrelsen utan stadsfullmäktiges eller magistrats hörande men de få då icke bli gällande annat än för viss kort tid. Magistraten kan själv föreslå sådana tillfälliga föreskrifter och till och med om saken ej tål uppskov förordna, att de föreslagna bestämmelserna skola lända till efterrättelse i avbidan på länsstyrelsens beslut. I Stockholm bestämmer härutinnan i stället för magistraten överståthållarämbetet. På grund av dessa bestämmelser kan t. ex. under orostider meddelas generellt mötesförbud å allmän plats inom stad.

Beträffande sammankomster å ort, där § 13 ordningsstadgan ej gäller, behövs i regel icke vare sig anmälan eller tillstånd och detta icke ens om sammankomsten skall äga rum å allmän väg. Även på landet kunna emellertid restriktioner i detta hänseende föreskrivas. Sålunda kan lands-

kommun jämlikt föreskrifterna i 3, 6 och 80 §§ lagen den 6 juni 1930 om kommunalstyrelse på landet införa sådana föreskrifter i kommunala stadgar till främjande av ordning och säkerhet inom kommunen. Dessa kommunalstadgar skola godkännas av länsstyrelsen. Genom sådan ordningsstadga torde dock ej kunna föreskrivas längre gående inskränkningar än enligt § 30 ordningsstadgan för rikets städer kunna bestämmas av Kungl. Maj:t och länsstyrelsen.

Nu nämnda bestämmelser torde även innefatta reglering av rätten att anordna demonstrationståg.¹ Dessa måste nämligen anses såsom tillställningar. I stad och därmed jämställda orter skola därför anordnarna hava tillstånd av polismyndigheten. Nämnas må, att i de särskilda ordningsföreskrifter, som antagits av städerna med stöd av ordningsstadgan § 20, därjämte ofta stadgats, att demonstrationer på allmänna platser icke få anordnas utan tillstånd av polismyndighet.

Slutligen må erinras, att länsstyrelsen såsom utövare av den högsta polismyndigheten inom länet äger förbjuda hållande av allmän sammankomst, fridlysa vissa områden m. m., om det finnes erforderligt för upprätthållande av ordning och säkerhet. Denna rätt grundas på stadgandet i instruktionen för landshövdingarna den 12 april 1918 (§ 6 mom. 1) att länsstyrelsen skall i egenskap av länets högsta polismyndighet övervaka, att allmän ordning och säkerhet därstädes behörigen upprätthållas och att, i händelse något däremot stridande förekommer, erforderliga åtgärder varda vidtagna. I instruktionen för överståthållareämbetet den 1 december 1882 (§ 22) stadgas, att överståthållaren bör hava omsorgsfull vårdnad därå, att allmän ordning och säkerhet till person och egendom upprätthållas. — Enligt den fortfarande gällande § 10 i instruktionen för landshövdingarna den 10 november 1855 må »för handhavande härav» länsstyrelse stadga erforderliga viten.

Tidigare behandling av frågan.

Frågan om en allmän reglering av församlingsfriheten har behandlats av riksdagen vid flera tillfällen men vid samtliga förfallit.²

Sedan justitieombudsmannen i en den 2 januari 1917 dagtecknad skrivelse hos Kungl. Maj:t framhållit behovet av klarare, tydligare och mera uttömmande lagstadganden rörande församlingsfriheten, tillkallade chefen för justitiedepartementet särskilda sakkunniga för nämnda ändamål, vilka den 1 oktober 1919 avgåvo *betänkande* i ämnet, innefattande förslag till bl. a. ändrad lydelse av § 86 regeringsformen samt lag om utövande av den svenska medborgare tillförsäkrade församlingsrätt. De sakkunniga föreslugo, att i 86 § regeringsformen församlingsrätten skulle uttryckligen lagfästas. Den föreslagna lagen om församlingsrättens utövande var avsedd att

¹ Se prop. 183, 1932, sid. 52.

² Se samma prop. sid. 28 f.

träda i stället för 10 kap. 15 § SL samt de bestämmelser i § 13 ordningsstadgan för rikets städer, som avse allmänna föredrag, allmänna sammantreden eller andra tillställningar, till vilka allmänheten äger tillträde och som hållas med stöd av den egentliga församlingsrätten. § 13 ordningsstadgan skulle enligt de sakkunnigas förslag efter den nya lagstiftningens ikraftträdande innefatta bestämmelser endast angående offentliga nöjestillställningar. Med avseende å frågan huruvida i ordningsstadgan §§ 13 och 30 förekommande bestämmelser om anmälan respektive tillstånd såsom villkor för rätt att anordna vissa tillställningar borde bibehållas, föreslogo de sakkunniga, att för allmän sammankomst inomhus anmälan och för allmän sammankomst utomhus tillstånd skulle erfordras, så framt sammankomsten anordnades i stad eller annan ort, där ordningsstadgan för rikets städer ägde tillämpning, men att däremot om sammankomsten anordnades annorstädes, anmälan eller tillstånd icke skulle erfordras.

Vidare skulle länsstyrelses rätt att meddela bestämmelser om inskränkning i församlingsfriheten avskaffas. Fördenskull föreslogs införande i 6 § i 1918 års landshövdingeinstruktion av en bestämmelse, att det ålâge länsstyrelse att övervaka att åt församlingsfriheten bereddes det skydd som i lag tillförsäkrats densamma samt att angående länsstyrelses befogenhet med avseende å allmänna och enskilda sammankomster skulle gälla vad därom särskilt vore i lag stadgat.

De sakkunniga anförde, att då i deras förslag icke befunnits erforderligt att stadga några som helst villkor för anordnande av allmän sammankomst å landet, det endast syntes vara en naturlig konsekvens härav att länsstyrelse icke borde äga befogenhet att förbjuda sådan sammankomst eller eljest genom stadgande av vitesförbud förhindra dess hållande. Emellertid ansågo de sakkunniga önskligt, att ett förtydligande i denna riktning infördes i 6 § landshövdingeinstruktionen.¹

En reservant, borgmästaren *Holmdahl*, ansåg, att samma regler borde gälla för stad och land. I varje fall utgjorde de sakkunnigas förslag att icke meddela några bestämmelser om anmälan eller tillstånd för allmän sammankomst å landsbygd ett det kraftigaste skäl för bibehållande av länsstyrelses rätt att då sådant med hänsyn till allmän ordning och säkerhet funnes erforderligt förbjuda hållandet av allmän sammankomst och genom vitesbestämmelser giva eftertryck åt sådant förbud.

I flertalet av de yttranden som inkommo från länsstyrelserna över förslaget i dessa delar kritiserades detta. Det påyrkades utsträckande av de förstäderna föreslagna bestämmelserna även till landsbygden och bibehållandet av länsstyrelses rätt att enligt 6 § landshövdingeinstruktionen meddela bestämmelser om mötesrätten.²

Länsstyrelsen i Västernorrlands län uttalade sålunda under åberopande bl. a. av förhållandena i Ådalen, att skyldigheten att anmäla resp. avvakta tillstånd till allmänna sammankomster borde utsträckas även till landsbygden. Skulle emellertid övervägande betänkligheter göra sig gällande mot en dylik utsträckning hölle länsstyrelsen före, att den föreskrift kunde införas, att vad som skulle gälla om ort,

¹ Se betänkandet sid. 49.

² Se prop. 183, 1932, sid. 31 f.

är ordningsstadgan ägde tillämpning, också komme att gälla eller kunde bringas till gällande jämväl annat område »med avseende på förhållanden av antydd art öfverhänkomna i mera utpräglad grad».

På grundval av de sakkunnigas förslag och de inkomna yttrandena utarbetades 1920 inom justitiedepartementet ett nytt förslag till lag om församlingsrättens utövande. Enligt detta skulle anmälan om allmän sammankomst inomhus icke erfordras vare sig sammankomsten ägde rum på ort, där ordningsstadgan för rikets städer ägde tillämpning eller på annan ort. Däremot skulle det vara skyldighet att söka tillstånd till allmän sammankomst, som hölls på allmän plats utomhus, eller till demonstrationståg utsträckas att gälla icke endast i stad eller på annan ort, där ordningsstadgan ägde tillämpning, utan jämväl på ort, där § 13 samma stadga ägde tillämpning. Vidare skulle länsstyrelsen äga, när omständigheterna därtill föranledde, förordna, att samma tillståndsskyldighet skulle äga tillämpning jämväl för annan ort. Dylikt förordnande skulle underställas Kungl. Maj:ts prövning och fastställelse, men länsstyrelsen ägde föreskriva, att förordnandet skulle i avbidan på Kungl. Maj:ts beslut lända till efterrättelse.

De sakkunnigas förslag innebar sålunda den skärpning av gällande bestämmelser, att tillstånd skulle erfordras för allmän sammankomst utomhus, vare sig den ägde rum på allmän eller enskild plats, varemot för sammankomst inomhus anmälan skulle vara tillfyllest. Departementets förslag innebar i denna del den ändring, att för allmän sammankomst utomhus tillstånd skulle erfordras endast så långt den anordnades på allmän plats. Då enligt departementets förslag i övrigt anmälningskyldigheten helt och hållet borttagits, erfordrades alltså för allmän sammankomst på enskild plats utomhus varken anmälan eller tillstånd.

Jämväl över departementets förslag inforrades yttranden. Detsamma förelades emellertid icke riksdagen.

I en motion vid 1926 års riksdag (första kammaren nr 15) föreslogs, att riksdagen skulle anhålla om utfärdande av sådana föreskrifter, enligt vilka demonstrationståg och därmed jämförliga tillställningar icke finge äga rum på allmän plats på landsbygden utan tillstånd av polismyndigheten. Sedan första kammarens första tillfälliga utskott infortrat yttrande över motionen från länsstyrelserna, hemställde utskottet i yttrande, att kammaren ville för sin del besluta att riksdagen måtte anhålla om utfärdande av sådana föreskrifter enligt vilka demonstrationståg och därmed jämförliga tillställningar icke finge äga rum på allmän plats på landsbygden utan föregående anmälan till polismyndigheten. Denna hemställan bifölls av kammaren med 48 röster mot 47. Andra kammarens tredje tillfälliga utskott hemställde emellertid, att kammaren icke måtte biträda första kammarens i ärendet fattade beslut, och denna hemställan bifölls, till följd varav frågan förföll.

I yttranden, som av länsstyrelserna avgåvos över denna motion, uttalade sig några länsstyrelser för att mom. 2 i § 30 ordningsstadgan måtte sålunda

ändras, att länsstyrelserna skulle äga förordna om tillämpning av stadgandena i § 13 även för område å den egentliga landsbygden.¹

Frågan upptogs därefter inom *socialdepartementet* i samband dels med regleringen av nöjestillställningarna på landsbygden, dels ock med polisväsendets organisation. I anledning därav utarbetades 1932 av för nämnda ändamål tillkallade sakkunniga en p. m. jämte därvid fogat författningsförslag, som avsåg reglering av nöjestillställningarna å landsbygden samt bestämmelser för tillställningar därstädes å allmän plats eller väg. Det föreslogs därvid bl. a. att vad i § 13 ordningsstadgan för rikets städer vore stadgat om tillståndstvång beträffande tillställning, som skulle äga rum på gata, torg eller annan allmän plats eller på annat under bar himmel beläget ställe, till vilket allmänheten eljest hade obehindrat tillträde, skulle tillämpas jämväl beträffande dylik tillställning å ort, varest vad sålunda vore stadgat icke redan vore gällande. Vidare föreslogs, att beträffande ickekulturella nöjestillställningar samma regler som för städerna skulle gälla för hela riket, d. v. s. att anmälningsskyldighet för dylika tillställningar inomhus skulle införas.

Även i yttrandena över 1932 års förslag förekommo från några länsstyrelser förslag, att bestämmelserna i § 13 skulle utsträckas att gälla riket i dess helhet.

Sålunda anförde *länsstyrelsen i Hallands län*, att enligt förslaget till ändrad lydelse av § 30 i ordningsstadgan länsstyrelsens befogenhet att förordna om utsträckt tillämpning av § 13 fortfarande skulle begränsas till att gälla endast visst område invid eller i närheten av stad. Med den utveckling till koncentrerade bebyggelser vid vissa platser å landsbygden, som alltmera gjorde sig gällande, ansågo länsstyrelsen det skäligen omotiverat att bibehålla grannskapet till stad såsom en förutsättning för dylikt förordnande. Ehuru denna fråga icke hade direkt samband med de i förslaget behandlade, syntes det lämpligt att nu upptaga densamma, då § 30 i ordningsstadgan i allt fall skulle ändras. Länsstyrelsen ville därför förorda sådan ändring i förslaget, att orden »å visst område invid eller i närheten av stad» utbyttes mot »å visst område å landet».²

Å andra sidan må nämnas, att *Svenska landskommunernas förbund* i yttrande över 1932 års berörda förslag avstyrkte alla åtgärder för införande av anmälningsskyldighet eller tillståndstvång för möten å landsbygden, under anförande bl. a., att dylika åtgärder skulle förorsaka landsbygdens befolkning obehag och komma att verka hämmande på de sunda folkrörelserna.

I propositionen nr 183 till 1932 års riksdag framlades därefter det av sistnämnda sakkunniga uppgjorda förslaget.

Förslaget tillstyrktes av första lagutskottet, men häremot reserverade sig samtliga utskottets socialdemokratiska ledamöter med yrkande att riks-

¹ Se prop. 183, 1932, sid. 38.

² Se samma prop. sid. 48.

dagen skulle förklara sig ha funnit, att den föreslagna lagstiftningen icke borde äga rum.

Reservanterna anförde, att förslaget innebar ett allvarligt ingrepp i församlingsfriheten och därtill bar klasslagens alla särmärken. Mötesfriheten komme att hindras eller försvåras för alla de många som inte hade en tumsbredd egen jord att stå på utan för sina sammankomster vore hänvisade till landsvägen eller annan allmän plats medan åter de besittande klasserna alltid kunde fritt hålla möten på sina egendommar. På landsbygden med dess större avstånd måste stora praktiska svårigheter möta vid inhämtande av landsfiskals tillstånd och redan en föreskrift om en enkel anmälan skulle bli ett onödigt tvång och lägga hinder i vägen mot många möten — politiska, nykterhets-, välgörenhets-, ungdoms-, hembygds-, fri-religiösa etc. — som icke tillräckligt långt i förväg planerats. — Ingen kunde med fog påstå, att församlingsfriheten icke hos oss begagnats på ett lojalt sätt. Tidpunkten för frågans upptagande vore mindre lämplig. Det måste betecknas såsom olyckligt att öka dagens stridsfrågor genom att på en genom arbetslöshet pinad arbetarbefolkning lägga ytterligare en klasslag.

I andra kammaren segrade ifråga om tillståndstvång till utomhusmöten den socialdemokratiska reservationen med 104 röster mot 85, vilka tillföllo ett från frisinnat håll framställt förslag om endast anmälningsplikt för ifrågavarande tillställningar. I första kammaren bifölls emellertid nämnda förslag om anmälningsplikt med 79 röster mot 53 men även där avslogs kravet på tillståndstvång. Däremot bifölls i båda kamrarna förslaget om anmälningsplikt och tillståndstvång för icke-kulturella nöjeställningar på landsbygden.

Yttranden från länsstyrelserna.

I flera av de från länsstyrelserna till kommittén inkomna yttrandena har ifrågasatts införande av bestämmelser om anmälningsplikt och tillståndstvång beträffande möten å landsbygden.

Poliskammaren i Norrköping: Poliskammaren finner önskvärt, att ytterlighetspartiernas »demonstrationer och friluftsmöten bli i lag förbjudna till förebyggande av större oordningar, som eljest med tiden sannolikt komma att uppstå.»

Poliskammaren i Malmö: »Myndigheter, hos vilka tillstånd skall sökas för anordnande av möten och processioner m. m. å allmän plats, borde tillerkännas större befogenhet, än vad som nu är fallet. Vederbörande borde sålunda äga klar befogenhet att förbjuda sådana möten; i varje fall då fråga vore om personer eller organisationer, om vilka det är allmänt känt, att de åsyftade samhällsfientlig verksamhet. Som det nu är, måste först oroligheter förekomma eller annat klart och uppenbart lagbrott äga rum, innan polisen kan ingripa.»

Polisen i Lund: »Så länge som den nuvarande lagstiftningen icke medger någon som helst möjlighet för myndigheterna att på förhand förbjuda offentliga tillställningar, där man har all anledning antaga förekomsten av brottsligt tillvägagångssätt, kan ordningsmakten förvisso icke anse sig ha något stöd i densamma. För närvarande kan ju en dylik offentlig tillställning icke upplösas med mindre än att vid densamma förekommit något lagstridigt. Giver man så dessutom tillställningen karaktären av enskild sammankomst, så är ju ordningsmaktens handlingsfrihet ytterligare kringskuren.»

Magistraten i Eksjö: »Enligt § 13 ordningsstadgan äger icke magistrat förbjuda hållande av offentliga möten med uppenbar omstörtningstendens, och enligt upp-

repade prejudikat får icke ens påfordras förhandsupplysning om vad som på möte skall framföras. Vid sådant förhållande blir myndighetens kontroll fullkomligt illusorisk. Dess enda befogenhet är, att om anledning därtill framkommer upplösa mötet, men denna åtgärd torde endast i sällsynta fall tillgripas, då den kan tänkas dels giva anledning till oroligheter och dels verka som reklam, vilka båda följder kunna medföra betänkligare konsekvenser än den förkunnelse man velat förebygga. Magistraten anser, att ny lagstiftning på detta område, omfattande jämväl landsbygden, är av behovet synnerligen påkallad.»

Länsstyrelsen i Kronobergs län (i likhet med landsfogden i länet): »För att ett ingripande från myndigheternas sida skall bliva effektivt torde böra övervägas att genom lagstiftning möjliggöra ingrepp mot statsfientlig verksamhet på ett mera förberedande stadium samt att särskilt tydligare än hittills reglera ordningsmaktens befogenhet att förhindra och upplösa sammankomster och demonstrationståg av samhällsfientliga sammanslutningar ävensom att förhindra uppsättande av upprop och anslag om dylika sammankomster och demonstrationståg samt att nedtaga sådana uppsatta anslag.»

För ökad befogenhet att förbjuda sammankomst, vid vilken det kan förmodas att det skall förekomma statsfientlig propaganda, uttala sig vidare: *magistraten i Södertälje* (bedömes med ledning av anordnarnas föregående verksamhet), *t. f. landsfogden i Kalmar län* med instämmande av *t. f. polischeferna i Västervik och Kalmar*, *länsstyrelsen i Kalmar län* samt *stadsstyrelsen i Värnamo*.

Länsstyrelsen i Malmöhus län anser, att anmälningsskyldighet bör införas för offentliga möten på landsbygden.

Landsfiskalen i Dalby distrikt: »Sedan vad i § 13 i ordningsstadgan för rikets städer den 24 mars 1868 är stadgat om maskerad, bal etc. genom kungörelse den 10 juni 1932 förklarats tillämpligt å ort, varest vad sålunda är stadgat icke redan är gällande, har föredrag, därvid särskilt med tanke på de politiska, helt kommit utanför polismyndighetens kontroll, enär vare sig anmälan eller tillståndsbevis synes erfordras för hållandet av dylika. Anmälan har ändock hittills ägt rum i ganska stor utsträckning, men, sedan vederbörande såväl politiska parti som föredragshållare mer och mer kommit till insikt om att anmälningsskyldighet icke torde föreligga, har dylik åsidosatts. Följden härav har blivit, att polismyndigheten under sådana förhållanden icke erhållit kännedom om vare sig föredrag eller diskussioner mellan olika politiska partier, vilka därför lämnas fria tyglar. Visserligen annonseras föredragen, varvid vederbörande polismän påfordrats inkomma med uppgift om hållandet av dylika. Det torde dock endast vara en tidsfråga, innan offentligt tillkännagivande om föredrag försvinner och polismyndigheten helt kommer utanför, då uppgift om föredrags hållande genom brev eller på annat mindre offentligt sätt kommer att meddelas vederbörande.»

T. f. landsfogden i Göteborgs och Bohus län: »Brister i gällande lagstiftning har för länets vidkommande icke förmärkts. Dock synes anmälningsskyldighet för alla politiska möten å landsbygden böra föreskrivas i ordningsstadgan för rikets städer, oavsett varest mötet hålles, om detsamma är förut kungjort eller betalning avfordras allmänheten.»

Ett allmänt yrkande att § 13 ordningsstadgan för rikets städer borde till alla delar utan vidare erhålla tillämpning överallt inom landet framställes vidare av *länsstyrelserna i Värmlands, Västerbottens och Västernorrlands län* i överensstämmelse med förslag framställda av vederbörande *landsfogdar*. *Landsfogden i Värmlands län* åberopar till stöd för sin framställning, att allvarliga oordningar förekommit i samband med av kommunisterna anordnade demonstrationer vid ett nazistiskt möte.

T. f. landsfiskalen i Gudmundrå distrikt: »Det viktigaste och mest betydelsefulla för polismyndigheten vid anordnande av erforderlig bevakning och andra omständigheter i samband med demonstrationer torde otvivelaktigt vara att i något så när god tid erhålla vetskap om ett tillämnat möte eller en demonstration. Jag torde icke överdriva, om jag påstår, att den största orsaken till de så sorgliga händelserna i Sandviken 1931 måste tillskrivas den omständigheten, att polisen nått två timmar i förväg före demonstrationen från Öd till Sandviken erhöll vetskap därom medelst då utdelade flygblad med uppmaning till demonstration mot de arbetsvilliga. Om det ålegat anordnarna sådan anmälningsskyldighet, som skulle ha varit myndigheten tillhanda låt oss säga 24 timmar i förväg, tror jag att mycket skulle hava kunnat gjorts för att redan på ett tidigare stadium ha företagit bevakningsmöjligheter i någorlunda god utsträckning.»

Önskvärdheten av införande av anmälningsskyldighet framhålles vidare av *landsfiskalerna i Bråbo, Värmdö, Villåttinge, Lösings, Ransåters och Nedertorneå distrikt.*

Landsfiskalen i Rönö distrikt: »Församlingsfriheten å de allmänna vägarna måste anses vara synnerligen betänkelig. I dessa dagar, då trafiken å våra vägar blivit så intensiv och olyckor dagligdags inträffa därstädes, förefaller det mig föga förenligt med trafiksäkerheten, att folkmöten med hundratals deltagare få utan ens anmälan anordnas å landsvägarna. Polismyndighet kan ju icke principiellt förbjuda dylika mötenes hållande och har vid ordningens upprätthållande å plats för sådant möte endast att hålla sig till bestämmelsen i 3 § 2 mom. första stycket vägtrafikstadgan. Tillämpningen härav vid ett politiskt möte tolkas utan tvivel av mötesdeltagarna som trakasserier från polisens sida. Allt talar därför för ett allmänt förbud mot offentliga sammankomster å allmänna vägar.»

Även *landsfiskalen i Bråbo distrikt* anser, att möten å allmänna vägar borde förbjudas.

K o m m i t t é n :

Vad angår stad och andra orter, där § 13 ordningsstadgan för rikets städer är gällande, torde ur synpunkten av ordningens tryggande icke kunna göras någon berättigad anmärkning mot gällande bestämmelser. Att, i överensstämmelse med av vissa polismyndigheter framställda förslag, såsom isolerade åtgärder — de kunna naturligtvis jämväl tänkas genomförda som led i en förbudslagstiftning mot viss verksamhet — införa förbud för ytterlighetspartiernas demonstrationer och friluftsmöten, befogenhet för polismyndighet att förbjuda sammankomst, då fråga är om personer eller organisationer kända för samhällsfientlig verksamhet, eller att infordra förhandsupplysningar om vad som vid möte skall förekomma etc., skulle strida mot de riktlinjer från vilka kommittén ansett sig böra utgå. Sådana bestämmelser skulle icke endast innebära möjligheten till administrativt godtycke utan även utgöra ett allvarligt intrång i de medborgerliga rättigheterna. Vidare är det synnerligen osäkert om därigenom skulle uppnås ett effektivt bekämpande av samhällsfientlig propaganda. Sådana åtgärder kunna därför icke tillrådas.

I vad avser de delar av landsbygden, där § 13 ordningsstadgan för rikets städer endast gäller i fråga om nöjestillställningar, synas däremot anmärkningar med fog kunna göras gällande mot det nuvarande systemet. Enligt

detta erfordras lika litet anmälan som tillstånd vare sig för demonstrationer eller möten. Därigenom äventyras vid dessa den polisens medverkan i avseende å ordningens upprätthållande vars vikt och betydelse förut framhållits. Ordningmakten har i fråga om möten och demonstrationer ännu en uppgift. Till en betydlig del äger ytterlighetspartiernas propaganda rum genom offentliga möten ävensom genom demonstrationståg med fanor och standar — med eller utan inskrifter. I den mån det anses önskvärt att ingripa gent emot osunda företeelser i denna propaganda, är en kontroll nödvändig. Även om förhindrandet av ordningsstörande uppträden är ordningmaktens viktigaste uppgift vid ifrågavarande tillfällen, måste jämväl denna kontrollerande uppgift beaktas. Även denna har för övrigt betydelse ur synpunkten av ordningens upprätthållande. Den verkar otvivelaktigt i preventiv riktning.

Den åtgärd, som främst bör tagas under överbägande för att polisen skall kunna fullgöra sina uppgifter i fråga om möten och demonstrationer, är att utsträcka den för städer och liknande samhällen gällande ordningen även till den egentliga landsbygden. Förslag i sådan riktning ha, såsom av den föregående redogörelsen framgår, vid flera tillfällen diskuterats och senast behandlats vid 1932 års riksdag, då en proposition om införande av tillståndsplikt för sammankomster utomhus samt demonstrationer å landsbygden — i samma utsträckning som i städerna — avslogs. Emellertid torde förhållandena sedan dess, särskilt genom ytterlighetspartiernas alltmer skärpta agitation, ha väsentligt förändrats. Såsom myndigheternas här förut refererade yttranden utvisa, ha sådana oordningar och oroligheter, som inträffat vid sammankomster och demonstrationer, förekommit icke minst å landsbygden, och fall ha förekommit, där de åtminstone delvis varit att tillskriva otillräcklig polisövervakning.¹

Den åtskillnad, som beträffande anmälningsplikt och tillståndstvång upprätthålles mellan land och stad, måste åtminstone för tätt befolkade trakter betecknas som artificiell. På grund av svårigheten att på landsbygden hastigt sammandraga en effektiv polisstyrka är det där av särskild betydelse, att polismyndigheten i god tid erhåller underrättelse om sammankomster och demonstrationer, så att mått och steg mot möjligen väntade ordningsstörande uppträden kunna vidtagas. Om polismyndigheten erhåller kännedom om ett möte eller demonstration först sedan oordningar uppstått, är det uppenbarligen betydligt svårare att komma till rätta med dessa.

En oundgänglig förutsättning för att polismyndigheten skall kunna fullgöra sina uppgifter i detta hänseende synes under alla förhållanden vara en väsentligt utsträckt anmälningsplikt. I åtskilliga situationer är det

¹ *Ådalskommissionen* anförde i sitt betänkande, att åtgärder borde vidtagas till förenkommande för framtiden av ett upprepande av vad som skett därigenom att vid tilltänkta större folksamlingar anordnarna och ordningmakten på förhand vunne kontakt med varandra för utrönande av bästa sättet för ordningens upprätthållande.

emellertid önskvärt att polisen erhåller en reglerande myndighet som sträcker sig ända därhän att icke tillåta ett möte eller en demonstration.

I främsta rummet gäller detta om demonstrationer. Det kan även å landsbygden, vid en demonstration som försiggår i ett mera tätbebyggt samhälle, vara erforderligt att anvisa viss väg. Det kan vidare vara erforderligt att träffa bestämmelser om tiden. Att såsom inträffat en demonstration företages på natten kan icke betecknas annat än som ett oskick. Det kan vidare gälla att förhindra en sammanstötning mellan demonstrationståg av två fientliga partier. Slutligen kunna omständigheterna tänkas vara sådana att det ur synpunkten av ordningens upprätthållande är påkallat att överhuvudtaget icke tillåta demonstrationen. Om t. ex. demonstrationer för ett visst ändamål visat sig medföra oroligheter och det är anledning antaga att sådana ånyo skola uppkomma, torde tillstånd ej böra lämnas. På grund av vad sålunda anförts bör tvekan icke kunna råda om önskvärdheten av tillståndsplikt för demonstrationer. Mot införandet därav torde icke heller kunna göras några vägande invändningar ur synpunkten av ett fritt utövande av de medborgerliga rättigheterna.

Även i fråga om möten kan det vara av vikt att polismyndigheten äger en reglerande befogenhet och att de därför underkastas sådan plikt. Redan för att göra tillståndsplikten beträffande demonstrationer effektiv kan det sålunda vara angeläget att utomhusmöten äro underkastade samma bestämmelser. Det torde nämligen vara svårt att uppdraga en skarp gräns mellan möten och demonstrationer.¹ Det kan vidare vara önskvärt att förhindra att möten av oliktankande anordnas å samma tid och plats. Med ytterlighetspartiernas intensiva propaganda genom utomhusmöten äro sådana fall numera icke ovanliga.

Mot införandet av anmälningsplikt och tillståndstvång på landsbygden har inväntats att det skulle innebära ett allvarligt ingrepp i församlingsfriheten och därvid torde närmast ha syftats på möten. Invändningen synes sakna berättigande i fråga om en ren formalitet som anmälningsplikten. Icke heller beträffande tillståndstvånget torde det emellertid kunna vara fråga om något allvarligt ingrepp. De bestämmelser varom det är fråga äro ju desamma som tillämpas i städerna, och i fråga om dessas tillämpning i städerna har utbildats en fast praxis, som innebär att tillstånd icke anses böra vägras utan verkligt vägande skäl. Då de kontrollerande myndigheterna äro desamma, saknas varje anledning att antaga att tillämpningen på landsbygden skulle bliva en annan. Under den långa tid motsvarande bestämmelser gällt i städerna torde det, fränsett enstaka fall, icke annat än från ytterlighetspartiernas sida ha förekommit anmärkningar mot det sätt varpå bestämmelserna tillämpas. Denna kritik riktar sig för övrigt mest mot att bestämmelserna ej skulle ha tillämpats lika mot ytterlighetspartierna å ömse sidor. Den gällande ordningen fungerar i stort sett friktions-

¹ Se redogörelserna för oroligheterna i Klemensnäs, Sandarne etc., sid. 396 f.

fritt, och det torde icke med fog kunna påstås att bestämmelserna lagt några obehöriga hinder i vägen för utövandet av de medborgerliga rättigheterna.

Till stöd för den förutnämnda invändningen har i främsta rummet anförts att införandet av tillståndstvång skulle på landsbygden medföra en betungande omgång och tidsutdräkt, då vederbörande myndighet ofta är avlägset boende eller ej kan anträffas. Nu torde det ligga i sakens natur, att möten i glest befolkade trakter i regel måste utsättas rätt långt i förväg och å övriga orter torde myndigheten vara tämligen lätt tillgänglig. Formaliteterna böra därför utan större svårigheter kunna ordnas med tillhjälp av telefon och post. Emellertid kan ej förnekas att en viss skillnad i förevarande avseende kan finnas mellan olika områden på landet. I den mån det kan tänkas vara förenat med besvär och omgång att inhämta myndighets tillstånd, måste också dessa svårigheter tänkas växla på olika håll. Detsamma torde gälla beträffande behovet av en reglering. Under sådana förhållanden och då lagstiftningen på detta ömtåliga område ej bör medföra större ingrepp än som är nödvändigt, synes en lösning, som tillgodoser alla berättigade intressen, vara att länsstyrelsens befogenhet att bestämma om tillämpning av ordningsstadgans föreskrifter utanför stad utsträckes att gälla utan sådana inskränkningar som nu äro stadgade. Därvid kunna olika lokala förhållanden komma till sin rätt. Med den procedur, som är föreskriven för utövandet av denna befogenhet torde ej vara att befara att förhastade beslut om utsträckning av ordningsstadgans föreskrifter skola komma till stånd.

På grund av vad sålunda anförts föreslår kommittén att tillståndstvång införes beträffande demonstrationer och att länsstyrelsens befogenhet att förordna om utsträckt tillämpning av § 13 i ordningsstadgan för rikets städer utvidgas på sätt som nämnts. Den förra av dessa lagstiftningsåtgärder torde böra ske genom tillägg till kungörelsen den 10 juni 1932 angående tillämpning för riket i dess helhet av vissa betämmelser i ordningsstadgan för rikets städer den 24 mars 1868. Den senare återigen bör ske genom en ändring av § 30 i ordningsstadgan.

Åtgärder för att stävja missbruk av yttrande- och tryckfrihet.

Rätten att enskilt och offentligt, i tal och skrift få framlägga sin mening och därigenom söka inverka på opinionen utgör en av grundpelarna för den demokratiska samhällsordningen. Det är denna rätt, som jämte förenings- och församlingsfriheten möjliggör för den enskilde medborgaren att utöva det inflytande på statens styrelse, som det demokratiska statsskicket avser att giva honom. Utan yttrande- och tryckfrihet kan ett sådant i sann mening icke finnas.

Den frihet den demokratiska samhällsordningen inrymmer för individen kan emellertid lika litet i detta hänseende som i något annat vara obegränsad. Den har sina gränser i hänsynen till andras frihet och samhällets bästa. En frihet, som tjänar till förevändning att använda moraliskt förkastliga medel och bryta samhällets lagar, kan icke åberopa sig på de demokratiska principerna. Friheten förutsättes utövad under ansvar och självdisciplin. Där dessa saknas och friheten urartar till självsvåld, kan den demokratiska ordningen och därmed allas frihet råka i fara. Faran hotar såväl från det håll, där självsvåldet uppträder, som från den reaktion, vilken självsvåldet kan framkalla. En sådan reaktion kan i sin iver att ställa till rätta lätt frestas att gå för långt. I den mån självsvåldet icke på annat sätt kan stävjas, måste fråga uppstå om samhällets ingripande.

I redogörelsen för de diktatursträvande partiernas verksamhet ha påpekats vissa yttringar av deras propaganda, vilka måste betecknas såsom synnerligen betänkliga. Det har sålunda påpekats att man med användande i stor utsträckning av illojala medel försöker att uppväcka och underhålla missnöje med bestående stats- och rättsordning, förstöra respekten för samhällets lagar och institutioner och utså hat mellan olika samhällsgrupper samt göra massorna förtrogna med tanken på en kommande våldsamt omstörtning. I detta syfte försöker man egga till våld, samt använder lögnaktiga och vilseledande uppgifter ävensom kränkande och nedsättande yttranden om tjänstemän, myndigheter och politiska motståndare.

Ett uppenbart missbruk av yttrande- och tryckfriheten måste sålunda anses föreligga. Dess förekomst framkallar oro och indignation på skilda håll i samhället. Hur allvarlig och djupgående denna oro och indignation är framgår av de framställningar vilka gjorts angående ingripande. I fråga om dessa

framställningar gäller visserligen att de kanske närmast och med en viss ensidighet taga sikte på den propaganda, vars udd man känner riktad mot sig själv, men det är tydligt att det överallt är samma oarter i propagandan, varifrån denna än må komma, som framkalla reaktionen.

Att låta förhållandena helt fritt utveckla sig synes icke tillrådligt. Visserligen måste man, när det gäller osund och skadlig propaganda och agitation, i stor utsträckning lita till upplysning från ansvarskännande håll och på folks sunda uppfattning. I fråga om ett visst slag av agitation och propaganda och kanske den icke minst omfattande från de diktatursträvande partiernas sida, nämligen den som sker man och man emellan, är man uteslutande hänvisad till dessa försvarsmedel. Den torde vara svåråtkomlig för ingripande. Man kan emellertid ej förbise att den osunda och skadliga ofentliga propagandan icke kan vara utan verkan. En propaganda, som använder nutidens tekniska hjälpmedel, och särskilt tryckpressen, vinner lätt genom ett systematiskt och ihärdigt arbete anhängare och inverkar på folks uppfattning. Man kan ej heller lämna obeaktad den oro, som väckes. Vådanden därunder har förut framhållits.

I flera av de till kommittén inkomna yttrandena ha begärts åtgärder mot missbruk av yttrande- och tryckfriheten. Vad särskilt angår tryckta skrifter påyrkas bl. a. indragning av den kommunistiska pressen eller att tidningar och skrifter, som direkt uppmana till olagligheter i ett eller annat hänseende, skola förbjudas på viss tid.

Länsstyrelsen i Norrbottens län uttalar:

»Länsstyrelsen vill härvid särskilt understryka behovet av sådan revision av gällande tryckfrihetsförordning, att uppenbart samhällsfientlig propaganda må kunna verksamt undertryckas. Genom kommunismens språkrör i Norrbotten, tidningen Norrskensflamman, hava så många okynnesstrejker och -blockader kommit till stånd, så många arbetstillfällen förhindrats, så mycket arbetsleda, allmänt missnöje och samhällsomstörtande läror utsprits, kort sagt så stor ekonomisk och moralisk skada åstadkommits att denna icke kan överskattas. Upplysning om kommunismens skändlighet synes ej hjälpa — så länge rörelsen får ogenerat använda sitt språkrör i pressen uppnår den alltid att hålla missnöjet vid liv, stärker de trogna och värvar även proseyter till läran om maktens erövrande genom våld. Länsstyrelsen fäster ett alldeles särskilt avseende vid att myndigheterna, som hava att svara för ordningen och för medborgarnas trivsel och fortkomst, också beredas möjlighet att stävja ett sådant hinder i denna verksamhet som ett öppet revolutionärt tidningsorgan utgör. Berövad detta skulle kommunismens makt över sinnena snart avtyna. Från ifrågavarande tidnings tryckeri hava jämväl utsänts finskspråkiga tryckalster med kommunistiskt innehåll, berörande förhållanden i Finland och tydligen avsedda för spridning i detta land, varest dylik propaganda icke tillåtes. Norrskensflamman inflytande i Västerbotten, vars betydande industrier tidigare utmärkt sig genom en lugn och pliktrogen arbetarstam, föga industrialiserad och med ett tydligt samband med utgångsmiljön — bondeklassen, har under senare år utbretts på ett markant sätt, varom namnen Byske och Klemensnäs bära vittne.»

Om det under angivna förhållanden är önskvärt att något åtgöres för att stävja missbruket, måste å andra sidan framhållas vilken ömtålig uppgift

ett ingripande innebär. Missbruken böra undertryckas, men detta bör ej ske så att den lovlige kritiken drabbas. Att i mötestal och tidningspress kunna lämna obundna redogörelser för dagens händelser och fritt kommentera dessa, att kunna öva kritik av samhällsförhållandena och samhällets styrelse måste anses som en värdefull tillgång, vilken bör noga värnas. Det är endast genom fri diskussion som säker kännedom kan erhållas om tillståndet i samhället, om önsknings- och strävanden som röra sig hos samhällets medlemmar, om missförhållanden som kräva rättelse, om övergrepp till vilka med offentlig myndighet beklädda personer kunna ha gjort sig skyldiga o. s. v. Det offentliga meningsutbytet tjänar även till att bemöta och undanröja felaktiga uppfattningar och föreställningar, vilka vid en strängt bunden yttrandefrihet uppkomma genom rykten av olika slag.

Att rätten till fri kritik hålles öppen har nära samband med en annan fordran som ovillkorligt måste uppställas eller att en åsikt som sådan ej bör straffas. Det är av vikt att så ej sker även ur den förut framhållna synpunkten att man ej bör skapa martyrer. Ur samma synpunkt bör man söka undvika åtgärder, vilka kunna te sig som syftande till undertryckning av en opinion, inskränka sig till att drabba endast sådana företeelser som uppenbarligen måste anses som förkastliga samt i fråga om tillämpningen söka undvika åtal, som ge intryck av kitslighet och trakasseri, och i stället vända sig mot klara missbruk av yttrandefriheten.

De sålunda uppställda fordringarna innebära bland annat en fordran på sådan bestämdhet i brottsbeskrivningen, att det icke skapas möjlighet att beskära rätten till fri kritik och att hindra för de styrande misshagliga meningar att framträda. Detta påkallas också därav att det skulle vara mindre lämpligt att låta gränserna för yttrande- och tryckfrihet bero på domarens mer eller mindre personligt färgade uppfattning. Domarkåren skulle därigenom lätt, till skada för dess anseende, kunna indragas i den politiska debatten. Vidare förutsättes en viss lämplighetsprövning i fråga om åtals anställande. En sådan är önskelig jämväl ur den synpunkten att ett i sig självt obetydligt och föga uppmärksammat yttrande genom ett olämpligt åtal kan understrykas och få en vikt som det därför utan ej erhållit.

Om ett ingripande enligt de angivna riktlinjerna i viss utsträckning skulle lämna opåtalad en propaganda mot vilken anmärkningar kunna riktas, må erinras att ett fullständigt förhållande av sådan propaganda torde förutsätta åtgärder, som skulle innebära allvarliga ingrepp i pressfriheten. Såsom redan förut anmärkts, måste man alltid i viss utsträckning lita till upplysning och folks sunda uppfattning, då det gäller en osund och skadlig agitation.

Omfattningen och arten av de missbruk av yttrande- och tryckfriheten, som förekomma, synas närmast tyda på att gällande bestämmelser icke äro tillräckliga eller icke fungera tillfredsställande.

Yttrandefriheten och vad därmed har samband innefattar en mängd

olika statsrättsliga, administrativa och straffrättsliga frågor. I regel fastslås yttrandefriheten i grundlag såsom en medborgerlig rättighet men ofta garanteras i grundlag endast tryckfriheten. I regeringsformen § 86 stadgas att med tryckfrihet förstås rätten att utan några av den offentliga makten i förväg lagda hinder utgiva skrifter samt att ingen kan för tryckt skrift innehåll straffas i annat fall »än om detta innehåll strider emot tydlig lag, given att bevara allmänt lugn, utan att återhålla allmän upplysning». Tryckfriheten i dess helhet är vidare hos oss reglerad genom grundlag. I tryckfrihetsförordningen av den 16 juli 1812 återfinnas såväl de materiella reglerna om straff för missbruk av tryckfriheten som bestämmelserna om utgivande av tryckta skrifter, övervakning av innehållet däri o. s. v. Tryckfrihetsförordningen gäller (§ 1 mom. 1) allt vad genom tryck under allmänhetens ögon lägges. Bestämmelserna ha icke ansetts tillämpliga å skrift, som framställts å s. k. stencilapparat.¹ Beträffande straffbestämmelserna hänvisar tryckfrihetsförordningen i regel till strafflagen men bestämmer i vissa fall, då direkt motsvarighet mellan tryckfrihetsförordningen och strafflagens straffbud saknas, själv straffet. Såsom en allmän princip uttalas i tryckfrihetsförordningen, att vid prövningen av en skrift hellre skall, om den kan synas tvetydig, frias än fällas samt att alltid mera må fästas uppmärksamhet på ämnets och tankens än på uttryckets lagstridighet, på skriftens åsyftning än på framställningssättet och att obestämda slutföljder ej må dragas av uttrycken. Fullständiga förslag till ny tryckfrihetsförordning ha framlagts dels av konstitutionsutskottet 1871 och 1872, dels av Kungl. Maj:t i proposition 1887, dels ock av särskilda kommitterade 1912, men dessa förslag ha ej lett till något resultat. Önskemål beträffande mera vittgående ändringar i TF ha även framställts i patentlagstiftningskommitténs förslag 1915 till lag mot illojal konkurrens samt i 1921 års betänkande om åtgärder mot den försvarsfientliga propagandan. Nyligen ha särskilda sakkunniga inom justitiedepartementet under ledning av borgmästaren Bismark avgivit förslag till nya bestämmelser rörande tryckfrihetsprocessen och kvarstad å tryckta skrifter. Dessa sakkunniga ha jämväl haft i uppdrag att taga under övervägande frågan om ändring av TF:s bestämmelser om straff för lögnaktiga uppgifter och vrängda framställningar samt härom till justitieministern avgivit en promemoria, vilken remitterats till kommittén.

Bestämmelserna i allmänna strafflagen om brott mot yttrandefriheten äro spridda över skilda partier av lagen. Grupperingen är nämligen icke gjord efter sättet för rättskränkningens begående utan efter arten av det kränkta intresset. En sådan uppdelning finnes även i de flesta andra strafflagar och har bibehållits i professor Thyréns utkast till SL. Det må anmärkas, att i utländsk rätt vad som är lovligt bruk eller straffbart missbruk av den formella tryckfriheten ofta behandlas i allmänna strafflagen.

¹ Se N. J. A. 1931, sid. 338.

Vid den undersökning kommittén går att företaga angående frågan med vilka brister bestämmelserna om yttrande- och tryckfrihet äro behäftade och vilka åtgärder som kunna vidtagas för att avhjälpa bristerna torde undersökningen lämpligen kunna läggas så att uppmärksamheten riktas först på sådana bestämmelser, som avse förutsättningarna för propagandans straffbarhet, och sedan på den processordning genom vilken de komma till tillämpning.

Förutsättningarna för propagandans straffbarhet.

Tills vidare må här lämnas åsido den speciella propaganda som äger rum i skolorna och inom krigsmakten. Propagandan i dessa avseenden skall i det följande bli föremål för särskild behandling. Här avses följaktligen endast den allmänna propagandan.

Förledande till brott.

I den propaganda varom det är fråga måste särskild uppmärksamhet ägnas sådan som direkt åsyftar att förleda till brott eller ohörsamhet mot lag eller laga myndighet. Att sådan propaganda måste betecknas som förkastlig och kan leda till skadliga följder är uppenbart. De skäl, som tala för att om möjligt förebygga våld och oordningstendenser, äga tillämpning jämväl å denna form av propaganda. Vad som kan åtgöras mot denna blir därför också ett led i strävandena att förebygga nämnda företeelser.

Gällande rätt m. m.

Föreliggande fråga sammanhänger naturligen nära med stadgandena om *anstiftan* och annan delaktighet i brott i 3 kap. SL. Där förutsättes för straffbarhet, att brott kommit till utförande.

I detta sammanhang torde vidare böra redogöras för de stadganden, som gälla agitation vilken innebär *förberedelse till högförräderi* eller till andra politiska brott i allmänhet. I 8 kap. 1 § SL stadgas straffarbete på livstid eller om faran var ringa 6—10 år för den som gör uppror i uppsåt: 1. att lägga riket under främmande makt, eller från riket söndra en därtill hörande del eller besittning; eller 2. att med våldsamma medel upphäva eller ändra någon av rikets grundlagar; eller 3. att Konungen liv eller frihet beröva eller honom från tronen uttränga; eller 4. att tronföljare eller annan prins, som till tronen arvinge är, livet beröva, eller någon av dem från tronföljden utestänga.

Det i denna paragraf angivna brottet plägar benämnas *högförräderi*. Inga närmare kännetecken äro uppställda för själva de gärningar, varigenom högförräderi kan komma till utförande; uppror angives endast såsom ett exempel. Högförräderiet består alltså såsom fullbordat brott i det uppsåtliga

åvägabringandet på vad sätt som helst av de resultat, som omförmälas under punkterna 1—4. Härmed skola jämlikt regeringsformen § 110 jämsställas vissa angrepp mot riksdagen, dess kamrar eller utskott ävensom mot någon enskild riksdagsman.

Lika med fullbordat högförräderibrott straffas även *försök* därtill. Förutsättningarna för att straffbart försök skall föreligga bliva i enskilda fall mycket olika allt efter den närmare beskaffenheten av de särskilda brottsplanerna. Avgörande är att man skall ha skridit till utförande av brottsplanens sista stadium, som avsetts skola leda till syftets förverkligande utan att erfordra förnyat åtgörande från brottslingens sida. I motsats till vad som gäller enligt vissa andra bestämmelser om straffbarhet för försök bortfaller i förevarande fall icke straffet, om gärningsmannen själv förhindrar brottets fullbordan.

På ett tidigare stadium än försökets drabbas högförrädisk verksamhet som regel icke av straff; någon allmän bestämmelse om straff för förberedelse till högförräderi finnes icke. Några särskilda fall av sådan förberedelse straffbeläggas emellertid i de olika paragraferna i 8 kap. Sålunda stadgas i 2 § straff för stämpling till förräderi utan att förräderiet kommit till försök. Anstiftare av stämplingen skall dömas till straffarbete i 6—10 år eller där faran var ringa i 2—6 år. Deltagare dömes till straffarbete i högst 6 år. I 3 § stadgas straff för uppmaning eller försök att annorledes förleda till förräderi när ingen straffbar verkan därav följt. Förutsättningen är att handlingen skett muntligen inför menighet eller annan folksamling eller i skrift, egen eller annans, som i sådan avsikt utspritts.

Vissa handlingar som kunna innebära förberedelse till högförräderi men som bliva straffbara även om uppsåtet är mindre utpräglat straffbeläggas i 13 och 14 §§. Där stadgas straff i 13 § för den som bådär upp krigsfolk eller håller manskap samman som hemlov fått för att därmed utföra brott emot allmän säkerhet eller medborgerlig frihet samt i 14 § för den som sprider kring landet ut lögnar eller falska rykten som för rikets säkerhet äro farliga, i uppsåt att därmed komma allmänt buller eller oväsande åstad.

Bestämmelsen i 8 kap. 3 § SL är ett specialfall med skärpt straff av 10 kap. 14 § SL som innehåller allmänna bestämmelser om uppmaning och förledande till brott.

I 10 kap. 14 § SL, vilket lagrum hittills stått i förgrunden när det gällt lagstiftning mot statsfientlig verksamhet, stadgas i 1:a mom., att var som, muntligen inför menighet eller folksamling, eller i skrift, den han utspritt eller utsprida låtit, uppmanar till våld å person eller egendom eller till annat brott skall, om ej uppmaningen särskilt är med straff belagd, dömas till böter eller fängelse. Avsåg uppmaningen brott, varå strängare straff än fängelse kan följa, eller voro eljest omständigheterna synnerligen försvårande, må dömas till straffarbete i högst 4 år. Därest den skyldige i följd av uppmaningen är förfallen till straff för delaktighet i brott som blivit

begått, skall gälla vad i 4 kap. 1 § stadgas om sammanträffande av brott. I 2:a mom. stadgas samma straff, där någon annorledes, såsom genom prisande av brottslig handling, muntligen inför menighet eller folksamling, eller i skrift, den han utspritt eller utsprida låtit, söker förleda till brott. I 3:e mom. stadgas, att om någon eljest på sätt i 1:a eller 2:a momenten förmäles sökt förleda till ohörsamhet mot lag eller laga myndighet, skall straffet vara böter eller fängelse. Slutligen föreskrives i 4:e momentet, att vad i paragrafen är stadgat skall gälla även om den, som annans skrift, vars innehåll är straffbart efter paragrafen, utspritt eller låtit utsprida för att därmed främja den med skriften åsyftade verkan.

För tillämpningen av 10 kap. 14 § fordras att försöket till förledande sker med en viss grad av offentlighet. Huruvida ett möte eller en kongress är att hänföra till menighet eller folksamling i lagens mening måste avgöras efter omständigheterna i det särskilda fallet. Av betydelse är bl. a. deltagarnas större eller mindre antal, huruvida sammankomsten på förhand offentligen kungjorts, t. ex. genom annonsering, om sammankomsten är tillgänglig för vem som helst eller endast för personer inom en sluten krets, t. ex. medlemmar i någon förening o. s. v. Det är ej nödvändigt, att uppmaningen skall hava skett å offentlig plats. I kravet på »menighet» torde närmast ligga, att tillträdet icke skall vara ur någon synpunkt begränsat. Emellertid har Högsta domstolen¹ till menighet hänfört även en kongress, varvid närvarit ombud för socialdemokratiska ungdomsklubbar samt åtskilliga inbjudna personer, jämväl ombud för arbetarkommuner, fackföreningar och Verdandiloger. Uteslutna skulle däremot vara sådana fall, då gärningen skett på en sammankomst, där det blott finnes representanter för en enda organisation. Statsfientlig verksamhet på ett helt och hållet enskilt möte med ett stort antal närvarande torde sålunda vara straffri. Gränsen mellan offentliga och enskilda sammankomster är emellertid svävande.

Under 10 kap. 14 § hänföres uppmaning att vägra krigslydnad, för den händelse landet skulle bli indraget i krig, eller att vägra låta inskriva sig som värnpliktig. Straff inträder sålunda även om begåendet av brottet i uppmaningen göres beroende av vissa framtida händelser. Syftet med uppmaningen måste vara att förleda till brott eller ohörsamhet.

Nämnda bestämmelser i 8 och 10 kap. strafflagen äro icke tillämpliga om brottet sker genom tryckt skrift. I så fall gäller § 3 mom. 7 TF, vilket lagrum straffbelägger uppmaning till brott eller försök att annorledes än genom uttrycklig uppmaning, såsom genom prisande av brottslig handling, förleda till brott, så ock försök att eljest förleda till ohörsamhet mot lag eller laga

¹ Se N. J. A. 1916 s. 483. Detta mål gällde uppmaningar å ett möte mellan representanter för socialdemokratiska ungdomsklubbar m. fl. till värnpliktiga att vägra krigstjänst o. s. v. Underrätten dömde för förräderi men hovrätten och Högsta domstolen tillämpade 10 kap. 14 § SL och dömde för uppmaning och förledande till ohörsamhet mot lag och laga myndighet.

myndighet. Beträffande straffsatserna hänvisas till strafflagen, varjämte föreskrives, att skriften skall konfiskeras.¹

För personer som lyda under SfK finnas bestämmelser motsvarande 8 kap. 3 § och 10 kap. 14 § i 68 och 71 §§ SfK. Härtill återkommer kommittén i samband med behandlingen av propogandan inom försvarsverket.

Av stort intresse är *tillkomsten av 10 kap. 14 § SL*. Denna skedde i samband med bekämpandet av den socialdemokratiska rörelsen på 1880-talet. I Tyskland hade 1878 antagits en lag mot socialdemokratien, däri all agitation, som gick ut på omstörtning av den bestående stats- och samhällsordningen eller skedde på ett sätt som störde den allmänna ordningen eller endräkten mellan samhällsklasserna, förbjöds. Såsom ett första steg till en lagstiftning i samma riktning infördes 1887 i 10 kap. 14 § SL stadgande om straff för den som under de omständigheter som fortfarande angivas i lagrummet uppmanade till *våld å person eller egendom*. Straffet var böter eller fängelse. Förut fanns i SL endast straff för uppmaning till uppror. Anmärkas må att någon motsvarande bestämmelse icke då tillkom i TF.

Redan vid lagens granskning i Högsta domstolen hade av justitierådet Örbom uttalats betänkligheter mot dess snäva formulering, då enligt hans mening det uppenbarligen erfordrades uttrycklig föreskrift i lagen att icke allenast den som uppmanade till våld å person eller egendom utan även den som eljest på ett för den allmänna säkerheten till person eller egendom hotande sätt uppviglade till omstörtande av samhällsordningen eller hetsade till tvedräkt eller förföljelser hela samhällsklasser emellan borde fällas till ansvar. Vid 1889 års riksdag framlades därefter på föredragning av Örbom, som då blivit justitieminister, ett förslag om utvidgning av lagrummet till att gälla offentlig uppmaning till *vad brott som helst som bestraffades i SL*, varjämte föreslogs införande av ett nytt moment, innehållande straff för den som i andra fall än förut sagts sökte *förleda till ohörsamhet emot lag eller laga myndighet eller eljest uppviglade till åtgärd som innebure hot mot samhällsordningen eller fara för dess bestånd*.

Av propositionen och särskilt en vid dess behandling i riksdagen utdelad, inom justitiedepartementet utarbetad promemoria framgick att lagen var avsedd att träffa socialdemokratien. Justitieministern åberopade bl. a. rapporter från myndigheterna i Malmö och Stockholm angående socialdemokraternas verksamhet och särskilt den pågående socialdemokratiska partikongressen, vid vilken Sveriges Social-

¹ Till upplysning om tillämpningen av de nu behandlade stadgandena må nämnas att enligt senast tillgänglig *rättsstatistik* för år 1931 sakfölldes enligt 10 kap. 14 § 19 personer, av vilka 8 erhöilo fängelsestraff, varierande mellan en till tre månader, samt de övriga böter. Enligt 8 kap. SL sakfölldes endast en person som erhöil bötesstraff. Någon särskild statistik beträffande § 3 mom. 7 TF finnes ej, men hela antalet enligt § 3 TF åtalade personer utgjorde 19, av vilka 11 sakfölldes; 6 erhöilo fängelsestraff, varierande mellan en till sex månader, och de övriga böter. I betänkandet angående tryckfrihetsprocessens ombildning (1934), sid. 26, finnes en statistik över åren 1924—1933 anhängiggjorda åtal enligt § 3 TF. Dessa utgjorde enligt mom. 7 15, varav 13 biföllos, samt enligt mom. 7 och 8 (smädelse mot ämbetsman) 3, vilka biföllos.

demokratiska Arbetarparti bildades. Det uttalades bl. a., att det socialdemokratiska elementet vore i beredskap att skaffa sitt anhang den nödiga sammanhållningen och ledningen i det öppna krig vari det vore inbegripet mot det kristna samhället. Kongressen hade offentliggjort en del av fälttågsplanen och sökt att åstadkomma en koncentrerings av sina stridskrafter till verksammare agitation och möjligen blivande våldsgärningar. Visserligen ansågs ingen omedelbar fara för handen, men staten finge icke dröja med sitt ingripande till dess det bleve för sent. Statens anseende och värdighet tillåte icke någon passivitet gentemot ett samhällsont, som om det finge obehindrat utveckla sig hotade staten med tillintegörelse. Vidare förklarades att avsikten vore att genom straffhot förebygga sådana falska, vrängda eller våldsamma framställningar, vilka syftade att hos den oerfarna, okunniga och lättledda mängden väcka eller underblåsa en mot samhällsordningen eller andra samhällsklasser fientlig sinnesstämning, ägnad att framkalla våldsgärningar och andra förbrytelser. Det uttalades, att stadgandet icke avsåg att lägga hinder i vägen för »den sansade granskningen och kritiken av samhällsförhållandena, lagarne och myndigheternas beslut, eller yrkandet på reformer i ena eller andra avseendet». Det upplystes även, att man haft under allvarligt övervägande huruvida icke sådana offentliga framställningar vilka syftade att reta olika samhällsklasser mot varandra borde i förslaget uttryckligen och särskilt omnämnas och med straff beläggas men att förhållandena emellertid »för närvarande» icke ansetts påkalla sådan åtgärd.

Propositionen lämnades utan anmärkning av Högsta domstolen och tillstyrktes av lagutskottet med en del reservationer. Bland annat yrkade två bonderepresentanter, att bestämmelserna om straff för den som eljest uppviglade till åtgärd som innebure hot mot samhällsordningen eller fara för dess bestånd skulle utgå. I riksdagen föranledde förslaget långa debatter oaktat några socialdemokrater ännu ej funnos där. I första kammaren antogs propositionen men i andra kammaren segrade bondereservationen med 109 röster mot 102 för helt avslag. 52 av kammarens ledamöter reserverade sig till protokollet. Första kammaren frånträdde därefter sitt beslut och anslöt sig till andra kammaren. Resultatet blev alltså, att bestämmelsen i 10 kap. 14 § utsträcktes till att omfatta uppmaning till *varje brott som i SL var belagt med straff och dessutom till försök att förleda till ohörsamhet mot lag eller laga myndighet.*

Denna lags tillkomst föranledde emellertid icke något större antal åtal mot socialdemokraterna. Den kraftigaste åtalsperioden mot dem inföll under åren 1887—1888. Det torde därför ej vara lätt att bedöma i vad mån myndigheternas möjligheter till inskridande mot den socialdemokratiska rörelsen faktiskt ökades genom lagens tillkomst. Socialdemokratiens definitiva genombrott skedde emellertid kort därefter. Redan 1890 upphävdes den tyska socialistlagen, som ju endast haft den verkan, att den socialdemokratiska rörelsen vunnit i styrka.¹

År 1906 skedde åter en ändring i lagrummet genom en av de s. k. Staafflagarna. Dessa lagar som voro riktade mot den försvarsfientliga propagandan omfattade dessutom ändringar i 8 kap. SL samt i TF och SfK även-

¹ Se sid. 268.

som en lag om krigsmanskaps församlingsrätt. För lagstiftningen skall närmare redogöras i samband med behandlingen av propagandan inom försvarsverket. Här må emellertid nämnas, att ändringen i 10 kap. 14 § SL innebar införande av straff för *prisande av brottslig handling* samt höjande av *straffskalan* för uppmaning och förledande till 4 års straffarbete. I TF föreslogs samtidigt införande i 3 § 7 mom. av straff för uppmaning till brott etc. i överensstämmelse med SL:s stadganden. Ändringen häri blev icke slutligen genomförd förrän 1909.

Vid flera tillfällen ha i riksdagen motionsvis väckts förslag å ena sidan om återställande av 10 kap. 14 § SL till dess lydelse före 1906 eller dess upphävande samt å andra sidan om utvidgande av densamma genom införande av särskilda bestämmelser mot den försvarsfientliga propagandan. Sista gången frågan om lagrummets återställande till dess lydelse före 1906 sålunda var uppe var vid *1925 års riksdag*. Motionen avstyrktes av första lagutskottets majoritet i utlåtande nr 16 under åberopande bl. a. av nödvändigheten att skydda samhället mot en hänsynslös anarkistisk agitation, som strävade att omstörta grundvalarna för samhällsskicket. Reservation anfördes av utskottets socialdemokrater, vilka tillstyrkte motionen under yttrande bl. a.:

»Den år 1906 företagna ändringen av 10 kap. 14 § SL, innebärande dels ett tänjbart 'förtydligande' av den förtäckta uppmaningen och dels en höjning i straffskalan från fängelse till fyra års straffarbete, motiverades bland annat därmed, att om någon i syfte att befordra förverkligandet av anarkistiska idéer, som han omfattade, inför en okritisk och omogen publik uppmanade till rena nidingsdåd såsom att planlöst och enligt vanligt omdöme meningslöst mörda oskyldiga människor, då kunde näppeligen en så lindrig straffart som fängelse vara på sin plats. Denna förvisso i god tro gjorda men synnerligen verklighetsfrämmande målning har blivit fullständigt vederlagd av det levande livet. Ty de, som dömts efter denna lag, hava ingalunda tillhört den kategori av människor, som föresvävade 1906 års lagstiftare, utan hava varit mestadels ungt folk, som i harmen över enligt deras mening förefintliga missförhållanden i samhället eller av ren oförmåga att välja juridiskt oangripliga uttryck gjort offentliga uttalanden, vilka ansetts hava överskridit det tillåtnas gränser. Men att i lagen med straffarbetets skamstämpel brännmärka dylika förlöpningar måste anses ovärdigt en kulturstat, och därför framträder också kravet på ifrågavarande lagbestämmelsers avskaffande alltjämt med oförminskad styrka.»

Angående de ändringar i 10 kap. 14 § SL som föreslagits i samband med ifrågasatta lagstiftningsåtgärder mot försvarsfientlig propaganda och de diskussioner som därvid förts, särskilt med avseende å straffbeläggande av den enskilda propagandan, hänvisas till redogörelsen för propagandan inom försvarsverket.

Professor *Thyrén* föreslår i utkast till strafflag spec. delen XI (1933), som behandlar brott mot allmän ordning och frid, bl. a. en bestämmelse att den som genom spridande av skrift eller muntligen vid offentligt uppträdande uppmanar eller eljest söker förleda till brott skall straffas med fängelse eller böter, dock att vid försök att förleda till brott därå högre

straff än fängelse kan följa straffet må kunna höjas till tukthus i sex år. Försök att eljest på sådant sätt förleda till ohörsamhet mot lag som rör offentlig rätt skall straffas med böter. I dessa stadganden avsågs att inbegripa även uppmaning till högförräderibrott. — I utkastet till strafflag, del X (1931), om förräderibrott, föreslår Thyrén icke något allmänt straffbeläggande av förberedelser till dylika brott.

Utländsk rätt.¹

De bestämmelser som härutinnan finnas äro av skiftande art. Ofta föreligger ingen klar gräns mellan delaktighetsbestämmelserna och de egentliga straffstadgandena för uppmaning till brott.

Danmark: I strafflagen finnas allmänna bestämmelser om straff för förberedelser och försök, och dessa gälla även högförräderibrott.² Vidare märkes en allmän straffbestämmelse (§ 111) för den som företager någon handling, som åsyftar att på författningsstridigt sätt ändra statsförfattningen. — Strafflagen innehåller vidare allmänna straffbestämmelser för offentlig uppmaning till brott (§ 136) samt en allmän straffbestämmelse för den som övertalar annan att begå ett brott, även om det ej fullbordas (§ 23).

I *finska* strafflagen stadgas (16 kap. 8 §) straff för den som offentligen i folksamling eller genom skrift eller annan framställning, vilken han utspritt eller offentligen anslagit eller utställt, uppmanat eller sökt förleda till brott ävensom för den som på sådant sätt uppmanat till olydnad mot lag eller laga stadgar eller lovordar eller söker såsom strafflös framhålla handling vilken är i lag belagd med straff. Straffskärpning äger rum bl. a. om uppmaningen avsett förräderi. Beträffande sistnämnda slag av brott stadgas i en genom lag den 23 januari 1931 i strafflagen införd bestämmelse (11 kap. 4 a §) straff för den som i tal, skrift eller annorledes beprisar högförräderi eller förberedelse därtill eller utsprider skrifter eller framställningar, om vilka han vet att de innehålla uppvigling till högförräderi eller förberedelse därtill eller lovordande därav.

I *norska* grundlagen (§ 100) stadgas, att ingen må kunna straffas för någon skrift av vad innehåll den vara må som han låtit trycka eller utgiva med mindre han uppsåtligt och uppenbarligen antingen själv visat eller uppmanat andra till olydnad mot lagarna, ringaktning mot religion, sedlighet eller statsmakterna, motstånd mot dessas befallningar eller ärekränkande beskyllningar mot någon. »Frimodige ytringer om statsstyrelsen og hvilkensomhelst anden gjenstand ere enhver tilatte.» Straff stadgas i strafflagen för sammansvärjning och offentlig uppmaning till förräderi (§ 104 jfd med § 94).³ Bland högförräderibrotten upptages straff för den som söker »å bevirke eller å medvirke til, at rikets statsforfatning ved ulovlige midler forandres» (§ 98). Likaledes finnes straff stadgat för offentlig uppmaning

¹ Jämför Thyrén, Utkast till strafflag spec. delarna X (1931), sid. 166 f. och 172, samt XI (1933), sid. 85 f.

² Sålunda straffas enligt 21 § »handlingar, som sikter til ad fremme eller bevirke utførelsen af en forbrydelse, — naar denne ikke fuldbyrdes, som forsøg». Straffet skall nedsättas, när försöket vittnar om ringa styrka och fasthet i uppsåtet. Försöksbegreppet omfattar icke blott handlingar, som höra till gärningens verkställande, utan också förberedelsehandlingar »selv de fjerneste»; se *Krabbe: Borgerlig Straffelov* 1930, sid. 69.

³ I motiven anföres beträffande offentlig uppmaning till uppror, att sådan skall gå ut på »iverksettelsen» av handlingen och att endast de uppmaningar, som omedelbart avse att leda till handling eller ta sikte på en bestämd handling, som sökes få framkallad, höra dit. »Almindelig ophissende tale, uftalelser om berettigelsen eller nytten av revolusjonære handlinger under visse eventualiteter o. s. v. hører da ikke hit.» (*Kjerschow: Straffeloven med Kommentar*, 1930, sid. 295.)

till och förhärlikande av straffbar handling i allmänhet (§ 140). En handling anses vara förövd offentligt, när den sker genom utgivande av tryckt skrift eller i närvaro av ett större antal personer eller under sådana omständigheter att den lätt kan iakttagas från en offentlig plats och har iakttagits av någon där (§ 7).

Nederländerna: Strafflagens bestämmelser om uppmaning till högförräderibrott och andra brott ha skärpts vid två tillfällen, dels 1920 i avsikt att träffa den revolutionära propagandan och dels 1934 i avsikt att skydda den allmänna ordningen. — Strafflagen (art. 92—95) innehåller bestämmelser om straff för olika högförrådiska handlingar, avseende bl. a. upphävandet eller förändrandet på olagligt sätt av den grundlagsenliga regeringsformen eller tronföljdsordningen. Jämväl komplot i sådant syfte är straffbelagd (art. 96). De år 1920 genomförda ändringarna i strafflagen togo särskilt sikte på stämpling och delaktighet i fråga om »omwendeling». Under »omwendeling» inbegripes sådant upphävande eller förändrande av regeringsformen eller tronföljdsordningen som ovan nämnts (art. 80 bis). År 1920 stadgades i anslutning till lagens allmänna stadgande angående försök (art. 45), att stämpling till en handling föreligger så snart gärningsmannens avsikt tagit sig uttryck i början till utförandet av handling (art. 79). Såsom för komplot till högförräderi skall straffas den som i syfte att förbereda eller befrämja högförräderibrott 1) söker förmå en annan att begå sådant brott eller medverka därtill eller att vara därvid behjälplig eller skaffa tillfälle, medel eller upplysningar därtill; 2) söker skaffa sig eller annan tillfälle, medel eller upplysningar för brottets begående; 3) innehar föremål, om vilka han vet att de äro ämnade till brottets begående; 4) före brottets utförande iordningställer eller innehar planer, vilka äro ämnade att meddelas annan person; samt 5) söker avstyra, hindra eller omintetgöra några åtgärder vidtagna å regeringens vägnar för att förekomma eller undertrycka utförandet av brott. Sådana föremål, som omnämnas under 3), skola kunna förklaras förbrutna. Den, om vilken det visas, att hans avsikt allenast är riktad på förberedandet eller befrämjandet av politiska förändringar i allmän mening, är fri från straff. Även enskild uppmaning straffas. — Vidare infördes 1920 i art. 131 och 132, som förut straffade offentlig (muntlig eller skriftlig) uppmaning till straffbar handling resp. utspridande på vissa angivna sätt av skrift innehållande dylik uppmaning, även straff för den som uppmanade till våldsamt uppträdande mot offentlig myndighet eller på angivna sätt utspridde skrift med sådant innehåll. — I art. 132 har 1934 vidtagits bl. a. den ändring, att även spridande av reproduktion ävensom innehav av skrift eller reproduktion straffas. I lagrummet stadgas enligt dess nuvarande lydelse straff för den som sprider, offentligen utställer eller anslår skrift eller reproduktion, i vilken uppmanas till straffbar handling eller till våldsamt uppträdande mot offentlig myndighet, för den som innehar dylik skrift eller reproduktion, som är ämnad att spridas, offentligen utställas eller anslås, ävensom för den som offentligen uppläser dylik skrift. I sistnämnda båda fall fordras för straffbarhet att han vet eller har allvarliga skäl att antaga, att i skriften eller reproduktionen förekommer dylik uppmaning.

I *schweiziska* förbundsstrafflagen (art. 48) stadgas straff för den som genom muntliga eller skriftliga uttalanden eller framställningar i bild offentligen upphetsar till någon högförrådisk handling. Vidare stadgas (art. 52 bis) straff för den som offentligen uppmanar till eller förhärlikar anarkistiska brott. — I det under behandling varande strafflagsförslaget (art. 225) stadgas straff för den som offentligen uppmanar till ett brott, varå kan följa straffarbete.¹ — I lagen om skydd för den allmänna ordningen, vilken vid folkomröstning i mars 1934 förkastades, funnos

¹ Förslag till ny strafflag för edsförbundet har behandlats av nationalrådet och ständerrådet 1932. Därefter ha de båda råden att taga ställning till de differenser som föreligga med avseende å deras beslut. Behandlingen därav beräknades vara avslutad hösten 1934.

stadganden om straff för uppmaning till brott mot staten och den offentliga ordningen, därest uppmaningen skedde inför en församling etc.

Enligt *engelsk* rätt straffas var och en som uppmanar annan att begå ett brott, oavsett om brottet kommit till utförande eller ej.

Den *franska* lagstiftningen mot uppmaning till och prisande av brott återfinnes huvudsakligen i lagen om pressens frihet av den 29 juli 1881, vilken lag ej, såsom namnet antyder, har avseende allenast å pressförbrytelser. Lagen representerar nämligen det systemet att den ej hänvisar till den allmänna straffrätten vare sig i fråga om brottsbeskrivning eller straffmått utan fastmer själv upptager en självständig brottskatalog med utsatta straff. Den avser att enhetligt bedöma handlingar begångna vare sig genom tryckt skrift eller genom vilket annat medel för offentliggörandet som helst. Såsom sådana uppräknas bl. a. föredrag, rop eller hotelser framförda på offentlig plats eller på offentligt möte samt vidare offentligen sålda, utdelade, utbudna eller utställda skrifter vare sig handskrivna eller tryckta ävensom slutligen plakat och affischer. I art. 23 stadgas straff för den som på angivet sätt uppmanar till brott, om uppmaningen resulterat i att brottet begåtts eller försök därtill skett och brottets fullbordan hindrades allenast av omständigheter, som voro av gärningsmannens vilja oberoende. I art. 24 stadgas straff för den som på samma sätt uppmanar till brott mot bl. a. statens inre och yttre säkerhet, även om uppmaningen ej resulterat i att brott begåtts. Vidare straffbeläggas uppviglande rop eller sånger på offentlig plats eller vid offentliga sammankomster. — I lagen den 28 juli 1894 om undertryckandet av anarkistiska stämplingar stadgas straff för uppmaning till eller prisande av vissa brott (mord o. dyl.), därest detta skett i anarkistiskt syfte. Härvid fordras ej, att det skett offentligt.

I *Belgien* stadgas i presslagen (1831) straff för den som offentligen i argt uppsåt angriper lagarnas förbindande kraft eller direkt uppmanar till olydnad mot dem. I en lag om undertryckande av uppmaningar till brott (1891) stadgas straff för den som genom anföranden vid möten eller på allmänna platser eller genom affischer, teckningar eller skrifter, tryckta eller ej, som utspridas, på angivet sätt uppmanar till brott även om brottet ej begås. En allmän straffbestämmelse härom finnes dessutom i code pénal (art. 66).

Beträffande *Tjeckoslovakien* stadgas i lagen den 19 mars 1923 till skydd för republiken straff för den som offentligen uppmanar till brott eller en större grupp (massenweise) till förseelse. Vidare stadgas straff för den som uppmanar en dylik grupp att icke uppfylla offentligrättsliga förpliktelser som äro ålagda enligt lag, samt för den som offentligen berömmar ett brott eller en förbrytare eller hans gärning. — En handling är begången offentligt om den begås i en tryckt eller en utspridd skrift eller i en församling eller inför en folkmängd.

I *tyska* strafflagen (§ 83) finnas straffbestämmelser för offentlig uppmaning eller eggelse till högförräderi samt för den som på annat sätt förbereder ett högförrådiskt företag. För högförrådisk masspropaganda genom spridande av skrifter o. dyl. kan följa dödsstraff.¹ — Vidare stadgas straff (§ 110) för den som offentligen inför folksamling eller genom utspridande eller offentligt anslående eller utställande av skrifter eller genom andra framställningar uppmanar till ohörsamhet mot lagar och förordningar eller av myndigheten behörigen träffade anordningar samt (§ 111) som på angivet sätt uppmanar person till begående av en straffbar handling. Härjämte finnes (§ 49 a) en subsidiär straffbestämmelse för den som uppmanar annan att begå ett brott. Sker denna uppmaning muntligen, följer straff endast, om därmed avses att vinna egna fördelar.

¹ Bestämmelserna härom ha tillkommit genom en lag om ändringar i straffrätten den 24 april 1934. Även enligt äldre rätt straffbelades emellertid varje förberedelse till högförräderi. Innehav av dylika skrifter, avsedda att spridas, straffas likaledes (§ 85).

K o m m i t t é n.

Beträffande svensk rätts bestämmelser om uppmaning till eller förledande till brott, skulle möjligen kunna ifrågasättas att såsom 1889 års proposition stadga straff för den som, på annat sätt än i 10 kap. 14 § omnämnes, uppviglade till åtgärd som innebär hot mot samhällsordningen eller fara för dess bestånd. De skäl, som vid riksdagsbehandlingen anfördes mot förslaget och då fällde detsamma, synas emellertid gälla med full kraft ännu i dag och sådana omständigheter synas icke heller ha tillkommit att deras tillämpning kan anses utesluten. En bestämmelse av sådan art är till sin syftning och formulering alltför obestämd för att enligt de riktlinjer, som angivits för en lagstiftning på detta område, kunna tjäna som begränsning av yttrandefriheten. Den verkliga gränsens dragande bleve beroende på domarens, av hans politiska ståndpunkt mer eller mindre färgade uppfattning, och ett allvarligt och ej önskvärt intrång på yttrandefriheten vore långt ifrån uteslutet. Var gränsen skulle komma att dragas mellan den kritik av samhällsförhållandena, som måste anses berättigad, och den kritik, som måste anses utgöra uppvigling till åtgärd innebärande hot mot samhällsordningen eller fara för dess bestånd, är ej lätt att avgöra. Att låta avgörandet bero på hela läggningen av ett partis verksamhet kan därvid ej vara tillfredsställande. Det är då ej längre fråga om en bestämmelse för begränsning av yttrandefriheten i allmänhet utan om en åtgärd riktad mot ett partis verksamhet som sådan. Diskussionen om sådana bestämmelser skall upptagas i annat sammanhang.

Formuleringen förbättras ej avsevärt om uttrycket »samhällsordningen» utbytes mot »stats- och rättsordning» och även i övrigt synes en formulering för att täcka det föreslagna stadgandets vida syftning ej kunna åstadkommas, om vederbörliga krav på bestämdhet och precision upprätthållas.

Propagandan tar sig ofta uttryck i prisande av brott och häri kanske ligger det ej minst farliga sättet att förleda till brott. Sålunda förekommer i samband med omnämnande av dagshändelserna prisande av handlingar, vilka innebära brott. Trots mot myndighet, upplopp och disciplinära företeelser inom krigsmakten lovordas. Såsom litterära bidrag intagas skildringar av liknande tilldragelser, vilka framställas såsom föredömliga. Sådana artiklar ha förekommit i stor utsträckning utan att föranleda åtal, oaktat 10 kap. 14 § SL och motsvarande bestämmelse i tryckfrihetsförordningen innehåller stadgande om straff för den som genom prisande av brottslig handling söker förleda till brott. Kommittén har därför tagit under överbäggande att utvidga eller förtydliga stadgandet. En utvidgning kunde tänkas ske genom att i likhet med vad som skett i vissa utländska strafflagar kriminalisera prisande av brott i allmänhet. Detta synes emellertid föra för långt. I ett land där friheten varit regel måste det sålunda framstå som motbjudande att hindra ett värdeomdöme om störtandet av en tyrannisk styrelse.

Vad som framstår som förkastligt är det prisande som har till syfte att åtminstone under en viss situation förmå lyssnaren eller läsaren att begå en brottslig handling sådan som den prisade. Det kunde då tänkas att lägga huvudvikten vid prisandet men inskränka straffstadgandet att avse endast sådant fall då syftet är det nämnda eller möjligen precisera det syfte som fordras t. ex. därhän att den handlande avser att förbereda sinnesstämningar ägnade att utlösa sig i brott. Något positivt resultat torde emellertid ej stå att vinna genom en sådan ändring. Skillnaden är väsentligen en skillnad i formulering. Ett prisande i syfte att förleda till brott torde vara ett försök att förleda, och någon praktisk skillnad torde ej heller införas genom att låta brottet avse förberedande av sinnesstämningar ägnade att utlösa sig i brott. I själva verket torde det mesta av den propaganda, som avses, falla under bestämmelsen i dess nuvarande lydelse. Då de situationer, till vilka de prisade brottsliga handlingarna hänföra sig, ständigt upprepas och den verksamhet, av vilken ifrågavarande propaganda utgör en del, är inriktad på att framkalla dessa brottsliga handlingar, måste man utgå från att med prisandet avses ett försök att förleda.

Om sålunda beträffande medlet för försök att förleda till brott någon avsevärd förbättring ej torde vara att vinna genom en omformulering av ifrågavarande stadgande, kunde dock sättas i fråga att utvidga stadgandets tillämpningsområde genom att i större eller mindre utsträckning släppa det krav på offentlighet, som nu uppställs för straffbarhet.

I sådant avseende har till en början prövats huruvida kravet på offentlighet lämpligen kunde helt och hållet uppgivas för att därigenom skapa möjlighet att straffa den agitation man och man emellan som kan gå ut på förledande till brott. Frågan var med särskild hänsyn till den såsom »försvarsfientlig» betecknade propagandan, under debatt i den utredning som utmynnade i 1921 års betänkande angående lagstiftning mot sådan propaganda.¹ En reservant ville helt släppa kravet på offentlighet under framhållande att konsekvensen fordrade kriminalisering av den enskilda propagandan och att denna i så måtto vore farligare än den offentliga, att agitatorn bleve i tillfälle att med större intensitet och sålunda med utsikt till bättre effekt påverka den, som han gjorde till föremål för sin agitation. De sakkunnigas majoritet ville emellertid icke, då det var fråga om propaganda bland civila, tillstyrka en kriminalisering av den enskilda propagandan och anförde i detta avseende att en sådan kriminalisering innebure ett avsteg från i svensk rätt dittills tillämpade principer och »ett ingrepp i privatlivet av den beskaffenhet och omfattning att den kan accepteras endast under synnerligen prekära omständigheter och endast under förutsättning att därav skulle kunna förväntas ett påtagligt resultat, som ej i huvudsak kan på annat sätt ernås». Sådana omständigheter ansågos icke föreligga, och det framhölls bl. a. att bevissvårigheterna vore sådana att en bestämmelse inne-

¹ Se sid. 195 f.

bärande straff för enskild propaganda skulle få föga effekt och därför ej heller skulle få nämnvärd verkan i förebyggande syfte.

Kommittén ansluter sig i stort sett till den mening, som uttalats av majoriteten i 1921 års sakkunnigebetänkande, och finner ej heller för närvarande sådana omständigheter föreligga att kriminalisering av enskild uppmaning till brott kan anses motiverad. En sådan kriminalisering skulle, såsom i sakkunnigbetänkandet framhållits, lätt kunna leda till allvarliga ingrepp i vad som måste anses höra till privatlivets skyddade område, och vad som genom kriminaliseringen skulle kunna vinnas kan icke anses uppväga olägenheterna av ett sådant ingrepp. Kommittén kan därför icke förorda en sådan utsträckning av straffstadgandena för uppmaning till brott.

Ett annat förslag som övervägts har varit att utsträcka straffet för förledande till sådana fall, då uppmaning eller prisande riktas till förenings eller annan sammanslutnings medlemmar. Det ligger i sakens natur att i sådana fall faran för förverkligandet av brottet är större, och den fördelen skulle vidare ernås att straffhotet skulle riktas mot dem, som nu vid kollision med lagarna mestadels gå straffria men bäst förtjänat straffet, eller de pådrivande krafterna. Även föreningslivet är emellertid i behov av ett liknande skydd som privatlivet. Genom ändringen skulle icke heller synnerligen mycket vara vunnet. I regel skulle något ingripande icke kunna ske, förrän det kommit till utförande av brott, och situationen torde då också i regel vara den att om uppmaning till brott skett, straff för delaktighet kan följa. Kommittén anser sig därför icke heller böra föreslå sådan ändring av vederbörande straffstadganden som den sist föreslagna.

Den företagna undersökningen torde ha visat att, såvitt den allmänna propagandan angår, icke något av praktiskt värde står att vinna genom en ändring i fråga om straffbarhetsförutsättningarna beträffande direkta försök till förledande till brott.

Den allmänna propagandan i övrigt.

Smädande och hetsande mot författningen, upphetsande mot vissa grupper av befolkningen.

Gällande rätt.

Hos oss saknas bestämmelser i dessa avseenden. Det är av intresse att jämföra vad här ovan anförts angående den tidigare behandlingen av ändringsförslag till 10 kap. 14 § SL.

Mot ordningsstörande agitation kan emellertid ifrågakomma att tillämpa stadgandet i 11 kap. 15 § SL om straff för den som å allmänna platser, samlingslokaler etc. gör oljud, oväsen eller eljest kommer förargelse åstad. Hit räknas nämligen även förargelse, som verkar på rent psykisk väg. Sålunda kan enligt detta lagrum ingripas mot förargelseväckande uttalanden

vid möten, mot affischer och mot standar med inskriptioner vid demonstrationer. Straffet är emellertid högst 100 kronors böter.

*Utländsk rätt.*¹

Finland: I strafflagen (16 kap. 25 §) stadgas straff för den som offentligen skymfar annan eller tvingar eller söker tvinga honom till förödmjukande handling av orsak att han tagit del i verksamhet, som avser landets försvar eller den lagliga samhällsordningens upprätthållande. — Vidare hänvisas till de under »Lögnaktiga uppgifter» anförda bestämmelserna (se nedan).

Norge: I strafflagen (§ 135) stadgas straff för den som utsätter den »almindelige fred» för fara genom att offentligen förhåna eller upphetsa till hat mot statsförfattningen eller någon offentlig myndighet eller genom att offentligen upphetsa en del av befolkningen mot en annan, eller som medverkar därtill.

Nederländerna: Genom lagstiftningen 1934 till skydd för den allmänna ordningen har i strafflagen (art. 137 a, b och c) införts straff för den som offentligen (muntligen eller medelst skrift eller reproduktion) uppsåtligen utlåter sig i förolämpande form om offentlig myndighet, församling eller institution eller sprider, offentligen utställer eller anslår skrift eller reproduktion, i vilken förekomma dylika yttranden om offentlig myndighet, församling eller institution, eller som innehar dylik skrift eller reproduktion, som är ämnad att spridas, offentligen utställas eller anslås, eller som offentligen uppläser dylik skrift. I sistnämnda båda fall förutsättes för straffbarhet att han vet eller har allvarliga skäl att förmoda att i skriften eller reproduktionen förekommer sådant yttrande. Samma gäller dylika yttranden om en befolkningsgrupp.

Enligt *engelsk* rätt straffas såsom uppvigling (sedition) uttalanden som avse att åstadkomma missnöje eller förakt mot författningen, regeringen, parlamentet eller administrationen eller som rikta sig mot den allmänna friden eller i allmänhet uppväcka otillfredsställelse bland undersåtarna eller hat mellan olika samhällsklasser. Fri politisk diskussion eller kritik med avseende å politiska frågor, regeringens åtgöranden o. dyl. är tillåten. Men kritiken måste ske utan argt uppsåt och får ej hava orättvisa och illvilliga motiv. Kritiken skall vara en rättvis framställning av de offentliga angelägenheterna.

Tjeckoslovakien: I lagen den 19 mars 1923 till skydd för republiken stadgas straff för den som uppviglar offentligt eller inför flera personer eller flera personer mot staten på grund av dess tillkomst, mot dess självständighet, författningens enhet eller demokratiskt-republikanska statsform, för den som offentligen uppmantar till våldsamheter eller hat eller andra fientliga handlingar mot enstaka grupper av befolkningen på grund av deras nationalitet, språk, ras eller religion, vidare för den som offentligen av samma anledning uppeggar till våldsamheter eller andra fientliga handlingar mot enskild och slutligen för den som offentligen på ett rått eller upphetsande sätt smädar republiken, nationen eller del av nationen på sådant sätt att republikens värdighet åsidosättes eller den allmänna friden i republiken eller dess internationella förbindelser hotas. — Enligt ett tillägg till lagen, 1934, har stadgats straff för den som uppviglar offentligt eller inför flera personer eller flera personer till våldsamheter, fientliga handlingar eller hat mot särskilda grupper av befolkningen eller mot någon enskild person, därför att de äro anhängare av den demokratiskt-republikanska statsformen eller den demokratiska ordningen i republiken. I samma tillägg stadgas även straff för den som smädar, skadar eller ringaktar republikens namn, vapen, flagga eller färger eller pre-

¹ Jfr Thyren, Utkast till strafflag, spec. delen XI (1933), sid. 134 f.

sidentens bild för att nedsätta republikens eller presidentens värdighet samt slutligen för den som genom grov otillbörlighet stör myndighets ämbetsutövning i avsikt att nedsätta dess värdighet.

I *tyska* strafflagen (§ 130) stadgas straff för den som på ett för den allmänna friden farligt sätt offentligen upphetsar olika klasser av befolkningen till våldsamheter mot varandra. Enligt rättsfall har denna bestämmelse icke ansetts tillämplig på förhållandet mellan strejkande och arbetsvilliga. — Genom en förordning av rikspresidenten till upprätthållande av den inre friden den 19 december 1932 har vidare i strafflagen (§ 134 a) införts straff för den som offentligen skymfar eller i ont uppsåt och avsiktligt gör föraktligt riket eller något av dess länder, dess författning, färger eller flagga eller den tyska krigsmakten.

Smädande av flagga, vapen etc.

Bestämmelser härutinnan saknas hos oss i motsats till vad fallet är i åtskilliga främmande länder. Skymfande av flaggan, vilket ofta förekommer inom den kommunistiska agitationen, kan emellertid bestraffas såsom förargelseväckande beteende.

I flera länder stadgas straffskydd för smädelse mot utländsk makts flagga. Så är t. ex. fallet i Danmark och Norge, oaktat någon särskild straffbestämmelse där ej finnes till skydd för landets egen flagga. Bland de utländska bestämmelserna må i övrigt nämnas följande:¹

I *finska* strafflagen (16 kap. 16 §) stadgas straff för den, som i trycksrift eller bildlig framställning, som han utspritt eller offentligen utställt, skymfar landets flagga och riksvapen. I en lag den 14 april 1934 om förhindrande av för stat och samhälle skadlig uppvigling (uppviglingslagen) stadgas bl. a. straff för skymfande av nationella minnen.

I det av *schweiziska* förbundsförsamlingen behandlade strafflagsförslaget stadgas (art. 232) straff för den som skadar eller begår skymfande handlingar mot ett av myndighet anbragt värdighetstecken, däri inbegripet edsförbundets eller kantonernas vapen och flagga.

Beträffande *Tjeckoslovakien* och *Tyskland* hänvisas till föregående avdelning.

Smädelse mot allmänt organ såsom sådant eller mot kår eller grupp av ämbets- och tjänstemän.

Gällande rätt m. m.

Enligt svensk rättspraxis torde som allmän princip gälla, att juridiska personer eller andra sammanslutningar ej kunna vara objekt för ärekränkning. Vid ärekränkning mot korporationer måste man på samma gång ha riktat sig mot vissa personer för att ansvar för ärekränkning skall följa.² Detta gäller även allmänna organ, dock med vissa undantag. Sålunda stadgas straff i 9 kap. 8 § SL för smädelse mot riksstyrelse samt riksdagen

¹ Jfr Thyrén, Utkast till strafflag, spec. delen X (1931), sid. 105 f.

² Se N. J. A. 1904, sid. 483. Yrkande av ett aktiebolag om ansvar å en person för det denne pådiktat bolaget gärning, som för dess ära, goda namn och medborgerliga anseende vore menlig m. m., ogillades, enär beskyllningarna såsom riktade icke mot viss person utan mot bolaget icke enligt lag kunde föranleda ansvar. — Jfr Thyrén, Kommentar till strafflagens kap. 16, 1919, sid. 42.

jämte dess avdelningar och utskott, i TF § 3 mom. 6 för smädelse mot riksdagen och dess avdelningar genom tryckt skrift ävensom i 14 kap. 7 § rättegångsbalken för vanvördnad mot domstol under rättegång. Smädelse mot enskilda medlemmar av dessa korporationer bestraffas emellertid enligt 10 kap. 2 § SL. I fråga om riksdagsman gäller enligt § 110 regeringsformen detta skydd medan riksdagen är samlad eller under resa till och från riksdagen »när man vet honom i sådant ärende stadd vara». — I 10 kap. 2 § SL stadgas straff för smädelse, hotelse eller annan missfirmlig gärning emot ämbetsman i eller för hans ämbete, d. v. s. under ämbetets utövning eller för innehavet av ämbetet eller i anledning av någon av honom i ämbetet vidtagen åtgärd. Enligt 3 och 5 §§ i samma kapitel likställas med ämbetsmän vissa tjänstemän m. fl. Sker smädelsen genom tryckt skrift, gäller TF § 3 8 mom., däri stadgas, att smädliga uttryck om rikets ämbets- och tjänstemän i och för ämbetet skola bestraffas efter allmän lag.

Anmärkas må, att smädelse mot allmänt organ såsom sådant torde kunna bestraffas, om gärningen sker genom tryckt skrift, enligt stadgandet i § 3 mom. 12 TF, för den händelse nämligen smädelsen skett genom lögnaktiga uppgifter och vrängda framställningar. De allmänna bestämmelserna om ärekränkning i 16 kap. SL kunna naturligen även tillämpas och likaså bestämmelserna i 11 kap. SL om förargelse och oljud inför allmänt ämbetsverk etc.

Professor *Thyrén* har i sina utkast till strafflag upptagit ärekränkning mot ämbetsman allenast bland ärekränkningssbrotten och icke därjämte bland brotten mot offentlig myndighet. Någon uttrycklig straffbestämmelse för ärekränkning mot myndigheter eller juridiska personer över huvud föreslås ej. *Thyrén* synes emellertid ej ställa sig avvisande mot en kriminalisering härav. Han anför sålunda i utkastet till »ärekränkningssbrottet» bl. a. följande:¹

Att ärekränkningssubjektet utsträcker till juridiska personer eller överhuvud kollektiva bildningar innebär ingen irrationell utvidgning av deliktets bas. Att det artificiella rättssubjektet icke har något självständigt själsliv, såsom den enskilda människan, bevisar endast, att ett angrepp på subjektiv ära icke kan göras mot den juridiska personen såsom sådan. Men möjligheten återstår att, genom påverkan av det allmänna omdömet om den juridiska personens verksamhet, angripa dess objektiva ära. Om det är ett samhällsintresse att hindra ett störande på annat sätt av statens funktioner, så kan det tydligen även vara ett samhällsintresse att hindra sådant störande genom beskyllningar, och då likaväl, att hindra dylikt angrepp på andra, inom staten verkamma, kollektiva bildningars — stiftelsers o. s. v. — funktioner. Var gränsen skall anses gå för det straffskyddade området, är emellertid i de flesta rättsordningar en ganska osäker tolkningsfråga. Många lagar hava dock — om än ofta endast genom åtalsbestämmelserna — erkänt myndigheter såsom ärekränkningssubjekter (stundom kvalificerade). — — — En ståndpunkt, som synes företrädd bl. a. av dansk rättspraxis (där lagen tiger), är att tillerkänna den fysiska personen en särskild »Samfundsære», då han deltar i

¹ Utkast till strafflag, spec. delen II, 1919, sid. 36, jfr sid. 121.

en kollektivbildning och straffskydda denna ära likaväl som hans rent personliga (se särskilt Goos, Spec. Straffer., I, 213 ff.).

Beträffande *smädelser mot kår eller grupp av ämbets- och tjänstemän* utan att viss eller vissa av dessa personer särskilt kan anses utpekad finnas ej heller i svensk rätt några lagbestämmelser. Thyrén har ej i sina utkast särskilt berört denna fråga. Sådan smädelse torde vara straffbar, om av omständigheterna framgår, att den riktar sig mot enskilda medlemmar av kåren eller gruppen. Därvid är av betydelse kårens eller gruppens storlek. Omständigheterna kunna naturligen tänkas vara sådana att varje medlem därav kan anses befogad väcka talan för ärekränkning mot honom.

Utländsk rätt.

Beträffande utländsk rätts ställning till frågan, huruvida allmänt organ såsom sådant ävensom kårer och grupper av ämbets- och tjänstemän kunna vara objekt för ärekränkning må nämnas följande:

I *dansk* rättspraxis har ådömts straff för ärekränkning vid smädliga uttalanden mot Köpenhamns polis, statsbanorna, grängendarmeriet, Sorö akademi m. fl.¹

I *finska* strafflagen (27 kap. 8 §) stadgas, att myndighet som blivit kränkt må angiva smädelse eller förolämpning till allmänt åtal, vilket stadgande tydligt förutsätter att en myndighet kan vara föremål för ärekränkning.

Enligt *norsk* rättspraxis gäller, att juridiska personer och »engere» sammanslutningar kunna vara föremål för ärekränkning.²

I den *franska* lagen om pressens frihet 1881 (art. 30 och 33) straffas smädelser mot myndighet (les cours, les tribunaux, les armées de terre ou de mer, les corps constitués et les administrations publiques). Åtal för dylika smädelser förutsätter (art. 47 mom. 3) tillstånd av myndigheten.³

Beträffande *Tjeckoslovakien* hänvisas till vad som sagts under den avdelning som handlar om smädande och hetsande mot författningen. Här må nämnas, att enligt en lag den 28 juni 1933 straff införts för ärekränkning mot politiska föreningar och periodiska tryckskrifter.

Enligt *tyska* strafflagen straffas ärekränkning mot myndigheter (Behörden) och politiska representationer (politische Körperschaften). Detta framgår indirekt av åtalsreglerna. Sålunda stadgas (§ 196), att ärekränkning mot »Behörden» kan angivas till åtal av överordnad (amtlicher Vorgesetzte) ävensom (§ 197), att ärekränkning mot »politische Körperschaften» icke får åtalas utan bemyndigande från desamma. Med »Behörden» avses de varaktiga organen för statsförvaltningen i allmänhet, t. ex. regering, domstol, magistrat och fakultet vid ett universitet. »Politische Körperschaften» äro andra av ett flertal personer sammansatta organ för statsändamål, t. ex. lagstiftande församlingar, kommunala representationer etc.

¹ Se *Krabbe*, Borgerlig Straffelov, 1930, sid. 338.

² Se *Kjerschow*, Straffeloven med Kommentar, 1930, sid. 614.

³ Under »armées de terre ou de mer» inbegripes t. ex. hela officerskåren, en viss kategori officerare, ett visst regemente eller kompani. Till »corps constitués» räknas t. ex. »le conseil des ministres, les conseils d'arrondissement, les facultés de droit». Till »administrations publiques» höra »toute collectivité de fonctionnaires ou d'agents, qui sans former un corps constitué, a cependant une organisation et une hiérarchie, et a pour mission de gérer un service public, soit général, soit particulier». Straff för ärekränkning kan ej ådömas för uttalanden om särskilda klasser eller kategorier av medborgare såsom »la magistrature, le clergé, la bourgeoisie, la noblesse, la presse». Se *Poittevin*, Traité de la presse, II, 1903, sid. 411 f.

Skyddet är grundat på att dessa organ och representationer utöva offentliga funktioner. Huruvida även andra juridiska personer äro objekt för ärekränkning är omstritt. Vad angår kårer och grupper av personer har rättspraxis gått mycket långt vid bestraffandet av ärekränkning genom kollektivbeteckningar. Således har dömts för ärekränkning mot »das preussische Richterstand», »alle Deutschen der Grenzmark», »die Grossgrundbesitzer», »das Officierkorps einer Garnison», »alle Kriminalbeamten, die zu einer bestimmten Zeit in einer Ort Dienst taten», »alle Geistlichen christlicher Religion» samt »die deutsche Offiziere».¹

Ett invecklat spörsmål, till vilket den här behandlade frågan ger anledning, är rätten att vid åtal för smädelser mot allmänt organ få föra sanningsbevisning. Hos oss torde sådan rätt saknas. I främmande länder gäller däremot i regel, att sanningsbeviset vid offentligt framställda beskyllningar rörande offentliga förhållanden medgives, försåvitt beskyllningen offentligen riktas mot ämbetsman såsom sådan.²

Lögnaktiga uppgifter.

Gällande rätt m. m.

Förutom 10 kap. 14 § SL är i detta sammanhang av intresse stadgandet i 8 kap. 14 § SL om straff för den som kring landet sprider ut lögn eller falska rykten, som äro farliga för rikets säkerhet, i uppsåt att därmed »komma allmänt buller eller oväsande åstad». Ifrågavarande stadgande är av ålderdomlig karaktär och har på grund av dess vaga uttryckssätt knappast vunnit tillämpning. Straffet är straffarbete i högst två år eller fängelse i högst sex månader.

I TF saknas direkt motsvarighet till detta lagrum men där finnes i stället i § 3 mom. 12 ett lagstadgande av mera vidsträckt omfattning ehuru med väsentligt lägre straffskala. I nämnda moment stadgas att lögnaktiga uppgifter och vrängda framställningar till allmänhetens förvillande och förledande skola straffas med böter fr. o. m. 33 riksdaler 16 sk. t. o. m. 100 riksdaler, varjämte skriften skall konfiskeras. Med detta stadgande torde ha åsyftats allenast att brännmärka sådana framställningar som avse att hos allmänheten uppväcka missnöje med och hat mot regering och styrelsesätt. Det skulle alltså vara fråga om ett rent publikt brott. I praktiken har emellertid med juryns tillhjälp bestämmelsen fått tillämpning även mot osanna, ehuru icke alltid ärekränkande framställningar om enskildas personliga och ekonomiska förhållanden.³

I samband med förslagen till ny tryckfrihetsförordning har även behandlats frågan om straffet för lögnaktiga uppgifter eller vrängda framställningar till allmänhetens förvillande. I 1887 års förslag upptogs bestämmelsen med uteslutande av ordet »förledande», vilket lär ha skett med hänsyn till att i

¹ Se Schwarz, Strafgesetzbuch, 1933, sid. 239.

² Utkast till strafflag, spec. delen II, 1919, sid. 73. Enligt franska lagen om pressens frihet 1881 (art. 35) tillåtes sanningsbevis endast vid beskyllningar mot allmänna organ.

³ Se N. J. A., 1910, sid. 641 m. fl.

förslaget förefunnits stadganden om ansvar för uppmaning till uppror eller till våld å person eller egendom. Även i 1912 års förslag förekom stadgandet i denna form. Beträffande åtalsrätten utsades uttryckligen i sistnämnda förslag, att brottet kunde vara av beskaffenhet att allenast förnärma enskild persons rätt. Vad straffet beträffade var detta i båda förslagen satt liksom nu till minimum 50 kronors böter, medan bötesmaximum höjts till 500 kronor. Däremot sänkades i förslagen bestämmelsen om att utgivare av periodiska skrifter skulle böta dubbelt. Vidare fanns en särskild straffminskningsgrund upptagen i fråga om tidningar. Nedsättning i straffet kunde nämligen ske om uppgiften eller framställningen prövades vara intagen i tidningen i god tro och densamma, innan åtal anställt, utan omsvep beriktigats eller återtagits.

Professor *Thyrén* har i utkast till strafflagens spec. del XI, (1933), som handlar om brott mot allmän ordning och frid, upptagit föreliggande fråga. Han föreslår i utkastet en bestämmelse om straff, fängelse eller böter, för den som uppsåtligen framkallar fara för rikets säkerhet eller för allmän ordning och frid genom utspridande av lögner och falska rykten. I motiven härtill anmärker *Thyrén* under hänvisning till 8 kap. 14 § SL att sådana rykten som där avsåges kunde vara skadliga nog även om de icke direkt angrepe »rikets säkerhet» men väl störde allmän ordning och frid samt att utkastet i anledning därav utvidgat rekvisitet till även detta fall.¹

I den till kommittén remitterade, av de inom justitiedepartementet tillkallade sakkunniga (borgmästare Bissmark m. fl.) till justitieministern afgivna *P. M. rörande lagstiftning angående lögnaktiga uppgifter och vrängda framställningar* anföres — efter bl. a. en inledande historik samt en redogörelse för svensk och utländsk rätt:

»Såsom utgångspunkt för en revision av lagstiftningen i föreliggande ämne synes den regeln i första hand böra uppställas, att gränserna för yttrandefriheten om möjligt uppdragas enhetligt, så att olika brottsbeskrivningar icke komma att förefinnas beträffande missbruk av yttrandefriheten genom tryckt skrift och övriga missbruk.

Vid en granskning av de bestämmelser som strafflagen för närvarande uppställer till skydd för utspridandet av falska rykten förefaller det ofrånkomligt att en utvidgning av desamma bör komma till stånd. Såsom förut utvecklats straffbelägger vår lag för närvarande endast en sådan gärning såvitt den är farlig för statens säkerhet. Uppenbarligen är det emellertid av största vikt att ett ingripande med straff alltid kan äga rum, så snart ett utspridande innebär fara för allmän ordning och säkerhet. Vad angår det av *Thyrén* framlagda utkastet till den del av strafflagen, som omfattar brott mot allmän ordning och frid, kan erinras om att utkastet — på sätt ovan utvecklats — också utvidgat de nuvarande bestämmelserna i 8 kapitlet 14 § strafflagen till att gälla även det fall att allmän ordning och frid stördes. Slutligen kan framhållas, att falska rykten om ekonomiska förhållanden, t. ex. om förestående börs kriser, kunna inom vida kretsar framkalla svåra och oberäknliga följder och därför förtjäna att kriminaliseras.

¹ Se nämnda utkast, sid. 214.

Vidkommande först falska rykten, vilka ingå såsom ett led i en mot staten såsom sådan riktad agitationsverksamhet eller vilka angripa staten i den verksamhet varigenom den söker fylla sina skilda uppgifter eller vilka störa den ordning vars upprätthållande är ett av de viktigaste statsändamålen, synes en tillfredsställande lösning av de straffbestämmelser vilka i dessa avseenden böra komma i fråga kunna vinnas först i samband med en ingående prövning av de inskränkningar i yttrandefriheten vilka kunna finnas betingade för att hindra en verksamhet som syftar till att med våld eller eljest på olaglig väg omstörta eller förändra vår stats- och rättsordning. Då en utredning angående åtgärder mot en sådan verksamhet för närvarande pågår, synas övervägande skäl tala för att icke föregripa utredningen i denna del. Vid en utformning av straffbestämmelserna härutinnan torde man emellertid kunna förutsätta att den bristande överensstämmelse som för närvarande förefinnes mellan strafflagens och tryckfrihetsförordningens brottsbeskrivningar bringas ur världen på det sätt att i § 3 tryckfrihetsförordningen införes ett nytt moment motsvarande det lagbud som komme att upptagas i strafflagen. På vedertaget sätt böra vidare de åtgärder som skola anses brottsliga då de företagas genom tryckt skrift erhålla en kortfattad formellt självständig beskrivning i nämnda moment, vars närmare innehåll framgår vid jämförelse med den i strafflagen upptagna brottsbeskrivningen. Straffet kan dock ej, såsom tidigare pläгат ske i liknande fall, blott bestämmas genom hänvisning till allmänna lagen, ty i denna stadgas dagsböter, men bestämmelserna härom skola såsom bekant icke tillämpas, då böter i tryckfrihetsmål utdömas enligt allmän strafflag. Det lär därför vara nödvändigt att upptaga en självständig straffskala, vilken bör bestämmas så att straffen enligt tryckfrihetsförordningen komma att i huvudsak bliva desamma som straffen för motsvarande brott enligt allmän lag.

Beträffande däremot lögnaktiga uppgifter och vrängda framställningar vilka icke rikta sig emot staten, hava åtskilliga sådana rykten karaktären av en kränkning emot samhällsmedlemmarna i allmänhet och kunna ofta tillika innebära oriktiga uppgifter om en eller flera bestämda enskilda personer. Andra rykten åter äro att uppfatta såsom riktade allenast emot enskild person. Hinder synes ej möta att för sig upptaga frågan om skärpta straff för utspridandet av rykten av nu nämnd art. Det har redan i det föregående framhållits såsom en grundläggande princip vid utformningen av lagstiftningen på ifrågavarande område att lagbudet i strafflagen och i tryckfrihetsförordningen borde vara av enahanda innehåll. Tidigare har likaledes betonats att det i tryckfrihetsförordningen upptagna stadgandet om lögnaktiga uppgifter och vrängda framställningar kommit att suppleras strafflagens bestämmelser om ärekränkning. Vid sådant förhållande kunde det ifrågasättas att utvidga den förestående lagstiftningsuppgiften till att även omfatta en omarbetning av åtskilliga bestämmelser härutinnan. Emellertid torde en dylik utvidgning gå vitt utanför ramen för de sakkunnigas uppdrag. Att i detta sammanhang upptaga ärekränkningens brott till legislativ behandling synes ej heller vara av behovet påkallat. Beträffande föreliggande brottsart torde man nämligen kunna konstatera en bestämd olikhet mellan verkningarna av det offentligen talade och det i tryck spridda ordet. Lögnaktiga uppgifter i ett offentligen framsagt tal stanna i de flesta fall inom en mindre åhörarkrets under det att påstående i tryck kunna i ett enda slag nå en offentlighet som är mångdubbelt större än den som i allmänhet vinnes av det talade ordet. Även om enhetlighet i behandlingen olika slags yttranderättsbrott emellan principiellt är att föredraga, torde sålunda de skiljaktiga förhållanden som åtminstone i detta fall finnas kunna väl motivera ett avsteg från denna enhetlighet i avbidan på att bristerna i 16 kapitlet strafflagen i samband med en allmän revision av samma kapitel bliva avhjälpta.

Även i fråga om utspridandet av falska rykten vilka ej kunna anses vara riktade emot staten men dock innebära störningar av samhällslivets normala fortgång synes enhetlighet mellan strafflagen och tryckfrihetsförordningen principiellt vara att eftersträva. Det förtjänar emellertid att framhållas att gränslinjen mellan brott riktade emot staten och gärningar vilka allenast äro att uppfatta som brott emot samhällsmedlemmarna ännu alltjämt — även i modern teori och lagstiftning — är tämligen osäker. Av praktiska skäl torde det därför vara lämpligt att tillsvidare avstå från att i strafflagen, som för närvarande saknar bestämmelser härutinnan, inarbeta sådana och i stället avbida utvecklingen i rättspraxis. Härtill kommer att tryckfrihetsförordningen sedan gammalt straffbelagt de gärningar varom nu är fråga under det att strafflagen icke kriminaliserat desamma.

Därest de begränsningar av yttrandefriheten i tryck vilka kunna komma att föreslås beträffande de brott som till sin karaktär få anses utgöra angrepp mot staten reglerades genom upptagande i tryckfrihetsförordningen av särskilda ansvarsbestämmelser, torde alltså förevarande stadgande bliva inskränkt till att avse rykten vilka äro skadliga såväl för samhällets olika medlemmar i allmänhet som för den enskilde. Stadgandets uppgift blir således alltjämt att vara ett skydd för samhället, och det är att förvänta att en omgestaltning av det processuella förfarandet skall medföra en tillämpning av stadgandet i den utsträckning som motsvarar dess uppgift härutinnan. Stadgandet torde även få en jämförelsevis stor betydelse för den enskilde. Särskilt synes det vara befogat att ett lagrum finnes som ger möjlighet att beivra angrepp i tryck emot död man, och det förtjänar även att framhållas att spridandet av ogrundade rykten rörande enskilda personers eller företags ekonomiska förhållanden ur lätt insedda skäl påfordrar en kraftig näpst.

Med beaktande av vad sålunda anförts bör stadgandets brottsbeskrivning bibehållas oförändrad, dock att stadgandets tillämplighet uttryckligen bör begränsas till de fall där ej ansvar eljest finnes åsatt förbrytelsen.

I fråga om den i samma stadgande upptagna bötesbestämmelsen, vilken alltsedan tryckfrihetsförordningens tillkomst kvarstått oförändrad, torde erfarenheten hava ådagalagt att bestämmelsen icke varit tillfyllest. Straffet är uppenbarligen för lågt redan med hänsyn till det fall penningvärdet undergått sedan adertonhundra-talets början. Härtill kommer att ett utspridande av falska rykten stundom kan förorsaka stor skada. På grund härav och för att i det allmänna rättsmedvetandet inskräpa vikten av att ogrundade rykten icke utspridas torde det vara befogat att i straffskalan upptaga förutom bötesstraff jämväl frihetsstraff och i sådant hänseende föreskriva att brottet kan förskylla fängelse i högst sex månader. Vidkommande åter det bötesstraff som bör ifrågakomma må ånyo erinras om att dagsböter ej få användas vid ådömande av böter för tryckfrihetsbrott. Dock bör med hänsyn till de grundsatser som i strafflagen vunnit tillämpning genom dagsbots-systemets införande straffmaximum sättas jämförelsevis högt. För bibehållande av en viss överensstämmelse med andra straffsatser i tryckfrihetsförordningen torde dock bötesmaximum ej böra sättas högre än 1 000 riksdaler (banko, d. v. s. 1 500 kronor); för utgivare av periodisk skrift inträder jämlikt § 4 mom. 7 tryckfrihetsförordningen förubbling av straffsatsen. Dennas allmänna minimum torde böra bibehållas vid nuvarande 33 riksdaler 16 skillingar (banko, d. v. s. 50 kronor). Med hänsyn till den brådska under vilken tidningspressen arbetar torde slutligen i fråga om förseelser mot förevarande moment böra medgivas strafflindring till förmån för utgivaren av en tidning. Efter mönster från 1887 års proposition och 1912 års betänkande torde därför en särskild straffminskningsgrund böra införas som kan medföra straffets nedsättande under det vanliga minimum. Sådant nedsättning synes böra ske om uppgiften eller framställningen prövas vara intagen

i tidningen i god tro och blivit, innan åtal anställts, beriktigad eller återtagen utan dröjsmål.»

*Utländsk rätt.*¹

De förut omnämnda bestämmelserna om straff för smädande av författningen, vissa befolkningsgrupper och allmänna organ innefatta i viss utsträckning även straff för lögnaktiga uppgifter. Här må omnämnas följande bestämmelser, som mera direkt taga sikte på dylika uppgifter:

Finland: I strafflagen (16 kap. 24 §) stadgas straff för den »som offentligen i folksamling framställer eller genom skrift eller annorledes utsprider grundlösa uppgifter, vilka äro ägnade att nedsätta regeringen, folkrepresentationen eller dess utskott eller offentlig myndighet eller att väcka missaktning för deras åtgärd eller för den lagliga samhällsordningen eller att äventyra allmän ordning» samt för den som »genom hemlighållande av väsentliga omständigheter eller eljest genom förvrängning eller med användande av kränkande eller nedsättande uttryck eller framställning på förenämnt sätt framställer eller sprider uppgifter eller uttalanden vilka äro ägnade att åstadkomma sådan verkan som tidigare är sagt». Straffet är böter men kan skärfas till fängelse om framställningen eller uppgiften avsåg väckande av sådan missaktning eller att äventyra den allmänna ordningen. — I uppviglingslagen (1934) stadgas straff (högst 50 dagsböter eller fängelse i högst två år) för »den som offentligen i folksamling framställer eller genom tryckskrift eller annorledes utsprider grundlösa uppgifter eller med hemlighållande av väsentliga omständigheter eller eljest genom förvrängning eller med användande av kränkande eller nedsättande uttryck eller framställningssätt framställer och sprider uppgifter och uttalanden, vilka äro ägnade att nedsätta riksdagen, regeringen, offentlig myndighet eller gällande stats- och samhällsordning eller att grovt kränka religiösa och sedliga grundsatser eller att skymfa nationella minnen». På enahanda sätt straffas den som på förenämt sätt framställer eller utsprider uttalanden eller uppgifter, vilka äro ägnade att skada Finlands förhållande till utländska makter eller att genom allmänhetens förvillande eller förledande äventyra allmän ordning eller väcka oro bland allmänheten. Åsyftade framställningen, uttalandet eller uppgiften åstadkommande av sådan verkan blir straffet fängelse i minst tre månader. Lagen innebär en temporär ändring av motsvarande lagrum i strafflagen. I propositionen uttalades, att avsikten var att den sedermera skulle ersättas av inrättandet av en publicistkammare som skulle öva kontroll över journalistverksamheten. Detta förslag mötte emellertid stark kritik och har icke fullföljts. I ett intervjuuttalande efter lagens antagande anförde justitieministern, att lagen skulle vara en kraftfull appell till tidningspressens självdisciplin. Pressen hade ofta brutit mot värdighetens, självbehärskningens och sanningsenlighetens fordringar. Statsordningens auktoritet lede av i pressen förekommande nedsättande uttryck om riksdagsmän, politiker o. dyl., särskilt i mindre omdömesgilla medborgares ögon. Olämplig värdesättning av domstolarnas arbete hade även förekommit. — Som exempel på åtal enligt lagen må nämnas en artikel med anledning av regeringens förbud mot sjungandet av »Internationalen» (ett tragikomiskt påhitt av regeringen, av regeringen kunde väntas litet av varje, regeringen hade förverkat förtroendet hos arbetarna etc.), kåserier innehållande smädelser mot riksdagsmän, noveller skildrande böndernas kristidsrörelse i Österbotten (där de revolterade mot finanskapitalets ok) o. s. v.

¹ Jfr Thyrén, Utkast till strafflag, spec. delen X (1931), sid. 102 f. och XI (1933), sid. 140 f.

Norge: I strafflagen stadgas (§ 130) böter eller »hefte» eller »fengsel» intill ett år för den som mot bättre vetande offentlig »tillegger» någon av statsmakterna eller annan offentlig myndighet handlingar som de icke ha företagit eller ger en vilseledande framställning av de omständigheter, varunder eller på vilket sätt de ha handlat. Om det oriktiga påståendet har framförts i avsikt att skada myndighet i det allmänna omdömet, kommer samma straff till användning också när påståendet har framställts av grov oaktsamhet. Åtal får blott anställas efter begäran från vederbörande regeringsdepartement, Konungen eller stortinget. — Bland förseelserna finnes (§ 349) upptaget straff för den som mot bättre vetande och utan att ha giltigt skäl att anse ryktet sant offentlig utbreder eller medverkar till utbredande av ett falskt rykte som är ägnat att framkalla »almindelig forbitrelse eller skrækk eller fare for den almindelige fred og orden».

I *franska* lagen om pressens frihet 1881 (art. 27) stadgas straff (fängelse fr. o. m. en månad t. o. m. ett år eller böter) för den som genom publicerande eller återgivande av falska nyheter i ond tro stört det allmänna lugnet.

Tjeckoslovakien: I lagen den 19 mars 1923 till skydd för republiken stadgas straff för den som utan att ha grundad anledning att antaga att en uppgift är sann offentlig meddelar eller på annat sätt utbreder denna, ehuru han vet att han därigenom allvarligt kommer att oroa befolkningen eller en grupp därav. Vidare straffas den som offentlig meddelar eller på annat sätt utsprider en dylik under rättelse ehuru han vet att han därigenom skadar statens säkerhet, den offentliga säkerheten och den offentliga ordningen.

I *tyska* strafflagen (§ 131) stadgas straff för offentligt utspridande av uppdiktade eller vilseledande fakta för att därigenom uppväcka förakt mot statsinrättningar och överhetens anordningar. För straffbarhet fordras vetskap om att dessa fakta äro av angiven beskaffenhet.¹

K o m m i t t é n :

Det kunde sättas i fråga att efter utländska förebilder straffbelägga offentligt smädande och hetsande mot författningen, nationen eller statens flagga eller vapen samt upphetsande mot varandra av olika grupper av befolkningen på grund av olikheter vare sig i ras, religion eller politiska och sociala övertygelser. Sådant smädande och hetsande, vilket utgör ett viktigt led i de diktatursträvande partiernas verksamhet, måste onekligen beklagas. Det väcker förtrytelse och är ägnat att öka de motsättningar och misstämningar, som finnas inom samhället, och icke minst klyftan mellan de olika samhällsklasserna. Åtminstone i vad angår den viktigaste och farligaste sidan av denna propaganda eller hetsandet av samhällsklasser och politiska motståndare mot varandra måste dock beaktas att de politiska, ekonomiska och sociala motsättningarna helt naturligt ge anledning till diskussion, och det måste vara synnerligen vanskligt att avgöra var den skarpa men berättigade kritiken upphör och den som skymfande och hetsande betecknade vidtager. Man befinner sig på ett område, där sakens natur gör det svårt att uppdraga några bestämda gränser mellan det tillåtliga och det förkastliga. Bestämmel-

¹ Straffen härför ha ytterligare skärpts bl. a. genom en förordning av rikspresidenten till avvärjande av lömska angrepp mot den nationella »lyftningens» regering den 21 mars 1933 och lagen den 24 april 1934 om ändringar i straffrätten (se sid. 111 not 1).

ser av den typ varom det här är fråga torde också utgöra exempel på faran av bestämmelser som genom sin allmänna avfattning och den tvekan de måste vålla vid tillämpningen riskera att bli en död bokstav. Den norska bestämmelsen angående offentlig upphetsning av en del av befolkningen mot en annan torde ha rönt detta öde. Vidare — och det gäller samtliga nu avhandlade företeelser i propagandan — är det till stor del fråga om takt och god smak. Att i detta avseende svåra försyndelser begås behöver ej bli föremål för diskussion. Staten bör emellertid ålägga sig en viss återhållsamhet, då det gäller att skydda den goda tonen och smaken i det politiska livet. Misstag kunna lätt begås och ingripanden få lätt karaktären av trakasseri. Här måste man i stället i hög grad lita på de naturliga reaktioner, som förlöpningar och osmakliga uttryckssätt utlösa. Ett visst straffskydd däremot föreligger dessutom såtillvida som straffbestämmelsen angående förargelseväckande beteende kan komma till användning beträffande muntliga offentliga yttranden. Bestämmelsen har sålunda tillämpats vid skymfande av flaggan i muntliga anföranden. På grund av de skäl som tala emot ett ingripande har kommittén icke ansett sig böra föreslå några allmänna bestämmelser efter berörda utländska förebilder.

✓ Vad nu sagts hindrar icke att i vissa avseenden repressiva åtgärder böra brukas mot den ifrågavarande propagandan. Det kan påkallas därav att enskildas rätt eller statsmaktens auktoritet kränkes eller att eljest förkastliga medel brukas i propagandan. Denna fordran gäller emellertid propagandan i dess helhet oavsett om den yttrar sig i smädelse mot författning eller flagga eller i hetsande av folkgrupper mot varandra.

Såsom av redogörelsen för gällande rätt framgår finnas bestämmelser som bestraffa ärekränkning av enskild man, av ämbets- och tjänstemän, av Konungen och medlem av Konungahuset, riksstyrelse och riksdagen, samt om kväljande av dom. Dessa bestämmelser förefalla att i stort sett vara tillräckliga och väl avvägda, då det gäller angrepp på enskild mans heder och de allmänna organens anseende.

Det skulle emellertid kunna ifrågasättas att utvidga ansvaret för ärekränkning av ämbets- och tjänsteman att avse jämväl fall, då han väl icke ärekränkes i eller för sitt ämbete men ändock på ett sätt som är avsett att nedsätta detta, vanligen genom att framställa honom såsom en mindervärdig individ eller eljest en ovärdig innehavare av sitt ämbete. Sådan ärekränkning är dock på kännbart sätt straffbelagd enligt bestämmelserna i 16 kap. SL om ärekränkning av enskild man, och en ändring skulle därför endast få betydelse som ett betonande av statens intresse i brottets bestraffande. Då detta intresse emellertid, såsom i det följande skall framgå, kan tillgodoses genom utsträckning av allmän åklagares åtalsrätt, saknas anledning att företaga den här ifrågasatta ändringen.

En annan utvidgning, som skulle kunna ifrågasättas beträffande straffbestämmelserna för ärekränkning, är att bestraffa smädelser icke blott mot

enskild ämbets- eller tjänsteman utan mot allmänt organ såsom sådant eller mot viss kår eller grupp av ämbets- eller tjänstemän. Till stöd därför skulle kunna anföras att statens auktoritet lider därav icke mindre än genom smädor mot den enskilde ämbets- eller tjänstemannen. Vad angår ärekränkning av ämbetsmannakår eller annan grupp av ämbets- eller tjänstemän torde emellertid frågan om ett straffbeläggande av sådan ärekränkning i viss mån falla under samma synpunkter som nyss anförts beträffande hetsande av olika samhällsgrupper mot varandra. Då kritik av statsstyrelsen är tillåten och diskussionen håller sig på ett så allmänt plan som den torde göra då det är fråga om kårer eller grupper, måste det vara vanskligt att avgöra var den berättigade kritiken upphör och smädandet vidtager. Vidare gäller i fråga om kårer och grupper att de i regel icke äro organiserade och att det skulle uppkomma svårigheter att avgöra vem som skulle äga föra talan för dem och taga initiativ till åtal om åklagaren ej ingriper. I den mån enskilda kårmedlemmar icke kunna sägas vara antydda och åtal för ärekränkning mot enskild ämbets- eller tjänsteman icke kan äga rum, synes straff ej heller böra förekomma. Beträffande offentliga organ ställer sig frågan i viss mån annorlunda. Statens auktoritet torde mera kunna sägas hänga tillsammans med statsorganens. Dessa äga en viss organisation och när det gäller ett visst statsorgan lära yttrandena beröra mera konkreta frågor. I dessa fall torde däremot oftast enskilda ämbets- eller tjänstemän vara utpekade eller antydda på sådant sätt, att ärekränkningen måste anses riktad jämväl mot dem. Då ärekränkningen sålunda i detta fall vanligen torde vara underkastad straffansvar redan enligt nuvarande bestämmelser, skulle ur synpunkten av bekämpandet av oarterna i ytterlighetspartiernas propaganda icke mycket vara vunnet genom straffbeläggande av ärekränkning mot offentliga organ. Under sådana förhållanden synes det kommittén icke lämpligt att i detta sammanhang införa en sådan bestämmelse. Kommittén har så mycket mindre anledning att göra det, som frågan har ett naturligt sammanhang med frågan om ärekränkning av andra kollektiva enheter i allmänhet och torde böra reserveras för gemensam lösning i en eventuell strafflagsreform. I viss mån skulle för övrigt ett ökat skydd för de allmänna organens anseende beredas genom den bestämmelse som kommittén i det följande avsnittet av detta kapitel föreslår.

Det fall, då eljest förkastliga medel användas i propagandan, avser begagnandet av lögnaktiga uppgifter. Någon meningsskiljaktighet kan ej råda därom att användande av ett sådant medel i den politiska striden måste fördömas. Användningen därav kan också, såsom erfarenheten visar, innebära särskilda faror för lugnet och ordningen. Osanna uppgifter och falska rykten ha visat sig särskilt ägnade att verka upphetsande och åstadkomma oro. En särskild form av medlets användning i de diktatursträvande krafternas tjänst är provokatoriska dåd, vilka tillskrivas motståndarna. Det bör icke råda någon tvekan om att med de skadliga verkningar sådana propaganda-

metoder kunna ha, staten bör reagera mot dem genom straffstadgande. Svårigheterna för tillämpningen ur de angående hetspropaganda anförda synpunkterna föreligga här i avsevärt mindre omfattning, då det använda medlet ger en viss fasthet åt brottbeskrivningen.

Av redogörelsen för gällande rätt har framgått att i tryckfrihetsförordningen § 3 mom. 12 finnes ett straffstadgande avseende lögnaktiga uppgifter och vrängda framställningar men att sådant fattas i allmänna strafflagen. Det saknas varje anledning att på denna punkt upprätthålla en olikhet. För yttrandefriheten bör i detta avseende gälla samma inskränkningar vare sig det är fråga om det talade ordet eller tryckt skrift. Att utan vidare införa TF:s bestämmelse i allmänna strafflagen torde emellertid ej låta sig göra. Denna bestämmelse har, som det synes med avvikelse från lagstiftarens ursprungliga avsikt, erhållit tillämpning huvudsakligen på annat område än den politiska debatten. Det torde, såsom justitiedepartementets sakkunniga föreslagit, vara lämpligt att låta TF:s nuvarande bestämmelse med vissa ändringar kvarstå för detta dess nuvarande huvudsakliga tillämpningsområde samt att för det ändamål, som här har intresse, i allmänna strafflagen och TF införa en särskild bestämmelse, som jämväl kan ersätta den antikerade bestämmelsen i 8 kap. 14 § SL.

Denna bestämmelse torde, såsom professor Thyrén föreslagit, böra avse utspridande av falska rykten och lögnaktiga uppgifter. Emellertid bör tydligen icke återgivandet av varje falskt rykte eller lögnaktig uppgift bestraffas. Detta skulle föra för långt.

Det ligger i sakens natur att det ej går att i den politiska debatten helt undvika oriktiga uppgifter, som lämnas i god tro, och även om det skulle förekomma att oriktiga uppgifter medvetet lämnas, torde det, huru motbudande ett sådant tillvägagångssätt än är, vara praktiskt omöjligt att i varje fall ingripa. Verkan av en dylik uppgift är också helt visst i vanliga fall ej farligare än att det kan vara nog med den allmänna opinionens dom och att i den fortsatta diskussionen uppgiften från annat håll rättas. Vad som bör drabbas äro de allvarliga fall, då det falska ryktet eller den lögnaktiga uppgiften är ägnad att väcka förakt för allmänt organ eller att framkalla fara för rikets säkerhet eller allmän ordning och frid och då däråt gives allmän spridning i sådant syfte. Med en bestämmelse, som straffbelägger ett sådant utspridande av falskt rykte eller lögnaktig uppgift, torde jämväl ett i provokationssyfte anordnat angrepp på person eller egendom bliva underkastat straff. Med hänsyn till det sätt, på vilket ett rykte sprides, synes det icke vara lämpligt att beträffande spridningen uppställa samma villkor som för uppmaning till brott i 10 kap. 14 § strafflagen.

Bestämmelsen bör beträffande allmänna strafflagen lämpligen ingå i 8 kapitlet strafflagen i stället för dess 14 §, som bör upphävas.

I tryckfrihetsförordningen synes bestämmelsen böra inflyta som ett nytt moment i § 3. Detta torde böra inarbetas i paragrafen i samband med verk-

ställande av den utav justitiedepartementets sakkunniga föreslagna omarbetningen av mom. 12. Brottet är av sådan beskaffenhet, att reglerna i § 4 mom. 11 TF böra vinna tillämpning.

Att, i likhet med vad i 1887 års proposition och 1912 års betänkande föreslagits beträffande § 3 mom. 12 TF, införa en särskild bestämmelse om straffnedsättning vid god tro eller efterföljande beriktigande har icke syntts kommittén erforderligt. Dessa förhållanden måste ändock spela en betydande roll vid straffmätningen och kunna där med hänsyn till de föreslagna straffen utan särskilt stadgande komma till sin fulla rätt.

I det föregående har behandlats frågan om vilka bestämmelser som erfordras för reglering av yttrande- och tryckfriheten i allmänhet. Frågan huruvida en sammanslutnings hela propaganda må förbjudas utgör naturligtvis del av det vidsträcktare problemet huruvida en sammanslutnings verksamhet i dess helhet må kunna förbjudas.

Formella anordningar i avseende å utkrävandet av ansvar.

Utredningen har visat att det endast på en punkt befunnits ändamålsenligt att ändra de allmänna bestämmelser, som med avseende på innehållet reglera yttrandefriheten, och att i stort sett bestämmelser finnas, vilka vända sig mot de grövre formerna av missbruk av yttrandefriheten. Det har emellertid påvisats att tryckta artiklar som innehålla straffbar propaganda lämnas obeivrade, och detta torde ofta förekomma.

Till en del kan detta förhållande tänkas bero på ämnets i sig själv ömtåliga natur. Redan enligt de riktlinjer, som kommittén anser en sund och ändamålsenlig politik anvisa, bör för åtals anställande förutsättas att ett brottsligt missbruk av yttrandefriheten klart föreligger, och då det gäller tryckt framställning, understrykes detta krav av det förhållandet att en jury avgör sakfrågan. Åt en artikel om aktioner som innebära brottsliga handlingar kan t. ex. ges formen av en objektiv skildring, ehuru undertonen i artikeln kan vara ett prisande av dylika aktioner. Eller en artikelserie berörande en viss brottslig aktionsform kan vara distribuerad från visst håll för användning i olika länder, och det kan varnas för användning av denna aktionsform, där den icke har stöd bland de breda massorna. I dessa fall kan naturligtvis uppkomma tvekan huruvida ett försök att här förleda till brott föreligger.

Delvis torde uteblivandet av åtal ha varit ett utslag av en allmän politik. Vid bestämmandet av den hittills följda politiken lära de skäl, som anförts mot ingrepp överhuvudtaget mot ifrågavarande politiska riktningar, ha inverkat. Det är tydligt att de ha sin största vikt just då det gäller yttrande- och tryckfrihet. Kommittén har redan i fråga om den behandling, som i

allmänhet bör komma dessa politiska riktningar till del, efter granskning av dessa skäl antytt att en åtstramning är önskvärd. En sådan ändring i den allmänna behandlingen av dem torde innebära som en naturlig följd ett strängare handhavande av de medel lagen lämnar för bekämpande av missbruk av yttrande- och tryckfriheten. Kommittén har därmed ingalunda velat förorda någon formell tillämpning, som skulle föra till en forcerad åtalskampanj. Tvärtom framgår av de riktlinjer, som kommittén antagit till ledning på detta speciella område, att kommittén tänkt sig åtalsrätten utövad med den urskillning som ämnets stora ömtålighet kräver.

Emellertid torde dessutom en bidragande orsak till återhållsamheten i fråga om anställandet av åtal ha varit förhållanden, som sammanhånga med det system vår TF uppbyggt i avsikt att med säkra garantier omgärda tryckfriheten och noga begränsa de inskränkningar däri som påkallas av möjligheten till missbruk. Detta system innehåller åtskilliga i vår allmänna straff- och processrätt okända anordningar och kännetecknas av en viss stelhet och formalism. Detta förhållande måste helt naturligt återverka på de möjligheter, som TF lämnar till ingripande mot rörelser vilka i särskilt hög grad i sin verksamhet missbruka tryckfriheten.

Då kommittén går att undersöka i vad mån brister i dessa hänseenden förekomma som gå att avhjälpa, syftar kommittén icke till upphävandet av sådana anordningar vilka måste anses som väsentliga för att garantera tryckfriheten. Detta följer redan av de allmänna riktlinjer kommittén angivit för de åtgärder som kunde komma i fråga. Kommittén vill inskränka sig till att föreslå sådana ändringar, som icke rubba det av TF uppbyggda systemet i dess stora grunddrag men som ändock kunna vara av vikt för ett effektivare bekämpande av missbruk av tryckfriheten.

Utsträckt rätt för allmän åklagare att åtala förgripelser mot ämbets- och tjänstemän.

Ett för ytterlighetspartiernas propaganda karakteristiskt drag är att som medel vid nedsvärtandet av samhället och samhällsordningen framställa ämbets- och tjänstemännen såsom mindervärdiga individer och härvid även indraga förhållanden som icke beröra deras tjänst. Trafiken fortgår ostört, då de angripna helt naturligt icke vilja underkasta sig omaket och kostnaderna att stämma. Det synes som om samhället härvidlag har ett intresse att söka ingripa och få agitationen att ålägga sig större måtta.

Gällande rätt m. m.

Enligt strafflagen behandlas smädelse och ärekränkning mot ämbets- och tjänstemän eller därmed likställda antingen såsom ett brott mot staten i 10 kap. eller ock såsom vanlig ärekränkning i 16 kap. Vidare finnas såsom förut nämnts bestämmelser på spridda ställen i 8 och 9 kap. om

smädelser mot Konungen, riksdagen¹, främmande makts regent m. fl. För brottslighet enligt 10 kap. förutsättes, att smädelsen skall ha skett i eller för ämbetet, d. v. s. medan ämbets- eller tjänstemannen befinner sig i utövning av sin befattning vare sig å tjänstelokalen eller vid förrättning annorstädes eller ock så att ämbetsmannen utsättes för ärekränkning i anledning av en ämbetsåtgärd eller sin förvaltning av ämbetet eller i anledning av innehavet av ämbetet. Dessa brott lyda under allmänt åtal. Enligt 16 kap. 15 § faller ärekränkning under allmänt åtal endast om den skett i eller för någons ämbete eller tjänst, men får i övrigt med visst undantag som i detta sammanhang saknar intresse, endast åtalas av målsäganden. Nämnda bestämmelser måste tolkas så, att allmän åklagare ej kan åtala sådana ärekränkningar mot en ämbets- eller tjänsteman, som endast innebära missaktning eller göra intrång i hans rätt att betecknas såsom en oförvitlig samhällsmedlem, även om avsikten varit att därigenom låta honom framstå såsom olämplig för sin befattning.

Därest smädelsen begås i tryckt skrift gäller TF:s motsvarande bestämmelser i § 3 mom. 8, däri stadgas, att brottet skall straffas efter allmän lag. Vad angår åtalsrätten stadgas i § 5 mom. 11 TF, att om enskilda personer angripas i tryckt skrift och det ej sker i och för deras ämbete, må endast målsäganden anställa åtal. Tryckfrihetsförordningen känner sålunda icke begreppet angivelsebrott.

Åtgärder i förevarande hänseende påyrkas i till kommittén inkommet yttrande från *militärbefälhavaren för övre Norrland*. Han anför:

»Smädliga uttryck om rikets ämbets- och tjänstemän i och för ämbetet, som icke beivras, äro, vad militära sådana beträffar, så vanliga, att det tillåtliga häri nästan ingått i allmänna medvetandet. Personliga angrepp mot militärt befäl på grund av denna egenskap eller angrepp på grund av dess utövande av tjänsten böra straffbeläggas samt åligga allmän åklagare att efter anmälan beivra.»

Utländsk rätt.

Beträffande de övriga nordiska länderna må nämnas att för tjänstemän stadgas plikt att i och utom tjänsten visa sig värdiga det förtroende och den aktning tjänsten kräver.² Angående åtalsrätten för smädelse mot tjänsteman gälla följande bestämmelser:

I *danska* strafflagen stadgas i 121 § straff för den som med hån, okvädingsord eller annat förnärmande tilltal »overfalder» tjänsteman under utförande av hans tjänst eller i anledning av denna. Detta lyder under allmänt åtal. Beträffande övriga ärekränkingsbrott gäller, att dessa endast få åtalas av målsägande men att tjänsteman som beskylls för ett förhållande som kan medföra mistning av hans tjänst må kunna påkalla allmänt åtal. Vid 1934 års riksdag framlades i samband med ett lagförslag om förbud mot politiska kårer även ett förslag om tillägg till 121 § strafflagen, varigenom däri upptogs straff för den som på i lagrummet angivet

¹ På grund av regeringsformen § 110 skola enskild riksdagsman, riksdagens fullmäktige m. fl. åtnjuta skydd mot förolämpning på samma sätt som ämbetsmän.

² Jfr sid. 288 f.

sätt omtalade tjänstemän i anledning av utövandet av deras tjänst eller uppdrag. Lagändringen avsåg egentligen att dylika brott skulle åtalas av allmän åklagare. Dock föreslogs, att åtalet skulle förfalla om den förorättade själv önskade det. Justitieministern anförde såsom skäl för förslaget, att det upprepade gånger hänt, att tjänstemän i utövande av sitt värv omtalats på ett förnärmande sätt i pressen eller på offentliga möten. Det danska journalistförbundet uttalade sig emellertid mot detta lagförslag och det fullföljdes icke.

Beträffande *Finland* må erinras om stadgandet i strafflagen (kap. 27 § 8), att smädelse eller förolämpning ej må åtalas av allmän åklagare, där ej målsäganden eller den myndighet som blivit kränkt anmält brottet till åtal. I uppviolingslagen (1934) stadgas, att om vanlig ärekränkning (enligt kap. 27 SL) offentligen i folksamling eller genom tryckt skrift riktar sig mot innehavare av »politiskt eller allmänt medborgerligt uppdrag» och är ägnat att giva upphov till sådan uppfattning, att den kränkte är ovärdig det förtroende, som han i sin verksamhet behöver, straffskärpning skall äga rum samt åklagaren äga väcka åtal även om målsäganden icke anmält brottet till åtal, dock ej såvida målsäganden på därom av åklagaren gjord förfrågan skriftligen avböjer åtalet. I propositionen till lagen uttalades, att ett personligt skymfande av innehavare utav politiskt eller allmänt medborgerligt uppdrag, varvid ej ens privatlivet skonats, blivit så gott som sed, vilket förgiftat det politiska livet och utgjorde hinder för ett under alla förhållanden nödvändigt förtroendefullt samarbete mellan medborgarna.

Enligt *norska* strafflagen (§ 251) kan ärekränkning åtalas av allmän åklagare om den verkställts mot någon under utövning av offentlig tjänst eller i anledning av tjänsten eller om offentlig tjänsteman beskyllts för handling eller förhållande som kan ådraga honom straff eller tjänstens förlust.

K o m m i t t é n:

Ämbets- och tjänstemän samt innehavare av allmänna uppdrag få givetvis finna sig i att genom sin offentliga verksamhet inom vissa gränser ge sig till pris åt allmänhetens kritik och kunna icke begära att härvid åtnjuta samma hänsyn som möjligen kan medgivas på det rent privata området. Men de måste å andra sidan beredas effektivt skydd mot kränkningar som minska den auktoritet och det förtroende de böra äga. Förut har framhållits att i sig själva straffbestämmelserna måste anses tillräckliga vare sig ärekränkningen skett i och för ämbetet eller tjänsten eller den därförutan har till syfte att nedsätta vederbörande såsom innehavare av ämbetet eller tjänsten. Det torde däremot vara en brist att sistnämnda slag av kränkningar ej falla under allmänt åtal. Den enskildes obenägenhet att taga initiativ till rättegång vid dylika kränkningar är troligen en av anledningarna till de ohämmade överdrifter som härutinnan ofta komma till uttryck i agitationen.

Den avgörande synpunkten för frågan huruvida åtalet av ett brott skall överlämnas åt åklagaren är om det allmännas intresse därav är så pass framträdande eller rättskränkningen är av sådan art, att reaktionen från statens sida bör bero av statens eget initiativ. Ur denna synpunkt synes en utvidgning av åtalsrätten beträffande ärekränkingsbrott mot ämbets- och tjänstemän samt med dem likställda vara påkallad. Staten har ett

direkt intresse i att ämbets- eller tjänstemannens auktoritet och förtroende för dem bibehålles. Det må också erinras om, att åtalsrätten utomlands i detta fall i regel är mera utsträckt än hos oss. Kommittén föreslår därför sådant tillägg till 16 kap. 15 § SL, att då ärekränkning visserligen icke avser den kränktes ämbete eller tjänst men förhållande utom ämbetet eller tjänsten av beskaffenhet att den kränkte därigenom kan anses ovärdig det förtroende och den aktning som tjänstens behöriga utövning kräver, allmän åklagare må åtala sådant brott. Det torde ligga i sakens natur att, om ärekränkningen innehåller viss beskyllning, den förfördelade blir hörd, innan åtal anställes, och att detta i undantagsfall kan föranleda därtill att åtal ej anställes. Motsvarande ändring i TF föreslås.

Ansvarigheten för utgivande av periodiska skrifter.

Det är allbekant, att de nuvarande stadgandena om ansvarig utgivare lämnat utvägen för de verkligt ansvariga att skjuta straffrisken från sig på en bulvan, en s. k. »ansvaring». Denna utväg torde i stor utsträckning ha utnyttjats vid utgivandet av tidningar, som utgöra språkrör för ytterlighetspartierna. Det är ett gammalt önskemål att få slut på detta system, och kommittén anser att frågan i detta sammanhang bör upptagas och bringas till lösning. Det nuvarande systemet måste anses som ett svårt missförhållande ur rättsordningens och rättskänslans synpunkt, och detta minskas ej därav att dessa lejda ansvaringar ofta av mera ideella bevekelsegrunder än för penningar åtaga sig straffet. För stävjandet av de missbruk av tryckfriheten, som här förut påpekats, är det av vikt att detta missförhållande rättas.

Gällande rätt och föregående behandling av frågan.

TF:s allmänna regler om ansvar för tryckt skrifts innehåll äro helt olika mot vad som gäller enligt allmänna straffrättsliga regler. Utom för vissa särskilda fall, som här förbigås, kunna TF:s regler sammanfattas på följande sätt: För innehållet i en icke periodisk skrift ansvarar författaren ensam, således med uteslutande av medarbetare och andra som enligt allmänna rättsregler skulle betraktas som delaktiga i brottet. Kan ej s. k. namnsedel — en förseglad av två personer till riktigheten styrkt uppgift om författaren, som denne har att avlämna till boktryckaren — företes av den senare och ger sig författaren icke självmant tillkänna vid rätten, drabbas boktryckaren av ansvaret (§ 1 m. 8). Företes väl namnsedel men har författaren däri angivits oriktigt eller icke alls angivits eller uteblir han utan laga förfall från svaromål stå namnsedelsvittnena ansvaret (§ 1 m. 6). Annan bevisning om författarens identitet än ovan nämnts må ej förekomma. Åklagaren äger för sin del icke förebringa någon som helst

bevisning i berörda avseende. Sprider någon skrift, varå boktryckarens namn icke utsatts, blir skriftspridaren ansvarig om boktryckaren eller författaren ej kan upptäckas (§ 1 m. 12).

Vad angår periodisk skrift, d. v. s. tidning eller tidskrift som utkommer i nummerföljd eller på bestämda tider, gäller, att den skall ha en ansvarig utgivare, vilken ensam bär författaransvaret för hela tidningens innehåll, oberoende av huru stor eller liten del han i verkligheten haft i en åtalad artikel, signerad eller ej, samt oberoende av om författaren anmäler sig vilja ansvara därför (§ 1 m. 7). Att en utgivare av laga förfall såsom sjukdom, bortresa el. dyl. är förhindrad att vaka över sin tidnings innehåll befriar honom icke från ansvar. En oriktig uppgift eller ett obefogat omdöme kan förklaras brottsligt även om det blivit beriktigt eller återtaget. Med utgivare förstås den som är försedd med justitieministerns bevis att intet hinder emot skriftens utgivande förekommer. För att erhålla dylikt s. k. hinderslöshets- eller tillståndsbevis erfordras att utgivaren med företeende av prästbetyg anmäler sig hos justitieministern samt uppger skriftens titel och tryckningsort. Är sökanden ej förklarad ovärdig att föra annans talan, skall hinderslöshetsbevis meddelas honom (§ 1 m. 4). Därvid undersökes emellertid, att icke annan har hinderslöshetsbevis för tidning med samma namn. Om ett bolag bildats för utgivande av en tidning, blir det ej bolaget som får utgivningsrätten utan den hos bolaget anställde ansvarige utgivaren. Skulle denne bli uppsagd från sin befattning måste nytt bevis utfärdas för efterträdaren. Intet hindrar, såsom förut nämnts, att beviset utställas för en person, som blott tjänstgör såsom bulvan och ingenting har med tidningens ledning att skaffa, varvid alltså den verkliga ledaren går fri från straff. — En periodisk skrift som utgives utan hinderslöshetsbevis bör beträffande ansvaret betraktas på samma sätt som en icke periodisk skrift för vilken namnsedel ej avlämnas. Om boktryckare utan att vara försedd med hinderslöshetsbevis trycker dagblad eller periodisk skrift skall han böta och skriftens utgivande inställas, intill dess anmälan gjorts (§ 4 m. 2). — Det ansvar som åligger utgivare understrykes särskilt genom TF:s straffbestämmelser. Utgivare av dagblad och periodiska skrifter »vare framför andra erinrade om ett rätt bruk av tryckfriheten, och umgälles utgivarens förbrytelse, genom sådant blad, dubbelt i alla de fall, där med penningar pliktas» (§ 4 m. 7).

Ansvar enligt TF utkräves alltså utan prövning om subjektiv skuld och oberoende av huruvida vederbörande är verkligt delaktig eller ens vet av skriftens innehåll.

Redan vid 1869 års riksdag framlades motionsvis förslag till ändring av TF:s ansvarighetsregler med syfte bl. a. att hindra tidningsutgivare att överflytta ansvaret på bulvaner. Konstitutionsutskottet, som i anledning av motionerna och inom utskottet väckta förslag underkastade förordningen en

granskning, uppgjorde förslag till ändringar i förordningen, som bl. a. avsågo att överflytta ansvaret i första hand på boktryckaren. Förslaget härutinnan antogs av första men avslogs av andra kammaren. Skälet för avslag var särskilt, att utskottet ansågs icke hava tagit nödig hänsyn till det samband, vari frågan om ansvarigheten stod till frågan om en förbättrad sammansättning av juryn. I det av *konstitutionsutskottet* uppgjorda förslaget till ny TF 1871 föreslogs i fråga om ansvarigheten för periodisk skrifts innehåll, att denna skulle åligga den som i egenskap av utgivare bestämt skriftens innehåll. Härmed avsågs, att utgivaren icke skulle svara, om han av laga förfall, såsom sjukdom, bortresa o. dyl., vore förhindrad vaqa över skriftens innehåll. Bestämmelserna om tillståndsbevis föreslogos avskaffade, men hos justitiekanslern, — till vilken övervakningen av tryckta skrifers innehåll skulle överflyttas — eller till hans ombud skulle, innan tidning utgavs, uppgivas namnet på den person som i egenskap av utgivare bestämde innehållet i skriften, och utgivarens namn skulle finnas tryckt på varje nummer av tidningen. Om förändring härutinnan skedde, skulle även detta anmälas. Om utgivaren icke vid den tid då skriften utgavs hade fast bostad i riket och där vistades eller icke var i åtnjutande av personlig frihet, skulle boktryckaren svara. Förslaget antogs av första kammaren men återförvisades i dess helhet av andra kammaren i anledning av åtskilliga mot detaljbestämmelserna i förslaget framställda anmärkningar. Då tiden ej medgav utskottet att före riksdagens slut vidtaga nya åtgärder i anledning av återremissen, förföll frågan vid denna riksdag.

Vid 1872 års riksdag framlade *konstitutionsutskottet* nytt förslag till TF, däri utskottet liksom förut lade ansvaret för periodisk skrift uteslutande på utgivaren under förutsättning att dennes namn angavs å skriften. För att kunna godkännas som ansvarig utgivare av tidning erfordrades att vara i riket bosatt svensk undersåte, ha fyllt 15 år och ej vara för brott häktad, avvita eller genom sjukdom eller ålderdomssvagheter berövad förståndets bruk samt i åtnjutande av medborgerligt förtroende. Den som i sviklig avsikt utsatte orätt utgivarnamn å skrift skulle straffas för bedrägeri. Förslaget antogs av första men avslogs av andra kammaren.

1887 års *regeringsförslag* till ny TF är av särskilt intresse därutinnan att det tillkom under en tid, då lagstiftning mot politiska ytterlighetsriktningar stod på dagordningen. Däri stadgades, att å varje nummer av tidningen skulle utsättas namnet på den som i egenskap av huvudredaktör hade inseende över skriftens utgivande och ägde bestämma dess innehåll. Författare till uppsats i tidning svarade jämte huvudredaktören för uppsatsens innehåll, om han namngivit sig eller åtagit sig ansvar. I sådant fall skulle rätten, därest den funne det skäligt, äga nedsätta straffet för huvudredaktören under vad i allmänhet borde å brottet följa. För att undanröja uppfattningen att den som hos chefen för justitiedepartementet uppgivits såsom utgivare också nödvändigt måste antagas vara det, föreslogs borttagande av

skyldigheten att meddela denna uppgift. Innan första numret av tidning eller tidskrift utgavs, skulle förläggaren till justitiekanslern, till vilken jämväl enligt detta förslag övervakningen skulle överflyttas, avlämna skriftlig anmälan upptagande skriftens titel och tryckningsort samt förläggarens namn. Om förändring härutinnan ägde rum, skulle detta anmälas. Huvudredaktör finge endast den vara som vore svensk undersåte, rådde över sig och sin egendom, åtnjöt medborgerligt förtroende och personlig frihet samt vore bosatt inom riket. Om huvudredaktören genom förfall vore hindrad att utöva inseende över tidningens utgivning och bestämma dess innehåll, finge han i regel icke låta å tidningen uppgiva sig såsom huvudredaktör. Man hade tänkt sig, att föreskriften om att huvudredaktörens namn skulle anges å tidningen, vilket tillika lämnade domstolarna någon vägledning vid prövning av frågan vem som vore huvudredaktör eller ej, skulle i sin mån stävja bruket av lejda ansvaringar, då en tidning, som vore mån om sitt anseende, svårigen skulle vilja vedervåga detta genom att inför allmänheten uppträda med ett uppenbarligen falskt redaktörsnamn. Förslaget förutsatte emellertid uttryckligen möjligheten därav, att uppgiften kunde vara oriktig, och belade en sådan uppgift med straff alldeles oberoende därav, huruvida skriftens innehåll vore brottsligt eller icke. Straffskärpning skulle inträda om skriftens innehåll var brottsligt. En skenredaktör skulle aldrig ansvara för skriftens innehåll, utan skulle sådant ansvar åligga den verkliga redaktören, eller, om det ej kunde visas, vem han vore, förläggaren, vilken jämväl borde bära ansvaret för skriftens innehåll, då han till redaktör antagit någon, som saknade erforderliga kvalifikationer. Efter förläggaren skulle boktryckaren svara. Förläggaren skulle även subsidiärt svara för böter samt skadestands- och rättegångskostnader som ådömdes huvudredaktören. Då det allmänna rättsmedvetandet ej kunde känna sig tillfredsställt därmed, att huvudredaktören under en längre sjukdom eller bortresa stode som ansvarig för vad i tidningen förekomme, varemot det ej låge någon juridisk orimlighet däri, att han underginge straff för vad som brutits på hans ansvar, om han under en kortare tids hinder för honom att bestämma skriftens innehåll bibehölle redaktörskapet i egen person, fullt litande på sin redaktionspersonals uppmärksamhet och goda vilja, stadgades, att om huvudredaktör av tidning vore genom tillfälligt förfall hindrad att utöva inseende över tidningens utgivning och bestämma dess innehåll, finge han ändock under en tid av högst åtta dagar låta å tidningen uppgiva sig såsom huvudredaktör, och vore han, där så skedde, ansedd såsom huvudredaktör av tidningen även under denna tid. — 1887 års förslag blev på grund av mellankommande riksdagsupplösning aldrig behandlat av riksdagen.

I anledning av en motion vid 1908 års riksdag avlät riksdagen en skrivelse, däri framhölls nödvändigheten av reformer rörande vissa delar av tryckfrihetsprocessen, i syfte även att göra slut på det av en allmän opinion sedan länge utdömda systemet med s. k. ansvaringar.

I det bl. a. med anledning av denna riksdagsskrivelse utarbetade *kommittébetänkandet 1912* upptogs i förevarande del såsom huvudstadgande att för innehållet av tidning eller tidskrift huvudredaktören skulle ansvara. Funnes ej behörig huvudredaktör, eller kunde det ej visas vem han vore, skulle förläggaren vara ansvarig. Funnes ej särskild förläggare eller kunde det ej visas vem han vore eller kunde i anseende till ålder eller sinnesbeskaffenhet ansvar ej ådömas honom eller var han vid den tid då skriften utgavs icke bosatt i riket och kunde han i sistnämnda fall ej heller, då ansvaret gjordes gällande, anträffas här i riket, skulle boktryckaren ansvara. — Utövades under tillfälligt förhinder för huvudredaktören hans befattning av ställföreträdare, vars namn vore eller bort vara utsatt å skriften, skulle i fråga om ansvar för innehållet ställföreträdaren vara ansedd såsom huvudredaktör. — Vidare stadgades såsom särskilda föreskrifter för utgivning av tidning eller tidskrift bl. a.: Å varje nummer eller häfte av tidning eller tidskrift skulle vid skriftens titel utsättas namnet på den, som i egenskap av huvudredaktör hade inseende över skriftens utgivning och ägde bestämma dess innehåll. Försummades det, skulle boktryckaren straffas med böter. Huvudredaktör av tidning eller tidskrift finge endast den vara, som vore svensk medborgare, myndig, åtnjöte medborgerligt förtroende och personlig frihet samt vore bosatt inom riket. Vore huvudredaktör icke, jämlikt vad nu är sagt, behörig, skulle såväl huvudredaktören som förläggaren och boktryckaren, den sistnämnde där han ägt vetskap om förhållandet, straffas med böter. Uppgavs å tidning eller tidskrift för skens skull såsom huvudredaktör annan person än den verkliga huvudredaktören, skulle såväl den verkliga huvudredaktören som ock den uppgivne ävensom förläggaren, de sistnämnda där uppgiften tillkommit med deras vetskap, straffas med böter. Hade skriftens innehåll förklarats brottsligt, finge straffet höjas till fängelse. Vore huvudredaktören genom sjukdom, bortresa eller annat tillfälligt förfall hindrad att utöva sin befattning, kunde å tidningen eller tidskriften jämte hans namn angivas namnet å den, som i egenskap av hans ställföreträdare under tiden hade inseende över skriftens utgivning och ägde bestämma dess innehåll. Hade hindret fortvarat mera än fjorton dagar, skulle sådan uppgift alltid äga rum. Försummades det, skulle ställföreträdaren ävensom förläggaren straffas med böter. Vad sålunda vore sagt om huvudredaktör, skulle äga motsvarande tillämpning i fråga om ställföreträdare för honom. Innan första numret av tidning eller tidskrift utgavs skulle huvudredaktören till justitiekanslern — å vilken övervakningen av TF:s efterlevnad skulle överflyttas — mot bevis avlämna skriftlig anmälan, innehållande uppgift å skriftens titel och tryckningsort samt huvudredaktörens namn. Skedde förändring i något av dessa hänseenden, skulle förändringen ofördröjligen anmälas på samma sätt. Hade anmälan, som nu sagts, icke skett i behörig tid, skulle såväl huvudredaktören som boktryckaren för varje gång åtal skedde straffas med

böter. — I övrigt bibehöll förslaget i huvudsak nu gällande regler om anonymitetsskydd för författaren. Förläggaren gjordes ansvarig för böter samt skadestånd och rättegångskostnadsersättning som huvudredaktören ådroge sig.¹

I *motiven* till 1912 års betänkande anfördes beträffande dessa stadganden bl. a. (s. 68 f.):

»Den praktiskt viktigaste uppgiften är därvid att göra ett slut på 'ansvarings'-systemet inom den periodiska pressen, och fastslå den regel, att den *verkliga* ledaren av en tidning eller tidskrift också är den, som har att stå ansvaret för dess innehåll. Denne ledare är, för att förekomma all förblandning med den nuvarande 'ansvarige utgivaren', i anslutning till förslagen från 1870-talet och i ordagrann överensstämmelse med 1887 års kungl. förslag, i själva lagtexten definierad såsom den som 'i egenskap av huvudredaktör har inseende över skriftens utgivande och äger bestämma dess innehåll'.

Något anonymitetsskydd är tydligen ingalunda på sin plats i fråga om den, som i den offentliga diskussionen valt att intaga en så framträdande ställning som ledarskapet av en periodisk publikation innebär, utan tvärtom måste det betraktas såsom nyttigt och nödigt, att hans person är allmänt känd. Förslaget har därför föreskrivit, att huvudredaktörens namn skall vara å varje nummer utsatt. Denna föreskrift har sin motsvarighet i de flesta presslagar och legaliserar ju för övrigt blott vad här i landet plägat betraktas såsom god publicistisk sed. Skulle sådan uppgift emellertid saknas eller finnas falsk, måste det uppenbarligen vara åklagare eller målsägare medgivet att föra bevis om vem den verkliga redaktören är.»

Efter hänvisning till de anmälnings- och ordningsföreskrifter för den periodiska pressen, som förslaget upptog, anfördes i fortsättningen:

»Om de nyss anförda stadgandenas lämplighet såsom allmän basis för ansvarigheten för den periodiska pressen torde knappast mycken meningsskiljaktighet råda. Vanskligare äro en del frågor om deras mer eller mindre modifierade tillämpning under vissa förhållanden. De mera betydelsefulla bland dessa skola här något beröras.

Ett av gammalt debatterat spörsmål är huruvida huvudredaktören skall i sista hand bära ansvaret och bära det ensam även i sådana fall, där en artikels författare framträtt öppet under namn, eller i allt fall vid inträffat åtal själv önskar att få stå ansvaret. Anonymitetens rätt komme ju härav tydligen icke att kränkas. Men det är likvisst, såvitt kommitterade kunnat utröna, inom den svenska pressen alldeles ingen önskan, att ett dylikt författare-ansvar eller medansvar skulle införas. Man anser nämligen, att därigenom till pressens skada den auktoritativa ställning skulle försvagas, vilken huvudredaktören nu med stöd av sin allenaansvarighet för skriftens innehåll intager gent emot redaktionsmedlemmar och allmänheten. Då dessutom ur principiell synpunkt den ifrågavarande anordningen också måste betecknas såsom åtminstone tveklaktig till sitt berättigande, har den ej i förslaget upptagits.

En andra fråga är den, om det borde tillåtas att ansvaret för en tidning uppdelas på cheferna för de olika huvudavdelningarna, med eller utan medansvarighet för huvudredaktören. Det yttre villkoret vore tydligen, att i tidningen på något sätt

¹ I denna del var en ledamot av kommittén, redaktören *Hallgren*, skiljaktig under motivering att lagstiftningen ej borde räkna något finger åt finansväldet i pressen.

utmärktes gränserna för de särskilda avdelningarna. För en sådan rätt talar med en relativ giltighet det skäl, att man härigenom komme närmare den ideala förut-sättningen för redaktörsansvaret, nämligen att redaktören varit i tillfälle att granska allt tidningens innehåll, innan det fått inflyta. Men *mot* densamma talar åter med styrka såväl samma betänklighet, som nyss omnämndes, nämligen försvagad ledare-auktoritet, som ock den onekliga fara för ett nytt bulvansystem, som den skulle innefatta. Icke heller en sådan rätt har därför förslaget velat medgiva.

Ett tredje och enligt kommitterades uppfattning synnerligen grannliga spörs-mål är, hur ansvarigheten skall förläggas under en tid, då huvudredaktören av sjukdom, offentligt uppdrag eller andra skäl är förhindrad att utöva sin verksamhet.

Ett svar på detta spörs-mål i lagen själv synes påkallat även ur den vidare syn-punkt, att därmed gives domstolarna en erforderlig ledning vid bedömande av den för det nya systemets tillämpning högviktiga frågan, hur strängt man har att uppfatta definitionen på huvudredaktör. Det är nämligen att förutse, att det icke alltid blir så lätt att avgöra om en person kan anses fungera såsom sådan endast till namnet eller även i verkligheten. Det är tydligen här icke fråga blott om sådana fall, där ett bulvansystem kan misstänkas, utan ock om fullt lojala för-hållanden. Personligt hänsynstagande till en tillförene förtjänstfull, numera för sitt värv icke fullt skickad redaktör kan exempelvis medföra ett mellantillstånd av något oklar karaktär.

I främsta rummet måste man av domstolarnas praktiska takt förvänta, att icke lagens avsikter och andemening förvrides, vare sig genom ett slappt handhavande, som återför oss till ansvaringsystemet, eller genom ett småaktigt rigoröst be-traktelsesätt, som fäster sig vid ett omedelbart handläggande av löpande ärenden eller vid ett rent tillfälligt vikariat i stället för vid den stadigvarande överled-ningen. Men det torde ändock icke vara betydelselöst, att en antydning om den gyl-lene medelvägen finnes att hämta i lagens egna stadganden. Härför lämpar sig den reglering av ansvarigheten i händelse av redaktörsgöromålens uppehållande genom vikarie, som i och för sig lär vara av behovet påkallad.

I 1887 års förslag stadgades, att redaktören icke längre fick uppgiva sig såsom sådan, ej heller betraktas såsom sådan, om han mera än åtta dagar av tillfälligt förfall varit ur funktion. Ett sådant stadgande skulle innebära, att ett par veckors sjukdom eller rekreationsresa eller — för landsorten — ett riksdagsmannaupdrag nödvändigt medförde ett verkligt eller rättare sagt två verkliga redaktörsskiftet, som ock måste på bladet angivas. I denna form måste en sådan regel sägas in-gripa som ett onödigt och obilligt tvång på naturliga sakförhållanden. Både en tidnings eget, dess läsekrets', och slutligen även samhällets intressen äro endast betjänta av en viss kontinuitet i tidningens ledning, och det är då blott ett rimligt krav, att när denna kontinuitet i verkligheten forbestår, tidningen icke skall tvingas att själv giva sig sken av motsatsen. Detta synes kunna undvikas genom en till-låtelse för huvudredaktören att under förfallotiden kvarstå som huvudredaktör, men under villkor, att där förfallet är av längre varaktighet jämväl utsättes nam-net på ställföreträdaren, som ock kommer att uppbära redaktörsansvarigheten. Gränsen, inom vilken ett förfall ej behöver medföra en dylik skyldighet, synes lämpligen kunna vidgas till fjorton dagar. Genom fordran på »tillfälligt förfall» torde hava förekommit, att ett sådant missbruk innästlar sig, att en i verklig-heten ej vidare fungerande redaktör söker uppehålla skenet av redaktörskap exempelvis genom att vid enstaka tillfällen handlägga något redaktionsarbete. — Finner en huvudredaktör önskligt att även vid kortare förfall än fjorton dagar överflytta ansvaret på sin vikarie, synes lagen icke böra lägga hinder i vägen för en sådan anordning. — — —»

I av publicistorganisationerna gemensamt avgivet yttrande över förslaget uttalades beträffande ansvarighetssystemet såsom självfallet att de principer på vilka det tryckfrihetsrättsliga ansvarighetssystemet vilade borde bibehållas och framhölls, att icke blott den svenska publicistvärlden utan även det svenska samhället av gammalt med synnerlig värme och enhällighet omfattade reglerna om tidningsutgivarens allenaansvarighet och förbudet mot artikelförfattarens efterforskande såsom ett av det fria ordets viktigaste värn.¹

K o m m i t t é n:

I överensstämmelse med vad som uttalats i de äldre förslagen till ny TF anser kommittén det ej böra ifrågasättas att frånga de grunder, på vilka det tryckfrihetsrättsliga ansvarighetssystemet för den periodiska pressen i vårt land vilar. Regeln om tidningsutgivarens allenaansvarighet betraktas hos oss som ett oundgängligt skydd för anonymitetsrätten och ett av det fria ordets viktigaste värn.

Däremot torde någon egentlig meningsskiljaktighet ej förefinnas därom att den verkliga utgivaren bör svara för innehållet i periodisk skrift och att det s. k. ansvaringsystemet bör förbjudas. Detta har icke något att göra med garantierna för tryckfriheten, och olägenheterna därav ha redan påpekats. I överensstämmelse med 1912 års förslag föreslås, att ansvaret skall åvila den person som i egenskap av utgivare äger utöva inseendet över skrifterns utgivande och bestämma dess innehåll. Det avgörande därvidlag torde, med hänsyn till huru förhållandena i praktiken gestalta sig, böra vara utövat av det stadigvarande överinseendet över redaktionsarbetet.

Vad beträffar det närmare reglerandet av utgivarens ansvar och de bestämmelser som erfordras härutinnan ansluter sig kommittén i allt väsentligt till 1912 års förslag.

Någon uppdelning av ansvaret för olika delar av tidningen har sålunda ansetts icke böra äga rum.

Kommittén har icke ansett sig böra såsom »huvudredaktör» beteckna den ansvarige, då numera i större tidningsföretag den person, åt vilken denna titel givits, ofta icke utövar den ledning som här avses.

Såsom villkor för att få fungera såsom utgivare uppställas fordran, att vara i riket bosatt svensk medborgare, myndig, samt icke vara förklarad ovärdig att i rikets tjänst vidare nyttjas eller ådömd straffpåföljd enligt 2 kap. 19 § strafflagen.

Meddelandet av hinderlöshetsbevis hänger så tillsammans med den gamla ansvarighetsregeln, att med den ändring som göres i denna bestämmelsen därom icke synes böra bibehållas. Hinderlöshetsbeviset skulle med den nu

¹ Vid 1934 års riksdag framlades en motion (II kam., nr 156), däri påyrkades åtskilliga reformer på tryckfrihetslagstiftningens område, bl. a. avskaffande av ansvaringsystemet i fråga om periodiska skrifter. Motionen avstyrktes av konstitutionsutskottet (utl. nr 18), under hänvisning till de pågående utredningarna angående ändringar i tryckfrihetsprocessen m. m., och avslogs.

föreslagna ansvarighetsregeln få en väsentligen ändrad funktion. Dess verkliga betydelse bleve närmast att angiva att hinder ej ansetts möta mot begagnandet av det namn som för tidningen uppgivits. Frågan om skydd för tidnings namn har emellertid ej med tryckfrihet att göra. Ett behov av sådant skydd finnes, men detta bör tillgodoses på annat sätt. Kommitténs förslag förutsätter att särskilda bestämmelser för ändamålet utarbetas. Kommittén har emellertid ansett detta ligga utanför sitt uppdrag.

Ansökan om hinderslöshetsbevis har ersatts med en enkel anmälan till den övervakande myndigheten. Vidare har föreskrift meddelats om utsättande av utgivarens namn å varje nummer eller häfte av tidning eller periodisk skrift. Är utgivaren av sjukdom, bortresa eller annat tillfälligt förfall hindrad att utöva sin befattning, synes förhållandet i nära överensstämmelse med 1887 och 1912 års förslag böra ordnas så, att i utgivarens ställe kan och i vissa fall bör utses en ställföreträdare, vars namn jämte utgivarens utsättes å tidningen och som på grund av sin befattning med ledningen av redaktionsarbetet bör övertaga ansvaret. Skyldigheten att utse sådan ställföreträdare synes emellertid av de i 1912 års betänkande anförda skäl icke böra inträda annat än då hindret överstiger 2 månader. Genom en sådan utsträckning av den tid, under vilken ställföreträdare icke behöver angivas, vinnes den fördelen, att vid vanligen förekommande hinder något ombyte i ledningen ej behöver utmärkas. Ur synpunkten av effektiviteten i ansvarighetssystemet synes en sådan anordning icke kunna väcka några betänkligheter. Då ansvaret vilar å den person, som, trots det tillfälliga hindret, på längre sikt framstår som utgivare, torde straffhotet för missbruk av tryckfriheten ha minst samma effekt, som om detta uppbures av den medarbetare, vilken under hindret sköter ledningen. Att utsträcka tiden utöver den föreslagna synes ur synpunkten av faran för ett nytt bulvansystem icke tillrådligt. Vid kortare förfall har utgivaren möjlighet att överflytta ansvaret på en vikarie. Lämpligheten härav kunde ur synpunkten av systemets effektivitet sättas i fråga. Det måste emellertid med den antagna principen vid vissa slag av förfall, såsom svår sjukdom eller avtjänande av straff, anses såsom naturligt att ansvaret skall även under kortare förfall kunna avlastas. För ställföreträdare bör helt naturligt gälla samma kvalifikationer och samma ansvar som för utgivare.

Den nya ansvarsregeln innebär att den verkliga utgivaren skall svara för innehållet i tidningen, även om annan angivits såsom utgivare. Det bör vara tillåtet att genom fri bevisning styrka vem den verkliga utgivaren är. Systemet förutsätter bestämmelser angående subsidiära ansvarsregler — utöver de i § 1 mom. 12 — för den händelse behörig utgivare ej finnes eller det ej kan visas vem han är. Att för sådan händelse boktryckaren under alla förhållanden bör komma i fråga att bära det subsidiära ansvaret synes naturligt och överensstämmer med TF:s eget system. Emellertid synes icke minst i de fall varom här är fråga ett ansvar för förlägga-

ren vara väl motiverat, och kommittén har därför jämväl på denna punkt ansett sig böra följa 1912 års förslag, som i ansvarskedjan mellan utgivaren och boktryckaren inskjuter förläggaren. Även för de personer, som subsidiärt komma att svara för tryckt skrift, bör ansvaret vara enahanda som för utgivaren (jfr § 4 mom. 7). I överensstämmelse med 1912 års förslag har kommittén ansett förläggarens ansvar böra utsträckas utöver det kriminella ansvaret. Om en förfördelad enskild part har att hålla sig endast till utgivaren, blir den rätt till skadestånd och rättegångskostnader, som kan ha tillerkänts honom, ofta nog illusorisk. Med hänsyn till den ställning förläggaren intager till det tidningsföretag, genom vilket brottet är begånget, synes det därför väl motiverat att pålägga honom ett sekundärt civilt ansvar för skadestånd och rättegångskostnad. Detta ansvar synes i sådana fall som intressera förevarande utredning ha en uppgift att fylla. Att, såsom skett i 1912 års förslag, utsträcka detta sekundära civila ansvar även till utdömda böter har kommittén icke ansett motiverat.

Kommittén har tagit under övervägande huruvida icke förläggaren borde inskjutas i ansvarighetskedjan jämväl i fråga om annan skrift än tidning eller periodisk skrift. Förläggarens ansvar synes där likväl icke böra införas annat än i samband med en allmän revision av ansvarighetsreglerna. Att en sådan är påkallad i åtskilliga avseenden synes framgå av 1912 års betänkande. Då en sådan allmän revision äger mindre intresse för uppnåendet av kommitténs syftemål, har kommittén emellertid icke ansett sig böra ingå på frågan. I den mån frågan icke ur andra synpunkter anses böra nu lösas, synes den bristande överensstämmelse, som med antagandet av kommitténs förslag skulle uppkomma mellan periodiska skrifter och andra i fråga om förläggarens ansvar, icke vara av den betydelse att den bör föranleda ett uppskov med frågans lösning beträffande de förra.

För de föreslagna bestämmelsernas genomförande erfordras ett flertal straffbestämmelser, som utformats efter mönster av de äldre förslagen. Om de av kommittén föreslagna stadgandena antagas, bör straffbestämmelsen i § 4 mom. 2 för boktryckare, som trycker periodisk skrift utan att vara försedd med hinderlöshetsbevis för utgivaren, utgå. Likaledes bör straffbestämmelsen i § 1 mom. 9 bibehållas endast för annan än periodisk skrift. För vinnande av större likformighet kan ifrågasättas att jämväl låta straffet i samma moment undergå jämkning. Uttrycket »dagblad eller periodiska skrifter», vilket torde vara liktydigt med periodisk skrift, har ansetts böra överallt utbytas mot sistnämnda kortare uttryck.

I detta sammanhang kan ifrågasättas att såsom gäller i flera främmande länder införa rätt för domstol att förbjuda utgivare av tidning att utöva sin befattning på viss tid, om han gjort sig skyldig till svårare eller upprepade missbruk av tryckfriheten. Dylika bestämmelser vill kommittén emellertid icke förorda. Därest bestämmelsen infördes som en fix regel, kunde den i

många fall komma att verka omotiverat hårt. Om återigen tillämpningen gjordes beroende av domstolens diskretionära prövning, kunde lätt en ojämn tillämpning bli följden. I de fall som här särskilt intressera skulle också lätt ett bulvansystem uppbyggas.

Skyldighet att beriktiga vilseledande uppgifter i periodiska skrifter.

Såsom ett led i motarbetandet av vilseledande uppgifter i pressen finnes i åtskilliga länder stadgad rätt för den som däri angripes att få infört beriktigande eller genmäle. Någon motsvarighet härtill finnes ej i svensk rätt.

Hithörande *utländska* bestämmelser innebära i regel, att den som vill bemöta ett i en tidning influet, honom direkt berörande uttalande har en i fråga om genmålet omfång och innehåll på visst sätt avgränsad rätt att ofördröjligen få detta genmäle i tidningen infört. Denna rätt skyddas genom straffbestämmelser för vägrat införande och genom domstols förståndigande vid vitesäventyr.

Såsom exempel på dylika stadganden må redogöras för de norska och franska bestämmelserna i ämnet.

I *norska* SL (§ 430) stadgas straff för utgivare av en tidning eller tidskrift, därest han vägrar att på begäran »av nogen umiddelbart vedkommende uforandret å opta en imøtegåelse av i bladet eller tidsskriftet inneholdte anførsler av faktisk art, såfremt imøtegåelsen fremkommer innen 1 år efter offentligjørelsen av det imøtegåtte, selv begrenser sig til faktiske anførsler, intet straffbart inneholder och ikke gir tredjemann nogen imøtegåelserett». Vägran anses ha skett när »imøtegåelsen» icke är intagen beträffande tidningar i det första eller andra och beträffande tidskrifter i det första efter mottagandet utkomna nummer, som icke redan då var gjort färdigt till tryckning, och med en lika framträdande skrift och på ett lika iögonenfallande ställe som det »imøtegåtte». Innehåller bemötandet mer än 50 rader, skall det överskjutande betalas enligt sedvanlig annonstaxa.

I *franska* lagen om pressens frihet (1881) stadgas, att ansvarige utgivaren för daglig tidning skall vara skyldig att inom 3 dagar efter mottagandet införa genmäle (réponse) från i tidningen nämnd eller utpekad person. I ej dagliga tidningar skall införandet ske i det nummer som följer närmast efter två dagar från mottagandet av genmålet. Införandet skall ske på samma plats och med samma stil som den artikel genmålet avser och får ej innehålla något tillägg eller inflickande. Genmålet får, oberäknat signatur m. m., ha samma längd som nämnda artikel, men får i varje fall utgöra 50 rader, även om artikeln varit kortare, och får ej överskrida 200 rader, även om artikeln varit längre. Samma regler gälla för repliker, då redaktören låter genmålet åtföljas av nya kommentarer. Genmålet skall införas avgiftsfritt och ej ens mot betalning har man rätt att få intaget längre genmäle än förut sagts. Särskilda bestämmelser gälla under valkampanjer, i det att införandet av genmålet då skall ske inom viss kortare tid m. m. Vid domstol kan väckas talan om att få genmålet infört. Domstolens beslut att ålägg redaktören att införa sådant skall meddelas inom viss kort tid och går i verkställighet oberoende av klagan. Sådan talan preskriberas ett år efter det den artikel, som genmålet skulle avse, publicerats.

Även för svensk rätts del har frågan om införandet av bestämmelser i detta ämne diskuterats.

I 1871, 1872 samt 1887 års förslag till ny TF funnos inga bestämmelser härutinnan. Frågan togs emellertid upp i en motion av herr Lindhagen vid 1910 års riksdag. Däri anfördes bl. a., att man borde »komma därhän, att man i en tidning får i rimlig omfattning publicerade ordagrant framställningar, som där kritiseras, ävensom gemälen mot kritik eller angrepp i tidningen».

I det utskottsutlåtande, som avgavs över motionen¹, yttrades i denna del följande:

»Utskottet, som finner sig icke kunna biträda motionärens förslag i vad det samma avser rätten för en tidnings motståndare att få i densamma införda vilka uttalanden de önska, delar däremot motionärens uppfattning om önskvärdheten av att de uttalanden, som göras till föremål för kritik, ävensom inkommande gemälen bliva i rimlig omfattning ordagrant publicerade. Medan detta i allmänhet torde iakttagas beträffande gemälen, är så däremot långt ifrån fallet med avseende å de i en tidning kritiserade uttalanden. Om ock i fråga om dessa senare stora svårigheter givetvis måste erbjuda sig för upprätthållandet av en dylik publikationsskyldighet, synes det dock utskottet, som om kravet därå i allt fall ej borde eftergivnas för de ledande politiska pressorganen med deras jämförelsevis stora textutrymme. I vad mån garantier för den av utskottet sålunda ifrågakomda publikationsskyldigheten stå att erhålla genom lagstadgande, torde vara tvivel underkastat.»

Under hänvisning till de pågående förberedelserna till revision av tryckfrihetsförordningen, avböjde utskottet att närmare inlåta sig på motionärens förslag, som ej heller föranledde åtgärd från riksdagens sida.

I 1912 års *kommittébetänkande* upptogs ej några bestämmelser av ifrågasvarande natur. I motiveringen till betänkandet anfördes bland annat, efter en redogörelse för 1910 års motion m. m. (sid. 162 f.):

»Då kommitterade nu gå att motivera den negativa ståndpunkt förslaget intager till de relaterade lagstiftningskraven, må till en början i fråga om »rätten till gemäle» framhållas, att det av såväl principiella som praktiska skäl svårligen lär kunna ifrågakomma att lagfästa en dylik rätt i vidsträcktare omfattning än i de tyska och norska lagarna skett, d. v. s. såsom en rätt till beriktigande av faktiska uppgifter, varvid denna rätt visserligen å andra sidan lika litet som i nämnda lagar behövde bindas till förutsättningen av ett föregånget »angrepp eller kritik». Den citerade motionären synes emellertid syfta till den gemälesrätt av mera omfattande art, som representeras av den franska rättens *droit de réponse*, och som inrymmer jämväl befogenhet att kräva infört bemötande av de omdömen, den kritik, som gemälarens yttrade åsikt, åtgöranden o. s. v. i tidningen underkastats, samt att däri till sitt försvar utveckla den tankegång, som legat till grund för hans kritiserade uttalande eller åtgärd. Den tryckfrihet, vår gällande tryckfrihetsordning i slutorden till § 2 tillförsäkrar allt vad »över i denna lag tillåtliga ämnen i tryck anmärkes, påminnes, eller eljest gransknings- eller reflexionsvis i dagsljuset framlägges» skulle, enligt detta krav, i vad den periodiska pressen angår, förknippas med det allmänna villkoret av skyldighet att publicera insänd replik från den, som varit föremål för anmärkning eller granskning.

För en dylik rätt till replik måste tydligen kunna anföras en helt annan rättsgrund än för rätten att beriktiga faktiska påståenden rörande en själv. Denna

¹ II kam. femte tillfälliga utskotts utl. nr 26.

sistnämnda rätt kan grundas på ett skyddsvärdigt intresse för den enskilde, att hans förhållanden och åtgärder (resp. om rätten medgives offentlig myndighet, intresse för samhället att dess organs förhållanden och åtgärder) icke oemotsagt bliva för en tidnings läsekrets oriktigt eller vilseledande relaterade; och det kan väl försvaras att detta intresse ges ett vidsträcktare skydd än det, som straffbuden för tryckfrihetsmissbruk är ägnat att bereda. Ett motsvarande vidsträckt anspråk på rättsskydd kan däremot enligt svensk åskådning icke tillerkännas den personliga ömtåligheten för kritiska omdömen och reflexioner, den délicatesse, honneur et amour-propre, som i romanska länder angives såsom rättsskyddets föremål i detta fall. Hos oss torde man snarare på sina håll vara benägen att grunda en replikrätt på ett offentligt intresse att motverka allt för ensidig upplysning. Från erkännandet av dylikt intresses tillvaro är dock steget långt till att därav skapa en rättsgrund, som berättigar genomförande på lagtvångets väg av en ordning för den periodiska pressen, enligt vilken varje tidning tagen för sig skall äga i viss mån karaktär av ett tribunal, varest stridande uppfattningar rörande varjehanda allmänna ärenden och spörsmål pläderas mot varandra inför allmänna opinionen som domare. Med en sådan grundval för replikrätten torde ock saknas fog för att såsom förutsättning för dess uppkomst kräva att insändaren varit föremål för omnämnande eller häntydning i den bemötta artikeln. Motionären har visserligen för sin del ej heller ryggat för denna konsekvens och går t. o. m. än längre, då han framför kravet på en i lag föreskriven avdelning »ordet fritt» i åtminstone varje politisk tidning.

Utän att det etiskt, socialt och politiskt berättigade i kravet på ett vidsträckt tillmötesgående från pressens sida med införande av insända repliker underkännes, lärer dess omvandling till rättsplikt med hänsyn till det anförda böra redan ur principiell synpunkt avisas. Det torde då icke vara av nöden att utförligare utveckla vilka till stor del oöverbanneliga tekniska vanskligheter, som följa sig bakom förbehållet, att replikrätten skall givas »rimlig omfattning». Erfarenheterna från Frankrike visa å andra sidan på ett avskräckande sätt vådan av en lagstiftning, som här nöjer sig med att uttrycka en allmän princip och lämnar åt sed och rättspraxis att närmare reglera dess tillämplighetsområde. Följden har, såsom det med rätta sagts, blivit »ett ändlöst tvistande och talrika varandra motsägande prejudikat». I själva verket har ett förvånande stort antal rättegångar om droit de réponse fullföljts instanserna igenom, en otalig mängd tvistefrågor om dess innebörd och omfång bragts å bane, utan att det, tack vare den ständigt skiftande frågeställningen, lyckats en likvisst åttioårig praxis att i tillfyllestgörande omfattning fastställa erkända normer.¹

I princip har denna praxis, under hänvisning till att genmälesrätten, sådan den lagstadgats, är »allmän och oinskränkt» (général et absolu) måst proklamera full frihet för insändaren att vara »ensam domare över sitt genmäles form, innehåll och nytta». Bl. a. har det i kraft av denna princip fastslagits att en författare eller konstnär har genmälesrätt mot en kritik av hans arbete, även om kritiken varit fri från varje personligt moment. Till stöd för vägran att införa ett genmäle kan ej anföras, att dess innehåll saknar samband med den bemötta artikeln, försåvitt ej bristen på dylikt samband är alldeles uppenbar och sträcker sig till alla genmälets delar.

De gränser man uppställt, bestå väsentligen i förbehållen, att genmälets innehåll ej får vara brottsligt eller anstötligt, samt vidare de vaga och till sin innebörd mycket omstridda villkoren, att genmålet ej får kränka tredje mans

¹ Sedan detta skreys, ha de franska bestämmelserna modifierats genom en lag den 29 sept. 1919, huvudsakligen avseende en begränsning av det utrymme som får disponeras för genmäle.

berättigade intresse eller artikelförfattarens heder. Genmälesrätten är icke begränsad till blott ett inlägg i replikskiftet av samme insändare; men gränsen i denna riktning bestämmes av domstolen efter omständigheterna. Slutligen har det ock uttalats, att de angivna fordringarna på genmälet böra tolkas strängare i sådana fall, »där det rör sig mindre om ett svar än om en utmaning att fortsätta en upphetsande polemik, där det snarare är fråga om en diskussion rörande politiska principer, än ett beriktigande av fakta, som hänföra sig till insändarens person».

Att dessa den franska praxis' resultat i allt fall icke ägna sig såsom underlag för utformning av en lagbestämd replikrätt hos oss, torde vara uppenbart.

Får efter det anförda fastslås, att om rätten till genmäle skall vinna upptagande i vår lag, man är hänvisad till att efter tyskt och norskt föredöme begränsa densamma till en rätt att beriktiga faktiska uppgifter, så äro de tekniska svårigheterna vid institutets utformning ingalunda därmed undanröjda. Det hittills mest vällyckade försöket att bemästra dessa svårigheter torde föreligga i den norska strafflagen. — — —

Efter redogörelse för dess stadgande i ämnet och kommentar däröver fortsättes:

»Man har velat särskilt betona det pedagogiska värdet hos lagbestämmelser av ifrågasatta slag. Och det är utan tvivel riktigt att deras nytta och berättigande bör bedömas väsentligen ur synpunkten av deras moraliska auktoritet, deras inflytande på uppfattningen om vad som är god eller förkastlig sed, medan deras betydelse som rättsmedel är av sekundär art. Ett försök att främja god sed genom att reglera den till en lagstadgad rättsplikt är emellertid som bekant en ömtålig och grannliga sak. I otid anbragt, kan det lätt framkalla ett resultat, rakt motsatt det avsedda; och fråga är, om ej risken härför just i förevarande fall överväger.

Det är naturligen svårt att avgiva ett giltigt omdöme om i vad mån redan nu, utan stöd av lagbud, det råder god publicistisk sed i fråga om införande av insända genmälen. I den omförmälda motionen och i det däröver avgivna utskottsutlåtandet uttalas härom inbördes stridande meningar. Men svårigen torde emellertid kunna bestridas, att — enskilda fall fränsedda — pressen i allmänhet i själva verket tillmötesgår med införande av både beriktiganden och andra genmälen i en långt vidsträcktare omfattning än som, efter det ovan sagda, låter sig göra att statuera såsom rättsplikt. De olika pressorganen öva ock — låt vara av vilka bevekelsegrunder — i ej ringa mån uppsikt och kritik mot varandra i fall av obefogad vägran.

Men vid sådant förhållande må man väl föranledas till tvivel, huruvida ett lagstadgande är ägnat att förbättra eller ens vidmakthålla det rådande tillståndet. Den möjlighet synes ingalunda utesluten, att ett dylikt stadgande komme att oftare åberopas till stöd för vägran än för yrkande på genmälets införande, och att vad nu är en fråga om god sed, heder eller ridderlighet komme att urarta till en advocerande lagtolkningsträta.

Ytterligare en omständighet förtjänar måhända att framhållas. Den kanske vanligaste anledningen till missnöje med en tidnings förhållande till genmälesinsändare är redaktionens kommentarier till det införda genmälet, i vilka den egna framställningens riktighet direkt eller indirekt vidhålls och sanningsenligheten av insändarens uppgifter öppet eller förtäckt drages i tvivelsmål. Men även i de fall, där ett sådant förfarande är obefogat och förkastligt — vilket naturligen långt ifrån alltid behöver vara händelsen — lämnar »rätten till genmäle» intet skydd däremot. Ett sådant skydd, ehuru visserligen begränsat till de svårare fallen av osanna eller förvrängande tidningsuppgifter, lämnar däremot det stadgande, som upptagits i förevarande paragraf av förslaget, genom det incitament det innebär till återtagande utan omsvep av den osanna uppgiften.

Efter vad nu blivit anfört rörande institutet genmälesrätt, torde det finnas självfallet, att förslaget ej heller upptager det andra förordade institutet: en allmän skyldighet att vid angrepp eller kritik å ett i skrift eller tryck nedlagt uttalande, förslag, betänkande, beslut o. s. v., även utan anmaning och i samband med det egna uttalandet återgiva det bedömda. Även här måste fasthållas att såsom hållbar rättsgrund för förpliktelsen icke kan uppställas det allmännas intresse av att skilda omdömen och åskådningar göras lätt tillgängliga för jämförelse, utan blott den angripnes eller kritiserades intresse av att allmänheten icke bibringas en skev uppfattning av vad han i själva verket yttrat eller åtgjort eller av de faktiska förutsättningar, som utgjort grundvalen för detta hans yttrande eller åtgörande. Men det torde utan vidare inses, att den gräns för publikationsskyldigheten, som på grund härav måste dragas, är ännu mycket svårare att utstaka än motsvarande gräns för rätten till genmäle. I ett visst annat hänseende låter sig denna sistnämnda rätt jämförelsevis lätt regleras, i det att den kan bestämmas såsom en rätt att få ett formulerat genmäle av visst maximiomfång ordagrant och utan uteslutningar intaget. Något motsvarande kan av lätt insedda skäl omöjligen här föreskrivas. Det kan icke ifrågasättas, att man icke skulle få åtnöja sig med utdrag eller referat av det kritiserade aktstycket. På ett sådant utdrag eller referat kan naturligen ställas det abstrakta och ideella krav, att det skall giva en riktig föreställning om originalet och vara »i erforderlig mån» fullständigt. De minimifordringar åter, som lagen skulle kunna uppställa i sitt straffsanktioner påbud måste av olika skäl, bl. a. för att skydda mot godtycke vid lagtillämpningen, uppdragas så låga, att de komme att sakna allt värde. Själva förutsättningen för skyldighetens inträdande är ej mindre svår att fastställa. Väl är det axiomatiskt att icke varje tidningsartikel, där måhända för hundrade gången ett visst aktstyckes innehåll blötes och stötes, skall åtföljas av ett avtryck eller referat därav. Det är tvärtom tydligt, att om ej hela tryckfriheten skall beläggas med trånga och besvärande band, måste gränsen för publikationsskyldigheten även åt denna sida dragas helt snäv. Men att på tillfredsställande sätt uppdraga denna gräns, synes vara en olöslig uppgift.

Dessa svårigheters förhållanden torde finnas helt naturlig, om man besinnar, huru mycket strängare krav ställas på en tidningsredaktör genom nu avhandlade publikations- eller referat-skyldighet, än genom skyldigheten att införa genmäle. Denna sistnämnda skyldighet blir aktuell först genom initiativ i varje särskilt fall av den, som finner sitt intresse därav; och den har en väsentligen *passiv* karaktär, går ut på att lämna plats för ett beriktigande, som tillställes tidningen formulerat. Publikationsskyldigheten blir däremot aktuell utan anmodan; någon yttre hållpunkt för bedömande av dess inträde har tidningsredaktören således icke. Och i alla de fall där det ej kan ifrågakomma att obeskuret och ordagrant publicera det granskade aktstycket, innefattar den en förpliktelse till aktiv verksamhet genom ett grannliga urval eller egen produktion, under ansvar för riktighet och behörig fullständighet.

Slutligen må anmärkas, att om publikationsskyldighet av förevarande art skall stadgas, det torde saknas tillräcklig grund att begränsa densamma till den periodiska pressen, en begränsning som däremot är självfallen i fråga om skyldigheten att publicera genmäle.

I det ena som det andra fallet tala dock enligt kommitterades uppfattning de starkare skälen för att överlämna utvecklingen till omhändertagande av andra goda makter än rättsordningens.»¹

¹ Krav på införande av rätt till beriktigande har även framställts i 1934 års motion om ändringar i tryckfrihetslagstiftningen, se sid. 139, not 1.

K o m m i t t é n :

Med hänsyn till den omfattning, i vilken uti de diktatursträvande rörelsernas publikationer användas oriktiga och vilseledande uppgifter, kunde det synas påkallat att stadga skyldighet att i tidning införa beriktigande av sådana uppgifter. Därest ett sådant stadgande skulle befinnas ägnat att motarbeta den skadliga verkan av eller stävja den trafik som pågår, skulle det vara ett allmänt intresse av stor vikt att det skedde. Emellertid torde denna förutsättning böra vara för handen för att kommittén skulle ha anledning att föreslå ett sådant stadgande. Frågan har jämväl betydelse utanför området för de företeelser varom det här är fråga, och meningarna synes vara delade om huruvida stadgandet där är lämpligt.

Beträffande frågan huruvida den angivna förutsättningen är för handen skulle stadgandet onekligen ha ett visst värde om man kunde utgå från att det komme att användas och att beriktigandet genast och utan kommentarer infördes. Beriktigandet skulle i sådant fall kunna tänkas delvis neutralisera den oriktiga uppgiftens skadliga verkan och dessutom tjäna till att varsko läsarna angående vederbörande tidnings vederhäftighet i allmänhet.

Emellertid är det långt ifrån säkert att de av de oriktiga uppgifterna berörda i någon större utsträckning skulle vilja begagna sig av möjligheten till beriktigande. Utom det ovissa i verkningarna av ett sådant torde på de flesta enskilda håll en sådan uppfattning råda, att man icke skulle anse det nödigt eller skulle vilja inlåta sig på ett bemötande, särskilt som möjligheten till polemik icke kunde undvikas. För offentliga myndigheter synes det knappast heller vara önskvärt att ge sig in på diskussioner av denna art. I den mån det från det allmännas sida bör ifrågasättas en reaktion mot en oriktig uppgift i annan form än genom åtal, torde andra möjligheter att nå den stora allmänheten stå till buds. Även om vederbörande begagnade sig av institutet, skulle det för övrigt saknas garantier för att införandet komme att ske omedelbart, d. v. s. medan ett beriktigande ännu kunde vara aktuellt, och vidare torde det, såsom redan antytts, vara utslutet att undvika polemik. Därigenom skulle också mycket av värdet med ett stadgande av det ifrågasatta slaget gå förlorat. Å andra sidan skulle möjligen genom stadgandet ett kanske kärkommet tillfälle beredas ytterlighetspartierna och deras anhängare att i andra tidningar öppna diskussion och propagera sina idéer på grundval av förekommande oriktiga uppgifter.

I själva verket torde man vara berättigad antaga att institutet icke beträffande bekämpande av de företeelser, som här diskuteras, skulle komma att få större betydelse.

På grund av vad sålunda anförts anser sig kommittén icke böra förorda införandet därav.

Bestämmelserna angående tryckfrihetens övervakning.

I sammanhang med förevarande utredning synes en länge omdebatterad fråga böra vinna sin lösning, nämligen överflyttningen av övervakningen i avseende å tryckfrihetsförordningens efterlevnad från justitieministern till justitiekanslern.

Beträffande det processuella förfarandet vid beivrandet av politiska brott i allmänhet gäller flerstädes utomlands, att åtalsrätten är förbehållen regeringen eller eljest högsta åtalsmyndigheten, liksom att målen i första instans upptagas av viss högre domstol eller jurydomstol. Så t. ex. handläggas i Finland förräderibrott av hovrätten såsom första instans, i Danmark få förräderibrott åtalas endast efter justitieministerns påbud och i Schweiz gäller, att politiska brott ej få åtalas annat än efter beslut av förbundsrådet och att de skola handläggas av »Geschwornengericht».

Hos oss finnas inga allmänna bestämmelser härutinnan. Enligt 8 kap. 29 § SL får emellertid våld eller smädelse mot främmande makts regent i riket eller mot främmande makts sändebud, som vistas i riket, i regel ej åtalas utan att Konungen giver lov därtill. Samma gäller enligt 9 kap. 6 § SL för dylika handlingar mot Konungen m. fl. Beträffande tryckfrihetsbrott finnas däremot särskilda regler, som avvikande från allmän lags föreskrifter hänvisa tryckfrihetsmålen till jurydomstol och, vad som här är av intresse, lägger övervakningen av tryckfrihetsförordningens efterlevnad i justitieministerns hand, men dessa regler äro icke inskränkta till att gälla enbart politiska brott.

Kommittén finner sig oförhindrad att framlägga förslag till ändring av bestämmelserna i förevarande avseende. Dessa bestämmelser torde icke direkt beröras av den blivande allmänna rättegångsordningen och ha ej heller upptagits av utredningen angående tryckfrihetsprocessens ombildning.

Gällande rätt och tidigare behandling av frågan.

Enligt *gällande rätt* ha de vanliga åklagar- och polismyndigheterna icke i denna egenskap att taga någon befattning med övervakandet av tryckta skrifter allmängörande. Denna övervakning tillkommer i stället justitieministern och utövas med hjälp av särskilt förordnade ombud. Sådana finnas i regel å orter, där boktryckeri anlagts, och å förläggingsplatser för militär. Det åligger justitieministern tillse, att förgripliga skrifter, där så är av behovet påkallat, åtalas och beläggas med kvarstad. Själva åtalet överlämnas emellertid till justitiekanslern. I samma stund som en skrift till försäljning eller spridande utgives, skall ett exemplar avlämnas till justitieministern eller dennes ombud, och dessa äga därefter rättighet att belägga skriften med kvarstad. Kvarstaden innebär, att alla exemplar av skriften tagas i förvar, till dess avgjort blivit, om skriften skall konfiskeras. Därest ombud i landsorten belagt skrift med kvarstad, skall kvarsta-

den inom viss kortare tid prövas av justitieministern. Med nutidens goda kommunikationer förordna emellertid ombuden i praxis icke om kvarstad utan sätta justitieministern i tillfälle att själv träffa avgörande härutinnan. Efter kvarstaden skall skriften omedelbart överlämnas till justitiekanslern för laga åtgärd. Denne skall för att kvarstaden må fortfa- ra, inom viss tid hänvisa saken till åtal inför domstol. Justitiekanslern avgör for- mellt om åtal skall äga rum, men fast praxis är, att åtalet aldrig uteblir. Det reella åtalsbeslutet fattas alltså av justitieministern. Därjämte äger emel- lertid givetvis regeringen förordna om åtal, och en sådan order är justitie- kanslern skyldig utföra.¹ Han kan även oberoende av remiss från justitie- ministern själv anställa åtal för innehållet i tryckt skrift, men detta förekom- mer sällan. Justitiekanslern äger ej förordna om kvarstad. På anmälan från främmande makt äger Konungen förordna om kvarstad av skrift med för så- dan makt kränkande innehåll. I fråga om utrikes tryckta skrifter på främ- mande språk gäller att de av justitieministern kunna beläggas med kvar- stad, varefter det ankommer på Kungl. Maj:t att eventuellt besluta om deras återutförande ur riket. Föreskrift finnes, att varje bokhandlare skall till justitieministern eller hans ombud inlämna förteckning å till affären inkomna utländska skrifter, men denna bestämmelse tillämpas ej. Särskilda bestämmelser finnas om skrifter, som anträffas vid trupp eller å flottans fartyg och uppenbarligen åsyfta att utplåna känslan av plikter mot foster- landet eller att uppväcka hat mot befälet eller eljest undergräva krigslyd- naden. Dessa kunna indragas genom förordnande å ort utom Stockholm av justitieministerns ombud samt inom Stockholm av den eller de perso- ner som justitieministern härför tillsatt. Justitieministern har slutligen att handlägga s. k. ordningsmål, varmed avses t. ex. att boktryckare underlä- ter avlämna anmälan om boktryckeri, eller att å skrift, som föryttras i bokhandel, saknas boktryckarnamn, tryckningsort eller årtal. I dessa fall äger justitieministern utdöma böter, varöver kan klagas hos Högsta dom- stolen.

I detta sammanhang må även nämnas, att polisen ej på eget initiativ äger inskrida mot tryckta skrifter. Den har intet annat att göra än att anmäla saken för justitieministerns ombud och avvakta kvarstadsbeslut. Kvarstaden är ju föga effektiv, då därför alltid åtgår en viss tid. Med avseende å disci- plinupplösande skrifter, som spridas vid trupp etc., samt i fråga om affischer, flygblad etc. har dock polisen vissa befogenheter. Härtill återkommer kom- mittén i det följande.

¹ Kungl. Maj:t är högsta åklagarmyndighet i riket samt äger i statsrådet förordna om åtal av vilket brott som helst. Därvid kan åtalets utförande uppdragas åt viss åklagare eller kan justitiekanslern eller vederbörande Konungens befallningshavande anmodas utse åklagare i målet. Justitiekanslern är Konungens högsta ombudsman, i vilken egenskap honom åligger »förmåligast att föra eller genom de under honom ställda fiskaler låta föra Konungens talan i mål, som röra allmän säkerhet och kronans rätt samt att, å Konungens vägnar, — — — beivra fel, som av domare och ämbets- män begångna bliva». (Reg. f. § 27.)

Beträffande antalet av justitieministern anbefallda åtal de senaste åren och utgången därav hänvisas till följande tabell:

Å r	Antal åtal	Utgången av åtalen		
		ogillade	fängelse	böter
1925.....	2	1	1	—
1926.....	—	—	—	—
1927.....	5	3	2	—
1928.....	2	—	—	2
1929.....	6	—	5	1
1930.....	2	—	2	—
1931.....	8	1	5	2
1932.....	2	—	2	—
1933.....	2	—	2	—
1934.....	2	—	—	2

Av nämnda åtal ha bl. a. 11 avsett försvarsfientliga skrifter, 5 uttalanden om främmande makter samt 4 sedlighetssårande skrifter.

Vad angår *svensk rättsutveckling* må följande nämnas.

Kontrollen över tryckfriheten tillhörde först hovkanslern men vid detta ämbetes indragning 1840 överflyttades bestyret å justitiestatsministern samt sedermera, efter inrättandet år 1875 av ett särskilt statsministerämbete, å justitieministern. I 1869 års motioner om ändringar i tryckfrihetsförordningen upptogs även förslag om kontrollens överflyttande till justitiekanslern, men konstitutionsutskottet fann då ej skäl föreslå dylik ändring. I 1871 och 1872 års av konstitutionsutskottet utarbetade förslag hemställdes däremot, såsom förut nämnts, att övervakningen och därmed kvarstadsmyndigheten skulle övertagas av justitiekanslern. Såsom skäl härför anförde utskottet 1871, att de allmänna domstolarna enligt dess förslag skulle upptaga de s. k. ordningsmålen, vilka förut handhafs av justitiestatsministern. Då genom denna inskränkning justitiestatsministerns rätt att övervaka TF:s efterlevnad endast komme att innefatta rättigheten att förordna om åtal och kvarstad, ansåg utskottet denna befattning, som vore av natur att tillkomma allmän åklagare, icke lämpligen böra uppdragas åt rikets främsta ämbetsman, varemot den helt naturligt låte hänföra sig till området av den verksamhet, justitiekanslern såsom chef för åklagarmakten ägde utöva. Samma förslag upptogs även i 1887 års proposition angående ny tryckfrihetsförordning, varvid åberopades de av utskottet 1871 anförda skälen med framhållande tillika av olämpligheten därav att en dylik befattning utövades av en ledamot i Konungens råd.

Frågan återupptogs i en motion vid 1908 års riksdag. Konstitutionsutskottet, vars hemställan bifölls, tillstyrkte skrivelse med begäran om utredning »huruvida och i vilken mån justitieministern bör befrias från den honom för närvarande åliggande skyldighet att övervaka skrifterns allmängörande», och uttalade bl. a., att det låge en egendomlig inkonsekvens i att medan lagstiftningen i allmänhet uppdroge åklagarmakten och det

omedelbara övervakandet över iakttagandet av allmän ordning och säkerhet åt särskilda myndigheter övervakandet av tryckfriheten i väsentliga delar blivit anförtrott åt en bland Konungens rådgivare. Utskottet ansåg, att i samma mån utvecklingen komme att medföra mer eller mindre utpräglade partimotsättningar, växte ock faran för att justitieministerns sätt att handhaya ifrågavarande befogenhet skulle bliva föremål för misstro och misstydnigar. Vid sakens behandling i riksdagen yttrade Hjalmar Branting, att han visserligen ginge med på att begära utredning men att man på publicistiskt håll icke kunnat frånse det i viss mån betänkliga i att ställa övervakandet av tryckt skrift under en institution som måhända kunde bli av sådan beskaffenhet, att möjligheten för den allmänna meningen att påverka densamma kunde vara ganska reducerad i jämförelse med den möjlighet som funnes att påverka en medlem av en sittande regering.¹

Med hänvisning till riksdagens härutinnan avlåtna skrivelse upptogs frågan i 1912 års *kommittébetänkande*. Däri föreslogs, att justitiekanslern själv och genom ombud, som av honom förordnades, skulle vaka över lagens efterlevnad. Ombud för justitiekanslern skulle förordnas i varje stad utom Stockholm ävensom köping, varest boktryckeri vore i behörig ordning inrättat. På Konungens prövning skulle ankomma, huruvida även å annan ort justitiekanslern skulle hava särskilt ombud. Ombuden skulle vid utövningen av sin befattning ställa sig till efterrättelse tryckfrihetslagen jämte de särskilda föreskrifter, som av justitiekanslern meddelades. De skulle njuta det skydd och vara underkastade det ansvar, allmän lag stadgade för tjänstemän. — Innan åtal anställts, finge kvarstad förordnas av justitiekanslern, så ock av hans ombud i den ort, varest skriften blivit tryckt, eller, om skriften utgått från boktryckeri å ort, där ombud ej funnes, av det ombud som närmast vore. Saknades å skriften uppgift om tryckningsorten eller funnes uppgiften därom oriktig, skulle såsom tryckningsort vara ansedd den ort, där skriften anträffades. Sådant förordnande skulle, för att vara gällande, sist inom åtta dagar, efter det skriften avlämnades till justitiekanslern eller hans ombud, vara meddelat den, som hade att ombesörja kvarstadens verkställande i tryckningsorten. — Förordnande om kvarstad skulle underställas prövning av den rätt, varest åtal för skriftens innehåll borde anställas, och skulle förty förordnandet anmälas hos rätten eller dess ordförande, om tryckningsorten vore stad, där rätten hade sitt säte, sist nästa dag och i annat fall sist inom fyra dagar efter det förordnandet gavs. Rätten skulle meddela beslut i frågan sist inom fyra dagar efter det underställningen skedde. Hade ej underställning skett eller beslut meddelats inom tid, som nu vore sagd, skulle förordnandet vara förfallet. — Hade ombud förordnat om skrifs heläggande med kvarstad, skulle ombudet, jämte anmälan härom, med först avgående post till justitiekanslern insända exemplar av skriften. Justitie-

¹ Se II kam. prot. nr 62, sid. 72.

kanslern ägde, där han prövade kvarstadsåtgärden icke böra äga bestånd, återkalla förordnandet, ändå att detsamma av rätten faststälts, men eljest, om så erfordrades, förordna om kvarstadens verkställande jämväl å andra orter än tryckningsorten. Hade förordnande om kvarstad blivit av rätten fastställt och funne ej justitiekanslern, där förordnandet meddelats av hans ombud, skäligt återkalla detsamma, skulle åtal för skriftens innehåll ofördröjligen anställas. — Förordnande om indragning av försvarsfientliga skrifter skulle meddelas av justitiekanslern eller det hans ombud, som närmast vore. Beträffande utrikes tryckta skrifter på främmande språk föreslogs, att justitiekanslern skulle äga förordna om dylika skrifers beläggande med kvarstad, vilket beslut emellertid ofördröjligen skulle underställas kommitterade för tryckfrihetens vård. Åtalsrätten skulle tillkomma justitiekanslern. — Slutligen skulle ordningsmålen förläggas till de allmänna domstolarna.

I motiveringen till de föreslagna bestämmelserna anfördes bl. a. (sid. 93 f.):

»Kommitterade vilja för sin del till en början framhålla, att den av chefen för justitiedepartementet utövade befattningen med pressärenden i själva verket är av större räckvidd än lagens ordalag direkt giva vid handen, ity att han är faktiskt att betrakta såsom även högsta åtalsmyndighet. Rent formellt tillkommer visserligen icke denna åtalsmyndighet honom, utan justitiekanslern; men man må *teoretiskt* intaga vilken ståndpunkt som helst i den ovan berörda lagtolkningsfrågan, huruvida justitieministerns överlämnande av den kvarstadsbelagda skriften till justitiekanslern medför skyldighet för denne att utan egen prövning anställa åtal eller ej, *praktiskt* ställer sig i allt fall saken så, att å ena sidan det sålunda anbefallda åtalet aldrig uteblir, och å andra sidan de fall äro lätt räknade, där åtal av justitiekanslern anställts utan justitieministerns föranledande. Härav framgår tillika, att *om* lagstiftaren haft för avsikt att genom kvarstads- och åtalsmyndighetens fördelande på skilda händer skapa något slags garanti mot missbruk, denna »garanti» i tillämpningen bortfallit.

Vad därefter den ifrågasatta överflyttningen angår, kunna kommitterades flertal först och främst för sin del ej annat än instämma i den förkastelsedom, som uttalats över den nu bestående ordningen. Det synes dem vara ett oförnekligt missförhållande av betänklig art, att en medlem av regeringen, tillika det svenska justitieväsendets högsta chef, vid sidan av sin ställning såsom Konungens ansvarige rådgivare och sin egentliga ämbetsförvaltning, har att utöva polis- och åtalsmyndighet i pressmål. En dylik dubbelställning kan icke vara annat än menlig ur justitieförvaltningens och rättsskipningens objektiva synpunkt. Den är ägnad att giva en politisk bismak även åt åtgärder, som i sig själva sakna en dylik. Och detta är i sin tur ägnat att ofördelaktigt inverka på objektiviteten i juryns dom.

Såsom ett företräde hos det nuvarande systemet har man å andra sidan stundom framhållit, att detsamma gäve tillfälle till en form för utkrävande av ansvar för det sätt, varpå övervakningen handhaves, som vore i hög grad hälsosam för tryckfriheten. Härmed kan tydligen icke åsyftas den av grundlagen angivna juridiskt-politiska statsrådsansvarigheten, ty denna har aldrig ansetts omfatta justitieministerns befattning med tryckfrihetsärenden, utan den rent parlamentariska ansvarigheten. Att nu tryckfrihetsfrågor kunna hava sin politiska sida är visserligen obestridligt; men huruvida det skall kännetecknas som ett företräde hos en anordning, att den utsätter en minister för angrepp, icke för hans allmänna

lagstiftnings-, förvaltnings- eller befordringspolitik, utan för hans verksamhet, avseende rättsskipningen i konkreta mål — vare sig nu anmärkningen gäller överdriven stränghet eller allt för stor efterlåtenhet — därom kunna meningarna säkerligen vara delade. Ett synes visst, nämligen att det klander, som riktas mot kvarstadsbeläggaren och åklagaren, på ett oklart och tvetydigt sätt drabbar även regeringsmedlemmen och chefen för justitieförvaltningen.

Finner man alltså, att justitieministern bör befrias från befattningen med övervakningen av tryckfrihetens lagliga utövning, torde knappt annat val stå öppet än dess överflyttande till justitiekanslern. Att den icke kan anförtros åt lokala polismyndigheter har förut påpekats såsom en självklar sak. Såsom redan i motiven till de äldre förslagen utvecklats, är det ock blott en helt naturlig åtgärd att förlägga de enligt erfarenhetens vittnesbörd intimt sammanhörande kvarstads- och åtalsfunktionerna till den allmänna åklagaremaktens högsta representant. Med en i viss mån annorlunda given motivering än den ovan nyss berörda hava emellertid under kommitterades överläggningar framförts betänkligheter ur tryckfrihetsintressets synpunkt mot en dylik överflyttning. Det har yttrats den farhågan, att särskilt den politiska pressens behöriga rörelsefrihet kunde komma att lida intrång, om ansvarigheten för de åtgärder, som här äro i fråga, icke längre tillkomma en person, som i kraft av sin ställning stode i omedelbar kontakt med det pulserande samhällslivet och meningsbrytningarna däri, utan en ren ämbetsmyndighet. Denna ämbetsmyndighet kunde komma att beklädas av en man, som, utan att man hos honom behövde förutsätta andra motiv, än ett strängt och redligt nit att fylla sin ämbetsplikt, bleve en fara för även en lojalt brukad tryckfrihet genom att sakna öra för ordens valör i den offentliga pressdiskussionen och ställa sig oförstående till den naturliga företeelse, att uppkomma skarpare politiska och sociala stridigheter också medföra ett häftigare, men därför icke otillåtligt språk. Så mycket mera beaktande krävde denna möjlighet vid det förhållandet, att i synnerhet kvarstadsrätten innefattade en makt, som, därest den ej brukades med stor varsamhet och sinne för uppgiftens ömtåliga natur, kunde vålla ett ganska oförskyllt svårt, ja ödesdigert ekonomiskt avbräck. Härtill komme att justitiekanslern i sina åtgöranden vore i en alldeles särskild grad undandragen påverkan av rättelse och kritik, i det att icke blott ett parlamentariskt ansvar, utan jämväl ingripande från justitieombudsmannens sida mot honom är uteslutet.

Dessa betänkligheter hava emellertid av kommitterades flertal icke ansetts böra tilläggas synnerlig betydelse. Mot dem kan i första rummet anmärkas, att de synas mera räkna med förhållanden, som tillhöra ett redan tillryggalagt skede av den svenska tryckfrihetens utveckling, än med de nutida och rimligtvis sannolika framtida. Känslan för en vidsträckt politisk tryckfrihets betydelse har allt för länge genomsyrat samhället, och den politiska pressens maktställning är sedan länge alltför starkt befäst, för att en fara, sådan som den nyss angivna, skulle vara att i realiteten räkna med, särskilt då man besinnar huru starka jämväl de lagfästade garantier äro, som motverka densamma. Det lär ock svårligen kunna påstås att den hittillsvarande återhållsamheten i fråga om politiska tryckfrihetsåtal varit beroende av den parlamentariska ansvarigheten, ty den har förefunnits långt innan en dylik ansvarighetsform på allvar kom till tillämpning. Vidare måste naturligen, om kvarstads- och åtalsmyndigheten läggas till justitiekanslern, det av regeringen förväntas att vid besättande av detta ämbete synnerlig hänsyn tages till denna viktiga sida av ämbetsuppgiften och till de kvalifikationer, som ur denna synpunkt måste ställas på dess innehavare; och skulle ett misstag härutinnan vara begånget, lämnar ju befattningens karaktär av förtroendeämbete möjlighet till rättelse härutinnan.

Slutligen förtjänar det framhållas, att det ekonomiska avbräck, som genom en oberättigad kvarstadsåtgärd kan tillfogas den därav drabbade, vid närmare påseende skall befinnas långt ringare än man synes vara benägen att tro. Vägrar domstolen sin fastställelse eller frikänner juryn i tryckfrihetsmålet, måste ju kvarstaden upphävas och skriften åter bliwa fri till försäljning. Vad angår böcker, broschyrer, vecko- och månadsskrifter, har då i själva verket kvarstaden kommit att verka som en kraftig reklam för skriften i fråga. Vad åter den dagliga nyhetspressen beträffar, ligger saken visserligen annorlunda. Den skada, som både tidningsföretaget och annonsörerna erfarit, gottgöres icke genom skriftens lösgivande efter en eller annan vecka eller månad. Men just denna press är icke dess mindre den, som har allra minst att frukta av kvarstadsinstitutet, något som erfarenheten till fullo bestyrker. Härtill bidraga många faktorer: bland dem först och främst dessa pressalsters spridningssätt, som ytterligt försvårar en effektiv kvarstad.

Mot vad nyss rörande en lagd kvarstads verkningar yttrats har emellertid framställts den invändning, att det må äga sin riktighet för de fall, där juryn frikänner, men att det bör besinnas, att ehuru en skrift verkligen finnes innefatta ett lagbrott, detta lagbrott dock i det konkreta fallet kan vara av den jämförelsevis oskyldiga beskaffenhet, att det borde vara nog med att det erhåller sitt straff, utan att den tungt och desslikes ojämnt drabbande ekonomiska påföljden av upplagens sekvestrering därjämte behöfve tillgripas. Denna anmärkning synes kommitterade i och för sig fullt berättigad. Men den riktar sin kritik åt orätt håll, då den vänder sig mot kvarstadsbestämmelserna. Den har sin rätta adress till vår gällande rätts regler rörande *konfiskation*. Är nämligen en skrift av den beskaffenhet, att den enligt lagens ovillkorliga föreskrift skall konfiskeras, så är det blott i sin ordning, att denna åtgärds effektiva genomförande säkerställes genom kvarstad. Gällande tryckfrihetsförordning föreskriver nu konfiskation såsom en ovillkorligt inträdande påföljd vid alla i dess § 3 uppräknade tryckfrihetsmissbruk utom för smädelse mot ämbets- och tjänsteman i och för ämbetet, där sådan påföljd (i motsats till förhållandet vid smädelse mot enskild person) ej förekommer. Men det kan säkerligen icke sägas vara av något tvingande behov påkallat att i varje fall, där en skrift i någon punkt överträtt lagens ramar, dess spridning helt och hållet undertryckes. Fastmera bör kravet på ett dylikt undertryckande bedömas efter ett varsamt avvägande av faran för dess skadliga verkningar för det allmänna eller för enskilda å ena sidan, verkningarna av det ifrågasatta ingreppet å andra sidan. Ett sådant avvägande kan icke ske i lagbud, utan måste överlämnas åt domstolens bedömande i det enskilda fallet. I enlighet med dessa synpunkter äro förslagens konfiskationsbestämmelser i kap. 1 § 8 och kap. 2 § 16 avfattade.

Så tillvida sammanhänger emellertid denna ändring i konfiskationsreglerna med den här avhandlade frågan, som den tydligen utövar en mildrande återverkan på kvarstadsinstitutet. Enligt gällande rätt, där konfiskationspåföljden är ovillkorlig, kan åtalsmyndigheten svårligen utan att komma i motsägelse med sig själv underlåta att, där åtal anbefalles, jämväl förordna om kvarstad, såvida ej kvarstadsrätten genom förbiseende redan försuttits. Enligt förslaget åter blir det både en rätt och en skyldighet för myndigheten att i varje förekommande fall pröva, huruvida den avsedda skriftens brottslighet är av så svår beskaffenhet, att kvarstad bör tillgripas, eller om det ej kan vara nog med åtals anställande.

Vad angår den lokala övervakningen genom ombud i orterna, har det stundom yttrats den farhåga, att det för justitiekanslern, därest tillsättandet av dessa ombud lades i hans hand, skulle ligga nära till hands att därtill utse de honom underlydande fiskaler eller andra med åklagare- eller polisfunktion beklädda per-

soner. Kommitterade hava emellertid ansett en dylik utövning av befogenheten i fråga stå i alltför uppenbar strid med ombudsinstitutets karaktär, sådan den av lagstiftaren avsetts och i tillämpningen hittills uppfattats, för att ett upptagande i lagtexten av ett uttryckligt förbud häremot skulle vara vare sig nödigt eller ens lämpligt.»

En ledamot av kommittén, *redaktören Hallgren*, som i föreliggande fråga i det väsentliga biträdde kommittémajoritetens mening, ehuru under anförande av vissa betänkligheter, yttrade, att överflyttningen borde åtföljas av kontroll över kvarstadsinstitutets användande, förslagsvis genom tryckfrihetskommitterade. Vidare ansåg han böra föreskrivas att justitiekanslerns ombud ej finge tagas ur den lokala åklagarmyndighetens krets.

I *ytrande* år 1913 över *1912 års kommittébetänkande* anförde dåvarande justitiekanslern Sjöberg, att han fann det rimligt att den föreslagna överflyttningen till justitiekanslern skedde, under förutsättning dock att i sådant fall arbetskrafterna hos justitiekanslersämbetet förstärktes. — I det gemensamma yttrandet från publicistorganisationerna över betänkandet berördes ej särskilt denna fråga. — I *ytrande* av Svenska Tidningsutgivareföreningen över patentlagstiftningskommitténs förslag till lag mot illojal konkurrens 1915 framhölls emellertid i samband med en kritik av kommitténs förslag att lägga brott mot denna lag under allmänt åtal även när det gällde brott i tryckt skrift, att man endast med tvekan ville motse övervakningsmyndighetens överflyttning från justitieministern till justitiekanslern.

Frågan om de skyldigheter som uti ifrågavarande hänseende åligga justitieministern har flera gånger varit föremål för debatt i riksdagen i anledning av *interpellationer* eller efter *anmärkningar från konstitutionsutskottet*. Härvid har det i allmänhet gällt försvarsfientliga skrifter. Redan 1906 besvarades av statsminister Staaff en interpellation i detta ämne. Frågan kom vidare upp 1926 genom interpellation och genom anmärkning från konstitutionsutskottet mot dåvarande justitieministern ävensom 1927 genom anmärkning från konstitutionsutskottet mot en efterföljande justitieminister.¹ I allmänhet har därvid från regeringshåll betonats, att den justitieministern anförtrodda befogenheten att anställa åtal i tryckfrihetsmål icke finge uppfattas såsom innebärande en skyldighet att anställa åtal i varje fall då sådant enligt lagen skulle vara möjligt. Det har även påpekats det olämpliga i att justitieministern eventuellt skulle bliva desavuerad av juryn. En av de justitieministrar, mot vilka anmärkning riktats, uttalade bl. a.²: »— det mot ifrågavarande slags handlingar riktade straffhotet avser att bereda samhället ett skydd, vilket alltså ingalunda bör ovillkorligen tillgripas, så snart de formella förutsättningarna för ett straffrättsligt

¹ Nämnas må vidare, att vid 1934 års riksdag förekommit en interpellation rörande ifrågasatt underlåtenhet av justitieministern att ingripa mot sedlighetssårande skrifter.

² Se II kam. prot. 1926, nr 19, sid. 18.

förfarande kunna anses vara för handen, utan endast i den mån statens väl eller eljest ett allmänt intresse kan sådant påkalla.»¹

Utländsk rätt.

Såsom exempel på olika anordningar av åtals- och beslagsrätten beträffande tryckta skrifter skall redogörelse lämnas för de övriga nordiska länderna och Nederländerna.

Enligt *danska* presslagen (1851) kan offentligt åtal på grund av innehållet i tryckt skrift igångsättas endast på order av justitieministern. Beslag av tryckta skrifter på grund av vilkas innehåll ansvar skall göras gällande kan utom vad angår utländska skrifter endast ske genom beslut av domstolsmyndighet. Polismyndigheten har ej rätt att ens interimistiskt verkställa beslag. Enligt en förordning 1931 för Köpenhamns politi äger polisen förbjuda försäljning och utdelning av trycksaker på allmän plats, när sådant kan föranleda störande av den allmänna ordningen.

I *Finland* åligger tillsynen över tryckfrihetslagens (1919) efterlevnad justitieministeriet, som därvid biträdes av länsstyrelserna och underordnade polismyndigheter. Allmän åklagare och polischef äger rätt att, där tryckalster är till sitt innehåll förgripligt, verkställa kvarstad utan justitieministeriets förordnande men bör inom ett dygn göra anmälan därom hos justitieministeriet som underställer densamma domstols prövning eller därest ministeriet icke anser skäl för kvarstaden föreligga förordnar om dess upphävande. Vid 1929 års senare riksdag framlades förslag att överflytta övervakningen på justitiekanslern. Som skäl anfördes, att justitieministerns ställning såsom ansvarig för sina ämbetsåtgärder inför riksdagen icke vore ägnad att giva stöd åt den självständighet och oavhängighet samt enhetlighet vid övervakandet av tryckfrihetslagens efterlevnad som uppgiften förutsatte. Förslaget avstyrktes emellertid av lagutskottet, som anförde, att utskottet med beaktande av att mot tryckfriheten begångna brott ofta vore av mer eller mindre politisk natur, kommit till den uppfattningen, att förordnande om åtal för tryckfrihetsbrott icke kunde överföras på justitiekanslern utan att försätta denne i en sådan ställning att hans opartiskhet kunde sättas i fråga än från det ena än från det andra hållet, vilket vore ägnad att försvaga justitiekanslerns auktoritet. Vidare åberopade utskottet, att det icke påvisats, att den nuvarande ordningen skulle föranlett missförhållanden, vilka påkallade en ändring av densamma. Utskottets hemställan bifölls av 1930 års tidigare riksdag.

Norge saknar särskild tryckfrihetsförordning. Enligt straffprocesslagen har riksadvokaten att avgöra om åtal skall ske för »forbrydelser» genom tryckt skrift. Däremot åtalas »forseelser» i fråga om tryckta skrifter, t. ex. underlåtenhet att utsätta boktryckares namn o. dyl., av de vanliga åklagarmyndigheterna. Enligt allmänna regler gäller för övrigt att om riksadvokaten anser att i visst fall brott ej bör åtalas t. ex. därför att intet offentligt intresse (hensyn) kräver detta, han skall göra framställning i saken till konungen, som det slutliga avgörandet tillkommer. Beslag får i trängande fall göras av åtalsmyndigheten eller, om dess beslut ej kan avvaktas, av polismyndigheten men skall ofördröjligen underställas domstols prövning.

I *Nederländerna* saknas särskild tryckfrihetsförordning. För tryckfrihetsmål gälla allmänna regler i fråga om forum, åtalsmyndighet och beslagsrätt.

¹ Överflyttning av övervakning från justitieministern till justitiekanslern påyrkades även i 1934 års motion om ändringar i tryckfrihetslagstiftningen. I anslutning därtill yrkades i särskild motion, att justitiekanslerns egenskap av förtroendeämbetsman skulle upphävas. Denna motion avslogs (Konst.-utsk. utlåtande nr 7). Jfr sid. 139, not 1.

Kommittén:

Kommittén delar i stort sett den uppfattning som uttalats i 1912 års betänkande angående olämpligheten därav att en medlem av regeringen, vid sidan av sin ställning såsom Konungens ansvarige rådgivare och sin egentliga ämbetsförvaltning, har att utöva polis- och åtalsmyndighet i pressmål. Väl förhåller det sig så att hittills olägenheterna av den nuvarande ordningen icke särskilt skarpt framträtt. Detta torde bero därpå att på ansvarigt håll en relativ enighet rått angående det sätt på vilket TF:s bestämmelser till skydd mot missbruk av tryckfriheten borde tillämpas. Även om i interpellationer och eljest tid efter annan framställts anmärkningar mot vederbörande justitieministrars sätt att handhava dessa bestämmelser, har dock, trots växlingen av regeringar och justitieministrar, någon större skillnad ej förmärkts i bestämmelsernas handhavande. Vilket parti regeringen än tillhört, har den allmänna tendensen, såsom förut påpekats, varit att ej åtala annat än i undantagsfall, och detta har även gällt av ytterlighetspartierna bedriven propaganda. Det kan emellertid ej förväntas att denna enighet alltid skall fortfara.

Handhavandet av statens straffande makt måste helt naturligt i stort sett rätta sig efter tidsförhållandena och det av dem skapade allmänna läget i samhället. Det har redan förut påpekats, att det allmänna läget beträffande de företeelser varom det här är fråga på de senare åren i hög grad förändrats. Frågan om behandlingen av oarter i ytterlighetspartiernas verksamhet har också trätt i förgrunden på ett helt annat sätt än tidigare. I den mån mera djupgående skiljaktigheter skulle yppa sig beträffande handhavandet av åtalsbefogenheten i denna nya situation — och sådana kunna lätt tänkas uppstå — vore att befara att de vid regeringsskiften skulle kunna taga sig uttryck i ett olika utövande av denna befogenhet. Detta skulle vara föga önskvärt i en tid som framför allt torde kräva fasthet och konsekvens i statsmaktens uppträdande.

Den förändrade situationen torde även i ett annat avseende återverka på förevarande fråga. Efter uppkomsten av en ytterlighetsriktning även på högerkanten av den politiska skalan blir handhavandet av åtalsrätten än ömtåligare än förut. Särskilt därest, såsom kommittén förutsatt, åtalsbefogenheten måste komma till flitigare användning — och redan förhållandenas natur torde föra därhän — måste risken ökas att justitieministerns åtgöranden av en kanske utbredd opinion skulle kunna stämpas såsom förestavade av politiska hänsyn. I rättsordningens intresse synes en ordning som medför ett sådant resultat böra undvikas.

Kommittén föreslår därför i överensstämmelse med de föregående förslagen till TF och riksdagens uttalande 1908, att de befogenheter i fråga om övervakningen av tryckfriheten, som hittills ankommit på justitieministern, överflyttas på justitiekanslern. Detta får emellertid icke innebära, att tryckfrihetsärendena därefter skola prövas enbart ur formella synpunkter.

TF:s avfattning ger anvisning på en lämplighetsprövning och denna måste, såsom kommittén redan förut framhållit, göras med stor takt och urskillning. Naturligen kommer justitiekanslern ej sällan att härvid ställas inför ömtåliga avgöranden, men såsom i 1912 års betänkande anförts är att förvänta att vid besättandet av posten hänsyn tages till vederbörandes kvalifikationér i detta avseende.

Spörsmålet angående konfiskation, som i 1912 års betänkande berörts i samband med överflyttningen till justitiekanslern av övervakningen, torde icke äga ett sådant sammanhang med sistnämnda fråga, att överflyttningen bör göras beroende av en ändring i konfiskationsreglerna. Kommittén anser sig därför icke ha anledning att gå in på detta spörsmål.

Kungl. Maj:t har fortfarande att utöva den högsta tillsynen över tryckfriheten och bibehåller rätten att ingripa mot tryckalster, som smäda främmande makt.

I fråga om kvarstadsinstitutet kan tagas i övervägande att även i andra hänseenden vidtaga ändringar.

Genom kvarstadsinstitutets organisation och bland annat valet av de personer som skola handha detsamma har man velat skapa garantier för att det icke komme att obehörigen inskränka tryckfriheten. Det kan emellertid icke förnekas att genom dessa anordningar institutets effektivitet blivit i hög grad lidande. Innan chefen för justitiedepartementet eller hans ombud hunnit granska en förgriplig skrift, förordna om kvarstad, sätta sig i förbindelse med polisen och innan sedan order från denna hunnit utgå, kan distribution av skriftens hela upplaga redan ha skett; och det kan ha skett under ordningsmaktens ögon, utan att denna haft befogenhet att ingripa. Polisen äger nämligen enligt gällande rätt ej att av eget initiativ ingripa mot tryckt skrift.

Ur synpunkten av ett effektivt ingripande mot brottslig propaganda från ytterlighetspartiernas sida skulle naturligtvis en sådan ändring av bestämmelserna vara önskvärd att ordningsmakten ägde provisoriskt belägga med kvarstad en förgriplig skrift, till dess inom en kort tillmätt frist vederbörande tryckfrihetsombud hunnit anträffas och hans mening inhämtats. Ordningsmaktens och de vanliga åklagarnas skiljande från den omedelbara befattningen med tryckfrihetens övervakande hör emellertid till de TF genomgående principer, som ansetts nödvändiga i dess system av garantier, och frågan synes ha en alltför stor räckvidd för att låta TF:s innehåll på detta område bestämmas uteslutande av hänsynen till ytterlighetspartiernas propaganda. Då härtill kommer att förslag till nya regler beträffande kvarstadsinstitutets anordnande framlagts av de förut nämnda sakkunniga inom justitiedepartementet, har kommittén ej funnit sig böra föreslå några genomgripande förändringar i detta avseende.

På en punkt synes det emellertid kommittén angeläget, att en ändring kommer till stånd.

Den bristande effektiviteten i kvarstadsinstitutet torde kännbarast göra sig gällande, då det är fråga om flygblad och andra liknande skrifter, som äro avsedda att hastigt spridas och vanligen utdelas utan vederlag. I fråga om dessa skrifter torde ofta hända att något exemplar ej avlämnas till övervakningsmyndigheten, och under alla förhållanden är skyndsamhet mer än eljest av nöden. Därförutan torde ett kvarstadsförordnande merendels vara utan någon effekt. Vidare kan i dessa fall myndigheternas vanmakt framstå såsom synnerligen anstötlig. Detta gäller framför allt då skriften innehåller en tydlig och klar uppmaning till brott. Det ligger i flygbladets natur i motsats till exempelvis en tidning att dess innehåll omedelbart och hastigt förmedlas till läsaren. Då det innehåller en klar och tydlig uppmaning till brott måste dess spridning under sådana förhållanden betecknas såsom en öppen utmaning mot rättsordningen. Denna synes icke böra tålas.

Några invändningar av avgörande art synas icke kunna göras mot att i dylikt fall lämna ordningsmakten en rätt att provisoriskt taga flygbladet i beslag. Ett flygblads innehåll kan såsom redan nämnts snabbt uppfattas, och om rätten att lägga ett provisoriskt beslag inskränkes till fall av uppenbar uppmaning till brott, torde någon fara för det lojala bruket av tryckfriheten ej vara att befara. Gentemot en sådan rätt kan ej heller åberopas några ekonomiska risker, då spridandet av flygbladet vanligen icke torde representera några ekonomiska intressen.

På grund av de skäl som anförts föreslår kommittén att i de bestämmelser, som komma att reglera kvarstadsinstitutet, införes en bestämmelse av innehåll att då flygblad eller skrift, som utdelas utan vederlag, innehåller klar och tydlig uppmaning till brott, polismyndigheten skall äga att provisoriskt belägga skriften med kvarstad intill dess övervakningsmyndigheten eller dess ombud meddelat besked, huruvida kvarstad kommer att förordnas. Samtidigt torde böra meddelas föreskrift att sådant besked ofördröjligen och senast inom 48 timmar skall inhämtas, vid äventyr att den provisoriska kvarstaden eljest förfaller.

Den föreslagna överflyttningen av övervakningsskyldigheten skulle föranleda ändring eller omskrivning av ett stort antal moment i TF.¹ Delvis föreslås annan lydelse av dessa i det av justitiedepartementets sakkunniga utarbetade förslaget till ändringar i tryckfrihetsprocessen och kvarstadsreglerna. Kommittén finner det lämpligast, att ändringarna i TF i denna del verkställas i samband med arbetet på tryckfrihetsprocessens omdaning och har därför icke i lagtext avfattat samtliga de ändringar som föranledas av kommitténs förslag härutinnan. I stort sett torde 1912 års förslag därvid kunna läggas till grund. Av liknande skäl har kommittén ej heller utarbetat lagtext i avseende å förslaget till rätt för polismyndighet att belägga skrift med kvarstad.

¹ § 1, mom. 4, 5 och 8, § 4 mom. 1—6 och 10—12 samt § 5 mom. 8, 11, 12 och 13.

Beslag av icke tryckt skrift.

I detta sammanhang skall i korthet beröras frågan om beslag av stencilerade och andra skrifter, som hos oss icke hänföras under tryckfrihetsförordningen. Det kunde ifrågasättas att genom uttryckliga bestämmelser reglera frågan om beslag av icke tryckt skrift, som omförmäles i 8 kap. 3 § och 10 kap. 14 § strafflagen. Denna fråga utgör emellertid endast en detalj av den vida mera omfattande frågan om ordningsmaktens allmänna rätt att ingripa till förhindrande av brott, och det torde icke vara nödvändigt att utbryta denna detalj till särskild rättslig reglering.

Till en början må sålunda anmärkas att om de bestämmelser antagas, som kommittén föreslår angående spridande av skrifter bland krigsfolk, frågan icke torde få så stor praktisk betydelse. Oavsett dessa bestämmelser synes emellertid frågan vinna en tillfredsställande lösning genom iakttagande av vad som måste anses vara gällande rätt på området.

Någon tvekan läser icke råda därom att polisen äger taga i beslag skrift innehållande uppmaning till brott, vilken innehaves av den som sprider skrift. Tvekan synes huvudsakligen ha uppstått angående skrift, som ännu icke varit föremål för spridning. Det har sålunda hänt att hela upplagan av en för utdelning bland krigsmanskap avsedd icke tryckt skrift, innehållande uppmaning till brott, vilken av polisen omhändertagits innan spridning verkställts, av denna anledning återställts till ägaren. Enligt kommitténs mening har emellertid polisens rätt att taga i beslag medlet för brotts begående icke till nödvändig förutsättning att ett brott redan blivit begånget. Det ligger i sakens natur och framgår för övrigt av 3 § i den för polispersonal fastställda normalinstruktionen att polisman har att »söka förekomma sådana överträdelser av lag och allmänna stadganden, vilkas åtalande ankommer å åklagarmyndighet». Naturligtvis äger icke polisen på grund av denna sin allmänna befogenhet rätt att omhändertaga vilket som helst föremål, vilket kan användas till begående av brott, eller att för ett förebyggande beslag företaga vilka som helst åtgärder. Jämväl innehavarens rätt måste tydligen beaktas. Det torde dock böra tillkomma polisman rätt att omhändertaga av honom anträffat föremål som icke kan vara avsett för annat ändamål än begående av brott, och i vars behållande innehavaren icke kan ha annat intresse än att kunna begå brottet. Tillämpat på icke tryckt skrift innehållande uppmaning till brott torde polisman ha rätt att omhändertaga sådan för spridning avsedd skrift som av honom anträffas. — Möjligen kan å polismyndighetens ställningstagande i det omnämnda fallet ha inverkat tryckfrihetsförordningens av omsorgen att värna tryckfriheten dikterade bestämmelser. Om de ändringar i dessa komma till stånd, som kommittén föreslår, har man anledning förvänta att detta skall bidra till att skingra den tvekan, som funnits i förevarande avseende beträffande icke tryckt skrift.

I varje fall har kommittén, med den uppfattning åt vilken här givits uttryck, icke ansett sig böra föreslå några bestämmelser i ämnet.

Juryinstitutionen.

En omständighet, som i debatten om handhavandet av rättsvården på tryckfrihetens område alltid framhållits såsom ett hinder för ett kraftigare ingripande mot propaganda från ytterlighetsriktningar, är den osäkerhet som föranledes av tryckfrihetsprocessens anordningar och särskilt jurysystemet. Det är ofta omöjligt även för den som är i besittning av sakkunskap och erfarenhet att med tillbörlig säkerhet kunna beräkna utgången av ett tryckfrihetsmål; anställandet av talan, även en berättigad sådan, kommer därför ofta att framstå såsom någonting riskabelt, varpå man endast ogärna vill inlåta sig.

På grund av det anmärkta förhållandet torde emellertid icke kunna sättas i fråga att avskaffa jurysystemet. Detta är ett viktigt led i de garantier med vilka man velat omgärda tryckfriheten. En jury med sin intimare kontakt med samhällslivet och de uppfattningar som röra sig däri har ansetts bättre än yrkesdomaren med sin många gånger av ämbetet betonade inställning kunna bedöma den ämnets och tankens förenlighet med lagen och den skrifterns allmänna syftning, som lagstiftaren vid bedömningen av brottslighetsfrågan velat tillmäta större betydelse än uttrycket och framställningssättet. I den mån juryn förhindrar ett ovist åklagarnit att triumfera fyller den sålunda en viktig uppgift, och den uppgiften har sitt berättigande jämväl i fråga om ytterlighetspartiernas propaganda.

Åtgärder kunna ifrågasättas endast i den mån i själva anordningarna för juryns utseende och funktion finnas brister som skapa en rättsvården äventyrande osäkerhet. Sådana brister ha påpekats såväl i 1912 års betänkande som i det betänkande, vilket nyligen avlämnats av förenämnda särskilda sakkunniga inom justitiedepartementet. I 1912 års betänkande anföres t. ex. att det sedan länge kunde anses ha rätt enighet därom »att de nu gällande reglerna äro behäftade med grova brister, som oavlatligt och eftertryckligt gjort sig påminta vid tillämpningen». Anmärkningarna ha huvudsakligen riktat sig mot det sätt, på vilket parternas medverkan vid juryns utseende är anordnad, och det är säkerligen här som den största bristen föreligger. 1912 års betänkande karakteriserade läget så att man på många håll både bland de närmast intresserade och bland allmänheten »vant sig vid att betrakta tryckfrihetsmåls utgång såsom ett resultat av skicklig taktik och slump i förening».

För vinnandet av de syftsmål, som förevarande utredning avser, måste det vara av vikt att sådana brister i den mån det är möjligt avhjälpas. Då emellertid förslag till nya bestämmelser härutinnan framlagts av förenämnda sakkunniga, har kommittén icke ansett sig böra närmare ingå på frågan.

Ingripanden mot affischer m. m.

En viss osäkerhet råder angående frågan i vad mån myndigheterna äga ingripa mot ett offentliggörande av tryckt skrift, som sker genom anslag, kringbärande av plakat eller på liknande sätt. Klara lagbestämmelser saknas, och även om dessa till en viss del ersättas av praxis, torde dock under skydd av den oklarhet som råder bedrivas åtskilligt ofog, vilket måste betecknas såsom stridande mot god ordning. Därjämte föranledas lätt av detta tillstånd beskyllningar mot polisen för övergrepp.

Då frågan äger ett ej ringa intresse med avseende å ytterlighetspartiernas propaganda, torde den här böra upptagas till behandling.

Gällande rätt m. m.

Med stöd av sin allmänna uppgift att avstyra och förhindra fortsättande av brott anses polisen kunna ingripa mot tryckta skrifter, där spridande eller offentligt anslående av dylika stör ordningen eller är förargelseväckande.¹ Enligt rättsfall har myndighet ansetts berättigad att förbjuda anslående av tryckt valaffisch innehållande en bild av kungl. slottet i Stockholm, från vilket höjde sig en pansarklädd knuten hand, och försedd med orden »Utmaningen mot Sveriges folk bör tillbakaslås». Vidare har det ansetts förargelseväckande att anslå plakat, i vilka vissa personer angivits som strejkbrytare och missfirmats och häremot har alltså polisen kunnat ingripa genom att avlägsna plakatet. Likaså har polisen ansetts behörig avlägsna plakat i demonstrationståg med sådana inskriptioner som »ned med tronen, altaret och penningpåsen»² o. s. v.

Justitieombudsmannen har åtskilliga gånger ingripit mot myndigheter för olaga åtgärder mot tryckta skrifter såsom nedtagande av bojkottsanslag, borttagande av valaffischer etc. Bl. a. må omnämnas ett av justitieombudsmannen anhängiggjort åtal mot en landsfiskal för tjänstefel bestående däri, att han öppnat två låsta för affischering avsedda skåp, som tillhörde en syndikalistisk organisation och uppsatts å allmän plats, samt därur borttagit två tryckta anslag om bojkott och blockad mot en gästgivare m. m. Justitieombudsmannen ansåg, att plakaten ej innehållit något mot ordningen eller anständigheten sårande, varför laga anledning till ingripande saknats. Högsta domstolen fann emellertid enligt utslag den 14 oktober 1927 med av-

¹ Mot affischer — tryckta eller ej — kan vidare ingripas enligt ordningsföreskrifter i åtskilliga städer. Sålunda stadgas t. ex. i särskilda ordningsföreskrifterna för Stockholm, §§ 14 och 49, efter lagändring den 18 december 1933, att annonser, affischer och andra sådana tillkännagivanden må inom staden eller dess område icke anbringas å mark som är utlagd eller avsedd till väg, gata eller allmän plats med mindre vederbörande myndighet därtill lämnat tillstånd samt ej heller uppsättas på offentliga minnesmärken eller vid gata eller allmän plats anslås å byggnader, plank eller andra föremål utan ägarens eller disponentens medgivande. Straffet för överträdelse är 2 till 100 kronors böter.

² N. J. A. 1915, sid. 515 och 1909, sid. 104.

seende å de uttalanden rörande viss namngiven person, som anslagen innehållit, landsfiskalen ej ha saknat fog för sin åtgärd och ogillade åtalet.¹

Frågan om ingripande mot tryckta affischer o. dyl. upptogs såväl i 1887 som i 1912 års förslag till ny tryckfrihetslagstiftning.

1887 års förslag innehöll ett stadgande att för spridning av tryckt skrift genom anslag vid allmän plats skulle gälla de villkor och inskränkningar, som för dylik spridning av annan skrift vore eller bleve stadgade. I motiven uttalades, att bestämmelsen tillkommit »till förekommande av all tvekan huruvida polismyndighet må äga rätt att meddela föreskrifter angående det sätt att sprida tryckt skrift som sker genom dess anslående på offentliga platser».

I 1912 års förslag upptogs ett stadgande av samma innehåll dock att orden »genom anslag vid allmän plats» utbyts mot orden »genom anslag, genom kringförande av plakat eller på annat likartat sätt». I motiven anfördes bl. a.:

»En erinran har ansetts böra givas i lagen därom, att i fråga om uppsättande av plakat, kringförande av demonstrationsstandar o. s. v. allmänna ordningsregler äga tillämplighet oberoende därav att plakatets eller standarets inskription framställts genom tryck, och förty polismakten jämväl är berättigad inskrida mot ordningen eller anständigheten sårande tilltag av denna art, utan att vara hänvisad till de villkor och omständigare former tryckfrihetslagen anvisar för kvarstad.»

K o m m i t t é n:

Även om den företagna utredningen visar att myndigheterna äga rätt att ingripa mot ett offentliggörande av tryckt skrift som sker genom anslag, kringbärande av plakat eller på liknande sätt, då därigenom brytes mot allmän ordning eller anständighetens krav, torde, för att undanröja den ovisshet som härutinnan kan råda, uttrycklig erinran därom böra göras i TF. Kommittén föreslår för sådant ändamål ett tillägg till § 1 mom. 1 i överensstämmelse med det stadgande som i 1912 års förslag intagits.

Att utsträcka en sådan bestämmelse till flygblad synes icke motiverat. Spridandet av flygbladet innebär icke ett sådant omedelbart offentliggörande av en skrifs innehåll som ett anslag eller ett kringburet plakat. Det är utan vidare klart, att spridandet av ett flygblad icke får ske på ett sätt som stör ordningen eller eljest innebär ett brott, och i övrigt synes den ändring, som föreslagits i bestämmelserna angående kvarstad, vara tillräcklig.

Utgivningsförbud för tidningar.

Gällande rätt och tidigare behandling av frågan.

Utgångspunkten för det svenska tryckfrihetssystemet är friheten från preventiv censur. Det står i överensstämmelse därmed att kvarstadsinstitutet

¹ N. J. A. 1927, sid. 499.

omgärdats med stränga bestämmelser om domstolsprövning inom viss tid etc. Man har på detta sätt velat hindra att kvarstadsinstitutet på omvägar utvecklades till en administrativ indragningsmakt, varigenom förbudet mot censur skulle kunna kringgås. Rätt att förbjuda utgivning av en tidning finnes ej hos oss.¹

Indragningsmakten har dock tidigare beträffande periodiska skrifter funnits.

År 1785 infördes kungl. privilegium för rätt att utge dagblad eller periodiska skrifter, vilket privilegium efter gottfinnande kunde återkallas av Konungen. Detta system avskaffades 1809 men återinfördes genom 1812 års tryckfrihetsförordning, som lade maktmedlet i hovkanslerns hand. Härom stadgades i tryckfrihetsförordningen, att hovkanslern kunde, när han ansåg att dagblad eller periodisk skrift vore vådlig för allmän säkerhet, att den utan skäl och bevis förnärmade personlig rätt eller att den vore av en »fortfarande smädlig egenskap», genast låta inställa skriftens utgivande, intill dess efter anmälan hos Kungl. Maj:t, vilken anmälan borde äga rum sist inom 8 dagar, sedan hovkanslern blivit om kvarstadens verkställande underrättad, Kungl. Maj:t i statsrådet förordnat, huruvida den inställda skriftens fortsättning kunde vidare tillåtas, och skulle det ankomma på Kungl. Maj:ts förordnande, huruvida utgivaren av ett sålunda indraget dagblad eller periodisk skrift framdeles måtte kunna utgiva annan sådan skrift. Denna indragningsrätt utövades synnerligen godtyckligt av hovkanslern. Indragning skedde utan dom och rannsaking och utan att författaren fick veta varför och långt mindre fick tillfälle att försvara sig. Som motiv för indragningen angav hovkanslern vanligen, att en tidningsartikel var misshaglig till sitt innehåll eller vådlig för allmän säkerhet eller förgriplig för utländska makter, särskilt Ryssland. Emellertid började indragningsmakten att alltmera missbrukas till att stävja varje kritik av rikets styrelse, som kändes obehaglig för regeringen. Särskilt riktade den sig mot Lars Hiertas tidning *Aftonbladet*. Indragningen kringgicks emellertid lätt genom att tidningen obetydligt ändrade titeln och ny ansvarig utgivare till namnet ställdes i spetsen för densamma, och detta nya dagblad lämnades såsom ersättning åt det indragna bladets prenumeranter. Det sista *Aftonblad* som Hierta utgav bar namnet »Det 26 *Aftonbladet*». På detta sätt förlöjligades indragningsmakten. Den upphörde att användas 1838 och avskaffades vid 1844—45 års riksdag.

Utländsk rätt.

Rätt att meddela utgivningsförbud för tidningar eller därmed likartade åtgärder fordras, även för andra än extraordinära förhållanden, stadgad i flera främmande länder. Såsom exempel härpå må nämnas följande:

I *finska* tryckfrihetslagen stadgas, att då innehållet i periodisk skrift innefattar förräderi, uppmaning till uppror, nedsättande av offentlig myndighet o. dyl. (brott mot 12 kap. samt 16 kap. 8 och 24 §§ strafflagen ävensom uppviglingslagen), justitieministeriet äger förordna om indragning av skriften tills vidare. Förordnandet skall därefter inom viss tid underställas domstols prövning, och domstol äger förordna att skriften skall indragas för en tid av högst ett år. Denna tid fastställdes 1930, medan tiden förut var högst tre månader. Förordnandet om indragning skall gälla även annan skrift som utgives för att ersätta den indragna skriften.

I *Schweiz* har den 26 mars 1934 av förbundsrådet utfärdats en förordning enligt

¹ Dock må erinras om stadgandet i 4 § 2 m. TF, att utgivande av periodisk skrift skall inställas, om vederbörligt hinderslöshetsbevis ej erhållits.

vilken tidning, som gjort sig skyldig till särskilt svåra förlöpningar och därigenom satt förhållandet till främmande makter i fara, skall erhålla varning eller, om denna icke leder till resultat, förbjudas utkomma för viss tid. Avgörande härom träffas av förbundsrådet.

I *Tjeckoslovakien* stadgas enligt lagen den 19 mars 1923 om skydd för republiken, att om genom periodisk skrift begåtts vissa i lagen angivna straffbara handlingar av mera svårartad natur (t. ex. hetsande mot statsförfattningen), och med hänsyn till förut begångna, inom förhållandevis kort tid därförut meddelade utslag i sådant hänseende mot samma tidning — om än densamma utgivits under annan titel — anledning finnes befara ett fortsatt utförande av dylika straffbara handlingar genom tidningens innehåll, kan i utslag rörande sådant brott bestämmas, att utgivandet av tidningen skall inställas. Sedan domstolens utslag vunnit laga kraft, kunna vederbörande myndigheter (politische Behörde zweiter Instanz) meddela närmare bestämmelser, vilka ej få överklagas, angående indragningen och fastställa förbud för tidningen att utkomma under en tid av högst en månad, om tidningen utges minst 5 gånger i veckan, under en tid av högst två månader, om tidningen utges minst 1 gång i veckan, samt under en tid av högst 6 månader beträffande övriga tidningar. Sådant indragningsbeslut får meddelas inom ett år efter domstolens dom, om tidningen utges minst 5 gånger i veckan och eljest inom 6 månader efter nämnda dom. Om vederbörande myndighet (Pressbehörde) är av den åsikten, att den indragna tidningen utkommer under annat namn, äger myndigheten förbjuda utgivandet, vilket beslut går i verkställighet oberoende av klagan. — Enligt en lag den 10 juli 1933 till komplettering av lagen om skydd för republiken har regeringen erhållit rätt att — om det erfordras för ett verksammare skydd för republikens säkerhet eller värdighet, för republikens författning eller för den allmänna friden — genom särskild förordning bestämma att sådant inställande av tidningens utgivning skall kunna ske även för vissa lindrigare brott (t. ex. upphetsande av befolkningsgrupper mot varandra), ävensom att tiden härför skall kunna förlängas för periodiska skrifter som utkomma minst 5 gånger i veckan till 3 månader och till sådana skrifter som utkomma minst 3 gånger i veckan till 6 månader. En sådan förordning skall genast underställas nationalförsamlingen eller dess permanenta utskott. Regeringen begagnade sig omedelbart av rätten att utfärda en dylik förordning.

I detta sammanhang må även omnämnas de regler som gälla om rätt att förbjuda kolportage av periodiska skrifter. Detta kan verka som ett partiellt utgivningsförbud. Enligt en lag den 10 juli 1933 angående ändring och komplettering av presslagarna kunna de administrativa myndigheterna (Landesbehörde) förbjuda kolportage av skrifter, som medelbart eller omedelbart undergräva eller smäda republikens självständighet, författningenliga enhet, integritet, demokratiskt-republikanska statsform eller demokratiska ordning eller som genom osant och sanningen förvrängande innehåll utgöra en fara för allmänt lugn. Med kolportage menas utdelande eller försäljning av skrifter å allmän plats (öffentliche Orten und Räumlichkeiten) eller sådan distribuering som sker från hus till hus. Enligt en ändring i sistnämnda lag den 10 juli 1934 kan även förbjudas att sprida tryckta skrifter i affärer, där tobak och frimärken säljes, järnvägs kiosker o. dyl. Vidare kan på en tid av högst 2 år rätten att få periodisk skrift befordrad genom post eller järnväg antingen helt och hållet eller ock i fråga om härför gällande taxeringsättning indragas. — Förbud av sistnämnda art meddelas av inrikesministeriet.

K o m m i t t é n:

Såsom en orsak till den ringa effektiviteten av TF:s bestämmelser mot missbruk av tryckfriheten har bland annat framhållits, att kvarstads- och

konfiskationsåtgärder icke kunna vidtagas, förrän en skrift redan blivit spridd. Det enda verkliga botemedlet häremot vore ju införande av censur. Historien har emellertid lämnat många bevis på dennas vanmakt och skadlighet. Under censurens tryck ha i regel de förföljda åsikterna endast vunnit i styrka och utbredning. Ett förbud mot utgivande av tidning för viss tid kan delvis få samma verkan som censur utan att hava dess olägenheter. Det är dock en åtgärd som går mycket långt i inskränkning av tryckfriheten och dessutom kan ha mycket vittgående ekonomiska verkningar. Att låta myndigheterna under normala förhållanden erhålla en rätt att meddela sådant förbud *såsom isolerad åtgärd* anser kommittén därför icke böra komma ifråga. Det torde för övrigt vara förenat med synnerligen stora svårigheter att så formulera ett stadgande, att en godtycklig tillämpning uteslöttes. Mera talar däremot för tanken att meddela en sådan rätt för orostider såsom krig och uppror. Kommittén återkommer till denna fråga vid behandlingen av spörsmålet om undantagslagstiftning för sådana fall.

Propagandan i skolorna.

Gällande bestämmelser m. m.

För skolor av olika slag gällande stadgar äro utfärdade av Kungl. Maj:t i administrativ väg. I allmänhet innehålla de icke några uttryckliga bestämmelser mot politisk verksamhet av lärare eller lärjungar.

Vad först angår *lärarna* föreskrives dock i stadgan för folkhögskolor den 31 december 1919, att lärare bör hava för ögonen att icke påtrycka eleverna någon viss åskådning i politiska eller religiösa frågor, utan att lärare såväl i sin undervisning som då han eljest uttalar sig inför eleverna i sådana frågor bör vinnlägga sig om att låta olika synpunkter komma till sin rätt och, där han ger uttryck åt sin egen mening, ålägga sig måttfullhet och visa tillbörlig grannlagenhet och fördragsamhet gentemot olikfäktande (§ 27). I läroverksstadgan den 17 mars 1933 föreskrives, att all undervisning skall äsyfta att hos lärjungarna väcka och underhålla kärlek till fosterlandet samt att göra lärjungarna till goda och dugliga medborgare (§ 46). Lärare skall städse erinra sig att han skall vara sina lärjungar till ett föredöme (§ 131). Vad angår folkskollärare stadgas i folkskolestadgan den 26 september 1921 (§ 29), att lärare bör i allt sitt förhållande såväl i som utom skolan giva sina lärjungar ett gott föredöme samt med flit och trohet fullgöra sina åligganden. Vidare stadgas (§ 32), att om skolrådet finner giltig anledning till anmärkning mot ordinarie folkskollärare på grund av fel eller försummelse i tjänsten eller på grund av lärarens vandel, skolrådet har att tilldela den felande varning. Låter han sig därav ej rätta, må han ånyo varnas eller ock för längre eller kortare tid högst sex månader skiljas från befattningen. Är felet av svårare beskaffenhet, må han skiljas för alltid från befattningen. Detta får alltså ej ske förrän efter fruktlös befunnen varning. Frågan om lärares ställning i förevarande hänseenden har vid flera tillfällen varit föremål för diskussion. Därvid har emellertid saken närmast gällt ungdomens religiösa och sedliga ledning.

Beträffande *lärjungarnas* skyldigheter m. m. må nämnas, att enligt läroverksstadgan lärjunge skall vinnlägga sig om gudsfruktan, sanningskärlek, flit och goda seder samt visa vördnad för allmän lag och fastställd ordning (§ 50). Jämväl utom läroverket skall han ställa sig till noggrann efterrättelse de föreskrifter med avseende å förlustelser och njuvningsmedel som rektor

i samband med kollegiet och efter skolöverstyrelsens godkännande meddelar (§ 52). Rektor skall ägna uppmärksamhet åt föreningsverksamheten bland lärjungarna (§ 143). För folkskolorna stadgas i folkskolestadgan bl. a., att lärjunge skall vara pliktig att iakttaga ett sedligt och anständigt uppträdande såväl inom som utom skolan (§ 42). — Dessutom finnas särskilda ordningsstadgar för olika skolor med ytterligare föreskrifter.

Beträffande de från *skolmyndigheterna* till kommittén inkomna *yttrandena* må anföras följande¹:

Politisk propaganda från *lärares* sida synes endast i undantagsfall förekomma. Några kommunistiska folkskollärare finnas, vilka delvis bedrivit kraftig agitation för partiet utom skolan. En av dessa hade vägrat undervisa i kristendom. Beträffande en folkhögskola talas om en kommunistisk lärare, som på grund av agitation ej fick fortsatt förordnande. Vidare omnämns två nationalsocialistiska lärare, den ene vid en realskola och den andre vid en yrkesskola. De båda sistnämnda hade emellertid icke bedrivit propaganda inom skolan.

Beträffande politisk verksamhet av *lärjungarna* meddelas från *allmänna läroverken*, att på en del håll ej få förekomma politiska föredrag eller diskussioner mellan eleverna i politiska spørsmål. På andra håll har förbjudits bärandet av partipolitiska märken, uppsättandet av anslag om politiska sammankomster o. s. v. Kollegiet och rektor vid ett läroverk ha föreslagit att i nya ordningsregler för läroverket måtte införas ett förbud för lärjunge att tillhöra politisk förening. Från ett håll tillstyrkes förbud mot partipolitiska samman slutningar bland läroverkets elever. I allmänhet vitsordades i yttrandena, att det politiska intresset hos eleverna varit starkt men ingalunda gått till några överdrifter.

Vad angår *realskolorna* innehålla yttrandena utan undantag, att propaganda av samhällsfientlig art icke bedrivits inom skolorna.

Från en *högre gosskola* meddelas, att några elever varit inblandade i uppträden vid ett kommunistiskt agitationsmöte. I anledning därav hade meddelats förbud för lärjungarna att närvara vid kommunistiska eller nationalsocialistiska möten.

Vid vissa *folkhögskolor* har kommunistisk agitation förekommit. Samma gäller de *kommunala institutionerna för yrkesundervisning*. Där påtalas från flera håll en livlig kommunistisk propaganda vid möten o. dyl. Intresset härför hade hos eleverna varit synnerligen starkt men sedermera slappnat.

Vad slutligen angår *folkskolorna* påtalas från vissa håll, att kommunisterna bildat pionjärvadlingar bland barnen och agiterat mot skolornas kristendomsundervisning. De vunna resultaten synas emellertid vara minimala och verksamheten torde ha gått tillbaka.

¹ Skolöverstyrelsen har utan eget yttrande till justitiedepartementet överlämnat de från skolorna inkomna yttrandena.

Angående *tidigare behandling* av frågan om åtgärder mot politisk verksamhet av lärare eller lärjungar må nämnas följande.

I 1921 års *betänkande om den försvarsfientliga propagandan* anfördes härom i samband med frågan om åtgärder för att på upplysningens väg motarbeta denna propaganda (sid. 91):

»Samhällets eget intresse kräver givetvis, att försvarsfientlig propaganda i skolorna icke får förekomma. Ett uttryckligt förbud däremot synes alltså påkallat. Mot det systematiska spridandet av denna åskådning i övrigt har man däremot i allmänhet intet annat medel att tillgripa än upplysning, eftersom ett längre gående ingripande ofelbart skulle medföra inskränkningar i yttrandefrihet samt församlings- och föreningsfrihet, vilka icke skulle kunna genomföras utan allvarlig risk för den medborgerliga friheten.»

I samband med behandlingen av frågan om lagstiftningsåtgärder beträffande yttrandefriheten göres i betänkandet beträffande *lärarnas verksamhet* följande uttalande (sid. 114):

»I detta sammanhang bör måhända ihågkommas den propaganda, som skulle kunna tänkas på sina håll bedriven i skolorna till förmån för försvarsfientlig åskådning. Då undervisningen i statens och av staten understödda skolor får anses vara offentlig, och det i allt fall får anses vara lärare vid sådana skolor förbjudet att sprida läror, som äro direkt statsfientliga, kan med allt skäl ifrågasättas, om ej dylik propaganda faller under tjänstefel. De rent privata skolorna kunna ej kontrolleras, utan ankommer det här på vederbörandes föräldrar och målsmän att själva bestämma, vilken samhällelig undervisning som skall lämnas barnen, och taga dem ifrån skolan, om ej vad sålunda bestämmes länder till efterrättelse.»

Vid 1932 års *riksdag* förekom en interpellation angående den kommunistiska propagandan i folkskolorna.¹ Ecklesiastikministern, statsrådet Stadeners, uttalade då bl. a., att lärare, som i skolorna dreve kristendomsfientlig propaganda, gjorde sig skyldig till fel i tjänsten som avsåges i § 32 folkskolestadgan samt att gällande stadganden syntes vara tillräckliga för att verksamt bekämpa sagda propaganda såvitt den berörde folkskolan.²

Vid 1933 års *riksdag* påyrkades i en motion åtgärder mot den antireligiösa propagandan särskilt bland barn och ungdom. I motionen åberopades bl. a. den kommunistiska pionjär rörelsen. Denna motion avslogs emellertid.³

¹ I kam. protokoll 1932 nr 50, sid. 11 f.

² Anledningen till interpellationen var bl. a. den verksamhet som i angivna hänseende bedrevs av folkskolläraren Martin Eriksson i Lauker. Denna föranledde hösten 1928 en skolstrejk samt begäran från målsmännens sida om Erikssons skiljande från sin anställning. Det åberopades, att han på en kyrkostämman rekommenderat Marx' litteratur och annan kommunistisk litteratur som likvärdig med bibeln o. s. v. Eriksson tilldelades hösten 1932 av skolstyrelsen varning enligt folkskolestadgan §§ 29 och 32, huvudsakligen för hätska uttalanden angående religionen utanför skolan. Därjämte hade han vid ett skolstyrelsesammanträde förklarat sig gilla spridandet av kommunistiska flygblad bland barnen i skolan samt vid ett tillfälle iklädd kommunistuniform och hållande ett kommunistiskt agitationstal förrättat en begravning. Skolstyrelsen avstängde honom även från tjänstgöring. I utslag i maj 1933 fastställde domkapitlet varningen men upphävde avstängningsbeslutet. Genom utslag den 6 september 1933 upptog Kungl. Maj:t icke till prövning Erikssons besvär i fråga om varningen samt fann ej skäl göra ändring i domkapitlets utslag i avstängningsfrågan.

³ II kam. första tillf. utsk. utl. nr 2.

Vid 1934 års riksdag väcktes i båda kamrarna motioner om åtgärder för ungdomens skyddande i religiöst och sedligt hänseende. I anledning av motionerna begärde riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t »vidtagande av sådana åtgärder till förhindrande och motverkande av religiöst och sedligt nedbrytande propaganda bland barn och ungdom, vartill Kungl. Maj:t efter verkställd utredning kan finna förhållandena föranleda».

I yttrande över motionerna anförde skolöverstyrelsen:

»Den religiöst och sedligt nedbrytande propaganda, för vilken barnen kunna bli utsatta, kommer givetvis, såsom motionärerna också framhållit, i de flesta fall från inflytelser utanför skolan. Överstyrelsen finner sig icke böra i detta sammanhang närmare ingå på denna sak. Endast det vill överstyrelsen framhålla, att det synes överstyrelsen vara en mycket viktig angelägenhet, att barnen i våra skolor i möjligaste mån bli skyddade för sådana direkta skadegörare inom eller utom skolan, vilka vilja göra barnen till föremål för propaganda eller organisation för främjande av syften, vilka strida mot grunderna för skolans undervisande och fostrande verksamhet, sådana dessa grunder blivit fastställda genom gällande författningar.»

I de utskottsutlåtanden, som återropades i riksdagens skrivelse, anfördes bl. a.:¹

»Utskottet vill först som sin uppfattning uttala, att ett verksamt skydd mot en förråande antireligiös och sedligt nedbrytande propaganda näppeligen vinnes genom enbart fiskala åtgärder. Det missförhållande, varom här är fråga, måste man söka komma till rätta med efter mera positiva linjer. En god kulturvård i vidsträcktaste bemärkelse särskilt för ungdomen innebär ett stöd åt denna i dess strävan att genomkämpa nuvarande svårigheter med bibehållen kulturell och andlig resning. Denna utskottets principiella uppfattning utesluter emellertid icke, att utskottet ansluter sig till tanken att vissa skyddsåtgärder kunna finnas önskvärda även om utskottet anser sig böra hävda, att man här bör framgå med stor varsamhet. Utskottet vill sålunda uttala sin principiella anslutning till den av skolöverstyrelsen framförda uppfattningen, att det måste anses som ett berättigat krav, att hem och samhälle icke nödgas tolerera, att en lärare bedriver kristendomsfientlig propaganda i skolan eller eljest bland minderåriga. Emellertid kan ifrågasättas, om de bestämmelser, som för närvarande äro gällande på ifrågavarande område, äro tillräckliga för ett fullt tillgodoseende av detta krav. Såsom av motionärerna framhållits, har det förekommit, att en lärare drivit en förråande och för många människor ytterst sårande antireligiös propaganda utan att vederbörande myndigheter kunnat förhindra det. Till följd av denna hans verksamhet hade föräldrarna till barnen i det skoldistrikt, där han tjänstgjorde, fattats av misstro till hans lärargärning, och för att undvika hans enligt deras mening fördärvliga inflytande på barnen hade föräldrarna, ofta med stora personliga uppoffringar, flyttat barnen till andra skolor. Läraren i fråga hade under vissa tider haft att undervisa endast en enda lärjunge från skolbyn, under det att övriga skolbarn av angivna skäl hållits inackorderade i andra byar, där lärare verkat, vilka åtnjutit befolkningens förtroende.

Det synes utskottet uppenbart, att ovan skildrade förhållanden äro av sådan art, att en upprepning därav måste av vederbörande myndigheter kunna förhindras. Äro nu gällande författningar härvidlag otillräckliga, böra de härutinnan kom-

¹ I kam. första tillf. utsk. utl. nr 4 samt II kam. första tillf. utsk. utl. nr 6.

pletteras. Det bör icke vara tillåtet för en lärare — och detta bör även gälla utanför skolans område — att uppträda på sådant sätt, att han skapar ringaktning för sin lärargärning eller direkt motverkar sin uppgift att vara ungdomens undervisare och fostrare. Å andra sidan vill utskottet i detta sammanhang med eftertryck framhålla, att utskottet givetvis icke vill medverka till skapandet av några bestämmelser, som kunde hindra en lärare i utövandet av hans allmänt medborgerliga rättigheter eller ställa honom under något slags förmynderskap i fråga om hans övertygelse.

Att skolans ungdom i görligaste mån bör skyddas mot en propaganda, som söker omintetgöra skolans fostrande arbete, synes utskottet självfallet liksom också att skolpliktig ungdom ovillkorligen bör förskonas från varje slag av politisk propaganda.»

I anledning av riksdagens skrivelse har yttrande inhämtats från skolöverstyrelsen. Några åtgärder av intresse ur de synpunkter kommittén har att anlägga ha emellertid ej därefter vidtagits.

K o m m i t t é n :

Med undantag för ytterlighetspartierna torde i allmänhet enighet råda därom att partipolitisk propaganda icke bör förekomma i skolorna.

Emellertid torde rektorer och skolföreståndare ha tillräckliga befogenheter för att stävja otillbörliga tilltag i detta avseende, och de i ärendet avgivna yttrandena giva icke anledning till antagande att några bestämmelser i ämnet äro erforderliga. I den mån otillbörlig agitation bland skolungdomen från lärares sida äger rum torde korrektiv finnas däremot i de överordnade myndigheternas tillsyn och straffbestämmelserna angående tjänstefel.

Kommittén skall i annat sammanhang återkomma till frågan om lärares uppträdande utom tjänsten.

I övrigt får kommittén härutinnan hänvisa till det initiativ, som riksdagen 1934 tagit i frågan.

Propagandan inom försvarsverket.

I den statsfientliga propagandan förtjänar särskilt den propaganda uppmärksamhet, som bedrivs inom försvarsverket. Den härrör dels från *utomstående civila* och dels från *militären själv*, främst då de värnpliktiga.¹

Allmänna synpunkter.

Såvitt det är fråga om nationalsocialisternas propaganda, har redan förut framhållits att de ej torde vara främmande för tanken att söka fäste ibland befälskårerna för att utnyttja dessa förbindelser för sina syften. De nationalsocialistiska idéerna torde ha vunnit ett visst insteg i befälskårerna, men i vilken utsträckning detta skett låter sig ej med någon visshet bedöma. Myndigheterna ha haft mycket litet att förmäla om nationalsocialistisk propaganda bland försvarsverkets personal. Propagandan torde till sin allmänna läggning ej skilja sig från den allmänna nationalsocialistiska propagandan.

Från kommunistiskt och därmed närbesläktat håll bedrivs däremot inom försvarsverket en propaganda av särskild art, som fordrar en mera ingående undersökning och som i det följande efter sitt syfte benämnes disciplinupplösande propaganda.

Den kraftigaste disciplinupplösande propagandan bedrivs av Sillénkommunisterna i enlighet med instruktioner från Komintern. I Sverige började denna propaganda i och med att kommunistiska partiet bildades 1921. Den propaganda, som förut ägt rum, hade i viss mån en annan karaktär. Till denna återkommer kommittén längre fram.

Propagandan åsyftar att upplösa disciplinen inom krigsmakten för att hindra eller försvåra krigsmaktens användning, vare sig det skulle komma i fråga vid orostillfällen inom landet eller mot en yttre fiende. I sistnämnda avseende tänkes i främsta rummet på Sovjet-Unionen. Därjämte går hos kommunisterna tanken vidare mot omvandlingen av ett krig till ett inbördeskrig för upprättandet av proletariatets diktatur. Propagandan avser att hos militären inplanta, att densamma icke skall vara ett verktyg åt de nuvarande maktägande utan att, när det gäller, »vapnen skola riktas åt rätt håll». Den har icke pacifistisk grund utan är i själva verket militaristisk. Pacifismen betecknas på kommunisthåll som en villfarelse. De under

¹ Jfr Bil. 4.

militärtjänstgöringen förvärvade kunskaperna och färdigheterna skola ställas icke i fosterlandets utan i Sovjet-Unionens direkta tjänst.

Till belysning av den kommunistiska propagandans *mål* må här meddelas följande:

Vid Kominterns VI:e världskongress 1928 antogs vissa teser rörande »Krigsfaran och kommunisternas uppgifter» (över kampen mot det imperialistiska kriget).

Enligt dessa vore arbetet bland ungdomen, framför allt arbetarungdomen, en fråga av avgörande betydelse. Alla kommunister måste ägna största energi åt bekämpandet av bl. a. de borgerliga försvarsskolorna etc., medelst vilka bourgeoisin förbereder ungdomen för det imperialistiska kriget. En annan uppgift vore bekämpandet av den borgerliga militära ungdomsutbildningen. Recept som t. ex. »vägran att bära vapen», »vägran att skjuta» o. s. v. vore starkt spridda bland massorna; många arbetare trodde sig allvarligt kunna utträta något med dem. I själva verket vore de vanvettiga och skadliga. — Från synpunkten av det imperialistiska krigets förvandling i inbördeskriget toge kommunisterna ställning till parollen om *krigtjänstvägran* (bojkott av kriget), som en del »radikala» pacifister och vänstersocialdemokrater representerade. Kommunisterna bekämpade denna paroll. Om en sådan »massbojkott» delvis lyckades, så bleve dess resultat, att just de mest beslutsamma och klassmedvetna arbetarna *icke befunno sig i armén*. Ett systematiskt revolutionärt arbete i armén, en av de mest avgörande uppgifterna i kampen mot kriget, vore omöjligt. Därför hade Lenin alldeles rätt, när han 1922 på grundval av världskrigets erfarenheter skrev: »Bojkotten av kriget är en dum fras. Kommunisterna måste rycka in i varje reaktionärt krig.» — — Därför måste de kommunistiska partierna, när frågan uppkomme om inträdet i den borgerliga armén eller militärtjänstvägran (bojkotten), i allmänhet råda arbetarna och de fattiga bönderna att avvisa parollen om militärtjänstvägran, i stället lära sig vapenhantverket, i armén utföra revolutionärt arbete och i det givna ögonblicket vända vapnen mot bourgeoisin. — — De måste fullt öppet tala om det otillräckliga i kampmedlet militärtjänstvägran, göra klart för massorna att enda riktiga metoden i kampen mot det imperialistiska kriget består i att förvandla det till inbördeskrig och att detta är omöjligt utan revolutionärt arbete i den borgerliga armén. Denna nödvändighet måste energiskt propageras. Det revolutionära arbetet i armén måste organiseras och öppet propageras. — — I förbindelse med soldaternas ekonomiska krav och klagomål vore det nödvändigt att använda medlet tjänstvägran eller det kollektiva tjänstesabotaget resp. vissa former av strejk från soldaternas och matrosernas sida. — — Nödvändigt vore ett grundligt förstörelsearbete bland bourgeoisins trupper, vilket arbete i ögonblicket för upproret överginge i kampen om armén.

Den kommunistiska propagandan är av internationell natur och förekommer i de flesta länder. Särskilt har den kommit till synes vid flottorna, där flera myterier ägt rum på grund av denna agitation.

Såsom exempel på verksamheten må beträffande *Frankrike* härom nämnas följande.¹

Inom arméns och flottans olika avdelningar eller förband samt vid fabriker och verkstäder äro organiserade s. k. celler. Då »stunden är kommen» skola vissa där-

¹ Följande redogörelse grundar sig på en avhandling om den kommunistiska agitationen inom franska krigsmakten, utgiven av F. Coty 1928. Jfr Ny Militär Tidskrift, årgång 1928, sid. 262 f.

till utsedda medlemmar inom cellen övertaga befälet över resp. truppförband och fartyg.

Innan de värnpliktiga inrycka till sin militära tjänstgöring utvecklas ett mycket livligt agitationsarbete. De lokala kommittéerna, vilka innehava medlemsförteckningar, anordna särskilda möten för dem, vilka skola inkallas till militärtjänstgöring. Ordinarie möten äga i regel rum en gång i veckan. Den dagliga tjänsten skötes av ett särskilt ombud. De nyinryckande få vid dessa särskilda möten sina instruktioner, uppageras ytterligare samt erhålla uppgift till vem de skola vända sig (cell, i militärtjänst varande partikamrat) efter sin inryckning. I samband med denna verksamhet värvas nya medlemmar, vilka till partiet måste lämna detaljerade upplysningar rörande personliga förhållanden, militära färdigheter m. m. Nykomlingarna bearbetas efter de mest rationella metoder. Befälspersonalens brutalitet, tjänstgöringens hårdhet, förplägnadsförhållandenas uselhet m. m. utmålats för dem på värsta sätt. Undervisning meddelas vidare huru man tekniskt bäst skall gå till väga för att arrangera disciplinära uppträden, uppväcka hat mot befälet samt undergräva krigslydnaden utan att själv råka illa ut. Skulle så inträffa kan vederbörande med tillförsikt räkna på att kamraterna och partiet skola hålla honom skadeslös, för så vitt han endast efter ankomsten till kasernen eller fartyget sätter sig i förbindelse med en viss namngiven person, som i sin tur sätter honom i förbindelse med vederbörande cell. De kamrater, som förut varit i militärtjänst, giva de nyinryckande erforderlig orientering samt instruktioner och förhållningsorder. — I samband med dessa möten utdelas flygblad och broschyrer, avsjunges Internationalen m. m. Omedelbart före avfärden till den militära tjänstgöringen anordnas särskilda avskedsmöten. — I samband med transporten till tjänstgöringsorten förses de värnpliktiga med rikliga förråd av spritdrycker, så att de kunna berusa sig och omedelbart igångsätta disciplinvidriga uppträden. — Väl kommen i tjänst framställer man ideliga krav, krav omöjliga att uppfylla och krav på allt. Man börjar med små upptåg av till synes ofarlig natur, vilka antaga alltmer disciplinvidriga former, övergå till bråk av större omfattning och till sist formliga upplopp och myterier. — Angående verkningarna av agitationen redogöres för oordningar och upplopp, som ägt rum under repetitionsövningarna år 1927 (25 dagar). — Exempler hava valts från icke mindre än 47 namngivna regementen, tillsammans besittande ett 70-tal kommunistceller, vilkas tillvaro är konstaterad. — Oordningarna hava i regel börjat med klagomål mot maten, begäran om ökad utsträckning av permission eller för sen inställelse efter tilländalupen permission. Soldaterna hava i samband härmed alltefter omständigheterna uppträtt på ett oförskämt sätt mot befälet — särskilt mot det yngre. Då och då har detta resulterat i att vederbörande blivit arresterad. En eller annan timme efteråt ha plötsligt demonstrationer utbrutit på en gång i hela lägret. Man har fordrat, att den arresterade skall släppas ut, sjungit Internationalen, tjutit och visslat, understundom slagit befälet, överrumplat vakten, bemäktigat sig nycklarna till arrestlokalerna eller försökt storma desamma, vilket ibland lyckats. I några fall har man inringat regementsbefälhavaren och förklarat, att man icke skulle släppa lös honom, förrän de arresterade kamraterna försatts på fri fot. — Stundom har man nekat att ställa upp till övningar. Vid ett par tillfällen hava dessa på grund härav måst inhiberas! — Antalet kommunistceller inom marinen är stort; icke endast vid örlogsstationerna utan även å fartygen. »Det finnes nästan lika många celler som fartyg.» — Man beräknar, att år 1927 över 3 000 man vid marinen voro organiserade kommunister samt att ett 60-tal kommunistiska celler funnos. —

Beträffande *Sverige* antogs under en partikongress i september 1930 följande *riktlinjer* för det antimilitära arbetet.:

De kamrater, som de värnpliktiga själva hava att utse, och vilka skola syssla med införskaffande av upplysningar, få under inga omständigheter deltaga i den allmänna propagandan eller röja att de äro kommunister. Däremot skola de med energi och uthållighet gå in för att genom påtagligt intresse för tjänsten söka tillvinna sig befällets förtroende och ernå sådana kommenderingar och uppdrag, varest det mesta möjliga är att inhämta av allt, som rör tjänsten. Särskilt viktigt är att utforska nyheter i beväpning (ev. konstruktionsritningar), förvaringsplatser för vapen och ammunition samt utrustning av alla slag, förutsättningar för stridsövningar och dessas förlopp samt taktiska förfaringssätt m. m. De övriga skola vid alla tillfällen söka utveckla alla ansatser till missnöje och sträva efter att frambringa verkliga utslag av massopposition i antidisciplinär anda.

De kommunister, som befinna sig uti militärtjänst (stamanställda eller värnpliktiga) uppdelas sålunda i två kategorier, rapportörer och agitatorer.

Hur propagandaarbetet tänkes utfört framgår av följande år 1932 av K. U. F:s verkställande utskott till CK:s instruktörer utsända antikrigsbulletin eller *instruktion*:

Den 28 maj skall den stora inryckningen ske. Då rycker massor av unga proletärer från arbetsplatserna, arbetslösa från AK-förläggningarna — från gatorna .. . ., fattiga lant- och småbondeungdomar in i borgarnas armé för att lära sig försvara »fosterlandet» — för att utbildas för kriget mot arbetarstaten. Kamrater! Detta står för dörren!

Vi måste se till att de kommer in i armén med den fasta föresatsen att lära sig vapnens bruk för att använda dem mot fienden i det egna landet, för att förvandla det imperialistiska kriget till ett medborgarkrig.

Vet ni vilka unga arbetare som skall in i lumpen?

Tag ett papper, skriv upp alla, namn och adress. Besök dem och inbjud dem till vårt arbetslöshets- eller fabriksmöte — men också till vårt medlemsmöte, till våra cellmöten. Därmed skapar vi förutsättningen för att varje ung arbetare skall gå in i armén som en medveten arbetarklassens soldat.

Tag löfte av dem att de meddelar oss sitt vapennummer, kompani o. s. v. och sänd det till DS.¹ Därmed kan vi få utvidgade förbindelser inom armén.

Enhetsfronten — rekrytgruppen.

De unga rekryterna, som väntar på att fullgöra sin värnplikt, måste samlas på den bredaste enhetsfront. På våra antikrigsmöten väljer vi därför antikrigskommittéer. Dessa blir enhetsfrontsorgan i kampen mot kriget och har bl. a. att omedelbart påbörja arbetet att skapa rekrytgrupper.

Det gäller därför att samla dem på deras klasskrav. Våra kamrater på fabriker, på de olika platserna, samlar lokalt alla, som inom de närmaste tre åren skall fullgöra sin värnplikt. Dessa förberedas på den förestående kampen inom armén, likaså nödvändigheten av ständiga förbindelser mellan arbetsplats och förläggning — mellan militären och det civila. Det är förbrödringen mellan arbetare och soldater. Vid aktioner för bättre förhållanden inom armén, vid trakasseringar av officersklicken o. s. v. svarar arbetarna i det civila med sympatiaktioner. Likaså hållas soldaterna informerade om arbetarnas och ungdomens kamp. På varje större arbetsplats och bland de arbetslösa och bondeungdomen i varje bostadsområde,

¹ Distriktsstyrelsen.

samlar man rekrytngdomen i sådana grupper. De blir enhetsfronten i kampen mot det imperialistiska kriget. Som ledning för varje rekrytgrupp väljas tre av de bästa kamraterna, som är ansvariga för förbindelserna o. s. v.

Vad skall ske själva inryckningsdagen?

Vi skall veta med vilket tåg, buss eller båt de unga värnpliktiga skall avresa. Där skall vi »dränka» de unga pojkarna i flygblad och tidningar.

Vid stationen skall vi mobilisera massor av unga arbetare, arbetslösa som har tid att mitt på dagen gå till stationen. Där skall pojkarna mottagas med flygblad. Kort tal skall hållas och demonstration genomföras.

Går detta för sig, om befälet möter dem vid stationen? Ja, naturligtvis. Våra kamrater på förläggningssorten formerar sig till ett tåg och så drager vi pojkarna med. Detta går avsevärt lättare, om våra kamrater, som skall in i lumpen, är förberedda på detta redan från början. Det måste DS i varje distrikt organisera. Det gäller att klarlägga för alla ungkommunister och unga arbetare att en sådan manifestation ger genklang på arbetsplatserna ute bland ungdomen — samt inne i armén. En sådan manifestation visar borgarklassen att arbetarungdomen är kampberedd. Och om polisen ingriper är det bara att fortsätta demonstrationen, eventuellt skingras för ett ögonblick, för att sedan fortsätta densamma.

P. S.

Det är en ovillkorlig plikt för varje organisationsledning att inhämta uppgifter från alla celler om vilka kamrater, som rycker in i kasernerna och flottan. Inhämta adresser etc. Dessa uppgifter skall snabbast sändas till distriktsstyrelsen.

Sveriges Kommunistiska Ungdomsförbund.

/ V. U. »

I oktober 1932 utsände K. U. F. till bl. a. alla militärförläggningar listor för namnunderskrifter, innefattande krav på full församlingsfrihet för krigsmaktens manskap och erkännande av soldatråden.

Av intresse är följande utdrag ur en arbetsplan av 1931 för K. U. F:s CK:

»I. Kampen mot de imperialistiska krigsförberedelserna och vårt antimilitära massarbete.

Arbetet inom armén skall taga sikte på att utlösa kamprörelse bland militär-manskapet, sålunda är det en uppgift för Norrbotten att också detta år ge ett gott exempel för hela landet och få med militär-manskap i demonstrationerna 1:a maj och i pingst.»

Även för *arbetet i krigsindustrin* har utgivits en instruktion av K. U. F:s CK. Den har följande lydelse:

Vårt arbete i krigsindustrin.

Att verkligen förbereda kampen mot kriget är omedelbart förbundet med förstärkning av vårt arbete inom krigsindustrin. Därför är ett uppfyllande av vår huvuduppgift, kampen mot det imperialistiska kriget och för Sovjet-Unionens för-svar, omöjlig utan att vi tränger in i och utvecklar ett väldigt arbete i krigs-industrin. Vi måste betona att detta är av en synnerligen stor vikt och har länge underskattats opportunistiskt. Utan ammunition och vapen kan inga krig föras.

Våra uppgifter i krigsindustrin består framför allt i att vinna majoriteten av

arbetareungdomen i de avgörande fabrikerna för oss. Detta kan man endast nå genom skapandet av KUF-celler samt en rad av legala och halvlegala massorganisationer, framför allt fackliga, som utveckla en energisk kamp mot kriget och som förbinder denna kamp med de alldagliga politiska och ekonomiska ungdomskraven.

Utgående härifrån måste vi lägga denna verksamhet på följande sätt:

1. Alla distrikts- och organisationsledningar skola särskilt beakta krigsmaterialfabrikerna, såväl de, som redan i dag utföra beställningar (flygmaskinsverkstäder, vapenfabriker, ammunitionsfabriker, kemiska fabriker), som de, vilka snabbt och i avgörande grad kan omlägga sin drift till dylika tillverkningar (t. ex. metall-, textil-, cellulosa- och de flesta kemiska fabriker).

2. Här blir det en uppgift för distriktsledningen och lokalorganisationerna att klargöra den politiska betydelsen av det arbete, som varje arbetare på verkstäderna i fråga utför. Vi måste säga att deras arbete i krigsindustrien stärker imperialisterna för kampen mot Sovjet-Unionen, är behjälpligt för genomförandet av nya krig och för den kapitalistiska utvägen ur krisen. På följande sätt förbinda vi de konkreta uppgifterna i kampen mot kriget:

- a) Avslöja krigsförberedelserna med exempel från den egna fabriken.
- b) Avslöja vart och ett fall vid övergång från civil- till krigsmaterialproduktion.
- c) Masspropaganda för att klargöra kommunisternas ståndpunkt till krigsfaran.
- d) Förberedelser för genomförandet av ekonomiska strider, strejker, politiska strejker.
- e) Reella åtgärder för att förhindra att beställningarna uppfyllas.

3. För att uppfylla dessa uppgifter är det nödvändigt att:

a) Organisera KUF-celler i alla krigsmaterialfabriker och då i första hand där particeller finnas. Detta kräver en skarp uppmärksamhet på fabrikerna från DS¹, KS²- och organisationsledningens sida och våra bästa kamrater måste bestämmas för denna verksamhet.

b) DS-antiledning³ eller en speciell antiledning sköter förbindelsen mellan cellerna och för varje cell sättes en ansvarig kamrat.

c) Utgiva upprop, flygblad, tidningar, utarbeta speciella program för kraven från ungdomen i fabrikerna.

d) Organisera manifestationer i krigsmaterialfabrikerna.

e) Organisera massmöten, med hjälp av de arbetslösa.

f) Avslöja socialdemokratiens demagogik, att kriget betyder utvägen ur krisen för de arbetslösa, samt deras linjer för försvaret av det egna landets imperialism och dess uppgift i förberedelserna för interventionen mot Sovjet-Unionen.

Allt detta måste, då kampen genomföres på grundval av de ekonomiska fordringarna, hava till följd strejk.

Vi föreslå er på grund av ovanstående, att koncentrera er på följande verkstäder: .....

Beaktande de speciella förhållanden, under vilka krigsmaterialfabrikerna arbeta (där ungdomen i regel lider mindre under krisens lidanden), måste vårt arbete anpassas efter dessa förhållanden. Våra kamrater måste genom flygblad, upprop, tidningar, och genom en individuell agitation upplära för denna ungdomsmassa, varför borgarklassen låter dem leva under så drägliga förhållanden och varför en halvmilitär ledning införes. Genom dessa upplysningar måste ungomkommunisterna uppvisa nödvändigheten av klassolidariteten mellan all arbetarungdom på grundval av konkreta händelser ur livet bland krigsfabrikernas ungdom.

¹ Distriktsstyrelse.

² Kretsstyrelse.

³ Ledningen för det antimilitära arbetet.

Det är nödvändigt att uppställa ekonomiska krav för ungdomen, som bära en defensiv och offensiv karaktär. Särskilt betonas nödvändigheten av de offensiva kraven och specialkraven för de unga arbetarskarorna. Man måste använda alla former för kamp: delstrejker för avdelningarna, passiv resistens, sabotage, halvtimmes- och entimmesstrejker o. s. v. I sammanhang med förhindrande av krigsbeställningar måste man vara medveten om att organisering av politiska strejker kräver uppställning av ekonomiska kampprogram av oss. I dessa indragas krav, som äro riktade mot en halvmilitär ordning i krigsfabrikerna. På grundval av dessa krav inledes en masskampanj hän mot strejkförklaringen.

Man måste konspirativt anordna rådslag med de aktiva unga partilösa, välja ungdomsförtroendemän och skapa ungdoms-RFO-grupper. Man måste veta vilka motståndareorganisationer, som äro för handen, och fackföreningens karaktär. Vi måste lägga in all kraft för att skapa en opposition i fackföreningarna. För ledande av denna rörelse, måste man skapa en konspirativ grupp i stil med våra kommunistiska fraktioner.

4. Ungdomscellerna i krigsindustrin måste vara centrum, som leder hela arbetet. Deras uppgift är:

a) Efter möjlighet fördela krafterna, så att man kan tränga in i alla huvudavdeln.

b) Utarbета en arbetsplan för genomförandet av massarbetet, genomföra flygande möten, ge ut driftstidningar, flygblad, utnyttja alla legala och halvlegala möjligheter (massorganisationer, exkursioner, samkväm).

c) Att individuellt bearbeta varje ung arbetare och isynnerhet dem, som på ett eller annat sätt visa sympatier för vårt arbete.

d) Att reagera för alla händelser och lämna upplysningar till de unga arbetarna därom, i synnerhet dem som äro förbundna med förberedelser och genomförande av kriget. Resultatet av detta arbete måste bli en intim förbindelse mellan alla celler och den breda massan av ungdom (men cellerna få i intet fall avkonspireras), som säkrar det omedelbara genomförandet av alla direktiv från förbundet och partiet för vinnande av arbetarungdomens majoritet för kampen mot kriget på grundval av genomförandet av enhetsfrontstaktiken underifrån (indragande av alla aktivister mot motståndareorganisationer och den partilösa ungdomen i vårt massupplysningsarbete), genomförandet av ekonomiska strejker, den politiska strejken mot kriget efter partiets riktlinjer.

5. Cellerna måste utveckla ett speciellt arbete bland flickorna. Man måste taga i betraktande att flickorna i fall av krig dras in i fabrikerna till kvalificerat arbete. Vi måste uppnå, att massor av flickor värvas till våra celler, att särskilda organisationer utses för dem. Speciella konferenser måste hållas med flickor. I alla program med ungdomskrav måste speciella krav uppställas för dem. De måste dras in i våra massorganisationer.

6. KUF-cellerna i krigsindustrin måste vara strängt illegala. Det betyder:

a) Att några ungtkommunister i varje cell bestämmas som reserv, som inte taga någon del i arbetet, som inte besöker dessa möten och med vilka man har särskild förbindelse.

b) Cellerna måste upprätthålla de konspirativa reglerna: kämpa mot all vacklan, organisera ett säkert bevakande av dokument, skapa möjligheter för utbredning av litteratur och tidningar.

c) En särskild uppmärksamhet måste cellerna rikta mot provokationen och provokatörer, mot fabrikkspionaget. I varje cell, där en ungtkommunist blir misstänkt för att stå i förbindelse med företagaren eller polisen, måste han, tills frågan upplärdats, genast befrias från varje deltagande i cellarbetet. Avslöjandet av pro-

vokatörer och spioner måste man genast göra bekant för hela arbetsstyrkan på fabriken.

d) Cellerna måste utnyttja alla möjligheter för säkerställande av förbindelser med alla unga arbetare på fabrikerna (bostäder, lokaler o. s. v. måste finnas).

e) Ungkommunisterna skola vid genomförandet av arbete med de partilösa och ungdomen i motståndareorganisationerna inte tala om att de äro ungtkommunister, innan de unga arbetarna äro dragna in i celler. Allt det offentliga massarbetet i KUF:s namn måste utföras av arbetslösa ungtkommunister, som för detta ändamål organisera bostadsgrupper och ortsgrupper.

7. För inträngandet på fabriker, där vi inte ha några ungtkommunister, måste man framför allt utnyttja de fackliga organisationerna, RFO, röda fackföreningar, sympatiserande medlemmar i de reformistiska fackföreningarna.

8. Hela arbetet i krigsindustrien måste utföras under den omedelbara ledningen, kontrollen och efter partiorganisationernas linjer. Därför är det nödvändigt att åstadkomma en intim förbindelse med parti- och ungdomsorg. Finnes ingen particell på fabriken, så upptages förbindelsen mellan KUF-celler och närmaste partiledning.

Beträffande propagandans art hänvisas i övrigt till i Bil. 1 b intagna utdrag ur tidningar m. m.

Av de till kommittén från militärmyndigheterna inkomna yttrandena framgår, att den kommunistiska propagandan gör sig ganska olika märkbar å olika tider och platser. Den synes för närvarande främst förekomma inom östra arméfördelningen och övre Norrlands trupper samt inom flottan, där den under senare år alltmera stegrats. Verksamheten har bedrivits såväl före som vid inskrivningsförrättningarna, vid de värnpliktigas inryckning, under marsch till förläggningssområdet, inom eller omedelbart utom detta område, å övningsfält, under och vid avresa till fälttjänstövningar, under militärpersonals permissionstid, i samband med upphörande av militärtjänsten, vid militära verkstäder, bland landstormsmän, kort sagt under hela den militära tjänstgöringen. De medel som kommit till användning äro i främsta rummet spridande av skrifter, stencilerade eller tryckta (Torpeden, Manskapsbladet), muntlig propaganda (enskild, vid möten eller å kaféer), matstrejker och därmed sammanhängande disciplinvidriga uppträden och dylikt. Kommunistisk cellbildning torde ha förekommit särskilt bland de värnpliktiga. Vidare har förekommit, att militär i uniform delta git i kommunistiska demonstrationer eller andra manifestationer. På sista tiden har även förekommit hissande av röda fanor å upplagda flottans fartyg, målände av kommunistiska paroller vid förläggningarna och dylikt. Med förkärlek framdrages i agitationen, att avsikten är att man skall skaffa militärmanskapet bättre villkor och lättnader, samt framhållas avsikten att verka för fred, mot krig och fascism. Agitationens styrka har varit i hög grad beroende på förefintligheten av intresserade kommunister bland de värnpliktiga. Från myndigheterna påtalas det systematiska spioneri, som bedrivs från kommunistiskt håll genom insamlande av uppgifter rörande försvaret. Det

framhållles slutligen faran av att vid mobilisering genom den kommunistiska agitationen tusentals svenska medborgare inom och utom krigsmakten skulle stå beredda att i egenskap av propagandister, spioner och sabotörer gå främmande makts ärenden.

Till närmare belysande av propagandan vid truppförbanden må ur militärmyndigheternas yttranden m. m. återges följande:

a) *Armén.*

Chefen för I. 16 (Halmstad): Vid I. 16 hade vid flera tillfällen, särskilt i samband med inryckning till repetitionsövningar, utdelats flygblad och tidningar, innehållande artiklar ägnade att upplösa disciplinen, uppväcka hat mot befälet eller av i övrigt upphetsande art. Utdelningen hade skett i kasernetablissemmentets omedelbara närhet men utanför kasernområdet. Skrifter hade dock vid dessa tillfällen även anträffats inom kasernen hos inryckande värnpliktiga, tydligen i avsikt att utdelas bland kamraterna. Vid höstgruppens inryckning i oktober 1932 blev en kontingent under officers befäl under marsch från järnvägsstationen till kasernen ofredad av tre kommunister, som icke blott sökte utdela sina tidningar till truppen utan även — trots befälets tillsägelser — trängde sig in i marschkolonnen för att fullfölja sitt uppsåt. Detta skedde i stadens (Halmstad) centrum. Befälhavaren måste med tillgängligt befäl söka hålla vederbörande på avstånd, vilket endast delvis lyckades. Den poliskonstapel, som befälhavaren vände sig till, ansåg sig icke kunna ingripa, då han icke visste eller av befälhavaren kunde erhålla upplysning, huruvida skrifterna voro indragna. Först då det påpekades för konstapeln, att utdelandet av skrifterna störde marschen samt att kommunisterna uppträdde förgelseväckande, antecknades deras namn och ådömdes de senare böter.

Chefen för I. 15 (Borås): Vid ett par värnpliktsinryckningar hade förekommit utdelande av kommunistiska flygblad (till enskilda värnpliktiga utom kasernområdet). I ett fall kunde skriften ej behandlas som tryckalster (och indragas), då den mångfaldigats med stencil. Propagandaförsöken syntes åtminstone vid ett tillfälle hava skett samtidigt med liknande försök å arméns förläggningsorter i övrigt och på föranstaltande av över lokalorganisationerna stående partimyndighet. Försöken syntes hava bedrivits med föga energi och flygbladsutdelarna hade icke såsom annorstädes, sedan de påtagligen varskotts, vågat fullfölja sin verksamhet.

Chefen för I. 22 (Karlstad): Till värnpliktiga tillhörande regementet hava vid repetitionsövningar och på senare tid vid inskrivningsförrättningar utdelats kommunistiska flygblad. Under övningarna hava de insmugglats inom kasernområdet. Vidare har verksamhet av ifrågavarande art bedrivits i form av utom kasernområdet men inom förläggningsområdet anordnade sammankomster, till vilka de värnpliktiga anmodats infinna sig, ofta under formen av inbjudan till »kaffefester». Därvid hava hållits föredrag och gjorts försök till cellbildning bland de värnpliktiga. Slutligen hava kommunister gjort försök till utnyttjande av militärtjänst för propagandaverksamhet. Sålunda hade 1930 en organiserad kommunist sökt fast anställning för att, enligt vad som uppdagades, komma i tillfälle till sådan verksamhet. Senast 1933 gjordes framställningar från 2 organiserade inskrivnings-skyldiga kommunister att bliva hänförda till kategorien »underbefäl och fackmän».

Chefen för A. 8 (Karlsborg): Vid detta regemente hade ej förekommit samhälls-fientlig propaganda av större betydelse. Några gånger hade »Manskapsbladet» och kommunistiska flygblad anträffats inom kasernområdet, sannolikt utdelade av värn-

pliktiga kommunister. Då den kommunistiska propagandan bedreves i smyg man och man emellan (cellbildning), vore det svårt att konstatera någon direkt agitation för disciplinens undergrävande. Några sammankomster bland militärpersonalen hade icke förmärkts, men år 1932 företogo de värnpliktiga ett par gånger matstrejker, vilka sannolikt igångsatts på tillskyndan av värnpliktiga kommunister.

Chefen för I. 1 (Stockholm): Kommunistisk propaganda av ifrågavarande slag har förekommit dels inom och dels utom kasern. Inom kasern har sådan någon gång iakttagits och haft formen av insmugglade tryckalster eller hektograferade upprop. Dessa hava i regel »hittats», men den skyldige har icke kunnat upptäckas. Muntlig propaganda har även förekommit men städse på sådant sätt, att befälet ej kunnat beivra den. Utom kasern sker det egentliga påverkandet i här ifrågavarande syfte och främst å kommunistiska möten och å kaféer. Fall hava inträffat, då polismyndighet under hand meddelat, att namngivna korpraler och furirer i uniform deltagit i sådan propaganda. Vid undersökning har emellertid fastslagits att de lämnade namnuppgifterna varit oriktiga, vadan antagligen obehöriga uppträtt i uniform för att giva sitt uppträdande större pondus. Mot dessa slag av propaganda står befälet praktiskt taget maktlöst. Vidare har vid inryckning till värnpliktstjänstgöring ej sällan förekommit att kommunistiska flygblad utdelats dels på planen mellan kasernen och gatan, dels på gatan. En utdelare på planen omhändertogs av befälet, men agitatorn på gatan kunde icke nås annat än av polisen. Denna hade i vissa fall icke ingripit trots att innehålllet i skriften — ehuru denna ej varit indragen — otvetydigt avsett att undergräva disciplinen. Ytterligare har vid förläggning till Järvafältet vid flera tillfällen utdelning av kommunistiska flygblad förekommit. Huruvida rätt föreläge att avvisa utdelare av andra agitationsskrifter än indragna sådana vore ej fullt klart. Från de allmänna vägar, som leda genom Järvafältet, kunde dock icke avvisande ske. Även vid inskrivningsförrättningar hade propaganda ägt rum.

Chefen för Ing. 3 (Stockholm): Propaganda av statsfientlig natur har bedrivits från Sillénkommunistiskt håll genom uppsättande vid upprepade tillfällen under senaste halvåret utanför ingångarna till kårens förläggningar å Marieberg och Frösunda av anslag, avseende föredrag och möten i antimilitaristisk och statsfientlig anda.

Chefen för I. 3 (Örebro): Vid inryckning av större värnpliktskontingenter ävensom vid avresa till större fälttjänstövningar m. m. har vid upprepade tillfällen förekommit, att utanför kaserngrindarna utdelats kommunistiska flygblad avseende ifrågavarande propaganda. Med polismaktens biträde har ingripande skett häremot, dock har all dylik utdelning icke fullständigt kunnat förhindras. I tjänst varande manskap har vidare inbjudits till av kommunistiska organisationer anordnade föredrag med innehåll ägnat att upplösa disciplinen eller eljest av statsfientlig karaktär.

Chefen för I. 5 (Östersund) finner det ovedersägligt, att agitation från kommunistiskt håll bedrivits såväl bland de fast anställda som bland de värnpliktiga. Det vore vidare utom allt tvivel, att sådant arbete fortfarande bedreves. År 1931 förekom med säkerhet under vintern och våren ett energiskt agitationsarbete särskilt bland regementets skolelever. Ådalskommenderingen, däri skoleleverna ingingo som huvudkontingent, blottade förefintligheten av kommunistiska element. Några vicekorpraler, som efter återkomsten på anmälan av några elever och äldre underbefäl erkände sig vara anhängare av det kommunistiska partiet, erhöles avsked. Någon anslutning bland kamraterna syntes icke hava vunnits. Beträffande värnpliktiga hade förekommit att efter tjänstgöringstidens slut vunnits upplysning om att bland dem, som under sin tjänstetid visat sig vara de allra bästa och mest inresserade, varit ivriga kommunister. Enligt upplysning skulle kommunisterna med förkärlek besöka ett par (namngivna) kaféer på Prästgatan och Kyrko-

gatan, dit de lockade värnpliktiga. Kommunistiska flygblad hade tid efter annan anträffats dels spridda i logement och dagrum och dels instuckna i de värnpliktigas fickor.

Chefen för I. 21 (Sollefteå): Den kommunistiska agitationen har till största delen omhänderhaft av Sillénkommunisterna och bedrivits dels mot de värnpliktiga före deras inryckning till tjänstgöring och dels inom förläggningen under tjänstgöringen. Före varje inryckning till tjänstgöring sammankallas genom meddelanden i den kommunistiska pressen de tjänstgöringsskyldiga värnpliktiga till ett möte, varvid instruktioner lämnas för propagandan under tjänstgöringen. — — — Särskilda ombud utses, som skola till förläggningarna medföra allehanda flygblad för att där fördela dem. Flygbladsutdelarna vid inryckningarna till regementet hava dels fördelat flygbladen under järnvägstransporterna, dels försökt att införa dem i kasern, vilket som regel misslyckats. Ofta har det hänt att buntar med flygblad tillvaratagits bortkastade utanför kasern, sannolikt därför att innehavaren känt på sig att ett införande och utdelande inom kasern varit lönlöst. Även under tjänstgöringen komma flygbladsutdelare till regementet, i regel utsända av den sillénkommunistiska organisationen i Kramfors. Utdelningen av flygbladen sker vanligen utanför kasern och endast i några få fall har inträffat att befälet inom kasern tillvaratagit dessa ströskrifter. Vid utdelningen inom kasern lägges vanligen en bunt i logementet under det truppen är ute i tjänstgöring. — Under tjänstgöringen organiseras militärceller vid regementet. Att avslöja dessa är mycket svårt. Försök att i cellerna enrollera fast anställt manskap hava med säkerhet gjorts, och åtminstone i ett par fall hava dessa ledare kunnat avslöjas. Ledningen har i något fall utgått från ett kafé i kasernens närhet.

Militärbefälhavaren för övre Norrland påpekar, att inom militärområdet under senare år utvecklats en mycket omfattande statsfientlig verksamhet. Verksamheten har i stor utsträckning inriktats på att förbereda den väpnade maktens sättande ur funktion vid lämpligt tillfälle. I sådant syfte söker man förmå sina anhängare att väl tillgodogöra sig vapenutbildningen och lära känna den militära organisationen för att kunna bemäktiga sig densamma vid behov. En organisation av kommunistiska celler vid truppförbanden har i hemlighet upprättats. Påverkan under tjänstgöring har bedrivits dels genom enskild agitation och dels genom öppen propaganda i form av tryckalster och möten. Den kommunistiska pressen har städe i hög grad intresserat sig för de militära förhållandena. Genom att vid varje tillfälle göra sig till målsman för krav och önskemål från de värnpliktigas sida, genom att begagna alla ansatser till missnöje, genom hets och förtal mot befälet, särskilt då detta söker upprätthålla disciplinen, genom att lögnaktigt återgiva förhållandena och i vissa fall helt uppkonstruera ur statsfientlig synpunkt lämpliga sådana har man sökt vinna anhängare bland de värnpliktiga, underminera det goda förhållandet mellan befäl och manskap samt minska befälets auktoritet. I Norrbotten utgör särskilt »Norrskensflammans» inflytande en allvarlig fara. Inom stora lager av befolkningen utgör den enda nyhetskällan, och frukterna härav ur statsfientlig synpunkt ha tydligt framträtt. Såsom exempel på det anförda hänvisar militärbefälhavaren till bl. a. en av fästningspolisen i Boden upprättad »P. M. angående kommunistisk verksamhet inom Norrbottens län under åren 1930—1933» samt yttranden av cheferna för I. 19 och A. 8. I sagda P. M. finnas intagna åtskilliga utdrag ur Norrskensflamman 1930—1933, innehållande artiklar av disciplinupplösande art samt uppgift om kommunistiska möten och demonstrationer 1930—1933, till vilka militärmanskap inbjudits eller varit närvarande. Dessa utgjorde 14 stycken, varav fyra demonstrationståg. Antalet närvarande, i uniform klädda värnpliktiga angives (från ett fåtal till högst 75). Bland i demonstrationståg medförda banderoller märkas: »Undergräv disciplinen i borgarnas armé.» »Ar-

betare och bönder i vapenrocken skall veta sin plikt vid ett krig mot Sovjet-Unionen». Bland yttrandena vid mötena citeras bl. a. en uppmaning till manskapet att såsom 1917 på Seskarön vägra att skjuta på arbetarna, utan i stället i det avgörande ögonblicket vända vapnen åt rätt håll för att likvidera 100-åriga sjukdomar från samhällskroppen. Vidare finnas sammandrag utvisande, att enbart under maj 1933 inom Bodens fästnings skyddsområde hållits omkring ett 30-tal kommunistiska möten och sammankomster (å offentlig plats, Norrskensflammans expedition, i enskilda hem m. fl. platser) samt en sammanfattning av kända fall, då agitation bedrivits vid truppförbanden. Enligt denna sammanfattning hade omkring årsskiftet 1929—1930 på regementena i Boden spritts ett exemplar av den antimilitära skriften *Manskapsbladet* för 1929, innan skriften indrogs. Enligt sammanfattningen intaget citat från »Norrskensflamman» hade »indragningen kommit litet post festum», ty skriften hade spritts på regementena i Boden i 1 000 exemplar. Enligt sammanfattningen förekom under fälttjänstövningar i trakten av Luleå hösten 1930 spridning genom kommunister av antimilitaristisk litteratur bland trupperna; sådan litteratur spreds även under höstmanövern 1931 i trakten av Piteå bland trupperna varom anmälan gjordes till länsstyrelsen; i juni 1932 anträffades vid I. 19 en f. d. korpral sysselsatt med utdelning av »Stormklockan» och broschyren »Den Röde Rekryten»; i juli 1933 anträffades å A. 8 flygblad med rubriken: »Till alla utryckande unga arbetare och småbönder», för vars spridning en värnpliktig åtalades vid krigsrätt men frikändes, då det icke bevisats, att han avvetat innehållet i skriften. — Angående verksamheten i allmänhet uttalas slutligen: Maktmedlen, som nu äro avsedda att garantera den väpnade maktens tillförlitlighet i de lagliga myndigheternas tjänst äro otillräckliga. Även om de nödortfälligen funktionera under normala förhållanden, råder det intet tvivel om, att ej deras svaghet vid de stundom ofrånkomliga spända situationerna skall förr eller senare visa sig ödesdiger och leda till mycket allvarliga konsekvenser redan i fred och i än högre grad i händelse av krig.

b) *Marinen.*¹

Chefen för marinstaben: Inom svenska flottan finnes — fränsett varvsarbetarna, bland vilka otvivelaktigt finnes ett visst kommunistiskt inslag — i huvudsak ingen annan kommunism, än den som dit infördes med värnpliktiga. Särskilt utmärkte sig den värnpliktskontingent, huvudsakligen bestående av norrlänningar, som februari 1933 inryckte till tjänstgöring på Stockholms station, från början för ett synnerligen disciplinvidrigt uppträdande.

Flottans stamkader torde med få undantag vara fri från kommunistiskt inslag. Vid rekrytantagningen torde man, genom omsorgsfull granskning av de inträdessökandes förhållanden, i allmänhet hava lyckats utestänga kommunisterna. Det fåtal av stammen, som därefter vunnits för de statsfientliga idéerna, hade påverkats av värnpliktiga eller civila agitatorer. Otvivelaktigt låge organiserandet av den kommunistiska propagandan inom marinen, i den mån denna leddes från personer inom densamma, helt och hållet i händerna på värnpliktiga. — — — Ett exempel på hur kommunisterna förstå att underblåsa och utnyttja en missnöjessituation utgör otvivelaktigt sommarens »matstrejk» i Karlskrona. Kommunistagitationen bland det i land förlagda manskapet å denna station hade sedan något år haft en sådan intensitet, att det med stor sannolikhet kunde förutses att något i stil med det inträffade omsider måste komma till stånd. I de lokala kommunistledarnas instruktioner ingick just igångsättandet av aktioner av denna art.

¹ Beträffande matstrejken i Karlskrona i juli 1933 hänvisas till i Bil. 1 b intagna rapport och tidningsuttalanden.

Chefen för underofficers- och sjömanskårerna vid Stockholms örlogsstation. De värnpliktiga ha i ett flertal fall och i ett fall en kontraktsanställd varit närvarande vid kommunistiska möten. Dessa värnpliktiga ha i allmänhet varit identifierade kommunister och kända som agitatorer. Att dessa fritt och obehindrat kunnat förekomma vid mötena och ofta hälsats och hyllats av de i mötet uppträdande talarna är givetvis ett förhållande som höjt dem i kamraternas ögon och givit ökad pondus åt deras fortsatta agitation.

Stationsbefälhavaren vid Stockholms örlogsstation framhåller, att inom värnpliktigkontingenterna antalet kommunister synes vara i starkt stigande. Dessa unga män, som komma från industrisamhällets kommunistklubbar, öva på sina kamrater kraftig agitation i det dagliga umgänget. Dessa medtagas till kaféer i staden, där kommunister ha sitt tillhåll, och bjudas där på fri förtäring, alltid i samband med något revolutionärt föredrag.

Fartygschefen å pansarskeppet Drottning Victoria: Å fartyget bedrevs vintern 1932—33, under det fartyget var stationärt förlagt i Karlskrona, kommunistisk propaganda, huvudsakligen bland de värnpliktiga. Resultatet av densamma visade sig i en viss oro och trotsigt uppträdande av en del av dessa, särskilt eldarna. Vid denna tid påträffades ombord även vid flera tillfällen kommunistiska agitationsskrifter såsom »Torpeden», »Blåkragen» m. fl. Så snart fartyget i början av maj lämnade Karlskrona, blevo förhållandena ombord bättre. Agitationscentralen var påtagligen förlagd i staden. Ombord å Drottning Victoria funnos emellertid några värnpliktiga eldare, som fortsatte verksamheten. Agitationen gick företrädesvis ut på att muntligen missfärdiga underbefälet. Därjämte uppmanades de värnpliktiga att vägra lyda order på så sätt, att de skulle förklara sig ej orka utföra anvisat arbete samtidigt som de skulle framhålla att de visst icke vägrade att lyda. Två av dessa agitatorer blevo efter anmälan med stöd av gällande reglementsbestämmelser avpolletterade till Karlskrona örlogsstation. Därefter har å detta pansarskepp icke förmärkts kommunistisk propaganda. En av de sålunda avpolletterade syntes sedermera hava spelat en viss roll vid den s. k. matstrejken i Karlskrona.

Fartygschefen å pansarskeppet Gustaf V: Sedan den 8/5 1933 hade veterligen endast vid ett tillfälle agitation förekommit, i det att en 2. kl. sjöman å luftvärnstornet inristat följande: »Ned med alla officerare, fram för kommunismen med alla medel, du, som har vapen i hand. Ned med vapnet mot röd front. Upp till kamp mot alla officerare, ned med överklassen. Röd front, leve Ryssland. Mot röd front.» Denne hade härför av krigsrätten jämlikt 96 § SfK dömts för bristande i anständigt uppförande till disciplinstraff, vilket chefen ansåge alltför lindrigt.

Chefen för kustflottan: Å depåfartyget Dristigheten hade under sommaren 1933 dels påträffats kommunistiska agitationalsster dels ock de värnpliktigas disciplinära uppträdande efter kommunistisk påverkan lämnat en del övrigt att önska. Anledningen härtill syntes vara att söka i det förhållandet, att fartyget på grund av minskade anslag icke kunnat hållas i samma mån rörligt som övriga fartyg utan i stor utsträckning varit förlagt stillaliggande till Hårsfjärden. Sedan en värnpliktig, som visat sig vara erfaren ledare för agitation av ifrågavarande slag, avpolletterats från fartyget till örlogsstation, hade besättningens disciplinära uppträdande blivit ett helt annat.

Befälhavande amiralen i Karlskrona (i årsrapport den 13 januari 1934): »Under året hava 12 ansökningar om avhållande av kommunistiska möten inkommit till polismyndigheten i Karlskrona, av vilka 4 avslagits och 8 blivit bifallna. Förbud för militärmanskapet att delta i samtliga avhållna möten hava av mig utfärdats.

Efter framställning från mig hava indragits 4 i kasernetablissemanten antråffade antimilitära skrifter. Därjämte hava antråffats och omhändertagits tvenne exemplar av den å duplikat mångfaldigade, periodiskt utkommande skriften »Blåkragen. Organ för de röda blåkragarna i Karlskrona», vilken jämlikt gällande bestämmelser icke kan indragas på grund av att den icke är tryckt.

Antalet kommunister såväl bland civilbefolkningen som bland militärmanskapet i Karlskrona torde hava ökat avsevärt i förhållande till föregående år. Den mot militärmanskapet riktade kommunistiska propagandan fortgår med oförminskad styrka och bedrivs fortfarande bl. a. i kafélokaler, i kasernetablissemantens omedelbara närhet.»

Chefen för kustartilleriet, som inhämtat yttranden i saken från cheferna för Vaxholms och Karlskrona kustartilleriregementen, upplyser, att propaganda av större mått, ägnad att upplösa disciplinen eller eljest av statsfientlig karaktär icke med säkerhet kunnat konstateras inom dessa regementen. Däremot har det förekommit, att kommunistiska flygblad och andra sådana skrifter vid enstaka tillfällen antråffats inom regementenas förläggningsområden. Vid inryckning av värnpliktiga 1932 till Karlskrona kustartilleriregemente har därjämte utdelats kommunistiska flygblad vid kontingentens samling i Halmstad. Polismyndighet fanns därvid icke tillstädes, och regementets marschbefälhavare, en underofficer, ansåg sig icke äga rätt ingripa.

c) Flygvapnet.

Yttrandena ge vid handen att verksamhet av ifrågavarande art där är så gott som okänd.

Det är klart att ytterlighetspartiernas propaganda inom krigsmakten icke kan ses helt och hållet som en isolerad företeelse och att i den mån åtgärder vidtagas mot statsfientlig verksamhet i allmänhet även propagandan inom försvarsverket kan komma att drabbas därav. Det är sålunda tydligt att i den mån ett även för militär personal gällande förbud att tillhöra organisationer med statsfientlig verksamhet genomfördes, denna åtgärd indirekt kunde komma att ha den största betydelse i detta avseende. Beträffande den nationalsocialistiska propagandan inom försvarsverket skulle antagligen därmed de åtgärder vara uttömda, som kunna komma i fråga, så länge propagandan ej tar andra former än för närvarande.

Sillénkommunisternas propaganda är ett led i deras allmänna förberedelse av den maktstrid, genom vilken deras diktatur skall åstadkommas, och dessutom en försvarsåtgärd till förmån för deras »andliga fädernesland» Sovjet-Ryssland. Den avser för båda alternativen att oskadliggöra en fiende och eventuellt vinna beväpnade bundsförvanter för kampen. Ett krig skall vändas till inbördeskrig. De uppställda målen skola nås genom att upplösa disciplinen inom krigsmakten d. v. s. förmå manskapet att icke lyda order, då krigsmakten skall användas. Som medel för upplösande av disciplinen försöker man, i viss mån i likhet med tillvägagångssättet i den allmänna propagandan, att förbereda sinnesstämningar, som äro ägnade att utlösa sig i disciplinvidrigt förhållande. Man söker sålunda utplåna känslan av plikter mot fosterlandet, att alstra missnöje med militärtjänsten och tjänst-

göringsförhållandena, att uppväcka hat mot befälet, att framställa långt gående krav och att om möjligt driva de värnpliktiga till »strejk» och andra indisciplinära uppträden. Dessutom riktas till manskapet allmänna uppmaningar att i givna situationer »vända vapnen åt rätt håll». Av myndigheternas yttranden torde framgå att propagandan ej varit utan resultat och att vissa disciplinvidriga uppträden måste tillskrivas densamma.

Det huvudsakliga intresset här knyter sig till den från kommunistiskt håll bedrivna disciplinupplösande propagandan. Innan det undersökes till vilka åtgärder den kan föranleda, bör först påpekas en företeelse vilken stundom i sin helhet liksom den kommunistiska propagandan brukar betecknas som försvarsfientlig propaganda men bör noga skiljas från den kommunistiska, nämligen den pacifistiska propagandan. Utgångspunkten för denna, som särskilt bedrivs av fredsföreningar, är den på religiösa och moraliska motiv grundade uppfattningen om krigets förkastlighet såsom medel att avgöra internationella tvister. Syftet är att ersätta kriget med ett organiserat förfarande för lösningen av tvister folken emellan och att trygga freden. Man har här att göra med en rörelse på ett annat plan än den disciplinupplösande propagandan. Staten har icke anledning att ingripa mot denna rörelse på grund av dess syftning. I den mån pacifismens anhängare verka genom att söka övertyga människor om riktigheten av sin uppfattning och icke bland försvarets krafter driva någon verksamhet som går ut på indisciplinärt förhållande eller eljest i sin propaganda använda otillåtna medel, har staten överhuvudtaget icke anledning att ingripa mot dem. Någon disciplinupplösande verksamhet har icke heller lagts de pacifistiska organisationerna till last.

De problem, som den disciplinupplösande propagandan uppställer, äro ingalunda nya i svenskt samhällsliv. Sedan lång tid tillbaka har en liknande propaganda bedrivits, och samma problem, som nu äro aktuella, ha också tid efter annan varit föremål för diskussion. Den kommunistiska agitationen på förevarande område kan i viss mån sägas vara fortsättningen av en från radikala riktningar inom det socialdemokratiska partiet och särskilt dess ungdomsföreningar bedriven agitation. Vissa ej oväsentliga olikheter i de båda rörelserna förtjäna emellertid påpekas. Utgångspunkterna för den tidigare, från vissa håll inom det socialdemokratiska partiet bedrivna agitationen, voro pacifistiska tankegångar, föreställningar att vårt lands försvar mot en övermäktig granne vore utsiktslöst och onödigt, ja rent av farligt, och framförallt uppfattningen att arbetarklassen i en ej fullt genomförd demokratisk ordning stode »utanför samhället» och hade samhällets maktmedel riktade mot sig. Den kommunistiska agitationen har återigen till utgångspunkt uppfattningen av våldet som den avgörande kraften i fråga om samhällets gestaltning trots en genomförd demokratisk ordning. Under det att från dem, som inom det socialdemokratiska partiet äro arvtagare till de riktningar från vilka agitationen utgick, denna upphört i och med sam-

hällsskickets demokratisering, vilja kommunisterna ej erkänna den demokratiska ordningen och ställa sig själva utanför samhället. En annan synnerligen viktig olikhet i rörelserna är den, att den kommunistiska agitationen genom det utländska inflytandet på dess verksamhet kan sägas tjäna ett främmande intresse. Därigenom har i agitationen införts ett moment, som måste göra den i sig själv betänkliga företeelsen än allvarligare. Olikheten i utgångspunkter har i viss mån inverkat på taktiken i propagandan. Under det att man i den äldre propagandan försökte försvåra rekryteringen av stamanställda bl. a. genom smädelse och förföljelse och likaledes försökte försvåra värnpliktsutbildningen genom att mana till lättja, slöhet och tredska, göras numera försök att få fotfäste bland manskapet och underbefälet, och kommunisterna försöka själva så gott som möjligt tillgodogöra sig utbildningen för att draga fördel därav för sina intressen.

Vikten av propagandans stävjande.

Den militära maktens livsnerv är disciplinen. Utan disciplin är den militära organisationen maktlös. Detta gäller ej blott det försvar, som kan bli nödvändigt mot en anfallande yttre fiende, utan även försvaret mot statsfientliga element inom landet. Jämväl i sistnämnda fall är det militära maktmedlet, även om det förutsättes komma till användning endast i nödfall, erforderligt för statens försvar. Det är därför klart att en verksamhet, som riktar sig på förstörandet av disciplinen inom försvarsverket i syfte att främja anslag mot den demokratiska ordningen, är en företeelse, som med största uppmärksamhet måste följas av statsmakterna. Så länge samhället har ett militärt maktmedel till sitt försvar, måste tillses att detta ej blir ineffektivt. En annan anledning för statsmakterna att följa ifrågavarande propagandaverksamhet är att den såsom ett direkt försök att sabotera eller försvåra en statsverksamhet är en utmaning mot samhällsmaktens auktoritet och sålunda faller under de synpunkter, som förut anförts angående önskvärdheten att bevara denna auktoritet orubbad.

Upplysningsverksamhet och undanröjande av missförhållanden.

Samhällets intresse av att motarbeta propagandaverksamheten i fråga ligger i öppen dag. Bland åtgärder, vilka kunna verka därhän, förtjäna sådana, som kunna undanröja anledningar till missnöje med förhållandena i tjänsten, stor uppmärksamhet. Det är här, i motsats till vad som gäller den allmänna propagandan, fråga om ett begränsat område, där i detta avseende verkligen någonting kan göras.

Såsom förut framhållits begagnas dylika missnöjesanledningar med förkärlek för den agitation, varom det här är fråga. Ehuru det icke kan anses ligga i kommitténs uppdrag att undersöka vad som kan åtgöras för att afhjälpa möjligen förefintliga brister, vill kommittén, med fullt instämmande i vad uti flera av militärmyndigheternas yttranden anförts, understryka angelägenheten av att de förbättringar komma till stånd, som kunna göras med hänsyn till manskapets inkvartering, bespisning, förströelser på fritid och dylikt. Det må särskilt erinras därom att i fråga om flottan anförts att förläggningssmöjligheterna å vissa äldre fartyg och i vissa kaserner icke motsvara berättigade krav samt att längre tids stillaliggande för fartygen har ett direkt skadligt inflytande på disciplinen.

Av vikt för motarbetande av agitationen är likaledes att förhållandet mellan befäl och manskap gestaltas så, att ovilja mot tjänsten icke uppkommer. Med erkännande av det förtjänstfulla arbete som därutinnan under de senare åren nedlagts av befälskåren, vill kommittén betona vilken betydelse i förevarande avseende som bör tillmätas den personliga behandlingen av de värnpliktiga. Brister i den omvårdnad och hänsyn, varpå de värnpliktiga, utan att det behöver vara fråga om någon klemighet, kunna göra anspråk, är ägnad att skapa missnöje och misstämning. Sådana initiativ, som utan att disciplinen lider men därav föra befäl och manskap i närmare kontakt med varandra, böra hälsas välkomna. Befälskårens roll som ungdomsuppfostrare och dess pedagogiska utbildning böra särskilt beaktas. Disciplinen bör byggas på ömsesidigt förtroende och ett samförstånd, som hos den menige skapar respekt och tillgivenhet för befälet.

I de för de särskilda vapenslagen gällande reglementena finnes numera stadgad skyldighet för befälhavare att på upplysningens väg bibringa manskapet övertygelse om det för fosterlandet skadliga uti strävanden, som åsyfta att utplåna känslan av plikten mot fosterlandet eller att uppväcka hat mot befälet eller eljest undergräva krigslydnaden.¹ Härav torde kunna väntas ett gott resultat, såvida uppgiften fullgöres med den varsamhet som ämnets ömtåliga beskaffenhet föranleder. Upplysningen skulle säkerligen vara förfelad, om den uppfattas som partipolitisk propaganda. Det torde emellertid kunna förväntas att från det högre militärbefälets sida övas vederbörlig kontroll över upplysningsverksamheten.

Slutligen må understrykas vikten av åtgärder för ordnande av civilanställning åt stamanställda. Den stamanställda, som efter avgång från sin anställning finner sig drabbad av arbetslöshet, blir lätt ett offer för ytterlighetspartiernas propaganda. Den särskilda fara, som därav kan uppkomma, ligger i öppen dag. Staten har å andra sidan vissa förpliktelser mot de stamanställda. Då emellertid denna fråga varit föremål för särskild utredning, finner sig kommittén icke böra gå närmare in på densamma.

¹ Tj. f. a. 1 § 28 mom. R. f. m. I, 42 § 11 mom. och III, 39 § 11 mom. samt Tj. f. f. 15 § 7 mom., allt enligt ändringar vidtagna 1933.

Lagstiftningsåtgärder.

Allmänna riktlinjer.

Med åtgärder av det slag som hittills behandlats kan väl i viss mån verkan av den disciplinupplösande propagandan neutraliseras. Det är emellertid klart att med de utgångspunkter propagandan har, åtgärderna i fråga icke äro ägnade att stäcka densamma och icke heller att hindra att den utövar en skadlig inverkan på disciplinen. I den mån missnöje är en förutsättning för densamma är för övrigt att märka att i militärtjänsten med dess krav på disciplin och enhetliga förhållanden missnöje lätt kan framkallas. Det måste undersökas i vilken mån de åtgärder, som antytts, måste kompletteras med repressiva åtgärder.

Redan nu finnas åtskilliga lagbestämmelser mot den disciplinupplösande propagandan, dels straffstadganden och dels stadganden av preventiv natur utan straffsanktion. Vissa av dessa stadganden ha emellertid kommit ur tillämpning och andra ha visat sig ineffektiva. Anledningarna härtill torde vara flera. Delvis torde förhållandet bero på svårigheten att få bevisning mot agitatorerna. Till en del torde man emellertid däri ha att se ett utslag av den obenägenhet att ingripa, som hittills bestämt samhällets uppträdande i allmänhet mot företeelser av ifrågavarande art, särskilt på yttrandefrihetens område. Slutligen torde det anmärkta förhållandet till en ej ringa del bero därpå att lagbestämmelserna på området äro otydliga och otillräckliga.

Då frågan om lämpligheten av ett strängare bruk av gällande lagar eller införande av skärpta lagbestämmelser skall bedömas med avseende på ifrågavarande propaganda, kunna för och emot anföras samma synpunkter, som i allmänhet göras gällande i fråga om ett kraftigare ingripande mot den kommunistiska verksamheten och den kommunistiska propagandan i allmänhet och som tidigare behandlats. Diskussionen skall ej här i sin helhet upprepas. Endast några skäl, som ha särskilt avseende på denna speciella propaganda skola beröras.

Till stöd för en mera negativ ståndpunkt kan här särskilt åberopas att manskapet, som det närmast gäller, ändå icke kan undandragas propagandan, då det icke är under fanorna, ävensom att i alla händelser den form av propaganda, som under tjänstetiden bedrives man och man emellan, icke annat än i undantagsfall kan åtkommas. Det kan vidare anföras att betydande tekniska svårigheter möta vid ett försök att lagstifta på området.

Vad sålunda anföres är obestridligt. I själva verket är det omöjligt att förhindra all disciplinupplösande verksamhet, och man är gentemot den disciplinupplösande propagandan till stor del nödsakad att lita till de krafter, som i militärtjänsten verka till disciplinens uppehållande och icke minst till manskapets egen sunda uppfattning och känsla för sina medborgerliga plik-

ter. Målet att försöka undertrycka all disciplinupplösande verksamhet torde också vara ouppnåeligt.

Kommittén kan emellertid icke av de anförda omständigheterna draga den slutsatsen att inga repressiva eller preventiva åtgärder skulle vara erforderliga. Det är dock tydligt att propagandan under de värnpliktigas tjänstgöringstid beredes särskilt gynnsamma förhållanden icke blott på den grund att de värnpliktiga då äro samlade utan även på grund därav att tjänstens förhållanden erbjuda agitationen ett material, som senare förlorar största delen av sin aktualitet och sin verkan. Ju mera ostört propagandan under denna tid kan bedrivas, desto större omfattning når den och därigenom större möjligheter att verka. Den omständigheten att i många fall propagandan öppet och ostraffat får fortgå erbjuder också ett skådespel, som strider mot god disciplin och i sig själv kan ha skadliga följder för disciplinen.

Väl avvägda repressiva eller preventiva åtgärder kunna säkerligen därför göra nytta.

I fråga om de tekniska svårigheterna är det sant att sådana finnas, särskilt i fråga om den propaganda, som i avsikt att förbereda sinnet på ett kommande disciplinbrott tar form av en kritik av samhälls- och tjänstförhållanden eller de militära förhållandena överhuvudtaget. Ett långt gående ingripande kan komma att lägga en obehörig hämsko på kritiken av samhällsförhållandena och särskilt de militära förhållandena. Svårigheten är så mycket större som den disciplinupplösande verksamheten långt ifrån alltid framträder som en skarpt avgränsad företeelse. Den kan många gånger, såsom t. ex. vid ett allmänt möte eller i en politisk tidning, förekomma invävd i en propaganda som riktar sig ej endast till militären utan till medborgare i allmänhet. Även andra medborgerliga friheter än rätten till kritik kunna på liknande sätt äventyras. Dessa tekniska svårigheter böra emellertid icke hindra ett ingripande mot vad som utan tvekan måste betraktas som ett ofog och kan åtkommas.

I fråga om de åtgärder som kunna sättas i fråga synes böra fordras att de bli effektiva för uppnåendet av de mål man uppställer utan att onödigtvis inskränka eller äventyra lojala medborgares frihet. Att vidtaga åtgärder som icke leda till det mål man åsyftar kan endast leda till att försvaga respekten för lagarna. Särskilt bör eftersträvas att undertrycka de anstötliga former av propagandan, vilka genom själva sin förekomst kunna utöva ett skadligt inflytande på disciplinen. Vidare synas åtgärderna såvitt möjligt böra anordnas så att föremålen för agitationen ej onödigt inskränkas i sin handlingsfrihet. En åtgärd i sådan riktning kan skapa missnöje och ovilja och kan därigenom bli ett tacksamt medel för den agitation man vill motarbeta.

Översikt över föregående lagstiftningsåtgärder och lagförslag i ämnet.

I 1881 års strafflag för krigsmakten förekommo ej några specialbestämmelser mot disciplinupplösande propaganda. I 80 § stadgades emellertid straff för den som på något ställe, där krigsfolk vore samlad, med högljudd röst eller med häftighet eller på annat anstötligt sätt utfor i klander emot någon överordnads förhållande eller åtgärder eller över lön, underhåll eller beklädning eller företog sig annan dylik handling, därav uppror eller upplopp lätt kunde föranledas.

Redan i kommittéförslaget till ny krigslagstiftning 1905 framställdes i reservationen yrkanden om effektivare lagbestämmelser till stävande av den försvarsfientliga propagandan.

Frågan togs därefter upp 1906 genom antagande av de s. k. *Staafflagarna*. Dessa omfattade utom de förut omnämnda ändringarna i 10 kap. 14 § SL och § 3 mom. 7 TF, såvitt nu är av intresse, dels vissa ändringar i 8 kap. SL och 77 § i 1881 års SfK, vilka rörde uppmaning till uppror, dels införande i TF av bestämmelserna om indragning, dels ock en lag om förbud för krigsmanskap att delta i vissa sammankomster. Det må erinras, att det centrala i den lagen var en utvidgning av 10 kap. 14 § SL till att avse straff för uppmaning till varje brott, prisande av brottslig handling och försök att förleda till ohörsamhet mot lag eller laga myndighet. Förut straffades endast den som uppmanade till brott mot SL eller sökte förleda till ohörsamhet mot lag eller laga myndighet. Motsvarande ändring genomfördes även i TF § 3 mom. 7, varjämte i denna förordning tillkommo bestämmelserna i § 4 mom. 12 m. fl. om indragning av tryckta skrifter, som åsyftade att utplåna känslan av plikter mot fosterlandet eller att uppväcka hat mot befälet eller eljest undergräva krigslydnaden. Åren 1908—1909 kompletterades denna lagstiftning genom en utvidgning av indragningsrätten, varvid även övriga ändringar i TF definitivt antogos.

I *strafflagen för krigsmakten 1914* infördes en bestämmelse i 71 § om straff för den som söker upphetsa till ovilja mot krigstjänsten.

Vid 1915 års riksdag framlades en proposition avseende att bereda möjlighet för myndigheterna att förbjuda kända yrkesagitatorer, som redan tidigare fällts till ansvar för det de upphetsat krigsfolket till brott mot krigslydnaden och kunde antagas ämna bedriva agitatorisk verksamhet i försvarsfientligt syfte å ort, där avdelning av krigsmakten var på stadigvarande sätt förlagd, att uppehålla sig där. Propositionen bifölls av första men avslogs av andra kammaren.

Vid samma riksdag väcktes en motion om tillägg till SL 10 kap. 14 § i syfte att utsträcka den allmänna straffbestämmelsen i detta lagrum att omfatta jämväl sådan försvarsfientlig agitation som ägde rum inför samlad krigsfolk eller då värnpliktiga, som icke vore krigsmän, vore samlade på

grund av föreskrift i värnpliktslagen, och som åsyftade att upphetsa till ovilja mot krigstjänsten eller uppväcka hat mot det militära befälet eller eljest undergräva krigslydnaden. Motionen bifölls av första men avlogs av andra kammaren.

Förslaget upptogs i motion vid 1916 års riksdag med samma resultat. I sistnämnda motion föreslogs även straff för den som förledde krigsman till svårare brott för vilka straff funnos utsatta i SfK. Men även detta avlogs, enär bestraffande av delaktighet i förbrytelse som begåtts av tjänsteman ej ansågs förenligt med svensk rättsståndpunkt.

Mot slutet av kriget ökade den antimilitära propagandan i intensitet. Vid 1917 års riksdag väcktes partimotioner från högern, däri föreslogs, att riksdagen måtte begära en allsidig utredning angående beskaffenheten och omfattningen av den i landet bedrivna försvarsfientliga agitationen och för riksdagen framlägga förslag till de lagstiftningsåtgärder, som vore erforderliga för att förebygga den fara för rikets värnkraft som en dylik agitation kunde innebära. Även dessa motioner bifölls av första men avlogs av andra kammaren.

Chefen för försvarsdepartementet tillkallade emellertid *särskilda sakkunniga* för frågans utredning (generalmajoren Hugo Hult, ordförande, samt kommandören Arthur Ekström, borgmästarna Otto Holmdahl och Sixten Neiglick samt krigsdomaren Gunnar Collin, ledamöter). Dessa avgåvo den 1 oktober 1921 betänkande och förslag angående åtgärder mot den försvarsfientliga propagandan. Betänkandet tog huvudsakligen sikte på den äldre form av propagandan, som gick ut på raserandet av försvaret och avskaffande av militär verksamhet överhuvud taget. Särskild uppmärksamhet ägnades det då aktuella problemet att få vakanserna i armén besatta. Betänkandet innehöll — förutom vissa förslag till åtgärder för undanröjande av olika missförhållanden, som ansågos ha befordrat den försvarsfientliga propagandan — förslag till en mängd lagstiftningsåtgärder, innefattande bl. a. ändringar i SL, SfK och värnpliktslagen, bestämmelser om församlingsfrihet och om förbud för krigsmenskap att delta i vissa sammankomster och demonstrationståg, ävensom en del författningar av administrativ karaktär. För innehållet härav skall redogörelse lämnas vid behandlingen av de speciella frågorna. Betänkandet föranledde emellertid ingen lagstiftningsåtgärd.

På grund av skrivelse från riksdagen 1922 tillsattes för omarbetande och humanisering av SfK de s. k. 1922 års *krigslagstiftnings-sakkunniga*. Dessa framlade 1923 betänkande, med förslag till bl. a. inskränkning av SfK:s tillämplighetsområde, införande av villkorlig dom samt sänkning av straffen för åtskilliga brott. Förslaget, som även i vissa delar berörde förevarande frågor, föranledde ingen annan åtgärd än att straffen för rymning sänktes 1924. Utredningen återupptogs 1925 men avstannade med utgången av år 1926.¹

¹ 1932 års riksdag har begärt utredningens återupptagande.

I början av år 1929 togs emellertid frågan om åtgärder mot den försvarsfientliga propagandan upp inom *justitiedepartementet*. Cheferna för general- och marinstaberna anmodades att efter granskning av 1921 års betänkande och hörande av underordnade myndigheter inkomma med förslag rörande de åtgärder vilka lämpligen syntes böra vidtagas gentemot den försvarsfientliga propagandan. De begärda yttrandena som innefattade åtskilliga förslag till åtgärder inkommo därefter i mars och april 1929. — Dessa blevo föremål för granskning inom justitiedepartementet, varvid utarbetades ett *utlåtande*, över vilket hösten 1929 avgåvos yttranden från vissa militärmyndigheter. Några lagstiftningsåtgärder ha emellertid icke vidtagits i anledning av den förnyade utredningen.

Den disciplinupplösande propagandan har dessutom påtalats i ett stort antal skrivelser från militärmyndigheterna till Konungen eller cheferna för justitie- och försvarsdepartementen, årsrapporter m. m.

Här må till sist erinras om yrkandena i riksdagen om återställande av 10 kap. 14 § SL till dess lydelse före 1906 ävensom om de interpellationer och anmärkningar från konstitutionsutskottet, som förekommit beträffande underlåtenhet från justitieministerns sida att ingripa mot försvarsfientliga eller disciplinupplösande skrifter.

Lagstiftningsåtgärder mot den disciplinupplösande propagandan kunna tänkas avse undertryckande av propagandan, förhindrande av militärens kontakt med densamma eller avskiljandet från krigsmakten av för disciplinen vådliga element.

Åtgärder till undertryckande av propagandan, indragning och beslag av skrifter.

Gällande rätt och tidigare behandling av frågan.

De lagbestämmelser som i första hand straffbelägga den disciplinupplösande propagandan i allmänhet äro 10 kap. 14 § SL, 71 § SfK samt § 3 mom. 7 TF, vilka alla avse yttrandefriheten. Vidare må nämnas stadgandena om straff för uppmaning till uppror och förräderi i 8 kap. 3 och 8 §§ SL samt 68 § SfK.

Av intresse äro ytterligare bl. a. bestämmelserna om församlingsrätten, särskilt 73 § SfK och 1906 års lag om krigsmanskaps tillträde till sammankomster, tryckfrihetsförordningens stadganden om indragning av tryckta skrifter ävensom de allmänna bestämmelserna om tjänsteförsummelse av militärer i 79, 96, 130 och 210 §§ SfK.

Beträffande innehållet av nämnda bestämmelser i SL och TF hänvisas till redogörelsen för propagandan i allmänhet. Av bestämmelserna i 10 kap.

14 § SL äro i detta sammanhang av särskilt intresse stadgandet i 1:a momentet om straff för uppmaning till våld å person eller egendom eller till annat brott vilket som helst och i 3:e momentet om straff för försök att förleda till annan ohörsamhet mot lag eller laga myndighet. Uppmaning till ohörsamhet mot befälet är straffbar enligt 1:a momentet och ej enligt 3:e momentet, som huvudsakligen avser s. k. civil ohörsamhet. Erinras må, att såväl 8 kap. 3 och 8 §§ som 10 kap. 14 § SL fordra för straffbarhet att uppmaningen erhållit en viss grad av offentlighet (inför menighet eller folksamling eller i skrift, som utspritts).

Motsvarande bestämmelser i SfK återfinnas i 68 och 71 §§. I 68 § stadgas, att om någon muntligen inför samlat krigsfolk eller i skrift, som han bland krigsfolket utspritt eller låtit utsprida, uppmanat eller annorledes sökt förleda till uppror, brottet skall vid straffets bestämmande efter allmän lag anses hava skett under försvärande omständigheter. Detsamma gäller, om man utspritt eller låtit utsprida annans skrift för att därmed åstadkomma uppror.

Direkt mot den disciplinupplösande propagandan riktar sig 71 §, som stadgar straff för den som muntligen inför samlat krigsfolk eller i skrift den han bland krigsfolket utspritt eller utsprida låtit uppmanat eller annorledes sökt förleda till ohörsamhet mot förmans eller överordnads befallningar i tjänsten eller sökt upphetsa till ovilja mot krigstjänsten. Liksom i 68 § straffas även utspridande av annans skrift. Bortsett från uttrycket »eller sökt upphetsa till ovilja mot krigstjänsten» är 71 § utbruten ur 10 kap. 14 § SL. Straffet är emellertid därjämte något lägre än i sistnämnda lagrum beroende troligen på att i 71 § ingår även upphetsande till ovilja mot krigstjänsten. Påföljden är fängelse eller i lindrigare fall disciplinstraff eller där omständigheterna äro synnerligen försvärande straffarbete i högst 2 år.¹

Uttrycket inför »samlat krigsfolk» förutsätter liksom uttrycket »menighet» i SL en viss offentlighet. En man och man emellan bedriven muntlig agitation inbegripes ej under straffbestämmelsen. Å andra sidan kan det emellertid vara föremål för delade meningar om uttrycket samlat krigsfolk fullt motsvarar SL:s bestämmelser härutinnan. Tvivelaktigt är sålunda, huruvida SfK liksom SL från bestämmelsernas tillämplighet undantager sådana fall, där yttrandena fällts vid en enskild sammankomst.

Anmärkas må att en person som ej lyder under SfK i regel icke bestraffas om han förleder en person som lyder under denna lag till en ren tjänsteförbrytelse. Ett undantag från denna regel uppställs i 8 kap. 26 § SL, där straff stadgas för civilpersoner, vilka förleda eller hjälpa krigsman att rymma.

Vissa former av disciplinupplösande verksamhet (t. ex. skriftspridning och möten) anses kunna bestraffas enligt 79 § SfK såsom underlåtenhet att efterkomma överordnads i särskilda fall meddelade föreskrifter i vad som rör

¹ Enligt 10 kap. 14 § SL kan i sistnämnda fall följa straffarbete i högst 4 år.

allmän ordning eller ordningen inom krigsmakten. Straffet är disciplinstraff eller fängelse i högst 6 månader.

Vidare kunna på den disciplinupplösande propagandan även tillämpas de allmänna bestämmelserna i 130 § SfK för brott mot tjänsteplikt. Härvid kan även enskild agitation bestraffas. Påföljden är disciplinstraff eller om förbrytelsen är av svårare beskaffenhet fängelse i högst 6 månader eller mistning av ämbete eller tjänst på viss tid eller om omständigheterna äro synnerligen försvårande och den brottslige är officer eller underofficer avsättning. — Slutligen kan för mindre förseelser mot militär tukt och ordning tillrättavisning meddelas enligt 210 § SfK.

Angående tillämpningen av nu nämnda lagrum hänvisas till Bil. 4.

Vad angår tryckta skrifter blir § 3 mom. 7 TF tillämplig.¹ Däri stadgas såsom förut nämnts, att som missbruk av tryckfriheten skall anses uppmaning till brott eller försök att annorledes än genom uttrycklig uppmaning, såsom genom prisande av brottslig handling, förleda till brott, så ock försök att eljest förleda till ohörsamhet mot lag eller laga myndighet. Ej heller här förekommer sålunda uttrycket »upphetsa till ovilja mot krigstjänsten». Ett försök att »upphetsa till ovilja mot krigstjänsten» är alltså icke straffbart, där det sker i tryckt skrift, med mindre däri tillika ligger ett försök att förleda till brott eller annan ohörsamhet mot lag eller laga myndighet.

I 1921 års *betänkande om den försvarsfientliga propagandan* föreslogos av de sakkunnigas majoritet beträffande 10 kap. 14 § SL samt 68 och 71 §§ SfK en del ändringar som i detta sammanhang äro av intresse. I samband härmed behandla de sakkunnige ingående frågan om straffbeläggande av den *enskilda* propagandan.

I 10 kap. 14 § SL föreslogs i anslutning till de förut nämnda motionerna vid 1915 och 1916 års riksdagar ett nytt 4:e moment av följande lydelse:

Där någon i annat fall, än nu är sagt, muntligen inför samlat krigsfolk eller inför samlade värnpliktiga, som icke äro krigsmän, men på grund av gällande bestämmelser om värnplikt inställt sig till fullgörande av dem i sådant avseende åliggande skyldighet, eller i skrift, den han bland krigsfolket eller bland sådana värnpliktiga utspritt eller utsprida låtit, söker upphetsa till ovilja mot krigstjänsten eller uppväcka hat mot det militära befälet eller eljest undergräva krigslydnaden, vare lag som i 3 mom. sägs.

Någon allmän kriminalisering av den enskilda propagandan såvitt anginge agitatorer som ej lydte under SfK föreslogs ej annat än för ett specialfall, nämligen förledande till värnpliktsvägran (utvidgning av 8 kap. 26 § SL).

I 68 och 71 §§ SfK föreslogs däremot straffbeläggande även av den enskilda propagandan. Begränsningen till inför samlat krigsfolk eller i skrift som utspritts föreslogs därför borttagen. I 71 § upptogs vidare straff för den »som uppmanat eller annorledes sökt förleda krigsman till ohörsamhet mot för-

¹ Av värnpliktig författad tidningsartikel (tryckt), innehållande uppmaning till ohörsamhet mot befälet, kunde ej för den värnpliktige medföra straff enligt SfK, se N. J. A. 1901, sid. 280.

mans eller överordnads befallningar i tjänsten eller sökt upphetsa till ovilja mot krigstjänsten eller uppväcka hat mot det militära befälet eller eljest undergräva krigslydnaden. — Några motsvarande ändringar i TF § 3 mom. 7 föreslogos däremot ej.¹

I motiven till betänkandet anfördes i fråga om kriminaliseringen av den enskilda propagandan (sid. 107 f.):

Såsom av den historiska översikten framgår, har på senare tid gång efter annan försök gjorts att få kriminaliserad den enskilda propaganda, som är riktad på framkallande av brottsliga handlingar av försvarsfientlig natur, oavsett om sådan handling därav bliver en följd. Motiveringen för kriminaliseringskravet har varit den fara för staten, som ifrågasatt propaganda otvivelaktigt innebär, och man har givetvis alltid varit medveten om, att det här är fråga om en undantagslagstiftning, om uppställande av ett delictum sui generis. Mot en dylik kriminalisering göra sig emellertid starka betänkligheter gällande. Någon större betydelse kan därvidlag knappast tillmätas den ofta framställda invändningen, att handlingar av lika valör i stor omfattning komma att falla utanför kriminaliseringen och således fortfarande bli ostraffade. Ty, därest ett verkligt behov föreligger att med straffhot reagera mot en på visst sätt beskaffad handling, är den omständigheten, att moraliskt likvärdiga och in casu kanske lika skadebringande handlingar ej äro och ej avses bli kriminaliserade, ej i och för sig tillräckligt skäl att avstå från kriminaliseringen. De största betänkligheterna ligga fastmera däri, att den ifrågasatta kriminaliseringen innebär ett ingrepp i privatlivet av den beskaffenhet och omfattning, att den kan accepteras endast under synnerligen prekära omständigheter och endast under förutsättning, att därav skulle kunna förväntas ett påtagligt resultat, som ej i huvudsak kan på annat sätt ernås.

Det är tänkbart, att omständigheterna få antagas vara så prekära, att de kunna anses påkalla utomordentliga åtgärder. Men det kan däremot icke antagas, att kriminaliseringen annat än i undantagsfall skulle komma att leda till några påtagliga resultat. Ty möter den, som driver propagandan, hos objektet för densamma förståelse för sina synpunkter, kommer av naturliga skäl ingen anmälan till stånd och blir det följaktligen ej heller tillfälle till något ingripande. Är objektet åter icke mottagligt för propagandan utan reagerar mot densamma, komma som regel bevissvårigheter att förhindra straffbestämmelsernas tillgodogörande. Straff skulle sålunda endast undantagsvis komma att ådömas och då som regel, när in casu den fara för förledande, som skulle utgöra motivet för bestraffningen, faktiskt ej förelegat.

Den föreslagna straffbestämmelsens betydelse skulle sålunda huvudsakligen vara det avskräckande moment, som dess tillvaro komme att innebära. Det kan emellertid med skäl betvivlas, att några resultat av betydelse skola kunna påvisas. Man får ej inbilla sig, att de, som systematiskt driva propaganda, ej äro fullt på det klara med, att de driva en mot det nuvarande samhället fientlig verksamhet, som är belagd med straff, därest den drives offentligt eller riktar sig på bestämd brottslig handling, som kommer till utförande. Lika litet bör man utgå från an-

¹ Såsom skäl att icke vidtaga dylika ändringar i TF anfördes i betänkandet (sid. 120): Det låter sig icke göra att i TF införa motsvarande bestämmelse, redan av den anledningen, att en straffbeläggning av yttranden i tryck icke kan inskränkas till att omfatta de fall, då skriften sprides bland krigsfolk och samlade värnpliktiga, utan måste vara generell, varför, därest ett stadgande i nämnd riktning införes i TF, detta oavvisligen måste medföra, att även ett i en bland civila personer spridd skrift fällt yttrande, som åsyftar exempelvis att uppväcka hat mot det militära befälet, skulle bli straffbart.

nat, än att ifrågavarande personer hava mycket väl reda på, vilken svaghet bevissvårigheterna skulle komma att för statsmyndigheterna innebära. Då man har att räkna med ett systematiskt nekande och det sällan torde bliva möjligt att såsom vittne höra den, som utsatts för propagandan, enär denne i regel tillika komme att vara angivare, skulle det sålunda högst sällan inträffa, att de farligare agitatorerna kunde dragas till ansvar, säkerligen ännu mera sällan än de tillfälliga och jämförelsevis ofarliga, även detta ett ganska betänkligt förhållande.

Den avskräckande verkan av kriminaliseringen komme alltså säkerligen att i regel bliva ganska obetydlig, helst som man på detta område har att räkna med en utbredd åskådning, ofta uppblandad med fanatism.

De principiella betänkligheter, vilka sålunda resa sig mot förslaget att straffbelägga enskild uppmaning, som ej lett till straffbar gärning, och enligt de sakkunniges mening förhindra införande i SL av ett allmänt stadgande i sådan riktning, få dock ej undanskymma möjligheten av, att, såsom redan framhållits, särskilda omständigheter kunna i vissa fall påkalla en kriminalisering av dylik uppmaning. En sådan omständighet äro de särskilda förpliktelser, som påvåla krigsmän och övriga SfK underkastade personer, och som göra, att man av dessa mer än av andra har rätt fordra, att de avhålla sig från att driva försvarsfientlig propaganda.

Beträffande den föreslagna ändringen i 10 kap. 14 § SL anfördes (sid. 186 f.):

Genom beskrivningen å brottsobjektet »samlad krigsfolk eller samlade värnpliktiga, som icke äro krigsmän, men på grund av gällande bestämmelser om värnplikt inställt sig till fullgörande av dem i sådant avseende åliggande skyldighet», har åstadkommits, att de värnpliktiga såväl vid inskrivnings- och mönstringsförrättning som vid inryckning till tjänstgöring skyddas av bestämmelsen, oavsett att de icke äro krigsmän.

Beträffande straffbeläggandet i 68 och i 71 §§ SfK även av den man och man emellan bedrivna propagandan av krigsfolk anfördes (sid. 118):

Det synes de sakkunnige, som om den i SfK § 71 uppställda förutsättningen för straffbarhet, nämligen att där avsett yttrande skall ha fälltts inför samlad krigsfolk eller i bland krigsfolket utspridd skrift, skäligen bör bortfalla. Ty av den, som är underkastad krigslag, har man, såsom redan påvisats, på grund av de särskilda plikter, som därav följa, rätt att fordra, att han avhåller sig från att driva försvarsfientlig propaganda; och dessutom är, då propagandan bedrivs av militär personal, den därmed förknippade faran större än eljest. Detta har föranlett de sakkunnige att föreslå nyssnämnda § utvidgad att omfatta även enskilda yttranden samt motsvarande ändring i SfK § 68.

Mot förslaget i dessa delar anfördes reservationer av herr Holmdahl, som ansåg att jämväl SL:s hithörande bestämmelser i 10 kap. 14 § och 8 kap. 3 § borde utsträckas att omfatta den enskilda propagandan, samt av herr Neiglick, som avstyrkte varje kriminalisering av den enskilda propagandan.

Herr *Holmdahl* yttrade efter att ha berört 1887, 1889 och 1906 års lagstiftning angående uppmaning till brott bl. a. (s. 198 f.):

Då man genomläser motiven till ovanberörda lagändringar, finner man, att någon meningsskiljaktighet icke förefunnits därom att varje uppmaning, som

åsyftar att undergräva samhällsordningen, är brottslig, vare sig den bedrivs offentligt eller enskilt. Att man detta oaktat stannade för att straffbelägga allenast offentlig uppmaning till brott, har därför ingalunda berott därpå att man ansett den enskilda uppmaningen till brott ofarlig och därför tillåtlig, utan därpå att den offentliga agitationen vid tiden för ovannämnda lagändringar dels var mera allmänt förekommande, dels ock ansågs vara av farligare beskaffenhet än den enskilda.

Det lär emellertid icke kunna förnekas, att den enskilda agitationen, då den bedrivs på ett planmässigt sätt, icke står den offentliga efter i fråga om effektivitet. Av handlingar, som de sakkunniga haft tillfälle taga del av, framgår tydligt, hur planmässigt den enskilda agitationen mot vårt försvar är organiserad och hur systematiskt man går tillväga, då det gäller att infånga och bearbeta offren för densamma. — — —

Det bör under sådana förhållanden vara lagstiftarnas uppgift att tillse, att jämväl den enskilda propaganda, som äger rum i försvarsfientligt syfte, kriminaliseras, även där förledandet stannar vid försök. En dylik åtgärd är desto mera påkallad, som man kan förutse, att i den mån svårigheterna för agitatorerna att nå krigsmanskapet med offentlig agitation genom skärpta lagbestämmelser ökas, agitationen kommer att så gott som uteslutande bedrivas på enskild väg.

Principiellt torde några vägande invändningar icke kunna göras mot en sådan kriminalisering. Den brottsliga viljan är uppenbarligen hos agitatorn densamma, vare sig han riktar agitationen på individen eller han låter den framträda offentligt och därigenom ger den en kollektiv form. Ur subjektiv synpunkt kan följaktligen den enskilda agitationen icke sägas vara mindre brottslig än den offentliga. Ur objektiv synpunkt kan det tyckas, som om den offentliga agitationen skulle innebära en större fara, då den syftar till och jämväl såsom effekt kan medföra, att ett flertal individer förledas till brott. Men å andra sidan innebär den enskilda agitationen i så måtto en allvarligare fara, att agitatorn blir i tillfälle att med större intensitet och sålunda med utsikt till bättre effekt påverka den, som han gör till föremål för sin agitation. Men oavsett dessa förhållanden bör det vara samhällets skyldighet tillse, att en verksamhet, som förklarats vara brottslig, då den framträder offentligt och inriktas på en samling individer, också kriminaliseras, då dessa individer var för sig göras till objekt för samma verksamhet.

Med allt skäl kan det betecknas såsom en betänklighets sak i vår strafflagstiftning, att en agitator, som i ett föredrag inför en folksamling av exempelvis 40 personer uppmanar till brottslig handling, är förfallen till straff, men blir strafffri, om samma uppmaning till brott enskilt riktas till en var av samma personer. Får denna inkonsekvens kvarstå, kommer den rent av att verka som en direkt hänvisning till agitatorerna att, i den mån den offentliga agitationen försvåras, i ännu större utsträckning inrikta sin verksamhet på enskild agitation. Jag bortser ingalunda från svårigheten att påvisa och åtkomma en agitation, som inriktas på enskild person och således undviker offentligheten. Men detta är uteslutande en bevisningsfråga, som icke har med kriminaliteten att göra. Även om en kriminalisering av den enskilda agitationen i så måtto skulle visa sig mindre effektiv, att i ett flertal fall agitatorer på grund av bristande bevisning skulle undgå att sakfällas, får detta dock icke utgöra något skäl för att lämna straffritt ett förfarande, som det allmänna rättsmedvetandet stämplar såsom brottsligt. Man torde dessutom kunna förvänta, att medvetandet om att agitationen innebär ett brottsligt förfarande, som kan medföra straffpåföljd, skall verka i någon mån repressivt på agitatorerna och avhålla laglydiga medborgare från att låna sitt öra åt agitatorernas lockelser.

Herr *Neiglick* yttrade bl. a. (sid. 206 f.):

I 8 kapitlet 26 § 1 mom. allmänna strafflagen samt 68 § och 71 § strafflagen för krigsmakten ha de sakkunnige föreslagit införande av straffbestämmelser för vissa försöksbrott samt kriminalisering av även den enskilda agitationen. Utan att vilja bestrida att skäl, som icke kunna fränkännas viss betydelse, tala för de berörda förslagen, synas de mig dock ägnade att väcka mycken betänksamhet. Försöksbrotten äro i regel icke straffbelagda i svensk strafflag och det måste vara synnerligen betänkligt att på ett specialområde med dock avsevärd räckvidd rubba den gamla svenska principen att endast offentlig uppmaning till brott straffas. För en sådan åtgärd måste förutsättas å ena sidan att möjlighet saknas att med gällande lagstiftning bekämpa det onda, mot vilket lagstiftningen riktas, och å den andra att den föreslagna lagstiftningen utan att kränka andra berättigade intressen medför avsedd effekt. I det förra avseendet framgår av den utredning, som de sakkunnige lämnat, att redan i nu gällande lagstiftning medel för propagandans kringskärande ingalunda saknas. I det senare avseendet lär det icke kunna förnekas, att lagstiftningen i fråga skulle medföra avsevärda olägenheter, medan den avsedda effekten måste befaras utebliva. Exempelvis vill jag såsom olägenheter framhålla, att straffbeläggning av den enskilda agitationen är ägnad att inom manskapet framkalla ömsesidig misstänksamhet, skapa spioneri och egga till mera eller mindre välgrundade anmälningar för att vinna överordnades bevägenhet. Ett olidligt förhållande kan lätt uppstå inom en krets, där god kamraterna bör råda. Ett så vagt uttryck som »upphetsning till ovilja mot krigstjänsten» kan också otvivelaktigt leda till straffbeläggning av tämligen oskyldiga uttalanden. Medan man huvudsakligast vill nå den organiserade agitationen och de ledande männen, komme lagstiftningen ofta att gå ut över den mera oöverlagda agitationen eller att drabba de enfaldiga och mindre brottsliga agitatorerna, som icke uppträda med den försiktighet och omtanke, som de ledande agitatorerna säkerligen skola veta att iakttaga. Denna uppfattning torde icke heller vara de sakkunnige främmande, då det i betänkanudet beträffande visst manskaps överflyttande till isoleringsavdelning säges, att »intet tvivel råder om att den försvarsfientliga propagandans män i regel akta sig för att komma i sådan konflikt med lag, att de härför kunna straffas». Då jag således är av den mening, att olägenheterna av den nu berörda lagstiftningen måste befaras bliva större än den beräknade effekten, kan jag icke biträda de sakkunniges förslag i dessa delar.

I ett par av de till kommittén inkomna yttrandena från militärmyndigheterna påyrkas kriminalisering även av den enskilda propagandan särskilt genom cellbildning.

Mot den del av den disciplinupplösande propagandan, som tar sig uttryck i spridning av skrifter finnas åtskilliga bestämmelser.

Vad först angår *tryckta* skrifter märkes särskilt indragningsinstitutet. Kvarstad å tryckt skrift förekommer ju blott i samband med åtal och kan således ej förekomma beträffande skrifter som ej äro straffbara enligt TF. Men medelst indragning kan man komma åt ej straffbara skrifter. Föremål för indragning är enligt § 4 mom. 12 TF skrifter, som uppenbarligen åsyfta att utplåna känslan av plikter mot fosterlandet eller att uppväcka hat mot befälet eller eljest undergräva krigslydnaden, oberoende av om skriften synes straffbar eller ej. Anträffas sådan skrift vid trupp eller ombord å flot-

tans fartyg må indragning ske av de exemplar av skriften, som vid truppen eller å fartyget anträffas. Högste befälhavaren vid truppen eller å fartyget utverkar förordnande om indragning och hindrar provisoriskt spridning. Justitieministerns ombud meddelar därefter förordnande om indragning. Förordnandet verkställles genast av befälet men anmäles av justitieministerns ombud hos tryckfrihetskommittén, som prövar förordnandets bestånd. — I § 4 mom. 14 TF stadgas straff för den som, medan förordnande om indragning är gällande, med vetskap om förordnandet utsprider eller låter utsprida skriften vid trupp eller å flottans fartyg. För den händelse den brottslige lyder under SfK blir denna tillämplig. Motsvarande bestämmelser finnas härom i 72 § SfK. Då skriftspridaren oftast förnekar vetskap om indragningsförordnandet, är straffbestämmelsen föga effektiv. Förslag att utbyta orden »med vetskap om» till »haft skälig anledning misstänka» har därför flera gånger framställts.

Beträffande tryckfrihetskommitténs befattning med indragning av skrifter har inhämtats, att antalet indragningsärenden varit 1930 10, 1931 20, 1932 29, 1933 8 och 1934 14. Fastställes indragningsbeslutet, lämnas meddelande till kommandoexpeditionerna, som vidarebefordra meddelandet till de olika förläggningarna. Indragningen innebär nämligen att skriften ej får spridas vid någon trupp eller å något örlogsfartyg i riket. Tryckfrihetskommittén prövar indragningen icke endast med hänsyn till skriftens beskaffenhet utan även med hänsyn till frågan var beslag av densamma skett. Detta måste ju ha ägt rum »vid trupp» eller ombord. Endast tryckta — ej stencilerade — skrifter tillhöra tryckfrihetskommitténs handläggning. Justitieministern tar ingen som helst befattning med skrifterna i följd av att desamma indragits utan härför erfordras att ombuden insända skrifterna direkt till justitieministern.

Beträffande spridning av tryckta skrifter har särskild uppmärksamhet varit fäst vid uttrycket *vid trupp* i § 4 mom. 12 och 14. Tolkningen av uttrycket har blivit föremål för domstols prövning i samband med två av *justitieombudsmannen* gjorda ingripanden mot statstjänstemän, vilka ansetts ha gjort sig skyldiga till övergrepp med hänsyn till spridande av tryckt skrift. För dessa fall redogöres i 1929 års ämbetsberättelse och i båda gällde det beslagtagande av skrifter genom civil polismyndighet utanför lägerområdet. Då de äro belysande för tillämpningen av bestämmelserna om spridning av skrifter skall här redogöras för dem.

I det *ena fallet* riktades anmärkningen mot en t. f. landsfiskal, som efter anmälan av militärbefälet vid ett regemente, att två personer på allmänna landsvägen omedelbart utanför förläggningsplatsen utdelade skrifter, vilka eventuellt kunde anses straffbara, infunnit sig på platsen, omhändertagit ett antal exemplar av ett flygblad, vars innehåll syntes honom åsyfta att utplåna krigsmanskapets känsla av plikter mot fosterland, lagar och samhällsordning, samt anmält saken för justitieministerns ombud i orten. J. O. förordnade om åtal mot landsfiskalen och angav sin uppfattning av vad som passerat i den för åklagaren utfärdade instruktionen.

— Avsikten med stadgandet i TF § 4 mom. 12 hade tydligen, framhöll J. O., varit att förhindra spridning vid trupp eller å flottans fartyg av disciplinupplösande skrifter. Det vore också tydligt, dels att förhindrandet av spridningen skulle ankomma på befälet, och dels att indragning endast skulle få ske av sådana exemplar, som anträffades vid trupp eller ombord å flottans fartyg. Det förra vore en naturlig följd av att åtgärderna endast riktade sig mot spridande vid trupp eller å fartyg. Skulle befälet härvid behöva anlita polismyndighet för att hindra civila personer från sådan spridning, torde polisens befogenhet inskränka sig till vad som för ordningens upprätthållande kunde anses erforderligt. Polisen torde utan tvivel inom sitt verksamhetsområde äga avvisa civila utspridare av indragna skrifter från truppen eller fartyget, men kunde ej tillerkännas någon på TF:s ifrågavarande stadgande omedelbart grundad befogenhet att fråntaga en sådan utspridare i hans besittning varande, för spridning avsedda skrifter, som icke voro belagda med kvarstad eller konfiskerade. Den här ifrågavarande skriften hade visserligen genom ett tidigare av tryckfrihetskommittén fastställt beslut förklarats skola indragas, men den var ej belagd med kvarstad eller konfiskerad. Såvitt den anträffades vid trupp eller å fartyg, skulle verkställigheten av indragningsbeslutet ankomma på militärbefälet. För så vitt den anträffades utom trupp, finge beslagtagande icke alls äga rum. Skulle landsfiskalen ha verkställt beslaget i tanke att därmed inleda ett rättsligt beivrande av skriften, vore hans förfarande ännu mindre försvarligt, då kvarstad å tryckt skrift endast finge äga rum under de förutsättningar och i den ordning, som i tryckfrihetsförordningen stadgades, och sålunda aldrig av polismyndighet på eget initiativ. — Häradsrätten, där målet anhängiggjorts, frikände den tilltalade, men Svea hovrätt, där besvär anfördes på uppdrag av J. O., yttrade bl. a., att som svaranden, även om han ansett innehållet i ovannämnda skrifter vara av brottslig beskaffenhet, icke vare sig i sin egenskap av polisman i orten eller eljest ägt laglig befogenhet att, på sätt som skett, fråntaga de båda skriftspridarna de av dem innehavda skriftexemplaren, dömdes han för oförstånd i tjänsten att böta tjugofem kronor. Utslaget vann laga kraft.

Det *andra fallet* gällde en skriftspridning, som ägt rum i sammanhang med de värnpliktigas inryckning vid ett i en stad förlagt regemente. Regementsbefälet hade, under framhållande att en skärpt kommunistisk propaganda vore att befara vid inryckningen, hos polismyndigheten i staden anhållit om erforderligt bistånd för vidtagande av nödiga åtgärder jämlikt TF § 4 mom. 12 för det sannolika fall, att skrifter av i detta lagrum berörd natur komme att spridas vid truppen. Ett inskridande även gentemot utanför kasernområdet verksamma agitatorer vore nämligen nödvändigt till förhindrande av åtminstone den öppet skeende utdelningen av sagda skrifter till de inryckande. Därjämte hade från regementsbefälets sida framställning gjorts hos justitieministerns ombud på platsen om indragningsförordnande beträffande tre olika skrifter, som påträffats inom kasernområdet, varefter ett sådant förordnande meddelats. I anledning av regementsbefälets anhållan hade kriminalpolismän beordrats att närvara vid inryckningen. Dessa hade funnit några civila personer i färd med att till de inryckande utdela exemplar av de förut nämnda tre skrifterna dels omedelbart utanför kasernportarna, dels vid järnvägsstationen, varifrån en del värnpliktige skulle tåga till kasernen, samt omhändertagit ett antal exemplar, som sedan avlämnats å regementsexpeditionen. J. O. ansåg, att polismyndigheten genom att fråntaga de ifrågavarande civila personerna utanför kasernområdet de av dem innehavda skrifterna överskridit sin befogenhet på ett sätt, som stode i bestämd strid med TF:s grundsatser, och förordnade om åtal mot polismästaren. — Svea hovrätt, där målet anhängiggjordes, yttrade i sitt utslag bl. a., att enär bestämmelsen i TF § 4 mom. 12 om indragningsförordnandes verkställande av militärbefäl icke uteslöte vare sig

befogenhet för befälet att för ändamålet anlita bistånd av polismyndighet eller skyldighet för polismyndighet att efterkomma en av befälet i sådant hänseende framställd anmodan, ty och som de omhändertagna skriftexemplaren med hänsyn till de föreliggande omständigheterna borde anses ha påträffats vid trupp, alltså och då polismästaren varit pliktig att till militärmyndighet, på vars anmodan han omhändertagit skrifterna, överlämna desamma, ogillades åtalet. — J. O. anförde besvär och framhöll därvid, att huvudfrågan vore, huruvida skriftexemplaren vore att anse som anträffade vid trupp, vilket vore ett villkor för att indragning i egentlig mening lagligen kunnat ske. Då de »icke anträffats å militärt område, utan vid tiden för beslagsåtgärderna varit i civila personers besittning under sådana förhållanden, att någon trupp icke haft tillgång till desamma», ansåg J. O., att militärmyndighet icke ägt indraga dessa exemplar, vare sig med eller utan hjälp av polismyndighet. Huruvida det tillkomme polismyndighet att bistå militärbefäl med indragning vid trupp, funne J. O. vid sådant förhållande betydelselöst. Emellertid hade J. O. intet att erinra mot ett inskridande i och för sig från den civila polisens sida i syfte att hindra skrifers obehöriga utdelande till trupp, men han funne det ifrågavarande beslagtagandet vara ett alltför radikalt och mot grundlagen stridande medel att förhindra spridningen. Man hade bort nöja sig med att med tillgängliga maktmedel hålla utspridarna borta från truppen samt upplysa dem om indragningsbeslutet. — Målet avgjordes av Högsta domstolen genom utslag den 25 mars 1929, vari ej gjordes ändring i hovrättens utslag.¹

I fråga om *stencilerade* och på därmed jämförligt sätt framställda skrifter följer åtal på grund av deras spridande, om skriftspridaren är krigsman, enligt SfK samt eljest enligt SL. I förra fallet handlägges målet av krigsdomstol och i senare av vanlig domstol. Medan man, om en skrift är tryckt, icke kommer åt skriftspridaren, om boktryckarens namn finnes angivet eller boktryckaren kan utfinnas, men däremot kan straffa denne eller författaren, är förhållandet i fråga om stencilerade skrifter, att man ofta nog ej kan komma åt flygbladens verkliga upphovsmän.

Enligt Tj. f. a. (§ 114, p. 9), skall envar vid regemente anställd eller tjänstgörande ofördröjligen göra behörig anmälan, då till hans kännedom kommit att vid truppen sprides sådan skrift, vilken uppenbarligen avser att utplåna känslan av plikter mot fosterlandet eller att uppväcka hat mot befälet eller eljest undergräva krigslydnaden. Motsvarande bestämmelser finnas i R. f. m. I rekrytundervisningen för flottan stadgas, att om dylik skrift mottages eller påträffas, anmälan ofördröjligen skall göras till närmaste befäl. Underlåtenhet härav betraktas som lydnadsbrott.

På grund av sin rätt att fastställa erforderliga föreskrifter rörande ordningen har *befälhavande amiralen i Karlskrona* genom fästningsorder den 28 februari 1934 utfärdat bl. a. följande föreskrifter i fråga om sådana skrifter, som uppenbart äsyfta att utplåna känslan av plikter mot fosterlandet eller att uppväcka hat mot befälet eller eljest undergräva krigslydnaden:

Det är förbjudet att inom krigsmakten tillhörande och under befälhavande amiralens i Karlskrona myndighet varande kasern-, befästnings- eller annat om-

¹ Se N. J. A. 1929, sid. 239.

råde, etablissemang eller byggnad av vad slag det vara må eller fartyg, båt eller flygplan innehava eller förvara skrift, vilken uppenbarligen åsyftar att utplåna känslan av plikter mot fosterlandet eller att uppväcka hat mot befälet eller eljest undergräva krigslydnaden.

Ovannämnt förbud avser skrift med angivet syfte evad detta syfte återfinnes i hela skriften eller endast i del därav samt evad skriften är mångfaldigad eller icke samt oberoende av sättet för mångfaldigandet eller av skriftens karaktär av proklamation, upprop, meddelande eller annat. Påträffas skrift av ovannämnt slag skall den, som påträffar densamma, omedelbart och utan att uppvisa den för annan person inlämna skriften till befäl eller befattningshavare, som bestämmes av truppförbandschefen, och därvid meddela alla av påträffaren kända omständigheter rörande skriften och sättet för dess spridande.

Liknande bestämmelser ha utfärdats av chefen för kustflottan.

Vad angår spridning av skrifter genom posten finnas möjligheter till ingripande enligt ett kungl. brev den 20 nov. 1908, däri föreskrives, att om militär befälhavare märker, att sådan försändelse, som mottagits till utdelning bland underlydande, innehåller meddelande, som innebär försök att förleda till ohörsamhet mot lag eller laga myndighet, han skall återställa försändelsen till postverket och anmäla saken till generalpoststyrelsen.¹

Skärpta bestämmelser beträffande spridning av skrifter påyrkades i skrivelse till Konungen den 21 september 1933 från *befälhavande amiralen i Karlskrona*.²

Han föreslog, att — i den mån så erfordrades genom författningsändring — möjlighet skapades för skyndsamt utfärdande av generell förbud gällande örlogsstationer och kustfästningar, mot saluhållande eller spridande av tidningar eller annan litteratur av vad slag det vara må, oberoende av sättet för deras utskrivning eller tryckning och oberoende av om det gäller enstaka alster eller upplaga, blott innehållet är av sådan beskaffenhet, att det kan anses tjäna syfte att utplåna känslan av plikter mot fosterlandet, uppväcka hat mot befälet eller eljest undergräva krigslydnaden. — I en den 17 februari 1934 till chefen för försvarsdepartementet ingiven skrivelse, anför amiralen vidare beträffande tryckta och stencilerade skrifter: Nuvarande föreskrifter skilja på »tryckt» skrift och annan sådan. Indragningsbestämmelserna gälla enligt gällande tolkning av lagens bokstav endast »tryckt» skrift. Numera användas vid framställningen av »tryckt» skrift sättmaskiner, som äro konstruerade efter samma princip som skrivmaskiner. Genom nedtryckande av tangenter framställas skrifttecknen successivt på ett negativ, varefter mångfaldigande sker. Vid sådant förhållande vill det synas, som någon artskillnad icke längre kan upprätthållas mellan »tryckt» skrift, framställd med hjälp av sättmaskin, och skrift, som framställts med skrivmaskin för att sedan mångfaldigas. Om lagens bokstavstolkning verkligen skulle möjliggöra upprätthållande av någon skillnad, så är det i sanning tid, att denna lagens bokstav ändras. Vördnaden för en lag synes mig lätt kunna lida intrång, om den bokstavstrogn

¹ Detta ansluter sig till ett kungl. brev till generalpoststyrelsen den 23 juli 1908, däri föreskrivits, att om postfunktionär förmärker, att å brevkort eller i allmänhet å försändelses yttre eller ock i korsband förekommer meddelande, som innebär försök att förleda till ohörsamhet mot lag eller laga myndighet försändelsen icke må med post befordras eller till adressat utlämnas, utan bör anmälan om förhållandet göras hos generalpoststyrelsen.

² Denna skrivelse åberopas i till kommittén inkommet yttrande av länsstyrelsen i Blekinge län under anförande, att den avlåtits efter samråd med länsstyrelsen.

tolkningen förtager lagens mening och därefter måste anses föråldrad. Är en skrift brottslig, så läser den vara det, oberoende av om skriften framställts med hjälp av sättmaskin, skrivmaskin eller skrivpenna eller om den mångfaldigats med tryckpress, cyclostyle eller annan maskinell anordning eller om den icke mångfaldigats alls. Brottslig skrift måste därför också få beslagtagas, oberoende av dess framställningssätt och oberoende av om den mångfaldigats eller icke.

I till kommittén inkomna yttranden anföres av:

Chefen för östra arméfördelningen: I vad avser propagandan bör lagstiftning i huvudsak gå ut på inskränkt tryckfrihet, ökade befogenheter att beslagtaga skrifter (även om dessa äro duplicerade), som avse undergrävande av disciplinen, lagstadgat förbud mot agitation inom truppförbanden i samma syfte samt ökade befogenheter att taga i förvar personer, som söka förmå militärpersonalen till ohörsamhet.

Militärbefälhavaren för övre Norrland: Den omständigheten, att befälet saknar myndighet att effektivt ingripa, verkar demoraliserande och är stundom t. o. m. farligare än själva propagandan, ty detta ger intryck av vanmakt och stärker därför de nedbrytande krafterna samt inverkar nedslående på de goda elementen. I fråga om tryckta skrifter framhålles: Åtal anställes stundom icke, även då uppenbart lagbrott föreligger, och genom juryinstitutionens användning på sätt, som nu är stadgat, skapas osäkerhet i rättskipningen, i det att lagen icke konsekvent kan tillämpas, utan samma artikel kan på ett ställe bli förklarad brottslig och på ett annat icke. I praktiken ha i varje fall förhållandena utvecklats så, att rättsskyddet mot missbruk av tryckfriheten, då det gäller statsfientlig verksamhet, är i hög grad otillfredsställande och sannolikt mindre än i de flesta andra länder.

Chefen för kustflottan: Med nuvarande lagstiftning är det icke möjligt att lagligen träffa sådan personal, som sprider icke indragna skrifter innehållande kommunistiska hetsartiklar mot försvaret. Ett dylikt sakernas tillstånd är ohållbart och rättelse härutinnan kan icke erhållas på annat sätt än genom utfärdande av lag, som förklarar att spridande av dylika pressalster betraktas som en brottslig handling.

Chefen för västra arméfördelningen: Det har exempelvis flerfaldiga gånger inträffat, att skrifter, hänförliga till de i § 4:12 TF avsedda, blivit utdelade till värnpliktiga vid inskrivningsförrättning och under inställelse till värnpliktstjänstgöring. Med nuvarande lagstiftning kan häremot ingripande icke ske. § 4:12 TF bör med hänsyn härtill ändras. Det bör likaledes stadgas befogenhet att framtagna den som bland militär personal (vid inskrivningsförrättningar m. m.) sprider skrifter av här avsedd art av honom innehavda sådana skrifter.

Chefen för I.9 (Skövde) hänvisar till »fallet Rålamb» i Stockholm 1933. I detta fall ingrep ordföranden i en inskrivningsnämnd och framtog en kommunistisk flygbladsutdelare, som tagit plats utanför inmönstringslokalen, en del av dennes tryckalster. Ordföranden blev emellertid sedermera dömd till böter härför.

Utländsk rätt.¹

Det ligger i sakens natur, att de allmänna bestämmelser mot statsfientlig propaganda, som finnas i strafflagar och andra lagar, träffa även den disci-

¹ Redogörelserna för utländsk rätt i avseende å militära förhållanden äro såvitt angår Danmark, Finland, Norge, Nederländerna, England och Frankrike grundade på sammanställningar, verkställda i marinstaben med ledning av från marin- och militärattachéerna särskilt infordrade uppgifter.

plinupplösande propagandan särskilt i den mån den bedrivs av civila. I dessa lagar finnas därjämte ofta specialstadganden i sistnämnda hänseende. Vidare finnas givetvis en mängd bestämmelser i militära strafflagar, reglementen o. s. v., som härvid äro av intresse. De redogörelser, som i det följande lämnas för utländsk rätt rörande militära förhållanden, omfatta huvudsakligen de särskilda bestämmelser, som sålunda gälla. I övrigt hänvisas till redogörelsen för propagandan i allmänhet. Här må slutligen be- träffande England och Tyskland påpekas, att krigsmakten endast omfattar stampersonal.

Danmark: I strafflagen (§ 127) stadgas straff för den som uppmanar värnplik- tige eller personer som höra till krigsmakten, till olydnad mot befallningar i tjän- sten. Uppmaningen behöver ej ha skett offentligt. I strafflagen för krigsmakten (§§ 105—106) stadgas straff för den som i en församling av krigsmän antingen uppmanar dessa till uppror eller olydnad, eller i avsikt att förleda till något av dessa brott antingen med hög röst eller häftigt eller på annat opassande sätt besvärar sig över en överordnads åtgärd, eller i samma avsikt frambär annat klagomål o. dyl. eller företager annan handling. Straff följer även om det brott, som uppmaningen avsåg, icke kommit till utförande och även om uppsåtet icke varit inriktat därpå. Vi- dare stadgas (§ 107) straff för den som klagat över besvär eller brist eller företager annan handling av beskaffenhet att han borde kunna inse, att därigenom missnöje kan utbredas inom någon del av krigsmakten. Straff finnes ej stadgat för enbart innehav av disciplinupplösande skrifter, men detta kan enligt de allmänna bestäm- melserna i strafflagen (§ 21) innebära försök till brott.¹ Det anses självklart, att militär befälhavare äger beslagtagna dylika skrifter, som anträffas hos militär- personer eller inom militära etablissement. Skrifter, som innehålla sådana upp- maningar som t. ex. att »rette vaabnene den rigtige vej», anses böra av polisen beslag- tagas. Härtill fordras emellertid rättens medverkan. Indragning av sådan skrift kan genom beslut av rätten ske, när det med hänsyn till rättssäkerheten är av nöden, även om åtal ej anställes. — Enligt av marinministeriet utfärdade föreskrifter för »søværnet» (den 27 december 1932) är det förbjudet att föra ombord politiska propagandaskrifter och att medverka till anslag eller fördelning av sådana (§ 32) samt att utbreda osanna och illasinnade nyheter och uppgifter, som kunna vara till skada för tjänsten (§ 33).

Finland: I strafflagen (16 kap. 9 §) stadgas straff för den som förlett eller sökt förleda värnpliktig att förgripa sig på förman, visa honom olydnad eller eljest handla i strid mot tjänsteplikt. I strafflagen för krigsmakten (§ 102) stadgas straff för den som utbrister i missnöje över befälets anordningar eller knotar över besvär eller försakelser för tjänstens skull på ett sätt, som är ägnat att sprida missnöje inom truppförbandet. — Justitieministern äger efter anmälan från polismyndighet indraga skrift. Militärbefälet anses på grund av sin skyldighet att upprätthålla disciplinen äga beslagtagna disciplinupplösande skrift ombord på flottans fartyg, i kaserner, under manöver o. s. v.

Norge: I strafflagen (§ 134) stadgas straff för den som medverkar till förövande av någon efter militär lag straffbar handling, som kan medföra 2 års »fengsel» eller svårare straff. Vidare stadgas straff för den som offentligen söker att upp- hetsa någon, som hör till krigsmakten, till ovilja mot tjänsten eller till hat mot militära överordnade. Även försök är straffbart. I den militära strafflagen (§ 47) finnas motsvarande bestämmelser beträffande krigsmän. Där uppställas ej som

¹ Se sid. 109, not 2.

villkor, att handlingen skall ha skett offentligt. — Enligt en instruktion den 1 december 1922, som rör militärbefälets medverkan vid beivrande av militära brott m. m., äger militärbefälet i trängande fall, om åklagarmyndighetens beslut icke utan fara kan avvaktas, verkställa beslag av tryckta skrifter.

Nederländerna: I militära strafflagen stadgas (art. 146) straff för den som muntligen eller genom skrift uppmanar militärperson till i samma lag upptaget brott. Vidare stadgas (art. 147) straff för den som muntligen eller genom skrift eller utbildning söker undergräva disciplinen vid krigsmakten eller som utsprider, utställer, anslår eller innehar ett förråd av dylik skrift eller utbildning med kännedom om avsikten med densamma. I båda dessa lagrum straffbelägges alltså även den enskilda propagandan. — Enligt Reglement betreffende de krigstucht är det militär förbudet att genom ovilja etc. visa missnöje med tjänsten eller att uppegga kamrater därtill (art. 20). Vidare är det förbudet att ombord på krigsfartyg, i kasern eller annan militärförläggning utan tillstånd av befälhavande officeren eller annan militär chef hålla möten, låta teckningslistor cirkulera, uppsätta anslag eller företaga insamlingar av vad slag det vara må (art. 17) ävensom att å dylika platser införa, ha i sin besittning eller utsprida skrifter, vilka på militärbefälets order i krigstuktens och krigsmaktens intresse böra hållas borta därifrån (art. 19). — Marinkommandanten har genom särskild order angivit vilka periodiska skrifter som icke få finnas ombord å krigsfartyg, i marinens kaserner etc. Denna order, som innehåller en förteckning upptagande kommunistiska, fascistiska och dylika tidningar, kompletteras efter hand.

England: I krigslagarna stadgas stränga straff för sådan disciplinupplösande verksamhet som har karaktären av myteri. Några andra bestämmelser mot dylik verksamhet funnos icke tidigare, men den 16 november 1934 har tillkommit en lag mot uppeggande till missnöje (Incitement to Disaffection Act). Däri stadgas (p. 1) straff för den som i ont uppsåt eller avsiktligt söker förleda krigsman (member of His Majesty's forces) till pliktförgätenhet i tjänsten eller brott mot lydnessplikten. Vidare stadgas (p. 2) straff för den som i avsikt att själv begå sådan handling eller i avsikt att medhjälpa därvid eller uppegga, bidra eller råda till sådan handling eller i avsikt att förmå annan person att begå sådan handling har i sin ägo eller under sin kontroll skrift, som är av sådan art, att utspridandet därav bland krigsmän skulle främja sådant brott. Slutligen meddelas utförliga regler om husrannsakan, då misstanke om dylikt brott föreligger. Sådan får emellertid endast ske, sedan en domare tillhörande »the High Court» givit sitt tillstånd därtill. — Militär befälhavare äger rätt att beslagtaga disciplinupplösande skrifter, vilka anträffas under sådana omständigheter, att beslag behöver ske för att skydda disciplinens upprätthållande.

Frankrike: I de förut omnämnda lagarna om pressens frihet (1881) och om undertryckandet av anarkistiska stämplingar (1894) straffbelägges särskilt propagandan bland militärer. I förstnämnda lag (art. 25) stadgas straff för den som offentligen (på sätt i art. 23 omtalas)¹ uppmanar militärpersoner att svika sina militära plikter och den lydnad, de äro skyldiga sina förmän beträffande sådant, som de enligt militära lagar och reglementen blivit ålagda att göra. — Samma brott straffbelägges även i 1894 års lag (art. 2). Här fordras emellertid ej, att uppmaningen skall ha skett offentligt. När det gäller uppmaning till militärer, kräves ej heller, att uppmaning skall ha skett i anarkistiskt syfte. Enligt rättsfall tillämpas lagen på den antimilitära propagandan. — Disciplinupplösande skrift, som anträffas inom militärt område, må beslagtagas av officer. Något straff för civila personer, som inneha dylika skrifter, avsedda att utdelas, finnes ej.

¹ Se sid. 111.

Vad speciellt angår bestämmelserna om uppmaning och förledande må ytterligare nämnas följande:

Schweiz: I förslaget till förbundsstrafflag (art. 243) stadgas straff för den som offentlig uppmanar till ohörsamhet mot militärt befäl, tjänsteförsummelse etc. I den militära strafflagen (art. 98) finnes motsvarande straffbestämmelse, som likaledes avser offentlig uppmaning.

Tjeckoslovakien: I lagen till skydd för republiken (1923) stadgas straff för den, som uppmanar till en militärförbrytelse eller är behjälplig vid eller berömmar en sådan. Detta gäller även civila och oavsett om uppmaningen skett offentligt eller ej.

Tyskland: I strafflagen (§ 112) straffas civila som uppmana krigsmän till olydnad mot militärt befäl. Det måste avses en viss befallning, en allmän uppmaning till olydnad mot militärlagarna räcker ej. Uppmaningen behöver ej ske offentligt. I militära strafflagen (§ 102) stadgas bland annat straff för den som uppväcker missnöje med tjänsten bland sina kamrater. Det är även här tillräckligt, om gärningsmannen muntligen under hand agiterar bland dem.

K o m m i t t é n:

Den framställning som givits av gällande rätt visar att disciplinupplösande propaganda i viss mån straffas. Detta är i främsta rummet fallet då den yttrar sig i försök att förleda till brott. Den allmänna strafflagen (10 kap. 14 §) belägger med straff sådant försök, däri inbegripet försök att förleda till ohörsamhet mot förmans eller överordnads befallningar i tjänsten, under förutsättning att det sker genom skrift eller muntligen inför menighet eller folksamling. I förutsättningarna ingår sålunda ej fordran på att försöket riktas mot krigsfolk. En uppmaning till ohörsamhet riktad till civila värnpliktiga, vilka ej befinna sig under fanorna, faller sålunda under straffstadgandet. Strafflagen för krigsmakten, som endast gäller för krigsman, har en motsvarighet till dessa föreskrifter (71 §), då den straffbelägger försök att förleda till ohörsamhet mot förmans eller överordnads befallningar i tjänsten. Det förutsättes därvidlag att försöket göres muntligen inför samlat krigsfolk eller i skrift som sprides bland krigsfolket. Då tryckfrihetsförordningen straffar försök att förleda till brott (§ 3 mom. 7), göres ej, såvitt angår propaganda som tar sig uttryck i sådant försök, skillnad mellan tryckt och annan skrift. För den disciplinupplösande propaganda, som betjänar sig av det mera försåtliga medlet att förbereda manskapets sinne för disciplinbrott, t. ex. genom försök att uppväcka hat mot befälet, finnes straff stadgat endast i 71 § SfK, och förutsättningen för straffbarhet är att person, som lyder under krigslagarna, muntligen inför samlat krigsfolk eller i skrift den han bland krigsfolket utspritt eller utsprida låtit, söker »upphetsa till ovilja mot krigstjänsten». Då någon motsvarighet till denna bestämmelse ej återfinnes i tryckfrihetsförordningen, är i själva verket, såvitt angår skrift, propagandan av denna art genom tryckt skrift icke straffbar. Härutöver finnas emellertid vissa bestäm-

melser, avseende att oskadliggöra propagandalitteratur. Ett särskilt förfarande har skapats, möjliggörande indragning av skrift, som anträffas vid trupp eller ombord å flottans fartyg och som »uppenbarligen åsyftar att utplåna känslan av plikter mot fosterlandet eller att uppväcka hat mot befälet eller eljest undergräva krigslydnaden». Effekten av indragning är att exemplar av skrift, som blir föremål för sådan åtgärd, kan omhändertagas, då den anträffas vid trupp eller ombord å flottans fartyg samt att spridande av skriften vid trupp eller ombord å flottans fartyg blir straffbart för den som äger vetskap om indragningsföroordnandet. Bestämmelserna återfinnas i tryckfrihetsföroordningen (§ 4 mom. 12—14) och avse endast tryckt skrift.

Det system som sålunda är uppbyggt kan icke anses vara helt konsekvent och måste betecknas såsom i viktiga avseenden ineffektivt.

Den första inkonsekvens, som kan anmärkas, är den olika beskrivning som i olika lagar givits den mera försåtliga formen av propagandan. I 71 § SfK omtalas den såsom »upphetsande till ovilja mot krigstjänsten», i § 4 mom. 12 TF såsom åsyftande »att utplåna känslan av plikter mot fosterlandet eller att uppväcka hat mot befälet eller eljest undergräva krigslydnaden». Det lagrum, § 80 i 1881 års SfK, som 71 § avsåg att ersätta, stadgade straff för den, som på något ställe, där krigsfolk var samlat, med högljudd röst eller med häftighet eller på annat anstötligt sätt utför i klander emot någon överordnads förhållande eller åtgärder eller över lön, underhåll eller beklädnad eller företog sig annan dylik handling, därav uppror eller upplopp lätt kunde föranledas. I 1905 års betänkande med förslag till ny lag motiverades ändringen därmed att paragrafen till sitt innehåll var alltför svävande och vittgående. Uttrycket »upphetsande till ovilja mot krigstjänsten» torde särskilt om det sammanställes med det övriga brottsliga förfarande som bestraffas enligt 71 § ha avsett ej blott att utgöra ett koncisare uttryck för innehållet i § 80 i 1881 års SfK utan även att angiva den disciplinupplösande agitation som vid tiden för förslagens framläggande bedrevs. Uttrycket synes emellertid alltjämt vara i viss mån svävande och vittgående. Därunder skulle säkerligen, även med beaktande att det fordras hetsande, kunna inbegripas åtskilliga tämligen oskyldiga och mycket vanliga yttringar av missnöje. Den beskrivning av agitationen, som förekommer i 1906 års lag och § 4 mom. 12 TF, är lämpligare såtillvida som där det väsentliga i den disciplinupplösande propagandan, syftet att undergräva krigslydnaden, angivits och angivits som det väsentliga. Det i dessa lagar förekommande uttrycket »att utplåna känslan av plikter mot fosterlandet» synes däremot vara alltför svävande och mångtydigt och lämpar sig i varje fall icke i en brottsbeskrivning. En likformig beskrivning av den propaganda som avses bör tydligen finnas på olika håll. Det centrala i denna bör vara syftet att undergräva krigslydnaden, och som exempel därpå kan lämpligen angivas meddelande av mot disciplinens krav

stridande förhållningsorder och försök att uppväcka hat mot befälet. I det förra exemplet ingår naturligtvis försök att förleda till ohörsamhet mot förmans eller överordnads befallningar i tjänsten, men uttrycket är vidsträcktare och omfattar uppmaning till varje reglementsstridigt uppträdande. Att sådan agitation som går in under den beskrivningen bör vara straffbar under de i 71 § angivna förutsättningarna, d. v. s. då den bedrivs av krigsman inför samlat krigsfolk eller genom skrift, synes naturligt med de särskilda förpliktelser som i detta avseende måste anses åligga krigsman. I åtskilliga fall torde visserligen disciplinupplösande propaganda från krigsmans sida vara straffbar som tjänstefel, men där detta ej inträffar, torde ett sådant straffstadgande som 71 § vara erforderligt.

De övriga inkonsekvenser och brister som det kan bli fråga om att afhjälpa torde framgå av en undersökning av möjligheterna att i olika riktningar utvidga straffskyldigheten.

Den radikalaste utvidgningen och en utvidgning, som från teoretisk synpunkt kan förefalla mycket tilltalande, vore att straffbelägga all propaganda, som syftar till att göra krigsmakten obrukbar, utan att göra skillnad på om den utövas bland krigsfolk eller civila, av krigsfolk eller civila, offentligt eller enskilt, genom uppmaning till brott eller på annat sätt.

Vid en undersökning huruvida en sådan utvidgning lämpligen bör äga rum framträda omedelbart de förut berörda svårigheterna att kriminalisera den mera försåtliga formen av propagandan. Det är redan från början klart att denna form av propaganda med hänsyn till såväl handlingens kvalitet som möjligheterna att avgränsa företeelsen från det tillåtliga utövandet av yttrandefriheten är vida mindre ägnad för kriminalisering än det direkta försöket att förleda till brott. I den mån det gäller den offentliga propagandan äro ifrågavarande propagandaforms medel desamma som de, vilka komma till användning i den politiska propagandan i allmänhet. En allmän kriminalisering därav skulle därför lätt kunna komma att drabba rätten till offentlig kritik över samhällsförhållandena och särskilt de militära förhållandena. Vanskligheterna att skilja mellan den tillåtliga kritiken och den speciellt disciplinupplösande propagandan måste ofta bliva synnerligen stora. I fråga om den enskilda propagandan gäller detsamma. Här tillkommer dessutom att sådana uttalanden som tjäna ifrågavarande propaganda helt naturligt ofta måste förekomma i det dagliga umgänget utan att något disciplinupplösande syfte finnes.

Enligt kommitténs mening bör därför i avseende å ifrågavarande form av propaganda straffskyldighet icke stadgas annat än för sådana fall där propagandans disciplinupplösande karaktär i regel är lätt att konstatera eller disciplinens krav oundgängligen fordra det.

Enligt kommitténs mening bör med dessa utgångspunkter straffskyldighet som regel icke stadgas annat än då propaganda av ifrågavarande art bedrivs bland krigsfolk. Då det gäller civila, måste det i regel vara syn-

nerligen svårt att särskilja förevarande propaganda från den tillåtliga krigstiken, och propagandan torde i regel äga rum under förhållanden, vilka ej äro ägnade att ge den samma verkan som då den riktas till krigsfolk. I ett visst fall anser kommittén emellertid att det finnes skäl att likställa propaganda bland civila med sådan bland krigsfolk. Fallet avser propaganda bland värnpliktiga, som ej äro krigsmän men samlade på grund av föreskrift i värnpliktslagen, och det skall närmare beröras i sammanhang med frågan om åtgärder mot skrifter med disciplinupplösande innehåll.

I fråga om propaganda av ifrågavarande slag bland krigsfolk kunde en viss utvidgning av straffskyldigheten synas mera motiverad, eftersom straffstadgandet i 71 § SfK redan i viss mån träffar propagandan. Det kunde sålunda till en början ifrågasättas att även enskild muntlig propaganda av krigsfolk bland krigsfolk bleve straffbelagd. Till stöd för en sådan utvidgning kunna bl. a. åberopas de särskilda tjänsteplikter som åvila krigsfolk och även värnpliktigt sådant. I 1921 års betänkande föreslogs också på denna grund ett uppgivande av kravet på propagandans offentlighet i 68 och 71 §§ SfK. Det är emellertid att märka, att i de fall då tjänsteplikten särskilt förtjänar beaktande, d. v. s. då det gäller fast anställd personal, den som bedriver disciplinupplösande propaganda torde göra sig skyldig till straffbart tjänstefel och alltså under alla förhållanden kan straffas.¹ I övrigt talar mot en kriminalisering av den ifrågavarande propagandan, då den bedrivs muntligen man och man emellan, den förut påpekade svårigheten att särskilja dess yttringar från i det dagliga umgänget vanligen förekommande uttalanden utan disciplinupplösande syfte. De skäl som i 1921 års betänkande anförts mot en kriminalisering av den enskilda propagandan i allmänhet synas dessutom med särskild styrka gälla i fråga om det militära livet. Kriminaliseringen skulle lätt nog kunna uppamma ett angivar-system och en spänning i det militära samlivet, vilken måste betraktas som mindre önskvärd. Då den därjämte säkerligen skulle visa sig ha föga effekt, anser kommittén de särskilda plikter, som följa med värnpliktstjänstgöringen, icke böra föranleda en sådan kriminalisering, som här dryftats.

Det kunde emellertid ytterligare ifrågasättas huruvida icke straffskyldigheten borde utvidgas så att den mera försåtliga formen av propaganda borde bestraffas jämväl då den bedrivs av civila, under förutsättning att den sker offentligt på sätt i 71 § SfK angives, d. v. s. då den sker genom skrift eller muntligen inför samlat krigsfolk. För en bestämmelse i sådan riktning talar det förhållandet att verkan av propagandan kan vara lika stor vare sig den bedrivs av krigsmän eller av civila. Även här måste det emellertid ofta, då det gäller den muntliga propagandan, vara svårt att skilja mellan propaganda av disciplinupplösande karaktär och berättigad kritik. Det kan icke förutsättas att det alltid vore fråga om yttranden riktade en-

¹ Jfr sid. 297.

bart till krigsmän. Då det är fråga om allmänna möten, där yttranden av denna karaktär kunna förväntas, finnes i 1906 års lag ett lämpligare medel att hindra verkan av propagandan. I den mån det gäller propaganda av ifrågavarande art inför huvudsakligen militärmanskap, torde det återigen vara fråga om mer eller mindre svåråtkomliga sammankomster, där säkerligen ej heller den direkta uppmaningen till ohörsamhet saknas och där följaktligen möjligheten att ingripa redan finnes. Då därtill kommer att på grund av bevisningssvårigheten en bestämmelse, som avsåge enbart sådana sammankomster, ej skulle erhålla någon avsevärd verkan, torde det ej heller vara anledning att i detta avseende föreslå någon ändring.

Det direkta försöket att förleda till ohörsamhet är såsom framgår av den föregående redogörelsen straffbart då det sker offentligt. Det kunde ifrågasättas att åtminstone beträffande denna grova form av disciplinupplösande propaganda uppgiva kravet på offentlighet. Det torde emellertid utan vidare vara klart att, då försöket riktar sig till civila, det icke är någon anledning att i fråga om offentlighetskravet skilja mellan disciplinupplösande propaganda och annan propaganda. Då det gäller krigsfolk kunna återigen beträffande försök till förledande återopas samma skäl mot en kriminalisering av propagandan man och man emellan som anförts i fråga om den mera försåtliga formen av propaganda.

Särskilt då det gällt propaganda bland krigsfolk, har i främsta rummet syftats på den muntliga propagandan. Beträffande propaganda genom skrift göra sig i viss mån andra synpunkter gällande än de som här förut anförts, och endast beträffande sådana anser kommittén det vara anledning att på ifrågavarande område föreslå åtgärder.

Då det gäller repressiva åtgärder, skiljer sig skriften från det muntliga yttrandet i ett avseende, som här är av stor betydelse. Den lämnar ej blott ett påtagligt spår av sin förekomst utan även ett ovedersägligt bevis om sitt innehåll. Åtminstone i ett stort antal fall är också syftet med skriften lätt att konstatera. Det är under sådana förhållanden naturligt att man i främsta rummet strävat efter att komma till rätta med propagandan genom skrift. Härför kan ytterligare anföras som skäl att skriften är lättare att sprida och att genom den agitationen kan få större effekt.

I vårt land ha genom det förut omtalade indragningsförfarandet särskilda anordningar vidtagits för att försvåra disciplinupplösande propaganda genom skrift. Det är emellertid just i fråga om den skriftliga propagandan som inkonsekvensen och ineffektiviteten i den svenska lagstiftningen på detta område i synnerhet framträder. I viss mån under skydd av lagens bestämmelser bedrives ostraffat en otillbörlig trafik. Har emellertid staten en gång givit uttryck åt den ståndpunkten att spridning av viss propaganda-litteratur bland krigsfolk icke bör vara tillåten, gäller det att tillse att göra bestämmelserna därom så effektiva som möjligt. Det kan icke verka främjande på disciplinen utan måste i stället verka nedbrytande

på densamma och dessutom nedsättande på respekten för lag och myndigheter att de överordnades strävanden systematiskt och med framgång kunna trotsas i skydd av lagens egna bestämmelser. Staten måste anses skyldig att ge de militära myndigheterna sådana hjälpmedel i händerna för den kamp mot disciplinupplösande krafter, som staten själv anbefallt, att myndigheterna icke komma att framstå såsom vanmäktiga.

Såsom en brist i det nuvarande systemet måste först betecknas att indragning endast kan ske beträffande tryckt skrift. Förfarandet äger icke tillämpning beträffande skrifter framställda på annat sätt än genom tryckmaskin. Med andra moderna metoder kunna emellertid skrifter mångfaldigas i samma utsträckning som genom tryckmaskin, och särskilt på förevarande område ha, med all sannolikhet för att undgå tryckfrihetsförordningens bestämmelser, sådana andra metoder i stor utsträckning kommit till användning. Beträffande på sådant sätt framställd skrift har hittills icke funnits någon särskilt anordnad möjlighet till ingripande. Varje rimligt skäl saknas emellertid för att i förevarande avseende upprätthålla en skillnad, och skrifter synas i förevarande avseende böra vara likställda, på vilket sätt de än blivit framställda.

En olägenhet med det nuvarande systemet är vidare att indragningsförfarandet icke är förbundet med straffbestämmelser till förhindrande av spridning av skriften ens då spridningen måste betecknas som ett uppenbart ofog. Straff finnes endast stadgat för spridande av skrift som spridaren vederterligt är föremål för indragningsförordnande. Även i den begränsade omfattning som straffsanktion sålunda föreligger är den värdelös, då det ytterst sällan torde kunna bevisas att vederbörande känt till indragningsförordnandet. En sådan ståndpunkt kan vara naturlig när det gäller skrifter, som äro avsedda för spridning bland såväl civila som militärer, men då skriften är avsedd att uteslutande eller åtminstone huvudsakligen spridas bland krigsfolk och den, som sprider skriften vid trupp eller ombord å flottans fartyg, måste vara underkunnig om dess innehåll, saknas anledning att låta straffet bero ens på meddelandet av indragningsförordnande. Vederbörande torde i sådant fall vara väl medveten om att han är engagerad i ett angrepp på disciplinen och således i en otillåtlig trafik. Då skriften uppenbarligen är avsedd för utdelning bland krigsfolk och spridaren är medveten om skriftens innehåll, synes straffet icke heller behöva bindas vid att utdelning sker vid trupp eller ombord å flottans fartyg, utan det synes vara tillräckligt att spridning sker bland krigsfolk var detta än må befinna sig.

I fråga om sådan skrift, som innehåller försök att förleda till brott och särskilt ohörsamhet mot överordnads befallningar, och där spridande redan med nuvarande lagstiftning kan drabbas av straff, har det i flera fall visat sig att man kunnat ertappa en person med ett större antal exemplar av skriften, tydligen avsedda att spridas bland krigsfolk, men att man ej kunnat befordra honom till näpst därför att beviset att han verkställt spridning

av skriften icke kunnat åstadkommas. Då omständigheterna på nämnda sätt utvisa att vederbörande är engagerad i spridningstrafiken, synes fordringarna för bestraffning vara satta för formellt. Redan innehavet synes under sådana förhållanden, i alla de fall då spridandet skulle vara straffbart, böra räcka som förutsättning för straffskyldigheten. Genom ett sådant stadgande skulle många gånger också öppnas möjlighet att drabba de egentligen skyldiga och ej endast deras verktyg.

Enligt kommitténs mening böra de brister i det nuvarande systemet avhjälpas, som här blivit påpekade. Ett tillgodoseende av de önskemål som framhållits erbjuder emellertid vissa svårigheter med hänsyn till tryckfrihetsförordningens bestämmelser. Redan beträffande indragningsförfarandets tillämpning å icke tryckta skrifter uppkommer sålunda frågan huruvida en sådan tillämpning bör anordnas genom att lägga icke tryckta skrifter under tryckfrihetsförordningens bestämmelser. Vissa i det föregående anförda skäl kunde synas tala därför. Emellertid skulle detta medföra en fullständig rubbning beträffande tryckfrihetsförordningens system i fråga om tryckerier, och därjämte skulle säkerligen tryckfrihetsförordningen bli tillämplig i fråga om en hel del skrifter av sådan art att dess bestämmelser föga passa för desamma. I fråga om de straffbestämmelser, som synas böra stadgas, skulle dessa återigen, i den mån de hänföra sig till tryckt skrift, kunna komma att strida mot det i tryckfrihetsförordningen tillämpade ansvarighetssystemet, den exklusiva ansvarighet som där bibehålles och den ordning i vilken ansvaret utkräves av olika personer i ansvarighetskedjan.

Enligt kommitténs mening böra dessa svårigheter lösas så, att hela den lagstiftning, som rör skrifers spridning bland krigsfolk, bör anordnas utanför tryckfrihetsförordningens ram, således även i den mån det rör tryckta skrifter. En sådan anordning kan synas synnerligen vittgående till sin innebörd med hänsyn till den hittills gällande principen att allt som sammanhänger med tryckfriheten, däribland även frågan om skrifts spridning, skall regleras genom tryckfrihetsförordningen och sålunda stå under grundlags hägn. Anordningen synes emellertid motsvara vad förhållandena kräva. I den mån man erkänt att disciplinens krav kunna påkalla förbud att fritt få sprida en skrift, synes det naturligt att skänka dessa krav hela det beaktande som är nödvändigt ur disciplinens synpunkt. Att tillgodose dessa krav inom ramen för tryckfrihetsförordningen med dess stela former och på helt andra förhållanden inriktade bestämmelser synes ej kunna ske. Huruvida tryckfrihetsförordningens bestämmelser passa på förevarande område framgår om man tänker sig det fall, att det gäller spridning av skrift under krig. Det måste vara orimligt om utspridaren, hur disciplinvidrigt skriftens innehåll än kunde anses, skulle gå fri i skydd av tryckfrihetsförordningens ansvarighetssystem, och lika orimligt skulle det vara att, om han befunnes skyldig till straff, rättegången skulle ske inför jury. Lik-

nande synpunkter gälla beträffande förhållandena i fredstid. Att, då det gäller disciplinens krav, låta tryckfrihetsförordningens system bli ledande princip kan lätt medföra att det brottsliga ställes under grundlags hägn och att samhället avväpnas. Lagen kan icke vara självändamål.

Fördelarna av en utbrytning ur tryckfrihetsförordningen av vad som rör spridning av tryckt skrift bland krigsmanskap synas vara avsevärda. Utom möjligheten att uppnå det ur disciplinens synpunkt önskvärda resultatet, skulle större enhetlighet uppnås på ett område där hittills oreda rått och där mer än eljest ett tillkrånglat och svårfattligt system är ägnat att skada. Disciplinens krav måste växla efter de försök som göras att störa densamma, och det måste endast anses vara i sin ordning att kunna, utan att behöva invänta grundlagsändringar, vidtaga nödvändiga åtgärder.

Från tryckfrihetens synpunkt synes icke heller ett sådant utbrytande ur tryckfrihetsförordningen av bestämmelserna på ifrågavarande område innebära några vådor. Det är endast i en mycket begränsad omfattning som spridning av skrift skulle regleras utanför tryckfrihetsförordningens bestämmelser och på ett område där politisk agitation överhuvudtaget icke kan anses särskilt tilltalande. Regleringen skulle icke komma att bero på administrativt godtycke utan på beslut av regering och riksdag. Garantierna för missbruk från myndigheternas sida skulle i det väsentliga bli desamma eller likvärdiga med dem tryckfrihetsförordningen lämnar.

I det lagförslag som kommittén utarbetat ha med bibehållande av indragningsförfarandet som det centrala de önskemål som förut angivits blivit beaktade.

1 § återger i allt väsentligt innehållet av tryckfrihetsförordningens bestämmelser angående indragningsförfarandet (§ 4 mom. 12 och 13), och blir, då stadgandet ej är inordnat i tryckfrihetsförordningen, tillämplig jämväl på andra än tryckta skrifter. I indragningsförfarandets anordningar har ingen förändring skett. Att utsträcka tryckfrihetskommitténs befogenhetsområde att avse jämväl icke tryckta skrifter synes icke böra möta några betänkligheter. Av militär befälhavare under krigstid meddelat förordnande om indragning av skrift synes ej böra underställas tryckfrihetskommittén. Tryckfrihetskommitténs tillsättande och uppgift regleras av tryckfrihetsförordningen, av § 108 regeringsformen, § 70 riksdagsordningen och 20 § i instruktionen för justitieombudsmannen. Att i dessa lagrum insätta bestämmelser om att tryckfrihetskommittén skall hava även andra uppgifter än att vårda tryckfriheten synes ej erforderligt. Detta skulle även kunna medföra, att lagen ej ens beträffande icke tryckta skrifter kunde träda i tillämpning förrän efter grundlagsändring. Beträffande beskrivningen av ifrågavarande propaganda har följts det uttryckssätt som föreslagits för 71 § SfK.

För det fall att periodisk skrift visar sig gång efter annan innehålla yttranden syftande till undergrävande av krigslydnaden ha ifrågasatts bestämmelser, som skulle öppna möjlighet att för viss tid förbjuda skriftens spridning.

dande vid trupp eller å flottans fartyg. Kommitténs majoritet har emellertid ansett att med bestämmelserna i 1 § ett sådant längre gående ingrepp i friheten att sprida skrifter ej är erforderligt.

2 § innehåller de nya straffbestämmelser som, enligt vad förut sagts, måste anses erforderliga för att komplettera indragningsförfarandet. Straffskyldigheten är inskränkt till de fall där det är uppenbart att man har att göra med en skrift med disciplinupplösande innehåll, d. v. s. i regel en skrift som genom sitt innehåll angiver att den huvudsakligen vänder sig till krigsfolk. Indragningsmyndighetens friande beslut bör naturligtvis komma den åtalade till godo. Därigenom undvikas också en kollision mellan denna myndighets prövning och domstolens. I 2 § har inbegripits för det av kommittén förut antydda fallet, då propaganda bland civila bör likställas med propaganda bland krigsfolk. Fallet avser sådana tillfällen, då värnpliktiga, som ej äro krigsmän, äro samlade på grund av bestämmelse i värnpliktslagen. Att vid ett tillfälle, då de värnpliktiga samlats på statens föranstaltande, bland dem driva propaganda i disciplinupplösande syfte framstår som en utmaning mot samhället, och då i allt väsentligt de skäl, som tala för ett kraftigare ingripande mot skriftlig propaganda bland krigsfolk, äga tillämpning även här, har kommittén ansett densamma böra bli föremål för liknande behandling. Ett indragningsförfarande torde här icke böra komma i fråga.

Då lagstiftningen anordnas utanför tryckfrihetsförordningens ram, möjliggöres utan särskilda bestämmelser att polisen, i de fall då spridning eller innehav straffas, på eget initiativ kan ingripa med beslag.

Utöver den ändrade lydelse, som redan föreslagits beträffande brottsbeskrivningen i 71 § SfK, synes annan ändring i detta lagrum ej påkallad än att däri intages en bestämmelse motsvarande förenämnda lagförslags straffstadgande för innehav av skrift med disciplinupplösande innehåll. I 72 § SfK erfordras en mindre jämkning.

Militärens deltagande i möten m. m.

Gällande bestämmelser och föregående behandling av hithörande frågor.

Vad angår möten i allmänhet är — utöver de allmänna bestämmelser, som församlingsrätten enligt allmänna strafflagen och ordningsstadgan för rikets städer är underkastad — den församlingsrätt, som tillkommer personer lydande under SfK, inskränkt genom stadgandena i 73 § SfK och lagen den 16 juni 1906 om förbud för krigsmanskap att deltaga i vissa sammankomster m. m.

I 73 § SfK stadgas straff för krigsfolk som håller sammankomst för rådpägning i ämnen, genom vilkas avhandlande fruktan eller misströstan kan hos krigsfolket utbredas eller brott mot krigslydnaden lätt kan föranledas, såsom om faran eller olämpligheten av företag eller tjänsteförrättning, där-

till befallning är given eller förväntas, om vådan av den ställning, vari krigsmakten eller någon del därav befinner sig, eller om förmans förhållande eller åtgärder. Av de exempel på otillåtna överläggningsämnen som sålunda anföras avse de båda första huvudsakligen krigstid, medan det tredje äger lika giltighet i fred som krig. — I motsvarande paragraf i 1881 års SfK fanns upptaget ytterligare ett sådant exempel, nämligen otillräckligheten av lön, beklädnad eller underhåll, men detta uteslöts i 1914 års SfK. — Vissa bestämmelser meddelas vidare för det fall, att officer eller underofficer i ändamål som nu sagts, kallat underlydande till sammankomst eller givit dem tillstånd att hålla sådan sammankomst. Huruvida det är fråga om en allmän eller enskild sammankomst är likgiltigt.¹

Medan 73 § SfK riktar sig mot sådana för krigslydnaden farliga sammankomster, som hållas inom krigsmakten, avser 1906 års lag att förhindra, att krigsfolk deltar i civila sammankomster, vid vilka disciplinupplösande propaganda är att förvänta. För lagens tillämpning fordras: 1) att sammankomst blivit utsatt att äga rum å ort, där krigsmanskap är samlat till tjänstgöring (att det skall vara fråga om en allmän sammankomst framgår icke av lagen, utan även enskilda sammankomster torde åsyftas); 2) att det skall på giltiga grunder kunna antagas, att vid sammankomsten skola förekomma yttranden, vilka åsyfta att utplåna känslan av plikter mot fosterlandet eller att uppväcka hat mot befälet eller eljest undergräva krigslydnaden (de begagnade uttrycken äro desamma som förekomma i § 4 mom. 12 TF för att karakterisera disciplinupplösande skrifter). Där dessa båda förutsättningar äro för handen, äger på stället varande högste befälhavare förbjuda manskapet att deltaga i sammankomsten. Om förbuds meddelande skall befälhavaren ofördröjligen avlåta underrättelse till justitiekanslern.²

Utan betydelse är, om sammankomsten äger rum för överläggning eller hållande av föredrag, om den sker inom- eller utomhus eller om manskapet är i uniform eller ej. Förbudet måste tydligtvis hänföra sig till viss särskild sammankomst. Någon rätt att generellt förbjuda beivrandet av sammankomster av visst slag, respektive sammankomster, som anordnas inom vissa lokaler eller av vissa personer, äger befälhavaren sålunda icke.³

De straffstadganden, som pläga tillämpas vid överträdelse av meddelat förbud, äro 79 och 130 §§ SfK, vilka handla om underlåtenhet att efter-

¹ Stadgandet i 73 § SfK har även ansetts vara normerande för krigsfolkets föreningsrätt. Härutinnan hänvisas till redogörelsen sid. 284 f.

² Enligt ett kungl. cirkulär den 5 februari 1915 skall polismyndigheten å ort, där krigsmanskap är samlat till tjänstgöring, ofördröjligen underrätta högste befälhavaren, så snart polismyndigheten fått vetskap om att sådan sammankomst skall äga rum.

³ Befälhavare har ej ansetts äga befogenhet att meddela allmänt förbud för manskap att besöka dansbanor eller andra lokaler eller att deltaga i vissa möten; se N. J. A. 1913 sid. 6. — Enligt inhämtade upplysningar plägar stationsbefälhavaren vid Stockholms örlogsstation meddela förbud mot besök å Sillénkommunistiska, Kilbomssocialistiska och syndikalistiska möten. I allmänhet avse eljest förbuden Sillénkommunistiska möten. Förbud att besöka fredsmöte meddelas ej, om där ej förekommer uppmaning till värnpliktsvägran o. dyl. Något förbud att besöka nationalsocialistiska möten har ej meddelats.

komma överordnads föreskrifter samt försummelse av tjänsteplikter. Endast disciplinstraff torde ådömas.¹

Förslag om *ändring* av bestämmelserna i 1906 års lag har vid flera tillfällen framlagts.

Åren 1917 och 1918 inkommo sålunda framställningar i sådant syfte, å ena sidan från stationsbefälhavaren vid flottans station i Stockholm och å andra sidan från Stockholms vänsterkommun. Dessa hänskötos till de *sakkunniga för utredning av församlingsrätten* men föranledde ej i deras 1919 avgivna betänkande annat än ett uttalande, att gällande specialbestämmelser beträffande krigsmans rätt att deltaga i sammankomst icke borde upphävas genom den av de sakkunniga föreslagna allmänna lagen om församlingsrätt.

I 1921 års *betänkande om den försvarsfientliga propagandan* föreslogs ny lydelse av 1906 års lag, ävensom vissa bestämmelser avsedda att inflyta i en blivande allmän lag om församlingsfriheten.

Beträffande 1906 års lag ansågs, att uttrycket »ort, där krigsmanskap är samlat för tjänstgöring» lede av oklarhet och lätt kunde kringgås därigenom att sammankomsten hölles alldeles i närheten av tjänstgöringsorten. Därför föreslogs bestämmelsernas utsträckande till sammankomster, som utsatts att hållas inom 5 km från sådan ort. Vidare föreslogs borttagande av uttrycket »att utplåna känslan av plikter mot fosterlandet» samt utbytande av orden »vilka åsyfta att» mot uttrycket »som äro ägnade att». Med yttranden, som voro ägnade att uppväcka hat mot befälet eller eljest undergräva krigslydnaden, likställdes yttranden, som voro ägnade att »upphetsa till ovilja mot krigstjänsten». Ävenledes jämställdes med den omständighet, att vid sammankomsten antoges skola förekomma yttranden av sålunda angiven beskaffenhet, att därvid antoges skola behandlas ämnen, som åsyftades i 73 § SfK. Detta motiverades därmed, att om krigsfolk ej finge hålla sammankomst för rådsläpning i sådana ämnen, det naturligtvis ock borde kunna förbjudas dem att besöka sammankomster, som för sådant ändamål av annan anordnats. Det förklarades uttryckligen, att vad sålunda stadgats om sammankomster även skulle gälla demonstrationståg, om på giltiga grunder kunde antagas att det vore ägnat att upphetsa till ovilja mot krigstjänsten, uppväcka hat mot det militära befälet eller eljest undergräva krigslydnaden.

För att lämna militärbefälet ett vapen mot den verksamhet, som av föreningar och sammanslutningar å enskilda möten drevs i försvarsfientligt syfte föreslogs införande i 1906 års lag av ett stadgande av det innehåll, att om förening eller sammanslutning bedreve verksamhet, som på giltiga grunder kunde anses ägnad att upphetsa till ovilja mot krigstjänsten, uppväcka hat mot det militära befälet eller eljest undergräva krigslydnaden, vederbörande befälhavare skulle äga förbjuda manskapet att deltaga i sammankomster och demonstrationståg, som av föreningen eller sammanslutningen anordnades. Detsamma skulle vara fallet, därest det på giltiga grunder kunde antagas, att inom förening eller sammanslutning avhandlades sådana ämnen som åsyftades i 73 § SfK.

För underlättande av den kontroll, som genomförandet av 1906 års lag förutsatte, borde slutligen i en blivande lag om församlingsfrihet stadgas bl. a. att den, som å ort där krigsmanskap vore samlat till tjänstgöring eller inom 5 km. avstånd från sådan ort ville anordna allmän sammankomst för behandling av fråga, som rörde

¹ Se Bil. 4.

rikets försvarsväsen, eller demonstrationståg i syfte att giva uttryck för deltagarnas mening i sådan fråga skulle vara skyldig att hos polismyndigheten begära tillstånd till sammankomstens hållande.

I motiven anfördes (sid. 54):

Visserligen äger vederbörande befälhavare enligt lagen den 16 juni 1906 rättighet att förbjuda manskapet att bevista utlyst sammankomst med försvarsfientligt program, n. b. om det på giltiga grunder kan antagas, att vid sammankomsten skola förekomma yttranden, vilka åsyfta att utplåna känslan av plikter mot fosterlandet eller att uppväcka hat mot befälet eller eljest undergräva krigslydnaden. Men denna lag har i praktiken visat sig icke hava åsyftad betydelse. Även fränsett svårigheten att utöva kontroll, särskilt om, såsom ofta är fallet, sammankomsten är av enskild natur och tillträde för myndigheterna sålunda förbjudet, är lagen nämligen till sin effektivitet synnerligen starkt beskuren därigenom, att förbudet alltid måste avse en redan utlyst sammankomst. Genom att sprida kännedom om sammankomsten på sådant sätt eller så sent, att militärmyndigheterna ej erhålla vetskap om densamma i tillräckligt god tid för att hinna utfärda förbud, eller genom att, om förbud utfärdats, i sista stund ändra tid och plats för sammankomsten avlägsnar man lätt de svårigheter för propagandan, som lagen velat skapa. Samma resultat ernås genom att åt sammankomsten förläna en skenbart oskyldig karaktär, d. v. s. genom att i det offentliggjorda programmet ej upptaga de ämnen av förgriplig beskaffenhet, som skola där förekomma till behandling o. s. v. Dessa svagheter i lagens bestämmelser hava agitatorerna insett och i stort sett gjort lagen betydelselös genom att anlita ovan berörda metoder att kringgå densamma.

För meddelanden om plats och tid för dylika sammankomster hava i syfte att undgå offentlighet telefonen och posten kommit till användning.

I det inom *justitiedepartementet* 1929 utarbetade utlåtandet anfördes om dessa förslag bl. a.:

Att på föreslaget sätt angiva en viss bestämd zon, inom vilken dylikt förbud skulle få meddelas, synes både av praktiska och teoretiska skäl olämpligt. Emellertid torde anledning föreligga att utsträcka stadgandets tillämplighet utöver vad som kan omfattas av ortsbegreppet. Ett dylikt utsträckande torde kunna ske därigenom, att efter orden »å ort, där krigsmanskap är samlat till tjänstgöring» insättes orden »eller i närheten av sådan ort». Därest ändring av stadgandet skall ske, synes ej heller anledning föreligga att motsätta sig att på föreslaget sätt utbyta orden »vilka åsyfta att» mot uttrycket »som äro ägnade att» ävensom att utbyta orden »utplåna känslan av plikter mot fosterlandet» mot uttrycket »upphetsa till ovilja mot krigstjänsten» eller kanske hellre i lagrummet upptaga jämväl sistnämnda uttryck. (Jämför emellertid ordalagen i § 4: 12 tryckfrihetsförelördningen.) Det har även ifrågasatts, att dylikt förbud skulle kunna avse även sammankomster, därvid skola behandlas ämnen, som åsyftas i 73 § i strafflagen för krigsmakten. Fråga kan emellertid vara, om förbudet verkligen bör avse dylika sammankomster annat än då ifrågasatt ämnen avhandlats på sådant sätt som förut är nämnt.

I skrivelsen till Konungen den 21 september 1933 berörde *befälhavande amiralen i Karlskrona* även denna fråga.

Han föreslog, att — i den mån så erfordrades genom författningsändring — möjlighet skapades för skyndsamt utfärdande av generellt förbud gällande örlogsstationer och kustfästningar mot allt hållande av föredrag, vari yttranden med syfte att utplåna känslan av plikter mot fosterlandet, uppväcka hat mot befälet eller

eljest undergräva krigslydnaden kunde väntas förekomma, såväl på offentlig plats som i lokal, dit allmänheten ägde tillträde.

I till kommittén inkomna yttranden anföra:

Chefen för marininstaben: I en stad av Karlskrona storlek är det möjligt för militärbefälet att följa förekomsten av möten av statsfientlig karaktär och förbjuda deltagande i desamma. Så är däremot näppeligen fallet i Stockholm. Därför erfordrades ett allmänt förbud för krigsmanskap mot deltagande i sammankomster, anordnade av organisationer eller personer, kända för statsfientlig verksamhet. Åt högste militäre befälhavare på vederbörande plats borde uppdragas att tillkännagiva vilka organisationer och personer, som skulle falla under detta förbud. Samtidigt borde stadgas skyldighet för polismyndighet att biträda militärbefälet vid upprätthållande av dylikt förbud. I Stockholm hade under senare tid förekommit, att kommunistiska värnpliktiga i trupp trotsat av myndigheterna utfärdat förbud att besöka kommunistiskt möte. Stockholms polismästare hade förklarat att polismyndigheterna icke äga författningsenlig rätt att ingripa häremot.

Chefen för I. 22 (Karlstad): 1906 års lag hade icke kunnat komma till tillämpning beträffande vissa kommunistiska sammankomster utom kasern, till vilka de värnpliktiga inbjudits och varvid föredrag förekommit och detta dels emedan anordnarna av dylika sammankomster vanligen underlätit att offentligen annonsera dem och dels emedan propagandasyttet vanligen maskerats under förebarande av andra, lagliga ändamål (kaffejudningar o. d.). Då därtill komme, att truppförbandschef enligt gällande tolkning icke ansåges befogad att genom generella föreskrifter organisera kontroll å manskapets besök vid sammankomster, så bleve möjligheten att ingripa mot hithörande slag av disciplinupplösande och statsfientlig verksamhet ringa eller ingen.

Militärbefälhavaren för övre Norrland: Förbud erfordrades för militärmanskap att i uniform deltaga i demonstrationer eller sammankomster anordnade av statsfientliga element, eller vid vilka det kunde antagas, att yttranden skulle förekomma, vilka åsyftade att utplåna känslan av plikter mot fosterlandet eller att uppväcka hat mot befälet eller eljest undergräva krigslydnaden. Den nuvarande formalistiska tillämpningen av lagen den 16 juni 1906 hade medfört, att den utan svårighet kunnat kringgås. Militärmanskap hade i icke ringa utsträckning närvarit vid sådana möten, utan att ingripande kunnat ske för varje särskild gång. Genom att ändra tid eller plats för mötet kunde vidare ett förbud utan svårighet kringgås. Ett generellt förbud hade avsedd verkan, under det att ständigt upprepade förbud ofta kunde onödigtvis rikta uppmärksamheten på det angivna slaget av möten. Allt detta gällde, därest icke över huvud offentliga yttranden av i lagen 1906 angiven natur ansåges böra straffbeläggas. Det hade nämligen angivits som en egendomlighet att stämpla dem farliga, så att utfärdande av förbud för deras åhörande medgivits, men att deras fällande icke kriminaliserats.

Slutligen må nämnas, att *stationsbefälhavaren vid Stockholms örlogsstation* i skrivelse till Konungen den 25 oktober 1934 påyrkat införande av skyldighet för polismyndigheten att avlägsna militärmanskap från för dem förbjudna möten.

I skrivelsen anföres, att det visat sig, att straffet för överträdelse av meddelat förbud icke alltid vore tillräckligt för att hindra manskap att överträda detta. Önskvärt syntes därför vara, att krigsmanskap, som trotsade detsamma, kunde omedelbart avlägsnas från mötet. 1906 års lag lämnade emellertid intet svar på frågan, huruvida detta läte sig göra. Polismyndigheterna i landet torde i avsaknad av uttryckligt lagstadgande i ämnet ställa sig tveksamma till frågan om sin be-

fogenhet att avlägsna militärmanskap från möte och närmast luta åt den meningen, att dylik befogenhet ej funnes. Emellertid måste det anses otillfredsställande, att ett i laga ordning meddelat förbud icke skulle kunna bringas till åtländad. Och även om det med den otydlighet, som syntes vidlåda nuvarande lagstiftning, skulle kunna befaras, att sammanstötningar mellan mötesdeltagare och ordningsmakt någon gång bleve följden vid ett ingripande, torde detta mindre ofta bliva fallet, i händelse det förefunnes ett uttryckligt lagstadgande, som förpliktade till dylikt ingripande.

I vad mån 1906 års lag är tillämplig även på demonstrationståg är tveksamt. I denna del synes det vara befogat att giva 1906 års lag sådan tolkning, att under densamma inbegripas även sådana fall, där det på giltiga grunder kan antagas, att vid ett demonstrationståg skola förekomma yttranden av den beskaffenhet, som i nämnda lag sägs. Det väsentliga vid demonstrationståg är emellertid tydligtvis icke de vid detsamma tilläventyrs förekommande yttrandena utan den opinionsyttring, som ligger i demonstrationståget såsom sådant. I känslan härav har man också ifrågasatt en ännu vidsträcktare tolkning av 1906 års lag, enligt vilken denna skulle komma till tillämpning även i sådana fall, där demonstrationståget äger omedelbart samband med sammankomst, där yttranden av det slag, som i lagen avses, kunna befaras, ävensom i de fall, där själva demonstrationen har samma syfte som de i lagen angivna yttrandena.¹

I vissa militära reglementen etc. finnas bestämmelser rörande deltagande i demonstrationståg.

I rekrytundervisning för kustartilleriet (mom. 54) stadgas sålunda, att kustartilleristen skall iakttaga att »icke utan tillstånd deltaga i demonstrationer». I fästningsinstruktionen för Karlskrona fästning (mom. 80) stadgas, att det är militär personal förbjudet att utan särskilt tillstånd deltaga i demonstrationståg, som äger rum inom fästningen. Vad beträffar Stockholms garnison finnes en av överkommendanten utfärdad garnisonsorder (den 14 september 1917), med innehåll att garnisonens manskap förbjudes deltaga i s. k. demonstrationståg samt att under permission eller fritid uppträda i större grupper utom kasernerna och att den, som utan laglig befogenhet ordnar eller leder manskap, hemfaller under § 122 SfK (egenmäktigt tagande av befäl). — I flottans rekrytundervisning fanns åren 1913—1922 upptaget förbud för krigsfolk att å gator och allmänna platser sluta sig till folksamlingar och att utan tillstånd deltaga i några slags demonstrationer. För närvarande finnas emellertid icke vare sig i flottans rekrytundervisning eller i reglementet för marinen någon bestämmelse i frågan. I soldatinstruktionen och tjänstgöringsreglementet för armén finnas ej heller några bestämmelser härom.

Anmärkas må till sist, att stadgandet i 96 § SfK om straff för den som inom förläggings- eller stationsort eller, då han å annan ort uppträder i mi-

¹ Det må erinras om att i 1921 års betänkande om den försvarsfientliga propagandan föreslagits införande av uttrycklig bestämmelse i 1906 års lag, att denna även skulle gälla demonstrationståg.

litär tjänstedräkt, å allmän plats brister i anständigt uppförande eller åstadkommer förargelse, kan tänkas bli tillämpligt på deltagande i demonstrationståg.¹

I flera av de förut intagna yttrandena från militärmyndigheterna påyrkas skärpta bestämmelser beträffande militärens deltagande i demonstrationståg.

Frågan har även påtalats av *chefen för marin staben* i en skrivelse till Kungl. Maj:t den 1 november 1933, däri påyrkades utfärdande av förbud för militär personal att i uniform deltaga i av politiska organisationer anordnat demonstrationståg eller att i uniform medverka som talare eller funktionär vid av politisk organisation anordnat möte. I skrivelsen anfördes bl. a.:

Med den tillspetsning, som de politiska motsättningarna inom landet fått, måste det anses olämpligt att militär personal på ett mer framträdande sätt deltog i politiska manifestationer på den ena eller andra sidan. Direkt förbud syntes dock kunna utfärdas endast mot sådant deltagande i uniform; vad beträffade reglerandet av dylikt deltagande i civil dräkt syntes man endast hava att förlita sig till vederbörandes sunda omdöme. Förbud borde uppenbarligen gälla lika för all militär personal och lika för alla platser. Den mest framträdande av brukliga politiska manifestationer vore demonstrationståget. Mot deltagande i sådant i uniform borde förbud utfärdas. Förbudet borde ej utsträckas att gälla »demonstration». Vad med sagda begrepp avsåges vore skäligen oklart; om därmed menades möte, som avhölls före eller efter anordnat demonstrationståg, syntes deltagande här ej kunna förbjudas annat än jämlikt 1906 års lag.

Ingripande i fråga om lokaler, där disciplinupplösande propaganda bedrivs, såsom kaféer o. dyl., påyrkas av flera militärmyndigheter.

Beträffande *gällande bestämmelser* för bedrivande av *kaféerörelse* o. dyl. må nämnas följande:

Enligt kungl. förordningen den 11 juli 1919 angående försäljning av pilsnersdricka må sådan försäljning i regel ej bedrivas av annan än den, som därtill erhållit tillstånd (§ 2). Tillstånd må ej meddelas inom läger, kasernområde eller annat, uteslutande för krigsmaktens behov upplåtet område (§ 3 mom. 4). Tillstånd till utskänkning meddelas av länsstyrelse (§ 13). Vid större folkanhopningar etc. (bl. a. vapenövningsmöte eller sammandragning av trupp) må länsstyrelse, ävensom i stad polismyndighet samt å landet kronobetjänt och kommunalnämnd för visst tillfälle förbjuda utskänkningen eller föreskriva inskränkningar däri (§ 25). — Därest å ställe, där idkande av utskänkning medgivits, oordningar visa sig eller osedlighet bedrivs och till följd därav rörelsens innehavare icke anses vara lämplig att vidare förestå densamma, äger länsstyrelse att återkalla utskänkningen (27 § mom. 1). Därest oordningar föranledas av detaljhandel med pilsnersdricka eller å försäljningsstället osedlighet bedrivs och

¹ Se Bil. 4.

sådant fortfar, oaktat skedd erinran från polismyndighet i stad eller kronobetjänt eller kommunalnämnd å landet, må i stad magistraten (i Stockholm överståthållarämbetet) och på landet kommunalnämnden förbjuda försäljningens fortsatta bedrivande. Beslutet härom skall genast gå i verkställighet, men inom 8 dagar underställas prövning av länsstyrelsen, som har att för viss tid fastställa detsamma eller ock upphäva det (§ 27 mom. 2).

Motsvarande bestämmelser finnas i kungl. förordningen angående försäljning av rusdrycker den 14 juni 1917 (§§ 55, 70—72).

I kungl. förordningen den 8 maj 1925 angående försäljning av vissa alkoholfria och därmed jämförliga drycker stadgas, att — bortsett från det fall att någon har rätt att utskänka pilsnerdricka samt beträffande utskänkning vid tillfällig allmän sammankomst o. dyl. — rätt till utskänkning av alkoholfria drycker endast tillkommer den som erhållit bevis om tillstånd eller anmälan (§ 4). Länsstyrelse äger att efter framställning, i stad av stadsfullmäktige och på landet av kommunalstämma, förordna om införande av tillståndstvång (§ 5 mom. 1). Inom läger, kasernområde eller annat utslutande för krigsmaktens behov upplåtet område må utskänkning ej äga rum med mindre länsstyrelse, på framställning av vederbörande befälhavare, därtill meddelat tillstånd (§ 5 mom. 2). Eljest är det i regel tillräckligt med anmälan. Bedrives å försäljningsställe osedlighet eller visar sig sådant ställe utgöra tillhåll för personer, som dömts för olovlig befattning med rusdrycker, eller finnes innehavaren vara oförmögen att upprätthålla god ordning i försäljningslokalen eller föranledas av försäljningen oordningar i närheten av försäljningsstället, äger länsstyrelsen återkalla tillstånd till försäljning eller för viss tid meddela förbud mot utskänkningen (§ 14 mom. 1). I detta fall må ock i annan stad än Stockholm magistraten och på landet kommunalnämnden förbjuda utskänkningens fortsatta bedrivande, i överensstämmelse med vad som gäller beträffande utskänkning av pilsnerdricka (§ 14 mom. 2). Vid större folkanhopningar etc. gälla jämväl motsvarande bestämmelser som i fråga om utskänkning av pilsnerdricka (§ 15).

I skrivelsen till Konungen den 21 september 1933 anförde *befälhavande amiralen i Karlskrona*:

Den mera intima kommunistiska agitationen har i Karlskrona sin central i ett invid flottans kaserner beläget kafé. Innehavaren av detta intager en ledande ställning inom det kommunistiska partiets lokalavdelning, vars övriga mera aktiva medlemmar ofta där hava sitt tillhåll. Det är vidare känt, att å kaféet i fråga tillhandahålles kommunistisk propagandalitteratur och att sådan därifrån distribueras till militärmanskapet. Tydligt är, att kaféörelsen endast utgör en täckmantel för den kommunistiska agitationen bland militärmanskapet och att kaféet av dess nuvarande innehavare övertagits för att bliva en härd för denna agitation. Den form av agitation, som bedrives med utgångspunkt från ett av det kommunistiska partiet eller någon av dess betrodda medlemmar innehaft kafé, synes mig på ett ganska effektivt sätt kunna åtkommas genom att befälhavare — i

analogi med vad som gäller enligt lagen om förbud för krigsmanskap att delta i vissa sammankomster — bemyndigas att utfärda förbud för krigsmanskap att besöka utskänkningsställe, som, enligt vad av vederbörande polismyndighet verkställd undersökning ger vid handen, utgör tillhåll för personer, kända för att bedriva verksamhet, åsyftande krigslydnadens undergrävande, eller vars innehavare eller föreståndare är dylik person. För förbudets utfärdande böra i övrigt uppställas de villkor och bestämmelser, som gälla enligt nyss nämnda lag, med tillägg av ändamålsenlig tidsbestämning för förbudets giltighet. Bemyndigandet för befälhavare att utfärda dylikt förbud skulle alltså gälla utskänkningsställen »å ort, där krigsmanskap är samlat till tjänstgöring». För det fall att utskänkningsställe, å vilket bedrivs kommunistisk agitation, är beläget omedelbart invid kasernområde — såsom förhållandet är här i staden — torde det emellertid icke vara tillräckligt med förbud för militärmanskapet att besöka kaféet, utan bör det läggas i myndigheternas hand att kunna förbjuda utskänkningens fortsatta bedrivande. I 14 § av kungl. förordningen den 8 maj 1925 angående försäljning av vissa alkoholfria och därmed jämförliga drycker angivas åtskilliga fall, då sådant förbud kan av länsstyrelse eller interimistiskt av annan civil myndighet meddelas. Genom ett tillägg till mom. 1 av sagda paragraf eller ock genom särskild författning skulle vad där stadgas kunna utsträckas att gälla även nu förevarande fall. Ett sådant tillägg skulle förslagsvis kunna tillfogas såsom ett nytt stycke och erhålla följande lydelse: »Vad i första stycket är stadgat gälla även för det fall, att utskänkningsställe, vilket är beläget omedelbart invid kasernområde, läger eller annat för krigsmaktens behov upplåtet område, visar sig utgöra tillhåll för personer, som äro kända för att bedriva verksamhet, åsyftande krigslydnadens undergrävande, eller vilket innehaves eller förestås av dylik person.» Ett motsvarande tillägg torde möjligen även befinnas erforderligt vid 27 § av kungl. förordningen den 11 juli 1919 angående försäljning av pilsnerdricka.

I infortrat yttrande tillstyrkte *chefen för marinstab* dessa förslag och anförde bl. a.:

1906 års lag åsyftade endast tillfälliga sammankomster under det att befälhavande amiralen i Karlskrona åsyftade ett mera permanent förbud för underlydande att besöka sådana namngivna offentliga närings- eller samlingsställen, som av vederbörande administrativa myndigheter vore kända som tillhåll för personer, som bedriva sådan verksamhet, som i nyssnämnda lag avsåges. *Chefen för marin-staben* biträdde befälhavande amiralens i Karlskrona förslag, och syntes ordningsföreskrifter av denna art kunna inflyta i vederbörliga reglementen eller ock utgå som en allmän kungörelse, vars innehåll då skulle vara följande, där givetvis formuleringen borde noggrannare prövas: »Å ort, där krigsmanskap är samlat till tjänstgöring, äge på stället varande högste befälhavare förbjuda manskapet att besöka sådana närings- eller samlingsställen, som enligt vad av vederbörande administrativa myndighet föranstaltad undersökning giver vid handen, plåga användas till sammankomster av personer, kända för sådan verksamhet, som åsyftar att utplåna känslan av plikter mot fosterlandet eller att uppväcka hat mot befälet eller eljest undergräva krigslydnaden, eller som innehavas eller förestås av dylik person.»

I till kommittén inkommet yttrande anför *militärbefälhavaren för övre Norrland*:

Enligt förordn. ang. försäljning av vissa alkoholfria och därmed jämförliga drycker 5 § 2 mom. erfordrades för utskänkning av alkoholfria drycker inom utslutande för krigsmaktens behov upplåtet område tillstånd av länsstyrelsen efter

framställning av vederbörande befälhavare. Denna bestämmelse borde utsträckas att gälla område på ett avstånd från kasernerna, som av vederbörande befälhavare till länsstyrelsen anmäldes.

Frågan om militärbefällets befogenhet i avseende å ordningens upprätthållande i allmänhet och rätt att härvid erhålla biträde av polis har förut i olika sammanhang berörts.

Inom kasernområde etc. åligger ordningens upprätthållande militärbefäl (vakter, patruller etc.). Militär befälhavare kan förbjuda obehöriga tillträde till kaserner och andra områden.

Militärbefålet äger emellertid även därutöver i viss utsträckning polisbefogenhet mot civila. I kungörelsen den 9 maj 1916 angående vad militär personal i vissa fall har att iakttaga vid upprätthållande av allmän ordning m. m. finnes sålunda föreskrivet bl. a. att om vakt, patrull el. dyl. förmärker, att genom oljud eller oväsen eller på annat sätt den allmänna ordningen störes, underrättelse härom ofördröjligen skall lämnas till polismyndighet (§ 1 st. 1). Stör någon på detta sätt ordningen i närheten av post- eller vaktställe eller marinen tillhörande fartyg, skall vaktens eller fartygets befälhavare äga taga den felande i förvar (1 § st. 2). Om vakt, patrull el. dyl. eller någon som tillhör avdelning av krigsmakten under tjänsteutövning blir utsatt för våld eller förolämpning, äger vakt eller befälhavare, om polismyndighet ej finnes tillstädes, ävenledes taga den som gjort sig skyldig till våldet eller förolämpningen i förvar (3 §). Om någon sålunda tagits i förvar, må han emellertid, därest häktningsskäl ej föreligger, ej kvarhållas längre än till dess han uppgivit namn och hemvist (4 §). Slutligen innehåller kungörelsen bestämmelser om nödvärnsrätt och rätt att använda vapen (5 §).

Vid flera tillfällen har ifrågasatts utsträckning av denna polisbefogenhet.

I 1921 års *betänkande om den försvarsfientliga propagandan* föreslogs införande uti 1916 års kungörelse av en bestämmelse att å plats, där krigsmanskap vore samlat till övning, på stället varande högste befälhavare skulle — äga förbjuda personer, som ej tillhörde krigsmanskapet, att utan giltig anledning uppehålla sig å övningsplatsen ävensom för förbudets genomförande låta avspärra densamma.

I det inom *justitiedepartementet* 1929 utarbetade utlåtandet avstyrktes emellertid detta förslag och anfördes:

För visso tala skäl för en bestämmelse av angiven innebörd. De bekanta händelserna vid Hallandsmanövern 1928 visa, att behov finnes av en dylik föreskrift. Emellertid kunna befogade invändningar framställas mot bestämmelsen, åtminstone i dess föreslagna avfattning. Sålunda kan invändas, att bestämmelsen är av den beskaffenhet, att den bör erhålla allmän lags karaktär; det lär näpe-ligen vara konstitutionellt riktigt att i administrativ ordning giva militärbefälhavaren rätt att förbjuda civila personer att uppehålla sig å område, som ej tillhör eller på liknande sätt disponeras av militär myndighet. Dylik rätt torde endast

kunna givas beträffande område, som är stadigvarande upplåtet för militära övningar. Vidare torde det i många fall ej vara praktiskt genomförbart att på föreslaget sätt avspärra dylikt område.

I stället föreslogs i utlåtandet bl. a. att åt länsstyrelse borde lämnas befohlenhet att stadga vite för beträdande av område, som vore stadigvarande upplåtet för militärövningar, och att, där dylikt vitesförbud utfärdats, högste befälhavaren skulle åga från området avvisa obehöriga personer.

I till kommittén inkommet yttrande anför *chefen för marinstaben*:

Det vore av synnerlig vikt, att författningsenligt tydligt stadgades polismyndighets skyldighet att biträda militärbefälet vid förhindrandet av den försvarsfientliga propagandan, i skrift och tal. — — — Vidare borde, när polismyndighet ej funnes tillstades, militärpersonalen ha rätt att fasttaga civila personer, som bedreve antimilitär propaganda bland militärmanskap, för vidare överlämnande till polismyndighet.

Utländska bestämmelser.¹

Härutinnan finnas en mångfald olika bestämmelser. Dessa sammanhänga naturligen nära med frågan om rätten för militär personal att deltaga i politiska föreningar eller över huvud taget utöva politiska rättigheter. För dessa frågor skall emellertid redogöras i annat sammanhang.²

Danmark: I strafflagen för krigsmakten (§ 162) stadgas straff för krigsmän, som utan överordnads tillstånd deltaga i sammankomst av krigsmän för att rådslå om tjänsteförhållanden eller politiska angelägenheter eller i trots av deras överordnade meddelat särskilt förbud deltaga i politisk sammankomst av civila medborgare. — Stadgandet motsvaras av likartade föreskrifter i tjänstgöringsreglementena. — Rätt att utfärda dylikt förbud tillkommer garnisonskommendanten eller i garnison, där chefen för generalkommandot eller divisionschef har sitt säte, denne, samt vid flottan högste befälhavaren. Något allmänt förbud mot deltagande i viss organisations möten får ej meddelas. Dock anses det lagligen kunna utfärdas förbud mot deltagande i kommunistiska möten och demonstrationer. Vidare har genom generalorder förbud utfärdats för militär att besöka vissa angivna kommunistiska möteslokaler och klubbar. — Polisen anses ha skyldighet att övervaka efterlevnaden av dessa bestämmelser och kan avlägsna militärer från ett för dem förbjudet möte. Polisen har på eget initiativ inskridit och anhållit en uniformerad värnpliktig, som i en kommunistisk demonstration bar en röd fana. — Enligt allmänna rättsregler må civila agitatorer, som göra sig skyldiga till straffbara handlingar, anhållas av militärbefälet om de tagas på bar gärning.

Finland: I strafflagen för krigsmakten (§ 147) stadgas straff för krigsmän i aktiv tjänst eller värnpliktiga, vilka utan lov av vederbörande befäl deltaga i offentlig sammankomst. År 1928 gav befälhavaren för krigsmakten vederbörande garnisons- eller förbandschef rätt att medgiva besök i arbetarföreningars hus, därest det endast vore fråga om tillställning, vid vilken icke politik förekomme. Detta hindrar emellertid icke, att garnisons- eller förbandschefen kan på skäligen anledning förbjuda

¹ Jfr sid. 204, not 1.

² Se sid. 292 f.

sådana besök. Tidigare utfärdades förbud att besöka vissa kaféer i garnisonsstäderna, där man misstänkte att propaganda bedrevs. Numera meddelas emellertid icke dylika förbud, enär de visade sig svåra att övervaka. — Polisen har icke skyldighet att annat än på uppmaning av militärbefäl hindra militär att besöka sammankomst. — Därest civila agitatorer bedriva verksamhet bland militärer så, att de göra sig skyldiga till brott mot strafflagens vidsträckta förräderibestämmelser, kunna de av envar anhållas.

Norge: Genom kommenderande generalens cirkulär den 28 februari 1918 har förbud meddelats för värnpliktiga, inkallade till tjänst, och andra krigsmän att i uniform deltaga i sammankomster med försvarsfientligt syfte. — Enligt cirkulär den 17 januari 1905 bestämmes, att det »på ekserserplasser og i militære etablissementer samt under militære øvelser i det hele tatt ikke tillates noen mot vårt forsvarsvesen eller dets myndigheter rettet agitasjon, det være sig ved utdeling av skrifter, foredrag, taler eller lignende henvendelser». Enligt cirkulär den 3 april 1916 skall detta förbud också avse bärandet av antimilitaristiska eller andra liknande märken och försvarsfientliga demonstrationer på annat sätt.

Militärt befäl har en mera vidsträckt polisbefogenhet än hos oss. I Disciplinæreglement for hæren og flåten den 1 december 1932 (§ 16) stadgas: »Til oprettholdelse av ordenen innen festning, ekserserplass, militær leir, kaserne, verksted, verft, krigsfartøi og annet militært område har befalingsmenn og militære vakter almindelig politimyndighet likeoverfor enhver såvel innenfor vedkommende område som i fornøden utstrekning innen de nærmest tilstøtende omgivelser. Personer, som volder forstyrrelse av ordenen, kan bortvises eller fjernes med makt og i fornødent fall anholdes (foreløbig arresteres), inntil der ikke lenger er grunn til å befrykte forstyrrelse av ordenen av dem, og man har fått tilfredsstillende oplysning om vedkommendes navn, stilling og bopel og i tilfelle avhørt vidner.» — Dessa bestämmelser avse varje område, inom vilket vederbörande militära befäl har plikt och rätt att upprätthålla ordningen, ej blott övningsplatser, kaserner etc. som tillhöra de militära myndigheterna, utan också vad som tillfälligtvis nyttjas som bivack, lägerplats etc. ävensom »den grunn som en militær avdeling opholder sig på eller beveger sig på under øvelser og marsjer utenfor ekserserplassen» med närmast tillstötande omgivelser. Det militära befälet har sålunda när det gäller civila både rätt och plikt att företaga det som är nödvändigt för att förebygga och stävja den försvarsfientliga agitationen inom och invid detta område. Den civila ordningsstöraren kan bortvisas eller föras bort och om det anses nödvändigt »foreløbig» arresteras. — Om det antages, att den agitation som bedrivs är straffbar, skall vederbörande befäl genast underrätta åtalsmyndigheten (polisen) och vidtaga de mått och steg som äro nödvändiga till att skaffa bevisning och försäkra sig om den misstänktes person.

Nederländerna: Enligt Reglement betreffende de krigstucht är det förbjudet (art. 17) för militär att vare sig i uniform eller civilklädd deltaga i demonstrationståg utan tillstånd av vederbörande befäl. Likaså är det förbjudet att deltaga i demonstrationer samt offentliga eller andra möten om vederbörande befäl förbjudit detta eller deltagandet är i strid med disciplinens intresse. — Vidare är det förbjudet (art. 22) för militär att uppehålla sig i lokaler, om vilka han vet, att där begås handlingar i strid med goda seder, eller vilka vederbörande befäl förbjudit militär att besöka. — Enligt särskilda bestämmelser är det militära tjänstemän förbjudet att tillhöra eller lämna stöd åt vissa politiska grupper eller föreningar (se nedan). På grund härav har genom en förordning den 28 februari 1934 förklarats, att under förlänande av sådant stöd inbegripes även deltagande i offentliga och andra sammankomster av dylika organisationer eller förgreningar därav. — Vid upprätthållande av mötesförbud har endast militär polis skyldighet att biträda.

— Några direkta bestämmelser om rätt att stänga lokaler, där disciplinupplösande propaganda bedrives, finnas ej, men enligt utskänkingsförordningen (Drankwet den 26 november 1931) må vederbörande myndigheter indraga utskänkningstillstånd, bl. a. om utskänkningen utgör en fara för den offentliga ordningen, säkerheten och sedligheten.

England: Beträffande flottan stadgas (King's Regulations and Admiralty Instructions, art. 17) förbud för militärpersoner att taga aktiv del i politiskt möte eller demonstration, varemot de må bevista politiska möten som åhörare. — Vederbörande befälhavare kan meddela särskilt förbud för manskap att bevista möten, där statsfientlig eller disciplinupplösande agitation bedrives. Sådant förbud kan utfärdas att gälla även under tjänstledighet samt ha formen av generellt förbud att bevista möten anordnade av viss organisation. Förbud kan även meddelas mot besök å lokal, där statsfientlig eller disciplinupplösande agitation bedrives. Brott mot förbud bestraffas såsom olydnad mot överordnads befallning. — Någon rätt att stänga lokaler, där disciplinupplösande verksamhet bedrives, finnes ej. — Polismyndigheten har inga särskilda rättigheter beträffande möten, som besöks av krigsmän.

Frankrike: I vederbörliga reglementen stadgas rätt för militärbefälhavare att förbjuda krigsfolk att besöka möten, där disciplinupplösande propaganda bedrives. Generellt förbud kan av försvarsministern meddelas att bevista möten, anordnade av viss organisation. — Krigsmanskapet får icke vare sig i uniform eller civilklätt deltaga i politiska demonstrationståg. — Vederbörande befälhavare kan förbjuda krigsmanskapet att besöka vissa lokaler. — Polismyndigheten har skyldighet att biträda militärbefälet att upprätthålla sådana förbud men plägar inskränka sig till att ange den brottslige hos vederbörande befälhavare. — Militärbefälet äger enligt praxis rätt att anhålla civil agitator bland krigsfolket.

Tyskland: Enligt riksvärnslagen (1921) får militär ej deltaga i politiska sammankomster.

K o m m i t t é n:

Militär befälhavares befogenheter i fråga om disciplinens upprätthållande har hos oss icke ansetts innebära rätt att påbjuda inskränkningar i utövandet av vad som allmänt kan betecknas som de medborgerliga friheterna annat än i den mån tjänstens fordringar oundgängligen kräva det. Undantag från regeln har ansetts böra stadgas i allmän lag. Så har skett genom 1906 års lag, som ger viss befogenhet åt militär myndighet att förbjuda manskap att deltaga i sammankomst där propaganda av disciplinupplösande beskaffenhet kan väntas förekomma.

Det ligger i sakens natur att fullgörandet av en medborgerlig skyldighet sådan som värnplikten icke bör åtföljas av större inskränkningar i de medborgerliga friheterna än sådana som kunna vara erforderliga för det behöriga fullgörandet av tjänsten. I tjänstens fordringar äro naturligtvis också inneslutna de krav som dikteras av nödvändigheten att upprätthålla disciplinen. Emellertid är det tydligt att med hänsyn till den angivna utgångspunkten och ämnets ömtålighet man bör framgå med försiktighet. Det har redan förut påpekats att man endast i begränsad omfattning kan förhindra manskapet att komma i beröring med den disciplinupplösande

propagandan. I det civila livet är detta omöjligt och under den militära tjänstgöringen erbjuder det stora svårigheter att hindra kontakt med andra värnpliktiga eller civila, som bedriva sådan propaganda. Det har också påpekats hurusom man i stor utsträckning är nödsakad att lita till de krafter, som verka till disciplinens uppehållande, ej minst till manskapets egen sunda uppfattning och känsla för sina medborgerliga plikter. Onödiga inskränkningar i den personliga friheten torde lätt uppfattas som trakasseri. Känslan att vara underkastad sådana inskränkningar och att vara utsatt för misstro skapar lätt ovilja mot militärtjänstgöringen och befälet och verkar i motsatt riktning mot vad man genom sådana inskränkningar i disciplinens intresse vill uppnå.

Med hänsyn till vad sålunda anförts torde det icke böra komma i fråga att stadga långt gående inskränkningar i manskapets allmänna medborgerliga friheter i tanke att kunna fullständigt hålla dem undan den disciplinupplösande propagandan, ett syfte som synes omöjligt att förverkliga. Vad man i främsta rummet synes böra eftersträva är att i överensstämmelse med de allmänna riktlinjer, som uppdragits på detta område, söka förhindra manskapets indragande i propagandan under former, som komma deltagandet att framstå som ett indisciplinärt uppträdande. Detta inträffar t. ex. då manskap deltar i ett offentligt möte, där yttranden med disciplinupplösande tendens förekomma, och deltagandet framstår som en tillslutning till tendensen i yttrandena. En sådan manifestation från deras sida, som skola uppfostras till disciplin, måste anses oförenlig med god ordning. Disciplinen och befälets auktoritet kunna lätteligen skadas därav.

Icke minst ur den synpunkten att deltagande i sådana indisciplinära företeelser böra hindras är 1906 års lag av vikt. Beträffande denna lags bestämmelser är i vissa avseenden ändring påkallad. Så bör till en början beskrivningen på den propaganda som åsyftas bringas i överensstämmelse med den, som föreslagits för andra lagar på området.

Vidare bör det område, inom vilket bevistandet av möten kan bli föremål för förbud, angivas på sådant sätt att tvekan ej kan uppstå, huruvida det kan sträcka sig utanför det administrativa område, där det militära etablissementet är beläget. Om syftet med lagen skall vinnas, måste förbud kunna meddelas att bevista möte som hålles jämväl i grannskapet av förlägningsorten. Befälhavaren måste äga efter erfarenheterna från varje plats avgöra hur långt detta område bör sträcka sig. Ändring i angivna avseende föreslås.

En annan utvidgning som satts i fråga är att befälhavare skulle erhålla befogenhet att utfärda generellt förbud mot bevistande av sådana möten och sammankomster som anordnas av sammanslutning, vilken i allmänhet bedriver disciplinupplösande propaganda. Enligt 1906 års lag kan för närvarande förbud utfärdas endast i fråga om viss redan kungjord sammankomst. I det nyss antydda fallet kan tydligen ofta på grunder,

som kunna anses giltiga, antagas att vid sammankomsterna skall förekomma något yttrande med disciplinupplösande tendens, och följden kan bli att förbud utfärdas mot varje kungjort möte. Det kan till stöd för den föreslagna utvidgningen av lagen anföras att ständigt återkommande förbud kunna utöva ett irriterande inflytande, som skulle undvikas om generellt förbud kunde utfärdas. Det har också anförts att med de nuvarande förutsättningarna för utfärdande av förbud det vore lätt att förekomma lagens tillämpning därigenom att åt sammankomsten förlänades en skenbart oskyldig karaktär samt att förbud kunde kringgå genom ändring av tid och plats för sammankomst på sådant sätt att befälet ej finge kännedom därom. De skäl, som sålunda kunna anföras till stöd för utvidgningen, synas emellertid ej i och för sig motivera en befogenhet att utfärda allmänt förbud. Med utsträckt anmälningskyldighet för möten kan ändring av tid och plats ej praktiseras för att kringgå ett förbud beträffande visst möte. I den mån ett av militär befälhavare utfärdat förbud ger anledning till irritation, torde denna ej bli mindre om förbudet är generellt och därigenom blir riktat mindre mot en viss begränsad företeelse än en viss sammanslutning som sådan. Kommittén anser sig därför ej kunna förorda en så långt gående utvidgning av lagen som den ifrågasatta.

I ett fall synes emellertid vara erforderligt, att manskapet kan förhindras att bevista av viss sammanslutning anordnade möten eller sammanträden utan att förbud för varje gång behöver utfärdas och oberoende av de yttranden, som vid mötet eller sammankomsten kunna väntas förekomma. Det gäller möten och sammanträden anordnade av sådana sammanslutningar, vilka krigsmaktens fast anställda personal, enligt vad kommittén på annat ställe föreslår, kunna bli förbjudna att tillhöra. Frågan skall behandlas i sammanhang med frågan om sådant förbud.

Jämväl i ett annat avseende synes en utvidgning böra ske. Av meddelanden i pressen och militärmyndigheternas yttranden har framgått att militärmanuskap i uniform i ej obetydligt antal och samlade deltagit i av ytterlighetspartier anordnade demonstrationer. Från vissa militära myndigheter har förhållandet påtalats och hemställts om förbud för militär, såväl manskap som befäl, att i uniform delta i demonstration.

Starka skäl synas tala för ett sådant förbud. En politisk demonstration avser att vara en opinionsyttring och att ge särskilt eftertryck åt denna. Att uniformsklädd militär deltagit i en sådan meningsyttring synes icke väl överensstämma med den återhållsamhet som från militär sida bör visas vid uppträdandet i uniform. I vissa fall kan militärens deltagande i demonstrationen, på liknande skäl som i fråga om dess deltagande å möten, lätt komma i strid med disciplinens krav. Ett förbud synes därför här vara på sin plats. Disciplinens och det allmännas krav måste här anses så överväga den enskilde militärens krav på åtnjutande av full frihet, att detta senare måste vika. Det offer, varom det är fråga, kan icke heller sägas

vara synnerligen stort. Sett från den värnpliktiges synpunkt, kan det icke sägas ha något större intresse att under den jämförelsevis korta värnplikts-tiden hans rätt att deltaga i en politisk opinionsyttring av denna speciella form göres beroende av möjligheten att erhålla civilpermission.

Det förbud kommittén föreslår avser att drabba alla slags demonstrationer. Skälen för ett förbud ha avseende på alla politiska demonstrationer, även om de naturligtvis i särskilt hög grad äro tillämpliga på demonstrationer anordnade av ytterlighetspartierna. Att inskränka förbudet till politiska demonstrationer eller av politiska partier anordnade demonstrationer synes ej låta sig göra, om man vill göra lagen effektiv och undvika svårigheter vid tillämpningen. Beträffande krigsmanskapet synes det lämpligt att förbudet stadgas i samband med de frågor som beröras i 1906 års lag. Denna torde med hänsyn till utvidgningen av dess innehåll böra ersättas av en ny lag. Vad angår officerare och underofficerare, torde saken lämpligen kunna regleras i de militära reglementena.

En fråga som mycket nära sammanhänger med det problem, som behandlats i 1906 års lag, är huruvida förbud bör kunna meddelas mot manskaps besök på kaféer eller andra lokaler, där disciplinupplösande propaganda bedrives eller man har anledning antaga att sådan förekommer. I militärmyndigheternas utlåtanden har påtalats ett fall i Karlskrona där ett kafé, vid en viss tidpunkt ett sådant i omedelbar närhet av kasernområdet, tjänat som operationsbas för den disciplinupplösande propagandan, och vidare har uppgivits att propagandan bedrives å kaféer eller i klubblokaler, dit de värnpliktiga inbjödes och där de trakterades med kaffe samt dans förekomme. Närmare uppgifter om den propaganda, som bedrives å ifrågasvarande ställen, saknas.

Att, såsom från militärt håll föreslagits, utsträcka den militär befälhavare i 1906 års lag tilldelade befogenheten att avse jämväl besök å vissa kaféer eller andra näringsställen skulle emellertid antagligen bliva en föga effektiv åtgärd i kampen mot den disciplinupplösande propagandan, även om förutsättningen för förbud gjordes så obestämd som föreslagits eller att personer som bedriva sådan propaganda bruka ha sitt tillhåll i lokalen. Åtgärdens enda effekt bleve att rörelsen flyttades till annat håll eller att agitatorerna sökte andra kanaler för att komma i kontakt med manskapet. Förbud för manskapet att besöka vissa kaféer torde fördensskull icke böra förekomma. Förhållanden sådana som de i Karlskronafallet — den föreliggande utredningen synes utvisa att det i närheten av kasernerna belägna kaféet bedrives i syfte att utgöra en propagandacentral — utgöra emellertid en sådan utmaning mot samhället att de ej böra tolereras. Medlet häremot synes vara att förhindra rörelsens fortsättande. Som förutsättning härför synes böra stadgas att rörelsen på giltiga grunder kan antagas ha till syfte att främja propagandan för undergrävande av krigslydnaden. Även om en sådan bestämmelse på grund av bevisningssvårigheter endast sällan kan komma till

användning, bör i sådant fall, där syftet är klart, möjlighet finnas att stäcka rörelsen. I sådant syfte böra föreskrifter inflyta i kungl. förordningen den 11 juli 1919 angående försäljning av pilsnerdricka samt i kungl. förordningen den 8 maj 1925 angående försäljning av vissa alkoholfria och därmed jämförliga drycker.

För att bestämmelserna i 1906 års lag skola bliva effektiva erfordras ett samarbete mellan myndigheterna. Det är sålunda tydligt att vederbörande militära befälhavare måste äga kännedom om ett möte för att kunna utfärda förbud enligt lagen. Detta förutsätter, att därest anmälan sker om mötet, den myndighet, som mottager anmälan, omedelbart underrättar befälhavaren därom. Med den ordning kommittén föreslår i fråga om anmälan av möten kommer att vinnas större möjlighet att följa möteslivet. Vederbörande civila myndigheter böra emellertid erinras om sin förenämnda skyldighet.

Beträffande utfärdande av förbud för viss ort bör tillses att enhetlighet uppnås för olika grenar av försvarsverket, där de äro representerade på samma ort. Det synes ur alla synpunkter vara olämpligt, i fall frågan om förbud för samma ort behandlas av flera befälhavare var för sig, som kunna komma till olika resultat. Bestämmelser i nämnda syfte synas böra givas och torde lämpligast kunna meddelas i den för kommandomål föreskrivna ordningen.

Stationsbefälhavaren vid Stockholms örlogsstation har påpekat att polismyndigheterna icke ansåge sig äga befogenhet att ingripa för att från möte avlägsna manskap, som trotsade enligt 1906 års lag meddelat förbud, samt ifrågasatt ett lagstadgande som förpliktade till dylikt ingripande.

Enligt kommitténs mening är polismyndigheternas ståndpunkt berättigad. I polisens befogenhet kan icke anses ingå upphävandet av varje rättsstridigt tillstånd, även om ett brott föreligger. Då allmän ordning ej störes och enskild rätt ej kränkes, torde sålunda polisen ej äga befogenhet att ingripa för att uppehålla speciella disciplinära föreskrifter. Det är emellertid, i överensstämmelse med de allmänna principer som enligt kommittén böra följas, tydligt att de överträdelse av förbud att bevista möten, som stationsbefälhavaren påtalar, böra bringas att upphöra. Härför torde dock ej erfordras ett sådant ingripande från polisens sida som stationsbefälhavaren ifrågasatt. Det torde räcka att de skyldiga befordras till laga näpst. Enligt 79 § strafflagen för krigsmakten bestraffas överträdelse av förbud med disciplinstraff eller fängelse i högst 6 månader. Ett lämpligen avvägt straff enligt detta stadgande torde snart göra slut på ofoget. I den mån svårigheter att identifiera de skyldiga förefinnas — sådana svårigheter ha enligt vad kommittén erfarit yppat sig — kunna de militära myndigheterna vända sig till polismyndigheten med begäran om bistånd. Att lämna sådant bistånd måste anses ingå i polisens såväl befogenhet som skyldighet på grund av dess allmänna befattning med uppdragandet av brott. Sådant bistånd lär ej heller utebliva och någon lagändring för att tillförsäkra det torde ej vara

erforderlig. Polismyndigheten bör helt naturligt själv bestämma tillvägagångssättet för att fastställa vederbörandes identitet men har å andra sidan att tillse att dess bistånd blir effektivt, och den kan, om det för vinnande av detta syfte erfordras, bli tvungen att skrida till ett anhållande.

De militära myndigheternas rätt att sörja för upprätthållande av ordningen inom militära etablissemang, eventuellt därifrån avlägsna civila personer, som kommit därin och som störa ordningen, följer av deras dispositionsrätt. Det synes lika naturligt att inom militärt övningsområde, i läger eller kvarter, de militära myndigheterna skola äga liknande befogenheter, även om den dispositionsrätt de äga till område för övning, läger eller kvarter icke är lika exklusiv som i fråga om ett militärt etablissemang. En sådan befogenhet synes också stå väl i överensstämmelse med såväl principerna i 1916 års kungörelse som den liknande befogenhet, vilken genom kungörelse den 28 mars 1914 är tillagd personal, anställd vid statens och enskilda för allmän trafik upplåtta järnvägar, även om i sistnämnda fall säkerhetsintresset och icke ordningsintresset varit avgörande. Av yttrandena från militärmyndigheterna synes framgå att ett behov av sådan befogenhet föreligger och det är tydligt att den skulle erbjuda ökade möjligheter att förhindra icke önskvärd propaganda. Att de militära myndigheterna uti ifrågavarande fall skola behöva lita till den civila ordningsmakten synes utgöra en onödig omväg. Någon fara för missbruk torde icke heller föreligga, lika litet som man torde behöva hysa några farhågor för att genom bryskt eller olämpligt tillvägagångssätt det goda förhållandet till den civila befolkningen skulle störas. Betydelsen av upprätthållandet av ett sådant förhållande torde stå alltför klart för våra dagars militära befäl för att de skulle tänkas vilja vedervåga detta. De högre militära myndigheterna skulle säkerligen också genom instruktioner och kontroll tillse att befogenheten icke komme att utövas på ett olämpligt sätt.

Kommittén föreslår införandet i 1916 års kungörelse 1 § av ett stadgande i sådan riktning som här angivits.

Avskiljande från krigsmakten av fast anställd personal, som bedriver disciplinupplösande propaganda.

Av stort intresse för det ämne som här diskuteras är den behandling som bör komma sådana element inom krigsmakten till del, vilka bedriva disciplinupplösande propaganda.

Beträffande den fasta personalen torde den naturliga lösningen vara att sådana element avlägsnas från krigsmakten. Genom propaganda av det slag som här avses måste vederbörande anses bryta en förpliktelse enligt sitt anställningsavtal. I de krav som tjänsten ställer på honom ingår en god disciplin, och denna innebär ej blott att den anställde själv har att beflita sig om lydnad utan helt naturligt också att avhålla sig från handlingar,

som kunna inverka skadligt på disciplinens upprätthållande inom truppen i allmänhet. Med hänsyn till disciplinens betydelse måste detta anses vara en väsentlig förpliktelse i anställningsavtalet. Den, som bedriver propaganda av här ifrågavarande art, gör sig otvivelaktigt jämväl skyldig till straffbart tjänstefel. Såsom förut nämnts, är i tjänstgöringsreglementena för de särskilda vapenslagen beträffande underbefäl stadgat att sådant befäl har att övervaka att bland de menige ej något förehaves som kan avse att undergräva krigslydnaden. Detta innebär naturligtvis i främsta rummet ett krav på honom själv att avhålla sig från sådan propaganda. Även beträffande sådan fast anställd personal, för vilken någon uttrycklig instruktionsbestämmelse ej föreligger, måste det anses vara en tjänsteplikt, som »av förhållandenas beskaffenhet påkallas». Deltagande i sådan propaganda måste därför betraktas som brott enligt 130 § strafflagen för krigsmakten, och vid straffets utmätande måste naturligtvis beaktas, att på sätt nämnts förfarandet innebär ett eftersättande av en väsentlig förpliktelse enligt anställningsavtalet. För officer och underofficer kan straffet enligt 130 § strafflagen för krigsmakten vid synnerligen försvårande omständigheter bli avsättning, och möjlighet att från krigsmakten avlägsna en agitator, som skulle höra till dessa kategorier, finnes alltså. Jämväl i övrigt torde med hänsyn till villkoren för anställning finnas sådan möjlighet. Beträffande det fast anställda manskapet finnes i de författningar, som för marinen och flygvapnet reglera dessa villkor, föreskrift därom att vederbörande befälhavare äger avskeda manskap, som visat sig olämpligt för fortsatt anställning,¹ och det torde vara uppenbart att manskap, som beträdes med propaganda av ifrågavarande beskaffenhet, är olämpligt. I samtliga anställningsförfattningar torde böra införas en bestämmelse av denna lydelse.

Redan med tanke på att förebygga disciplinupplösande propaganda kunde det vara önskvärt att gå längre än att från krigsmakten avskilja personal som *beträdes* med sådan verksamhet. Det kunde ifrågasättas att från krigsmakten avskilja fast anställd personal, som tillhör sammanslutning bedrivande sådan verksamhet eller som främjar sådan sammanslutnings verksamhet. Frågan om att på detta sätt i förebyggande syfte avskilja opålitlig personal har emellertid en större räckvidd. Den sammanhänger med frågan om behandlingen i allmänhet av sådana tjänstemän, som tillhöra eller äro verksamma för att främja statsfientliga sammanslutningars verksamhet. Den skall därför utbrytas för att behandlas i detta sammanhang. Detsamma gäller avlägsnande av sådana element bland försvarsverkets civila arbetare ävensom av statsfientliga element i de frivilliga försvarskårerna.

¹ Se redogörelsen sid. 282.

Värnpliktiga, som bedriva disciplinupplösande propaganda.

Gällande bestämmelser och frågans tidigare behandling.

Någon särskild tjänstgöring för värnpliktiga, som anses opålitliga, begått brott etc., finnes icke anordnad enligt värnpliktslagen. I 10 § av nämnda lag stadgas emellertid, att värnpliktig, vilken på grund av honom ådömd straffpåföljd är utestängd från behörighet och rättigheter, som omförmålas i 2 kap. 19 § SL, ej må fullgöra honom åliggande tjänstgöring utan skall anses likställd med den som erhållit uppskov. Vidare märkes rätten att hemförlova värnpliktig, som dömts till straff, vilket medfört att han viss tid ej kunnat delta i tjänstgöringen.¹

Frågan om behandlingen av värnpliktiga agitatorer har sedan länge diskuterats och kan i viss mån sägas utgöra ett specialfall av det vidsträcktare och ändå äldre problemet om behandlingen av element i en trupp som töva ett skadligt inflytande på disciplinen. Den tanke som dominerat diskussionen har varit avskiljande av de för disciplinen skadliga elementen och deras sammanförande till särskilda avdelningar.

Sådana disciplinavdelningar ha tidigare funnits hos oss. Härom må nämnas följande:²

År 1826 inrättades ett disciplinkompani i Vanäs fästning, dit soldater, som för »liderlighet och okynne» avfördes ur rullorna, skulle få sändas. Detta avlöstes 1842 av en avdelning av kronoarbetareskåren. 1860 förordnades, att kronoarbetareskårens soldatklass, bestående av manskap, som från värvade armén blivit för opålitligt uppförande utstruket, skulle benämnas disciplinkompaniet.

I 1868 års disciplinstadga för krigsmakten (§ 17) föreskrevs, att därest någon av manskapet efter tre eller flera gånger undergångna bestraffningar enligt strafflagen för krigsmakten eller disciplinstadgan, varav, om endast disciplinstraff förekommit, minst en gång i tredje graden, ånyo gjorde sig skyldig till förseelse, som vore att hänföra till disciplinmål, och »ingen vån var», att den brottslige under förblivande vid den trupp, till vilken han hörde, skulle kunna återföras till sin tjänsteplikt, då skulle han, om han hörde till värvad trupp, ur rullorna utstrykas och överlämnas till Konungens Befallningshavande, som hade att förordna om hans avsändande till kronoarbetareskårens disciplinkompani, varest den brottslige under sin återstående kapitulationstid skulle hållas till allmänt arbete.

Enligt 1875 utfärdat reglemente för disciplinkompaniet skulle manskapet sysselsättas med arbete för fortifikationens räkning, och kompaniet lydde i militäriskt hänseende under kommandanten å Karlsborgs fästning. Disciplinsoldat, som under en längre tid uppfört sig oklanderligt, kunde på därom av kompanichefen gjord

¹ Enligt inskrivningsförordningen § 123, skall till linjetjänst uttagen värnpliktig, som icke äger tillgodoräkna sig som fullgjord tjänstgöring viss tid, då han enligt vad i § 113 mom. 1 i samma förordning stadgas icke deltagit i tjänstgöring, i regel hemförlovas. I sistnämnda lagrum meddelas vissa bestämmelser om hur denna tid skall beräknas. Därvid tages endast hänsyn till andra anledningar för frånvaro än sjukdom och skada i tjänsten. Vid första tjänstgöringen får sådan värnpliktig, som underlåtit delta i tjänstgöringen 8 dagar i följd, ej tillgodoräkna sig denna tid o. s. v. Hemförlovad värnpliktig skall enligt § 114 nämnda förordning följande år åter inkallas.

² En utförligare redogörelse för frågan finnes i Betänkande och förslag angående krigsmanskaps överflyttning till särskild avdelning av krigsmakten m. m., avgivet av inom lantförsvarsdepartementet tillkallade sakkunniga 1917, sid. 26 f. (se nedan).

anmälan vid generalmönstring uppflyttas uti en för sådant ändamål särskilt avsedd elitavdelning. Därest disciplinsoldat vid avgången från kompaniet var uppflyttad i elitklass, skulle detta särskilt angivas i avskedspasset »för att underlätta återinträdet i krigstjänst, i fall karlen skulle sådant åstunda». Permittering utom fästningen kunde i allmänhet endast förekomma för de till elitavdelningen hörande disciplinsoldaterna, dock icke under arbetstiden.

Något avvikande bestämmelser inflöto i 1881 års disciplinstadga för krigsmakten.

I skrivelse 1894 anhöll riksdagen om utredning rörande upphävande av bestämmelserna om avsändande av bestraffat manskap till disciplinkompani eller, om berörda bestraffningssätt skulle finnas behöva i en eller annan form bibehållas, huruvida detsamma icke borde ådömas endast av krigsrätt. Disciplinkompaniet avskaffades sedan denna utredning verkställdt enligt två förordningar 1895—1896.

Förevarande fråga upptogs sedermera i 1905 års betänkande om revision av SfK m. m. Däri föreslogs, att i 10 § värnpliktslagen skulle inrymmas ett stadgande innebärande att om värnpliktig blivit upprepade gånger straffad efter strafflagen för krigsmakten, och omständigheterna vore sådana, att krigsman, hörande till det vid krigsmakten fast anställda manskapet, kunnat i motsvarande fall skiljas från sin anställning, skulle i den ordning och i enlighet med de närmare bestämmelser, som av Konungen meddelades, sådan värnpliktig överföras till särskild avdelning av krigsmakten för att där fullgöra sin tjänstgöringsskyldighet.

Samma skulle gälla, ifall värnpliktig, som tillhört det fast anställda manskapet, men blivit skild från sin anställning vid krigsmakten, begått brott, som i strafflagen för krigsmakten vore belagt med ansvar.

I betänkandet anfördes angående huru förslaget lämpligen skulle genomföras, följande:

Sådana upprepade gånger straffade värnpliktiga, vilkas avskiljande från övriga värnpliktiga syntes för disciplinens upprätthållande erforderligt, skulle från det regemente eller truppförband eller den station av flottan, de eljest tillhörde, överföras till vissa särskilda å rikets fästningar förlagda regementen och truppförband, såvitt möjligt tillhörande samma vapenslag som det, vartill de värnpliktiga i fråga vid inskrivningen uttagits. Från flottan syntes i sådant fall dylika värnpliktiga lämpligen kunna överflyttas till kustartilleriet. Vid dessa regementen och truppförband skulle av dessa sålunda överförda värnpliktiga, jämte tilläventyrs befintliga egna värnpliktiga av samma kategori, bildas särskilda avdelningar, vilka skulle förläggas i möjligaste mån avskilt från det övriga manskapet och för sig vapenövas. I regel syntes sålunda överflyttad värnpliktig böra fullgöra hela sin återstående tjänstgöring vid det regemente eller truppförband, vartill han överförts. Dock syntes vederbörande befälhavare böra kunna i särskilda fall tillåta värnpliktig, som gjort sig därav förtjänt, att få återgå till förutvarande regemente eller truppförband eller station av flottan.

Över kommitténs förslag avgåvos yttranden av åtskilliga militärmyndigheter.

Beträffande sättet för förslagens genomförande gingo meningarna bland de hörda myndigheterna mycket i sär. Medan somliga bestämt förordade militär utbildning för de ifrågavarande elementen, höllo däremot andra före, att de borde användas

till arbeten av lämplig natur, exempelvis befästningsarbeten, vägbyggnadsarbeten och utdikning av myrmarker å kronans domäner. Allmänt framhölls, att personerna i fråga ej borde få kvarstanna vid sina respektive truppförband i särskilda avdelningar, enär den avsedda isoleringen därigenom ej vunnes och befälstillgången ej vore tillräcklig härför, utan i stället sammanföras till för armén och flottan eller större delar därav gemensamma avdelningar, vilka helst borde förläggas till någon av rikets fästningar (Boden eller Karlsborg). Avdelningarna borde hava militärisk organisation. I fråga om befälet framställdes olika förslag. Medan somliga ansågo, att detta borde kommenderas från de särskilda truppförbanden, framhölls från annat håll, att särskilt befäl borde för ändamålet anställas, eventuellt med bättre avlöningsförmåner än befälet i allmänhet. Med hänsyn till det outredda skick, vari frågan om avdelningarnas organisation och om genomförandet av förslaget i övrigt förelåge, framhölls från vissa håll angelägenheten av en närmare utredning i förevarande hänseende.

Förslaget, som i propositionen till 1914 års riksdag fick en något ändrad lydelse, avlogs emellertid av riksdagen. I stället begärde riksdagen i skrivelse utredning om huruvida sådana för förseelser mot den militära strafflagen upprepade gånger straffade värnpliktiga, vilka kunde antagas öva ett demoraliserande inflytande å övriga värnpliktiga, lämpligen skulle kunna, avskilda från övriga värnpliktiga, vapenövas för sig själva eller användas till lämpliga för statens räkning erforderliga arbeten.

I riksdagens skrivelse anfördes bl. a.:

Om riksdagen icke ställde sig avvisande mot tanken på en anordning, varigenom möjlighet bereddes att avskilja ifrågavarande element från övriga värnpliktiga, hölle riksdagen dock före, att starka garantier måste beredas, för att densamma skulle bliva med urskillning och sorgfällighet tillämpad. Kungl. Maj:ts proposition innehölle icke någon antydning om, huru man härutinnan tänkt sig saken anordnad. Erfarenheterna från det förra disciplinkompaniet visade bland annat, att därest bestämmänderätten lades enbart i vederbörande befäls hand, en mycket ojämn tillämpning, ägnad att motverka anordningens syfte, kunde vara att emotse. Det torde därför vara nödigt, att en annan anordning träffades, och syntes det riksdagen som om avgörandet med fördel skulle kunna läggas i vederbörande krigsrätts händer. I varje fall syntes en utredning härutinnan vara erforderlig.

I anledning av riksdagens skrivelse tillsattes särskilda sakkunniga, vilka 1917 avgåvo betänkande med förslag i frågan.

Frågan hade emellertid dessförinnan tagits upp även i annan ordning, nämligen i samband med *organisationen av flottans sjömanskår*.

I av särskilda sakkunniga 1904 avgivet betänkande angående organisation av denna kår påvisades bland de orsaker som ansågos ha bidragit till att försämra disciplinen inom kåren att det visat sig att det manskap som på grund av bestraffningar jämlikt disciplinstadgan för krigsmakten utstrukits ur sjömanskårens rullor och därefter på grund av värnpliktslagens bestämmelser överförts eller inskrivits i flottans beväring utövade ett menligt inflytande på övriga värnpliktiga. En föreskrift att sålunda avskedat manskap befriades från värnpliktens fullgörande kunde emellertid ha till följd att manskapet toge anställning vid stammen i full avsikt att där begå sådana förseelser att det efter kort tid bleve utstruket ur rullorna, och det vore icke lämpligt att öppna en sådan utväg för erhållande av befrielse från värnpliktens fullgörande. Genom i kommandoväg utfärdade föreskrifter hade

år 1904 emellertid bestämts, att nu ifrågavarande värnpliktiga icke skulle sjökommenderas, utan förläggas i land eller å logementsfartyg, skilda från övriga värnpliktiga, och användas till sådan tjänstgöring, som stationsbefälhavaren bestämde. Denna föreskrift vore enligt förenämnda sakkunnigas åsikt ägnad att i väsentlig mån undanröja de olägenheter, som ur disciplinär synpunkt visat sig uppstå vid dessa värnpliktigas övande tillsammans med flottans övriga värnpliktiga. Det vore emellertid önskvärt, att ifrågavarande värnpliktiga överfördes till militärbetare och användes för utförande av befästningsarbeten vid kustfästningarna.

I ett 1913 av chefen för underofficers- och sjömanskårerna vid flottans station i Stockholm till stationsbefälhavaren i Stockholm avgivet yttrande anfördes emellertid i denna fråga bland annat följande: Att vapenöva de vid fast anställning »utstraffade» värnpliktiga avskilda från de övriga låte sig ej göra, varken ombord eller i land. Flottan saknade alldeles både materiel och personal, som kunde avses härtill. Försök i denna riktning hade gjorts, då övningstiden var väsentligt kortare, men de hade ej utfallit väl. Det hade tvärtom utgjort en sannskyldig straffexpedition för det befäl och manskap av stammen, som blivit kommanderade till denna svåra tjänstgöring. Med den utsträckta övningstiden av 300 dagar och de övningsplaner, som blivit stadfästade för utbildning av manskap, såväl stam som värnpliktiga, kunde icke ens ifrågasättas att bemanna särskilda fartyg för detta ändamål, ej heller funnes någon möjlighet att vid Stockholms station kunna förlägga eller i land vapenöva dessa utstraffade beväringmän avskilda från de övriga.

Stationsbefälhavaren vid flottans station i Stockholm förklarade också i ett den 12 februari 1913 avgivet utlåtande, att de vid flottan gjorda försöken att låta det »utstraffade» manskapet, då det återkom för att fullgöra värnpliktstjänstgöring, undergå sin vapenövning på särskilt därför utrustade fartyg icke givit sådant resultat, att de ansetts böra fortsättas.

I det av 1914 års sakkunniga år 1917 avgivna *betänkandet angående krigsmanskaps överflyttning till särskild avdelning av krigsmakten m. m.* föreslogs bl. a. att *värnpliktig* skulle kunna överflyttas till isoleringsavdelning: 1:o) om han dömts till ansvar för brott, som han begått under tid, då han var fast anställd vid krigsmakten eller fullgjorde honom som värnpliktig åliggande tjänstgöringsskyldighet, och inom fem år efter straffets verkställande under sin tjänstgöringsskyldighet som värnpliktig begått nytt brott samt antingen bägge dessa brott straffats med straffarbete eller ock det ena av dem medfört straffarbete och det andra utgjort brott, som i strafflagen för krigsmakten omförmäles såsom straffbart och straffats med böter, vaktarrest eller svårare straff; eller 2:o) om han under tid, då han var fast anställd vid krigsmakten eller fullgjorde honom som värnpliktig åliggande tjänstgöringsskyldighet, tre eller flera gånger undergått bestraffningar för brott, som i strafflagen för krigsmakten omförmälas såsom straffbara, och inom fem år, efter det han undergått den av dessa bestraffningar, som sist verkställts, under sin tjänstgöringsskyldighet som värnpliktig begått nytt brott, som i nämnda lag omförmäles såsom straffbart, samt omständigheterna i övrigt voro sådana, att krigsman, tillhörande det vid krigsmakten fast anställda manskap, kunnat i mot-

svarande fall jämlikt 29 § 3 momentet strafflagen för krigsmakten skiljas från sin anställning.¹

Angående detaljerna i förslaget må nämnas följande:

De sakkunniga ansågo det mest rationella och även ur ekonomisk synpunkt fördelaktigaste vara, att till en för hela krigsmakten gemensam avdelning, benämnd isoleringsavdelning, sammanföra de individer, som borde hållas avskilda. Då fråga uppkom om krigsmanskaps överflyttning, skulle krigsrätt verkställa undersökning för att utreda om sådana förhållanden vore för handen, att överflyttning borde äga rum, samt i ämnet avgiva utlåtande. Avstyrkte krigsrätten, skulle frågan förfalla. Tillstyrkte krigsrätten, ägde arméfördelningschefen eller motsvarande chef att efter inhämtande av regementschefens yttrande besluta i ämnet. Vid avdelningen skulle dels bedrivas militär utbildning, dels ock utföras vissa arbeten för försvarsanläggningar eller annat för krigsmakten erforderligt arbete med iakttagande av att de överflyttades sysselsättning ej erhöles karaktär av något slags straffarbete. Efter tre månader skulle frågan om återflyttning till det ursprungliga truppförbandet av krigsrätten upptagas till prövning.

Beträffande den av de sakkunniga intagna ståndpunkten att såsom förutsättning för åtgärder stadga ett visst antal bestraffningar anfördes i motiven (sid. 61 f.).

Mot de sakkunnigas förslag torde komma att invändas, att överflyttning på angivna grunder till den särskilda avdelningen skulle komma att äga rum i en alltför inskränkt omfattning. Som överflyttning av krigsman i allmänhet ej skulle kunna ske, förrän han antingen ådömts straffarbete, eller ock tre eller flera gånger blivit disciplinärt bestraffad för brott mot strafflagen för krigsmakten samt därefter begått nytt sådant brott, skulle i de flesta fall en avsevärd del av utbildningstiden gå till ända, innan åtgärden kunde ifrågakomma. Särskilt i fråga om de värnpliktiga skulle med anledning härav anordningen ur praktisk synpunkt kunna anses bliva av jämförelsevis ringa betydelse. Vidare torde komma att anmärkas, att bland manskapet förekomme vissa individer, vilka genom sitt inflytande och sitt uppförande menligt påverka sina kamrater, även om de icke under sin tjänstgöring vid krigsmakten gjort sig skyldiga till straffbar förseelse under sådana omständigheter eller av den art eller i den omfattning, att överflyttning enligt förslaget skulle kunna ifrågasättas.

Att dylika invändningar med visst fog kunna resas mot det av de sakkunniga framställda förslaget, kan icke förnekas. Till en början må emellertid härvid framhållas, att det synes vara uteslutet, att låta till överflyttning föreslå jämväl sådana krigsmän, vilka icke låtit sig komma något straffbart till last, om de också anses i demoraliserande riktning påverka sina kamrater i lika hög grad som de, vilka upprepade gånger bestraffats för begångna förseelser. Ty även om de mest detaljerade föreskrifter skulle kunna utarbetas för att angiva, under vilka förutsättningar dylika element finge avlägsnas från förbanden, vore ändock fara för handen, att tillämpningen komme att präglas av ett visst godtycke och gäve anledning till mer eller mindre befogade anmärkningar.

En oeftergivlig fordran måste enligt de sakkunnigas mening vara, att den, som skall kunna ifrågakomma till överflyttning till isoleringsavdelning, i handling ådagalagt ett brottsligt sinnelag och härför ådömts bestraffning.

¹ Beträffande överflyttning av *fast anställd krigsman* skulle enligt de sakkunnigas förslag såtillvida gälla något strängare regler, att sådan krigsman skulle kunna överflyttas redan efter att hava begått *ett* brott, varå följt straffarbete, utan att han i övrigt låtit straffbar handling komma sig till last.

Jämväl till förebyggande av att överflyttning till isoleringsavdelningen bleve anlitat i onödigt stor utsträckning synes det vara ändamålsenligt att uppställa jämförelsevis stränga konstitutiva garantier. Först efter det en på erfarenheten grundad kännedom om de föreslagna bestämmelsernas verkningar vunnits, torde frågan om beredande av möjlighet till en utvidgning böra tagas under omprövning. Även rent praktiska skäl hava talat för att grunda de nya föreskrifterna å de i 29 § strafflagen för krigsmakten upptagna stadgandena om skiljande av fast anställt manskap från krigsmakten.

Över 1917 års förslag inhämtades yttranden från åtskilliga militärmyndigheter. I yttrandena anfördes i allmänhet, att förutsättningarna för överflyttning vore för stränga, att krigsrätten ej borde ha med saken att göra samt att återflyttning ej borde få förekomma.

Inspektören för flottans övningar till sjöss åberopade ett uttalande utav sitt juridiska biträde, däri anfördes: Det vore påtagligt att med en överflyttningmöjlighet begränsad till fall av upprepad bestraffning isoleringsavdelningen bleve endast en halvmesyr. Intet tvivel kunde emellertid råda därom, att de, vilkas isolerande i främsta rummet syntes önskvärt, nämligen den försvarsfientliga propagandans män i regel aktade sig för att komma i sådan konflikt med lag att de därför kunde straffas och följaktligen icke kunde enligt förslaget bestämmelser åtkommas. Om fritt spel fortfarande lämnades för denna propaganda inom truppförbanden syntes ej mycket vunnit med att en eller annan vårdslös eller personligen tjänstovillig individ enligt lagen komme att överflyttas till isoleringsavdelningen.

Några lagstiftningsåtgärder föranledde icke 1917 års betänkande.

Frågan togs därefter upp i *1921 års betänkande om den försvarsfientliga propagandan*. Däri yttrades (sid. 152 f.).

Från olika håll har framkommit förslag angående överlämnande till särskilda avdelningar, isoleringsavdelningar (straffkompanier, disciplinkompanier), av personer i militärtjänstgöring, som gjort sig skyldiga till försvarsfientlig propaganda. I det förslag angående krigsmanskaps överflyttning till särskild avdelning av krigsmakten m. m., som av särskilt utsedda sakkunnige avlämnades den 7 sept. 1917, avvisades denna tanke, väl i första hand emedan översändande till isoleringsavdelning enligt sakkunniges uppfattning borde få ske endast efter noggrant konstaterande genom domstols försorg av vissa förutsättningar i form av bestraffade förseelser m. m., varemot frågan om vederbörande gjort sig skyldiga till försvarsfientlig agitation ej ansågs lämpa sig för dylik väsentligen formell procedur. Förslaget i fråga föranledde ej någon åtgärd. Det står sålunda öppet att fullfölja tanken på att till isoleringsavdelning överlämna även agitatorer.

Mot tjänstpliktigt manskaps överlämnande under angivna förhållanden till isoleringsavdelning synes principiellt knappast kunna göras någon anmärkning, under förutsättning att för överlämnandet tillfredsställande utredning kunnat åvägbringas därom, att vederbörande verkligen gjort sig skyldig till agitatorisk verksamhet. Givet är ock, att, om rätt att meddela sådant förbud över huvud skall ifrågakomma, tillfyllestgörande garantier mot missbruk böra skapas först och främst genom att till krigsdomstol överlämna prövningen, huruvida en agitator skall på angivet sätt behandlas.

Såsom förutsättning för överflyttningen bör däremot icke uppställas, att den, som skall kunna komma i fråga därtill, ådömts bestraffning för sin agitatoriska verksamhet. Om så sker, blir stadgandet om isolering i hög grad ineffektivt. Så-

som förut påpekats, råder det nämligen intet tvivel om, att den försvarsfientliga propagandans män i regel akta sig för att komma i sådan konflikt med lag, att de härför kunna straffas. Därest prövningen, om och när en icke straffad skall kunna överflyttas till isoleringsavdelning, anförtros åt domstol, behöver knappast befaras, att godtycke därvid behöver göra sig gällande. Har man enligt bestämmelserna i lagen den 13 juni 1902 angående uppfostran åt vanartade och i sedligt avseende försummade barn kunnat anförtro åt en så pass primitivt ordnad institution som den i varje skoldistrikt förefintliga barnavårdsnämnden att besluta om isolering av vanartade barn till och med sexton års ålder, synes det knappast berättigat att underkänna domstolarnas förutsättningar för att med urskillning träffa liknande avgöranden beträffande individer, som äro något fåtal år äldre.

En anordning av föreslagen art skulle givetvis komma att i väsentlig grad öka krigsrätternas arbetsböda. Ävenledes kan ifrågasättas, om en krigsrätt med sitt jämförelsevis tunga arbetssätt äger tillräcklig smidighet för att kunna övertaga den utredning, som i varje särskilt fall måste anställas för att utröna, huruvida omständigheterna tala för vidtagandet av en isoleringsåtgärd. Under sådana förhållanden synes det måhända lämpligt att anordna en förberedande utredning under betryggande former, varefter krigsrätten skulle äga att på grundval av det sålunda införskaffade materialet, eventuellt efter kompletterande förhör, fatta beslut.

Slutligen uppställer sig frågan, huruvida den överflyttade skall under hela sin återstående tjänstgöringstid tillhöra isoleringsavdelningen eller huruvida han skall kunna efter längre eller kortare tids förlopp återflyttas till sitt förband. Att, därest det senare alternativet väljes, vederbörande krigsrätt bör pröva frågan om återflyttningen, är givet, likaså att förbättrings- och prövotiden ej får tillmätas alltför knappt, samt att, därest den återflyttade fortfar att utöva sin farliga verksamhet, förnyad överflyttning bör kunna ske. Starka skäl tala emellertid för att överflyttning bör vara definitiv. Det synes föga sannolikt, att en försvarsfientlig yrkesagitator, som under isoleringen saknat tillfälle att driva propaganda, och vars uppförande under den tid han vistats vid isoleringsavdelningen följaktligen kan synas oklanderligt, skulle därunder undergå sådan förändring, att han efter återkomsten till sitt truppförband underlåte att återupptaga sin agitatoriska verksamhet. Enda skillnaden bleve nog den, att denna verksamhet komme att bedrivas under mera försiktiga men därför icke mindre farliga former.

De sakkunnige, som hålla före, att överflyttning till isoleringsavdelning innebär ett det kraftigaste medel till förhindrande av den försvarsfientliga propaganda, som drives av personer i militär tjänstgöring, hava icke ansett sig böra framlägga något positivt förslag till frågans lösning, då densamma nyligen varit föremål för sakkunnig utredning, men vilja dock kraftigt framhålla önskvärdheten av att frågan snarast möjligt vinner sin lösning, huvudsakligen i sådan riktning, som här ovan antytts.

I de från cheferna för general- och marinstaberna våren 1929 infordrade yttranden över 1921 års betänkande påyrkades åtgärder i förevarande hänseende.

Chefen för generalstaben anförde: Inskrivningsförordningens § 34 stadgade bl. a., att de värnpliktiga med hänsyn till kroppsbeskaffenheten till i kommandoväg bestämt antal skulle uttagas till linjetjänst. — Enär kroppsbeskaffenheten enbart vore grund för uttagning till linjetjänst, erhöles följaktligen kommunisterna enligt sin önskan tillfälle till propagandaverksamhet inom utbildningsförbanden. Å andra sidan borde framhållas, att ett hänförande av kommunisterna till ersättningsreserven, vars huvuddel inginge i depåerna men även till viss del i fälttruppförbanden

(vid infanteriet utgöres huvuddelen av personalen vid truppträngen av ersättningsreservister), skulle medföra påtagliga olägenheter. Vid vägandet av dessa olägenheter mot fördelen av att hålla utbildningsförbanden fria från propagandaverksamhet synes det senare, trots olägenheterna, vara att föredraga. — Inskrivningsförordningens ovan angivna bestämmelse borde följaktligen undergå ändring därhän, att vid de värnpliktigas kategorisering även »opålitlighet» (i politiskt avseende) kunde utgöra skäl för hänförande till ersättningsreserven. — Uppmärksamhet borde inom truppförbanden även fästas därpå att tilldelning till viss tjänst (särskilt kulsprutetjänst) av värnpliktiga, som komme från ort, känd såsom säte för kommunistiska organisationer, borde ske om möjligt med beaktande av den värnpliktiges pålitlighet i berörda avseende.

Det kunde även ifrågasättas, om icke värnpliktig, som under sin tjänstgöringstid misstänktes för eller gjort sig skyldig till propaganda, borde överföras från linjetjänst till ersättningsreserven. Ävenså kunde möjligen böra tagas under övervägande att överföra propagandister till civilt arbete.

Chefen för marinstaben åberopade ett utlåtande av avdelningschefen för marinstabens utrikesavdelning, däri anfördes: För att i den mån så är möjligt hindra att kommunisterna droge nytta av värnpliktstjänsten för sina brottsliga syften vore det önskvärt, att de farligaste kommunistiska agitatorerna kunde avstängas från värnpliktstjänstgöring. Därför borde utredas möjligheten av att utfärda lagbestämmelse, stadgande att sådan värnpliktig som straffats för disciplinupplösande verksamhet inom krigsmakten kunde avskiljas från fortsatt fredstjänstgöring och hänvisas till att i stället förrätta arbete i likhet med s. k. samvetsömma värnpliktiga.

I det inom *justitiedepartementet* 1929 utarbetade utlåtandet underströks lämpligheten av att vid uttagning till linjetjänst avseende fästes vid vederbörandes pålitlighet. Vad anginge förslaget att värnpliktig som straffats för disciplinupplösande verksamhet inom krigsmakten skulle avskiljas från fortsatt fredstjänstgöring och hänvisas till att i stället fortsätta arbeta i likhet med s. k. samvetsömma värnpliktiga anfördes i utlåtandet:

Mot detta förslag syntes visserligen inga vägande skäl kunna anföras under förutsättning, att dessa värnpliktiga icke sammanfördes med de samvetsömma utan avskildes från dessa och behandlades enligt särskilda regler. Emellertid krävde en sådan anordning avsevärda lagändringar och det kunde ifrågasättas, om ej ändamålet med den föreslagna åtgärden kunde vinnas genom föreskrift, att den, som under värnpliktstjänstgöring straffats för disciplinupplösande verksamhet, skulle kunna överföras till ersättningsreserven. Beträffande den, som sålunda överförts till denna reserv, torde det redan nu stå de militära myndigheterna fritt att ordna hans tjänstgöring sålunda, att han ej kunde fortsätta sin propaganda.

Chefen för generalstaben förklarade sig i yttrande över utlåtandet ej ha något att erinra mot de sålunda föreslagna åtgärderna.

Chefen för marinstaben anförde i yttrande över utlåtandet:

»Av de myndigheter, vars yttrande i ärendet införskaffats, hava stationsbefälhavaren i Stockholm, varvschefen i Stockholm, befälhavande amiralen i Karlskrona och kommandanten i Vaxholms fästning bestämt uttalat sig mot att kommunister uttagas till linjetjänst. Och de borde icke heller hänföras till ersättningsreserven, utan i stället till särskilda arbetsavdelningar i ungefärlig likhet med de s. k. samvetsömma värnpliktiga. Detta innebär sålunda en utvidgning av marinstabens — — förslag, som endast avsåg de värnpliktiga, som straffats för disci-

plinupplösande verksamhet inom krigsmakten, d. v. s. de ivrigaste agitatorerna. Högste befälhavaren över kustflottan och chefen för kustartilleriet godtaga där- emot i utlåttandet framlagda förslag.

För min egen del får jag anföra följande: Till tjänstgöring vid flottan inskrivna värnpliktiga äro samtliga uttagna till linjetjänst. Vid kustartilleriet finnes, liksom vid armén, såväl linje som ersättningsreserv. Till tjänstgöring å flottans varv kommenderas årligen 500 av arméns till ersättningsreserv uttagna värnpliktiga. De huvudsakliga syftemål, som skulle vinnas med i utlåttandet framlagt förslag till uttagning för linjetjänst, kunna antagas vara: att befria den viktigaste värn- pliktskontingenten (linjetjänsten) från opålitligt kommunistiskt inslag; att för- hindra den kommunistiska rörelsens planer på att genom samhällets försorg, men i mot samhället fientligt syfte, förskaffa rörelsens anhängare färdighet i vapnets bruk; samt att såvitt möjligt isolera de kommunistiska värnpliktiga från krigs- maktens övriga personal.

Vad beträffar de båda först nämnda av dessa syftemål fyllas de otvivelaktigt genom kommunistiska värnpliktigas överförande till ersättningsreserven. Så icke, åtminstone vad marinen beträffar, det sista. Vid marinen saknas på grund av tränga förlägningsförhållanden möjlighet att isolera ersättningsreserven från öv- riga personalgrupper; det är nämligen att märka att den agitation, som förekom- mer, huvudsakligen är förlagd till fritid, icke till övnings- och arbetstid.

Emellertid tala övriga här anförda skäl otvivelaktigt för att uttaga de kommu- nistiska värnpliktiga till ersättningsreserven. En sådan lösning skulle också av- gjort vara att förorda, om fredstjänstgöringstiden i ersättningsreserven vore minst lika lång som i linjen.»

Efter framhållande, att så ej då var fallet enär för ersättningsreserven tjänste- tiden utgjorde i de flesta fall allenast 60 dagar mot 200 för till linjetjänst ut- tagna vid marinen, flygvapnet och arméns specialtruppdrag, avstyrkte chefen för ma- rininstaben ifrågavarande förslag.¹ — Beträffande värnpliktiga, som straffats för disciplinupplösande verksamhet föreslogs, att de måtte hänvisas till utförande av arbete i likhet med s. k. samvetsömna värnpliktiga.

I flera av de till kommittén inkomna yttrandena beröres även denna fråga.

Chefen å Dristigheten: R. f. m. II § 91 mom. 2 medgåve rätt för självständig befäl- havare att beordra avpollettering av underlydande, som visade sig sakna känsla för ordning och disciplin till den grad, att hans kvarstannande ombord ansåges menligt inverka på den övriga besättningen. Givetvis hade en befälhavare häri- genom en möjlighet att i vissa fall — t. ex. då man direkt kunde härleda upp- komna ordnings- och disciplinbrott från kommunistisk propaganda — göra sig av med alltför aggressiva kommunister. Härigenom vore dock föga vunnit i sak, då den på så sätt avpolletterade på annan plats inom försvaret finge tillfälle att fort- sätta sin landsfördärvliga propaganda.

Chefen för arméns intendenturförord i Boden: En arbetare som utövat kommu-

¹ De vapenföra värnpliktiga fördelas med hänsyn till sin kroppsbeskaffenhet till linje- tjänst eller till ersättningsreserven. Tjänstgöringstiden i linjetjänst är vid infanteriet 140 dagar och vid marinen och specialtrupperna något längre. Tjänstgöringstiden i ersättnings- reserven är högst 140 dagar. Därav uttogos tidigare endast 60 dagar. Numera få alla till ersättningsreserven tilldelade, vilka inkallas, tjänstgöra 140 dagar men i stället inkallas ej en del av de svagaste av de till ersättningsreserven uttagna. Tjänstgöringen i ersättningsreser- ven består i yrkesutbildning och handräckningsarbeten m. m. Den är av två slag, en mera kva- lificerad, yrkestjänst, och en enklare, depåttjänst. År 1933 utgjorde antalet värnpliktiga, till- delade linjetjänst, 29 473, därav hären 25 243, marinen 3 503 och flygvapnet 727 samt till- delade ersättningsreserven 15 498. Av de sistnämnda inkallades vid hären 10 715, vid marinen 1 453 och vid flygvapnet 292, eller tillhoppa 12 460. Övriga 3 038 inkallades icke.

nistisk agitation i manskapsmässen, hade förflyttats till det utanför det egentliga etablissemetet liggande slakteriet, varigenom möjligheten till agitationens fortsatta bedrivande i hög grad inskränktes.

Militärbefälhavaren för övre Norrland: Det borde undersökas, i vad mån statsfientligt sinnade värnpliktiga borde i stället åläggas annat arbete enligt liknande principer, som nu gällde för samvetsömma värnpliktiga, eller i vad mån sådana värnpliktiga borde under värnpliktstjänstgöring fullgöra denna i handräckningstjänst. I vilken utsträckning det ena eller andra förfarings sättet borde användas, vore främst beroende av det erforderliga antalet värnpliktiga i vapen- och handräckningstjänst. Därest icke ett fränskiljande av de statsfientliga elementen ägde rum, komme otvivelaktigt under tider av hårdare spänning allvarliga vådor att uppstå. Särskilt ansåge han sig böra framhålla det allvarliga läget i detta avseende inom Norrbottens län. Vid det för riket särskilt betydelsefulla försvaret av Bodens fästning måste man för närvarande t. o. m. räkna med att en mycket stor procent av försvarsstyrkan kunde väntas göra allt för att gynna en ev. motståndare.

Chefen för kustflottan: De statsfientliga värnpliktiga borde åläggas någon tjänstgöring motsvarande den för s. k. samvetsömma värnpliktiga, varvid de så vitt möjligt skulle sammanföras till en och samma plats, där icke andra värnpliktiga tjänstgjorde. Det syntes i detta sammanhang kunna ifrågasättas, huruvida icke såväl stammanskap som värnpliktiga, de förra vid anställningens början och de senare vid inskrivningen, borde få avgiva en edlig försäkran, att de icke tillhörde någon statsfientlig organisation. En del opålitliga element komme givetvis att underskriva en dylik försäkran för att komma i tillfälle att bedriva statsfientlig verksamhet, men det vore ovedersägligt en viss styrka att ha en dylik försäkran, om man komme på någon med otillåten agitation. En dylik agitator komme i varje fall att för övrig personal framstå i en moraliskt dålig dager.

Utländska bestämmelser.¹

De utländska bestämmelserna om behandlingen av opålitliga värnpliktiga äro i regel olika, allt eftersom dessa dömts till bestraffning eller ej. Som exempel må nämnas följande:

Danmark: Enligt strafflagen för krigsmakten (§ 32) äger krigsrätt under vissa omständigheter ådöma menig, som varit straffad i viss omfattning och ånyo gör sig skyldig till förseelse, som tilläggsstraff »att han fjernes fra sin afdeling» med rätt för »krigsbestyrelsen» att använda honom till krigsmaktens nytta, dock utan att sammanföra sådana personer till särskilda avdelningar. Visar den dömdede flit och gott uppförande, kan han efter två månaders straffri tjänst tillåtas återvända till sin förutvarande avdelning. — Några föreskrifter om särskild tjänstgöring för värnpliktiga som bedriva disciplinupplösande verksamhet finnas ej.

Finland: I värnpliktslagen (1932, § 36) stadgas, att om värnpliktig före eller efter sitt inträde i tjänst uppfört sig så, att på sannolika skäl måste förutses, att han icke vill fullgöra honom såsom värnpliktig tillkommande skyldigheter, kan förklaras att han skall avhållas från beröring med övrigt manskap under den tid han bort tjäna i aktiv trupp eller deltaga i reservens repetitionsövningar samt att han efter mobilisering skall användas i arbete, som direkt eller indirekt gagnar försvaret. Enligt förordningen angående tillämpning av värnpliktslagen skola dylika arbetspliktiga beordras till speciella arbetskommandon, vilka förläggas skilt från andra truppvadlingar. Närmare föreskrifter angående den ordning, i

¹ Jfr sid. 204, not 1.

vilken värnpliktig skall förklaras vara sådan arbetspliktig, meddelas av försvarsministeriet. — Bestämmelserna avse att möjliggöra ett förhinderande av att kommunistiska element vapenövas. Emellertid ha dylika arbetskommandon aldrig kommit till stånd; den stränga övervakning, som man har mot statsfientlig verksamhet och de stränga straff, som finnas stadgade häremot, anses ha gjort dylik åtgärd överflödig. Opålitliga värnpliktiga vapenövas men icke såsom specialister. I vissa fall överföras de till handräckningstjänst. — Vidare finnas särskilda bestämmelser om isolering av värnpliktiga, som ådömts vissa svårare straffpåföljder. — Ertappas värnpliktig med kommunistagitation, åtalas han och bestraffas, varvid strafftiden i regel utmätas längre än värnpliktstjänstgöringstiden.

Nederländerna: Värnpliktiga, som före inryckningen äro kända för statsfientlig eller disciplinupplösande verksamhet eller under tjänstgöringen visa prov härpå, kunna överföras till extra värnpliktiga (Dienstpflichtwet art. 28: 4 st. 2). Till extra värnpliktiga hänföras eljest sådana värnpliktiga, som icke genom lotning uttagits till vanlig värnpliktstjänstgöring. De extra värnpliktiga inkallas icke annat än vid krig, krigsfara eller andra särskilda omständigheter. — Värnpliktiga, som bestraffas för vissa brott, kunna sättas till särskilt hårt arbete eller placeras i disciplinavdelningar (Wet op de Krijgstucht art. 5 och 32).

Frankrike: Värnpliktiga, som äro kända för statsfientlig eller disciplinupplösande verksamhet, bliva särskilt övervakade. Om värnpliktig bestraffas för disciplinupplösande verksamhet eller andra brott kan han placeras i disciplinavdelning eller i svårare fall uteslutas ur armén. Vid disciplinavdelningarna (sections spéciales), erhålles militär utbildning. Uppföra de dit förflyttade sig väl, kunna de i regel efter 6 månaders vistelse i en dylik avdelning återinsättas i vanlig tjänstgöring. De som uteslutas ur armén, sammanföras i särskilda avdelningar (sections d'exclus) och sysselsätts med arbeten för militärväsendets räkning samt få ej bära vapen (lagen den 31 mars 1928 om arméns rekrytering).

K o m m i t t é n:

För bekämpandet av den disciplinupplösande propagandan skulle det helt naturligt vara en stor fördel att kunna förhindra sådan propaganda från värnpliktigas sida. Detta problem kan emellertid icke lösas på samma sätt som motsvarande problem beträffande det fast anställda manskapet. Den värnpliktige agitatorn kan icke lämpligen skiljas från tjänsten. Värnplikten innebär ej en frivilligt åtagen förpliktelse. Skiljandet från tjänsten skulle på många håll betraktas som en eftersträvansvärd förmån och en sådan påföljd av agitationen kunde lätt uppmuntra därtill. Av samma anledning torde ej heller kunna komma i fråga att överföra den värnpliktige agitatorn till ersättningsreserven, även om dess tjänstgöring för närvarande är lika lång som linjetjänsten.

En tänkbar lösning vore att isolera värnpliktiga, som beträdas med disciplinupplösande propaganda, från den övriga truppen för att vapenövas för sig eller eventuellt utföra arbete av civil natur men av nytta för försvaret. De tidigare diskussionerna angående behandlingen av element, som kunna ha en dålig inverkan på disciplinen, visa emellertid vilka svårigheter som möta ett försök att isolera sådana värnpliktiga. Att sammanföra dem i större förband kan icke i och för sig anses vara en lycklig lösning av frågan. En

åtgärd, som på detta sätt får karaktär av straff, förutsätter dessutom en formell procedur och iakttagande av bevisregler, som skulle göra åtgärden mer eller mindre ineffektiv.

Kommittén, som icke anser sig böra i denna ordning ingå på frågan vad som inom ramen för nu gällande bestämmelser kan åtgöras för att stävja propaganda av värnpliktiga, har i betraktande av de anförda olägenheterna med särskilda isoleringsavdelningar icke velat föreslå någon åtgärd i sådan riktning.

Diverse frågor.

Såväl i 1921 års betänkande om den försvarsfientliga propagandan som i utlåtanden däröver och från militärmyndigheterna till kommittén eller eljest inkomna yttranden ha åtskilliga andra åtgärder mot den disciplinupplösande propagandan och därmed sammanhängande förhållanden påyrkats. Några av dessa frågor skall kommittén här beröra.

Samvetsömma värnpliktiga. Lagen den 12 juni 1925 om värnpliktiga, vilka hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring, stadgar, att värnpliktig, som på grund av religiös övertygelse (religiöst samvetsöm) eller av annan jämförlig orsak (etiskt samvetsöm) hyser allvarliga samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring i den ordning, värnpliktslagen föreskriver, skall kunna få fullgöra viss annan tjänstgöring. Om hans samvetsbetänkligheter avse tjänstgöring med vapen, kan han få fullgöra sin tjänstgöring vid krigsmakten utan att övas i vapnets bruk eller bära vapen eller ammunition (§ 1 a). Avse däremot hans samvetsbetänkligheter varje tjänstgöring vid krigsmakten, kan han i stället för sådan tjänstgöring få utföra civilt arbete för statens räkning (§ 1 b). Tillstånd att fullgöra värnplikts-tjänstgöring på sätt i 1 § sägs meddelas av vederbörande inskrivningsrevision. Därvid skall enligt en kungörelse den 23 december 1925 etiskt samvetsöm förete bl. a. intyg av två trovärdiga personer att de anse sökanden hysa allvarliga samvetsbetänkligheter mot tjänstgöring i vanlig ordning eller vid krigsmakten över huvud. Inskrivningsrevisionen har emellertid fri prövningsrätt i frågan. Beträffande samvetsömma värnpliktiga är tjänstgörings-tiden längre än för andra värnpliktiga. Den, som fullgör tjänstgöring enligt § 1 a, skall tjänstgöra ett antal dagar, som med 90 överstiger det sammanlagda antalet dagar, varunder tjänstgöring i fredstid skolat åligga honom om han fullgjort värnplikten i vanlig ordning. Utföres arbetet enligt § 1 b utgör motsvarande ökning i antalet tjänstgöringsdagar 120. Samvetsömma lyda ej under SfK utan straffas för förbrytelse i tjänsten enligt en särskild lag den 12 juni 1925.

Enligt en den 9 januari 1935 vidtagen ändring i kungörelsen den 23 december 1925 ha meddelats vissa skärpta bestämmelser angående beskaffenheten av berörda intyg.

Såsom förut nämnts, har den *pacifistiska* propagandan särskilt tagit sig uttryck i agitation för att förmå de värnpliktiga att fullgöra värnplikten såsom samvetsömma. Denna verksamhet torde helt säkert ha bidragit till att antalet samvetsömma, framför allt de etiskt samvetsömma avsevärt ökats.

Dessa förhållanden ha vid flera tillfällen påtalats av de *militära myndigheterna* i framställningar till Kungl. Maj:t, vari anförts, att de samvetsömma understöddes med penningbidrag från fredsorganisationer, att intyg om samvetsömhets utfärdades utan kontroll o. s. v. Även i ett par av de till kommittén inkomna yttrandena beröres denna fråga.

Sålunda anför *t. f. chefen för I. 20* (Umeå): Den av pacifisterna bedrivna propagandan vore farligare än den kommunistiska. Denna propaganda syntes under det senaste året ha väsentligt ökats i fråga om utbredning och intensitet att döma av det ökade antalet värnpliktsvägrare. Socknarna Lycksele och Stensele och, ehuru icke i lika hög grad, Sorsele och Vilhelmina hade sedan 1926 varit härdar för samvetsömhets, beroende på den därstädes vitt utbredda pingströrelsen, under det att socknar som t. ex. Löfvånger, där en strängt luthersk religiös övertygelse vore rådande, icke varit mottagliga för inverkan från pacifistiskt håll. I ett flertal socknar, där samvetsömhets tidigare icke förekommit, hade den framträtt för första gången 1933, i andra socknar hade den märkbart ökats. Särskilt anmärkningsvärd vore ökningen av antalet samvetsömma i Norsjö. Där finnes även länets största fredsförening, bestående av 200—300 medlemmar. Agitationen sköttes därstädes synnerligen nitiskt. De värnpliktiga tillhandahölls formulär och övriga erforderliga upplysningar, som kunde möjliggöra befrielse från värnpliktens fullgörande.

Vid 1934 års riksdag förekommo motioner angående ändring i lagstiftningen rörande samvetsömma, vilka motioner emellertid avslögs.¹

Trots den sympati fredssträvandena förtjäna kan ej förnekas att de metoder, som på vissa håll användas i avsikt att främja desamma, måste betecknas som mindre lojala och ur samhällets synpunkt betänkliga. Så är otvivelaktigt fallet, om samvetsömhets uppbyggas genom penningbidrag och om intyg om samvetsömhets lätt sinnigt utfärdas utan undersökning. Även om från samhällets synpunkt kan finnas anledning att ingripa mot sådana företeelser, synas de dock ej äga det sammanhang med den verksamhet, som är föremål för förevarande undersökning, att frågan kan anses falla inom kommitténs uppdrag.

¹ I motionerna (I kam. nr 111 och II kam. nr 223) yrkades, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om snara åtgärder för att undanröja de uppenbara brister som vidlådde lagen om samvetsömma ävensom rörande bestämmelser om straffpåföljd för den som obehörigen utnyttjade lagens föreskrifter eller lämnade medhjälp därtill. — Andra lagutskottet, vars hemställan bifölls av riksdagen, avstyrkte i utlåtande nr 20 motionerna under åberopande av att frågan på grund av framställningar från militära myndigheter var föremål för Kungl. Maj:ts bedömande. Utskottet fann sig ha anledning förvänta, att Kungl. Maj:t i samband med behandlingen av sagda framställningar komme att taga under övervägande de åtgärder, vilka kunde vara erforderliga för att bereda ökad möjlighet att vid bedömandet av värnpliktigas ansökningar av det slag, varom här vore fråga, skilja de fall, då samvetsbetänkligheterna grundade sig på en ärlig och varaktig övertygelse, från fall av annan art.

Skydd för befäl mot smädelser, våld o. dyl. Dessa frågor intogo en framträdande plats i 1921 års betänkande om den försvarsfientliga propagandan. Bl. a. föreslogs tjänstemannaskydd för fast anställt manskap samt vissa skärpta straff.

Med hänsyn till den ändrade form propagandan numera tagit anser sig kommittén icke härutinnan böra framlägga några särskilda förslag utöver vad som beträffande propagandan i allmänhet föreslagits bl. a. i fråga om kriminalisering av lögnaktiga uppgifter samt om allmänt åtal för smädelser mot tjänstemän i vissa fall.

Ingripande mot vapenstölder. Denna fråga har påtalats i åtskilliga av militärmyndigheternas yttranden. Att vapenstölder vid truppförbanden tagit någon större omfattning ger utredningen emellertid icke vid handen. I strafflagen för krigsmakten finnas även tillräckliga straffbestämmelser häremot för krigsmän.

Kommunisternas inställning är ju, att de när kampen om samhällsmakten inledes skola i kaserner och på dylika platser bemäktiga sig vapnen och därefter fördela dem bland sina anhängare. Däremot torde de icke såvitt utretts för närvarande ha försökt att upplägga vapenförråd.

Såsom redan de sakkunniga för behandlingen av vapenlagstiftningen erinrat, är av vikt att vapenförråd förvaras på ett betryggande sätt. Härutöver anser sig kommittén icke ha anledning att i förevarande ämne föreslå några åtgärder.

Undervisning om gällande lagbestämmelser mot den disciplinupplösande propagandan. Av vikt är att befäl och åklagare erhålla erforderlig kunskap om gällande bestämmelser angående den disciplinupplösande propagandan och ingripande däremot. Härutinnan torde ej allt vara så väl beställt. Sådan kunskap är emellertid naturligen en förutsättning för möjligheten att åstadkomma ett noggrannare iakttagande av gällande lags stadganden från myndigheternas sida.

Chefen för marinstaben framställde 1929 önskemål, att nu gällande lagbestämmelser, som kunna vinna tillämpning i fråga om handlingar och uttalanden från kommunistiskt håll, måtte sammanställas och jämte förklaringar och prejudikat utdelas till militära myndigheter och civil ordningsmakt. Detta yrkande upptages även i det från chefen för marinstaben till kommittén inkomna yttrandet.

Nämnas må, att t. ex. inom *holländska* marinen upplysande föredrag hållas för officersskåren om innebörden av lagbestämmelserna om krigstuktens upprätthållande och den hjälp militären härvid äger få från den civila ordningsmaktens sida.

Det synes kommittén som om uppmärksamhet bör ägnas denna fråga.

Spioneri.

Förutom åt propagandan inom försvarsväsendet bör uppmärksamhet ägnas åt en annan verksamhet, som Sillénkommunisterna bedriva med avseende å försvaret. Det gäller insamlandet av uppgifter angående försvaret och andra förhållanden, som kunna ha inverkan på rikets försvarskraft. Med hänsyn till partiets allmänna inställning och erfarenheterna såväl härifrån som från annat håll, torde man vid bedömandet av förhållandet böra utgå från att insamlandet sker för att gå främmande makt till handa. Det måste sättas i fråga om gällande bestämmelser i detta avseende äro tillräckliga.

Den moderna svenska lagstiftningen om spioneri har tillkommit 1913. Huvudstadgandena återfinnas i 8 kap. 18—21 §§ SL, däri stadgas straff för uppenbarande och utforskande av militära hemligheter, samt i lagen den 9 maj 1913 innefattande vissa bestämmelser till skydd för hemligheter av betydelse för rikets försvar, vilken lag avser åtgärder, som innebära fara för sådana hemligheters uppenbarande.

Uppenbarandet av militära hemligheter behandlas i 8 kap. 18 § SL. Däri stadgas straff för den som för obehörig uppenbarar sådana handlingar, avbildningar eller andra föremål eller sådana sakförhållanden, vilkas uppenbarande för främmande makt kan skada rikets försvar och som han vet böra hållas hemliga. Den ordinära straffsatsen är straffarbete i högst 4 år. Om faran var ringa eller omständigheterna eljest äro synnerligen mildrande kan dömas till fängelse eller böter. Därest åter hemligheten uppenbarades för främmande makt eller eljest under sådana förhållanden, att synnerlig fara för rikets säkerhet därav uppkom, skall straffet vara straffarbete i 2—6 år. — Föremål för straffskyddet äro i första rummet handlingar, som upprättats angående hemliga militära förhållanden, t. ex. mobiliseringsplaner och kartor med tillhörande beskrivningar, vidare till försvarsväsendet hörande områden och lokaler, som icke äro tillgängliga för allmänheten. Ytterligare är emellertid enligt förarbetena att hit hänföra åtskilligt, som icke direkt tillhör försvarsväsendet och som kan antagas vara känt för åtskilliga personer utanför krigsmakten, men som dock har karaktären av militär hemlighet, t. ex. vattendjup i en s. k. hemlig farled eller grundför-

hållanden intill en för landstigning lämplig kustort. I den proposition som låg till grund för lagen uttalade departementschefen, att endast sådana fall borde komma under lagen, då fråga vore om hemligheter som verkligen kunde upprätthållas mot en främmande makt. — Det fordras givetvis ej något regeringsbeslut för att uppgifter skola vara hemliga. Sådana sakförhållanden som för allmänheten redan äro kända ha därigenom upphört att vara hemliga. Om man sålunda meddelar uppgift om djup i farvatten, som finnes utsatt å sjökort, eller uppgifter ur tryckta offentliga handlingar, är detta ej straffbart även om meddelandet är farligt för riket. — Såsom obehörig måste räknas var och en, som icke på särskild grund, t. ex. tjänsteställning, uppdrag att utföra visst arbete o. s. v., är berättigad att erhålla kännedom om hemligheten. — I subjektivt avseende fordras, att gärningsmannen vet att vad han uppenbarar bör hållas hemligt. — Även försök är straffbart (19 §). Förutsättningen är, att brottets fullbordan förhindrades endast genom omständigheter, som voro oberoende av gärningsmannens vilja.

Beträffande *utforskande* av militära hemligheter stadgas i 8 kap. 20 § SL, att den som med vetskap därom, att föremål eller sakförhållande, varom i 18 § förmäles, bör hållas hemligt, obehörigen sätter sig i besittning av sådan hemlighet skall dömas till straffarbete i högst 2 år eller fängelse. Om det av omständigheterna framgår, att gärningsmannen ej haft för avsikt att uppenbara hemligheten för någon obehörig eller om omständigheterna eljest äro synnerligen mildrande, skall straffet i stället vara böter. Skulle åter brottet ske i avsikt att uppenbara hemligheten för främmande makt, skall dömas till straffarbete i 1—4 år. — Brottet är fullbordat, då gärningsmannen fått kännedom om det sakförhållande, varom är fråga. Sådant utforskande kan i många fall vara en förberedelse till det straffbara uppenbarande, om vilket förut är talat, men detta är icke alltid förhållandet. De motiv, av vilka utforskandet föranletts, sakna betydelse för brottets straffbarhet. Även utforskandet av exempelvis vetenskapligt intresse, turistintresse eller ren nyfikenhet är hänförligt under stadgandet. Anledningen härtill är naturligtvis den fara som uppstår att hemligheten sprides vidare och sålunda kommer till främmande makts kännedom. — I subjektivt avseende fordras emellertid, såsom vid uppenbarandet, att gärningsmannen haft vetskap om att det föremål eller sakförhållande, varom är fråga, bör hållas hemligt. — Jämväl försök till utforskningsbrottet är straffbart (21 §). Men villkor för straffbarheten är icke blott att brottets fullbordan blev förhindrad endast genom omständigheter, som voro oberoende av gärningsmannens vilja, utan jämväl att gärningsmannen haft avsikt att uppenbara hemligheten för främmande makt. Eljest vore att befara, att en del handlingar av ganska oskyldig beskaffenhet läte hänföra sig under bestämmelsen, vilket kunde giva anledning till obefogade angivelser och trakasserier.

Professor *Thyrén* föreslår i utkast till strafflag spec. delen X (1931), som behandlar förräderibrotten, straff för den som låter sådana handlingar, avbildningar

eller andra föremål eller sådana åtgärder eller sakförhållanden, som röra rikets försvar och som han vet böra hemliga hållas, komma till främmande stats eller obehörig persons kännedom, ävensom för den som obehörigen förskaffar sig kännedom om sådan hemlighet. — I motiven anföres:

Handlingsobjektet i SL 8: 18 begränsas till hemligheter, »vilkas uppenbarande för främmande makt kan skada rikets försvar och som han vet böra hemliga hållas». Det torde dock möta betänkligheter att direkt i rekvisitet införa skadligheten för försvaret och därmed för straffbarhet förutsätta, att inculpationen kan visas ha insett denna skadlighet. Det synes vara nog, att han vet, att ifrågavarande sakförhållande etc. bör hållas hemligt.

Till nämnda stadganden i 8 kap. SL anknyta sig vissa bestämmelser i *tryckfrihetsförordningen* och *strafflagen för krigsmakten*. I 3 § 10 mom. TF stadgas sålunda att såsom missbruk av tryckfriheten skall anses bl. a. utgivande i tryck av sådana avbildningar och beskrivningar av rikets fästningsverk och övriga fasta försvarsanstalter, vilkas offentliggörande kan skada rikets försvar och om vilka det är utgivaren veterligt, att de böra hemlighållas. Brottet straffas efter allmän lag. I § 127 SfK stadgas, att om någon för obehörig uppenbarar sådana handlingar, avbildningar eller andra föremål eller sådana sakförhållanden, vilkas uppenbarande för främmande makt kan skada rikets försvar och som han vet böra hemliga hållas, eller obehörigen sätter sig i besittning av hemlighet, varom nu är sagt, skall vid straffets bestämmande efter allmän lag brottet anses vara begånget under försvärande omständigheter. Samma gäller även försök till sådant brott.

Vad slutligen angår *lagen den 9 maj 1913* innefattande vissa bestämmelser till *skydd för hemligheter av betydelse för rikets försvar* stadgas där straff för den som genom att lämna oriktiga uppgifter om sina personliga förhållanden eller eljest svikligen bereder sig tillträde till vissa försvarsanläggningar, mot meddelat förbud beträder sådana anläggningar, utan vederbörligt tillstånd avbildar eller beskriver viss försvarsanläggning samt utan vederbörligt tillstånd företager sjömätning eller lodning vid rikets kuster, eller i därtill hörande skärgårdar eller hamnar. Avsikt att spionera behöver icke styrkas och straff inträder även om avsikten visas hava varit helt annan.

Såsom exempel på den form, vari den kommunistiska spioneriverksamheten bedrivs, må nämnas följande:

Vid en av kommunistiska och andra organisationer anordnad s. k. anti-krigskonferens i Stockholm den 22 september 1934 antogs enhälligt en resolution, enligt vilken arbetet bland manskapet vid armén och flottan skulle uppdelas i två huvudgrupper, en för allmän propaganda mot militarismen m. m. och den andra omfattande bl. a. informationstjänst, innebärande ett regelrätt system för insamlandet av uppgifter om allt som rör tjänsten, om truppens politiska sammansättning, lokaliteter i hus och fartyg, beväpnings art och myckenhet, stridssätt och formationer m. m., ritningar eller beskrivningar över förläggningar, förrådshus, fartyg och beväpning m. m., över beklädnads- och proviantförhållanden, leverantörer och formerna för

leveranser av såväl proviant som oljor, bränsle, ammunition och beklädnad. — Enligt en instruktion för »R. F. F:s Röd-marinsoldater» skulle dessa inrapportera allt som rörde »arbetarnas fiender». — Angående organiserandet av sådan verksamhet inom krigsindustrin hänvisas till den instruktion som finnes intagen å sid. 176 f.¹

I till kommittén inkommet yttrande anför *chefen för östra arméfördelningen*:

Från kommunistiskt håll bedriven annan verksamhet än propaganda torde främst vara inriktad på spioneri. Man kunde utgå från att det spioneri, som från detta håll förekomme i vårt land, bedreves efter samma grunder, som blivit kända i andra länder, d. v. s. vore inriktad även på militära förhållanden. De underrättelser, som våra kommunister kunde lämna sina uppdragsgivare, torde i fredstid vanligen i och för sig ej vara av sådan beskaffenhet att de måste betecknas såsom »hemliga». Det vore först sedan dessa underrättelser sammanställts, som de kunde bliva till nytta för mottagaren. Härav följde omvänt, att en skicklig ledare, som till sitt förfogande hade en vidsträckt organisation av hängivna kunskapare, genom väl avpassade och till lämpliga personer framställda frågor kunde skaffa sig ingående underrättelse rörande vårt försvar. Ville man förhindra detta, så att säga »mindre kriminella» spioneri, gällde det alltså att förekomma utövandets av dettas ledning. — Vad beträffade nu gällande lagstiftning mot spioneri i egentlig (rent kriminell) mening, torde denna — så långt hans erfarenhet sträckte sig — vara tillfyllest. Vidare uttalades att det näppeligen vore möjligt att på lagstiftningens väg erhålla ökade möjligheter att förhindra det »mindre kriminella» spioneriet.

I *utlandet* gällande bestämmelser på området torde i regel i likhet med de svenska avse förhållanden vilka böra hållas hemliga. Det torde sakna intresse att här närmare granska dem.²

K o m m i t t é n :

De lagbestämmelser, som finnas mot spioneri, avse förhållanden som äro av sådan beskaffenhet att de böra hållas hemliga, och effektiviteten av dessa bestämmelser i fråga om sådana uppgifter har icke från något håll satts i fråga. Även verksamhet, som går ut på insamlandet av uppgifter av icke hemlig natur, måste dock anses vara synnerligen betänkligen.

Sålunda kunna de uppgifter, som på detta sätt insamlas, då de sammanställas, ge upplysning om förhållanden av hemlig natur. Den kanske betänkligaste sidan av saken är emellertid att i kretsar, som syssla med denna verksamhet, lätt kan uppstå den uppfattningen att tillhandagåendet med upplysningar åt främmande makt ej innebär något otillbörligt. Särskilt med den flytande gräns, som existerar mellan förhållanden, som böra hemlighållas,

¹ År 1933 åtalades en person tillhörande kommunistiska ungdomsförbundet för spioneri. Han dömdes av Stockholms rådhusrätt genom utslag den 4 maj 1933 enligt 8 kap. 20 § SL till 3 månaders straffarbete, för det han obehörigen inhämtat upplysningar om samövningar, som hållits mellan flottan och andra flygkårens detachment i Karlskrona. Utslaget fastställdes av Svea hovrätt genom utslag den 4 december 1933 och hovrättens utslag vann laga kraft.

² Jfr Thyren, Utkast till strafflag, spec. delen X (1931), sid. 120 f. Ny spionerilagstiftning har 1934 tillkommit bl. a. i Frankrike och Belgien.

och sådana, som icke äro av hemlig natur, kan denna uppfattning lätt medföra stora vådor. Det synes därför vara ett viktigt intresse att verksamhet av denna art hejdas, vare sig det rör hemliga eller icke hemliga förhållanden. Kommittén är därför av den mening att verksamheten bör kriminaliseras även då den avser icke hemliga förhållanden.

Med hänsyn till syftet synes straffstadgandet endast böra avse svensk man. Att det endast gäller den systematiska verksamheten har utmärkts med uttrycket »insamla eller låta insamla uppgifter». Som förutsättning för straffbarhet i subjektivt hänseende stadgas att insamlandet sker i syfte att gå främmande makt tillhanda. Från straffbestämmelsen torde av praktiska skäl böra undantagas i tryck offentligt tillgängliga uppgifter.

Stadgandet torde böra ingå i 8 kap. SL efter 21 §.

AVD. III.

Fråga om förbud mot organisation och dess verksamhet.

Den hittills företagna undersökningen har resulterat i förordande av vissa åtgärder på olika begränsade områden i syfte att bekämpa oarter, som framträtt i samband med de diktatursträvande partiernas verksamhet. Även om dessa åtgärder enligt kommitténs mening äro ägnade att var på sitt håll bidra till upprätthållandet av ordningen och stävande av självsvåld, skulle det dock vara att överskatta deras betydelse att tro att genom dem tendenserna till ordningens störande eller annat självsvåld vore helt undertryckta, eller att all fara för attentat mot den demokratiska stats- och rättsordningen skulle vara undanröjd. Det återstår att undersöka huruvida större effekt kan uppnås genom ett mera radikalt ingripande, avsett att undertrycka de rörelser som företräda de bekämpade tendenserna.

Verksamhet, som avser förgripelse på samhällets yttre och inre säkerhet, straffbelägges i sina svåraste former som hög- eller landsförräderi. Denna kriminalisering sträcker sig i skilda länders lagstiftning olika långt. Särskilt gäller detta i fråga om straffbeläggandet av förberedelser till dylika brott. Det viktigaste specialfallet för sådan förberedelse torde vara bildandet av sammanslutningar med omstörtande syfte. Mot det hot, som sådana sammanslutningar utgöra för statslivets ostörda förlopp, har man i allt större utsträckning sökt skydda sig, främst genom inskränkningar i föreningsrätten av olika slag. Detta har skett antingen genom ändringar i strafflagarna eller i föreningslagstiftningen eller genom särskilt utfärdade lagar till skydd för staten och samhället eller ock genom särskilda lagar eller beslut, varigenom dylika sammanslutningar upplösts. Där sådan upplösningsrätt stadgats, har denna av de styrande, om det bortses från nationalitetssträvanden, använts mot den internationella kommunismen, ävensom mot högerradikala grupper, som sträva efter en fullständig omvälvning av statsordningen.

Gällande rätt m. m.

Några allmänna bestämmelser mot lagstridiga eller statsfientliga sammanslutningar finnas icke i strafflagen. Dock må erinras om de allmänna bestämmelserna i 3 kap. SL om straff för den som deltagit i en komplott för

förövande av ett begånget brott samt de förut omnämnda stadgandena i 8 kap. SL om straff för stämpling och annan förberedelse till förräderi.¹ Beträffande sammanslutningar finnas emellertid utanför strafflagen spridda bestämmelser, som i förevarande avseende kunna ha ett visst intresse.

Den svenska lagstiftningen på det föreningsrättsliga området är tämligen ofullständig. Regeringsformen innehåller inga föreskrifter om rätten för medborgare att sammansluta sig i föreningar eller andra organisationer och ej heller i annan lag är någon allmän grundsats uttryckt angående sådan rätt. Den förutsättes emellertid given i sakens natur såsom inbegripen under svenska folkets urgamla frihet. Liksom de enskilda ej åtnjuta rättsskydd för olagliga handlingar får emellertid ej heller föreningsrätten missbrukas för olovliga syften. Det är egentligen endast *ekonomiska* föreningar, som varit föremål för rättslig reglering. Dessa regleras av lagen den 22 juni 1911. I denna lag stadgas bl. a. i 75 §, att registrering för sådan förening skall vägras, därest föreningens stadgar prövas åsyfta lagstridig eller uppenbart osedlig verksamhet eller eljest strida mot lag eller författning. På grund härav kunna alltså ekonomiska föreningar med öppet tillkännagivna lagstridiga syften icke vinna rättskapacitet. Därest registrerad förenings verksamhet finnes vara lagstridig eller uppenbart osedlig, kan enligt 46 § domstol på yrkande av ombud, som justitiekanslern eller Konungens befallningshavande förordnar, förklara föreningen skyldig att träda i likvidation. För att giva nödig kraft åt beslutet skall domstolen även förordna en eller flera personer att verkställa föreningens likvidation. Några straffpåföljder för den som efter domstolens beslut om föreningens upplösning fortsätter dess verksamhet stadgas ej. Verkningarna av domstolens beslut äro rent civila och innebära, att den upplösta föreningen förlorar sin rättskapacitet. — I olikhet mot åtskilliga andra länder finnes icke hos oss någon allmän reglering av *ideella* föreningar, till vilka ju även politiska organisationer äro att räkna. Förslag härutinnan ha visserligen förelagts riksdagarna 1910 och 1911 men avslagits, och ett nytt, år 1919 av nuvarande hovrättsrådet O. H. Arsell uppgjort förslag har hittills icke föranlett någon åtgärd. I de för riksdagen framlagda förslagen funnos bestämmelser om tvångslikvidation motsvarande omnämnda stadganden i 1911 års lag om ekonomiska föreningar. Sådana bestämmelser saknas emellertid i 1919 års förslag. Såsom skäl härför åberopas bl. a., att dylika stadganden vore av offentlighetsrättslig natur och borde regleras i samband med en lagstiftning om församlingsfriheten.²

Ett ingripande mot vissa sammanslutningar har skett genom *kårlagen den 15 juni 1934*.³ Enligt denna lag är det förbjudet att bilda eller delta

¹ Härom se redogörelsen sid. 103 f.

² Se Utkast till lag angående ideella föreningar, 1919, sid. 121.

³ Till grund för lagen låg ett av särskilda sakkunniga utarbetat förslag, som avsåg förbud att bilda eller tillhöra sammanslutning som förfogade över eller vars medlemmar ägde tillgång till vapen och som hade till ändamål eller vars verksamhet måste anses innebära förberedelse att med användande av vapen utöva befogenhet, som vore för-

i sammanslutning, som enligt sitt tillkännagivna ändamål avser att tjäna såsom skyddskår för politiskt parti eller därmed jämförlig grupp av samhällsmedlemmar eller som eljest med hänsyn till organisation och verksamhet eller andra omständigheter måste anses syfta till att utgöra ett maktmedel av sådan art som militär trupp eller polisstyrka. Vad sålunda stadgats skall emellertid ej gälla av Konungen godkänd sammanslutning, som har till ändamål att biträda vid rikets försvar, ej heller av polismyndighet anordnad, under sådan myndighets omedelbara ledning stående förstärkning av ordningsmakten. Vidare stadgats förbud att för sammanslutning, som sålunda är förbjuden, upplägga eller innehava förråd av vapen, ammunition, utrustning eller dylikt eller att bland medlemmarna verkställa utdelning därav. Likaså är förbjudet att till sådan sammanslutning eller för dess verksamhet upplåta område eller hus eller del därav eller att med penningar eller på annat sätt understödja sammanslutningen.

I princip torde i övrigt gälla, att om en förening utövar samhällsskadlig verksamhet, offentlig myndighet egentligen icke kan inskrida mot föreningen såsom sådan på annat sätt än genom att upplösa eller förbjuda dess *sammankomster*, om dessa äro offentliga. Detta är emellertid ett kraftigt maktmedel mot bekämpandet av olaglig föreningsverksamhet. Församlingsfriheten utgör ju i själva verket en förutsättning för föreningsfriheten. Skulle föreningen utanför sammanträdena t. ex. genom sin styrelse bedriva olaglig verksamhet, kunna myndigheterna vända sig mot de enskilda föreningsmedlemmar, som gjort sig skyldiga till någon straffbar handling.

Professor *Thyrén* har i utkast till strafflag spec. delen X (1931), som behandlar förräderibrotten, icke upptagit några straffbestämmelser mot statsfientliga sammanslutningar. I utkastet del XI (1933), som bl. a. behandlar brott mot allmän ordning och frid, har emellertid stadgats straff för den som deltagar i sammanslutning, vilken har till syfte att föröva eller framkalla brott eller för uppnående av sitt syfte använder brottsliga medel. I motiven till detta stadgande anföres¹:

Särskilda bestämmelser om »sammansvärjning» till förräderibrott förekomma mycket allmänt i lagarne. Åtskilliga lagar gå mer eller mindre långt utöver denna gräns. Den norska lagen bland andra straffar varje stiftare eller deltagare i förening, som till ändamål har förövande av eller »opmuntring» till brott; den utvidgar rekvisitet till i lag förbjuden förening och till förening, vars medlemmar förplikta sig till obetingad lydnad mot någon. Då erfarenheten från andra länder visar, att sådana sammanslutningar kunna innebära en allvarlig samhällsfara, och dylika »ligor» även hos oss icke torde vara alldeles okända, synas skäl föreligga

behållen offentlig myndighet, eller hindra sådan myndighet i dess tjänsteutövning, eller störa allmän ordning och säkerhet eller föröva brott mot medborgerlig frihet, eller tjäna som skyddskår för politiskt parti eller annan grupp av samhällsmedlemmar, ävensom att utan Konungens tillstånd bilda beväpnad sammanslutning, som hade till ändamål att på kallelse av offentlig myndighet biträda vid ordningens upprätthållande eller rikets försvar, samt slutligen att tillhöra sådan sammanslutning, därest den bildats utan Konungens tillstånd.

¹ Se nämnda utkast, sid. 212.

för en kriminalisation. Utkastet har dock, även i betraktande av att stadgandet är nytt för vår rätt, ansett sig böra inskränka kriminalisationen till sammanslutningar, som hava till syfte eller såsom medel använda brottsliga gärningar. Vad särskilt angår »i lag förbjudna» sammanslutningar, synes det naturliga vara, att, om lagstiftaren finner skäl utfärda dylika förbud, han förser en sådan författning med kriminalsanktion.

I åtskilliga till kommittén inkomna yttranden från länsstyrelserna och därunder lydande myndigheter behandlas frågan om förbud mot ytterlighetspartiernas verksamhet.

Sådant *förbud tillstyrkes* av flera myndigheter. Sålunda anföra:

Poliskammaren och stadsfiskalen i Karlskrona: Alla sammanslutningar, vilka uppenbarligen syftade till att med våldsamma medel omstörta rådande samhällsordning eller undergräva lagliga institutioner, borde av Kungl. Maj:t kunna förbjudas. I samband härmed måste givetvis erforderliga lagbestämmelser utfärdas för ett sådant förbuds effektiva upprätthållande.

Länsstyrelsen i Uppsala län: Det vore en brist att gällande svensk lagstiftning icke, såsom i vissa främmande lagar torde vara fallet, kriminaliserade själva sammanslutningen med revolutionärt syfte eller andra handlingar än dem, som toge form av visst slag av försök. Det syntes uppenbart, att ordningsmakten härigenom förhindrades att på tidigt stadium uppsåra, beivra och förebygga yttringar, som under allmän oro kunde taga allvarlig karaktär. Respekten för föreningsrätten syntes icke kunna leda därtill, att sammanslutningar med olagligt syfte finge obehindrat utveckla sig. Ej heller syntes farhågan för att sammanslutningarna än mera skulle drivas över till hemliga organisationer böra utgöra hinder mot skärpning av lagstiftningen. En sprängning med lagliga medel av en revolutionär organisation torde otvivelaktigt medföra ett väsentligt avbräck för själva rörelsen.

Stadsfiskalen i Lysekil i av magistraten i staden åberopat yttrande: Enär staten väl icke borde tillåta, att föreningar bildades i syfte att med våld förskaffa sig politisk makt, vilket numera i mer eller mindre förtäckta ordalag ofta deklarerades av kommunistiska föreningar, förefunnnes enligt hans åsikt en brist i gällande lagstiftning, som icke lämnade något effektivt medel för bekämpande av dylika föreningar.

Poliskammaren i Göteborg: Vad beträffade de åtgärder, som för närvarande syntes böra vidtagas mot sådan verksamhet som i promemorian angåves, torde först och främst böra ifrågasättas, huruvida icke det kommunistiska partiet, vars syfte uppenbarligen vore att med olagliga medel omstörta samhällsskicket, borde förbjudas.

Stadsfiskalen i Söderhamn i av magistraten i staden åberopat yttrande: För att bekämpa den revolutionära verksamheten, torde intet annat numera återstå än att kriminalisera all sådan verksamhet. Samhället måste skaffa sig rätt att förbjuda och upphäva de revolutionära sammanslutningarna.

Stadsfiskalen i Luleå: Enär den kommunistiska rörelsens mål vore att med våldsmedel omstörta Sveriges stats- och rättsordning, vore det naturligt, att denna rörelse eller sammanslutning skulle vara i lag och författning förbjuden. Den skulle förklaras illegal.

Länsstyrelsen i Norrbottens län (i yttrande den 1 september 1933): Kommunismen borde över huvud taget icke tillåtas i landet. Vad speciellt anginge myndigheternas möjligheter att med stöd av gällande lagstiftning effektivt ingripa mot förevarande omstörtningsträvanden, vore dessa helt visst synnerligen begränsade. Detta sammanhänge med det förhållandet, att kommunismen helt enkelt likställdes

med ett politiskt parti i vanlig mening. Situationen vore, så vitt länsstyrelsen förstode, härvidlag fullständigt ohållbar: kommunismen, ehuru till sin natur och bekännelse öppet revolutionär, d. v. s. samhällsfientlig i högsta potens, behandlades likvisst som ett politiskt parti och åtnjöte i avsevärd utsträckning samhällets och rättsordningens beskydd på samma sätt som legitima rörelser bland medborgarna. Vid sådant förhållande syntes man utgå från en skäligen felaktig frågeställning, när man i detta sammanhang efterforskade eventuella »brister och luckor i gällande lagstiftning»; det vore fastmera samhällsmaktens hela legislativa inställning till kommunismen såsom sådan som vore oriktig, att icke säga absurd, och förty i behov av genomgripande förändring. I detta stycke funne sig länsstyrelsen kunna i allt väsentligt ansluta sig till den uppfattning, varåt stadsfiskalen i Luleå i sitt yttrande givit uttryck. — (I yttrande *den 31 juli 1934*¹): Sedan länsstyrelsen den 1 september 1933 till chefen för justitiedepartementet avgav redogörelse för sina erfarenheter och uppfattning av den inom länet pågående statsfientliga verksamheten, hade hithörande förhållanden, så vitt utrönas kunnat, ej undergått några mera väsentliga förändringar. Länsstyrelsens allmänna inställning till dessa företeelser vore ock alltjämt och utan varje prutmån den, som länsstyrelsen i sin nämnda skrivelse torde hava på ett oförtydligt sätt angivit.

Mot förbud uttala sig bl. a. följande myndigheter:

Tredje polisintendenten i Stockholm i en av överståthållareämbetet åberopad P. M.: Det kunde av olika skäl icke bliva tal om ett förbud vare sig mot kommunistisk eller nazistisk propaganda. Ett dylikt förbud skulle — — i själva verket innebära ett förbud för utövande av politisk verksamhet, när det gällde ytterligare partierna. Ett förbud skulle under nu rådande förhållanden icke endast innebära ett oklokt steg utan även vara obehövt. Man såge i Finland varthän ett förbud kunde leda. Här hade man måst inrätta en politisk polis med förgreningar över hela landet, som hade fullt arbete med att kontrollera och övervaka det hemliga arbete, som trots allt bedreves i kommunismens tjänst. För övrigt fick ju Finland uppleva ett verkligt inbördeskrig, som väl närmast föranledde förbudet. Någon motsvarighet till dessa förhållanden hade vi ju icke haft i vårt land.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län: Att direkt straffbelägga tillhörandet av visst parti, vilket i samband därmed skulle förbjudas, vore visserligen en åtgärd, som borde tagas i övervägande, men länsstyrelsen ville dock ifrågasätta, huruvida den borde för närvarande vidtagas. Befaras kunde, att den underjordiska verksamheten därigenom komme att stimuleras.

Några länsstyrelser uttala önskemål om lagstiftning på olika områden mot statsfientlig verksamhet men ifrågasätta därvid icke förbud.

Länsstyrelsen i Jönköpings län: Ingripande hade ej ansetts kunna ifrågakomma med avseende å den verksamhet, som utvecklades vid offentliga möten, då denna nämligen i regel vore lagd så, att den endast snuddade vid strafflagens rämärken. Det syntes länsstyrelsen därför nödigt att, i den mån den av kommunistiska sammanslutningar bedrivna verksamheten ej redan vore straffbelagd och den eljest över huvud taget ansågs vara av beskaffenhet att böra stäckas, vidtaga sådan ändring i lagstiftningen att bedrivande av densamma straffbelades och möjlighet i övrigt beredd myndigheterna att mera ingående granska densamma, än vad för närvarande vore fallet med hänsyn därtill, att den bedreves under sådana former, att all kontrollerande verksamhet i regel vore utesluten.

Länsstyrelsen i Södermanlands län uttalade härutinnan endast att gällande be-

¹ Avgivet på särskild begäran från kommittén.

stämmelser till värnande av församlings- och tryckfriheten i viss mån hindrade ett effektivt ingripande mot samhällsomstörtande folkelement.

Länsstyrelsen i Örebro län: Utan att hysa någon övertro angående möjligheten att allenast genom skärpt lagstiftning kunna komma till rätta med den statsfientliga verksamheten, vore länsstyrelsen emellertid av den bestämda uppfattningen, att en sådan skärpning vore oundgänglig i kampen mot denna.

Andra länsstyrelser anse gällande lagstiftning på hithörande område tillräcklig eller att i varje fall för länet i fråga ej förekomme behov av ytterligare lagbestämmelser:

Länsstyrelsen i Hallands län: Några ingripanden mot kommunisternas verksamhet hade icke förekommit i länet. Det torde dock vara möjligt att med nu gällande lagstiftning ingripa mot en sammanslutning med syfte att med våld eller eljest på olaglig väg omstörta eller förändra rikets stats- och rättsordning, som till syftets förverkligande mottoge ekonomiskt understöd av främmande makt.

Länsstyrelsen i Skaraborgs län: Länsstyrelsen hade förutom beträffande vapeninnehav icke i gällande lagstiftning iakttagit sådana brister och luckor, som hindrade ett effektivt ingripande mot ifrågakvarande verksamhet.

Länsstyrelsen i Östergötlands län: Det syntes länsstyrelsen tydligt, att de politiska ytterlighetsriktningarna med revolutionära tendenser hittills vunnit mycket liten anslutning inom länet. Skulle emellertid under inflytande från andra länder eller andra trakter i vårt land detta förhållande ändras, komme förvisso även för länet att framträda behov — — — måhända även av mera restriktiva lagbestämmelser. Men länsstyrelsens hittillsvarande erfarenhet på området gäve icke länsstyrelsen anledning att på grund av remissen framställa några direkta önskemål eller förslag i berörda hänseende.

Länsstyrelsen i Älvsborgs län: De förebyggande lagstiftningsåtgärder, som i memorian åsyftades, torde vara föreskrifter om inskränkningar i nuvarande yttrande-, mötes- och tryckfrihet. Länsstyrelsen hade från länet inga särskilda iakttagelser att bygga på för att i dessa avseenden kunna framställa några förslag.

Utländsk rätt.

Professor *Thyrén* har i utkastet till strafflag del XI, som behandlar brott mot allmän ordning och frid, gjort en sammanfattning av in- och utländsk strafflagstiftning om straffbara sammanslutningar. Där i anfördes i en allmän inledning¹:

En förbindelse mellan ett flertal individer i syfte att med ömsesidigt bistånd begå (ett eller flera) brott kan ofta vara att uppfatta såsom förberedelse till brott (i större eller mindre skala). Så länge emellertid brottsplanen ännu icke tagit mera konkret gestalt, är en konstruktion såsom förberedelse knappast användbar; och skulle än så vara, straffas förberedelsen såsom sådan i de flesta lagar endast mycket undantagsvis. Det är därför förklarligt, att flera lagar, på grund av den uppenbara faran, kriminalisera själva förbindelsen såsom ett *delictum sui generis*. Mestadels medtagas dock, såsom »objektbrott», icke alla brott (särskilt icke förseelser). Å andra sidan förekomma ofta utvidgningar av kriminalisationen till sådana förbindelser, som, utan att direkt gå ut på brott, likväl hava ett lagstridigt eller eljest samhällsskadligt ändamål, eller själva äro lagstridiga såsom av staten

¹ Se nämnda utkast, sid. 100.

förbjudna (eller kanske: icke tillåtna — till den del auktorisation fordras för förbindelsens lagenlighet). Ett slags presumptionsbestämmelse föreligger, om förbindelsen, utan avseende på dess ändamål, kriminaliseras allaredan på grund av dess hemlighet, såsom fallet är i några lagar, eller, såsom även förekommer, på grund av medlemmarnas förpliktelse till ovillkorlig lydnad eller lydnadsplikt mot okänd.

Vidare påpekas, att de flesta lagar ha bestämmelser om sammansvärjning till förräderibrott (i synnerhet högförräderi) — detta även lagar, som generellt straffa förberedelse till förräderi.

Beträffande lagstiftningen i de särskilda länderna må här lämnas följande redogörelse:

Danmark: Grundlagen (§ 85) medger principiellt rätt för medborgarna att utan föregående tillstånd bilda föreningar med lagliga syften. Ingen förening kan upplösas genom ingripande av regeringen, men förening kan tillfälligt förbjudas av denna. I sådant fall skall genast vid domstol anställas talan om föreningens upplösning. Denna bestämmelse har emellertid tillämpats endast en gång, år 1873, mot en avdelning av Internationella Arbejdsforeningen for Danmark. — Den 28 april 1934 har utfärdats en lag om förbud mot »Sammenslutninger eller Korps, som har til Hensigt ved ulovlig Magtanvendelse at øve Indflydelse paa politiske eller offentlige Anliggender».

Finland: I Finland ha statsfientliga sammanslutningars verksamhet förbjudits genom bestämmelser i strafflagen, i föreningslagstiftningen samt i riksdagsordningen, kommunallagarna och vallagarna. Dessa bestämmelser ha gång efter annan ändrats och skärpts. De viktigaste av nu gällande bestämmelser äro följande:

I *strafflagen* upptagas straffbestämmelser om högförräderi, försök därtill, sammansvärjning och offentlig uppmaning till högförräderi i nära överensstämmelse med den svenska lagens regler, varjämte i 11 kap. 4 § finnes en allmännare straffbestämmelse för den som, i avsikt att begå högförräderi, sätter sig i förbindelse med främmande regering eller missbrukar den ämbetsmyndighet, som är honom anförtrodd, eller anskaffar vapen eller manuskap eller företager annan så beskaffad förberedelsehandling. Dessa äldre straffbestämmelser ha sedermera utvidgats, framför allt genom det 1931 tillkomna stadgandet i 11 kap. 4 a §. Därin stadgas straff för den, som 1) ansluter sig till sådan förening, organisation eller annan sammanslutning, som honom veterligen är verksam för våldsamt omstörtande av Finlands stats- och samhällsordning eller avser främjande eller medelbart eller omedelbart understödjande av dylik verksamhet, eller vilken genom värvande av medlemmar, insamlande av medel, erläggande av avgift eller på annat därmed jämförligt sätt verkar till förmån för honom veterligen så beskaffad sammanslutning; 2) deltagar i möte, som honom veterligen sammankallats för främjande av högförrädisk verksamhet, eller å vilket lägges råd eller beslutes om främjande av högförräderi åsyftande verksamhet eller grundande av i 1 punkten

nämnd sammanslutning, därest icke av omständigheterna framgår, att hans avsikt icke varit att befrämja en dylik verksamhet; 3) i tal, skrift eller annorledes beprisar högförräderi eller förberedelse därtill eller utsprider skrifter eller framställningar, om vilka han vet, att de innehålla uppvigling till högförräderi eller förberedelse därtill eller lovordande därav, eller 4) på annat sätt i ord eller handling uppsåtligen främjar högförräderi åsyftande verksamhet. Straffet är, om handlingen icke på grund av annat lagrum är belagd med strängare straff, fängelse ej under 2 månader varjämte må kunna ådömas förlust av medborgerligt förtroende.

Vidare har 1933 tillkommit en straffbestämmelse mot militära kårer (16 kap. 8 a §).

Vad angår *föreningslagstiftningen* stadgas i regeringsformen, att finska medborgare utan föregående tillstånd äga bilda föreningar för fullföljande av ändamål, som ej strida mot lag och god sed. Stadganden angående rättighetens utövning skola utfärdas genom lag. Bestämmelser härom finnas i föreningslagen den 4 januari 1919. I denna lag, som reglerar ideella föreningar, föreskrives efter senast 1934 företagna ändringar bl. a.: För gemensamt fullföljande av syfte, som ej strider mot lag eller god sed, må förening bildas med iakttagande av vad i lagen stadgas. I förening, som väsentligen fullföljer politiskt syfte, må icke annan vara medlem än finsk medborgare eller förening bestående endast av sådana medlemmar. Föreningens ändamål må icke omfatta sådana befogenheter, som tillkomma endast offentlig myndighet. Förening, till vars syften hör att inverka på politiska angelägenheter, må icke bildas eller dess verksamhet organiseras så, att den i fråga om den lydning, som fordras av medlemmarna, ävensom föreningens uppdelning i truppformationer och grupper eller med avseende å utrustning med vapen, helt och hållet eller till någon del är att betrakta såsom organiserad på militäriskt vis. Redan vid föreningens registrering sker en förhandsprövning av dess laglighet. Är det sannolikt, att förening är avsedd att utöva mot lag eller god sed stridande verksamhet eller att med kringgående av lag fortsätta upplöst förenings verksamhet, bör registermyndigheten införskaffa utlåtande i saken av den allmänna underrätt, inom vars domkrets föreningens anmälda hemvist är, och skall allmänna åklagaren i sådant syfte instämma ordföranden i föreningens styrelse inför rätta att höras samt anskaffa all den utredning, som i saken kan erhållas. Därest av domstolens utlåtande ej framgår, att föreningen är avsedd att utöva mot lag eller god sed stridande verksamhet eller att med kringgående av lag fortsätta upplöst förenings verksamhet, bör registrering ske.

På yrkande av allmän åklagare eller föreningsmedlem kan domstol förklara förening upplöst, om föreningen utövar verksamhet, som strider mot lag eller god sed eller ock mot föreningens i dess stadgar angivna syfte, eller om föreningen är avsedd att med kringgående av lag fortsätta någon upplöst förenings verksamhet. Där fråga är om mindre överträdelse, må dom-

stolen emellertid i stället allenast meddela styrelsen varning. Föreningen må icke heller upplösas, om föreningen inställt sin mot lag eller god sed eller mot i föreningens stadgar angivet syfte stridande verksamhet och föreningens inre organisation tillika prövas utgöra garanti för att dylik verksamhet icke i framtiden upprepas. Genom utslag, varigenom förening, som har självständiga underavdelningar eller i vilka föreningar ingå såsom medlemmar, förklaras upplöst, kan domstol, efter det underavdelningarna eller medlemsföreningarna blivit hörda, förklara även underavdelningarna eller medlemsföreningarna upplösta. Inrikesministern och landshövdingarna äro berättigade att tillsvidare förbjuda lagstridig förenings fortsatta verksamhet. Sådant förbud skall emellertid inom viss kort tid underställas domstols prövning. Har förening tillsvidare förbjudits att fortsätta sin verksamhet, får ny förening för fortsättande av föreningens verksamhet icke bildas, innan yrkandet på den förstnämnda föreningens upplösning genom laga kraft vunnit utslag avgjorts. Om domstol fastställer interimistiskt förbud mot fortsättandet tillsvidare av förenings verksamhet eller förklarar förening upplöst, skall domstol tillika förordna en eller flera personer att förvalta eller utreda föreningens bo. Då förening upplösts av orsak att dess verksamhet avsett hög- eller landsförräderi eller stödande direkt eller indirekt av dylik verksamhet, kan domstol förklara förenings egendom förbruten till staten. — Med stöd av denna lag har ett synnerligen stort antal föreningar upplösts. Enligt en i april 1934 utgiven förteckning utgjorde antalet upplösta föreningar 3 258, däribland ett stort antal fackföreningar samt idrotts- och nykterhetsföreningar. De ojämförligt flesta av dessa voro av kommunistisk natur, men även en del lappoföreningar återfinnas i förteckningen.

De icke minst viktiga bestämmelserna mot statsfientliga sammanslutningar finnas i riksdagsordningen, lagen om riksdagsmannaval, lagen om val av de elektorer, vilka äga förrätta valet av republikens president, kommunallagarna samt kommunala vallagen. Genom bestämmelser i dessa lagar upphäves *valbarheten* för den som anklagats eller dömts för hög- eller landsförräderi ävensom delaktighet, förberedelse eller försök därtill. Sålunda stadgas i riksdagsordningen enligt 1934 antagen lagändring, att den som enligt 11 eller 12 kap. strafflagen dömts för förräderibrott skall ända till utgången av det sjätte kalenderåret efter det han till fullo utstått sitt straff jämte därmed förenad straffpåföljd vara i avsaknad av valbarhet. Samma gäller om den som ställts under åtal för sådant brott eller mot vilken vederbörande åklagare till rätten inlämnat anklagelseskrift för sådant brott. Vidare stadgas, att om riksdagsman förverkar sin valbarhet upphör hans uppdrag. Riksdagsman må emellertid ej åtalas eller berövas sin frihet för i riksdagen yttrade åsikter eller sitt förhållande i övrigt under förhandlingarna, så framt icke riksdagen fattat beslut härom med minst $\frac{5}{6}$ -delar eller vid hög- och landsförräderibrott flertalet av de avgivna rösterna. I lagen om riksdagsmannaval stadgas, att om valmansförenings kandidatlista upptager någon enligt om-

nämnda bestämmelser i riksdagsordningen icke valbar person, skall vederbörande valnämnd (centralnämnd) vägra att offentliggöra kandidatlistan. Detta beslut skall emellertid underställas högsta förvaltningsdomstolens prövning. — Motsvarande stadganden finnas i kommunallagarna och kommunala vallagen, men där skall beslutet underställas landshövdingens prövning. Beträffande till kommunalt förtroendeuppdrag vald person gäller även, att om han förverkar sin valbarhet, hans uppdrag skall upphöra. Om han åtalats för hög- eller landsförräderi eller åklagaren till domstolen inlämnat anklagelseskrift för sådant brott, må han under den tid rättegången varar icke utöva sitt uppdrag.

I samband med lagstiftningen mot statsfientlig verksamhet bör också ses den lagstiftning angående yttrandefriheten, för vilken förut redogjorts, och som i vissa avseenden innebär inskränkningar i denna.

Beträffande *tillkomsten av dessa lagbestämmelser* må följande nämnas:

Resultatet av 1918 års inbördeskrig blev att hela arbetarrörelsen, såväl den fackliga som den politiska, blev slagen till marken. Socialdemokraterna hade på ett par undantag när uteslutits ur riksdagen. Småningom uppstodo likväl åter såväl ett socialdemokratiskt som ett kommunistiskt parti. Vid valen 1919 besatte socialdemokraterna $\frac{4}{10}$ av platserna och vid valen 1922 fingo kommunisterna c:a 128 000 röster och 27 platser i riksdagen. I augusti 1923 ingreps emellertid mot kommunisternas verksamhet. Deras förtroendemän häktades för förräderi, varigenom största delen av den kommunistiska riksdagsgruppen blev försatt ur funktion. Mynigheterna började även ingripa mot de kommunistiska föreningarna och upplöste åtskilliga sådana, enär deras verksamhet enligt föreningslagen vore lagstridig. Vid nyvalen 1923 erhöilo kommunisterna endast c:a 91 000 röster och 18 platser i riksdagen. Kommunisterna började dock så småningom åter tilltaga i styrka och erhöilo 1927 20 och 1929 23 platser i riksdagen. Frågan om lagstiftning mot kommunisternas samhällsfientliga agitation blev huvudfrågan vid 1929 års senare riksdag. Regeringen framlade vissa förslag om skärpningar i föreningslagen, avseende bl. a. att möjliggöra interimistiskt förbud mot föreningsverksamhet. Socialdemokraterna ansågo, att lagen betydde ett slag mot den demokratiska friheten. Regeringen gjorde lagen till kabinetsfråga och vid voteringen uteblevo socialdemokraterna, varför lagen antogs.

På våren 1930 framträdde den antikommunistiska lapporörelsen såsom en maktfaktor i Finlands politiska liv och framställde starka krav på effektivt ingripande mot kommunisterna. Under trycket härav framlade regeringen i juli 1930 förslag till sådana bestämmelser i riksdagsordningen, kommunallagarna och vallagarna, att valbarhet ej skulle tillkomma den som tillhörde förening, organisation eller annan sammanslutning, som vore verksam i syfte att våldsamt omstörta Finlands stats- och samhällsskick eller avsågo främjande eller understödjande medelbart eller omedelbart av sådan verksamhet eller den som under loppet av de 3 närmast föregående åren verkat till förmån för sådan sammanslutning eller på annat sätt främjat en verksamhet i nämnda syfte. Förutsättningen för att grundlagsändringen i riksdagsordningen omedelbart skulle kunna antagas, var att lagen med $\frac{5}{6}$ majoritet förklarades brådskande. Vidare erfordrades $\frac{2}{3}$ majoritet för dess antagande. Socialdemokraterna röstade emellertid mot lagen, varför den endast kunde förklaras vilande till efter nyval. Riksdagen blev därefter upplöst. I de nya valen deltog ej kommunisterna. Valet fick sådan utgång, att vid den därefter på hösten

hållna riksdagen $\frac{2}{3}$ majoritet erhöles för lagen (en röst skilde). Vid sistnämnda riksdag antogs även förslag om skärpta straff för högförräderi (11 kap. 4 a § strafflagen).

Till 1931 års riksdag framlades förslag till skärpningar i föreningslagen avseende införande av förhandsprövning vid registrering av föreningar, konfiskation av upplöst förenings egendom m. m. Förslaget förklarades vilande till över nyval.

Lapporörelsen fortsatte under tiden med oförminskad styrka. Upplösningen av kommunistiska organisationer tog ny fart. Den 27 februari 1932 inträffade emellertid det s. k. Mäntsäläupproret och detta föranledde, att lapporörelsen i mars samma år förbjöds av inrikesministeriet, vilket förbud fastställdes av domstol.

Efter nyvalen sommaren 1933 upptogs ånyo det sedan 1931 vilande förslaget om ändringar i föreningslagstiftningen. Detta avslogs emellertid, varefter framlades en ny proposition, som något modifierade det föregående förslaget. Huvudanmärkningen mot detta förslag hade varit, att bestämmelserna om förhandsprövning kunde föranleda administrativt godtycke. Därför föreslogs nu införande av domstolskontroll däröver. Det nya förslaget antogs av 1934 års tidigare riksdag.

Vid denna riksdag ändrades vidare den förut stadgade valbarhetsdiskvalifikationen för den som inom de senaste tre åren verkat för statsfientlig sammanslutning etc. till att gälla den som inom de senaste sex åren på sätt förut nämnts enligt 11 eller 12 kap. strafflagen dömts till straff för dylik verksamhet eller åtalats härför. Förvaltningsmyndigheternas fria prövningsrätt blev sålunda avskaffad och det judiciella förfarandet avgörande. Anledningen till dessa ändringar var bl. a., att kommunist-sammanslutningarna i allmänhet upplösts för mer än tre år sedan, varför någon ledning ej kunde fås av medlemskap i sådan sammanslutning vid bedömandet av valbarheten. Domstolsprövningen ansågs vidare utgöra en bättre kontroll över bestämmelsernas tillämpning. Denna gång motarbetades icke lagförslaget av socialdemokraterna, vilka tydligen voro påverkade av sistnämnda omständighet.

Norge: I strafflagen (§ 330) stadgas straff för den som stiftar eller deltagar i förening, vilken genom lag är förbjuden eller vars syfte är förövande av eller »opmuntring» till straffbara handlingar eller vars medlemmar förpliktat sig till obetingad lydning mot någon. Straffet är böter eller »hefte» eller »fengsel» intill tre månader eller om föreningens ändamål är att föröva eller »opmuntre till» brott »fengsel» intill sex månader. — I grundlagen finnas inga bestämmelser om föreningsfrihet, men denna förutsattes såsom självklar.

Nederländerna: I strafflagen (art. 140) stadgas straff för deltagande i en förening, som har till ändamål att begå brott, med fängelse i högst 5 år samt deltagande i annan av lagen förbjuden förening med fängelse i högst 6 månader eller böter högst 300 gulden. Beträffande stiftare och ledare kunna dessa straff förhöjas med en tredjedel.

Föreningsrätten erkännes av grundlagen men stadgas däri, att rätten kan i den offentliga ordningens intresse regleras och inskränkas. Bestämmelser härom finnas i en lag angående förenings- och församlingsrätten 1855. Däri förbjödes bildandet av eller deltagandet i förening som har till ändamål ohörsamhet mot eller överträdelse av lag och laga stadgar, angrepp på eller undergrävande av goda seder eller åstadkommande av hinder för utövningen av andras lagliga rättigheter. Lagen reglerar icke följderna därav att en förening förklaras vara förbjuden.

Tydiligen med anledning av kommunistiska politikens verksamhet beslöt regeringen i februari 1934 att tillsätta en kommitté med uppdrag att utreda nödvändigheten och ändamålsenligheten av lagstiftnings- eller andra åtgärder med avseende å ledamotskap i representativa församlingar för sådana personer, vilkas politiska strävan uppenbarligen vore inriktad på en förändring av statsinstitutionerna med användande eller främjande av olagliga medel. Kommittén förklarade i sitt utlåtande att den uppfattat sitt uppdrag såsom avseende frågan om åtgärder allenast emot personer, som vore medlemmar av representativa församlingar, vadan varje spörsmål om åtgärder emot grupper av personer eller enstaka partier såsom sådana fölle utanför kommitténs uppdrag. Kommittén framlade två lagförslag. — Det ena innehöll, att ledamot av generalstaterna eller av provins- eller kommunalrepresentation, vilken i sin verksamhet såsom sådan eller med begagnande av från sådant ledamotskap härrörande myndighet, tillfälle eller medel gäve uttryck åt en strävan, riktad på en förändring av den bestående rättsordningen med användande eller främjande av olagliga medel, kunde förklaras förlustig sitt ledamotskap. Beslut härom skulle fattas av Conseil d'Etat's avdelning för administrativ rättsskipning efter skriftlig anmälan av kammarpresidenten, såvitt fråga vore om en ledamot av generalstaterna, eller eljest av provinsguvernören samt i båda fallen efter en procedur, varunder den anmälde bereddes tillfälle att bemöta den mot honom gjorda anmälan samt upplysningar kunde införskaffas muntligen eller genom vittnesförhör. Från och med dagen efter anmälan's ingivande skulle den anmälde tills vidare avstängas från utövande av sitt ledamotskap. — Det andra lagförslaget avsåg sådan ändring av strafflagen, att bistraffet förlust av valrätt och valbarhet vid offentliga val alltid skulle ådömas, när en ledamot av generalstaterna eller av provins- eller kommunalrepresentation fälldes till ansvar för förräderibrott, majestätsbrott, brott emot offentlig myndighet eller emot offentlig ordning m. m. enligt något av vissa uppgivna lagrum.

I juli 1934 ägde svåra kravaller rum i landets större städer, föranledda bl. a. av hetsagitation i kommunistpressen. Närmaste orsaken till oroligheterna torde ha varit missnöje över nedsättning av arbetslöshetsunderstöden. I anledning av oroligheterna förekom en interpellation i generalstaterna angående frågan huruvida regeringen skulle taga under överbäggande ett förbud mot det kommunistiska partiet. Härtill svarade premiärministern, att frågan tydligen rörde en komplettering av 1855 års lag, enligt vilken föreningar, som stode i strid med offentlig ordning, voro förbjudna, samt att regeringen hade sin uppmärksamhet på spörsmålet, om det vore önskligt att komplettera denna lag.

Schweiz: Enligt förbundsorfattningen äga medborgarna bilda föreningar, såvida ej dessas syften eller de medel, som användas för att uppnå desamma, äro rättsstridiga eller farliga för staten. Kantonerna ha emellertid rätt att lagstifta mot missbruk. De flesta kantoner ha dock icke underkastat föreningsrätten någon inskränkning. Schweiziska obligationslagen stadgar beträffande ideella föreningar att registrerad sådan förening av domstol kan upplösas, om den fullföljer otillåtet ändamål. Domstol äger då under vissa omständigheter förordna, att föreningens tillgångar skola överlämnas till en offentlig anstalt.

I lagen till skydd för den allmänna ordningen, som förkastades vid folkomröstning i mars 1934, stadgades bl. a. straff för den som dels bildade sammanslutning, vilken åsyftade eller vars verksamhet ginge ut på antingen att

genom olagliga medel hindra eller störa offentlig myndighets åtgärder eller lagarnas genomförande eller att utan tillstånd av förbundsrådet eller kantonsregering utöva befogenhet, som lagligen endast tillkomme statliga organ, dels anslöte sig till sådan sammanslutning eller deltoge i dess strävanden, dels ock uppmanade till bildande därav eller efterkomme dess föreskrifter. Mot lagen anmärktes bl. a., att dess bestämmelser om inskränkningar i föreningsrätten voro av mångtydigt innehåll. Bestämmelserna ansågos vara så tånjbara, att de kunde drabba vilken meningsriktning som helst som icke gillades av de maktägande. — I kantonen Tessin har emellertid den 25 januari 1934 antagits en lag till statens skydd, däri motsvarande bestämmelser ingå, och i kantonen Zürich har den 25 juli 1934 framlagts förslag till lag till skydd för den allmänna ordningen innehållande förbud mot rättsstridiga och för staten farliga föreningar, vilket förslag skall underkastas folkomröstning.¹

England: Föreningsfrihet råder visserligen, men om förening fullföljer ett lagstridigt ändamål anses föreningsmedlemmarna göra sig skyldiga till »conspiracy» (komplott). Var och en som handlar såsom medlem av sådan förening eller understöder densamma straffas.

Beträffande deltagande i samhällsfarliga föreningar stadgas straff i ett par äldre lagar, Unlawful Oath Act, 1797 och 1812, samt Unlawful Societys Act, 1799.

I Unlawful Oath Act stadgas, att som svår förbrytelse, underkastad straffarbete intill 7 år, skall anses att någon förestavar eller förorsakar förestavandet eller hjälper och bistår till eller är närvarande och samtycker till förestavandet eller avläggandet av någon ed eller överenskommelse eller förbindelse av eds natur, som innebär eller är ämnad att förplikta den som avlägger densamma: (1.) att deltaga i myteri eller upproriskt företag; (2.) att störa den allmänna ordningen; (3.) att vara medlem av någon sammanslutning eller förening bildad för sådant ändamål; (4.) att lyda föreskrifter eller befallningar av något utskott eller någon grupp av personer, som icke lagligen bildats, eller av någon ledare, anförare eller annan sådan person, som icke har laglig befogenhet härtill; (5.) att icke angiva eller avlägga vittnesmål mot någon medansluten, allierad eller annan person; (6.) att icke förråda eller bekantgöra någon olaglig sammanslutning eller förening eller någon olaglig handling, som är verkställd eller skall verkställas, eller någon olaglig ed eller förbindelse, vilken må hava blivit förestavad eller erbjuden eller avlagd av någon person, eller innehållet av någon sådan ed eller förbindelse. Samma gäller den som utan att vara tvingad därtill mottager eller avlägger någon sådan ed eller förbindelse.

I Unlawful Societys Act stadgas, att den som bildar eller deltagar i någon förening, där medlemmarnas namn hemlighållas, skall ådömas straff för bildande av olaglig förbindelse eller förening. Ej heller får inom förening finnas styrelse, utskott eller dylikt, vars sammansättning ej är känd för medlemmarna m. m. Undantag gäller bl. a. för frimurareorden.²

Frankrike: I samband med revolutionen förbjödos 1795 föreningar som störde allmän ordning och 1798 politiska föreningar. I code pénal stadgades,

¹ De särskilda kantonerna äro såsom förut nämnts oförhindrade att för sin del antaga den vid folkomröstningen 1934 förkastade lagen.

² Se *Stephen, A Digest of the Criminal Law*, 1926, art. 116 och 118.

att politiska föreningar om mer än 20 personer icke fingo bildas utan myndigheternas samtycke. Sedermera har emellertid föreningsfrihet införts genom lag den 1 juli 1901, varigenom dessa bestämmelser i code pénal upphävts. Enligt 1901 års lag äro föreningar otillåtna och förbjudna, som bildats för eller fullfölja ändamål, som står i strid mot lag eller goda seder eller hota statens integritet eller den republikanska styrelseformen. Dyliga föreningar kunna på yrkande av envar eller av allmän åklagare upplösas av civil domstol. Den som efter en sådan upplösning vidtar åtgärder för att upprätthålla eller rekonstruera föreningen straffas med böter 16—5 000 francs och fängelse 6 dagar—1 år. För deltagande i statsfientliga föreningar följer straff enligt code pénal, art. 75 f. Nämnas må, att regeringen den 20 nov. 1934 framlagt en proposition om införande av anmälningsskyldighet för utomhusmöten m. m., däri föreslås, att om möte hålles i strid mot lagens bestämmelser domstol bl. a. skall äga förklara den organisation som anordnat mötet upplöst.

Belgien: I grundlagen fastslås rätt för medborgare att sammansluta sig i föreningar, därvid denna rätt ej kan underkastas några i förväg lagda hinder. Förening kan av domstol upplösas, om den fullföljer olagliga ändamål. Enligt en lag den 20 juli 1934 har förbud meddelats mot att bilda, biträda eller tillhöra enskilda sammanslutningar av militär natur.

Tjeckoslovakien: I lagen till skydd för republiken den 19 mars 1923 stadgas straff för den som grundar en hemlig organisation, vars ändamål är att undergräva statens självständighet, författningsenliga enhet eller den demokratiskt-republikanska statsformen, den som med kännedom om detta ändamål inträder i en sådan förening, träder i förbindelse med densamma eller deltagar i dess verksamhet på något som helst sätt eller understöder föreningen eller dess medlemmar i deras omstörtningsträvanden materiellt eller på något annat sätt. Såsom hemlig organisation anses också en organisation, som har ett ändamål av nu angiven art, men föregiver annat ändamål. Straffet är »strenger Arrest» 1 månad—2 år.

Den 25 oktober 1933 har utfärdats en lag beträffande inställande av verksamheten och upplösning av politiska partier. Ifrågavarande lag lägger i regeringens hand att suspendera ett partis verksamhet eller att upplösa detsamma. Förutsättningarna för såväl upplösning som suspendering äro, att genom ett politiskt partis verksamhet republikens självständighet, författningsenliga enhet, integritet, demokratiskt-republikanska statsform eller säkerhet i avsevärd grad hotas. — Verkningarna av ett partis *suspendering* äro i stort sett följande: 1) Partiets verksamhet förbjudes. (Såsom exempel på förbjuden verksamhet anföres begagnande av uniformer, märken eller andra partibeteckningar, hållande av sammankomster, värvning av partimedlemmar, insamling av medel till partiet, anslutning till partiet, ävensom understödande av detsamma.) — 2) Medlem av suspenderat parti får under en tid av tre år, vilken tid dock kan förkortas, icke utan särskilt tillstånd an-

ordna möten, vari inbegripas sammankomster begränsade till inbjudna gäster. — 3) Utgivning eller spridning av tidskrift eller annat tryckalster, som tjänar suspenderat partis syftemål, kan förbjudas. — 4) Medlem av suspenderat parti kan ställas under särskild uppsikt, innefattande censurering av post och telegram samt inskränkning av rörelsefriheten. — 5) Användande av suspenderat partis namn för beteckning å förening eller sällskap förbjudes. — 6) Medlem av suspenderat parti går offentliga mandat förlustig; häri innefattas dock ej medlemskap i nationalförsamlingen. — 7) Partiets tillgångar beslagtagas, likasom medel som annan innehar för dess räkning, eller överhuvud medel, vilka uppenbarligen enbart varit avsedda för partiets syftemål. Över de beslagtagna medlens förvaltning skall särskilt beslutas. Från suspenderat parti beslagtagna medel kunna emellertid ej tillfalla staten. — Den strängare av de båda åtgärder, som kunna företagas mot politiskt parti, nämligen *upplösning*, medför samma följder, som de, vilka äro förenade med suspendering, vartill komma följande skärpningar: 1) Den som är eller inom sex månader före partis upplösning varit medlem av det samma förlorar sitt mandat i nationalförsamlingen. — 2) Upplöst partis tillgångar tillfalla staten. — Den som överträder ett förbud eller påbud enligt lagen skall — oavsett det straff som kan följa vid rättegång inför domstol — av de statliga polismyndigheterna för förseelse åläggas »Arrest» intill 6 månader eller böter intill 50 000 Kc eller båda dessa straff. Bestämmelser finnas även om upplösning av förening, som tjänar partiets syften. — Omedelbart efter lagens ikraftträdande har densamma tagits i anspråk för *suspendering* av det tysk-nationella partiet samt för *upplösning* av det tyska nationalsocialistiska arbetarpartiet.

Tyskland (före den nationalsocialistiska regimens genombrott): I strafflagen stadgas (§ 128) straff för deltagande i sammanslutning, vars tillvaro, organisation eller syfte hållas hemliga för myndigheterna eller vars medlemmar måste förbinda sig till lydnad mot okänd överordnad eller till obetingad lydnad mot känd överordnad. Straffet är för medlemmar fängelse intill 6 månader samt för stiftare eller föreståndare fängelse 1 månad—1 år. Vidare stadgas (§ 129) straff för deltagande i sammanslutning, till vars ändamål eller verksamhet hör att med olagliga medel förhindra eller sätta ur kraft förvaltningsåtgärder eller lagarnas genomförande. Straffet är för medlemmar fängelse intill 1 år och för stiftare eller föreståndare fängelse i 3 månader—2 år.

I föreningslagen (1908) stadgas, att en förening, vars ändamål strider mot strafflag, kan upplösas. I riksförfattningen (1919) stadgas väl (art. 124), att alla tyskar ha rätt att bilda föreningar eller sammanslutningar med ändamål, som icke strida mot strafflagarna. Denna rätt har emellertid suspenderats genom av rikspräsidenten, i enlighet med den honom i riksförfattningen (art. 48) tillagda rätt att om den allmänna säkerheten och ord-

ningen i väsentlig grad störes eller hotas provisoriskt sätta författningens bestämmelser i denna del ur kraft.

Genom skyddslagarna för republiken den 27 juli 1922 och den 25 mars 1930 m. fl. lagar stadgades skärpta straff för deltagande i statsfientliga föreningar, rätt för förvaltningsmyndigheterna att upplösa dessa o. s. v. Dessa bestämmelser, liksom de sedermera utfärdade ytterligare skärpta bestämmelserna i sådant hänseende lämnas emellertid här åsido.¹

I detta sammanhang torde böra beröras den *socialistlag*, som i Tyskland gällde åren 1878—1890. Vid riksdagsmannavalet 1877 samlade det socialistiska arbetarepartiet 493 000 röster eller 9 % av valmanskåren. Kort därefter skedde två attentat mot den tyske kejsaren. Den allmänna meningen gjorde socialdemokraterna ansvariga därför, och så tillkom på Bismarcks initiativ i oktober 1878 lagen mot »de samhällsvådliga strävandena inom socialdemokratien». I lagen förbjödos bl. a. varje förening, församling eller publikation, vilken genom socialdemokratiska, socialistiska eller kommunistiska strävanden hade till mål att omstörta den bestående stats- och samhällsordningen. Detsamma skulle gälla föreningar, inom vilka dylika strävanden visade sig, som hotade det allmänna lugnet och i synnerhet endräkten mellan samhällsklasserna. Om en förening förbjöds, skulle dess kassor o. dyl. tagas i beslag. Straff stadgades för den som deltog i en förbjuden förening såsom medlem eller utövade verksamhet i en sådan förenings intresse. Vidare meddelades bestämmelser om kontroll över föreningarnas sammankomster, om spridning av skrifter, insamlande av bidrag till dylika föreningar o. s. v. Lagen avsåg särskilt att komma åt yrkesagitatorer och ledare. De som dömdes enligt lagen kunde av domstol förvisas från vissa orter o. s. v. Belägringstillstånd kunde förklaras i av socialistisk agitation hotade samhällen, varvid de administrativa myndigheterna fingo väsentligt ökade befogenheter att ingripa.

Lagen, som ursprungligen gällde endast 2½ år men sedermera förlängdes, tillämpades till en början mycket strängt och visade till synes stor effektivitet. Alla socialistiska organisationer upplöstes, partiets tidningar förbjödos, agitatorerna fängslades och utvisades. Så småningom återhämtade sig emellertid den socialdemokratiska rörelsen. Man slöt sig samman i sång- och gymnastikföreningar, rökklubbar o. dyl., varvid propaganda utövades. Sedan år 1881 fackföreningarna blivit tillåtna, blevo dessa samlingsplatser och värvningsställen för rörelsen. Anslutningen till socialdemokratiska partiet ökade också alltmera. På våren 1890 föreslog regeringen förlängning av den då utlöpande lagen i delvis strängare form. Då det visade sig omöjligt att i denna form genomdriva lagen röstade de konservativa, som betecknade det av vederbörande utskott framlagda mildrade förslaget som värdelöst, för avslag och bragte härmed hela frågan på fall. Vid det kort därefter förrättade riksdagsmannavalet erhöll socialdemokratiska partiet 1 487 000 röster.

K o m m i t t é n:

Såsom i inledningen till denna avdelning påpekats, ha staterna i allt större utsträckning sökt skydd mot statsfientlig verksamhet genom ingripanden mot sammanslutningar med omstörtande syfte. Man har särskild anledning att ifrågasätta en dylik åtgärd beträffande sådana rörelser på ena eller andra hållet, om vilkas syfte att med våld omstörta stats- och rättsordningen någon tvekan icke kan råda och som otvivelaktigt arbeta för att förverkliga

¹ Här om se vidare rikspräsidentens förordningar till upprätthållande av den inre friden den 19 dec. 1932 och till skydd för folk och stat den 28 febr. 1933.

detta mål. Det kan synas naturligt icke minst i en demokratisk stat att under alla förhållanden försöka stäcka sådan verksamhet samt undanröja det hot mot stats- och rättsordningen och det irritationsmoment i samhällslivet som den måste utgöra.

Mot ett sådant ingripande har emellertid invänts bl. a. följande: I den mån en sådan rörelse varom det här är fråga verkligen utgör språkrör för ett missnöje inom någon befolkningsgrupp, kan ett försök att undertrycka rörelsen ha till följd att missnöjet blir bittrare och får en explosiv kraft som det eljest ej skulle ha. Vidare skulle det ej kunna undgås att de åtgärder, som äro erforderliga för en rörelses undertryckande, kunde komma att utgöra en källa till irritation i samhällslivet. Därvid kunde friktion med andra befolkningsgrupper än de närmast berörda uppkomma. Likaså vore att motse att de straffdomar, vilka torde vara nödvändiga för att tillförsäkra förbudet effektivitet, på sina håll verkade upprörande. Detta kunde, särskilt om ett förbud komme att verka ensidigt, bidra till att inom de breda befolkningslagren skapa en större sympati och genklang för den rörelse, man försökte undertrycka, än denna i sig själv skulle ha kunnat vinna. En sådan utveckling vore så mycket mindre önskvärd som faran av de rörelser det här är fråga om väsentligen bestode i möjligheten att deras anhängare i en kritisk situation rycka större befolkningsgrupper med sig.

Dessa invändningar kunna ej fränkännas all betydelse. Enligt kommitténs mening hava de emellertid ej sådan räckvidd att tanken på varje förbudslagstiftning bör uppgivas. I de ifrågavarande rörelserna ligga sådana tendenser att de kunna utveckla sig till den största fara för rikets säkerhet eller ordningen i landet, och ett radikalt ingripande kan därför, åtminstone under vissa förutsättningar, vara nödvändigt. Ett samhälle kan ej i längden finna sig i att se ej blott den hävdvunna rättsuppfattning, på vilken den lagliga ordningen är uppbyggd, utsatt för ett systematiskt undergrävningsarbete utan även statens säkerhet och ordningen i landet äventyrad genom organiserade angrepp därpå. I den mån det visar sig att man ej kan komma till rätta med i en partiverksamhet framträdande oarter, som medföra sådana risker, genom åtgärder mot dessa oarter sedda som isolerade företeelser, kan i säkerhetens och ordningens intresse krävas att åtgärder tillgripas mot den organisation, vilken uppbär verksamheten och utgör förutsättningen för att denna skall uppnå någon större effekt. De nyss anförda invändningarna kunna endast föranleda därtill att man bör framgå med varsamhet, vilket ju för övrigt är betingat jämväl därav att det rör sig om viktiga medborgerliga friheter. Det bör sålunda undvikas att ge ett ingripande sken av att vara ett försök att undertrycka en lojalt framförd missnöjesyttring eller en åsikt eller en idé. Det är en mot statens säkerhet och ordningen i landet riktad verksamhet som bör drabbas av förbudet. Vidare bör undvikas att åtgärden får sken av att vara riktad endast mot ett håll. På vilket håll verksamhet av sådan art, som bör föranleda förbud, än förekommer, bör in-

gripande ske. Däremot kan man naturligtvis ej låta ett ingripande mot ett håll betingas av ett liknande ingripande mot ett annat håll utan avseende å den verksamhet, som därifrån kommit till synes.

Med hänsyn till vad som anförts anser kommittén sig icke böra föreslå något omedelbart förbud men väl en lagstiftning som möjliggör att under vissa förutsättningar upplösa en sammanslutning och dess verksamhet. Därest dessa förutsättningar på lämpligt sätt avvägas, torde lagstiftningen icke med något sken av berättigande kunna betraktas som en åsiktsförföljelse eller ett obehörigt ingrepp i medborgerliga rättigheter. Någon fara för att den i ansvarskännande kretsar skulle framkalla sympati för den rörelse, som på grund av sin verksamhet pådroge sig påföljden av ett förbud, torde icke heller under angivna förutsättningar finnas. I detta avseende kunna trots betydande olikheter i förhållandena exempel från utlandet åberopas. Även i demokratiskt styrda stater har förbud genomförts utan att sådana verkningar försports. Exempel från utlandet torde jämväl visa att ett förbud kan göras effektivt.

Angående värdet av en sådan lagstiftning som den ifrågasatta vill kommittén, utöver vad som anförts, framhålla att den redan genom sin tillvaro säkerligen skulle vara till nytta. Den skulle utgöra en nyttig påminnelse till de krafter, vilka stå bakom de ordningsstörande tendenserna, om de risker de löpa. Förlusten av rätten att öppet driva sin verksamhet måste för dessa krafter, vad som än sägs i motsatt riktning, innebära en stor olägenhet. Möjligheten till ingripande bör därför medföra en återhållande verkan, som kan bli av betydelse i ordningens och samhällslugnets intresse. Vidare bör ej helt förloras ur sikte önskvärdheten av att i vissa kritiska situationer kunna företaga ett snabbt ingripande. I vårt land finnes en särskild anledning att ej uppskjuta den erforderliga lagstiftningen tills en sådan situation inträffat. Våra tryckfrihetsbestämmelser kunna nämligen såsom varande av grundlags natur ej i en hast ändras, och utan ett undertryckande av agitationen genom tryckt skrift torde ett ingripande sådant som det här ifrågasatta bli värdeöst. I en rättsstat bör man även i upprörda tider kunna lita till lagliga medel för att skydda stats- och rättsordningen. Utarbetandet nu av den erforderliga lagstiftningen har slutligen den fördelen att de nuvarande jämförelsevis lugna förhållandena innebära en viss garanti för att i en kritisk situation samhällets reaktion ej skall medföra allvarligare intrång i de medborgerliga fri- och rättigheterna.

I fråga om lagstiftningens utformning må inledningsvis anmärkas att kommittén icke ansett erforderligt eller ändamålsenligt att utvidga förräderibestämmelsernas räckvidd. Ingenting synes vara att vinna genom ett allmänt straffbeläggande av förberedelse till högförräderibrott. Med den uppfattning, som råder, nämligen att högförräderi förutsätter en viss aktualitet i fråga om upproret och en viss fasthet i planerna, skulle sådan verksamhet som här åsyftas icke komma att drabbas av ett dylikt straffstadgande mera

än av de redan nu befintliga. Det synes icke heller lämpligt att söka utvidga förberedelsebegreppet. Oavsett de invändningar, som från principiell synpunkt kunna anföras däremot, må framhållas att därigenom skulle såsom högförräderibrott komma att rubriceras en massa i sig själva obetydliga och relativt oskyldiga handlingar. Därigenom skulle lätt den respekt, som bör omgiva förräderibestämmelserna, kunna gå förlorad. En sådan utvidgad förberedelsebestämmelse torde för övrigt under alla förhållanden behöva kompletteras med bestämmelser av den art som här föreslås. De redan gällande förräderibestämmelserna komma naturligtvis automatiskt i tillämpning i den mån omstörtningförsöket aktualiseras och planerna antaga bestämd form.

De förutsättningar, under vilka kommittén tänkt sig att upplösning skulle kunna äga rum, ha angivits så, att en sammanslutnings verksamhet med hänsyn till genom densamma ådagalagt syfte att med våld omstörta eller förändra rikets statsskick eller med hänsyn till sådana yttringar därav som försök att hindra offentlig myndighet i dess verksamhet, brott mot medborgerlig frihet eller andra brottsliga handlingar eller förberedelser därtill är av beskaffenhet att sätta statens säkerhet eller ordningen i landet i uppenbar fara. Alla ansvarskännande samhällsmedlemmar måste finna det naturligt att ett ingripande kan äga rum mot verksamhet av det slag som angivits, då statens säkerhet eller ordningen i landet därigenom sättes i uppenbar fara. Uttrycket försök att hindra offentlig myndighet i dess verksamhet innefattar upplöpp och liknande oroligheter. Bland ej särskilt nämnda handlingar, som kunna tänkas karakterisera verksamheten såsom farlig, må nämnas spioneri eller annat förräderi, anskaffande av vapen, uppsättande av förbjudna kårer etc. Det kan icke alltid fordras att sammanslutningen fattat beslut om företagande av handlingen, utan det bör räcka att handlingen kan sägas utgöra en yttring av verksamheten, d. v. s. framstår som ett naturligt resultat därav. En enstaka handling, vilken möjligen kan tillskrivas en sammanslutning, skulle ej i och för sig berättiga till upplösning. Därför skulle erfordras att handlingen ingår som led i en verksamhet, vilken med en viss nödvändighet måste föra till sådana resultat som i förslaget angivits. Detta uttryckes, förutom därigenom att handlingen skall vara en yttring av verksamheten, även därigenom att verksamheten säges vara av sådan beskaffenhet att statens säkerhet eller ordningen i landet genom densamma sättes i uppenbar fara. Upplösning bör naturligtvis ej komma i fråga, om någon sådan fara för framtiden ej kan anses förefinnas. Med hänsyn till det moderna organisationsväsendets utveckling måste, då en huvudorganisation upplöses, även av densamma beroende organisationer kunna upplösas. Såsom beroende organisationer måste betecknas ej blott till huvudorganisationen anslutna lokalavdelningar utan även formellt fristående organisationer som behärras av huvudorganisationen. Om dessa ej inneslötes i förbudet, kunde de komma att utgöra organisatoriska stödpunkter för rörelsens fortsättande. Betänkligheter mot upplösande jämväl av beroende organisationer som äro formellt

fristående äro så mycket mindre berättigade som de i själva verket endast utgöra en anordning för bedrivandet av huvudorganisationens verksamhet.

Upplösningen måste helt naturligt medföra att sammanslutningens verksamhet ej får fortsättas. Förbud däremot bör meddelas i upplösningsbeslutet. Upplösningen måste vidare medföra likvidation av sammanslutningens egendom. Kommittén föreslår att egendomen skall kunna förklaras förverkad. Anledning därtill föreligger t. ex. då verksamheten syftat till att med våld omstörta statskicket.

För att göra förbudet effektivt fordras naturligtvis i första hand att sammanslutning icke må kunna bildas, som uppenbart avser att fortsätta upplöst sammanslutnings verksamhet. Möjlighet att upplösa även sådan sammanslutning stadgas i 2 §, och upplösningen bör naturligtvis ske i samma ordning och med samma garantier mot missbruk av upplösningsbefogenheten som stadgas i 1 §. Att här lita endast till ett straffstadgande skulle medföra att ett icke önskvärt dröjsmål med upplösningen kunde uppkomma. Frågan huruvida en ny sammanslutning, som bildas, är avsedd att fortsätta en upplöst sammanslutnings verksamhet måste naturligtvis lämnas i domstolens hand att avgöra efter omständigheterna, i främsta rummet arten av den nya sammanslutningens verksamhet, kretsen av deltagare, de ledande personerna etc. I sista hand bestämmande blir naturligtvis huruvida den nya sammanslutningens verksamhet kan anses fortsätta de förkastliga tendenser i den gamla sammanslutningens verksamhet, vilka föranlett upplösningen.

För effektiviteten fordras vidare att utgivande eller spridande av tidning eller annan skrift för främjande av upplöst sammanslutnings verksamhet måste förhindras. Bestämmelser därom föreslås införda såsom särskilda moment i §§ 4 och 5 TF. Bestämmelserna om upplösning av förening ha tjänat till förebild. I 4 § I mom. har avsetts ett allmänt förbud, varemot i II mom. huvudsakligen avsetts rättegång beträffande särskild periodisk skrift. De nya momentens nummer bli naturligtvis beroende på de omarbetningar i övrigt som må komma att göras i dessa paragrafer.

Slutligen måste för att göra förbudet effektivt straffstadgande finnas. Det har ansetts lämpligt att antyda olika sätt på vilka förbudet kan brytas. Straffet måste givetvis vara relativt strängt. Kårlagen har följts i det avseendet att egenskapen av tjänsteman måste anses såsom försvärande och kan medföra påföljden av avsättning eller mistning av tjänsten på viss tid, även då straffarbete ej ådömts. Straffbestämmelser för överträdelse av förbudet att utgiva tidning ha intagits i tryckfrihetsförordningen.

I 4 § meddelas bestämmelse om förverkande av egendom som användes för fortsättning av rörelsen. Ett sådant stadgande har ansetts motiverat för att giva ytterligare effektivitet åt förbudet.

En synnerligen viktig fråga i en lagstiftning av förevarande art är i vems hand det skall läggas att meddela upplösningsbeslutet. De omständigheter, vilka angivits som förutsättningar för upplösning av sammanslutning, äro

sådana som även i andra fall bruka uppdragas åt domstol att pröva (jfr 8 kap. 13, 14 och 25 §§ SL). Enligt kommitténs mening är det under sådana förhållanden mest överensstämmande med svensk rättsuppfattning att anförtro uppgiften åt domstol. Endast därigenom vinner avgörandet erforderlig objektivitet och undandrages mer eller mindre tillfälliga politiska inflytelser. Endast inför domstol torde en fullt tillfredsställande utredning kunna förebibras rörande befintligheten av förutsättningarna för upplösning. Det kan ock förväntas, att ett domstolsavgörande i förhållande till allmänheten erhåller större auktoritet än ett sådant av administrativ myndighet.

Vid övervägande av frågan åt vilken domstol avgörandet bör anförtros, kan måhända någon tvekan råda. Det skulle möjligen kunna ifrågasättas, huruvida icke en speciell domstol borde för sådana mål som de hithörande inrättas. Kommittén har emellertid icke ansett denna utväg nödvändig men å andra sidan funnit det mindre praktiskt att föreslå överlämnandet därav till de olika underrätterna med den bristande enhetlighet som då skulle kunna befaras. Kommittén förordar målens läggande under Svea hovrätt. Härigenom tillgodoses enhetligheten i lagens tillämpning och ävenledes kravet på större skyndsamhet i förfarandet vid eventuella besvär.

Med hänsyn till det samband, som finnes mellan upplösning av sammanslutning och förbud mot utgivande av tidning, bör uppenbarligen även särskilt anhängiggjort mål angående sådant förbud handläggas på samma sätt som mål angående upplösning av sammanslutning. Bestämmelse i sådant avseende har upptagits i § 5 TF. Även här bli bestämmelsernas plats i paragrafen beroende på de omarbetningar som i övrigt skola göras däri.

Initiativet till en åtgärd av ifrågavarande slag kan naturligtvis icke överlämnas åt ett flertal personer. Med hänsyn till uppgiftens ömtåliga beskaffenhet bör dessutom initiativtagaren besitta särskilda kvalifikationer. Kommittén har ansett det ligga närmast till hands att uppgiften anförtros justitiekanslern. Regeringen såsom i sista hand ansvarig för ordningen torde ha tillräckliga möjligheter till initiativ genom hänvändelse till kanslern. Det har ifrågasatts att initiativrätt skulle lämnas jämväl till justitieombudsmannen. En sådan uppgift ligger emellertid helt utanför justitieombudsmannens ämbetsuppgift i övrigt. Den omständigheten att justitieombudsmannen är en riksdagens förtroendeämbetsman gör det också ur principiell synpunkt olämpligt att åt honom anförtro en sådan med riksdagens befogenheter så föga sammanhängande uppgift.

I processuellt avseende har kommittén vidare ansett sig av praktiska skäl böra föreslå att på talan mot huvudorganisation jämväl underlydande lokalavdelning må kunna förklaras upplöst. Några berättigade invändningar synas icke kunna göras häremot.

För att tillgodose de krav på särskild skyndsamhet som i vissa fall må kunna finnas har kommittén ansett det böra stadgas möjlighet för domstol, där talan om upplösning är anhängiggjord, att meddela provisoriskt förbud i

avvaktan på det slutliga utslaget. Det synes bäst överensstämja med förhållandenas natur att ett sådant beslut ej må kunna överklagas. Någon fara torde ej ligga däri, då mål av ifrågavarande beskaffenhet helt naturligt komma att handläggas med den största skyndsamhet. Överträdelse av provisoriskt förbud bör naturligtvis medföra samma påföljd som överträdelse av slutgiltigt förbud.

I samband med dessa bestämmelser bör medgivnas rätt för justitiekanslern att förordna om beslag i överensstämmelse med stadgandena i lagen den 12 maj 1933 om vissa tvångsmedel i brottmål, i den mån de kunna bli tillämpliga.

AVD. IV.

Vissa frågor rörande allmänna organ och myndigheternas befogenheter.

Fråga om förbud för i allmän tjänst anställda att deltaga i statsfientlig verksamhet.

Även med den uppfattning kommittén företräder beträffande lämpligheten av förbud mot ytterlighetspartierna och deras verksamhet kan och bör den frågan uppställas, om icke på grund av de särskilda krav, som kunna ställas på sådana personer, som äro anställda i det allmännas tjänst, förbud bör utfärdas för dem att ansluta sig till dessa partier eller att främja deras verksamhet.

Gällande bestämmelser och tidigare behandling av frågan.

Olika kategorier av i allmän tjänst anställda.¹

I motsats till åtskilliga främmande länder finnes icke hos oss någon allmän tjänstemannalag, som systematiskt och uttömmande reglerar tjänstemännens rättsliga ställning i förhållande till staten. Ej heller finnes någon enhetlig reglering av anställningsförhållandena för arbetare i statens tjänst. Likaså saknas dylika allmänna bestämmelser beträffande kommunala och med dem jämställda tjänstemän eller arbetare.

Med varje särskild befattning äro i regel förbundna vissa i lagar, instruktioner, reglementen eller arbetsordningar angivna, i densamma ingående specifika tjänsteplikter. Såsom för alla befattningshavare gemensamma sådana

¹ År 1927 beräknades i allmän tjänst anställda till följande antal: anställda hos staten 104 909, därav tjänstemän 79 982 och arbetare 24 927; anställda hos landsting 10 141; anställda hos kommuner (städer, köpingar, municipalsamhällen, landskommuner) 71 457, dels i egen regi 67 631, därav tjänstemän 51 506 och arbetare 16 125, dels ock i kommunalindustriella företag i enskild drift 3 826, därav tjänstemän 453 och arbetare 3 373; anställda hos prästlönekassor (prästerskapet) 2 400 samt anställda hos väggkassor (vägdistriktens personal) 20 000; tillhopa 208 907. (Jfr: Anställnings- och avlöningsförhållandena för lägre personal i allmän tjänst, utgiven av socialstyrelsen 1931, sid. 73.*)

plikter har man plägat angiva trohets- och lydnadsplikt samt plikt att iakttaga ett oförvitligt uppträdande. Man måste fordra att en ämbets- eller tjänsteman icke för en sådan vandel, att aktningen för ämbetet eller tjänsten därigenom sättes i fara. Någon ämbets- eller tjänstemannaed till regering eller författning förekommer icke.¹

Skillnaden mellan tjänstemän och arbetare är flytande och skäligen godtycklig. Medan man i allmänt språkbruk såsom arbetare plägar beteckna löntagare som i huvudsak utför kroppsarbete, gäller detta knappast i fråga om statens och kommunernas befattningshavare, där en stor del av kroppsarbetet utföres av personer i tjänstemannaställning. Vad som förnämligast åtskiljer arbetare från andra anställningshavare är, att lönen för arbetare bestämmes genom avtalsuppgörelser, träffade antingen med enskilda arbetare genom anställningskontrakt eller med grupper av arbetare genom kollektivavtal, medan däremot tjänstemännens arbets- och löneförhållanden äro fastställda i allmän författning. En tendens att successivt överföra mera kvalificerade arbetarekategorier till tjänstemannagruppen har alltmera gjort sig gällande.

Rätten för tjänstemän och arbetare i det allmännas tjänst att strejka ingår i den större frågan om samhällsfarliga arbetskonflikter. Denna fråga har kommittén ansett ligga utanför sitt uppdrag och den förbi-gås därför även i detta sammanhang.

Försvarsverkets personal intager i flera avseenden en särställning. Denna skall därför i det följande behandlas för sig.

I samband härmed har även ansetts böra upptagas frågan om förbud för statsfientliga element att vara medlemmar i de frivilliga försvarsorganisationerna.

Tjänstemän i allmänhet.

Ingripande för fel och försummelse av tjänsteman kan ske i straffrättslig väg efter behörigt åtal, eller i disciplinär väg genom ingripande av överordnad. Det finnes ej någon egentlig begreppsskillnad mellan kriminella och disciplinära straff.

Enligt 36 § regeringsformen får den som har Kungl. Maj:ts fullmakt å tjänst icke avsättas utan rannsaking och dom. Oavsätligheten innebär emellertid icke rätt att fortfarande inneha tjänsten utan allenast rätt att, under den tid anställningen avsett, orubbat bibehålla samtliga med tjänsten förenade ekonomiska förmåner. En mängd tjänster, även högre sådana, tillsätts numera genom förordnande eller konstitutiorial, med eller utan möjlighet till avskedande genom uppsägning. Även för dessa tjänster finnes skydd mot godtycklig avsättning. Statens ordinarie befattningshavare anses sålunda ej kunna avskedas från sina befattningar utan att till stöd

¹ Ämbetsed avfordras numera endast domare, domkapitelsledamöter och statsråd, varjämte präster avlägga ett löfte.

därför åberopas sådana omständigheter, som kunna föranleda avskedande i judiciell eller disciplinär väg. Dock kan enligt 35 § regeringsformen Konungen fritt entlediga innehavare av förtroendesysslor. Extra ordinarie befattningshavare kunna entledigas efter viss tids uppsägning eller omedelbart, om de anses olämpliga. Ett sådant entledigande har ej formellt karakteren av bestraffning men kan naturligtvis i verkligheten ha det. — Om tillsättning av ämbetsmän stadgas i 28 § regeringsformen vissa villkor beträffande religion och statsborgarskap. För de flesta tjänster finnas dessutom särskilda fordringar om kompetens o. dyl. Anmärkas må, att ådömande av påföljd enligt 2 kap. 19 § SL alltid medför förverkande av allmän befattning, som av den dömda innehaves, samt inskränkning för alltid eller för viss tid i hans behörighet att innehava viss tjänst eller allmän befattning.

Det *straffrättsliga* ingripandet mot ämbets- och tjänstemän regleras i huvudsak i 25 kap. SL. Enligt 22 § i kapitlet skall vad om ämbetsmän är stadgat gälla bland annat även dem, som äro satta att förvalta städers, menigheters eller allmänna av Konungen stadfästade kassors, verks eller andra inrättingars eller stiftelsers angelägenheter, om de tjänstemän, som lyda under ämbets- eller förvaltningsmyndigheterna, och om andra, som äro förordnade att förrätta ämbete eller tjänsteärende. Bestämmelserna i 25 kap. SL avse i huvudsak egentliga ämbetsbrott, d. v. s. brott, som innebära kränkning av tjänsteplikter, vare sig brottet är av den natur, att det endast kan begås av vissa statens befattningshavare eller av sådan befattningshavare överhuvud, eller det innefattar ett allmänt brott, som anses böra bestraffas på särskilt sätt, då det begåtts av en statens befattningshavare. De egentliga ämbetsbrotten äro i kapitlet speciellt uppräknade i §§ 1—15 (tagande av mutor, förskingringar etc.) samt generellt angivna i §§ 16 och 17, vilka båda lagrum äro avsedda att tillämpas, där brottet ej hör under något av de i kapitlets föregående paragrafer upptagna brott.

I § 20 st. 1 stadgas, att om ämbetsman eller därmed jämställd för brott dömes till straffarbete eller svårare straff, han tillika skall dömas till avsättning, ändå att brottet är begånget utom ämbetet eller tjänsten. Äro omständigheterna synnerligen mildrande, må dömas till mistning av ämbetet på viss tid. Vid vissa sedlighetsbrott av uppfostrare eller lärare kan avsättning eller mistning av tjänsten följa även om för brottet ej ådömes straffarbete. Särskilda stadganden finnas i detta hänseende beträffande officerare och underofficerare (se nedan) samt i fråga om präster.¹

Vad härefter angår den *disciplinära* straffmyndigheten äro icke alla statens

¹ Beträffande präster gäller lagen den 8 mars 1889 om straff för ämbetsbrott av präst m. m. Om präst för brott utom ämbetet blivit dömd endast till böter eller fängelse kan han likväl, om brottet är sådant att hans prästerliga anseende därigenom fläckas eller spilles, dömes till suspension eller avsättning (§ 8). Samma är fallet, om han inlåter sig på hantering, som ej anstår hans ämbete, åstadkommer uppenbar förargelse genom sitt leverne eller någon sin gärning utan att brott begås etc. (§ 9). — Ingripande har flera gånger skett från justitieombudsmannens sida mot präster för inblandande av politik i ämbetsutövning (se J. O:s ämbetsberättelse 1931, sid. 31 m. fl.).

befattningshavare underkastade sådan. Från denna äro undantagna bl. a. chefer, underchefer, ledamöter och föredragande i Kungl. Maj:ts kansli samt hos de centrala verken och länsstyrelserna etc. Tydligt torde emellertid vara, att varje förman, även om det ej uttryckligen utsagts, måste vara berättigad att, där den underordnade ej behörigen fullgör sina tjänsteplikter, erinra honom därom och anbefalla rättelse.

De i 25 kap. SL intagna bestämmelserna utesluta ej i andra författningar stadgade bestämmelser om straff för tjänstemän. I 3 § promulgationslagen till SL föreskrevs väl, att alla i särskilda lagar, författningar eller vitesförbud givna straffbestämmelser för brott, å vilka i nya lagen straff vore satta, upphävdes, men enligt 18 § gjordes undantag bland annat för straffbestämmelser efter särskilda lagar, författningar, instruktioner eller taxor för fel eller försummelser av ämbets- och tjänstemän i vissa fall, »de där i nya lagen ej uttryckligen nämnda äro». Härmed avsågs särskilt den disciplinära straffbefogenheten.¹

Vid angivande i de särskilda lagarna etc. av de disciplinära förseelserna har man i regel ej såsom i strafflagens 25 kap. använt ett detaljerat uppräknande av tjänsteförseelserna efter deras art med angivande för en var av det straff, som bör ifrågakomma, utan förseelserna ha i regel endast angivits generellt. Anmärkningsvärt är att, med undantag för icke ordinarie befattningshavare, klandervärt uppförande utom tjänsten i allmänhet allenast upptagits i instruktionerna för sådana verk, vilkas personal mera direkt kommer i förhållande till allmänheten.

Beträffande ett par av de i detta sammanhang viktigaste tjänstemannagrupperna skall här lämnas en kort redogörelse för gällande disciplinära bestämmelser.

Polispersonalen: Enligt polisreglementet för riket den 26 september 1925 tillsättas ordinarie befattningshavare vid polisen antingen genom ständigt förordnande eller genom förordnande tills vidare. Den, som erhållit ständigt förordnande kan icke i administrativ ordning skiljas från tjänsten annat än såsom påföljd av svår förseelse i densamma, i vilket fall den disciplinära bestraffningsrätten utövas av en särskild disciplindomstol, poliskollegiet. Ordinarie befattningshavare, som icke erhållit ständigt förordnande, kan, om han på grund av mindre gott uppförande eller annan anledning funnits för tjänsten olämplig, skiljas därifrån, dock med rätt till två månaders avlöning. Extra befattningshavare, som varit anställd vid polisväsendet i minst två år i följd, kan skiljas från tjänsten i följd av indragning av befattningen, liksom på grund av olämplighet för tjänsten. I båda fallen är dylik extra befattningshavare berättigad till två månaders lön. Annan

¹ Frågan huru den disciplinära straffbefogenheten ställer sig till den judiciella är omstridd. Faktiskt synas de disciplinära myndigheterna anse sig befogade att i särskilda fall disciplinärt ingripa även beträffande brott, som speciellt angivits i strafflagen. Uppfattningen synes dock i allmänhet vara, att åtalvägen bör anlitas, där felet är av svårare beskaffenhet eller skadestånd kan ifrågakomma, liksom ock då oaktat lindrigare disciplinär bestraffning rättelse ej vunnits. Valrätten mellan disciplinär bestraffning och åtal tillkommer principiellt disciplinärmyndigheten och ej befattningshavaren, ehuru naturligen disciplinärmyndigheten, om befattningshavaren föredrager åtalvägen, i regel ej har anledning motsätta sig hans önskan.

extra befattningshavare kan, när helst tjänsten det kräver, skiljas från sin anställning, dock i regel med rätt till en månads avlöning. Därjämte kunna samtliga befattningshavare, som icke erhållit ständigt förordnande, skiljas från tjänsten i enahanda ordning som de, vilka erhållit dylikt förordnande (§ 2). Överskrider befattningshavare sin befogenhet eller åsidosätter han vad honom åligger eller visar han eljest oförstånd eller oskicklighet i tjänsten eller förhåller han sig i sin enskilda vandel på sådant sätt, att aktningen för polistjänsten sättes i fara, må han bestraffas med varning, förlust av löneförmåner eller mistning av tjänsten viss tid samt under vissa omständigheter avsättas från tjänsten (§ 17).

Kommunikationsverkens tjänstemän: Enligt instruktionerna för järnvägsstyrelsen, generalpoststyrelsen och telegrafstyrelsen gäller, att tjänsteman, som beträdes med fel i tjänsten eller låter klandervärt uppförande (även utom tjänsten) komma sig till last, av resp. styrelse kan ådömas böter med högst en månads lön eller mistning av tjänsten högst tre månader. Om den som begått tjänstefel ånyo beträdes därmed eller tjänstefelet är av svårare beskaffenhet, kan han avsättas. Denna påföljd finnes alltså ej vid klandervärt uppförande. Samma bestämmelser gälla enligt generaltullstyrelsens instruktion med den skillnaden, att enligt denna jämväl kan ådömas varning samt att avsättning får ådömas ej endast för upprepat tjänstefel eller sådant fel av svårare beskaffenhet utan även i motsvarande fall för klandervärt uppförande. Beträffande icke ordinarie befattningshavare för samtliga dessa verk stadgas, att om sådan förhåller sig försumlig eller oskicklig eller visar klandervärt uppförande eller gör fel i tjänsten, han antingen kan avskedas — såvitt angår järnvägsstyrelsen efter viss tids uppsägning samt såvitt angår övriga verk omedelbart — eller ock dömas för tjänstefel.

Beträffande *lärare* hänvisas till redogörelsen för propagandan i skolorna.

I *kårlagen* den 15 juni 1934 stadgas, att där den brottslige är ämbets- eller tjänsteman i statens eller kommuns tjänst, detta skall anses såsom försvårande omständighet, och denne ändå att han dömes till ringare straff än straffarbete kunna dömas till avsättning eller mistning av tjänsten på viss tid. Straffet för överträdelse av lagen är fängelse eller dagsböter eller där omständigheterna äro försvårande straffarbete i högst 1 år.

Angående tillkomsten av dessa bestämmelser må nämnas följande:

I det *sakkunnigbetänkande*, som låg till grund för lagen, anfördes bl. a.: Särskild uppmärksamhet påkallar frågan om skyldighet för i statens eller kommuns tjänst anställd person att avhålla sig från sådan verksamhet, som enligt de sakkunnigas mening bör förbjudas. Uppenbart är att personer som äro anställda i det allmännas tjänst, i all synnerhet de som tillhöra polis- eller militärväsendet, hava en alldeles särskild plikt att avhålla sig från varje otillåten befattning med sådana sammanslutningar, som avse att med våldsamma medel störa ordningen eller ingripa på områden, som äro förbehållna offentliga organ, och att det ur stats- och rättsordningens synpunkt måste anses ytterst betänkligt om de göra sig skyldiga till förfarande, som enligt de sakkunnigas mening bör vara förbjudet för envar. Det synes med hänsyn därtill böra föreskrivas, att en i det allmännas tjänst anställd person, som gör sig skyldig till överträdelse av förut angivna förbud, skall kunna skiljas från sin befattning för alltid eller på viss tid. Det torde i sådant syfte främst böra fastslås, att om ämbetsman eller i statens eller kommuns tjänst anställd tjänsteman beträdes med brott av angiven art, detta skall anses såsom försvårande omständighet. Han bör följaktligen enligt vad förut sagts kunna dömas till straffarbete. Dömes han till straffarbete, skall han jämlikt 25 kap. 20 och 22 §§ allmänna strafflagen jämväl dömas till avsättning eller mistning av sin

tjänst på viss tid. Emellertid kan det begångna brottet i och för sig vara av den art, att straffarbete ej bör ifrågakomma, och för dylikt fall bör med hänsyn till det oavvisliga kravet att i det allmännas tjänst anställda personer icke olovligen befatta sig med enskilda väpnade sammanslutningar stadgas, att sådan person, om han gör sig skyldig till brottsligt förfarande av ifrågavarande natur, må kunna dömas till avsättning eller mistning av sin tjänst, även om han dömes till lindrigare straff än straffarbete. Vad här anförts om ämbets- och tjänstemän synes däremot icke böra gälla för t. ex. kommunala förtroendemän, vilka i förevarande avseende intaga en helt annan ställning än de egentliga tjänstemännen.

Vid lagförslagets remittering till lagrådet anförde *chefen för socialdepartementet* bl. a.: Uppenbarligen är det ett rimligt krav, att personer som äro anställda i det allmännas tjänst avhålla sig från handlingar som kunna störa ordning och fred i det samhälle de äro satta att tjäna. Det synes icke böra tolkas såsom tecken på misstroende eller eljest giva anledning till anmärkning, om dessa personer, när samhället finner sig nödsakat lagstifta mot sammanslutningar som kunna störa samhällsfreden, i viss mån bliva föremål för särbehandling i denna lagstiftning. Med hänsyn jämväl till den inverkan, ett deltagande av samhällets egna tjänstemän i förbjudna organisationer måste få på övriga samhällsmedlemmar, torde det vara fullt förklarligt om samhället för att förebygga ett sådant deltagande vidtager den åtgärden att stadga ett skärpt straffansvar för sina tjänstemän. Meningarna kunna visserligen vara delade om hur detta skärpta straffansvar närmare skall utformas. Enligt min mening bör det emellertid icke endast givas den formen, att i lagen föreskrives att det skall anses såsom försvärande omständighet om den som förbrutit sig mot lagen är tjänsteman. Utan det bör, såsom de sakkunniga jämväl föreslagit, dessutom införas möjlighet för domstolen att döma till avsättning eller suspension även i det fall att straffet icke bestämmes till straffarbete. Jag vill i detta sammanhang fästa uppmärksamheten därå, att de sakkunnigas förslag ingalunda innebär att avsättning eller suspension är obligatorisk, så snart en tjänsteman förbrutit sig mot lagen. Förslaget innehåller i denna del allenast att domstolen, ändå att tjänstemannen dömes till ringare straff än straffarbete, må döma till avsättning eller suspension. Att begränsa det föreslagna stadgandet angående särskilt tjänstemannaansvar att gälla endast vissa tjänstemän — i vilken händelse närmast skulle ifrågakomma sådana som äro anställda vid ordnings- eller militärväsendet — synes mig icke vara lämpligt. Bland annat torde mot en sådan begränsning kunna invändas, att även utanför de angivna kategorierna finnas åtskilliga befattningshavare, på vilka måste ställas alldeles särskilda krav i nu förevarande hänseende. — Ej heller eljest har jag funnit anledning att frångå de sakkunnigas förslag i denna punkt. — Under »tjänstemän» äro uppenbarligen i detta sammanhang att hänföra jämväl ämbetsmän.

Lagrådet hemställde, att bestämmelsen måtte utgå, då den saknade motstycke i gällande lagstiftning och ginge utöver vad som kunde anses påkallat av omständigheterna samt stadgandet i 25 kap. 20 § SL erbjöde tillräckligt korrektiv. Lagrådet anförde vidare, att om så icke ansåges vara förhållandet, borde i varje fall den ifrågasatta bestämmelsen begränsas att avse allenast sådana tjänstemän, beträffande vilka en överträdelse av lagen framstode såsom särskilt betänklig. Härvid framhölls, att 17 § polisreglementet lämnade möjlighet att på disciplinär väg med suspension eller avsättning bestraffa i reglementet avsedd befattningshavare vid polissäendet även för annan brottslig gärning än tjänstefel.

Departementschefen fann emellertid vad lagrådet anfört icke vara av beskaffenhet att föranleda ett frånträdande av hans ståndpunkt, och denna godkändes även av riksdagen.

I samband härmed må nämnas, att vid 1934 års riksdag framställdes en *interpellation* rörande viss politisk orientering inom officers- och underofficerskårerna. Interpellationen besvarades av statsministern, som bl. a. hänvisade till att frågan var under utredning av kommittén.¹

Försvarsverkets personal.

Försvarsverkets personal består dels av *krigsmän*, dels av *civilmilitära* och *civila befattningshavare*, dels ock av *civila arbetare*. Bestämmelser om vilka av dessa som lyda under SfK finnas i 6 § SfK. Under lagen höra först och främst krigsmän. Detsamma gäller med vissa undantag även civila ämbets- och tjänstemän, civila betjante, vilka äro anställda vid krigsmaktens förråd samt extra poliskonstaplar vid flottan. Under den tid de tjänstgöra vid mobiliserad avdelning av krigsmakten lyda även månads- och daglönare vid flottan samt vid truppförbanden anställda manliga hantverkare, maskinister och eldare under SfK.

Den *arbetsledande arbetarpersonalen*, verkmästare, förmän o. dyl., har enligt en kungörelse den 22 juni 1928 med avlöningsbestämmelser för vissa civila och civilmilitära icke ordinarie befattningshavare vid försvarsverket hänförs till tjänstemannakategorien. De torde emellertid för tjänstefel svara enligt 25 kap. SL. Om de uppsägas av annan anledning än tjänstefel, ha de rätt till 3 månaders uppsägningstid. De förutvarande månadslönarna vid flottan ingå numera i denna tjänstemannakategori.²

Till *krigsmän* räknas utom de värnpliktiga huvudsakligen officerare och underofficerare samt fast anställt manskap. Vad beträffar tjänsteförbrytelser och påföljderna härför intaga officerare och underofficerare, å ena, samt fast anställt manskap, å andra sidan, en olika ställning, vilket sammanhänger med att för fast anställt manskap icke finnes någon tjänst, från vilken avsättning i teknisk mening kan ifrågakomma.

Krigsmaktens *fast anställda manskap* indelas i underbefäl och meniga.

Volontär vid *armén* antages av regements- eller kårchef medelst kontrakt enligt kungörelsen den 24 mars 1916 angående antagande och avskedande av volontär (fast anställt manskap) vid armén med undantag av musikvolontär (ändrad den 19 december 1919 och den 22 oktober 1926). Rörande antagningsvillkoren finnas föreskrifter om ålder, kroppsbeskaffenhet, god fattningsförmåga samt vissa betyg. Vid antagning skall företräde lämnas åt den, som är inskriven såsom värnpliktig, och särskilt åt värnpliktig, som under sin tjänstgöring visat lämplighet för underbefälsutbildning. Tiden för

¹ Se II kam. protokoll 1934, nr 50, sid. 2 f.

² Enligt 1881 års SfK lydde vid krigsmakten anställda civila ämbets- och tjänstemän samt envar annan, som vid krigsmakten innehade stadig befattning, under SfK. I 1922 års krigslagstiftningssakkunnigas betänkande föreslogs, att SfK endast skulle gälla vissa begränsat angivna kategorier av ifrågavarande tjänstemän. Däremot föreslogs i det 1929 inom justitiedepartementet utarbetade utlåtandet angående åtgärder mot den försvarsfientliga propagandan, att samtliga försvarsverkets civila arbetare redan vid försvarsberedskap skulle ställas under krigslagarna.

den första anställningen bestämmes till 2, 3 eller 4 år samt för förnyat tjänsteavtal (rekapitulation) från $\frac{1}{2}$ till 2 år. Avsked före utgången av bestämd anställningstid meddelas av vederbörande regements- eller kårchef utan ansökan bl. a. åt den som enligt regements- eller kårchefens beprövande visat sig *olämplig för utbildning till underbefäl*.

Vad angår *flottan* rekryteras sjömanskåren enligt R. f. m. § 23: a) genom karlskrivning från skeppsgossekåren, med skyldighet för den karlskrivne att kvarstå i sjömanskåren under sex år, räknat från och med den 1 oktober det år karlskrivningen sker; samt b) genom anställning av manskap medelst kontrakt för viss tid. — Anställningstiden anses i regel förlängd genom rekapitulation med ett år för varje gång, därest uppsägning från vederbörande kårchefs eller från den anställdes sida icke skett senast å sextionde dagen före anställningstidens utgång. — För skeppsgossar, polismän m. fl. gälla särskilda bestämmelser. — Menig eller korporal, som ådagalägger oförmåga i tjänsten eller eljest befinnes *olämplig för fortsatt anställning*, må efter prövning av chefen för underofficers- och sjömanskårerna meddelas avsked före anställningstidens utgång (R. f. m. I § 39 mom. 4).¹ — Högbåtsman eller flaggkorporal, som inom de tre första åren efter erhållet förordnande eller befordran befunnits *olämplig för bestridande av sin tjänst eller ådagalagt mindre hedrande vandel*, skall snarast möjligt efter tredje årets utgång av chefen för underofficers- och sjömanskårerna uppsägas från sin anställning vid sjömanskåren att avgå vid anställningstidens utgång. Har han icke blivit sålunda uppsagd, skall han vara berättigad att kvarstå i tjänst intill uppnådd pensionsålder, såvitt han icke avskedas på grund av bestraffning eller kassation (R. f. m. § 23, p. 4).

Vad angår *flygvapnets* manskap föreskrives i kungörelsen den 29 september 1933 angående inträde vid, befordran inom och avgång från flygvapnet ävenledes att avsked före utgången av avtalad anställningstid kan av kårchefen meddelas utan ansökan bl. a. åt den som ådagalägger oförmåga i tjänsten eller eljest befinnes *olämplig för fortsatt anställning*.

Nu nämnda bestämmelser om rätt att före kontraktstidens utgång avskeda fast anställda, därest de äro *olämpliga*, ha åtminstone vid marinen och flygvapnet i regel ansetts *tillämpliga* på menig eller underbefäl, som utövar verksamhet i disciplinupplösande riktning eller som, utan att sådan verksamhet kunnat ledas i bevis, tillhör kommunistiska partiet.

Beträffande påföljderna med avseende å förlust av tjänst eller anställning vid tjänsteförbrytelser stadgas i 29 § 1 st. SfK, att *officer* eller *underofficer*, som efter SfK eller allmän lag dömes till ansvar för stöld eller snatteri eller för annat brott till straffarbete eller svårare straff, tillika skall dömas till avsättning. Detta stadgande motsvarar den förut nämnda bestämmelsen i 25 kap. 20 § 1 st. SL, dock med den skillnad att under det efter sistnämnda lag-

¹ Motsvarande bestämmelse finnes för kustartilleriet i R. f. m. § 35 mom. 4.

rum alternativt kan dömas till mistning av ämbetet på viss tid, efter förevarande paragraf alltid skall dömas till avsättning. Stadgandet i 29 § 1 st. SfK tillämpas även på officerare och underofficerare i reserven under deras tjänstgöring vid krigsmakten. Eljest gäller för dem bestämmelserna i 25 kap. 20 § SL. — Vad angår *fast anställt manskap* stadgas i samma 29 § 2 st., SfK att om sådan person begår brott, därför han dömes till straffarbete eller svårare straff, han skall av vederbörande befälhavare skiljas från sin anställning vid krigsmakten dock att, då tiden för straffarbetet ej uppgår till sex månader och brottet ej är sådant, att hans medborgerliga anseende därigenom fläckas eller spilles, på befälhavare må bero att bibehålla honom vid anställningen.

För såväl officerare och underofficerare som fast anställt manskap gäller enligt 29 § 3 st. SfK, att om sådan person för brott mot SfK dömts tre gånger till visst straff och inom fem år därefter begår nytt brott, han under vissa omständigheter kan om han är officer eller underofficer dömas till avsättning och om han tillhör manskapet av vederbörande befälhavare skiljas från anställningen vid krigsmakten, såvida han prövas hava gjort sig ovärdig den aktning och tillit som bör tillkomma av honom innehavd befattning eller krigstuktens upprätthållande eljest det kräver. Vissa strängare bestämmelser gälla enligt 90 § SfK vid våld eller annan misshandel å underordnad.

Frågan om införande av rätt att avskeda fast anställd militär personal som tillhör statsfientlig sammanslutning upptogs vid behandlingen 1929 inom *justitiedepartementet* av frågan om åtgärder mot den försvarsfientliga propagandan. I det inom departementet utarbetade utlåtandet anfördes:

IFrågasättas kunde att införa en bestämmelse av exempelvis den lydelsen, att avsked finge före anställningstidens utgång meddelas den, som befunnas tillhöra eller ha tillhört sammanslutning, vilken hade till syfte att med våldsamma medel förändra den lagligen bestående samhällsordningen. Mot denna formulering kunde visserligen ej invändas, att en person skulle kunna undgå bestämmelsens tillämplighet genom att utgå ur sammanslutningen, men förbises borde ej, att en dylik bestämmelse lätt kunde komma att medföra en strävan att maskera syftet hos dylika sammanslutningar samt att en dylik bestämmelse till följd härav torde tarva en komplettering. En sådan kunde tänkas ligga i den förutnämnda bestämmelsen om avskedande av den, som visade sig olämplig för utbildning till underbefäl. Visserligen torde denna närmast ha avseende å egenskaper av utpräglat militär karaktär. Emellertid torde man däri möjligen kunna inlägga den tolkningen, att med nämnda uttryck jämväl avsåges det fall, att vederbörande visade opålitlighet eller bedreve propaganda. Då emellertid en dylik tolkning vore ganska oviss och lämnade rum för olika uppfattningssätt hos skilda myndigheter samt, därest den skulle befinnas riktig, lede av tjänbarhet och obestämdhet med hänsyn till den anställdes rättssäkerhet, torde likvisst ett närmare preciserande av förutsättningarna för avsked i förevarande hänseende böra eftersträvas. En sådan preciserings skulle kunna vinnas, om man till den ovannämnda förutsättningen för avskedande fogade jämväl den, att han eljest verkat för undergrävande av krigslydnaden inom krigsmakten. I fråga om underbefälet torde nämnda verkan kunna knytas jämväl till det förhållandet, att han varit verksam för att hos underlydande uppväcka ovilja mot tjänsten. För stadgandets tillämplighet förutsattes naturligtvis ej, att han gjort sig

skyldig till sådant förfarande, som omförmäles i 71—74 §§ strafflagen för krigsmakten. — Bestämmelse av dylik innebörd syntes böra införas i samtliga reglementen och kungörelser, som avsåge fast anställt manskaps avskedande. — Emellertid torde även föreskrifter av denna innebörd icke böra förordas, därest ej garanti samtidigt bereddades mot obehörigt avskedande. Då det av hänsyn till disciplinen ej torde kunna föreslås rätt för vederbörande att överklaga ett dylikt beslut, måste säkerhet i angivna hänseende vinnas på annat sätt. Det torde lämpligast kunna ske därigenom, att vederbörande chef genom generalorder ålades, att han, innan han med tillämpning av ifrågavarande bestämmelse avskedade någon, skulle vara skyldig inhämta fastställelse å beslutet hos närmast högre militärbefäl. — Beträffande officerare och underofficerare ansåges några bestämmelser ej erforderliga.

I yttranden över berörda utlåtande anförde *cheferna för general- och marinstaberna* bl. a. att förbud borde meddelas för befattningshavare av högre än manskaps grad att tillhöra antikonstitutionell sammanslutning.

I skrivelsen till Konungen den 21 september 1933 anförde *befälhavande amiralen i Karlskrona*:

Föreskrifterna för antagande och avskedande av fast anställt manskap måste omformuleras, förtydligas och förses med tillägg därhän att det stadgades förbud att antaga och skyldighet att omedelbart avskeda menig, korpral, skeppsgosse, polisman m. fl., som tillhörde politiskt eller annat parti eller sammanslutning med syfte att utplåna känslan av plikter mot fosterlandet, att uppväcka hat mot befälet eller eljest undergräva krigslydnaden.

I till kommittén inkomna yttranden anförde:

Chefen för marinstaberna: Bland marinens myndigheter hade försports en viss tveksamhet — särskilt när det gällt karlar, vilka i övrigt varit dugliga och sköttsamma i tjänsten — huruvida anslutning till kommunistisk organisation gjort en karl hemfallen under bestämmelse i reglementet för marinen del I § 39 mom. 4. Bl. a. för att undvika okynnesklagomål hos M. O. — vilka kunde föranleda, att vederbörande myndigheter droge sig för att tillämpa ifrågavarande paragraf mot kommunister — borde klarare linjer uppdragas. Det borde ske genom att i lag eller reglemente stadgas, att den som befunnas tillhöra eller ha tillhört sammanslutning, vilken hade till syfte att med våldsamma medel förändra den lagligen bestående samhällsordningen eller eljest verkade eller verkat i denna riktning, icke kunde bekläda befattning vid krigsmaktens stam eller reserv eller som civil befattningshavare vid dess verkstäder, förråd o. s. v.

Militärbefälhavaren för övre Norrland: Det hade visat sig, att det vore ganska vanligt, att statsfientliga element åtnjöte anställning i statens eller kommunens tjänst. Detta syntes vara ett otillbörligt gynnande av sådana element, och särskilt farligt vore det, att de t. o. m. finge bedriva verksamhet som lärare vid olika läro- och uppfostringsanstalter. I varje fall borde det ej ifrågakomma, att personer, som arbetade på att med våld omstörta samhället och därför bedreve upplösande propaganda bland militärpersonalen, erhöles arbete eller anställning inom militära etablissemang eller av militär myndighet. Med hänsyn till dessa elements inställning till främmande makt måste dessutom direkt fara för spioneri för sådan makt anses föreligga. Förbud mot anställning av sådana personer vore på grund av för närvarande rådande förhållanden erforderligt, enär denna till synes självklara åtgärd icke eljest kunde genomföras. Kontrakt borde, då statsfientlig verksamhet eller tillhörighet till sådant parti ådagalagts, kunna brytas.

I detta sammanhang skall i korthet beröras frågan om militärpersonalens *föreningsrätt*. Denna har ansetts reglerad genom det förut omnämnda stad-

gandet i 73 § SfK om straff för krigsfolk, som håller sammankomst för rådsläpning i ämnen, genom vilkas avhandlande fruktan eller misströstan kan hos krigsfolket utbredas eller brott mot krigslydnaden lätt kan föranledas, såsom om faran eller olämpligheten av vissa tjänsteförrättningar o. dyl. Detta stadgande har enligt prejudikat ansetts innebära förbud för militära föreningar med sådant ändamål.¹

Frågan om lagstiftning i förevarande ämne har särskilt varit aktuell med hänsyn till de s. k. *mansklubb*, som tidigare funnits inom krigsmakten. Härom må nämnas följande:

Under år 1922 gjorde sig vid åtskilliga truppförband en rörelse gällande för bildande av s. k. mansklubb med ändamål bl. a. att, på allt sätt verka för manskapets bästa och »för upprätthållandet av kontakten med det civila livet». Detta ändamål skulle förverkligas, bland annat, genom övervakande av befällets uppförande, bestraffningar och rättsskipning, instruktioner, order och befallningar, permissionsförhållanden, övningar och övningsmateriel samt kommenderingar.

Frågan om sådana klubb enligt gällande rätt kunde åtkommas med straff, blev i ett par särskilda fall gjord till föremål för domstols bedömning. Emellertid frikändes de åtalade i båda fallen.² Detta föranledde 1923 ett flertal framställningar från militära myndigheter till Kungl. Maj:t angående lagstiftningsåtgärder mot s. k. mansklubb.

Dessa framställningar remitterades till 1922 års krigslagstiftningsakkunniga. De sakkunnigas majoritet (nuvarande statsrådet Leo samt borgmästarna Bååth och J. Pettersson) funno icke skäl föreslå någon lagstiftningsåtgärd i ämnet. De hänvisade till 1909 års rättsfall och yttrade bl. a.: »Vederbörande befälhavare äro skyldiga att svara för ordning och tukt inom sina truppförband. Visa sig inom truppen tendenser, vilka lätt kunna leda till brottsligt förfarande, måste de därför ingripa till brottens förebyggande. För sådant ändamål äga de lita till det särskilda lydnessförhållande, som består inom krigsmakten, och utfärda för sina underlydande bindande förbud. Komme det till regementschefens kännedom, att inom truppen en sammanslutning bildats eller är under bildande, och kan det med hänsyn till sammanslutningens ändamål eller faktiskt utvecklade verksamhet skäligen befaras, att inom sammanslutningen sådana sammankomster skola hållas, som enligt 73 § äro förbjudna, måste han därför anses berättigad och pliktig att utfärda förbud för sina underlydande att bilda eller tillhöra sammanslutningen. Överträdelse av sådant förbud medför ansvar enligt 79 § SfK.» — Två av de sak-

¹ Se N. J. A. 1909, sid. 416. Detta rättsfall gällde åtal mot en regementschef för det han förbjudit honom underlydande korporaler att ansluta sig till ett förbund, avsett att omfatta allt svenskt underbefäl och att tillvarata dess intressen i vissa avseenden. Krigshovrätten, som frikände regementschefen, yttrade i sin motivering bland annat, att det med hänsyn till innehållet i 81 § i 1881 års SfK (motsvarande 73 § i gällande SfK) måste kunna och böra krigsman förvägas att ansluta sig till förening, vars verksamhet visar sig gå ut på eller skäligen kunna befaras komma att gå ut på vidtagande av åtgärder, vilka förutsätta överläggningar och beslut å föreningens sammankomster i sådana ämnen, som omförmälas i nämnda paragraf, samt att regementschefen i förevarande fall haft grundad anledning befaras, att sådana rådsläpningar skulle förekomma. Högsta domstolen fann väl, att regementschefen icke ägt tillräcklig anledning antaga, att vid ifrågakvarande förbunds sammankomster rådsläpning skulle förekomma i ämnen, som avsåges i 81 § i 1881 års SfK, samt att förty regementschefen genom förbudets utfärdande och vidhållande överskridit den honom tillkommande ämbetsmyndighet, men som detta förfarande dock icke vore av beskaffenhet att medföra ansvar för tjänstefel, fastställde högsta domstolen krigshovrättens domslut.

² Målen avgjordes av krigshovrätten.

kunniga (riksdagsmannen J. B. Johansson i Fredrikslund och generalen J. Nauckhoff) voro emellertid av skiljaktig mening och ansågo, att uttryckligt förbud borde stadgas mot bildande av dylika klubbar.¹

De till kommittén inkomna yttrandena ge emellertid ej vid handen att sådana föreningsbildningar för närvarande förekomma inom truppförbanden.

Försvarsverkets *civila arbetarstam* uppgår till ett antal av bortåt 5 000 personer. De största grupperna äro sysselsatta vid varven i Karlskrona och Stockholm, vid artilleriets fabriker och tygstationer, nämligen Karl Gustafs stads gevärsfaktori, Ammunitionsfabriken (Marieberg), Åkers krutbruk samt Stockholms, Bodens och Karlsborgs tygstationer, ävensom vid Arméns Centrala Beklädnadsverkstad i Stockholm. Vidare finnas mindre grupper vid olika verkstäder och förråd, hos de särskilda truppförbanden etc.

Enligt kungl. brev 1920 beträffande armén och 1922 beträffande marinen ha arbetarna erhållit förhandlingsrätt. Först tillkommo kollektivavtal beträffande vissa smärre verkstäder och förråd. 1934 har kollektivavtal slutits dels den 3 juli för under intendentsdepartementet lydande verkstäder m. m., dels ock den 16 november för under marinförvaltningen lydande arbetare. Där kollektivavtal finnes, anställas arbetarna genom antagningsbevis, vari hänvisning sker till kollektivavtalet. Arbetarna ha vidare under 1934 erhållit en fastare ställning genom att de tillerkänts pensionsrätt.

De i förevarande hänseende viktigaste arbetargrupperna äro givetvis de som lyda under arméförvaltningens artilleridepartement och marinförvaltningen.

Vad först angår *artilleriets* arbetare, finnas icke några andra begränsningar för dem att deltaga i statsfientlig verksamhet än att förbud finnes stadgat för »tidnings- eller annan läsning» under arbetstiden »såväl som all agitation på arbetsplatsen».² Angående avskedande av arbetare stadgas, att chefen för tyganstalt må omedelbart från arbetet skilja tygarbetare bl. a. om han icke iakttagit gott uppförande, om han visar trots mot verkstadsbefällets order, samt om han å arbetsplatsen uppehåller sig med onödigt prat eller bedriver agitation.³ I antagningsbevisen för arbetarna stadgas, att de utan föregående uppsägning kunna skiljas från tjänsten. Omedelbart avskedande torde emellertid endast i sällsynta undantagsfall ha ägt rum. I regel tillämpas en uppsägningstid av 14 dagar eller längre. — Vidare må anmärkas, att förbud finnes stadgat att yppa hemligheter angående fabriktionen etc.

Beträffande *marinens* arbetare gäller enligt kollektivavtalet under de 4 första veckorna av anställningstiden ingen uppsägningstid. Kvarstår ar-

¹ Se nämnda sakkunnigas betänkande (statens offentliga utredningar 1923: 78), sid. 152, 178 och 204.

Se Instruktion rörande artilleriets tyganstalter och truppförråd, Bil. 3, Verkstadsregler, § 8 mom. 2.

Se d:o, § 8 mom. 15.

betare därefter, tillämpas en ömsesidig uppsägningstid på 14 dagar. Arbetare kan avskedas utan iakttagande av uppsägningstid bl. a. för upprepade förseelser mot i avtalet lämnade föreskrifter. Sådant avskedande skall föregås av utredning, avsedd att fastställa förseelsens art och omfattning. Angående arbetares allmänna skyldigheter stadgas i § 12 av kollektivavtalet bl. a., att han skall följa de föreskrifter, som utfärdats rörande arbetet och allmän ordning inom arbetsområdet, fullgöra arbetsbefäls order, iakttaga ett ordentligt uppförande samt genast åtlyda tillsägelse av polis, post eller patrull. Enligt nämnda paragraf punkt 3 är det arbetare förbjudet att å arbetsplats bedriva agitation eller anslå eller sprida proklamation o. dyl. — Vidare finnes stadgat förbud att yppa militära och tekniska hemligheter etc.

I en för Karlskrona örlogsvarv den 1 mars 1934 utfärdad varvsorder anges närmare vad som är hänförligt till »proklamation o. dyl.» enl. punkt 3 samt uttalas vidare:

»Varvschefen förväntar sig att bedrivandet å varvets område och arbetsplatser av försvarsfientlig propaganda förhindras så långt sig göra låter av varvets befäl, arbetsledare, arbetare och manskap. — Envar å varvet anställd, som å dess arbetsplatser eller eljest å arbetstid finnes innehava skrift varom ovan sägs utan att hava ställt sig här givna föreskrifter till efterrättelse, är olämplig att vidare nyttjas i varvets tjänst.¹

I det 1929 inom *justitiedepartementet* utarbetade utlåtandet beträffande åtgärder mot den försvarsfientliga propagandan upptogs frågan om arbetarnas ställning till statsfientliga organisationer. Däri anfördes:

Det torde vara ställt utom tvekan att från försvarsväsendets verkstäder och förråd borde utestängas personer, vilka kunde misstänkas ämna begagna sin anställning för statsfientliga syftemål. Enahanda skäl, som föranlett framförande av förslag om rätt att vägra anställning och att bevilja avsked för fast anställd personal vid krigsmakten, som vore ansluten till kommunistisk sammanslutning, gjorde sig gällande beträffande anställning av och avsked för försvarsväsendets civila arbetare. Följdriktigheten syntes alltså kräva, att de föreslagna bestämmelserna ägde tillämpning även i fråga om nu avsedda personalgrupper. Härvidlag måste emellertid beaktas vissa praktiska omständigheter, som torde omöjliggöra bestämmelsernas fulla genomförande. — Härefter påpekades bl. a. att ett avskedande av annan anledning än överträdelse av gällande avtal otvivelaktigt torde medföra motåtgärder från arbetarnas sida. — Slutligen uttalades, att bl. a. följande åtgärder syntes kunna vidtagas. Vid anställning av arbetare vid försvarsväsendets förråd och verkstäder torde det böra åligga antagningsmyndigheten att ägna särskild uppmärksamhet åt frågan rörande sökandens pålitlighet. Under anställningstiden borde arbetsledningen lägga sig vinn om att övervaka arbetarna för att söka utröna, huruvida anledning finnes att ifrågasätta deras pålitlighet. Därest skäl finnes att misstänka arbetare borde arbetsledningen vid fördelning av arbetet tillse, att denne icke i sitt arbete eller eljest erhöle tillfälle att få del av hemligheter rörande försvaret eller möjlighet att utöva sabotage.

¹ I augusti 1929 avskedades efter uppsägning två varvsarbetare i Karlskrona, vilka deltagit i ett kommunistmöte, den ene såsom ordförande och den andre såsom fanbärare. Avskedandet föranledde protestskrivelser till regeringen från vederbörande fackförening men utan resultat.

Chefen för marininstaben anförde i yttrande över utlåtandet:

Det torde vara ställt utom tvekan att från försvarsväsendets verkstäder och förråd borde utestängas personer, vilka kunde misstänkas ämna begagna sin anställning till anstiftande av strejker, sabotage eller spridande till obehöriga av meddelanden om vissa tjänsteförhållanden m. m. I utredningen anført förslag rörande arbetares övervakning syntes icke vara tillräckligt eller alltid genomförbart. Det syntes som om i här berört avseende samma bestämmelser borde gälla beträffande antagning och avskedande för försvarsväsendets arbetare som för övrig försvarsväsendets personal.

I skrivelsen till Konungen den 21 september 1933 föreslog *befälhavande amiralen i Karlskrona* motsvarande bestämmelser för arbetare som för fast anställt manskap (se ovan).

I till kommittén inkommet yttrande anför *chefen för arméns intendenturförråd i Boden*:

Det vore önskligt, att en kommunistisk agitator skulle kunna genom avsked helt avlägsnas. I avsaknad av lagbestämmelser härom torde man emellertid under nuvarande förhållanden få anse en dylik avtalsbestämmelse oantaglig från arbetarpartens sida, och ett avsked utan stöd av vare sig lag eller avtal syntes med hänsyn till dess konsekvenser varken lämpligt eller möjligt att genomföra. Men nog finge man väl anse det i hög grad egendomligt att en person, som stämplade mot staten, fortfarande skulle få bibehållas i sin goda statstjänst. Det synes därför angeläget, att sådana lagbestämmelser utfärdades, att om en i statens tjänst varande arbetare bevisligen bedreve statsfientlig eller disciplinupplösande agitation bland det militära manskapet eller sina arbetskamrater, denne omedelbart skulle avskedas.

Utländska bestämmelser.

Tjänstemän i allmänhet.

I de flesta länder är tjänstemännens politiska frihet i olika hänseenden mer inskränkt än i de nordiska länderna. Detta markeras främst genom de ofta förekommande förbuden för tjänstemännen att vara medlemmar i folkrepresentationen. Sådana förbud motiveras emellertid utom av politiska skäl även av att medlemskapet anses oförenligt med den kontroll, som representationen utövar över förvaltningen.

Här skall till en början lämnas en översikt över tjänstemännens ställning i de övriga nordiska länderna samt därefter en del upplysningar om förhållandena i andra länder.

Danmark: Tjänstemännens ställning regleras av lagen om statens tjänstemän den 31 mars 1931. I denna stadgas bl. a., att tjänstemännen såväl i som utanför tjänsten skola visa sig värdiga den aktning och tillit, som deras ställning kräver. Varje tjänsteman skall vid sin första anställning underskriva en förklaring, vari han på heder och samvete lovar att uppfylla sina tjänsteplikter med trofasthet och nitälskan. Tjänstemän med en grundlön av 4 800 kronor och däröver utnämnas av Konungen. Sådan tjänsteman skall avgiva en högtidlig försäkran att iakttaga grundlagen. Tjänsteman, som icke utnämnes av Konungen, kan avskedas efter 3 månaders uppsägning eller om avsättningen grundas på tjänsteförseelse, begångna brott eller en i den offentliga meningen vanärande handling, utan uppsägning.

Av Konungen tillsatta tjänstemän äger Konungen även avskeda, dock med undantag för domare (grundlagen § 17).

Finland: Enligt lagen den 29 juni 1926 angående utnämningars brev för innehavare av statens tjänster och fasta befattningar samt om deras rätt att kvarstå i sin tjänst eller befattning skall för den som utnämnes till statstjänst eller fast befattning såsom utnämningars brev utfärdas öppet brev, fullmakt eller befattningsbrev. Öppet brev utfärdas å sådan tjänst, som besättes av republikens president samt å officerstjänst vid armén och flottan. Fullmakt utfärdas för domare, ledamöter av centrala ämbetsverk o. s. v. Befattningsbrev slutligen utfärdas för polistjänster samt andra sådana tjänster eller befattningar, vilkas innehavare med hänsyn till tjänstens eller befattningens art skola vara underkastade särskild kontroll och bestämmanderätt från statens sida. Innehavare av tjänst, som därå undfått öppet brev, må av presidenten entledigas, då allmän fördel sådant kräver. Innehavare av tjänst, som därå erhållit fullmakt, må efter laga rannsakan och dom eller, där tjänsten ej är domarämbete, i disciplinär väg skiljas från tjänsten. Den, som erhållit författningsbrev, må från befattningen entledigas, när skäl därtill prövas föreligga, eller ock i disciplinär väg skiljas från tjänsten. I lagen meddelas närmare bestämmelser om det disciplinära förfarandet och stadgas vidare, att i sådan ordning tjänsteman (med undantag för domare) må från tjänsten skiljas, om han genom sin verksamhet eller sitt förhållande i eller utom tjänsten visat sig ovärdig det förtroende eller den aktning hans ställning såsom innehavare av statstjänst förutsätter.

Något uttryckligt förbud för tjänstemän att tillhöra statsfientliga sammanslutningar finnes icke i strafflagen, men brott mot 11 kap. 4 a strafflagen (deltagande i föreningsverksamhet avseende omstörtande av stats- och samhällsordningen m. m.) kan — även om härför blott dömes till fängelse — medföra förlust av medborgerligt förtroende och alltså även av ämbete eller tjänst. Nämnas må att lagen den 5 april 1934 om förbud mot begagnande av politiska kännetecken stadgar att tjänsteman som bryter mot lagen kan skiljas från tjänsten eller avsättas.

Norge: Här skiljes på embedsmænd och bestillingsmænd. Ämbetsman skall svära eller om han enligt lag är befriad från eds avläggande, högtidligen lova lydnad och trohet mot författningen och Konungen (grundlagen 21 §). Andra embetsmænd än förtroendeämbetsmän må icke avskedas annat än efter dom och ej heller mot sin vilja förflyttas (grundlagen 22 §).

För bestillingsmænd gäller lagen om offentlige tjenestemænd den 15 februari 1918. Däri stadgas rätt att avskeda tjänsteman bl. a. om han genom opassande uppförande i eller utom tjänsten visar sig ovärdig sin befattning eller nedbryter den aktning och tillit som densamma kräver.

I strafflagen (§ 325) stadgas straff för embeds- eller bestillingsmand, bl. a. om han utom tjänsten förhåller sig på ett sätt, som gör honom ovärdig till eller verkar nedbrytande på den för hans ställning nödiga aktningen och tilliten. Straffet är böter men vid återfall eller under särskilt försvårande omständigheter kan dömas till tjänstens förlust.

Avskedande genom dom äger rum, då en embeds- eller bestillingsmand befinnes sakna någon av de för tjänstens innehav nödvändiga eller lagligen föreskrivna betingelserna (lagen om strafflagens ikraftträdande § 10). Den avsättning varom här är fråga har icke karaktären av straff. Den sålunda rådande ordningen sammanhänger därmed att enligt 22 § grundlagen ämbetsmän endast kunna avsättas genom dom samt att den disciplinära myndigheten gentemot dem, såvitt de ej äro militärer, är ur stånd att meddela tillrättavising.

Slutligen må nämnas, att enligt lagen om politiet (1927) polistjänstemän icke få vara medlemmar av någon förening eller organisation genom vilken de förplikta sig till eller kunna förpliktas att underlåta sina tjänsteplikter eller till annat uppträdande som står i strid med dessa.

Vad angår övriga länder må lämnas följande uppgifter:

Nederländerna: Regeringen äger befogenhet att, i den mån så icke skett genom lag, efter hörande av Conseil d'Etat, utfärda föreskrifter rörande tjänstemäns anställande, avsked, avlöning, tjänstgöringstider m. m. Med begagnande av denna befogenhet har regeringen den 22 maj 1933 utfärdat en förordning innefattande, bland annat, tillägg till förut gällande allmänna reglemente för statstjänstemännen (art. 97 b), innebärande att tjänsteman enligt bemyndigande av premiärministern kan avskedas om han har revolutionär åskådning, samt om han eljest är medlem av en sammanslutning, om vilken premiärministern har förklarat, att densamma på grund av de syften den eftersträvar, eller de medel den använder, kan bringa i fara eller skada det behöriga uppfyllandet av hans plikt såsom tjänsteman, eller om han på något sätt lämnar medverkan eller stöd till en sådan sammanslutning eller en därifrån härrörande aktion.

På grundval av denna bestämmelse ha i särskilda av premiärministern utfärdade förordningar, vilka successivt ändrats, angivits de sammanslutningar i vilka statstjänstemän ej må vara medlemmar. I dessa förordningar (den senaste av den 5 april 1934) uppräknas i sådant hänseende åtskilliga kommunistiska, syndikalistiska, anarkistiska, fascistiska, nationalsocialistiska och andra sammanslutningar.

Samma befogenhet att utfärda reglementariska bestämmelser tillkommer beträffande tjänstemän hos provinser, kommuner och vissa andra samfälligheter vederbörande myndighet. Därest regeringen finner en ändring eller komplettering önskelig av reglementariska föreskrifter gällande för sådana tjänstemän, men vederbörande myndighet efter anmaning underlåter att inom förelagd frist vidtaga sagda ändring eller komplettering, kan denna ändock på regeringens föranstaltande tvångsvis genomföras. På initiativ från regeringens sida pågår på grund härav ett successivt införande i provinsernas och kommunernas tjänstemannareglementen av de nya regler, som innehållas i reglementet för de civila statstjänstemännen (art. 97 b).

Något tvivel om de angående tjänstemännens medlemskap i sammanslutningar meddelade föreskrifternas förenlighet med gällande statsrättsliga principer i fråga om allmänt medborgerliga rättigheter torde näppeligen anses föreligga. Man resonerar så, att från det allmännas sida beträffande personer, som antagas i dess tjänst, kunna uppställas särskilda, av tjänsteförhållandet betingade fordringar, vilka ju endast den behöver underkasta sig, som självvilligt träder i det allmännas tjänst.¹

Slutligen må nämnas, att regeringen i oktober 1933 utfärdat en kungörelse av följande lydelse: Enär i dessa oroliga tider tjänsteplikten medför, att en tjänsteman bör stödja överheten i dess svåra uppgift och icke bereda överheten några svårigheter vare sig i eller utom tjänsten, beslutar ministerrådet, att en tjänsteman har att avhålla sig från varje offentlig aktion emot överheten och dess styrelse.

Schweiz: Enligt lagen om förbundstjänstemännens tjänsteförhållanden den 30 juni 1927 (art. 13) må tjänsteman ej tillhöra förening som för sitt ändamål använder medel som äro rättsstridiga eller statsfientliga. Genom sitt förhållande i och utom tjänsten skola tjänstemännen visa sig värdiga den aktning och det förtroende, som tjänstemannaställningen kräver (art. 24). Utnämningar ske i regel blott för tre år. Detta gör, att en tjänsteman, som ej begått sådant tjänstefel, som kan medföra

¹ Enbart de nationalsocialistiska tjänstemännen och arbetarna, som träffades av berörda lagstiftning beräknades (enligt tidningsuppgifter) till c:a 3 000.

avskedande, men begått sådant fel, att han är obrukbar eller skadlig för administrationen, ändock kan avskedas.

Med tillämpning av bestämmelserna i tjänstemannalagen (art. 13) har förbundsrådet i den 2 december 1932 utfärdat beslut förbjudit alla tjänstemän, anställda och arbetare i edsförbundets tjänst att tillhöra det kommunistiska partiet i Schweiz eller att medverka i vilken kommunistisk organisation det vara må. I tillämpningen övervakas förordningens efterlevnad sålunda, att tjänstemännen få avgiva en skriftlig förbindelse av innehåll, som motsvarar förbundsrådets beslut. Vid överträdelse följer avskedande under iakttagande av bestämmelserna i tjänstemannalagen.¹ Tjänstemän få ej vara medlemmar i nationalrådet men med särskilt tillstånd i ständerrådet.

I *England* få statens avlönade tjänstemän med vissa begränsade undantag icke uppställas som kandidater vid parlamentsval. — Motsvarande gäller i *Frankrike*.

Belgien: Tjänstemännen kunna i allmänhet avskedas, om de förverkat den tillit som visats dem och för den skull i det allmännas intresse böra berövas sin tjänst. Ett cirkulär av den 25 juni 1884 förbjuder alla tjänstemän att blanda sig i parti-politik. Tolkningen av detta förbud har sträckt sig mycket långt. Tjänstemän ha sålunda avsatts, när de närvarit vid vissa möten, yttrat sig å dem och deltagit i beslut, som där fattats. Man har till och med helt och hållet förbjudit vissa tjänstemän att sysselsätta sig med politik vid risk av avsättning. Tjänstemän få ej vara medlemmar i folkrepresentationen.

Tjeckoslovakien: Enligt en lag den 12 juli 1933 angående beivrande av statsfientlig verksamhet av statsanställda och vissa andra personer (statens ämbets- och tjänstemän, lärare vid offentliga skolor, innehavare av offentliga pensioner o. s. v.) gäller, att tjänsteman som bedriver en mot statens suveränitet, självständighet, integritet och författningens enhet eller den demokratiskt-republikanska statsformen riktad verksamhet eller uppmanar eller söker förleda därtill eller uppsåtligen vid utövan-det av tjänsten igångsätter eller utbreder osanna uppgifter angående statens förhållanden, varigenom statens värdighet nedsättes eller förtroendet för staten och statliga anordningar undergräves, eller som deltagit i någon förening som öppet eller hemligen idkar sådan verksamhet, skall straffas med avskedande eller förlust av pension eller från staten utgående bidrag till avlöning. Detsamma gäller tjänsteman som berömmar, uttryckligen godkänner eller verksamt understödjer sådan verksamhet. I mindre allvarliga fall kan då i stället dömas till suspension för en tid av högst 3 år. Bestämmelserna i lagen skola efter förordnande av regeringen användas så länge nödvändigheten fordrar ett förstärkt skydd för staten. Även när lagen ej sålunda gäller skall det emellertid anses som ett grovt fel mot tjänsteförpliktelser att utöva ifrågavarande verksamhet och kunna medföra avskedande med avkortad pension eller förlust av pension helt eller delvis. Regeringen har förordnat att lagen skall gälla tills vidare.

Tyskland: Enligt riksförfattningen (1919) förbehållas tjänstemännen frihet i politiskt tänkesätt. I tjänstemannalagen för riket (1907) stadgas, att varje tjänsteman är skyldig att genom sitt förhållande i och utom ämbetet visa sig värdig den aktning, som tjänsten fordrar. Tjänstemännens ställning har emellertid genom senare lagstiftning helt förändrats, särskilt genom lagen den 7 april 1933 till återställande av tjänstemannaståndet (Berufsbeamtentum). Denna lag, som sedermera vid flera tillfällen kompletterats, avser en omreglering av tjänstemannaståndet på nationell grund.

¹ Enligt tidningsuppgifter lär denna förklaring hava medfört, att samtliga tjänstemän, anställda och arbetare i edsförbundets tjänst, som varit medlemmar i kommunistiska organisationer (ett 80-tal vid statsjärnvägarna anställda och ett fåtal andra), utträtt ur organisationerna.

De för tjänstemän i allmänhet stadgade begränsningarna i rätten att idka politisk verksamhet gälla givetvis även för militär personal, men där gå ofta begränsningarna längre, särskilt med avseende å föreningsrätten. I några länder, där tjänstemän i allmänhet äro valbara till folkrepresentationen, är stadgat undantag härutinnan för militärer. I andra länder saknar militär personal rösträtt och är över huvud taget förbjuden att befatta sig med politik. — Bestämmelser finnas överallt om rätt till avskedande av fast anställd personal, som gör sig skyldig till svårare disciplinförseelser eller andra brott.

I fråga om de för försvarsverkets *militära personal* och *civila tjänstemän* gällande speciella föreskrifter i förevarande hänseende må nämnas följande:

Danmark: Beträffande militära tjänstemän gälla enligt tjänstemannalagen 1931 vissa särskilda bestämmelser för antagande och avskedande. Officerare och därmed jämställda utnämnas och avskedas alltid av Konungen. — Fast anställda, som ej äro tjänstemän, kunna avskedas utan angivande av skäl med iakttagande av enligt lag eller sedvänja fastställd uppsägningstid. Offentlig bevisning om orsaken behöver ej ske. — Beträffande militärers föreningsrätt stadgas i grundlagen (§ 92) att bestämmelserna om föreningsfrihet i 85 § grundlagen (se ovan) blott gälla med de inskränkningar, som följa av de militära lagarnas föreskrifter. I strafflagen för krigsmakten (§ 162) stadgas straff för krigsmän, som utan förmans tillstånd ingå inbördes föreningar som angå deras tjänsteförhållanden eller politiska angelägenheter eller som oaktat särskilt förbud av förman deltaga i politisk förening av civila medborgare. — Behörighet att besluta om sådant förbud tillkommer garnisonskommendanten eller ev. chefen för generalkommandot eller divisionschefen (jämför Tjenestreglemente för hären, 1921, p. 337). Något generellt förbud mot inträde i politiska föreningar kan ej meddelas, men däremot torde förbudet kunna omfatta inträde i kommunistiska föreningar.²

Finland: Enligt lagen den 29 juni 1926 angående utnämningbrev för innehavare av statens tjänster m. m. kan entledigande ske av officerare, då allmän fördel sådant kräver, samt av stamunderofficerare, befattningshavare vid varv o. dyl., när skäl därtill prövas föreligga. Offentlig bevisning behöves ej. Dessa bestämmelser ha i många fall tillämpats på personer, som icke skött sin tjänst (bristande arbetsamhet eller intresse, allmän olämplighet etc.). Det i lagen stadgade disciplinära förfarandet har däremot icke kommit i tillämpning på militära tjänstemän. — Kommunistagitorer tillhörande stammen åtalas, bestraffas och avskedas. — I strafflagen för krigsmakten (§ 147) stadgas straff för krigsman i aktiv tjänst, som tillhör politisk förening. Officerare förbjödos 1934 av försvarsministern att tillhöra Akademiska Karelska Sällskapet, vilket anses driva politik.³ Befälhavaren för krigsmakten utvidgade förbudet att även omfatta frimurareorganisationer. — Militär personal är icke valbar till riksdagen men har rösträtt.

Norge: Genom kommenderande generalens cirkulärskrivelse den 28 februari 1918 har förbud meddelats för till tjänst inkallade värnpliktiga och andra krigsmän att tillhöra föreningar med försvarsfientligt syfte.

Nederländerna: Myndigheterna kunna begagna sig av reglementarisk rätt att av-

¹ Jfr sid. 204, not 1.

² Jfr redogörelse för mötesrätten, sid. 225.

³ Denna organisation bildades 1922 med ändamål att arbeta för Karelens införlivande med Finland.

skeda viss personal tillhörande stammen, som visat sig »oordentlig», vilket begrepp utsträckt till att innefatta jämväl politisk opålitlighet. — Alla militärer, som äro under vapen (således även värnpliktiga under den tid de äro inkallade till tjänstgöring) äro underkastade bestämmelserna i Reglementet beträffande de krigstucht, vars art. 17 innehåller förbud att ansluta sig till eller på något sätt stödja sådana grupper eller sammanslutningar, vilkas ändamål eller verksamhet stå i strid med krigsmaktens väsen eller krigstuktens upprätthållande, eller beträffande vilka försvarsministern förklarar, att anslutning eller stöd från militärens sida strider mot krigstuktens intressen.

Efter en serie av svårartade utbrott av insubordination, som förekommo inom den nederländska marinen i början av 1933 och som nådde sin höjdpunkt i myteriet ombord å pansarskeppet »De Zeven Provinciën» i februari samma år, fann regeringen nödvändigt att vidtaga en kraftig upprepning. Det ansågs konstaterat, att den disciplinära andan i väsentlig mån berodde på förefintligheten av ett slags militära fackföreningar under utpräglat radikal, delvis civil ledning och på inflytande från socialdemokratiskt och kommunistiskt håll. Försvarsministern utfärdade under år 1933 efter vartannat förbud för militära tjänstemän, d. v. s. för dem som tagit militär anställning i statens tjänst, således volontärer inbegripna, men icke värnpliktiga, att ansluta sig till eller stödja grupper eller föreningar på socialdemokratisk grundval, grupper eller föreningar på fascistisk eller national-socialistisk grundval samt en angiven fritänkareförening. Vidare utfärdades den 18 mars 1933 stränga bestämmelser om militära föreningar och deras verksamhet, innebärande skyldighet att anmäla sammanträden för befälhavaren o. s. v. Förening, som berör krigsfolks materiella militära intressen, får ej bildas utan tillstånd. Tillståndsvång föreligger däremot ej för bildande av sportföreningar o. dyl.

Premiärministerns förordningar om förbud för tjänstemän att tillhöra vissa kommunistiska, syndikalistiska, anarkistiska, fascistiska, nationalsocialistiska och andra sammanslutningar gälla även militära tjänstemän. Dessutom stadgas emellertid i en förordning den 5 april 1934 beträffande tjänstemän sorterande under försvarsdepartementet även förbud att tillhöra det socialdemokratiska arbetarpartiet samt organisationer anslutna till det nederländska förbundet av fackföreningar, byrån för propaganda mot kommunism och fascism samt byrån för bojkott av tyska varor. Anslutning till dessa organisationer ansågs vara av beskaffenhet att kunna bringa i fara eller skada fullgörandet av de plikter, som ålåge sådana tjänstemän.

Schweiz: I strafflagen för krigsmakten (art. 99) stadgas straff för den som grundar en förening om vilken han vet eller måste antaga, att dess verksamhet är riktad på undergrävande av den militära disciplinen, den som inträder i en sådan förening eller deltagar i dess verksamhet, den som uppmanar till bildande av en sådan förening samt den som följer en sådan förenings direktiv.

England: Krigsfolk anses ej få tillhöra föreningar, vilka söka verka i disciplinupplösande syfte. — Bedriver person tillhörande manskapet disciplinupplösande verksamhet, kan han avskedas. Offentlig bevisning behövs ej, om förhållandet vitsordas av officer. — Beträffande föreningsrätten gäller för flottan att det är förbjudet att bilda sådana sammanslutningar eller föreningar bland dess personal, som hava till ändamål att åstadkomma förändringar i gällande bestämmelser eller i seder och bruk inom flottan. Utan tillstånd må föreningar bildas för legitima ändamål, nämligen för idrott eller välgörenhet. I övriga fall måste tillstånd utverkas av amiralitetet, som i regel ogillar bildandet av föreningar inom flottan, vilka äro underavdelningar av utomstående, och för vilka vederbörande endast har intresse som medborgare och icke såsom anställd i flottans tjänst.

Frankrike: Principiellt anses att militär personal ej bör befatta sig med politisk

verksamhet. Politisk rösträtt medges endast åt sådana krigsmän, som åtnjuta tjänstledighet eller ha rätt att fritt välja sin vistelseort. — Officerare och militära tjänstemän få icke deltaga i någon förening, som icke är godkänd av ministeriet. Det är vidare principiellt förbjudet för krigsmän att deltaga i politiska föreningar. — Enligt reglementena kan stamanställd, som icke uppfyller sina tjänsteplikter, omedelbart avskedas.

Tjeckoslovakien: Krigsmän sakna politisk rösträtt. Yrkesofficerare, yrkesunderofficerare och gendarmer äro ej heller valbara till folkrepresentationen.

Tyskland: Enligt riksvärnslagen (1921) är det militärer förbjudet att deltaga i det politiska livet. Militärer ha ej rösträtt och äro ej valbara till riksdagen. De få icke tillhöra politiska föreningar och ej heller andra föreningar, om förbud häremot meddelats för upprätthållande av den militära tukten och ordningen. Militärer tillhörande viss garnison eller besättningen på ett fartyg etc. äro berättigade att stifta inbördes föreningar, som emellertid skola anmälas hos vederbörande befälhavare. Denne äger utfärda förbud mot föreningen, om den är oförenlig med den militära tjänsten eller med militär tukt och ordning. Soldater kunna omedelbart avskedas på grund av »ovärdighet».

Beträffande försvarsverkets *civila arbetare* må till en början erinras om att bestämmelserna om förbud för tjänstemän att tillhöra statsfientliga organisationer ibland utsträcker till statens arbetare i allmänhet. Så gäller t. ex. i Schweiz.

Till kommittén ha inkommit följande uppgifter.

Danmark: Enligt arbetsregler för örlogsvarvet och flottstationen må arbetare, som tjänstgjort mindre än 3 månader, avskedas med 24 timmars uppsägning. Eljest gäller en uppsägningstid av en vecka. Den som har gjort sig skyldig till oordning eller överträtt meddelade bestämmelser kan avskedas utan uppsägning.

Finland: På försvarsverkets arbetare är lagen om arbetsavtal den 1 juni 1922 tillämplig. Enligt denna kunna i anställningsavtalet införas bestämmelser om arbetarnas förpliktelser. Utan avseende å avtalad uppsägningstid må avtalet omedelbart hävas, bl. a. när arbetare visar sig för det åtagna arbetet uppenbart oskicklig eller väsentligen brister i fullgörandet av villkoren i avtalet eller av vad enligt allmän sed i sådant avseende hör följas. Dessa bestämmelser ge möjligheter att avskeda agitatorer. — Vid statens gevärsfabrik tillämpas en klausul, som innebär ömsesidig uppsägningsrätt inom 24 timmar. Arbetsledningen anser sig därav enbart ha haft gynnsamma erfarenheter.

I *Nederländerna* gäller beträffande för sådana arbetare samma inskränkningar i rätten att tillhöra politiska organisationer som för tjänstemän sorterande under försvarsdepartementet (jfr ovan).

I *England* har amiralitetet föreskrivit, att medlem av kommunistiska partiet icke får vara anställd vid amiralitetets anläggningar eller vid marinens dockor och varv, och exempel finnas på att arbetare avskedats på sådan grund. Ett dylikt avskedande av en mekaniker 1928 föranledde debatt i parlamentet. Försvarsväsendets civila arbetare kunna eljest avskedas endast efter talan i administrativ väg.

I *Frankrike* kunna arbetare vid arsenalerna icke på den grund att de bedriva statsfientlig verksamhet avskedas annat än genom judiciellt förfarande.

K o m m i t t é n:

Såsom framgår av redogörelsen för i utlandet gällande rätt, ställas flerstädes synnerligen stränga krav på de statliga tjänstemännens återhållsamhet beträffande politisk verksamhet överhuvudtaget och på sina håll ha i

detta hänseende särskilda krav ställts på militär personal. Det förekommer ofta att tjänstemän eller åtminstone militär personal över huvud taget ej få deltaga i politiska partibildningar eller utöva aktiv politisk verksamhet.

Till grund för sådana bestämmelser torde ligga den ofta av gjorda erfarenheter bekräftade uppfattningen att en politiserande ämbetsmannakår och i främsta rummet en politiserande officerskår kan utgöra en fara för statsmaskineriets behöriga gång, särskilt i orostider. Genom sin hand över statsmaskineriet eller över krigsmakten äger ämbetsmannen eller en militär befälhavare en makt, som, om den brukas på ett illojalt sätt, kan innebära stora vådor för statsordningen och individens frihet. Ett förbud mot aktivt deltagande i det politiska livet kan därför ha framstått som en garanti mot missbruk.

Även där lagar av detta slag ej finnas, kan naturligtvis anställning i det allmännas tjänst påkalla en viss återhållsamhet i vederbörandes politiska verksamhet. Det är sålunda klart att ett främjande av partisynen i tjänsten kan komma att utgöra tjänstefel. Partipolitisk propaganda av en präst i hans predikan eller av en lärare i hans undervisning bör falla under ett sådant bedömande. Vidare kan säkerligen politisk eller annan propaganda-verksamhet utanför tjänsten komma att innefatta ett brott mot de elementära krav, som det allmänna har rätt att ställa på den anställdes vandel utanför tjänsten. Dessa krav, som i regel beröras i tjänstereglementen, gå i allmänhet ut på att den anställda skall avhålla sig från sådana handlingar, vilka äro ägnade att i väsentlig mån äventyra den aktning och det förtroende som äro nödvändiga för ett behörigt utövande av ämbetet. Gränserna för dessa krav måste helt naturligt med de skiftande uppfattningar och värdesättningar, som finnas i samhället, dragas ganska snävt. Det är emellertid uppenbart att en präst genom hätska utfall mot religionen i sitt uppträdande utom tjänsten kan göra sig skyldig till straff (jfr 9 § i lag den 8 mars 1889 om straff för ämbetsbrott av präst m. m.). Samma torde vara förhållandet med en religionslärare, som gör sig skyldig till sådana utfall, även om beträffande lärare saknas den rättsliga reglering av ämbetsbrotten som gäller i fråga om präst.

Vilken återhållsamhet en viss tjänsteställning än kan anses påkalla, är hos oss den traditionen fast utbildad att tjänstemannen dock i princip skall ha samma rätt som varje annan medborgare att aktivt deltaga i politisk verksamhet, att tillhöra det parti han önskar och vara verksam för främjandet av dess mål. Att helt bryta mot denna princip och att i likhet med vad som sker på vissa håll i utlandet meddela allmänt förbud för tjänstemän eller militär personal att aktivt deltaga i den politiska striden torde sakna berättigande i vårt land. Våra erfarenheter tala ej till förmån för en sådan åtgärd.

Om sålunda ett allmänt upphävande av tjänstemannakårens och officerskårens frihet i detta hänseende icke bör komma i fråga, bör dock till prov-

ning upptagas frågan om icke en inskränkning påkallas, såvitt angår ytterlighetspartierna och verksamhet som främjar deras syften.

Det kan göras gällande att, även om dessa partier och deras verksamhet ej förbjudas, det allmänna dock måste ställa särskilda krav på sina anställdas lojalitet och pålitlighet. Just ur den ovan anförda synpunkten av samhällsmaskineriets behöriga funktion särskilt under orostider kan det innebära en fara att de anställda äro engagerade i en verksamhet, som har till mål eller på grund av erfarenheten från annat håll kan misstänkas ha till mål att med våldsamma eller eljest med olagliga medel omstörta den lagligen bestående stats- och rättsordningen. Faran torde förefinnas vare sig vederbörande gentemot sitt parti är bunden av lydnadsplikt eller ej. Härförutom kan anföras att det ligger något otillbörligt däri att den anställde, som av det allmänna åtnjuter lön, deltar i en organiserad verksamhet, som är riktad mot samhällets organ och de uppgifter dessa ha att fylla, och alldeles särskilt i verksamhet riktad mot ordningens upprätthållande och lagarnas efterlevnad.

Kommittén finner emellertid de anförda skälen icke motivera ett allmänt förbud. Förhållandena kunna icke anses vara sådana, att det i allmänhet skulle vara berättigat att försätta tjänstemännen i en undantagsställning. I stort sett torde tjänstemännens anslutning till ytterlighetspartierna vara ringa, och i stort sett torde fara för sabotage av det samhälleliga maskineriets funktion ej vara så stor. Vad man med ett förbud skulle uppnå skulle dessutom endast vara avsvärjandet av en partianslutning eller hindrandet av ett öppet främjande av ytterlighetspartiernas verksamhet. Då man ej skulle kunna nå tänkesättet, skulle faran vara ungefär densamma som förut. I den mån en sådan finnes, torde i en kritisk situation en utrensning lätt kunna åstadkommas och kanske lättare än om ett förbud utfärdats.

Även med denna allmänna inställning anser emellertid kommittén att beträffande befattningshavare i viss samhällelig verksamhet andra synpunkter delvis göra sig gällande än de ovan anförda. Kommittén avser samhällets säkerhetstjänst, försvarsverkets och ordningsmaktens personal.

Det är tydligt att de synpunkter, som härförut anförts till stöd för ett förbud, starkast göra sig gällande beträffande dessa tjänster. Om dessa innehavas av element, som äro engagerade i verksamhet med sådana mål och metoder som ytterlighetspartiernas, kan effektiviteten hos krigsmakten och ordningsmakten i hög grad äventyras. Det är icke heller otänkbart att de kunna vändas till ett hot mot samhället och dess organ. I viss mån kunna naturligtvis i fråga om effektiviteten av ett förbud med den mera begränsade omfattning som här avses göras samma invändningar som i fråga om ett allmänt förbud. Här tillkomma emellertid andra skäl som tala för förbudet. Redan som ett stöd för åtgärderna mot den disciplinupplösande propagandan torde det vara önskvärt. Vidare är det för känslan av lugn och trygghet i samhället viktigt att hos den stora allmänheten tilltron till de här

ifrågavarande samhällsorganens pålitlighet och lojalitet icke rubbas. Det är visserligen sant att ingenting inträffat som i stort sett givit anledning att betvivla denna pålitlighet och lojalitet, men det synes böra förhindras att enskilda befattningshavare genom sin anslutning till ytterlighetspartierna eller medverkan i oöverlagda handlingar och uppträden från sådant håll föranleda en ändrad uppfattning. I fråga om befattningshavare i dessa kårer gäller också att kravet på deras återhållsamhet i den politiska striden måste ställas högre än för andra befattningshavare.

På grund av vad sålunda anförts anser kommittén det böra förbjudas krigsmaktens fast anställda personal och dess reserver samt befattningshavare vid polisväsendet att deltaga i sammanslutning, vars verksamhet är sådan eller vilken ålägger sina medlemmar sådana förpliktelser, att fara för behörigt fullgörande av vederbörandes tjänsteplikt kan uppkomma. Likaledes bör det förbjudas att främja sådan sammanslutnings verksamhet.

Med hänsyn till åklagarnas ställning till ordningsmakten har det ansetts nödvändigt att inbegripa befattningshavare vid åklagarväsendet uti ifrågavarande lagstiftning.

Ännu en personalgrupp synes böra medtagas i förbudet, nämligen försvarsverkets civila personal. Olämpligheten av att sådan personal är engagerad i en mot statsmakten fientlig verksamhet ligger i öppen dag. Läsningen av de Sillénkommunistiska instruktionerna för arbetet inom krigsindustrien torde vara tillräckligt belysande i detta hänseende.¹ Fara för spioneri och sabotage föreligger. De möjligheter till disciplinupplösande propaganda bland krigsmanskapet, som anställningarna innebära, kunna ej heller lämnas obeaktade. Visserligen skulle kunna göras gällande att kollektivavtalens och de enskilda anställningskontraktens bestämmelser skulle erbjuda tillräckliga möjligheter att avskeda ur här ifrågavarande synpunkter olämpliga arbetare. Ett klart ställningstagande från statsmakternas sida torde emellertid för undvikande av missförstånd och svårigheter vara att föredraga.

Förbudet torde böra meddelas av Konungen enligt bemyndigande i särskild lag. I det förbud, som utfärdas, synas sammanslutningarna böra namngivas samt den tid angivas inom vilken utträde skall ha ägt rum.

Någon särskild straffsanktion torde ej behövas. De allmänna bestämmelserna om tjänstefel, bestämmelserna i 130 § strafflagen för krigsmakten, de i anställningsförfattningarna beträffande manskapet förekommande föreskrifterna om avskedande från tjänsten samt bestämmelserna i detta avseende i den civila personalens kollektivavtal eller anställningskontrakt torde vara tillräckliga för att uppnå syftet med lagen. Emellertid lär i lagen böra intagas en erinran därom att överträdelse skall anses som tjänstefel och må kunna, oavsett omständigheterna i övrigt, anses som tjänstefel begånget under synnerligen försvarande omständigheter.

De värnpliktiga synas icke böra inbegripas under lagen. Att pålägga dem

¹ Se sid. 176 f.

skyldighet att utträda ur de föreningar, som kunna bli föremål för förbud, är icke lämpligt. Däremot synes det naturligt att krigsmanskap i allmänhet förbjudes att bevista sammankomster anordnade av sammanslutningarna i fråga. Det skulle verka stötande, om t. ex. de värnpliktiga kunde deltaga i sådana sammankomster, då det är krigsmaktens fast anställda personal förbjudet att över huvud taget tillhöra sammanslutningarna eller främja deras verksamhet. Stadgande i här antydd riktning bör intagas i den lag, som är avsedd att ersätta 1906 års lag.

Samma synpunkter, som lagts på frågan om avskiljande av statsfientliga element ur försvarsverkets personal, kunna också tillämpas på *de frivilliga försvarskårerna och det statsunderstödda skytteväsendet*. De frivilliga försvarsorganisationer det härvid främst är fråga om äro den frivilliga landstormsrörelsen, den frivilliga automobilkåren och den frivilliga motorbåtskåren. För dessa liksom för skytterörelsen finnas av Kungl. Maj:t fastställda stadgar. Kungl. Maj:t äger förordna ledamöter i skytteförbundets överstyrelse och verkställande utskott till det antal Kungl. Maj:t kan finna gott. Motsvarande bestämmelser gälla för landstormsförbunden. I frivilliga automobilkåren och motorbåtskåren förordnar Kungl. Maj:t kårchef och vice kårchef. De båda sistnämnda organisationerna erhålla genom kronans försorg vapen och ammunition vid övningar. Personalen i de frivilliga försvarskårerna lyder under krigslagarna då de tjänstgöra vid mobiliserad avdelning av krigsmakten.¹

I det 1929 inom *justitiedepartementet* utarbetade utlåtandet beträffande åtgärder mot den försvarsfientliga propagandan föreslogs, att i stadgarna för de frivilliga försvarsorganisationerna skulle införas bestämmelse därom, att medlem som tillhörde eller tillhört sammanslutning, som hade till syfte att med våldsamma medel omstörta den lagligen bestående samhällsordningen, skulle uteslutas ur organisationerna.

Chefen för marinstaben påpekar i till kommittén inkommet yttrande, att detta förslag ännu ej förverkligats.

Beträffande frivilliga försvarsorganisationer i *utlandet* må nämnas, att för skyddskårerna i *Finland*, vilka emellertid äro fast infogade i försvarsorganisationen, gäller, att som medlem endast kan inträda aktad finsk man, till vars trohet mot fäderneslandet och dess lagliga samhällsordning förtroende kan hysas. — I *Nederländerna* avse de meddelade förbuden för tjänstemän sorterande under försvarsdepartementet mot att tillhöra vissa angivna politiska sammanslutningar även den frivilliga landstormen.

De frivilliga försvarsorganisationerna intaga i viss mån en ömtålig ställning. Av största vikt är därför att de hållas politiskt fullt neutrala. Att stats-

¹ Antalet deltagare i landstormsrörelsen är i manliga landstormsföreningarna över 20 000 och i ungdomsavdelningarna över 3 000. Antalet frivilliga skyttar tillhörande skytteförbunden utgör omkring 100 000. Särskilda anslag ha hittills utgått under fjärde huvudtiteln för frivilliga övningar med landstormen och för övningar med frivilliga automobilkåren och frivilliga motorbåtskåren ävensom till det frivilliga skytteväsendets befrämjande.

fientliga element ej böra få deltaga i dylika organisationer torde vara uppenbart. Denna sak synes lämpligen böra ordnas av organisationerna själva genom att i deras stadgar införas bestämmelser, enligt vilka medlem ej får tillhöra eller verka för sådana sammanslutningar, till vilka fast anställda vid försvarsverket ej få vara anslutna. Motsvarande torde böra gälla för det av staten understödda frivilliga skytteväsendet.

Myndigheterna lära i sin hand äga medel att tillse att åtgärden effektivt genomföres, såsom genom uppställande av villkor för erhållande av statsanslag.

Polisväsendet m. m.

I det uppdrag som lämnats kommittén måste jämväl anses inbegripet att undersöka om ordningsmakten motsvarar de krav, som med hänsyn till ytterlighetspartiernas verksamhet böra ställas på densamma.

Gällande bestämmelser m. m.

De maktmedel, som för ordningens upprätthållande stå till samhällets förfogande, äro polisen och krigsmakten. I första hand har tänkts, att polisen skall komma till användning för nämnda ändamål. I sista hand får även militärens bistånd anlitas.

Bestämmelserna om användande av *militär* för sådant ändamål finnas i 10 kap. 12 och 13 §§ SL samt kungl. förordningen den 31 december 1915 angående användande av militär personal till upprätthållande av allmän ordning m. m. Föreskrifterna i 12 § avse uppror. Enligt 13 § skall vad där stadgas tillämpas även vid upplopp. 12 § innefattar vissa garantier mot användande vid orostillfällen av större våld än som oundgängligen är av nöden. Dels har det lagts i den civila myndighetens hand att avgöra när vapenmakt må brukas — fränsett det fall att civil myndighet ej är tillstädes och dess ankomst ej kan avbidas, då den på stället varande högste militärbefälhavaren äger handla i civilmyndighetens ställe, dels gäller som huvudregel, att vapen ej må användas mot deltagare i uppror eller upplopp, förrän civilmyndigheten »tre gånger ljudeligen i Konungens namn befallt dem att genast åtskiljas, vid äventyr att vapenmakt eljest användes». Endast om de så hastigt övergå till våld, att civilmyndigheten ej kan förfara på nu angivet sätt, äger denna förordna, att ordningen genast skall återställas med vapenmakt. Slutligen stadgas, att vapen ej i något fall må brukas längre än civilmyndigheten finner sådant nödigt. I de fall, då militärbefälhavaren äger handla i civilmyndighets ställe, är det han som skall läsa upprorslagen och i övrigt fullgöra civilmyndighets funktioner. Enligt 1915 års förordning må på begäran av civilmyndighet militär personal användas bl. a. till stillande av uppror samt i övrigt, då i särskilda fall militärhandräckning anses oundgängligen erforderlig för upprätthållande av allmän ordning. Behörig att begära militärhandräckning är länsstyrelse, var inom sitt län. Är skyndsam-

het av nöden och kan länsstyrelses medverkan för handräcknings erhållande icke utan fara eller större olägenhet avvaktas, må dock polischefen i orten samt landsfogde ävensom statspolisintendenten direkt hos vederbörande befälhavare begära militärhandräckning.

Enligt år 1932 genomförd ändring i berörda förordning har rätten för civilmyndighet att direkt begära dylik handräckning, såvitt nu är i fråga, begränsats till det fall, att Konungens beslut om handräckningen icke kan utan fara eller större olägenhet avvaktas. Bestämmanderätten är alltså lagd i Konungens hand. Härigenom har man velat uttala, att ordningens upprätthållande i främsta rummet är en den civila polismyndighetens angelägenhet.¹

Polisväsendet företer en stor brist på enhetlighet. Detta sammanhänger med att polisen är såväl statlig som kommunal samt att den delvis är inordnad i landsstaten. Särskilt de kommunalt inrättade polistjänsterna visa en stor mångfald av olika befattningar med skilda kvalifikationer, utrustning, löneförhållanden o. dyl.

Enligt instruktionen för landshövdingarna den 12 april 1918 (§ 6 mom. 1) är länsstyrelsen länets högsta polismyndighet. I sådan egenskap tillkommer det länsstyrelsen att hava ansvar för och ledning av polisväsendet i länet samt tillse att polisdistrikt och landsting fullgöra vad dem i avseende å polisväsendet åligger. Motsvarande stadgande finnes i instruktionen för överståthållareämbetet den 1 december 1882 (§ 22). I sistnämnda instruktion föreskrives vidare (§ 4), att överståthållaren har som åliggande, att, om något förehaves, som innefattar stämpling mot riket, Konungen, Konungahuset, rikets styrelse eller riksdagen eller eljest är för landsfriden menligt, icke allenast hos Konungen sådant utan dröjsmål anmäla utan ock till avvärjande av fara och för de brottsliges befordrande till laga ansvar vidtaga de åtgärder, som av omständigheterna påkallas. — Under länsstyrelsen har landsfogden ansvaret för och ledningen av polisväsendet å landsbygden och i städer, där magistrat ej finnes. I övriga städer tillkommer ledningen polismästaren (eller där sådan ej finnes borgmästaren). Under dessa myndigheter sortera vidare landsfiskaler eller stadsfiskaler samt köpings- och landstingspolis.² Den lägsta polismyndigheten utgöres i städer och köpingar av polismän samt i övriga landsbygdsdistrikt av fjärdingsmän. Fjärdingsmännen ha ofta polismyndigheten som bisyssla, men de kunna utbytas mot fullt sysselsatta polismän. Statspolisen är avsedd att vara en rörlig poliskår för hela riket. Här för disponeras även bl. a. den s. k. reservpolisen. För hela rikets behov finnas

¹ Militär har ej använts för ordningens upprätthållande sedan 1931 (i Ådalen och Halmstad). Under storstrejken 1909 var militär utkommenderad c:a 2 månader, när det var som mest c:a 7 000 man.

² Enligt 1934 av särskilda sakkunniga uppgjort förslag till omorganisation av landsfogdetjänsterna skall landsfogden bliva länspolischef och ha en allmän översyn av polisväsendet i hela länet.

vidare vissa andra anordningar såsom centralbyrån för fingeravtryck, spritpolis, gränspolis, polisbyrån för övervakning av utlänningar, polisskolorna m. m. Vid fästningar och vid flottan finnas särskilda poliskårer.

Polisväsendets organisation grundar sig i huvudsak på polislagen den 6 juni 1925 med de däri i anledning av statspolisens inrättande 1932 vidtagna ändringar. 1925 års organisation trädde i kraft successivt och har i hela sin utsträckning gällt först från den 1 januari 1932. Huvuddragen av organisationen äro följande:

Upprätthållande av polisverksamheten är en kommunal angelägenhet, som det åligger vederbörande polisdistrikt att ombesörja. Riket skall härför vara indelat i polisdistrikt. Stad, liksom köping, som enligt särskilda bestämmelser är pliktig att bekosta för köpingen erforderlig polispersonal, skall utgöra särskilt polisdistrikt. Indelningen i polisdistrikt bestämmes i övrigt av länsstyrelsen — efter förslag av vederbörande landsfiskal, sedan denne hört ombud för vederbörande kommuner och sedan kommunerna erhållit tillfälle att yttra sig angående förslaget — men till ett polisdistrikt må ej hänföras mer än en kommun, där ej vederbörande kommuner själva sådant påyrka eller länsstyrelsen finner det för polisverksamhetens behöriga upprätthållande vara särskilt påkallat. År 1932 funnos 77 sådana kommunalförbund med 309 kommuner, alltså i medeltal 4 kommuner i varje förbund.

Med polisverksamhet förstås i lagen, vad angår stad, »upprätthållande av allmän ordning och säkerhet, verkställande av spaning och annan undersökning angående brott ävensom den verksamhet i övrigt, som på grund av särskilda stadganden eller hävdvunnet bruk åligger polispersonal i denna dess egenskap» (egentlig polisverksamhet), men för landsbygdens del omfattar polisverksamheten därjämte »biträde vid åtgärd i utskökningsmål, vid indrivning av utskylder eller böter och vid annan handräckning». I polisdistrikten skola anställas fjärdingsmän eller andra polismän i den omfattning det efter kommuns eller kommunalförbunds eget beprövande under länsstyrelsens kontroll erfordras för polisverksamhetens ombesörjande inom vederbörande polisdistrikt. Är befattning av stadigvarande beskaffenhet och kan befattningshavaren antagas bliva fullt sysselsatt därav, skall befattningen vara ordinarie; i de mindre polisdistrikt, där tjänsten icke giver full sysselsättning, är befattningshavaren således icke ordinarie, även om befattningen är stadigvarande. Polisdistrikt är pliktigt att skäligen avlöna sina befattningshavare, att med skäligen pension förse innehavare av ordinarie befattning samt att vid dödsfall på grund av skada i tjänsten utgiva familjeunderstöd och begravningshjälp. Beslut rörande lön etc. skall underställas länsstyrelsens prövning. Är lönen uppenbart för låg eller åsidosätter polisdistriktet eljest sina åligganden, kan länsstyrelsen föranstalta om rättelse (14 § 2 mom.). Befogenhet att tillsätta ordinarie befattningshavare vid polisväsendet tillkommer i stad länsstyrelsen, medan övriga befattningshavare där tillsätts av polischefen. Fjär-

dingsmän på landsbygden utses genom val, och länsstyrelsen har att förordna den valde, där icke särskilda skäl annat föranleda. I övrigt tillsätts polisbefattningar på landsbygden av länsstyrelsen.

I fråga om statsbidrag till polisdistrikten för den nu berörda organisationen är grundregeln den, att städer och ovannämnda köpingar icke härför erhålla statsbidrag, under det att staten i övriga polisdistrikt bidrager till avlöningen med hälften beträffande ordinarie befattningar och en femtedel i fråga om icke ordinarie befattningar. Detta statsbidrag beräknades för budgetåret 1934/35 till 1 600 000 kronor.

Landstingen må till förstärkning av den för upprätthållande av allmän ordning och säkerhet avsedda polispersonalen inom respektive landstingsområde anställa särskilda polismän. Statsbidrag för landstingspolis utgår efter ungefär samma grunder som beträffande ordinarie befattningshavare i andra landsbygdsdistrikt än köpingar. Landstingspolisen är emellertid efter statspolisens tillkomst ställd på avskrivning. Statens bidrag upptogs för budgetåret 1934/35 till endast 5 000 kronor.

För särskilda tillfällen kunna extra polismän (fjärdingsmän) anställas. Vidare kunna å viss ort på landsbygden ordningsmän tillsättas för att vid rent tillfälliga och oförutsedda behov ingripa. På enskild bekostnad kan polisbevakning genom ordningsvakt anordnas vid visst företag, vid viss tillställning eller eljest i särskilt fall.

I fråga om användning av befattningshavare vid polisväsendet för polisverksamhet utom det område, för vilket han är anställd, gäller såsom allmän regel, att befattningshavare må användas därtill, om hans avlöning helt eller delvis bestrides av statsmedel. Närmare regler härom meddelas i polisreglementet för riket den 26 september 1925. Bestämmanderätten har vid användning inom landsfiskalsdistrikt landsfiskalen, vid användning inom länet länsstyrelsen, i brådslande fall landsfogden, och vid användning utom länet — efter anmälan av länsstyrelse — chefen för socialdepartementet. Dessutom kan elev vid av staten bekostad eller understödd polis-skola tagas i anspråk. Då utomordentliga omständigheter därtill föranleda, äger Konungen förordna, att även annan befattningshavare vid polisväsendet må användas för polisverksamhet utom det område, för vilket han är anställd.

För sådan tjänstgöring har vidare inrättats den s. k. *reservpolisorganisationen*. Denna innebär följande: Städer med minst 10 000 invånare ävensom en av Kungl. Maj:t bestämd stad i varje län, där stad med minst 10 000 invånare ej finnes, skola vara pliktiga att vid tillfälligt behov av polisförstärkning å annan ort tillhandahålla en reservpolisman för varje fullt tal av 10 000 invånare, dock att, om numerären enligt nämnda grund icke uppgår till tre, tre polismän ändock skola tillhandahållas. Konungen bestämmer i vad mån reservpolismännen skola utgöras av befäl och vara beridna. Till polisdistrikt, som skaffa tillhandahålla reservpolismän, utgår statsbidrag

för varje reservpolisman, som skall tillhandahållas, med en tredjedel av de sammanlagda löneförmåner, som årligen tillkomma i distriktet anställd polisman med lägsta lön inom den tjänstegrad, reservpolismannen skall tillhöra. Om vid stadens poliskår finnes statspolis, utgår bidraget med en sjättedel. Vidare utgår visst bidrag för hästar och hästutrustning m. m. I samband med statspolisens inrättande tillkom 1932 i polislagen en bestämmelse (§ 15 mom. 4), att om polisdistrikt, som skall tillhandahålla reservpolismän, åtagit sig att för viss tid tillhandahålla ytterligare reservpolismän, för var och en av dessa skall utgå statsbidrag med en sjättedel av berörda löneförmåner, i den mån distriktet visar, att lämpliga och tjänstbara personer, vilka tidigare innehaft befattningar såsom ordinarie polismän i stad och vilkas ålder med högst fem år överstiger den för distriktets polismän i motsvarande tjänstegrad gällande pensionsåldern, enligt överenskommelse med distriktet stått till förfogande för att vid utkallande av reservpolispersonal tjänstgöra såsom ersättare för denna inom distriktet. Statsbidrag för reservpolismän må dock sammanlagt utgå högst för dubbla det antal, som distriktet skall tillhandahålla. Statens kostnader för reservpolisen beräknades för budgetåret 1934/35 till 215 000 kronor.

Statspolisen, som trätt i funktion den 1 januari 1933, bygger i princip på reservpolisinstitutionen och den förut befintliga kriminalpolisen för hela rikets behov. Statspolisen består av två avdelningar, ordningsstatspolisen och kriminalstatspolisen. Den står under ledning av statspolisintendenten och bekostas helt och hållet av staten. En del av polisen är beriden. För tjänstgöring såsom ordningsstatspolis skola i 19 städer tillhandahållas tillhopa 6 kommissarier, 22 överkonstaplar och 172 konstaplar, sammanlagt 200 man, och för tjänstgöring såsom kriminalstatspolis skola i 24 städer tillhandahållas tillhopa 1 kommissarie, 18 överkonstaplar och 47 konstaplar, sammanlagt 66 man. — Vad ordningsstatspolisen angår ha större styrkor placerats i Stockholm, Göteborg, Malmö, Gävle, Sundsvall och Luleå. Det bestämda antalet statspoliser utses såsom en påbyggnad av respektive stads poliskår inom denna för en tid av 3 år. De skola inom varje poliskår sammanföras till en särskild statspolisavdelning. Man kan genom denna anordning ständigt föryngra kåren. Statspolisens uppgift är framför allt att biträda med ordningens upprätthållande i riket i allmänhet, särskilt då extraordinärt behov av polishjälp erfordras, men vidare skall den å landsbygden biträda med vanliga ordningspolisuppgifter såsom övervakning av vägtrafiken, tillsyn över marknader och nöjesplatser, efterhållning av smugglare och lösdrivare samt övervakning av de bestämmelser som gälla beträffande jakt och fiske. Genom att statspolisen sålunda även får syssla med vanliga polisgöromål undgår den att få prägeln av något slags gendarmeri. Utgifterna för statspolisen beräknades för budgetåret 1934/35 inklusive statspolisintendentens lön till 1 662 600 kronor.

Under statspolisintendentens ledning står *polisbyrån* för övervakning av ut-

länningar. Denna inrättades från och med år 1923 i Stockholm samt har till uppgift att ombesörja registreringen av utlänningar, som vistas i riket, samt att utöva kontroll över meddelade uppehålls- och arbetsanställningstillstånd. Kostnaden beräknades för budgetåret 1934/35 till 62 700 kronor.

Angående polisens *uniformering och beväpning* stadgas i polislagen, att polisdistrikt åligger draga försorg om föreskriven uniformering och beväpning av distriktets polispersonal. Beväpning samt annan utrustning än uniform åt personal, vilken tjänstgör såsom statspolis, ävensom för sådan tjänstgöring erforderlig materiel skall dock ombesörjas av statsverket. Konungen äger meddela närmare bestämmelser angående polispersonalens tjänstedräkt, tjänstetecken och beväpning.

Sådana äro utfärdade enligt cirkulär till länsstyrelserna den 29 januari 1926. Däri finnas stadganden om skyldighet för polisman i stad och på landet att bära tjänstedräkt av viss närmare angiven beskaffenhet. För fjärdingsman, som icke är fullt sysselsatt av tjänsten, är tjänstedräkten i den mån polischefen ej annorledes förordnar endast skärmmössa eller pälsmössa med visst utseende och armbindel av mörkblått tyg med polisembleem och förgyllda knappar. — Beträffande beväpningen stadgas, att polispersonal, som är anställd vid ordningspolisavdelning i stad eller för landstingsområde, ävensom fjärdingsman, som är fullt sysselsatt av tjänsten och huvudsakligen har att fullgöra egentlig polisverksamhet, under tjänstgöring skall vara försedd med battong, dock att polischefen äger förordna, att polisman vid viss tjänstgöring i stället för battong skall föra sabel eller pistol eller någon kombination av dessa vapenslag. Annan i polisdistrikt å landsbygden anställd, av tjänsten fullt sysselsatt polispersonal skall bära battong eller efter polischefens förordnande för viss tjänstgöring därjämte pistol. I polisdistrikt å landsbygden anställd, av tjänsten icke fullt sysselsatt polispersonal skall i den mån polischefen ej annorledes förordnar bära battong.

För *utbildning* av polismän finnas polisskolor i Stockholm och Göteborg, den förra helt och den senare delvis bekostad av staten. Genom länsstyrelsernas försorg torde därjämte vissa instruktionskurser anordnas för landsbygdens och småstädernas polispersonal¹. Statsverkets kostnader beräknades för budgetåret 1934/35 för polisskolan i Stockholm till 70 000 kronor och för polisskolan i Göteborg till 7 000 kronor. Konungen äger utfärda närmare bestämmelser angående polisskola.

Sådana äro meddelade för polisskolan i Stockholm enligt ett reglemente 1925 (ändrat 1932) samt för polisskolan i Göteborg enl. kungl. brev 1932. I berörda reglemente stadgas bl. a. att inträde i skolans lägre klass må sökas av envar som är anställd såsom polisman i polisdistrikt eller för landstingsområde eller uppfyller de fordringar som äro stadgade för att antagas till extra konstapel i någon stad, som är skyldig att tillhandahålla reservpolispersonal eller för något landstingsområde. Inträde i skolans högre klass må sökas av envar som innehar ordinarie polismans befattning i polisdistrikt eller för landstingsområde.²

I polisreglementet för riket stadgas om tillsättning av ordinarie polisman, att i stad eller köping som bildar eget polisdistrikt icke må, där invånar-

¹ I förslaget till omorganisation av landsfogdetjänsterna har även ifrågasatts inrättande av en polishögskola i Stockholm.

² 1933 och 1934 ha vidare anordnats vissa poliskurser för underbefäl.

antalet överstiger 2 000, till ordinarie polisman antagas annan än den som genomgått lägre klassen i en av staten bekostad polis-skola, länsstyrelsen obetaget att i särskilt fall annorledes besluta. Detsamma gäller annat polis-distrikt, vars invånarantal överstiger 5 000. Ordinarie anställning vid kriminalpolisavdelning må ej vinnas av annan än den som genomgått högre klassen i sådan polis-skola. För övrig polispersonal fordras icke polis-skoleutbildning. Ytterligare kompetenskrav kunna av länsstyrelserna uppställas i de instruktioner, som utfärdas med ledning av den av chefen för socialdepartementet fastställda normalinstruktion för polispersonalen den 12 december 1925.

Allmänna synpunkter.

Som ett av de viktigaste kraven beträffande samhällets uppträdande mot ytterlighetspartierna och till stävjande av de tendenser till våldsanvändning, som yppat sig i deras verksamhet, måste betecknas ett fast uppträdande från ordningsmaktens sida i fråga om försök att störa ordningen. Ordning-makten måste inge sådan respekt, att oroselementen avhållas från att ställa till ordningsstörande uppträden, och om sådana inträffat, måste det fordras, att den kan snabbt och bestämt inskrida till ordningens återställande. Till dessa mera direkt på ordningens upprätthållande riktade krav, som ytterlighetspartiernas verksamhet ställer på polismyndigheten, kommer också den övervakning över denna verksamhet, som nödvändiggöres å ena sidan av intresset att förekomma planerade oordningar och eventuellt mera i stort anlagda kupp-försök och å andra sidan av behovet att till åtal befordra lag-överträdelser.

Såsom framgår av den redogörelse, vilken lämnats angående polisens organisation, är denna i många stycken tämligen nyligen reglerad, och någon fullständig erfarenhet angående dess sätt att verka i sitt nya skick torde väl knappast ha vunnits. Det är också sant att vid uppbyggandet av denna organisation åtminstone i viss mån hänsyn tagits till ytterlighetspartiernas verksamhet. Så har t. ex. skett vid statspolisens inrättande. Dessa omständigheter skulle möjligen kunna tänkas tala emot att ånyo till behandling upptaga frågan om polisorganisationen. Vissa av de uppgifter inför vilka polismyndigheten ställts genom ytterlighetspartiernas verksamhet ha emellertid över huvud taget icke beaktats i organisationsplanen. Så är t. ex. fallet med övervakningsuppgiften. Organisationen har icke heller i sin helhet varit föremål för granskning med hänsyn till de uppgifter det här är fråga om. I viss mån ha även erfarenheter vunnits av de nya inslagen i organisationen. Även om erfarenheterna beträffande statspolisen och dess arbete i stort sett äro goda, är det svårt att avvisa tanken att polisorganisationen alltjämt är behäftad med avsevärda brister på viktiga punkter. 1925 och 1932

års reformer torde icke kunna anses annat än som de första stegen till förbättring av polisorganisationen.

I den inom socialdepartementet 1931 utarbetade P. M. rörande reservpolis och statspolis m. m., som låg till grund för statspolisens inrättande, uttalades bl. a. angående grundvalarna för reformen¹:

»Vid de verkställda undersökningarna rörande lämpligaste sättet för genomförande av de förbättringar, som på i det föregående anförda skäl ansetts önskvärda, har man haft att utgå från att själva den genom 1925 års lag fastställda polisorganisationen bör för närvarande lämnas orubbad. Visserligen har redan tidigare och i annat sammanhang fråga väckts om en undersökning av verkningarna av nämnda lag och om huruvida omläggningar därav i olika riktningar vore önskvärda. Tidpunkten för en dylik undersökning, som givetvis måste föregå en mera genomgripande förändring, kan emellertid ännu icke anses vara inne, då, såsom redan anförts, den nya organisationen först vid det kommande årsskiftet skall vara fullt genomförd. En dylik förändring är emellertid utesluten även av andra skäl. Den måste sålunda nära sammanhånga med omorganisation av åklagarorganisationen på landsbygden, ett problem, som gjorts till föremål för särskild utredning men knappast torde kunna erhålla någon slutgiltig lösning förrän i samband med den kommande processreformen. Vidare lär det vara att vänta, att den pågående skatteutjämningsberedningen även skall till behandling upptaga landsbygdens polisväsen, och det kan icke anses lämpligt att föregripa dess arbete. Att avvakta resultaten av den ena eller andra av nu angivna utredningar har uppenbarligen icke kunnat komma i fråga, eftersom den föreliggande frågan om förändrad polisorganisation ansetts vara av den trängande beskaffenhet, att förslag däri bör om möjligt föreläggas redan 1932 års riksdag.»

Det må nämnas, att skatteutjämningsberedningen 1932 avgivit huvudbetänkande med förslag rörande polisväsendets förstatligande i viss del, nämligen beträffande landsbygden,² samt att utredningen angående åklagarväsendet hittills resulterat i förenämnda förslag angående omreglering av landsfogdetjänsterna.

I flera till kommittén inkomna yttranden påyrkas förnyad utredning angående polisväsendet i dess helhet eller i olika detaljhänseenden.

Med hänsyn till vad som anförts anser kommittén hinder icke föreligga att nu upptaga spørsmålet om polisorganisationen till diskussion, så mycket mindre som en verklig fullständig erfarenhet av dennas sätt att arbeta icke kan vinnas annat än i fall då den utsättes för svårare påfrestningar. Då det emellertid här gäller organisationsfrågor av invecklad art och delvis rent tekniska spørsmål, anser kommittén sig icke böra i denna del avgiva några detaljerade förslag. Kommittén anser i stället en särskild allsidig utredning av hithörande frågor böra igångsättas och inskränker sin egen uppgift till att, ur de synpunkter kommittén har att anlägga och på grundval huvudsakligen av de från länsstyrelserna och statspolisintendenten inkomna yttrandena, göra sådana erinringar, som kommittén anser böra tagas under överbäggande vid denna särskilda utredning.

¹ Se prop. nr 178, 1932, bil. A, sid. 20.

² Se nedan sid. 321 f.

Särskilda frågor.

De frågor som i detta sammanhang särskilt påkalla intresse äro: 1) omreglering av fjärdingsmansinstitutionen; 2) utökning av ordningspolisen; 3) polisens uniform och beväpning; 4) polisens utbildning; 5) övervakning av den statsfientliga verksamheten; 6) förståtligande helt eller delvis av polismännen; 7) skyldighet att biträda polismyndighet; samt 8) polisens makt- och tvångsmedel m. m.

1. Omreglering av fjärdingsmansinstitutionen.

En ständigt återkommande anmärkning mot polismännen gäller fjärdingsmansinstitutionens otillfredsställande beskaffenhet. Särskilt påtalas olägenheterna av att fjärdingsmännen tillsättas genom val och hava för små distrikt.

I propositionen till 1925 års riksdag (nr 58) med förslag till lag om polismännen m. m. föreslogs avskaffandet av fjärdingsmansinstitutionen. Landsfiskalsdistriktets indelning i polisdistrikt skulle såsom regel ske på sådant sätt, att i varje polisdistrikt åtminstone en polisman kunde antagas erhålla full sysselsättning. Skulle på grund av visst områdes avskilda läge eller annan särskild omständighet området icke lämpligen kunna sammanföras med annat till ett polisdistrikt, skulle det emellertid kunna bilda eget distrikt, ändock att det icke kunde giva full sysselsättning åt en polisman. I varje län skulle finnas en polismyndighet, som bl. a. skulle ha till uppgift att tillsätta de ordinarie polismännen. I varje polisdistrikt skulle inrättas en polismyndighet, som före dylik tillsättning skulle avge yttrande om de sökande.

Riksdagen biföll emellertid icke detta förslag utan gjorde däri vissa modifieringar och antog den ordning, för vilken förut redogjorts.

Andra särskilda utskottet, som behandlade propositionen, ansåg en reform av behovet påkallad, men fann sig icke övertygat om att man därvid borde gå så långt, att man helt avskaffade den nuvarande fjärdingsmansinstitutionen för att ersätta fjärdingsmännen med polismän, vilka skulle ha att helt ägna sig åt sina befattningar. Utskottet ville visserligen icke bestrida, att å vissa orter den verksamhet, som enligt förslaget skulle å landsbygden ombesörjas av polismännen, lämpligen kunde och borde uppdragas åt yrkesmän i enlighet med vad förslaget innehöll. Men i ett synnerligen stort antal fall torde på den egentliga landsbygden, där polisverksamheten väsentligen måste bestå av indrivningsarbete, denna polisverksamhet bättre och billigare kunna ombesörjas av befattningshavare av de nuvarande fjärdingsmännen typ, vilka hade befattningen såsom en bisyssla vid sidan av annan verksamhet. De stora tjänstgöringsområden, som ett genomförande av förslaget skulle medföra, skulle också sannolikt draga med sig olägenheter i olika avseenden. Utskottet hade därför, i enlighet med vad som förordats i åtskilliga av de i ämnet väckta motionerna, funnit sig böra föreslå, att fjärdingsmansinstitutionen bibehölls, om ock i något modifierad form. Då någon principiell arbetsfördelning emellan fjärdingsmän och extra polismän icke funnes, torde det vara lämpligt, att fjärdingsmansinstitutionen finge omfatta jämväl de extra polismännen. Tillsåge man, att kommunerna otvetydigt förpliktades att till kronobetjäningens biträde anställa all den personal, som vore av

nöden för ett behörigt ombesörjande av polisverksamheten i den utvidgade betydelse, vari detta uttryck fattades i förslaget, gäve man vidare länsstyrelserna möjlighet att tillskapa distrikt för fullt sysselsatt personal i de sannolikt icke alltför vanliga fall, där ett dylikt sammanförande av kommuner till gemensamma distrikt vore av ett särskilt behov påkallat, och säkerställde man slutligen befattningshavarna med avseende å såväl ekonomiska förmåner som tjänsteställning, torde man i övrigt sakna anledning till några väsentliga omläggningar av det dåvarande landsbygds-systemet.

I propositionen angående statspolisen vid 1932 års riksdag yttrade *chefen för socialdepartementet*, att tiden för ett övervägande av frågan om förändrad indelning av riket i polisdistrikt ännu ej vore inne, eftersom tillräcklig översikt saknades över hur gällande bestämmelser verkat inom riket i dess helhet i avseende å distriktsindelningen.¹

I åtskilliga av de till kommittén inkomna yttrandena framställas anmärkningar mot fjärdingsmansinstitutionen. För en del av dessa kommer att redogöras under de efterföljande frågorna. Här må återges följande yttranden:

Statspolisintendenten: Under alla förhållanden borde 1) de nuvarande, i regeln alltför små polisdistrikten sammanslås till polisdistrikt av den storlek, att särskilda ordinarie polismän och särskilda exekutionsbiträden kunde tillsättas, eller i varje fall minst en ordinarie polisman (tillika exekutionsbiträde), detta enär den nuvarande anordningen med ett stort antal extra fjärdingsmän, som i huvudsak skulle försörja sig med civilt yrke vid sidan om polistjänsten vore, särskilt under politiskt upprörda tider, i hög grad otillfredsställande, samt 2) den nuvarande anordningen för fjärdingsmännens tillsättande borttagas och samma regler tillämpas som beträffande polismän i stad, detta enär en polisman icke borde utses genom ett — oftast efter politiska linjer — förrättat val — —.

Polismästaren i Gävle: För små polisdistrikt och för många polismyndigheter med till stor del för polisväsendet främmande uppgifter förringade effektiviteten av polisens verksamhet.

T. f. landsfiskalen i Vallentuna distrikt: En framkomlig väg till förbättring beträffande de extra fjärdingsmännens möjligheter att göra nytta vid upplopp eller andra våldsuppträden syntes vara att sammanslå två eller tre av de små socknar, som nu hölle var sin extra fjärdingsman, till större polisdistrikt med en ordinarie fjärdingsman, vilken borde äga modern polisutbildning, utrustning och beväpning.

Landsfiskalen i Unnaryds distrikt: Kommunernas ovillighet att sammanslås till större polisdistrikt omöjliggjorde anställande av ordentligt avlönad, skolad polis. De nuvarande fjärdingsmännen vore synnerligen bra till skatteindrivning och i vissa fall till ordningens upprätthållande vid dansbanor o. dyl., men att med enbart sådan hjälp effektivt ingripa mot samhällsomstörtare torde vara omöjligt.

Landsfiskalen i Näsums distrikt: Det vore olämpligt, att kommunistiska kommunalmän deltog i val av polismän. Ordningsmakten bleve oberoende och självständig endast om den tillsattes av ansvariga myndigheter och icke genom val.

Landsfiskalen i Skärkinds distrikt: Gällande bestämmelser om val borde upphävas. Det vore nödvändigt att vid tillsättning av polis- och fjärdingsmanstjänster polischefens uttalande om vederbörandes lämplighet eller icke för befattningen i första hand beaktades i det fall, där kommun eller polisdirektion valde annan sö-

¹ Se prop. nr 178, 1932, sid. 37.

kande än den polischefen funne mest lämplig. Fall hade inträffat, där politisk åskådning, efterlåten eller menlös natur värderats.

Länsstyrelsen i Jönköpings län: Ordningmakten inom länet borde omorganiseras. Framför allt erfordrades en allmänt bättre utbildning och utrustning av fjärdingsmännen. De extra fjärdingsmännen borde helst utbytas mot ordinarie sådana.

K o m m i t t é n:

En av de allvarligare brister, som påtalas i den nuvarande polisorganisationen, rör frågan om landsbygdens ordningspolis. Ur synpunkten av de allmänna krav, som kommittén ansett böra ställas på polisen, torde kunna fordras, att det finnes en lokalpolis, som med egna krafter kan hålla ordning vid ett möte eller reda upp en mindre oordning i en folksamling. Fjärdingsmansinstitutionen torde i sitt nuvarande skick näppeligen fylla dessa krav. Än mindre torde den inge de ordningsstörande elementen så stark respekt, att de avhållas från ordningens störande. Ur de synpunkter kommittén företräder skulle det vara önskvärt, att polisdistrikten i större utsträckning än som hittills skett sammansloges och att fjärdingsmännen åtminstone för den egentliga polistjänsten utbyttes mot särskilt utbildade polismän. Den minskade ortskänedom, som måste följa av större distrikt, torde ej vara något avgörande skäl mot en sådan anordning. Vid en sådan reglering borde naturligen hänsyn tagas till de olika förhållandena i olika bygder. Det är givet att tätbebyggda samhällsbildningar ställa andra krav på ordningmakten än den rena landsbygden.

Enligt den nuvarande lagstiftningen finnas visserligen åtminstone teoretiskt möjligheter att i dessa avseenden åstadkomma förbättringar. Med bibehållande av fjärdingsmansinstitutionen i dess nuvarande form, torde emellertid kommunernas inflytande på valet av fjärdingsmän ej kunna rubbas. Därigenom och genom kommunernas inflytande på sammanslagningarna skulle uppstå svårigheter att genomföra den reform som erfordras, och det kan sättas i fråga, om utan ett förstärkande av polisväsendet åtminstone på landsbygden en verklig förbättring står att vinna. Kommittén skall i annat sammanhang ingå på frågan om polisväsendets förstärkande.

2. Utökning av ordningspolisen.

I de till kommittén inkomna yttrandena uttalas från vissa håll, att den nuvarande organisationen är tillräcklig, medan ett flertal myndigheter påkalla utökning eller förstärkning av ordningspolisen.

T. f. landsfogden i Göteborgs och Bohus län: »Om man bortser från det ofta påtalade missförhållandet, att flertalet fjärdingsmän saknar nödig polisutbildning och bevapning, torde tack vare tillkomsten av ordningsstatspolisen och de förbättrade kommunikationerna någon anmärkning icke kunna göras mot ordningsmaktens organisation och utrustning vid eventuella ingripanden.»

Länsstyrelsen i Gävleborgs län i likhet med *landsfogden i länet:* Statspolisens organisation vore tillfredsställande för åstadkommande av effektivt ingripande, åtminstone vad landsbygden anginge.

Länsstyrelsen i Norrbottens län: Man borde lämpligen någon tid avbida närmare erfarenheter av den nyinrättade statspolisens verksamhet.

Länsstyrelsen i Södermanlands län: Oavsett den tillgängliga polisstyrkans i händelse av allvarliga oroligheter alltför ringa numerär syntes sådana brister i ordningsmaktens inom länet organisation och utrustning, som hindrade ett effektivt ingripande, icke vara att påvisa.

Länsstyrelsen i Jämtlands län: Även för mötande av mindre oordningar torde den nuvarande ordningspolisen — fjärdingsmännen — på grund av dess ringa antal samt otillräckligheten i polisutbildning och beväpning stå tämligen maktlös. Hotande situationer kunde hinna utveckla sig på ett icke önskvärt sätt, innan tillräcklig styrka statspolis komme tillstädes.

Landsfogden i Stockholms län i av länsstyrelsen åberopat utlåtande: För ett effektivt bekämpande av uppkomna eller tillämnade oroligheter torde ortspolisen på grund av sin fåtaliga numerär och ringa polisrutin i regel ej förslå. Statspolisen, vilken i sig inneslöte såväl kriminal- som ordningspolis, syntes däremot vara väl ägnad att omhändervha denna polisuppgift. Erfarenheten i länet syntes ej giva belägg för befintligheten av brister i statspolisens organisation och utrustning.

Länsstyrelsen i Kristianstads län: Genom statspolisens inrättande hade möjligheten för ett ingripande mot aktiv verksamhet, varom nu vore fråga, i avsevärd grad förbättrats. Om och i den mån dylik verksamhet vunne utbredning, torde en ytterligare förstärkning av ordningsmakten vara erforderlig, då ordningsmakten, i all synnerhet på landsbygden, vore otillräcklig för ett effektivt ingripande mot omstörtningförsök och möjlighet till ett framgångsrikt ingripande från statspolisens sida äventyrades i fall av samtidiga oroligheter på ett flertal orter.

Magistraten i Nyköping i likhet med stadsfiskalen och poliskommissarien i staden: Ordningsmakten torde även efter inrättandet av statspolisen icke vara tillräckligt stark för ett effektivt och snabbt avvärjande av ett allvarligt och väl organiserat försök att med våldsamma medel omstörta rättsordningen.

Magistraten och polisen i Halmstad: Det vore klokt att i tid öka statspolisens antal, så att det bleve möjligt, att genast slå ned ett uppror. Ett omstörtningförsök torde komma mycket hastigt.

Länsstyrelsen i Malmöhus län: Vid bestämmande av polisens numerär hade man att taga hänsyn till dels det behov som grundade sig å polisens uppgifter under mera normala förhållanden och dels det behov av polis som grundades därå, att större oroligheter av mera tillfälliga orsaker kunde uppstå. Inrättandet av stats- och reservpolis hade ju, vad ordningspolisen anginge, närmast haft till ändamål att sistnämnda behov av polis skulle i väsentlig mån tillgodoses genom en anordning, där utgifterna lades på statsverket. Länsstyrelsen vore icke i stånd att med stöd av erfarenhetsrön påvisa, att den förstärkning av polisväsendet som under nämnda form åstadkommits, icke hittills varit tillfyllest, men länsstyrelsen kunde icke underlåta att i förevarande sammanhang framhålla, hursom det kunde befaras, att den statliga polisorganisationen icke komme att visa sig vara tillräcklig, för den händelse den inre politiska spänningen ökades i den riktning som den senaste tidens händelser angåve. Skulle polisen på ett mera stadigvarande sätt få omhändervha uppgiften att tillse, att oordningar icke förekomme vid offentliga politiska möten och den handlingslusta fortsätta, som nu kännetecknade de politiska partierna, särskilt ytterlighetspartierna, torde den tid icke vara avlägsen, då frågan om en ökning av den av statsmedel betalda polisen måste upptagas till prövning.

Statspolisintendenten underströk vad länsstyrelsen i Malmöhus län anfört därom, att det kunde befaras, att den statliga polisorganisationen icke komme att visa sig vara tillräcklig för den händelse den inre politiska spänningen ökades i

den riktning, som den senaste tidens händelser angåve samt framhöll att det under statspolisens hittillsvarande verksamhet visat sig föreligga behov av personalökning redan för tillgodoseende av de arbetsuppgifter, som normalt åvilade statspolisen. Skulle mera kritiska förhållanden inträda, komme dessa brister i personalstyrkan att framträda så mycket starkare. — I vissa städer förelåge redan med hänsyn till de krav, som måste uppställas i fråga om behörigt utövande av polisverksamheten under normala förhållanden, starkt behov av ökad personal. Att förhållandena i sådana städer vid uppkommande oordningar kunde bli synnerligen elakartade vore uppenbart. — Han framställde därjämte specificerade krav på förstärkning av ordningsstatspolisen med tillhoppa 15 man och 12 ridhästar. — Vidare framhöll han, att en förstärkning av ordningsmakten för särskilda tillfällen genom utbyggande av den nuvarande reservpolisorganisationen icke borde ifrågakomma, när dels denna — åtminstone hittills — icke inneburit någon reell utökning av polispersonalen utan blott att förut befintlig personal tillhandahållits utanför vederbörande stads område, dels ock förhållandena ofta kunde beräknas vara sådana, att vederbörande polischef ansåge sig icke kunna lämna begärd reservpolis, i vilka fall påräknad förstärkning sålunda icke kunde erhållas i avsedd ordning. — Det i sammanhang med statspolisens inrättande genomförda systemet med utökning av reservpolisen genom anställande av s. k. ersättare (polislagen 15 § 4 mom. 2 st.) hade hittills icke kunnat genomföras i någon stad och små utsikter torde föreligga att så skulle kunna ske annat än i undantagsfall.

Magistraten i Linköping: Polisen saknade erforderlig vana att handskas med deltagare i ett upplopp.

Vidare påtalades från åtskilliga städer och landsfiskalsdistrikt otillräckligheten av den lokala polisstyrkan, önskvärdheten av att statspolisen förstärktes samt den bristande polisutbildningen hos fjärdingsmännen.

Behovet av en stark polismakt för ordningens upprätthållande har visat sig i så gott som alla främmande kulturländer. Man har därigenom också sökt undvika att härför använda militär. En medelväg har tagits i en del länder genom inrättandet av särskilda militärt organiserade poliskårer, s. k. *gendarmerier*. Sådana finnas t. ex. i Frankrike och Tjeckoslovakien.¹

Förstärkning av den fasta polisstyrkan har man flerstädes sökt ordna genom reservpolisorganisationer av olika slag. Av särskilt intresse är härvid anordnandet av *medborgerliga reservpoliskårer*. Dessa kunna antingen vara avsedda allenast för polisändamål eller ock huvudsakligen för försvarets stärkande men ha ordningens upprätthållande som biuppgift.

I England finnas kårer av förstnämnda slag av s. k. special constables. Dessa kårer tillkommo enligt parlamentsbeslut för över 100 år sedan. Nu gällande bestämmelser återfinnas i »The Special Constables Act, 1914» samt »The Special Constables Order, 1923». Rekryteringen av kårerna sker på frivillighetens väg och någon medborgarplikt att tjänstgöra föreligger icke. Frivillig polisman får sitt förordnan-

¹ I Tjeckoslovakien utgör gendarmeriet enligt en lag 1920 en militäriskt organiserad vaktkår, som har till ändamål att enligt anvisningar av därtill behöriga statliga myndigheter i hela den tjeckoslovakiska republikens område upprätthålla allmän ordning och säkerhet. Det lyder med hänsyn till utövningen av säkerhetstjänsten under de »politiska statsmyndigheterna» samt i sista hand under inrikesministern. Om den allmänna ordningen i betänklig grad hotas, kunna myndigheterna låta koncentrera gendarmeriet på den hotade punkten.

de av underdomaren i orten och skall före inträde i tjänst avgiva en högtidlig förklaring, att han i sin egenskap av frivillig polisman skall med trohet tjäna Konungen etc. Han erhåller därefter polismans befogenhet. Han får icke användas för annat ändamål än att upprätthålla den allmänna ordningen till skydd för befolkningen och trygga egendom i det polisdistrikt eller den del av distriktet förordnandet avser. Emellertid ha dessa polismän anlitats även för mera ordinära polisuppgifter, såsom till trafikpolis vid arbetskonflikter o. dyl. I London, där de frivilliga poliskårens lära utgöra över 30 000 man, togos de bl. a. i anspråk vid det s. k. hungertåget 1934. De frivilliga poliskårens inkallas och stå under befäl av polischefen inom vederbörande polisdistrikt under överinseende av »The Secretary of State for Home Affairs». Frivillig polisman är icke berättigad till någon avlöning av allmänna medel men erhåller ersättning för utgifter i tjänsten såsom för kläder, husrum och kost samt för förlorad arbetsförtjänst. Under vissa omständigheter kan frivillig polisman eller hans familj komma i åtnjutande av pension.

I *norska* polislagen (1927) stadgas såsom redan förut nämnts, att »frivillig ordensvern» icke får upprättas utan polismästarens samtycke och endast får verka under hans ledning. Avsikten med denna bestämmelse var att förbjuda privata kårer men bereda möjlighet att anordna frivilliga poliskrafter för att hjälpa den ordinarie polisen vid upplopp, naturkatastrofer o. dyl. Det nödvändiga manskapet skulle, när det användes, erhålla polismans befogenhet och förses med erforderliga kännetecken härpå. Vid lagens ikraftträdande fanns en frivillig sammanslutning kallad »Samfundsvernet» med ändamål att värna samhället mot revolutionära rörelser. Denna sammanslutning förklarade sig villig att i enlighet med lagens föreskrifter ställa sig till polismyndigheternas förfogande och i ett cirkulär från justitiedepartementet 1928 anmodades polismästarna att härför träda i förbindelse med »Samfundsvernets» lokala ledning. Denna anmodan har emellertid endast i ringa utsträckning efterkommit. De allra flesta polismästarna meddelade, att det icke fanns behov för den förstärkning av polisen, som ett dylikt »ordensvern» skulle representera, eller att de icke funno en sådan förstärkning lämplig. Berörda institut torde därför för närvarande sakna praktisk betydelse.

Exempel på frivilliga kårer av mera militär art lämna Finland och Nederländerna.

I *Finland* tjäna *skyddskårens*, vilka, såsom nämnts, huvudsakligen äro en försvarsorganisation, även såsom en medborgerlig reservpolis. Ordningmakten äger sålunda, om polisstyrkan befinnes otillräcklig, påkalla handräckning av skyddskår när en folkmängd ådagalägger ett uppsåt att göra uppror eller störa den allmänna säkerheten och ordningen o. s. v. Angående skyddskårens organisation må nämnas, att anslutningen är frivillig. Aktiv medlem är skyldig deltaga i skyddskårens övningar och i fullgörandet av andra uppgifter samt vid behov i väpnat försvar av fosterlandet och den lagliga samhällsordningen. Någon avlöning utgår ej. Uraktlåter medlem att fullgöra sina skyldigheter kan han skiljas från kåren. Medlem som genomgått fastställda kurser kan befordras till skyddskårsofficer. Skyddskårens må icke taga del i verksamhet som är av politisk art. Deras verksamhetsområden sammanfalla i regel med kommunerna och de sortera under en befälhavare med stab, under vilken lyda olika sektioner samt ytterligare underavdelningar. De högsta cheferna tillsätts av presidenten eller försvarsministern. En stor del av kostnaderna för skyddskårens bestrides med genom kårens försorg ihopbragta medel. Resten erhålles genom statsanslag, bidrag från kommuner etc.

I *Nederländerna* finnas två formationer av beväpnade medborgare, borgarvärnet

i städerna och den frivilliga landstormen på landsbygden, vilka avse att vara ett skydd mot inre oroligheter.

Hos oss har frågan om medborgerliga poliskårer fått aktualitet genom tillkomsten av *kårlagen* den 15 juni 1934. Genom denna lag har förbudets bildandet av sammanslutningar av sådan art som poliskår. Förbudet skall dock ej gälla av polismyndighet anordnad, under sådan myndighets omedelbara ledning stående förstärkning av ordningsmakten. Vid lagens remittering till lagrådet yttrade *chefen för socialdepartementet* bl. a.:

Självfallet hava statsmakterna att sörja för en i avseende å storlek och utrustning tillräcklig ordningsmakt. Lika klart är, att under utomordentliga omständigheter medborgarna behöva anlitas för ordningens upprätthållande. Givet är ock, att en ansvarig polisledning kan vara nödsakad att i förväg vidtaga anordningar för utnyttjande av ett dylikt bistånd från medborgarnas sida. I sådana fall bör emellertid polismyndigheten själv åvägbringa den erforderliga förstärkningen, särskilt genom förordnande av civila personer såsom extra polismän. Det torde ock kunna förväntas att å platser, där dylika situationer visa sig, polisledningen sörjer för att nödiga åtgärder varda vidtagna på ett sätt som ur ordnings- och andra synpunkter är lämpligt och betryggande. En av polisledningen anordnad, på avtal mellan enskilda personer grundad förstärkning av ordningsmakten, förutsättande att personen i fråga beväpnas allenast vid tjänstgöring, är tydligen av helt annan beskaffenhet än en fristående, på privat väg tillskapad kår.

Överståthållarämbetet har sedermera påbörjat organiserandet av en medborgerlig reservpoliskår i Stockholm.

K o m m i t t é n :

Statspolisintendenten har framhållit, att i vissa städer, redan med hänsyn till de krav som måste uppställas i fråga om behörigt utövande av polisverksamheten under normala förhållanden, föreligger starkt behov av ökad personal. Andra myndigheter yttra sig i samma riktning. I den mån en utökning av den lokala polisen i städerna är önskvärd, lämnar nuvarande lagstiftning även här en möjlighet till rättelse (§ 14 mom. 2) men i praktiken torde sådan rättelse icke vara att förvänta annat än i fall av ett ytterst flagrant eftersättande av en stads skyldigheter i fråga om sitt polisväsende.

Jämväl i fråga om statspolisen har statspolisintendenten, med framhållande att det under statspolisens hittillsvarande verksamhet visat sig föreligga behov av personalökning redan för tillgodoseende av de arbetsuppgifter som normalt åvila statspolisen, anhållit om en mindre förstärkning av denna kår. Frågan om behovet av en sådan tillökning bör tydligen undersökas.

Emellertid kan frågas om de undersökningar, som sålunda av statspolisintendenten förordats, äro tillräckliga. Länsstyrelsen i Malmöhus län anför i ett av statspolisintendenten understruket yttrande att »det kan befaras att den statliga polisorganisationen icke kommer att visa sig vara tillräcklig för den händelse den inre politiska spänningen ökas i den riktning den senaste tidens händelser angiva». Det problem som här beröres är huruvida statspoliskåren, som avser att bringa hjälp i situationer då den ordinarie

lokala polisstyrkan kan befaras icke vara situationen mäktig, är i stånd att bestå påfrestningen av större oroligheter.

Poliskåren kan givetvis ej hållas vid sådan styrka, att den har möjlighet att kuva allvarligare revoltförsök. I sådana fall måste användas militär och andra medel, som samhället kan förfoga över. Med den uppfattning, som kommit till uttryck vid 1932 års ändringar i 1915 års kungörelse angående användande av militär personal till upprätthållande av allmän ordning, bör emellertid polisstyrkan vara tillräcklig för att hindra även svårare upplopp och liknande oroligheter. Huruvida den nuvarande poliskåren skulle förslå härtill i händelse av att dylika oroligheter samtidigt uppstode på flera platser i landet synes med skäl kunna sättas i fråga. Det kan visserligen sägas, att sedan statspolisen inrättats några oroligheter icke inträffat i landet, som i och för sig giva anledning till antagande att den skulle vara otillräcklig. Vid de upploppstillfällena, som förekommit, har statspolisen visat sig situationen vuxen, och myndigheterna ha i regel icke uttalat några önskemål om kårens förstärkning. Det är emellertid att märka att deras erfarenhet är mycket kort och grundad på jämförelsevis lugna förhållanden. Man torde dock ej kunna utgå från att de lugna förhållanden, som för närvarande råda hos oss, alltså skola fortsätta. Man måste även beakta den möjligheten att allvarligare oroligheter kunna uppstå och att ett hastigt ingripande kan vara av nöden. Kommittén anser det därför böra övervägas huruvida en förstärkning av ordningspolisen med särskilt avseende på orostillfällen bör komma till stånd.

En sådan förstärkning torde kunna ske efter i huvudsak tre linjer.

En lösning, som försökts i Stockholm på initiativ av överståthållarämbetet, är bildandet av medborgerliga reservpoliskårer. Förutsättningarna för sådana kårer torde främst finnas i de större städerna. Om de organiseras på lämpligt sätt och intresse för dem finnes hos allmänheten, kunna de säkert bli av värde. Av största vikt är att kårerna rekryteras från olika samhällslager då de eljest lätt kunna omfattas med misstro. Uppslaget ger anledning till åtskilliga detaljfrågor, som, om det befinnes lämpligt som förebild, böra undersökas. Sålunda uppkomma frågor om utbildning, uniformering, beväpning, ersättning etc. En användning i egentlig polistjänst synes ej kunna förutsättas och i Stockholm torde närmast ha förutsatts användning i viss bevakningstjänst.

En annan lösning kunde tänkas vara en reservpolisinstitution, sammansatt av vissa bestämda element såsom pensionerade polismän, f. d. stamanställda etc., vilka skulle åtnjuta en mindre avlöning för att stå till förfogande. I viss mån har vår nuvarande polislag (§ 15 mom. 4) åsyftat en sådan institution, men enligt vad statspolisintendenten meddelat har den icke på något ställe kommit till stånd.

Slutligen kan tänkas en utvidgning av statspoliskåren. En sådan lösning skulle framför de förut nämnda ha den fördelen att ökningen skulle komma

att tillföra ordningsmakten fullt övat folk som kunde sättas in på den punkt där dess bistånd bäst behövdes. En ökning av statspolisåren torde emellertid förutsätta att full sysselsättning med vanliga polisgöromål kunde beredas även de nytillkommande medlemmarna.

Kommittén anser sig icke på grund av den föreliggande utredningen kunna göra något uttalande på vilken linje en eventuell förstärkning av ordningsmakten bör ske. Naturligtvis kan även tänkas kombinationer av de olika linjerna.

3. Polisens uniform och beväpning.

I åtskilliga till kommittén inkomna yttranden påtalas polisens bristande utrustning.

Statspolisintendenten: Att polispersonalen i ett flertal städer icke vore tillfredsställande utrustad och beväpnad hade vid åtskilliga tillfällen kunnat konstateras. Detta innebure en allvarlig brist, som med det snaraste borde avhjälpas, så att varje polisman vid behov kunde utrustas med pistol, sabel och hjälm. — Ordinarie polismän på landsbygden borde uniformeras och beväpnas på samma sätt som polismän i stad, detta enär det vid gemensamt uppträdande av polismän från olika orter vore av största vikt, att de vore enhetligt utrustade.

Länsstyrelsen i Västmanlands län: I fråga om utrustningen av ordningsmaktens personal hade för länets vidkommande gällande bestämmelser om sådan personals beväpning icke vunnit tillämpning i full utsträckning. Visserligen hade inom enstaka polisdistrikt beväpning anskaffats, men på flertalet håll hade sådan ansetts onödig. Framställning från polischef om åläggande för vederbörande kommun att anskaffa beväpning hade emellertid icke i något fall förekommit. Polispersonalen vore sålunda i detta hänseende i stort sett illa rustad att möta ett eventuellt våldangrepp. En brist i nuvarande lagstiftning härutinnan låge enligt länsstyrelsens mening däri, att det ankomme på vederbörande polisdistrikt att självt bestämma om anskaffning av erforderlig beväpning. Enligt länsstyrelsens mening vore en sådan anordning icke lämplig. Visserligen hade länsstyrelsen befogenhet att ålägga polisdistrikten att bekosta inköp av erforderlig beväpning, men denna utväg syntes föga tilltalande. Lämpligare vore då, att statsverket självt övertog det ekonomiska ansvaret för ordningsmaktens beväpning å orter, där sådant kunde av länsstyrelsen anses erforderligt.

Landsfiskalen i Tranås distrikt: Å varje landsfiskalskontor borde deponeras lämpligt antal browningpistoler med ammunition att utdelas till lantpolisen då organiserat våld mot myndighet ägt rum eller oroligheter med skäl kunde befaras. Vetskapen härom skulle säkerligen många gånger verka förebyggande.

Landsfiskalen i Svedala distrikt: Det vore orimligt, att extra fjärdingsmän skulle vara förmenade att i tjänsten bära skjutvapen. Enbart vetskapen om att sådant vapen kunde av polismannen få begagnas lugnade mången sinne och kunde i hög grad uppväga den brist på tillräcklig polisstyrka, som förefunnes på landsbygden.

Landsfogden i Hallands län: Såväl landsfogden som alla landsfiskalerna och biträdande landsfiskalerna i länet saknade av staten tillhandahållna skjutvapen. Då det med skäl kunde sättas i fråga, huruvida kungörelsen den 26/6 1925 angående ersättning åt befattningshavare vid polis- och åklagarväsendet för vissa av deras verksamhet föranledda utgifter m. m. kunde tillämpas för anskaffande av dylika vapen, vore ett bestämt stadgande härom i hög grad önskvärt, innebärande att ovan-

nämnda befattningshavare tillerkändes rätt att på statsverkets bekostnad genom länsstyrelsens försorg erhålla skjutvapen av den för polisväsendet bestämda typen. Vidare framhölls, att tårgasbomber utgjorde ett ytterst verksamt medel vid bekämpande av oroligheter. De vore så gott som ofarliga men hade en betydande effekt, då det gällde att tvinga en hotfull folkmassa att skingra sig. Ett antal sådana bomber borde ovillkorligen ställas till varje länsstyrelses förfogande såsom varande en avgörande faktor att förhindra blodsutgjutelse. I Halland borde bomberna förvaras och efter rekvisition utlämnas av regementsförläggningen.

Poliskammaren i Malmö: Det vore påtagligt, att polisen borde utrustas med tillräckliga medel — tårgasbomber, stålhelmar och grövre eldhandvapen m. m. — för att kunna utföra sitt värv i svåra situationer.

Landsfiskalen i Kinna distrikt: Polismännen å landsbygden vore endast beväpnade med battonger, vilket måste anses vara otillräckligt vid ingripande mot en större folkhop. Varje polisman i ett samhälle med lägst 1 000 invånare borde vara beväpnad med sabel, vilket gäve god respekt.

Chefen för kriminalpolisen i Lund: Ridande polis vore det bästa hjälpmedlet för att återställa ordningen. Erfarenheten hade visat att med sådan ordningen läte sig återställas utan användande av skjutvapen. Vidare påyrkades anskaffande av tårgasbomber.

Landsfiskalen i Valkebo distrikt: Landsfiskalerna borde erhålla såväl uniform som beväpning på statsverkets bekostnad.

Stadsstyrelsen i Trollhättan: Kostnaderna för polisens beväpning bures nu av polisdistriktet. Detta medförde, att beväpningen vore både olikformig och ofullständig. Det vore ur alla synpunkter lämpligare, att dessa rätt obetydliga kostnader överflyttades på statsverket, åtminstone såvitt anginge eldvapen.

Landsfiskalen i Gullbergs distrikt: För ordningsmaktens effektiva ingripande, om behov därför skulle förekomma, borde landsfiskalerna av kronan utrustas med fullständig beväpning och sådan borde även ingå i fjärdingsmännens och de extra fjärdingsmännens utrustning. De extra fjärdingsmännen borde få bära för de ordinarie föreskriven uniform.

T. f. landsfiskalen i Malmbergets distrikt: Polismyndigheten borde på oroliga platser förses med exempelvis gasbomber och maskingevär. Ordningsmakten borde kunna kväva en börjande upprorsrörelse eller åtminstone verksamt fördröja dess utbredning, tills militärtrupp hunne anlända och ingripa.

Landsfiskalen i Gällivare distrikt: Såväl den lokala som statspolisen borde utrustas för att med effekt kunna möta ett upplopp och erhålla någon utbildning i handhavandet av denna utrustning.

Önskvärdheten av att de lokala polismyndigheterna försågs med skjutvapen framhölls vidare från åtskilliga städer och landsfiskalsdistrikt. Beträffande *Växiö* och *Halmstad* upplystes, att endast $\frac{1}{3}$ av poliskåren hade skjutvapen. I *Mjölby* fanns ej annan beväpning än 3 pistoler inköpta vid storstrejken 1909.

K o m m i t t é n:

Effektiviteten av polisens uppträdande är i hög grad beroende på dess uniformering och beväpning. Härutinnan har ett stort steg framåt tagits genom att 1925 års polislagstiftning givit Kungl. Maj:t befogenhet att utfärda gemensamma bestämmelser härom. Kommittén vill i anslutning till de refererade yttrandena endast framhålla ett par önskemål. Det synes sålunda vara av betydelse, att i en enhetligt uppträdande polisstyrka uniformering och beväpning äro någorlunda likartade. Att mot oroselement an-

vända dels uniformerad och väl beväpnad statspolis dels ock obeväpnad och annorledes uniformerad ortspolis eller fjärdingsmän utan annan beväpning än battong eller andra tecken på sin ställning än mössa och armbindel är uppenbarligen olämpligt. Det är att utmärka en del av polisstyrkan som den svagare.

Vidare bör uppmärksamhet ägnas åt frågan att ställa till polisens förfogande sådana vapen som ej behöva medföra blodsutgjutelse. Upprätthållande av beriden polispersonal torde vara erforderligt. Den anses allmänt vara av stort värde så snart det gäller att dirigera större folksamlingar.

4. Polisens utbildning.

Betydelsen av bättre utbildning för polispersonalen har framhållits såväl vid polislagens tillkomst 1925 som vid statspolisens inrättande 1932. Sistnämnda år utökades i sådant syfte polisskolan i Stockholm och beslöts statsbidrag till polisskolan i Göteborg.

Vid utskottsbehandlingen av propositionen om statspolis 1932 uttalade sig de socialdemokratiska ledamöterna i utskottet för en förnyad utredning i denna fråga. De anförde i sitt förslag till formulering av utskottsutlåtandet:¹

I det föregående har antytts den betydelse, som bör tillmätas polispersonalens utbildning. Utskottet vill ytterligare betona vikten av att såväl polisbefäl som andra polismän, vilka användas för ordningens upprätthållande vid folksamlingar eller liknande tillfällen, besitta de särskilda egenskaper som i sådana fall erfordras. I den dagliga polistjänsten kunna dessa samma egenskaper bidra till att skapa ett gott förhållande mellan poliskårerna och allmänheten. Synnerlig vikt ligger således på poliskårernas rekrytering samt polismännens och polisbefälets specialutbildning för sitt yrke. Vad som kan göras för åstadkommande av förbättringar i dessa avseenden — icke minst i fråga om landsbygdens polisbefäl — bör icke underlåtas, och enligt utskottets mening böra vid en förnyad utredning dessa frågor undersökas. Ehuru huvudvikten vid utredningen således bör läggas på att erhålla en kvalitativ förbättring av ordningspolisen, bör utredningen givetvis omfatta även andra åtgärder till polisväsendets förbättring.

I flera av de till kommittén inkomna yttrandena beröres denna sak. Härutinnan hänvisas till de under de övriga frågorna intagna yttrandena.

K o m m i t t é n:

Allt större krav ställas på polispersonalens takt, uppträdande och skicklighet, och en förbättrad polisutbildning är därför en viktig fråga. Den utbildning, som polisen för närvarande erhåller, torde i många hänseenden få anses otillfredsställande. Detta gäller särskilt polisen på landsbygden och i de smärre städerna. Genomgåendet av kurser och skolor borde om möjligt göras obligatoriskt.

¹ Sammansatta stats- och första lagutskottets utlåt. nr 2, sid. 35.

5. Övervakning av den statsfientliga verksamheten.

Överståthållarämbetet har — på grund av sin förut omnämnda uppgift att förhindra stämpling mot riket, Konungen, riksdagen etc., — att ägna särskild uppmärksamhet åt den statsfientliga verksamheten.¹ I övrigt torde ej finnas några särskilda organ härför. Något specialåliggande härutinnan är ej heller anförtrott åt statspolisen.

I flera av de till kommittén inkomna yttrandena uttalas önskemål om särskilda anordningar i detta hänseende.

Länsstyrelsen i Västmanlands län: Åtminstone vid residensstädernas kriminalpolisavdelningar borde någon eller några befattningshavare avdelas att tjänstgöra som ett slags politisk polis med uppgift att noga följa misstänkta organisationers verksamhet och föra förteckning över styrelseledamöter och övriga ledare. Det torde nämligen få anses av största vikt vid ett eventuellt påkallat ingripande från ordningsmaktens sida att på förhand äga kännedom om, varest ledningen för en eventuell våldsaktion är till finnandes.

Länsstyrelsen i Jönköpings län: Då den statsfientliga verksamheten ofta skedde i hemlighet, skulle det vara önskvärt att jämsides med en allmänt bättre polisutbildning instruktionskurser anordnades i syfte att giva ordningsmaktens representanter en inblick i dessa arbetsmetoder och möjligheterna för bekämpande av verksamheten.

Länsstyrelsen i Uppsala län: Dess bristande kännedom om ytterlighetspartiernas samhällsomstörtande verksamhet kunde möjligen bero på alltför svag organisation hos spaningspolisen.

Polisen i Karlstad i ett av *magistraten* i staden åberopat yttrande: Det vore önskvärt att polismyndigheten sattes i stånd att kontinuerligt och effektivare än vad nu kunde vara fallet övervaka förekomsten av samhällsfientlig verksamhet. För sådant ändamål kunde en centralbyrå inrättas i Stockholm, som organiserade och ledde övervakandet. Beträffande landet i övrigt kunde ärendet uppdragas åt landsfogdarna, som med biträde av lämplig kriminalpolisman i varje stad, där kriminalavdelning funnes och, beträffande övriga orter med biträde av polisman vid statspolisens kriminalavdelning inom vederbörligt län, ombesörjde denna angelägenhet inom sina respektive tjänstgöringsområden.

Stadsfiskalen i Arvika: Anstalter borde träffas för en speciellt på ifrågavarande förhållanden inriktad kunskapande verksamhet.

Poliskammaren i Göteborg framhöll vikten av en fortlöpande övervakning av de politiska ytterlighetspartierna och deras verksamhet.

Landsfiskalen i Kiruna distrikt förordade en effektivare övervakningsverksamhet, vilken lämpligen borde ske genom statspolisen i samarbete med ordningsmakten på orten.

Stadsfiskalen i Luleå föreslår en utbyggnad av statspolisen med en avdelning med specialitet att ingripa mot den kommunistiska rörelsen.

Landsfiskalen i Skellefteå norra distrikt: Statspolisen borde utföra kunskapande verksamhet bl. a. för uppdragande av hemliga vapenförråd.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län samt poliskammaren i Göteborg: De för fullgörande av övervakning av ytterlighetspartierna erforderliga penningmedlen borde tillhandahållas av staten.

Chefen för A. 8 (Boden): Det torde böra åligga polisen såsom en särskild uppgift att följa den statsfientliga och revolutionära propagandaverksamheten samt

¹ Se ovan sid. 301.

dennas personella och materiella resurser. Detta syntes vara ett så speciellt område för polisens verksamhet, att viss personal borde utbildas och uteslutande användas för denna detalj under särskilt kunnig och lämplig ledning.

Militärbefälhavaren för övre Norrland: Inom Bodens fästnings skyddsområde finnes möjligheter för myndigheterna att erhålla uppgifter om militärmanskapets ställning till statsfientliga rörelser genom fästningspolisen, men samma möjlighet finnes icke i övriga delar av landet, därest icke statspolisen utökades och kunde få användning för detta ändamål.

I främmande länder finnes ej sällan för övervakning av den statsfientliga verksamheten särskilt organiserad *politisk polis*. Framför allt gäller detta länder, där de statsfientliga organisationerna upplöstes eller förbjudits. I *Finland* har denna polis till uppgift att iakttaga och i mån av möjlighet stävja alla försök och all sådan verksamhet, som är riktad mot republikens självständighet eller regeringsformen eller är ägnad att rubba den allmänna säkerheten och lagliga samhällsordningen i republiken. I *Danmark och Norge* torde ej finnas sådan polis.¹

K o m m i t t é n:

Det har redan förut framhållits att, med de mål ytterlighetspartierna ställa och de arbetsmetoder de använda, ett övervakningsarbete är nödvändigt. Det torde saknas anledning att för detta ändamål hos oss inrätta en politisk polis. Uppgiften bör ingå i kriminalpolisens arbete. Då en viss centralisation av arbetet är nödvändig, synes det lämpligt att uppgiften i huvudsak anförtros åt statspolisen. En utökning av arbetskrafterna lär för detta ändamål vara erforderlig. Hur stor denna utökning bör vara torde få bli beroende på närmare utredning.

6. Förstatligande helt eller delvis av polisväsendet.

Spörsmålet om polisväsendets förstatligande är mer eller mindre avgörande för polisväsendets gestaltning även i olika detaljhänseenden. Såväl 1925 som 1932 års polislagstiftning ha inneburit avsevärda steg mot förstatligandet.

I propositionen vid 1925 års riksdag med förslag till lag om polisväsendet anförde *chefen för socialdepartementet*:²

För min del är jag av den åsikten, att ett förstatligande av polisväsendet icke inom överskådlig tid torde kunna komma i fråga. Bland de skäl, som kunna anföras mot en sådan lösning av problemet, vill jag särskilt understryka ett, nämligen

¹ I en »Innstillning fra Statspolitiutvalget», Oslo 1934 (se nedan), anföres, att kontrollen »med omstreifere» borde kunna överlätas till statspolisen och att detta vore en hittills försummad statsuppgift, som väntade på sin lösning. Statspolisen borde kunna fungera som en centralorganisation för denna kontroll. Arbetet ansågs väsentligen bestå i kontorsarbete och kunna sysselsätta ett par man.

² Se prop. nr 58, sid. 33. — Enligt det av landshövding Linnér 1922 avgivna förslaget till omorganisation av polisväsendet ålades kommuner och landsting att sörja för den lokala polisorganisationen med visst statsbidrag och under kontroll från statsmyndigheten. Polispersonalens tillsättning skulle ankomma på statsmyndigheten.

det statsfinansiella. Ett förstatligande av polisväsendet skulle icke gärna kunna ske utan att staten iklädde sig åtminstone större delen av kostnaden för polisorganisationen. Då enbart avlöningskostnaden för de lokala polisavdelningarna efter en polisreform torde komma att överstiga 16 miljoner kronor, medan staten för närvarande deltager i samtliga poliskostnader med omkring 1 miljon kronor, torde det vara tydligt, att det åtminstone icke för närvarande är möjligt att gå till ett förstatligande av polisväsendet. Ställer man sig på denna ståndpunkt, blir det givetvis nödvändigt att — hur än polisorganisationen utformas — låta den lokala polisorganisationen bli en huvudsakligen och i första hand kommunal angelägenhet, vars ombesörjande ålägges vederbörande kommunala bildningar såsom en offentligrättslig förpliktelse.

I den 1931 inom socialdepartementet utarbetade *P. M. rörande reservpolis och statspolis m. m.* uttalades bl. a.¹:

Såsom ett medel att effektivt bereda statsmakterna tillräckligt stor polispersonal har förordats förstatligande av polisväsendet i de större städerna, givetvis mot uttagande från städerna av vissa bidrag till polisväsendet. Detta förslag möter emellertid organisatoriska och rättsliga svårigheter av allvarligt slag, varförutom det redan av ekonomiska skäl torde vara för närvarande ogenomförbart. För övrigt skulle man icke därigenom öka möjligheten att utanför respektive städer disponera de nuvarande styrkorna, och en förstoring av dessa lärer kunna vinnas på en enklare väg, än med denna utgångspunkt är möjligt.

Skatteutjämningsberedningen, vilken såsom nämnts behandlat detta spörsmål, föreslog i sitt principbetänkande 1932, att statens ställning till städernas polisväsende skulle lämnas oförändrad men att staten skulle övertaga polisväsendet på landsbygden, därvid dock undantogs tillhandahållandet av arrestrum och tjänstelokaler.² Beredningen anförde härom bl. a.:

Omsorgen om ordningens upprätthållande, brotts upptäckande och beivrande, bevakandet av det allmännas fiskaliska intressen och andra likartade bestyr, vilka helt eller delvis inbegripas under polisverksamheten, kunna betecknas som i eminent grad riksangelägenheter. I viss omfattning har staten också omhändertagit denna angelägenhet eller lämnat bidrag till täckande av kostnaderna för polisväsendets upprätthållande. Genom 1925 års polislag och 1932 års beslut om särskild statspolis har statens kostnadsandel ökat i betydande utsträckning och viktiga steg tagits i riktning mot polisväsendets förstatligande på rikets landsbygd.

Ett fullständigt förstatligande av denna förvaltningsuppgift torde sålunda från principiell synpunkt kunna väl motiveras. Emellertid ställer sig saken av praktiska och historiska skäl väsentligt olika för landsbygden å ena och städerna å andra sidan. Städernas skyldighet att själva bekosta sitt polisväsende ingår åtminstone till en del i det komplex av speciella åligganden och förmåner, som knutits till stadsbildningen och stadsrättigheterna. Polisverksamheten i stad omfattar på grund av stadssamhällets struktur och för dem egenartade förhållanden i övrigt en del uppgifter, vartill motsvarighet saknas på vår landsbygd, och betingar därför, såsom framgår av den ovan gjorda kostnadssammanställningen (se nedan) en total utgift, vilken även om den ställes i relation till folkmängden, är mycket större än den på landsbygden för samma verksamhet belöpande utgiften. Polisväsendets organisation och

¹ Se prop. nr 178, 1932, Bil. A, sid. 20.

² Beredningen bestod av f. d. rådmannen E. Lyberg, ordförande, samt lantbrukaren O. Carlström, f. d. häradshövdingen K. Dahlberg, möbelsnickaren E. Fast, hemmansägaren E. O. Magnusson, lantbrukaren L. Tjällgren, generaldirektören N. Wohlin och sekreteraren i Svenska Landstingsförbundet S. Odén, ledamöter. Herr Fast reserverade sig och avstyrkte förslaget i denna del.

administration måste för städernas vidkommande avpassas efter mycket varierande behov och kunna därför icke utan stora vanskligheter direkt handhavas av statens organ, under det att den i allmänhet större likformigheten på landsbygden gör det möjligt för staten att utan någon mera framträdande olägenhet självständigt pröva och avgöra frågor, som sammanhånga med tillsättande och avlöning av polispersonalen. Genom därvid uppkommen större frihet för staten att bestämma om polismännens placering och användning, dessa tjänstemäns frigörande från beroendet av valförsamlingarna och upphävandet av den dualism, som för närvarande råder med avseende å val av fjärdingsmän och bestämmande av deras avlöning, en dualism, som visat sig leda till starka motsättningar mellan länsstyrelserna och landskommunerna, torde tvärtom avsevärda fördelar såsom följd av en dylik överflyttning vara att vinna.

När de anförda omständigheterna alltså tala för att staten övertager polisväsendet å rikets landsbygd, lär detta kunna och böra ske utan hinder därav, att enahanda omläggning icke genomföres i stadssamhällena. En dylik brist på uniformitet mellan stad och landsbygd förekommer ej sällan i andra länder och karakteriseras redan i viss mån förhållandena i Sverige. Visserligen skulle en avlyftning från landskommunerna av ifrågavarande utgifter icke vara av någon större betydelse för dessa kommuners ekonomi och för undanröjande av skattetryckets ojämnheter. Men utgifterna bidraga dock till ojämnheterna. De kännas i många skattetyngda kommuner såsom en besvärande pålaga, och det är ej uteslutet, att stegrade krav så småningom måste mera allmänt ställas på landsbygdens polisorganisation och öka kostnaderna för densamma. Beredningen har för den skull stannat för ett förslag om dylik överflyttning.

Den stadsliknande karaktären hos köpingarna och municipalsamhällena har föranlett beredningen att taga under omprövning, huruvida icke undantagsbestämmelser borde meddelas för dessa samhällen, varigenom de komme att i här ifrågavarande avseende följa städernas i stället för landsbygdens regler. De övervägande skälen synas dock beredningen tala för att låta statens övertagande av polisväsendet följa hela landsbygden utan något undantag. Härigenom vinnas enkelhet och reda samt undvikas anledningar till mångahanda svårlösta intressekonflikter. Ej minst med hänsyn till att municipalsamhälle skapas genom en statlig tvångsakt skulle otvivelaktigt stadgande av skyldighet för dylikt samhälle att till skillnad från landsbygden i övrigt svara för vissa kostnader för hållande av polis kännas såsom en orättvisa och orsaka svårigheter för det statliga ingripandet med syfte att bringa ordningsstadgan i tillämpning. Även må, då jämförelse göres mellan å ena sidan städerna och å andra sidan köpingarna och municipalsamhällena, erinras om att dessa sistnämnda på andra områden intaga en mindre gynnad ställning än städerna, särskilt i fråga om väghållningsbesväret.

Av praktiska skäl synes från överflyttningen böra undantagas kostnaderna för anskaffning och underhåll av för polisväsendet erforderliga fastigheter och tjänstelokalerna. — — —

Enligt en av beredningen gjord sammanställning av kommunernas nettoutgifter för polisändamål år 1928 uppgingo dessa för städerna till 19 080 000 kronor, för landskommunerna till 2 508 000 kronor, för köpingarna till 412 000 kronor, och för municipalsamhällena till 87 184 kronor. Utgifterna torde sedan dess ha ytterligare stigit, allteftersom 1925 års polislagstiftning med dess ökade förpliktelser för polisdistrikten trätt i tillämpning.

Några åtgärder i anledning av beredningens förslag i denna del ha ännu ej vidtagits.

I flera till kommittén inkomna yttranden beröres denna fråga.

Länsstyrelsen i Malmöhus län: Polismännen, särskilt på landsbygden, vore i sin ställning alltför mycket beroende av de kommunalt beslutande myndigheterna. Genom 1925 års lag hade visserligen frågan om polismans avskedande blivit i stort sett på tillfredsställande sätt ordnad, men hans säkerhet i fråga om avlöning och pension vore icke lika stor. Särskilt vore förhållandena på landsbygden i detta avseende otillfredsställande. Det hade visat sig, att den marginal för den kommunala styrelsens beslutanderätt, som uppstode i följd av stadgandet att polisdistriktet skulle skäligen avlöna polisman, vore ganska vid, och följaktligen bleve polismannen i fråga om avlöningen i väsentlig mån beroende av de styrande i kommunen, även om länsstyrelsen skulle pröva lönefrågan. I samma mån som polisen måste mer och mer tagas i anspråk för uppgifter, som hade samband med spänningen mellan politiska partier, framträdde nämnda förhållande som en allt större olägenhet. Lösningen av denna fråga torde kunna vinnas antingen därigenom, att med bibehållande av systemet med polisväsendet såsom en kommunal angelägenhet statsmyndigheten ensam bestämde avlöning m. m. åt polismannen eller sålunda att polisväsendet gjordes rent statligt. Det sista funne länsstyrelsen vara att föredraga även med hänsyn därtill, att frågan om polismännens antal i distriktet då på samma gång bleve ordnad. Nämnda fråga vore givetvis en av de mest betydelsefulla i förevarande avseende. De faktorer, som vore av vikt vid bestämmandet av polisens numerär i ett distrikt — härvid tänktes närmast på städerna —, kunde visserligen skifta efter de lokala förhållandena, men länsstyrelsen hade anledning antaga, att numerären hölles vid eller nedanför undre gränsen ofta nog av för långt gående sparsamhetshänsyn, som inom polisdistrikten gjorde sig gällande. Det system som för närvarande tillämpades i numerärfrågan, nämligen att kommunen beslutade i frågan och prövning efteråt ägde rum genom statlig myndighet, vore således enligt länsstyrelsens förmenande i tillämpningen sådant, att numerären kunde av kommunerna hållas nere.

Landsfogden i Västernorrlands län: Det vore önskvärt, att staten — — helt skilde sambandet mellan polisväsendet och de kommunala myndigheterna. — — Svagheten i detta avhängighetsförhållande visade sig även t. ex. i fråga om polisens utrustning. Det förhållandet att åtskilliga kommuners finanser på grund av den allmänna depressionen avsevärt försämrats hade medfört, att anslagen till polisväsendet bleve alldeles för knappt tilltagna. Som exempel anfördes att Gudmundrå polisdistrikt först år 1933 kunnat anskaffa sablar och att åtskilliga av länets industridistrikt saknade tidsenliga arrestlokaler.

Magistraten i Alingsås samt *landsfiskalerna i Arlov och Vellinge distrikt* uttalade sig för helt förstatligande av polisväsendet.

Statspolisintendenten: Landsbygdens polisväsende borde helt förstatligas.

De flesta *främmande länder* ha numera statsadministrerad polis. Där så ej är fallet torde tendensen alltmera gå i denna riktning. I detta sammanhang må beträffande polisväsendets organisation i Danmark, Finland och Norge nämnas följande:

Danmark: Polisen är liksom hos oss såväl statlig som kommunal. Statspolisen inrättades 1911 och har sedan vid flera tillfällen, senast 1933, utvidgats. Den omfattar förutom högre befäl 106 kriminalassistenter, 123 overbetjente och 399 betjente. Dess uppgift är främst att tjänstgöra som kriminalpolis men därjämte att upprätthålla lugn och ordning. Vidare handhar den bl. a. tillsynen över utläningar. Staten organiserar även med bidrag från kommunerna ordningspolisen i Sönderjylland. Den övriga ordningspolisen är kommunal. Det kommunala inflytandet på

polisväsendet är emellertid ringa. Landet indelas i 72 poliskretsar med polismästare (i Köpenhamn polisdirektör) till chefer. Kommunen lämnar bidrag till avlönande av ortspolisens tjänstemän och tillsätter dessa efter förslag av polismästaren. Rätt att avskeda dem tillkommer däremot polismästaren, dock i vissa fall efter samråd med kommunen. Den kommunala polisen skall ha samma grundlön som statspolisen, och kommunerna kunna varken öka eller minska polisstyrkan utan justitieministerns samtycke. Lönen utbetalas av staten, som även bekostar polisens uniform och övrig utrustning samt utbildning. Justitieministern äger utfärda föreskrifter härom. Envar polisman får användas inom den poliskrets han tillhör.

I ett av en särskild kommission avgivet betänkande om revision av polisväsendet 1926 föreslogs helt förstatligande av detta (med 9 röster mot 7). År 1928 antogs därefter en lag om politiets ordning, som ligger till grund för den nuvarande polisorganisationen. Regeringen (Madsen-Mygdal) följde därvid i förevarande hänseende kommissionens minoritet. Såsom skäl anfördes huvudsakligen, att ett förstatligande av polisen skulle innebära en betydande merutgift. I folkettinget röstade emellertid socialdemokraterna för förstatligande under åberopande att detta vore det mest praktiska och rationella. Nya förslag till förstatligande ha sedermera uppgjorts och frågan är för närvarande under utredning.

Finland: Polisen är så gott som helt förstatligad. Ett par undantag finnas dock. Enligt en lag 1931 åligger det sålunda stad att hålla lokal och bidra med $\frac{1}{3}$ till avlöningen åt polisväsendet i staden. Beträffande landsbygden gäller vidare enligt en lag 1930, att landskommunerna skola bidra med $\frac{1}{3}$ av lönen till de s. k. reservpoliserna. Dessa reservpoliser anställas till högst samma antal som de ordinarie poliserna för att å lördagar och söndagar, vid folksamlingar o. dyl. biträda den ordinarie polisen. De ha en lön av i regel mellan 200—500 mark i månaden. Antalet reservpoliser bestämmes av landshövdingen, som även tillsätter dem, sedan kommunerna fått yttra sig om kandidaterna. Vid behov kan ortspolisen användas till tjänstgöring utom förvaltningsområdet. Därom bestämmer vid tjänstgöring inom länet landshövdingen och vid tjänstgöring utom länet inrikesministern. Härjämte är ordnat ett särskilt »flygande kommando» (ca 300 man), vars huvudstyrka är kasererad i Helsingfors. Det tjänstgör även som smugglingspolis. I varje län finnes en polisinspektör med uppgift bl. a. att höja poliskårens yrkeskunskap och yrkesskicklighet.

Norge: Polisen är såväl statlig som kommunal. Statens inflytande på det kommunala polisväsendet är starkt. Statspolisen, som upprättades från den 1 januari 1932 bl. a. för att förstärka den lokala polisen vid oroligheter, består utom befäl av 76 man. Dess huvudsyssla har blivit att bekämpa rusdrycksförseelser (smuggling och hembränning). För orostillfällen disponera statsmyndigheterna även över en reservpoliskår i Oslo (20 man) och polisskolans elever (omkring 36 man). Justitiedepartementet har emellertid rätt att bestämma, att kommunalavlönad polis från vilken kommun som helst i landet skall dirigeras som hjälp åt polisen på annat håll. Alla överordnade polistjänster äro statsavlönade. På landsbygden utgöres polisen huvudsakligen av lensmenn (närmare 500) och lensmannsbetjente (omkring 700). De förra få sin lön mest genom sportler och avlöna själva sina lensmannsbetjente. På vissa orter finnas emellertid vid sidan härav särskilda polismän (omkring 120). Dessa avlönas, liksom de underordnade polismännen i städerna, av kommunerna. Lönen bestämmes emellertid av Konungen. Om en kommun icke beviljar tillräckliga medel för den polis som i och för upprätthållande av ordningen eller efterforskande av brott behövs i kommunen, kan polismästaren bringa saken inför departementet, varefter kommunen kan få föreläggande att öka anslaget. Statsmyndigheterna ha det övervägande inflytandet på polisens tillsättning. Denna sker genom ett »ansettelseråd» på 3 eller 4 personer,

därav endast en representant för kommunen. Departementet ger föreskrifter om den kommunala polisens utbildning och uniformering, men däremot ej i fråga om beväpningen.

Förslag till förststatligande av polisväsendet framlades 1920 men föll på kostnadsfrågan. 1933 tillsattes ett »utvalg» för behandling av spörsmålet, på vilket sätt man under nuvarande ekonomiska förhållanden bäst skulle uppnå att göra den polis som stode till statsmyndigheternas omedelbara disposition, så stark och effektiv som förhållandena kräva. »Utvalget» avgav den 17 mars 1934 en »innstilling», vilken som huvudförslag upptog att polisväsendet helt och hållet skulle övertagas av staten. Majoriteten ville därvid slopa den nuvarande statspolisen, medan en minoritet ville ha den bibehållen. Härjämte föreslogs införande av ett reservpolis-system med användning av lensmannsbetjente m. m.

I anslutning till »utvalgets» förslag framlade regeringen den 18 maj 1934 proposition »om statspoliti». Propositionen innebar förslag, att stortinget principiellt skulle uttala sig för att staten övertog hela polisförvaltningen, varvid kommunerna skulle efter viss beräkning ersätta statens utlägg i fråga om avlöningar, pensionering samt lokaler för polisen. Vidare skulle statspolisen avvecklas och ersättas med en extraordinär polisorganisation, som skulle vinnas genom »å utdanne og utruste særskilte utrykningsstyrker ved de centrale politikorps i de forskjellige deler av landet». I gengäld skulle polisstyrkan på dessa »centrale steder» ökas »i noen grad» genom statsavlönade »betjenter og konstabler uten refusion fra kommunene». Dessa styrkor skulle utses för fem år åt gången och förnyas med $\frac{1}{5}$ varje år. De skulle delta i det dagliga polisarbetet men därjämte erhålla speciell utbildning med hänsyn till den extraordinära tjänsten. Såsom reserver skulle bibehållas eleverna i polisskolan och reservkorpserna i Oslo samt därjämte inrättas en särskild kår på 100 lensmannsbetjente. Propositionen avstyrktes av vederbörande utskott med 4 röster (arbetarepartiets representanter jämte ordföranden) mot 4. Utskottet ansåg frågan om polisväsendets förststatligande ej vara tillräckligt utredd. Vidare uttalade utskottet bl. a. att den nuvarande statspolisen borde avvecklas men att något behov av särskilda kommunala poliskårer för extraordinära polisändamål ej funnes. Ärendet avgjordes av stortinget den 25 juni 1934, varvid propositionen bifölls. Ett under överläggningen framställt yrkande, att kommunerna endast skulle ersätta en del (förslagsvis $\frac{2}{3}$) av statens utgifter för polisväsendets förststatligande avlogs. Med anledning av stortingets sålunda fattade principiella beslut förbereder justitiedepartementet tillsammans med en för ändamålet utsedd kommitté förslag till polisväsendets omorganisation, avseende statens övertagande av polisväsendet från och med budgetåret 1935/1936.

K o m m i t t é n:

Vid påpekandet av de brister, som vidlåda den nuvarande polisorganisationen i stort sett, har ofta framhållits att åtminstone i vissa avseenden sådana genomgripande förbättringar, som skulle vara önskvärda ur de synpunkter kommittén företräder, sannolikt icke i full utsträckning kunna påräknas inom ramen för de nuvarande anordningarna. Mycket pekar också på att en sådan förbättring bäst skulle vinnas genom ett förststatligande av polisväsendet i sin helhet. Genom förststatligande och därigenom vunnen enhetlighet i organisation och ledning skulle polisen överallt kunna få erforderlig styrka och utrustning, polismännen placeras på lämpliga poster

samt polisstyrkor lättare sammandragas vid orostillfällen. Utbildning och rekrytering skulle kunna ske mera målmedvetet. Vidare torde för polisen uppnås större självständighet, då den ej står i beroende av en politisk valkorporation. Utvecklingen i utlandet går tydligen också i riktning mot ett förstataligande.

Mot ett förstataligande torde ej ur ändamålsenlighetssynpunkt kunna anföras några mera vägande skäl. Det kan göras gällande att kommunerna enligt gammal hävd haft hand om polisväsendet och att förstataligandet kan medföra en ökad klyfta mellan polisen och allmänheten. Häremot kan dock med rätta invändas att förhållandena så väsentligt ändrats och att de krav som ställas på polisen nu äro så helt olika mot förr, att den gamla hävdvunna ordningen ej längre är den naturliga. Polisens och allmänhetens ställning till varandra torde återigen mindre bero på sättet för polisens utseende än på polisens sätt att sköta sitt värv, och anledning saknas att antaga att i detta hänseende någon försämring skulle ske i händelse av ett förstataligande. De behandlade invändningarna kunna icke i väsentlig mån anses försvaga tyngden av de skäl som tala för ett förstataligande.

Mot ett allmänt förstataligande ha emellertid anförts de statsfinansiella konsekvenser som en sådan åtgärd skulle draga med sig. Kommittén har icke ansett det ingå i dess uppgift att göra en utredning angående denna fråga. I den mån ur denna synpunkt hinder icke finnes mot åtgärden synes dess genomförande böra övervägas. Särskilt bör tagas under övervägande huruvida icke skatteutjämningsberedningens förslag om förstataligande av landsbygdens polisväsende bör genomföras. Ett skäl att särskilt taga upp denna fråga finnes i den svaghet, som påpekats i fråga om den lokala polisorganisationen på landsbygden.

7. *Skyldighet att biträda polismyndighet.*

Någon allmän skyldighet härutinnan finnes ej i svensk rätt. I 10 kap. 23 § SL stadgas visserligen straff för den som vägrar offentlig myndighet handräckning, men detta förutsätter en allmänt gällande föreskrift om skyldighet att lämna sådan handräckning vid särskilt slag av förrättning.

Professor Thyrén har i utkasten till SL delarna IX (1930), som handlar om brott mot myndighet m. m., samt XI (1933), som handlar om brott mot allmän ordning och frid m. m., upptagit föreliggande fråga men ej heller funnit skäl föreslå några straffbestämmelser för underlåtenhet att biträda myndighet. I utkastet till brott mot myndighet m. m. finnes en straffbestämmelse för den som söker hindra allmänt organ i utövningen av dess verksamhet. I motiven härtill anför Thyrén (sid. 211 f.):

»Till den del detsamma icke gäller om att vägra handräckning, torde få anses, med den ringa utsträckning, som en dylik handräckningsskyldighet har i vårt land, att kriminalisationen därav, i den mån den icke åstadkommes genom en allmän

bestämmelse om olydnad eller uppställes bland förseelserna, kan överlämnas åt specialbestämmelser.»

I *utländska* strafflagar¹ förekommer ofta straff för underlåtenhet att hjälpa myndighet, vanligen vid avvärjande av brott eller olycka. Förutsättningen är emellertid i regel, att det kan ske utan större fara eller uppoffring. Sådana bestämmelser finnas t. ex. i danska och norska strafflagarna. Så stadgas i *norska* strafflagen (§ 327) straff för den som, »skjønt det kunde skje uten særlig fare eller opofrelse, undlater på opfordring å bistå en offentlig tjenestemann, når hjelp er fornøden til avvendelse av en forbrytelse eller ulykke, eller avholder en annen fra å yde sådan bistand» ävensom för den som »ellers uberettiget nekter nogen offentlig tjenestemann sin bistand».

Speciell skyldighet att biträda *polismyndighet* finnes i vissa länder.

I *England* gäller sålunda enligt oskrivna rättsregler (common law), att allmänheten i regel har skyldighet att biträda polisen i dess tjänsteutövning. Många prejudikat finnas, där personer blivit straffade för underlåtenhet härutinnan. Detta är särskilt förhållandet vid arrestering samt vid grövre brott, i vilket senare fall en enskild person som uppehåller sig på platsen för brottet har samma skyldighet som polisman att söka förhindra eller vidtaga andra åtgärder i anledning av brottet. Då det gäller vidtagandet av åtgärder för ordningens upprätthållande torde emellertid biträde från allmänhetens sida i avsaknad av prejudikat icke kunna framtvingas.

Enligt *finska* kommunallagen för landskommunerna (1917, § 61) äger kommunalnämnden i sin helhet eller dess ledamöter övervaka ordningen inom kommunens område samt förebygga ofog och överträdelse av allmän lag eller fastställda ordningsstadgar ävensom i detta avseende erhålla biträde och understöd av kommunens funktionärer samt av medlemmarna i kommunen i den ordning och på det sätt som av kommunalfullmäktige föreskrives. Vid utövandet av denna verksamhet må nämnden jämväl erhålla bistånd av ortens ordningsmyndigheter och äger nämnden å sin sida samverka med dessa, där ordningsmakten ensam icke förmår avstyra ofog eller oordning.

K o m m i t t é n :

Att vid behov hjälpa polisen bör vara en självklar medborgerlig skyldighet. Kommittén finner däremot icke skäl att föreslå några lagbestämmelser enligt utländskt mönster. En lagfäst skyldighet saknar hos oss den förankring i den allmänna uppfattningen, som torde vara en nödvändig förutsättning för dess genomförande. Skulle en sådan skyldighet framtvingas, lära för övrigt undantag böra göras för det fall att sådant biträde kan medföra fara. Skyldigheten kan då svårigen tagas i anspråk vid upplopp och andra oroligheter och skulle sålunda ur de synpunkter kommittén har att anlägga få föga betydelse.

Allmänheten bör på andra sätt uppmuntras att hjälpa ordningsmakten. Ett initiativ i rätt riktning är den av 1934 års riksdag begärda utredningen angående ersättning i vissa fall av statsmedel för skada, som tillfogats enskild person vid ingripande på ordningsmaktens sida.²

¹ Jfr Thyren, Utkast till strafflag, spec. delen XI, sid. 62 f.

² Se II kam. 5:e tillf. utsk. utlåt. nr 4.

8. Polisens makt- och tvångsmedel m. m.

Polisen begagnar sig enligt sakens natur i viss utsträckning av tvångsåtgärder mot enskilda i sin verksamhet för upprätthållandet av allmän ordning och säkerhet. Bestämmelser som giva polisen befogenheter härutinnan finnas i allmän lag och polisförordningar. I viss utsträckning torde emellertid polisen ha att handla efter vad omständigheterna i de speciella fallen fordra. Det bör slutligen undersökas, huruvida gällande bestämmelser på detta område äro tillfyllestgörande eller i behov av komplettering.

Det må anmärkas, att av den mångfald frågor som inrymmas härunder en del i olika sammanhang berörts i det föregående, såsom beslag av skrifter, kontroll över sammankomster m. m.

För efterforskning och förhindrande av brott äger polisen rätt att meddela befallningar, förbud o. dyl. Denna rätt är i vissa hänseenden reglerad i lag eller författning, men så är långt ifrån alltid händelsen. Polisen får då handla efter omständigheterna och lita till sitt eget omdöme. Där brott blivit begånget, äger polisen enligt 19 § promulgationslagen till strafflagen samt lagen om vissa tvångsmedel i brottmål verkställa anhållande, beslag, husrannsakan etc. Vad angår polisens rätt i sådant hänseende för avvärjande av brott, finnas inga motsvarande föreskrifter i allmän lag. I normalinstruktionen för polispersonalen 1925 (§ 8) stadgas emellertid, att om det för upprätthållande av allmän ordning är av nöden, polisman har att anhålla den, vars uppträdande innefattar ett störande av eller en omedelbar fara för den allmänna ordningen samt att anhållandet skall ske även där det eljest erfordras till förekommande eller avvärjande av gärning, som är i lag eller författning med straff belagd och av sådan beskaffenhet, att polisman är pliktig att mot densamma ingripa. Den anhållne får hållas i förvar allenast så länge ett fortsatt störande av ordning och säkerhet är från honom att befara. Angående polismands rätt att använda våld stadgas i samma instruktion (§ 10), att för verkställande av åtgärd som ankommer å polisman strängare medel ej må användas, än de föreliggande förhållandena kräva, samt att våld må tillgripas allenast därest det är av ett oundgängligt behov påkallat.

I detta sammanhang böra även uppmärksammas bestämmelserna om kontroll över utläningar, resande, vapen, explosiva varor, giftiga ämnen etc.

K o m m i t t é n :

Kommittén har icke funnit anledning att med avseende å de nu berörda spörsmålen, utöver vad i annat sammanhang skett, föreslå någon utsträckning av de befogenheter, som i sådana hänseenden få anses tillkomma polisen.

Vad särskilt angår övervakningen av utläningar ha icke de till kommittén inkomna yttrandena givit anledning att antaga att lagbestämmelser-

Fråga om särskilda befogenheter för myndigheterna vid orostillfällen.

Allmänna principer och gällande bestämmelser.

Regeringsmakten har särskilt i främmande länder i stor utsträckning möjlighet att vid tillfällen av oro, inre eller yttre, vidtaga åtgärder som göra intrång i de eljest gällande medborgerliga rättigheterna. Särskilt vittgående voro dessa befogenheter under världskriget. Efter dettas slut annullerades emellertid i åtskilliga länder dessa befogenheter eller trädde utan särskilt beslut ur kraft.

En allmän princip anses vara, att regeringen såsom högsta verkställighetsorganet äger vidtaga alla de mått och steg, som erfordras för att upprätthålla den allmänna säkerheten och rikets försvar. Sådan rätt får även anses gälla hos oss.

Även de högsta polis- och förvaltningsmyndigheterna ha i regel rätt att utfärda föreskrifter i angivna hänseenden. Sålunda må erinras om länsstyrelsernas rätt att för ordningens upprätthållande vid orostillfällen och dylikt göra inskränkningar i de medborgerliga friheterna genom mötesförbud o. s. v.¹

Regeringsmaktens befogenhet i dessa hänseenden följer ofta av stadganden i grundlag eller allmän lag, vilka antingen direkt ta sikte på orostillfällen eller mera allmänt medgiva regeringen att utfärda speciallagar vid behov.

Vid sidan av den lagstiftning, vartill folkrepresentationen skall medverka, finnes överallt en regeringsmakten tillkommande *förordningsrätt*, som står på gränsen till verkställighetsåtgärder. Så är även fallet hos oss, där Konungen har i sin hand den ekonomiska lagstiftningen. Emellertid innefattar denna icke alla de ämnen, som ha betydelse i de hänseenden, varom nu är fråga.

I flera länder finnes rätt för regeringen att, då folkrepresentationen ej

¹ Se sid. 89.

är samlad, utfärda lagar, vilka därefter skola underställas representationen. Sådan rätt saknas hos oss.¹

Andra länder gå än längre och överflytta genom bestämmelser i grundlag eller allmän lag under särskilda förutsättningar även då folkrepresentationen är samlad lagstiftningsmakten i vissa hänseenden helt och hållet på regeringen.

Genom dylika s. k. *konstitutionella fullmaktslagar* kan regeringen medges rätt att på egen hand handla eller att utfärda lagar och förordningar. Fullmaktslagarna spelade en mycket stor roll under världskriget och satte i många länder folkrepresentationen på viktiga områden helt ur spelet. De ha sedermera särskilt kommit i tillämpning under de ekonomiska kriser, som följt i krigets spår. De under kriget hos oss gällande livsmedelslagarna voro av dylik art. Numera finnas hos oss endast vissa specialstadganden i sådant hänseende. Ett dylikt är stadgandet i lagen den 2 augusti 1927 om utlännings rätt att här i riket vistas (§ 49), att Konungen i händelse av krig eller fara för krig eller där sådant för rikets försvar eller eljest på grund av särskilda omständigheter synes erforderligt äger meddela de särskilda bestämmelser, som må finnas nödiga med avseende i utlännings rätt att inkomma eller uppehålla sig i riket eller att vistas å viss ort inom riket.

I främmande länder finnas flerstädes bestämmelser, som innebära möjlighet att i händelse av krig eller uppror förklara riket eller viss del därav i *krigs- eller belägringstillstånd*. Kännetecknande för lagbestämmelser härutinnan är, att de för upprätthållande av allmän ordning och säkerhet tillstådja suspendering av de grundlagsstadgade fri- och rättigheterna, utvidga den militära strafflagens tillämpning samt överföra den verkställande civila makten på de militära myndigheterna. — Hos oss finnes dylika bestämmelser endast för landfästning eller av landbefästningar skyddad ort.²

Frågan om *införande av bestämmelser om belägringstillstånd* och reglering av länsstyrelsernas rätt i fråga om extraordinära åtgärder vid orostillfällen behandlades av de *1931 inom socialdepartementet* tillkallade *sakkunniga* för utredning rörande reserv- och statspolisen. Dessa anförde i en p. m. bl. a. följande³:

Under utredningsarbetet har undersökts frågan, huruvida det vore önskvärt med en utvidgning eller ett förtydligande av gränserna för den befogenhet, som tillkommer länsstyrelse i fråga om extraordinära åtgärder vid orostillfällen. Övervägande skäl ha emellertid därvid ansetts tala för att icke föreslå någon åtgärd i så-

¹ I motion vid 1920 års riksdag, I kam. nr 223, föreslogs införande av provisorisk lagstiftningsrätt genom utsträckande av Konungens ekonomiska lagstiftningsrätt till angelägenheter, som ej tålde uppskov. Motionen avstyrktes av konstitutionsutskottet under åberopande bl. a., att provisorisk lagstiftningsrätt ledde till söndringar mellan regering och riksdag samt avlogs. — Angående principen »nöd bryter lag», se Herlitz: Om lagstiftning, 1930, sid. 586.

² Se kungl. kung. den 22 augusti 1914. — Däremot finnas en mängd förordningar för tillgodoseende vid krig eller krigsfara av särskilda militära intressen, såsom t. ex. skyldighet för kommuner och enskilda att fullgöra rekvisitioner för krigsmaktens behov. Vidare finnas föreskrifter i sådant hänseende beträffande sjöfart, post, telegraf o. dyl.

³ Se prop. 178, 1932, sid. 76.

dant hänseende. Nu gällande bestämmelser ha nämligen befunnits innebära tillräckliga möjligheter för länsstyrelserna att förfara efter omständigheterna. Den tvekan, som på sina håll under den offentliga diskussionen kommit till synes exempelvis beträffande länsstyrelsens rätt att meddela fridlysning av visst område, lär vara oberättigad så till vida, som länsstyrelse otvivelaktigt äger dylik rätt i all den omfattning, som kräves för ordningens upprätthållande. Erfarenheten har emellertid givit vid handen betydelsen av att fridlysning icke utsträcker till område, där sådan icke erfordras, att gränserna för det fridlysta området preciseras och att fridlysningsbeslutet på effektivt sätt bringas till allmänhetens kännedom.

Tillräcklig anledning att i så måtto utsträcka länsstyrelsernas befogenhet, att de skulle äga exempelvis förbjuda folksamlingar eller eljest stadga regler, som ingå i vad som i andra länder plägar kallas »belägringstillstånd», har icke ansetts föreliggande.

I propositionen angående statspolisen 1932 anslöt sig *chefen för socialdepartementet* till vad sålunda anförts och uttalade, att han icke hade för avsikt att i dessa ämnen för det dåvarande framlägga några förslag.¹

Utländska bestämmelser.

Beträffande den mångfald olika bestämmelser, vilka såsom förut antytts gälla i förevarande hänseende, må nämnas följande:

Danmark: Enligt grundlagen (§ 25) må Konungen, när riksdagen icke är samlad, i trängande fall utfärda provisoriska (foreløbige) lagar, som skola bekräftas av följande riksdag. Genom sådana lagar, som få omfatta allt utom statsregleringen, kunna även förut gällande lagar sättas ur funktion. De provisoriska lagarna få emellertid ej strida mot grundlagen. — Polismästarna (i Köpenhamn polisdirektören) ha enligt polisförfattningarna rätt att vid utomordentliga situationer utfärda befallningar eller förbud, som anses nödvändiga för att förebygga störande av allmän ordning och säkerhet. Uraktlåtenhet att följa dessa straffas med böter eller fängsel intill en månad. — Någon formell rätt att förklara belägringstillstånd el. dyl. finnes ej.

Finland: Regeringsformen (§ 28) stadgar rätt för presidenten att på vissa bestämda områden utfärda förordningar samt därjämte att utfärda förordningar i ämnen, som förut äro ordnade genom administrativa stadganden. I förordningar må ej upptagas stadganden som innebära ändring i lag. Poliväsendet regleras genom dylika administrativa förordningar.

I skyddslagen för republiken den 18 november 1930 stadgas, att om riket hotas av omedelbar fara eller den allmänna ordningen kännbart blivit störd eller den allmänna ordningen och säkerheten äro allvarligt hotade, presidenten äger utan hinder av bestämmelserna i grundlagen om de medborgerliga rättigheterna genom förordning stadga om alla de åtgärder som för farans avvärande eller ordningens tryggande prövas vara nödvändiga. Sådan förordning skall omedelbart delgivas riksdagens talman, som ofördröjligen skall bringa den till riksdagens kännedom, och förordningen skall upphävas, där riksdagen så beslutar. Denna lag har tillämpats år 1932 i samband med det s. k. Mäntsäläupproret.

Enligt lagen om krigstillstånd den 26 september 1930 äger republikens president under krig eller uppror, såvida rikets försvar eller rättsordningens upprätthållande

¹ Se prop. 178, sid. 77. Det må nämnas, att den 17 juni 1932 utfärdats en kungörelse om rätt för länsstyrelse att då polisstyrka sammandrages för ordningens upprätthållande förordna om skyldighet för allmänheten att avstå förnödenheter etc. till polisen.

det kräver, förklara riket eller viss del därav i krigstillstånd. Under krigstid må genom förordning bestämmas om övervakning av tryckskrifters utgivande, utfärdas bestämmelser om inskränkning eller inställande av förenings verksamhet, om församlings- och vistelsefrihet, skärpta bestämmelser skola gälla om häktning o. s. v.

Norge: Enligt grundlagen (§ 17) må Konungen utfärda provisoriska lagar bl. a. angående polisväsendet, att gälla till nästa storting. Därigenom kan liksom i Finland allmän lag ej sättas ur kraft. Provisoriska lagar få ej heller strida mot grundlagen. Några bestämmelser om belägringstillstånd etc. finnas icke.

Nederländerna: I grundlagen stadgas, att för hävdande av yttre eller inre säkerhet varje del av rikets territorium kan av regeringen eller undantagsvis å dess vägnar förklaras i krigs- eller belägringstillstånd. Beträffande innebörden härav hänvisas till särskild lagstiftning, varjämte förklaras, att denna kan innefatta överflyttande på militärmyndighet av civilmyndigheternas grundlagsenliga befogenhet med avseende å den offentliga ordningens upprätthållande samt avvikelser från grundlagens stadganden om tryckfrihet, förenings- och församlingsfrihet, enskild bostads okränkbarhet samt brevhemligheten. — Enligt den i ämnet gällande lagen (1899) kan belägringstillstånd påbjudas såväl vid krig och krigsfara som när oroligheter inom landet sätta rikets eller någon landsdels inre eller yttre säkerhet i trängande fara. Proklamerandet av belägringstillstånd medför, att de civila myndigheterna underordnas militärmyndigheten, vilken med avseende å uppehållandet av ordning och allmän säkerhet övertager deras befogenhet och därutöver utrustas med vidsträckt kompetens att vidtaga de åtgärder, som i sådant hänseende befinnas påkallade. Sålunda stadgas bl. a., att inga offentliga möten eller demonstrationer få äga rum utan skriftligt tillstånd av militärmyndigheten, att denna äger förordna om stängning av teatrar och kaféer, att den äger utfärda inskränkande föreskrifter eller förbud med avseende å tryckning och spridning av skrifter, att den förfogar över post-, telegraf- och telefonanstalter och äger rätt att taga kännedom om innehålllet av brev och telegram, att den äger verkställa husundersökningar o. s. v.

Även utan proklamerande av belägringstillstånd stå kraftiga medel till förfogande för ordningens upprätthållande. Enligt kommunallagen (1851 med senare ändringar) är kommunalstyrelsens chef, den av regeringen utnämnde borgmästaren, i händelse av upplopp eller ansatser därtill, folkskockning eller annat störande av den allmänna ordningen eller av allvarliga farhågor att något dylikt skall inträffa, befogad dels att påkalla bistånd av krigsmakten, vilken begäran vederbörande militärmyndighet är skyldig att genast efterkomma (art. 217 och 218), dels att giva alla befallningar, som han anser nödiga för ordningens upprätthållande, därvid han emellertid icke bör låta bruka våld utan föregående varning (art. 219). Är det i en sådan situation nödvändigt att meddela och ofördröjligen kungöra allmänna polisföreskrifter, vilket normalt tillkommer kommunalstyrelsen, är borgmästaren befogad även härtill. Dylika föreskrifter kunna avse t. ex. förbud mot demonstrationer och folksamlingar, ändrad stängningstid för utskänkningsställen o. s. v. Överträdelse är straffbar enligt strafflagen (art. 443). — Rätteligen torde väl borgmästarens ifrågavarande befogenhet icke sträcka sig in på de områden, som behärskas av grundlag, allmän lag och provinsiella författningar. I praktiken kommer dock en mycket vidsträckt uppfattning av hans befogenhet till tillämpning. Sålunda hände för något år sedan, att borgmästaren i en fabriksstad, där oroligheter uppstått i sammanhang med en omfattande strejk, tillkännagav, att sådana icke i staden bosatta personer, vilkas därvaro medförde fara för allmänt lugn och ordning, emedan de eggade till oordningar eller till handlingar, som kunde få till följd störande av den offentliga ordningen, komme att förvägras uppehålla sig i staden och, vid bristande åttlydnad av sådan föreskrift, att avlägsnas. Sedan på angivet sätt för-

farits i ett särskilt fall och detta givit anledning till en interpellation i generalstaterna, förklarade inrikes- och justitieministrarna i svar på interpellationen, att borgmästaren enligt kommunallagen varit befogad att vidtaga ifrågavarande åtgärd. — Under oroligheterna i Amsterdam sommaren 1934 infördes ej belägringstillstånd men borgmästaren utfärdade ett allmänt förbud mot försäljning eller spridning av trycksaker eller andra skrifter ävensom kringförande av utbildningar å allmänna platser. I några fall förbjödos möten och demonstrationståg.

Schweiz: I förbunds författningen (art. 102) stadgas, att förbundsrådet skall vaka över edsförbundets internationella förbindelser, yttre säkerhet, självständighet och neutralitet, ävensom sörja för den inre säkerheten samt upprätthållande av lugn och ordning. Dessa bestämmelser ha tolkats så, att förbundsrådet för dylika ändamål äger utan förbunds församlingens hörande utfärda lagar. Hur långt denna rätt sträcker sig är omstritt.¹ Den har emellertid begagnats t. o. m. för att med hänsyn till rikets yttre säkerhet meddela vissa inskränkningar i tryckfriheten.

England: I en lag till skydd för samhället i händelse av nöd (emergency) 1920 stadgas, att Konungen kan i händelse att vissa personer eller viss grupp av personer företagit handlingar, varigenom landets fred äventyras, livsmedels- och bränsletillförseln eller kommunikationsväsendet väsentligen rubbas eller eljest den allmänna säkerheten äventyras, förklara, att ett s. k. emergency-tillstånd föreligger. Dylik förklaring gäller ej för längre tid än en månad men kan förlängas. Då förklaringen utfärdats skall parlamentet sammanträda inom fem dagar och orsaken till utfärdandet meddelas parlamentet. Konungen äger i och med sådan förklarings utfärdande meddela eller ålägga alla å hans vägnar handlande personer sådana rättigheter och plikter som synas nödvändiga för ordningens bevarande, säkrandet av tillgången på livsfrönödenheter m. m. Rätten att strejka och att utan användande av tvång övertala andra därtill får emellertid ej kränkas och ej heller får utfärdas bestämmelser som innebära tvång till krigstjänst eller industriellt arbete. De av konungen utfärdade förordningarna skola omedelbart efter utfärdandet föreläggas parlamentet och gälla ej längre än till 7 dagar efter framläggandet, om ej parlamentet godkänner dem. Förklaringen gäller en månad och måste därefter förnyas. Krigsutbrott torde knappast i och för sig kunna anses konstituera en »emergency» i lagens mening, men lagen kan givetvis av andra anledningar tillämpas vid sådant tillfälle. Den tillkom i anledning av en svår konflikt inom gruvindustrin 1920 och har därefter tillämpats vid storstrejken 1926. Då utfärdades bestämmelser som möjliggjorde långt gående ingrepp i tryck-, församlings- och yttrandefriheten. — Vid lagens antagande förklarade underhusets ledare Bonar Law såsom något nästan självklart, att de i förslaget upptagna särskilda befogenheterna vore oundgängligen nödvändiga för regeringen; han vore övertygad om »att de befogenheter, som vi bedja om ... besittas av regeringen i varje stort land i världen». I de extraordinära situationer, som lagen förutsatte, måste regeringen ha möjlighet att omedelbart vidtaga sådana åtgärder, som vore behövliga för folkets förseende med »the necessities of life».²

Frankrike: Lagbestämmelser finnas om krigs- och belägringstillstånd, vilka tillkommit redan på mitten av 1800-talet och sedan varit grundläggande för lagstiftning i detta ämne i andra länder. Belägringstillstånd kan förklaras i händelse av överhängande fara som följd av krig med främmande makt eller väpnat uppror. I regel sker förklaringen genom en lag av begränsad varaktighet men undantagsvis har även presidenten förklarat belägringstillstånd. Verkan är att upprätthållandet av ordning och säkerhet går över till de militära myndigheterna, att vissa borger-

¹ Se Tingsten, Regeringsmaktens expansion under och efter världskriget, 1930, sid. 63 f.

² Se samma arbete, sid. 119.

liga brott avgöras av militära domstolar, att de militära myndigheterna få rätt att företaga husundersökning, utvisa personer från det område, som är förklarad i belägringstillstånd, påbjuda utlevering av vapen, förbjuda publikationer och möten, som äro ägnade att verka upphetsande o. s. v.

Tjeckoslovakien: Mellan nationalförsamlingens sessioner fungerar ett särskilt utskott bestående av 24 medlemmar, 16 från deputeradekammaren och 8 från senaten. Detta utskott kan i trängande fall fatta beslut, som eljest blott kunna åvägbringas genom lag, dock ej rörande författningsfrågor. Förslag härom skall väckas av regeringen med samtycke av republikens president. Besluten förlora sin giltighet, om ej nationalförsamlingen inom 2 månader efter början av dess nästkommande sammanträde stadfäst dem.

Enligt en lag den 14 april 1920 om utomordentliga förfoganden kan, när krigstillstånd inträder eller när inre händelser i avsevärd grad hota statens integritet, författningen eller den offentliga ordningen, regeringen med presidentens samtycke besluta inskränkningar i den grundlagsstadgade press-, yttrade- och församlingsfriheten m. m. Dessa förordnanden få ej gälla längre än som är oundgängligt nödvändigt för sådant ändamål eller återställandet av den offentliga ordningen samt i varje fall högst 3 månader. De skola sist 14 dagar efter utfärdandet föreläggas nationalförsamlingen eller dess ständiga utskott samt upphävas, därest något av husen, respektive utskottet vägrar sitt godkännande eller då något beslut härom ej fattats inom en månad efter förordningens utfärdande.

Tyskland: Beträffande Tyskland må erinras om den förut omnämnda art. 48 i riksförfattningen (1919). Genom denna, som innebär en typisk fullmaktslag, äger rikspresidenten om den allmänna säkerheten och ordningen i väsentlig grad störes eller hotas, vidtaga de åtgärder, som äro nödvändiga för säkerhetens och ordningens återställande. Härvid kan han fatta beslut, som strida mot gällande lag, ävensom provisoriskt helt eller delvis sätta ur kraft de medborgerliga grundrättigheter, som i riksförfattningen erhållit sin materiellrättsliga reglering, såsom förenings-, yttrande- och tryckfrihet etc. Bestämmelsen kan tillämpas även då riksdagen är samlad.¹

K o m m i t t é n:

Det är naturligen nödvändigt, att Kungl. Maj:t och de administrativa myndigheterna vid tillfällen av krig och inre oroligheter äga rätt att utfärda de föreskrifter och företaga de ingripanden, som omedelbart må krävas för upprätthållande av allmän ordning och säkerhet. I huvudsak torde också gällande lagstiftning ge möjlighet därtill.

Beträffande de utvidgningar i myndigheternas befogenheter, som kunna påkallas av ytterlighetspartiernas verksamhet, anser kommittén dessa icke böra på förhand bestämmas i vidare mån än som skett genom kommitténs förslag till lag angående för statens säkerhet och ordningen i landet farliga sammanslutningar. Om man genom en beredskapslagstiftning ytterligare skulle vilja utvidga myndigheternas befogenheter, skulle man lätt komma i strid med de krav på fasthet och bestämdhet, som här vunnit hävd, då det gäller uppdragandet av gränserna mellan

¹ Angående tillämpning av denna art. se t. ex. rikspresidentens förordningar den 28 september 1921 och den 28 februari 1933.

statens och den enskildes rätt. Erfarenheterna från utlandet giva också vid handen att sådana befogenhetslagar lätt föranleda missbruk och godtycke från de förvaltande myndigheternas sida och att de till och med kommit att utgöra medel för angrepp mot själva den demokratiska statsordningen. Å andra sidan torde de erforderliga utvidgningarna kunna ske tämligen hastigt genom riksdagens medverkan. Under sådana förhållanden anser kommittén det vara att föredraga att de befogenheter, som avses, givas under sådan medverkan först då behovet gjort sig gällande. Denna metod har den fördelen att man då kan bygga på erfarenhetens grund och därför också bättre kan se behovet och räckvidden av de bestämmelser som antagas.

Ett område där det framför andra kunde sättas i fråga att införa en beredskapslagstiftning är tryckfrihetsförordningen. Införandet av ändringar i denna måste nämligen försiggå i den beträffande grundlag stadgade, mera tidskrävande ordningen. Emellertid torde icke heller på detta område medel saknas att vid ett kritiskt tillfälle hävda det allmännas intressen. Då dessutom de svårigheter, som finnas vid varje beredskapslagstiftning, här särskilt göra sig gällande, finner kommittén icke heller på detta område särskilda bestämmelser böra givas utöver dem som föreslagits i samband med ovannämnda lagförslag.

Särskilda yttranden.

Av herr **Borell**:

Enligt min mening kan det väl ifrågasättas, huruvida icke till skydd för den bestående samhällsordningen, såsom skett exempelvis i Finland, lagstiftningsåtgärder borde vidtagas, som möjliggjorde ett radikalt och omedelbart undertryckande av sådana företeelser, å ena eller andra hållet, om vilkas syfte att med våld omstörta statsordningen någon tvekan icke kan råda och vilka otvivelaktigt arbeta för att förverkliga detta mål. Inom kommittén har emellertid tanken på så långt gående åtgärder icke vunnit anslutning. Såsom av det föreliggande betänkandet framgår har kommitténs majoritet i fråga om åtgärder mot organisationer, som bedriva statsfientlig verksamhet, framlagt ett *förslag till lag angående för statens säkerhet och ordningen inom landet farliga sammanslutningar*, som skulle möjliggöra att, under vissa angivna förutsättningar, sammanslutningar, som verka i ovan angivna syfte, kunde upplösas, under det att en minoritet uti ifrågavarande hänseende intagit en helt negativ ståndpunkt. Då jag icke framställt något förslag om åtgärder av ovan först angivna art, utan anslutit mig till tanken på en lagstiftning av det slag, som av majoriteten föreslås, har detta huvudsakligen berott därpå, att jag kommit till den uppfattningen, att under rådande förhållanden utsikter icke lära förefinnas att vinna tillräcklig anslutning för åtgärder avseende omedelbart förbud mot anslutning till eller deltagande i sammanslutningar med förenämnda syfte, och att något praktiskt resultat således icke stode att vinna på denna väg. Härtill kommer, att åt en lagstiftning av den principiella innebörd, som den i betänkandet framlagda, borde kunna givas en sådan avfattning, att densamma, kompletterad med lämpliga lagstiftningsåtgärder inom begränsade områden, även om den icke kunde förväntas erhålla samma effektivitet som en omedelbar förbudslagstiftning, dock skulle giva samhället väsentligt ökade möjligheter, utöver de som för närvarande förefinnas, att komma till rätta med de statsfientliga tendenserna och utgöra ett allvarligt memento för de krafter, som organisera och leda verksamheten i fråga.

Det av majoriteten framlagda lagförslaget har emellertid i sin § 1 erhållit en sådan avfattning, att det enligt min åsikt icke fyller de anspråk, som böra ställas på en lagstiftning av detta slag. Enligt lydelsen av nämnda § må sammanslutning, vars verksamhet med hänsyn till genom densamma ådagalagt syfte att med våld omstörta eller förändra rikets statsskick eller med hänsyn till sådana yttringar därav som försök att hindra offentlig myndighet i dess verksamhet, brott mot medborgerlig frihet eller andra brottsliga handlingar eller förberedelser därtill är av beskaffenhet att sätta statens säkerhet eller ordningen i landet i uppenbar fara, jämte av densamma beroende sammanslutningar kunna på talan av justitiekanslern av domstol upplösas. Det torde vara att antaga, att med denna lydelse av stadgandet ett vid domstol framfört yrkande om upplösning av sammanslutning med ovan angivet syfte icke skulle kunna bifallas utan att det kunde visas, att verksamheten hunnit så långt i sitt förberedande arbete för vinnande av det slutliga målet — samhällets våldsamma omstörtande — att en direkt och omedelbar fara redan då kunde sägas vara för handen. Lagen i fråga skulle vid sådant förhållande icke bidra till att fylla den lucka i vår nuvarande lagstiftning på förevarande område, som förefinnes därtutinnan, att sådan statsfientlig verksamhet, som innebär fara för att de åsyftade våldsåtgärderna kunna komma till utförande, i regel icke är åtkomlig förrän den omsatts i handlingar, som i 8 kap. SL benämnas stämpling eller förledande till förräderi, och således skulle vara av föga värde i förebyggande syfte. Då det tillika synes mig uppenbart, att sådan verksamhet i och för sig innebär uppenbar fara för statens säkerhet eller ordningen i landet, och någon annan bevisning härom än den som ligger i blotta tillvaron därav således icke kan vara erforderlig, anser jag, att första stycket av ifrågasvarande § bör erhålla följande lydelse:

1 §.

Sammanslutning, vars verksamhet syftar till att med våld omstörta eller förändra rikets statsskick eller vars verksamhet med hänsyn till sådana yttringar därav som försök att hindra offentlig myndighet i dess verksamhet, brott mot medborgerlig frihet eller andra brottsliga handlingar eller förberedelser därtill är av beskaffenhet att sätta statens säkerhet eller ordningen i landet i uppenbar fara, må jämte av densamma beroende sammanslutningar kunna, på talan av justitiekanslern, av domstol upplösas.

Vad angår de lagstiftningsåtgärder på särskilda områden, som på sätt förut antytts äro erforderliga till kompletterande av förenämnda lag, kan i fråga om vad kommittén eller dess majoritet härutinnan föreslagit riktas huvudsakligen samma invändning som förut framställdts eller att allt för litet avseende fästats vid vikten av att åstadkomma en lagstiftning, som i erforderlig omfattning möjliggör ett ingripande i preventivt syfte mot den

statsfientliga verksamheten för att därigenom avlägsna den fara, som redan förekomsten därav innebär. I sådant hänseende synes det vara erforderligt att i första hand giva bestämmelserna om *förberedelser till högförräderi* en vidgad utsträckning, så att även förberedande verksamhet, som icke fortskridit så långt, att de nuvarande bestämmelserna därom i 8 kap. SL äro tillämpliga, blir straffbelagd ävensom att i samma syfte bestämmelserna i 10 kap. 14 § SL utvidgas och skärpas, då det ingalunda kan påstås, att nämnda straffbud äro tillnärmelsevis tillräckliga för ifrågavarande behov.

Frågan om utsträckande av straffet till varje fall av *uppmaning till brott*, således oavsett om uppmaningen skett offentligt på sätt nu fordras, har redan tidigare för svensk rätts del varit föremål för diskussion i den speciella formen att det gällt straffbeläggandet av försvarsfientlig propaganda. I 1921 års betänkande om sådan propaganda avstyrkte kommittémajoriteten en allmän kriminalisering av den enskilda propagandan och anförde därvid som det viktigaste skälet däremot, att den skulle innebära ett ingrepp av den beskaffenhet och omfattning, att den kunde accepteras endast under förutsättning att därav skulle kunna förväntas ett påtagligt resultat, som ej i huvudsak kunde på annat sätt ernås. En ledamot av kommittén var emellertid av avvikande mening och ansåg, att i fråga om den försvarsfientliga propagandan jämväl enskild uppmaning till brott borde kriminaliseras. Till denna fråga, såvitt den faller inom strafflagens för krigsmakten tillämplighetsområde, skall jag återkomma i det följande. Vad angår kriminaliserande av enskild propaganda överhuvudtaget genom allmänt straffstadgande i strafflagen måste jag emellertid instämma i de i kommittébetänkandet anförda betänkligheterna. En sådan kriminalisering skulle, på sätt däruti framhålles, säkerligen bliva utan avsevärda resultat och av föga avskräckande verkan.

I ett visst fall synes emellertid en kriminalisering av uppmaning till brott, som ej räknas till den offentliga, ha en uppgift att fylla. Det gäller sådan uppmaning eller sådant försök att förleda till brott, som riktas till förenings eller annan sammanslutnings medlemmar. Det ligger i sakens natur, att i sådana fall faran för förverkligandet av brottet i regel är större än vid offentlig uppmaning. Ett straffbeläggande av en sådan uppmaning har dessutom den fördelen, att straffhotet riktas mot dem, som vid kollision med lagarna mestadels gå straffria men bäst förtjäna straffet eller de pådrivande krafterna. Mot en sådan utvidgning av stadgandet i 10 kap. 14 § SL och motsvarande stadgande i 8 kap. 3 § samma lag torde ej heller kunna invändas, att den medför obehöriga ingrepp i privatlivet. En uppmaning till brott som riktas till förening synes ej kunna göra anspråk på att åtnjuta privatlivets helgd. Det är för övrigt tydligt, att det lojala föreningsarbetet ej skulle beröras av den ifrågasatta utvidgningen av straffbestämmelserna.

Åt den del av den statsfientliga propagandan, som riktas mot *landets*

försvarsanstalter, måste ägnas alldeles särskild uppmärksamhet. Krigsmakten är i en orolig tid statens yttersta medel att hävda sig själv och den rättsordning, på vars grund staten är uppbyggd. Av utomordentlig vikt är därför att, om dess användande blir nödvändigt, densamma är ett samtidigt lydigt och kraftfullt redskap i statsmaktens hand. Men det får ej bortses ifrån att krigsmakten, om den kommer i felaktiga händer, i stället för att vara samhällets yttersta skydd, kan bliva dess yttersta fara. Man kan icke vara blind för, att det är en sådan utveckling, vartill den nu fortgående statsfientliga propagandan inom krigsmakten syftar. Den är något väsentligt allvarligare än ett »ofog», såsom den flerstädes i kommittébetänkandet karakteriseras. I sådant hänseende förtjäna de i betänkandet återgivna uttalandena av militära myndigheter ett allvarligt beaktande. Jag hänvisar särskilt till militärbefälhavarens för övre Norrland i betänkandet sid. 182 f. intagna yttrande.

Propagandans frukter ha hittills — om man ser saken i stort — visserligen ej tagit sig uttryck i några särskilt allvarliga disciplinära uppträden. Dock har från flera militära förband anmälts att matstrejker och fall av kollektiv lydnadsvägran förekommit. Fall av stenkastning mot befäl har också inrapporterats, utan att gärningsmännen blivit ertappade. Vid ett och samma regemente har på fyra år förekommit ej mindre än tio *beivrade* fall av misshandel eller förolämpning mot underbefäl från värnpliktigas sida. Förvisso är detta ägnat att tjäna som påminnelse om vilka krafter, som äro i rörelse på djupet. Härvid bör även beaktas, att den statsfientliga propagandan i dess nuvarande form just tar sikte på att ej visa sina resultat i onödan. Ett flertal militära förbandschefer, som inberättat, att de vid sina truppförband ej kunna påvisa några direkta utslag av den statsfientliga verksamheten, ha samtidigt uttalat sin övertygelse om, att sådan verksamhet dock i det fördolda pågått och pågår. De vådor, som från detta håll hota krigsmaktens disciplin och användbarhet i statsmaktens hand, få visserligen ej överdrivas. Militärmyndigheternas rapporter äro samstämmiga i att stampersonalen i stort sett står obesmittad av den statsfientliga propagandan. Men denna personal utgör ett förhållandevis mycket ringa inslag i krigsmaktens kadrer. Dessa domineras av de värnpliktiga och, även om det står utom diskussion, att den vida övervägande delen till sin allmänna inställning är lojal mot staten och sin militära ledning, tala dock officiella siffror sitt ofrånkomliga språk om, att värnpliktigkontingentens inslag av personer, som genom sina partier öppet förkunna statsfientliga syften, är långt ifrån oväsentligt. Visserligen kan vara att hoppas, att i en för land och folk kritisk situation en stor del av dessa skulle taga sitt förnuft till fånga och visa sig som laglydiga medborgare. Men samtidigt kan icke betvivlas, att bland dem, som bekänna sig till statsfientliga åsiktsriktningar, finnes ett stort antal fanatiska personer, som i landets och statens fara skulle se sitt efterlängtrade tillfälle att söka genomföra sina mot lagsamhället fientliga av-

sikter. Dessa fanatici utgöra den statsfientliga rörelsens och propagandans ledare. Det är deras tillvaro som innebär det största faromomentet. Sammanknutna genom en fast organisation med mäktigt stöd utifrån kunna de vålla betydande ohägn och verklig fara genom att i en kritisk situation uppvigla krigsmaktens från medborgerlig synpunkt ljumma element till antidisciplinära eller fosterlandsförrädiska handlingar.

Militärmyndigheternas rapporter ge en beklämmande och skrämmande bild av den slapphet, som präglar efterhållningen av krigsmaktens statsfientliga element. Denna slapphet är beroende både på lagarnas otillräcklighet och på bristande kraft vid deras tillämpning. Till kommittén har inkommit statistik över militära rättsfall, omfattande de senaste fem åren och härledda till antimilitär eller statsfientlig verksamhet. I dessa inemot ett hundratal rapporterade fall har — i de av dessa då straff ådömts — i regel tillämpats paragrafer i strafflagen för krigsmakten, som avse underlåtenhet att efterkomma överordnads i särskilt fall meddelade bestämmelser (§ 79), bristande i anständigt uppförande (§ 96), försummelse eller oförstånd i fullgörande av tjänsteplikter (§ 130) och dylikt. Strafflagens för krigsmakten speciella bestämmelser mot antidisciplinär propaganda (§ 71) har endast i tvenne fall kunnat bringas i tillämpning. I intet fall har tillämpats lagrum, angivande vad här i verkligheten försiggår, nämligen statsfientlig verksamhet och förberedelse till uppror. I tre fall har utmätts fängelse, men då har förseelsen komplicerats genom misshandel eller förolämpning mot överordnad. För propaganda har enligt § 71 i ett fall genom utslag, som av den dömde överklagats och ännu ej är slutligen avgjort, ådömts en månads fängelse. I detta fall hade hos den åtalade värnpliktige påträffats ett större antal kommunistiska skrifter, tryckta eller stencilerade. I alla övriga fall har påföljden stannat vid arrest upp till femton dagar eller tillrättavisning, kasernförbud och dylikt. Inom marinen, som varit särskilt hårt utsatt för den statsfientliga propagandan, har på fem år gentemot densamma icke utmätts strängare straff än disciplinstraff (arrest).

Det kanske vanligaste utslaget av den statsfientliga verksamheten bland militären är spridning av skrifter med uppviglande innehåll. Militärmyndigheternas i praktiken tillgängliga medel att motverka och beivra denna trafik har i stort sett inskränkt sig till att bestämmelser utfärdats, att upphittad eller på annat sätt åtkommen skrift med uppviglande innehåll omedelbart skall avlämnas till vederbörande befäl. När sedan vid på förekommen misstanke eller av andra skäl företagen inspektion av manskapets skåp eller tillhörigheter dylik skrift påträffats, har vederbörande för överträdelse av ovan angivna order bestraffats för försummelse i fullgörande av tjänsteplikt. I intet fall har för sådana förseelser utmätts svårare straff än disciplinstraff (i regel upp till c:a åtta dagars vaktarrest) även när det rör sig om påträffande av skrifter av typ »Torpeden» och dylika.

Den grundläggande orsaken till mildheten i lagarnas tillämpning är sä-

kerligen det exempel, som i vårt land gives från statsmakternas sida. När statsmakterna tillåta, att den mest ohöljda revolutionspropaganda får i pressen och annorstädes öppet bedrivas, är det icke så mycket att förvåna sig över, att de underordnade myndigheterna känna sig förlamade i sitt ingripande mot sådana företeelser. Såsom exempel på vad som i vårt land kan få opåtalat passera kan förtjäna här återgivas följande utdrag ur ett upprop infört i tidningarna »Stormklockan» och »Ny Dag» respektive den 29 augusti och den 1 september 1934.

»I Thälmanns anda!

Ungdomsinternationals paroller till Internationella ungdomsdagen den 1 september — — —

Soldater! Marschera inte mot era egna bröder, arbetarna och bönderna. Kämpa gemensamt med vapen i hand mot ert eget lands borgarklass! Flottister! Följ det hjältedmodiga exemplet från pansarkryssaren Potemkin och De Zeven Provincien!»

Militärmyndigheternas härom gjorda anmälan har icke föranlett någon åtgärd.

Den statsfientliga rörelsen — som i all synnerhet riktar sig mot krigsmakten och som däri har sin farligaste yttring — är som känt endast en förgrening av en vitt omfattande internationell sådan. I många länder har den framkallat de betänkligaste följder genom undergrävande av krigsmaktens lojalitet mot stat och rättssamhälle. På sätt i betänkandet angivnes har också i åtskilliga länder frammanats en stark reaktion däremot i form av skärpta lagar och andra åtgärder. Så i vårt grannland Finland, där man synnerligen kraftigt gripit in mot den statsfientliga verksamheten inom krigsmakten. I Holland har såsom en följd av allmänt kända, mycket allvarliga disciplinära företeelser inom krigsmakten en hel serie av särdeles resoluta åtgärder uti ifrågavarande hänseende vidtagits, och i England, som under senare år haft mycket kännbar erfarenhet av statsfientligt undermineringsarbete, har vid parlamentets senaste session lagstiftningen mot den statsfientliga propagandan inom krigsmakten blivit skärpt, särskilt i vad den avser rätten att gentemot densamma företaga husrannsakan.

Att även hos oss väsentligt skärpta lagstiftningsåtgärder, utöver de förut omnämnda inom den allmänna strafflagens område fallande, måste vidtagas för bekämpande av denna den farligaste arten av den statsfientliga propagandan och att vad kommittén eller dess majoritet härutinnan föreslagit ej är tillfyllest, synes mig uppenbart. Men det erfordras också, på sätt uttalas i ett inom justitiedepartementet år 1929 utarbetat utlåtande, att åstadkomma en större livaktighet samt ett noggrannare iakttagande av gällande lags stadganden från åtalsmyndigheternas sida beträffande såväl den skriftliga som den muntliga propagandan. Detta gäller förvisso även ordningsmakten.

I detta sammanhang återkommer jag nu till frågan om kriminaliserande av den enskilda propagandan, i vad densamma faller inom det speciella om-

råde, som 1921 års förut omnämnda betänkande närmast hade för ögonen. Det är uppenbart att de skäl, som kunna anföras emot en allmän kriminalisering av sådan propaganda icke i samma grad gälla i fråga om den, som bedrivs enskilt emellan personer tillhörande försvarsverket. Det ingripande i privatlivets helgd, som åberopats som det starkaste skälet mot en sådan allmän kriminalisering, får icke samma karaktär, då det gäller övervakande av personer, som lyda under krigslagarna och till följd därav äro underkastade en strängare begränsning beträffande sitt handlande och sitt uppträdande överhuvudtaget. Uppenbart är också, att möjligheterna att upptäcka och beivra en man och man emellan bedriven propaganda är vida lättare, då det gäller personer tillhörande krigsmakten än då det gäller personer i det civila livet. Med hänsyn till vikten av att skapa effektiva medel i kampen mot den försvarsfientliga propagandan tvekar jag ej att föreslå sådana ändringar i strafflagen för krigsmakten, att även den enskilda propagandan blir straffbelagd. De bestämmelser i nämnda lag, som härutinnan komma i fråga, äro de, som innefattas i §§ 68 och 71.

I samband därmed föreslår jag jämväl, att uttrycket krigsfolk i dessa §§ utbytes mot »försvarsverkets personal» i syfte att åstadkomma skydd även för propaganda riktad mot försvarsverkets civila arbetare, vilka vid mobilisering lyda under strafflagen för krigsmakten, en propaganda, som kan vara lika farlig, som den, som riktas mot krigsfolket.

Den försvarsfientliga propaganda, som riktas mot försvarsverkets personal, ledes och bedrivs emellertid i allt väsentligt från civilt håll, och de viktigaste bestämmelserna mot denna propaganda äro därför de, som ingå i den allmänna strafflagen och som huvudsakligen innefattas i 10 kap. 14 §. I sin nuvarande lydelse hava dessa bestämmelser visat sig ineffektiva mot den pågående propagandaverksamheten, vilken, såsom förut påpekats, är alldeles särskilt besvärlig och farlig, då den inriktas mot försvarsmakten. Från militärt håll har särskilt uttalats önskvärdheten av att straffbestämmelser meddelas mot den försvarsfientliga propaganda, som riktas mot blivande värnpliktiga med anledning av deras förestående inryckning. Med nu angivna utgångspunkter kommer jag att föreslå ytterligare tillägg till 10 kap. 14 § SL för möjliggörande av ingripande mot av civila personer bedriven propaganda bland samlad personal tillhörande försvarsverket eller bland värnpliktiga, som ej tillhöra försvarsverket men äro samlade på grund av föreskrift i värnpliktslagen.

Bland de förslag, som framläggas av kommittén, ingår även ett förslag till lag om spridande av vissa skrifter. Enligt min mening bör denna lag i vissa delar utvidgas och skärpas. Åt lagen synes böra givas sådan lydelse, att icke blott skrift, som innehåller uttalande, som direkt riktar sig mot krigslydnaden, utan även sådan, som mera allmänt syftar till omstörtning av den lagliga samhällsordningen, kan indragas, samt att sådan indragning bör kunna ske även om skriften anträffas bland värnpliktiga, som ej äro

krigsmän men som äro samlade på grund av stadgande i värnpliktslagen, och på samtliga de platser, där samling eller verksamhet för försvarsverkets ändamål äger rum, såsom exempelvis vid lokal för inskrivning av värnpliktiga, vid ett örlogsvarv, vid en försvarsverkets fabrik etc. Då indragningsförfarandet är en besvärlig och omständlig procedur, synas mig sådana bestämmelser böra meddelas, att spridande av sådan periodisk skrift, i vilken gång efter annan intages artiklar, som uppenbarligen äro ägnade att undergräva krigslydnaden eller verka i samhällsfientligt syfte, må på viss tid kunna förhindras.

Kommittéförslaget innefattar även förslag till lag om ändrad lydelse av 1 § i kungörelsen den 9 maj 1916 angående vad militär personal i vissa fall har att iakttaga vid upprätthållande av allmän ordning m. m. Enligt förslaget äger militär befälhavare även i andra fall än i paragrafen angivna sörja för upprätthållande av ordningen »i läger eller kvarter» samt att för sådant ändamål från platsen avlägsna eller eventuellt taga i förvar den, som stör ordningen. Från militärt håll har framhållits önskvärdheten av att bestämmelsen gives en allmännare avfattning, så att exempelvis agitatorer, vilka såsom ofta plägar ske fatta posto i närheten av militär förläggning eller visa sig påträngande under marsch, falla under densamma. Då uppenbart synes vara, att obehörig agitation genom utdelande av flygblad eller annorledes å plats varom här är fråga eller vid trupp är att hänföra till störande av ordningen, synes ovan angivna syfte vara vunnet, om efter orden »i läger eller kvarter» tillägges »eller i grannskapet därav eller eljest vid trupp».

Då enligt lagen den 16 juni 1906 om förbud för krigsmanskap att deltaga i vissa sammankomster sådant förbud beträffande möten och sammankomster, som anordnas av sammanslutning, vilken i allmänhet bedriver disciplinupplösande propaganda, kan utfärdas endast i fråga om redan kungjord sammankomst, har inom kommittén fråga uppstått, huruvida befogenheten borde utvidgas så, att generellt förbud mot beivrande av sådana möten och sammankomster kunde utfärdas. Kommittémajoriteten har emellertid avvisat en sådan tanke under anförande bland annat att det generella förbudet skulle medföra betydligt större intrång i församlingsfriheten och de politiska fri- och rättigheterna än det för särskilt fall meddelade. Då emellertid någon egentlig skillnad i sådant hänseende icke synes mig förefinnas, om förbud meddelas generellt eller för varje särskild gång, då sådana sammankomster förekomma, och meddelande av upprepade förbud givetvis medföra vida mera besvär och omgång samt det icke synes vara uteslutet, att desamma äro ägnade att framkalla mera irritation än det generella förbudet, synes mig betänkligheter icke möta att stadga rätt för vederbörande militära myndigheter att meddela generellt förbud uti ifrågavarande hänseende. Förbud synes böra kunna meddelas även i fråga om sammankomster, som anordnas av sammanslutning, som bedriver stats-

fientlig propaganda, även om den icke direkt är avsedd att verka disciplinupplösande.

Kommittén föreslår tillägg till 8 kap. SL, enligt vilket straff stadgas för den, som insamlar »ej i tryck offentligt tillgängliga» *uppgifter angående rikets försvar* eller angående förhållanden, som ha inflytande på rikets försvarskraft, i syfte att därigenom gå främmande makt tillhanda, ändå att uppgifterna ej äro av beskaffenhet att böra hållas hemliga. Då även insamlandet av i tryck offentligt tillgängliga handlingar kan ske i brottsligt syfte, synas de citerade orden böra utgå. För tydlighetens skull synes även böra utsägas, att jämväl den, som förmedlar sådant insamlande varom nu är fråga, är förfallen till ansvar.

Under spørsmålet om åtgärder mot statsfientlig verksamhet faller även frågan om ökad kontroll över anordnandet av *allmänna sammankomster* och *demonstrationer*. Den åtgärd, som därvid främst synes böra tagas under överbäggande, torde vara att utsträcka för städer och liknande samhällen gällande anmälningsplikt och tillståndsvång även till den egentliga landsbygden. Förslag i sådan riktning ha, såsom av kommittébetänkandet framgår, vid flera tillfällen diskuterats och senast behandlats vid 1932 års riksdag, då en proposition om införande av tillståndsvång för sammankomster utomhus och demonstrationer å landsbygden i samma utsträckning som i städerna avslogs. Emellertid torde förhållandena sedan dess, särskilt genom ytterlighetspartiernas alltmer skärpta agitation, ha väsentligt förändrats. Såsom allmänt är känt ha oordningar och oroligheter vid sammankomster och demonstrationer förekommit icke minst å landsbygden och de torde där särskilt ha underlättats genom otillräcklig polisövervakning.

Tendensen går, åtminstone i tätbefolkade trakter, på de flesta områden alltmera mot att likställa land och stad. Den åtskillnad som i förevarande hänseende gäller beträffande anmälningsplikt och tillståndsvång torde också åtminstone i sådana trakter sakna varje berättigande. På grund av svårigheten att på många håll hastigt sammandraga en effektiv polisstyrka är det på landsbygden snarare av särskild betydelse att polismyndigheten i god tid erhåller underrättelser om sammankomster och demonstrationer, så att mått och steg mot ordningsstörande uppträden kunna vidtagas. Om polismyndigheten erhåller kännedom om ett möte först sedan oordningar uppstått, är det uppenbarligen betydligt svårare att komma till rätta med dessa.

Vad först angår demonstrationer förekomma dessa visserligen mindre ofta å landsbygden än i städerna, men då demonstrationsrätten där vid flera tillfällen missbrukats genom »uppvaktningar» hos strejkbrytare, nattliga demonstrationer o. s. v., torde kravet på tillståndsvång för dylika tillställningar icke böra avvisas. Mera tveksamt är, om anmälningsplikt bör införas för inomhusmöten och tillståndsvång för utomhusmöten. Nutidens goda kommunikationer göra emellertid att stora folkmassor lätt kunna samlas även till

ett möte å landsbygden. Det måste även anses oegentligt att göra skillnad på nöjestillställningar och demonstrationer, å ena, samt andra tillställningar, å andra sidan, då gränsen mellan dem ofta är mycket svävande. Härtill kommer att under den långa tid motsvarande bestämmelser gällt i städerna det i stort sett icke annat än från ytterlighetspartiernas sida förekommit anmärkningar mot det sätt, varpå bestämmelserna tillämpas. Denna kritik riktar sig för övrigt mest mot att bestämmelserna ej tillämpas lika mot ytterlighetspartierna å ömse sidor. Den gällande ordningen fungerar tämligen friktionsfritt och att bestämmelserna gjort stor nytta är otvivelaktigt. Särskilt betydelsefullt är att demonstrationer och möten av oliktkäande å samma tid och plats kunna förbjudas.

Mot införande av anmälningsplikt och tillståndstvång har invänts, bland annat, att det skulle medföra en betungande omgång och tidsutdräkt att å landsbygden fullgöra dessa bestämmelser, då vederbörande myndighet ofta är avlägset boende eller ej kan anträffas. Emellertid torde det ligga i sakens natur, att möten i glest befolkade trakter i regel måste utsättas rätt långt i förväg och å övriga orter torde myndigheten vara tämligen lätt tillgänglig. Saken bör kunna ordnas genom post eller telefon och dessa förbindelser utvecklas ju alltmer. Tillståndsresolutioner för ifrågavarande sammankomster och demonstrationer böra lämpligen meddelas utan avgift.

En annan invändning har varit rädsla för godtyckligt förfarande från myndigheternas sida. Ej heller denna invändning torde förtjäna avseende. Myndigheten kan givetvis ej efter gottfinnande förbjuda sammankomster. Korrektiv häremot finnes genom den övervakning som länsstyrelserna och justitieombudsmannen utöva.

Den av kommittén föreslagna rätten för Kungl. befallningshavande att bestämma om tillämpning av § 13 ordningsstadgan, envar för sitt län, medför bland annat den olägenheten, att olika regler kunna bli gällande i olika delar av riket.

Jag har därför stannat vid att föreslå, att bestämmelserna för städer och vissa andra orter om anmälningsplikt och tillståndstvång även skola gälla för den egentliga landsbygden.

Vad angår formen för den ifrågasatta lagstiftningen synes på sätt i 1932 års förslag skett hänvisning böra göras till motsvarande för stad gällande bestämmelser. Andra stycket i § 30 ordningsstadgan, som lägger i kungl. befallningshavandes hand att utsträcka giltigheten av § 13 ordningsstadgan till område invid eller i närheten av stad, blir obehövt och föreslås borttaget.

Kommittén har upptagit till behandling jämväl frågan om meddelande av straffbestämmelser för *skymfande av svenska flaggan*, något som ej sällan förekommer i den kommunistiska muntliga såväl som skriftliga agitationen genom uttryck sådana som »kapitalutsugarnas symbol», »den

blågula trasan» o. s. v. Kommittén har emellertid stannat vid att man skulle kunna lita till den naturliga reaktion, som dylika förlöpnings- och osmakliga uttryckssätt utöva. Vidare har hänvisats till att för muntliga offentliga uttalanden kan följa straff såsom för förargelseväckande beteende. Härmed bör man emellertid enligt min mening ej åtnöjas, då straffet för förargelseväckande beteende är högst 100 kronors böter och dylika uttalanden i skrift äro helt straffria.

I utlandet ha flerstädes straffbestämmelser för skymfande av flaggan under senare åren tillkommit. Sådana böra införas även hos oss. Utformningen av desamma synes lämpligen kunna ske efter förebild av 10 kap. 14 § SL och placeras som en ny paragraf i detta kapitel.

Jag anser mig jämväl böra beröra en fråga, i vilken jag visserligen icke avser att framlägga något direkt förslag, men som synes mig vara av den vikt och betydelse, att den förtjänar upptagas till närmare övervägande vid den vidare undersökning, som kan komma att äga rum beträffande de spörsmål, som varit föremål för kommitténs behandling. Jag avser härmed frågan om *utgivningsförbud för tidningar*. Det är helt naturligt att i ett demokratiskt samhälle som vårt betänkligheter resas mot tanken på vidtagande av en sådan åtgärd, som otvivelaktigt innebär en långt gående inskränkning av tryckfriheten och som kan ha vittgående ekonomiska verkningar. Kommitterade ha också med denna motivering ställt sig avvisande häremot. Den statsfientliga verksamhet, som för närvarande bedrives i vissa tidningar i vårt land, är emellertid av den art, att det kan sättas i fråga, huruvida det icke snarare är ett vittnesbörd om bristande självhåvdelse än ett utslag av sund tolerans, att samhället tillåter sådana tidningar att, utan påföljd, nummer efter nummer uppmana till samhällets omstörtande med våld.

Länsstyrelsens i Norrbottens län i betänkandet återgivna uttalande om tidningen Norrskensflammans verksamhet är belysande uti ifrågavarande hänseende. Det förtjänar också att citeras vad militärbefälhavaren för övre Norrland säger om samma organ:

»Särskilt anser jag mig böra framhålla den allvarliga fara som i Norrbotten tidningen Norrskensflammans inflytande utgör. Inom stora lager av befolkningen utgör den nämligen den enda nyhetskällan och frukterna här av ur statsfientlig synpunkt ha tydligt framträtt.»

Även andra pressalster, som utöva ett nära nog lika fördärvligt inflytande, utgivas och spridas regelbundet i vårt land. Så t. ex. tidningen Stormklockan, som specialiserat sig på den försvarsfientliga propagandan. I nummer efter nummer söker den att indirekt hetsa militärerna till insubordination och ytterst till revolution.

De nu i korthet angivna företeelserna äro av så allvarlig och skrämmande art, att det synes mig böra tagas i närmare övervägande, huruvida

icke omständigheterna påkalla, att ingripande genom utgivningsförbud på viss tid bör möjliggöras. Redan tillvaron av bestämmelser därom skulle säkerligen utgöra ett synnerligen effektivt vapen i kampen mot den statsfientliga verksamheten.

Till sist anser jag mig böra framhålla, hurusom i ett betänkande av den omfattning som det nu föreliggande det icke kan undvikas, att en del uttalanden förekomma, som icke i allo kunna av samtliga ledamöter i kommittén biträdas, men måste jag avstå från att ingå på de övriga härovan icke berörda fall, där för mitt vidkommande sådana skiftningar i åsikter eller omdömen föreligga, då sådant skulle föra för långt.

Under hänvisning till det ovan anförda finner jag mig — jämte det redan framställda förslaget till lydelse av 1 § i förslaget till lag angående för statens säkerhet och ordningen i landet farliga sammanslutningar — böra förorda följande författningstexter:

1:o) beträffande *strafflagen*:

följande lydelse av förslaget till lag om införande i 8 kap. av en tillagd paragraf med beteckning 21 a:

21 a §.

Svensk man som insamlar, låter insamla eller förmedlar insamling av uppgifter angående rikets försvar eller angående förhållanden, som ha inflytande på rikets försvarskraft, i syfte att därigenom gå främmande makt tillhanda eller eljest i statsfientligt syfte, dömes — — — dömas.

följande förslag till lag om ändrad lydelse av 8 kap. 3 § och 10 kap. 14 § samt till införande i vardera av 8 och 10 kap. av en tillagd paragraf:

8 kap.

3 §.

Har någon muntligen inför menighet eller annan folksamling eller i skrift den han utsprott eller utsprida låtit eller i muntligt eller skriftligt meddelande innehållande anvisningar för förenings eller annan sammanslutnings eller dess medlemmars verksamhet, uppmanat eller annorledes sökt förleda till förräderi, som i 1 § sagt är, dömes, när ingen straffbar verkan därå följde, till straffarbete i högst sex år. Samma lag vare om den, som annans skrift utsprott eller utsprida låtit, att därmed komma sådant förräderi åstad.

Tillagd paragraf.¹

Var som söker förleda till eller annorledes verkar för omstörtande av den lagliga samhällsordningen med våldsamma medel ändå att planerna eller förberedelserna för sådan omstörtning ej äro sådana att bestämmelserna

¹ Genom ändring av 30 § i samma kapitel torde böra stadgas, att den som enligt ifrågasvarande paragraf är förfallen till straffarbete till minst 6 månader även skall dömas till påföljd enligt 2 kap. 19 §.

i 2 och 3 §§ därå äro tillämpliga: dömes till fängelse eller straffarbete i högst 4 år. Äro omständigheterna synnerligen mildrande, må till böter dömas.

Sker sådan gärning i avsikt att förmå försvarsverket tillhörande personal eller värnpliktiga, som ej tillhöra försvarsverket men äro samlade på grund av föreskrift i värnpliktslagen, att biträda vid sådant omstörtande eller vid sådant tillfälle svika sina plikter mot den lagliga statsmakten, skall detta anses såsom synnerligen försvårande.

10 kap.

14 §.

Var som muntligen inför menighet eller folksamling, eller i skrift, den han utspritt eller utsprida låtit, eller i muntligt eller skriftligt meddelande innehållande anvisningar för förenings eller annan sammanslutnings eller dess medlemmars verksamhet uppmanar till våld å person eller egendom eller till annat brott, varde, där ej uppmaningen särskilt med straff belagd är, dömd till böter eller fängelse. Avsåg uppmaningen brott, varå strängare straff än fängelse kan följa, eller äro eljest omständigheterna synnerligen försvårande, då må till straffarbete i högst fyra år dömas. Är den skyldige i följd av uppmaningen förfallen till straff för delaktighet i brott, som därå följt, gälle vad i 4 kap. 1 § stadgas.

Där någon annorledes, såsom genom prisande av brottslig handling, muntligen inför menighet eller folksamling eller i skrift den han utspritt eller utsprida låtit söker förleda till brott, vare lag som i 1 mom. sägs.

Har någon eljest på sätt i 1 eller 2 mom. förmäles sökt förleda till ohörsamhet mot lag eller laga myndighet, straffes med böter eller fängelse.

Där någon i annat fall än nu sagt är muntligen inför samlad personal tillhörande försvarsverket eller bland värnpliktiga, vilka ej tillhöra försvarsverket, men äro samlade på grund av föreskrift i värnpliktslagen, eller i skrift, den han bland försvarsverkets personal eller bland sådana värnpliktiga utspritt eller utsprida låtit sökt förleda till ohörsamhet mot förmans eller överordnads befallningar i tjänsten eller eljest genom meddelande av mot disciplinens krav stridande förhållningsorder, genom försök att uppväcka hat mot befälet eller på annat sätt sökt undergräva krigslydnaden dömes till fängelse eller till straffarbete i högst fyra år. Äro omständigheterna synnerligen mildrande må till böter dömas.

Vad i denna lag är stadgat gälle även om den, som annans skrift, vars innehåll är efter samma paragraf straffbart, utspritt eller utsprida låtit för att därmed främja den med skriften åsyftade verkan.

Tillagd paragraf.

Var som, muntligen inför menighet eller folksamling, eller i skrift den han utspritt eller utsprida låtit, skymfar rikets flagga, straffes med fängelse i högst sex månader eller böter.

Vad i denna paragraf är stadgat, gälle även om den som annans skrift med sådant innehåll utspritt eller utsprida låtit.

(Motsvarande bestämmelse bör införas i § 3 tryckfrihetsförordningen.)

2:o) följande lydelse av förslaget till lag angående skrifter ägnade att undergräva krigslydnaden:

§ 1.

Därest vid trupp eller bland värnpliktiga, vilka ej äro krigsmän men äro samlade på grund av föreskrift i värnpliktslagen, eller ombord å flottans fartyg eller vid försvarsverket tillhörande anstalt skrift anträffas, vilken genom meddelande av mot disciplinens krav stridande förhållningsorder, genom försök att uppväcka hat mot befälet eller på annat sätt uppenbarligen åsyftar att undergräva krigslydnaden eller verkar för omstörtande av den lagliga samhällsordningen med våldsamma medel, må indragning ske av de exemplar av skriften, som under sådana förhållanden anträffas. Den, som vid truppen, å fartyget eller vid anstalten högsta befälet utövar, äger omedelbart vidtaga nödig åtgärd för mildrande av sådan skrifts spridande inom truppen, å fartyget eller vid anstalten under tid, som åtgår — — — bero.

§ 2.

Befinnes periodisk skrift gång efter annan intaga artiklar, vilka genom sådant innehåll som i 1 § sägs uppenbarligen äro ägnade att undergräva krigslydnaden eller verka för omstörtande av den lagliga samhällsordningen med våldsamma medel, må tryckfrihetskommittén efter framställning av högste på viss förläggningsort kommenderande befälhavare förordna att sådan skrift under viss tid ej överstigande ett år ej må spridas vid trupp eller bland under militärt befäl stående värnpliktiga eller ombord å flottans fartyg eller vid försvarsverket tillhörande anstalt. Sådant förordnande gälle som indragningsförordnande och skall delgivas utgivaren.

§ 3.

Om Konungen utfärdar förbud för försvarsverkets personal att tillhöra viss sammanslutning eller deltaga i dess sammankomster gälle detta jämväl som sådant förbud mot spridning, som i 3 § sägs, i fråga om periodisk skrift som av sammanslutningen utgives.

§ 4.

Den, som vid trupp eller bland värnpliktiga, vilka ej äro krigsmän men äro samlade på grund av föreskrift i värnpliktslagen, eller ombord å flottans fartyg eller vid försvarsverket tillhörande anstalt eller eljest bland för-

svarsverkets personal sprider eller låter utsprida skrift, som i 1 § sägs, straffes, om han avvetat eller haft skäligen anledning antaga att skriften hade sådant innehåll, med fängelse eller dagsböter. Äro omständigheterna synnerligen försvårande, må till straffarbete i högst fyra år dömas.

Lag — — — kommittéförslaget 2 § andra och tredje styckena — — — förfallen.

§ 5.

Lyder — — — kommittéförslaget § 4 — — — straff.

§ 6.

Ätal — — — kommittéförslaget 5 § — — — upptagande.

§ 7.

Böter — — — kommittéförslaget 6 § — — — strafflagen.

3:o) följande *förslag till kungörelse angående tillämpning för riket i dess helhet av bestämmelserna i § 13 ordningsstadgan för rikets städer den 24 mars 1868:*

Härigenom förordnas, att vad i § 13 ordningsstadgan för rikets städer den 24 mars 1868 är stadgat skall tillämpas även å ort, varest vad sålunda stadgas icke redan är gällande; och tillkommer i förevarande fall landsfiskal enahanda befogenhet, som enligt nämnda paragraf är i fråga om stad tillagd polismyndighet därstädes.

Kungörelsen den 10 juni 1932 angående tillämpning för riket i dess helhet av vissa bestämmelser i ordningsstadgan för rikets städer den 24 mars 1868 skall upphöra att gälla.

4:o) följande lydelse av förslaget till *kungörelse om ändrad lydelse av § 30 ordningsstadgan för rikets städer den 24 mars 1868:*

Härigenom förordnas, att andra stycket i § 30 ordningsstadgan för rikets städer den 24 mars 1868 skall upphöra att gälla.

5:o) beträffande *strafflagen för krigsmakten den 23 oktober 1914:*

följande lydelse av förslaget till *lag om ändrad lydelse av 71 §:*

71 §.

Var som muntligen eller i skrift den han bland försvarsverkets personal utspritt eller utsprida låtit sökt förleda till ohörsamhet mot förmans eller överordnads befallningar i tjänsten eller eljest såsom genom meddelande av mot disciplinens krav stridande förhållningsorder, genom försök att uppväcka hat mot befäl eller på annat sätt sökt undergräva krigslydnaden,

eller verkar för omstörtande av den lagliga samhällsordningen med våldsamma medel, varde, där ej gärningen är att anse såsom uppmaning eller förledande till uppror, varom i 68 § förmäles, dömd till straffarbete i högst 4 år eller där omständigheterna äro synnerligen mildrande till fängelse eller disciplinstraff. Är den skyldige i följd av gärningen förfallen till straff för delaktighet i brott, som därå följt, gälle vad i 4 kap. 1 § allmänna strafflagen och 34 § denna lag är sagt.

Lag — — — dem.

följande förslag till lag om ändrad lydelse av 68 §:

68 §.

Har någon uppmanat eller annorledes sökt förleda försvarsverkets personal till uppror, dömes till fängelse eller straffarbete i högst sex år. Är den skyldige i följd av uppmaningen förfallen till straff för delaktighet i brott, som därå följt, gälle vad i 4 kap. 1 § allmänna strafflagen och 34 § denna lag är sagt.

6:o) följande lydelse av förslaget till lag om förbud för krigsmanskap att delta i demonstrationståg och vissa sammankomster:

Det — — — demonstrationståg.

Det — — — tillhöra.

Är eljest sammankomst — — — krigslydnaden eller som syfta till omstörtande av den lagliga samhällsordningen med våldsamma medel, äge på stället varande högste befälhavare förbjuda manskapet att delta i sammankomsten. Allmänt förbud må meddelas mot deltagande i sådana sammankomster, som anordnas av förening eller sammanslutning, som enligt vad allmänt är känt bedriver disciplinupplösande eller statsfientlig propaganda. Om förbuds meddelande avlåte befälhavare ofördröjligen under rättelse till justitiekanslern.

Överträdelse — — — lag.

samt 7:o) följande lydelse av förslaget till kungörelse om tillägg till § 1 kungörelsen den 9 maj 1916 angående vad militär personal i vissa fall har att iakttaga vid upprätthållande av allmän ordning m. m.:

Inom militärt övningsområde samt i läger eller kvarter eller i grannskapet därav eller eljest vid trupp äge militär befälhavare även i andra fall än nyss sagts sörja för upprätthållande av ordningen. För sådant ändamål må avlägsnas den som uppträder berusad eller eljest stör ordningen. I trängande fall må ock sådan person tagas i förvar såsom i föregående stycke sägs.

I övrigt ansluter jag mig till den av kommittén föreslagna författningstexten.

Av herrar **Bergström** och **Olof Olsson** *gemensamt*:

A. *Frågan om förbud mot organisation och dess verksamhet.*

Det förslag till lag till skydd mot för statens säkerhet och ordningen i landet farliga sammanslutningar, som kommitténs majoritet enat sig om, avser att skapa en befogenhetslagstiftning, som vid behov kunde tagas i bruk mot sammanslutningar, vilka genom en mot statsskicket och ordningen i landet fientlig verksamhet bragt statsskicket och ordningen i uppenbar fara. Talan i sådant mål skulle av justitiekanslern väckas och föras inför Svea hovrätt.

Vi äro inte främmande för tanken, att situationer kunna uppstå i ett land, som kunna påkalla utomordentliga åtgärder för statsskickets och ordningens upprätthållande. Det kan bli fråga om åtgärder, som begränsa de medborgerliga fri- och rättigheterna. Det avgörande härvidlag måste vara statens och rättsordningens behov av att kunna behärska en uppkommen kritisk situation. Det är dock självfallet, att särskilda åtgärder för ett sådant syfte endast kunna erhålla tillfällig karaktär. En befogenhetslagstiftning av det slag som kommittéförslaget åsyftar saknar karaktären av en tillfällig skyddsåtgärd. Från det ögonblick den tagits i bruk får man räkna med icke ett tillfälligt förbud mot en sammanslutning, som domstolen funnit utgöra en uppenbar fara för statens säkerhet och ordningen i landet, men väl med ett för framtiden gällande förbud. Det av domstolen utfärdade förbudet fortsätter att gälla även sedan den kritiska situation, som kan sägas ha framkallat det, upphört. Staten ställes här inför en undertryckningsuppgift med samma risker och besvärligheter, som möter i länder, där man inriktat sig på att definitivt utrota icke önskvärda partier. Det är sålunda ur denna synpunkt man har att bedöma kommittémajoritetens förslag.

Till en början må i anknnytning härtill anmärkas att genom en upplösning av en sammanslutning dess verksamhet antagligen skulle drabbas av ett slag, som åtminstone till en tid bleve kännbart för verksamheten i fråga. Det bleve i stort sett omöjligt för en sådan verksamhet att regelbundet utgiva tidningar och hålla offentliga sammankomster. Men därmed vore icke frågan om rörelsens oskadliggörande avgjord. Det kan icke förutsättas, att man helt skulle kunna undertrycka en rörelse av detta slag. Om man tar den kommunistiska rörelsen som exempel är det tydligt, att de kommunistiska idéerna skulle komma att leva kvar även efter partiets upplösning. De skulle enligt en viss erfarenhet med all sannolikhet komma att avsätta sig i en illegal, underjordisk verksamhet. Propagandan man och man emellan skulle bli en värdefull form för kommunistisk idéspridning. Man bör icke förbise att den fara man vill komma åt icke är beroende av rörelsens yttre partiverksamhet. Faran består mera i dess inre, slutna möjligheter att vid situationer av spänning och upphetsning draga med sig andra befolkningsgrupper. Denna fara kommer att kvarstå även efter upplösningen av den

sammanslutning som tidigare mera öppet utgjort faran. För att fortsätta med Sillénkommunisterna som exempel är det bekant att de söka missbruka fackorganisationerna för sina strävanden, särskilt vid tillfällen, då de av en arbetskonflikt tro sig kunna åstadkomma en allvarligare social konflikt. Det är sannolikt, att de erhöle en bättre resonans för sina syften, om deras partiorganisation bleve föremål för en undertryckningspolitik, som av allt att döma måste betjäna sig av martyrskapande hårda och hänsynslösa medel, om den ville utvinna den effekt den eftersträvade. Här anmäler sig den gamla erfarenheten, att ett missnöje, som vägras utlopp, blir bittrare och får en mera explosiv prägel än det annars skulle få. Det råder intet tvivel om att ytterlighetspartierna ge uttryck åt ett missnöje som finnes inom vissa befolkningsgrupper. För kommunisternas vidkommande tar detta sig särskilt uttryck i valsiffror, som ligga långt över deras medlemsnumerär. Det representerar en resonans för deras allmänna strävanden, som kan bli både bredare och hetare genom en undertryckningspolitik, som man på det hållet komme att finna framför allt orättfärdig.

Bland ogynnsamma verkningar av ett förbud ha vi redan antytt, att den verksamhet man vill komma åt med förbudet drives ned i underjordiska kanaler. Vad man skulle vinna i fråga om en minskning genom rörelsens yttre och öppna omfattning kunde lätt förloras i ökade svårigheter att följa och moraliskt motverka dess verksamhet.

Det anmäler sig emellertid ännu starkare skäl mot en befogenhetslagstiftning av det slag, som kommittémajoritetens förslag skulle utgöra grunden till. För att undertrycka en politisk rörelse kräves det under alla förhållanden som vi redan antytt ett hårt och hänsynslöst tillvägagångssätt. Utan ett sådant framgångssätt blir undertryckningsförsöket från början ett slag i luften, vilket just icke skulle medverka till samhälls- och statsauktoritetens upprätthållande. Man bleve nödgad att ingripa mot varje förening, som kunde tänkas bli en organisatorisk stödjepunkt för en fortsatt verksamhet i dolda former. Vad detta skulle innebära förstår man bäst om man erinrar sig, att de rörelser, som det här närmast skulle bli fråga om, bestå sig med ett helt nät av underordnade hjälporganisationer, vilka genomgående söka maskera de syften de tjäna. De kunna bilda nya hemliga organisationer. Ett förbud skulle för sin effektivisering — så långt denna nu är möjlig — komma att påkalla ett ständigt övervakande och ingripande mot en fortsättning av verksamheten. Fackföreningsrörelsen skulle sannolikt bli föremål för en irriterande uppmärksamhet. En särskild politisk polis bleve ofrånkomlig, och denna måste utrustas med befogenheter som i hög grad skulle kännas kränkande för ett privatliv, som vårt folk sedan gammalt vant sig att betrakta som ett för polisen fridlyst och fredat område. Spioneri och angiveri skulle blomstra och för att hålla rörelsen nere skulle krävas straff av en stränghet, som lätt kunde hos bredare folklager avsätta stämningar av skadlig art för den lojala samhällsanda som är den enda sunda grundvalen för ett lugnt

samhällsliv. Vad värre är: man riskerade att politisera vårt domstolsväsende och bringa det allmänna förtroende det nu åtnjuter i upplösning. Överhuvudtaget innebär all politisk undertryckning genom domstolarna en fara för en god och samvetsgrann rättsvård. Effektiviseringen kan lätt kräva, att man blir mindre sorgfällig med anspråken på bevisföring, en tendens som kan skärpas därutav att även domarens egen politiska uppfattning oavsiktligt kan komma med i spelet. Bedömanden och avgöranden av denna politiska art äro någonting som våra domstolar icke lämpa sig för.

Med den frihet vi äro vana vid här i landet sedan långa tider tillbaka skulle helt säkert många av de åtgärder som en undertryckningspolitik komme att föra med sig, te sig som förhatliga för stora grupper av medborgare. Man skulle få svårt att förstå isynnerhet inskridanden mot organisationer vilka icke i sina program eller öppet på annat sätt röja sina avsikter att med våld medverka till samhällsordningens omstörtande. Polisen, som finge den otacksamma och besvärliga uppgiften att söka verkställa undertryckningen, komme sannolikt i en försämrad ställning i allmänhetens förtroende. I en sådan verksamhet kan lätt den uppfattningen uppstå, att det är fråga om en åsiktsförföljelse. Mycket talar för att ett förbud med efterföljande undertryckningsåtgärder av skiftande slag skulle inom stora kretsar framkalla känslor och stämningar av fientlighet mot statsmakten och öka sympatierna för de rörelser och den verksamhet man velat komma åt. Det skulle isynnerhet bli fallet, om lagen bleve ensidigt tagen i bruk, det vill säga tillämpad mot den ena ytterlighetsrörelsen men inte mot den andra. Fara föreligger härför. Det torde komma att erbjuda mindre svårigheter att få lagen tillämpad mot det Sillénkommunistiska partiet än mot de nazistiska partierna. Man behöver därför inte förutsätta någon partiskhet hos domarna. Det förhåller sig så att kommunistpartiet mera öppet affischerar sitt våldshot mot samhället än nazistsammanslutningarna, vilket dock inte förändrar det faktum, att nazistpartierna äro minst lika hett inställda som kommunisterna på att med våld förgöra den nuvarande demokratiska statsordningen och även komma att göra det, om de beredas tillfälle därtill. Det är fråga om samma våldsandas barn. Vårt folk skulle icke förstå en undertryckningspolitik som drabbade den ena ytterligheten men läte den andra löpa fri och obunden. Det skulle avsätta en misstro och ovilja mot vår lagstiftning, rättsskipning och ordningsmakt av mycket allvarlig beskaffenhet. Det bleve fara för, att den rörelse man velat undertrycka även ur själva undertryckningsåtgärdernas sannolika ensidighet erhöle en moralisk kraft utifrån, som skulle göra den farligare för samhället i de underjordiska kanaler, dit man drivit den, och där man icke skulle kunna kontrollera dess förehavanden så som när den tillåtes röra sig öppet i samhället.

Man har åberopat erfarenheter från utlandet för undertryckningspolitikens möjligheter. Med sådana hänvisningar kommer man dock inte långt. Från utlandet kan också hämtas den erfarenheten att man misslyckats med

att undertrycka en såsom samhällsfarlig ansedd rörelse. Vad visar den tyska socialistlagens öde på sin tid annat? Man får vid jämförelser med utlandet icke släppa ur sikte att stora skiljaktigheter i förutsättningarna för en sådan lagstiftning finnas. Folkkaraktär och kulturell nivå betyda mycket härutinnan. En undertryckningspolitik har mindre möjlighet att lyckas i ett land, där folkets kulturella nivå — såsom i Sverige — är hög. Det beror också på i hög grad vilka öden ett folk nyligen upplevat. Särskilt påverkas den allmänna opinionen därav. Det förtjänar framhållas att i Västeuropa, där förhållandena i dessa avseenden närmast äro jämförliga med våra egna, har ett ingripande sådant som det här ifrågasatta icke kommit till stånd.

Det är också tydligt, att det i vårt land för närvarande icke föreligger en situation som skulle kunna påkalla så utomordentliga åtgärder som de föreslagna för statsskickets skyddande. De orostendenser som yppat sig från visst håll ha visserligen irriterat och oroat, men de ha dock icke givit anledning att betvivla samhällets möjligheter att bemästra dem. De ha på intet vis hotat samhället och dess funktioner. De ha varit av lokalt begränsad karaktär. De ha icke hotat ordningen i landet eller statens säkerhet. Med en väl avpassad tillämpning av de straffbestämmelser, som redan gälla, och dem, som kommittén föreslagit, torde samhället ha medel att hålla efter de mest framträdande oarterna av ytterlighetspartiernas verksamhet.

Till det anförda är att ytterligare erinra om att varje slag av befogenhetslagstiftning som på detta område utformas utan närmare känning med den situation för vilken den är avsedd, måste bli lidande av avsevärda brister. Det möter stora svårigheter redan då förutsättningarna skola angivas. Garantier kunna icke vinnas mot att lagen icke komme att tillämpas mot även lojala partier. Meningarna inom olika samhällsgrupper skifta inte bara ifråga om vilka partier som äro samhällsfientliga utan även ifråga om graden för deras farlighet. När den politiska hetsen sätter in kring en verksamhet från ett parti, vilken väckt oro och förargelse, möter det ingen svårighet att förse den med en samhällsfarlig innebörd, som den icke äger, och denna stämning kan lätt smitta av sig på den dömande myndigheten. Man riskerar med andra ord att förbud bleve utfärdade utan att de förutsättningar, som lagstiftaren åsyftat, inträtt. De av kommittémajoriteten skisserade förutsättningarna äro tänjbara i denna riktning. Vi hänvisa särskilt till ett så lösligt begrepp som att det inte ens skulle påkallas att sammanlutning, mot vilken talan om upplösning föres för stats- eller ordningsfientlig verksamhet av dess medlemmar, själv fattat beslut därom. Det skulle vara nog om handlingen kunde sägas utgöra ett led i dess verksamhet och »framstå som ett naturligt resultat» eller »en yttring» av denna.

Det bör heller inte förbises, att kommittémajoriteten för en effektivisering av en undertryckningspolitik på förslagets grund förutsätter och föreslår ett indragningsinstitut i fråga om periodiska skrifter, vilket står i strid med hela vår tryckfrihetslagstiftnings anda, som ju avser att skydda pressfriheten.

Då kommittéförslaget icke är påkallat av de verkliga förhållandena här i landet och då av allt att döma en lagstiftning på dess grund skulle leda till allvarliga kränkningar av vårt folks medborgerliga rättsmedvetande och därigenom bli till skada för en god medborgare- och samhällsanda, ha vi icke kunnat biträda förslaget i fråga.

B. *Anmälningsplikt och tillståndsvång för offentliga möten på landsbygden.*

Kommitténs förslag beträffande anmälningsplikt och tillståndsvång för offentliga möten på landsbygden går ut på att § 30 i ordningsstadgan för rikets städer skulle ändras därhän att det bleve möjligt för länsstyrelse att genom beslut som underställes Kungl. Maj:ts prövning bestämman ett betydligt vidsträcktare tillämpningsområde än vad nu är möjligt för de bestämmelser om anmälningsplikt och tillståndsvång som gälla enligt § 13 i samma stadga. För närvarande äger länsstyrelse meddela beslut om tillämpning av § 13 i dess helhet för visst område invid eller i närheten av stad (eller annan ort, municipalsamhälle etc., där ordningsstadgan i dess helhet gäller). Med Kungl. Maj:ts godkännande skulle länsstyrelse med den föreslagna vidgade befogenheten kunna lägga hela länets landsbygd under precis samma mötesbestämmelser, som nu gälla för stad, vilket innebär att icke blott anmälningsplikten i fråga om offentliga möten utan även skyldigheten att utverka polismyndighetens tillstånd för att anordna offentliga utomhusmöten för sådana landsbygdsområden infördes. Meningen med denna utvidgning av länsstyrelses rätt att utfärda strängare mötesrestriktioner för landsbygden är att låta behovet vara avgörande för sådana bestämmelser. Det skulle med andra ord bli en lokal avvägning, varvid hänsyn kunde tagas till varje trakts möjligheter att upprätthålla självdisciplin på sina offentliga sammankomster och även till lokala besvärligheter att snabbt nog kunna utverka särskilt mötestillstånd.

Det skall inte bestridas, att den sålunda föreslagna ordningen för denna frågas ordnande erbjuder formella möjligheter för den smidighet och anpassning från myndigheternas sida, som kommitténs majoritet eftersträvar. Frågan är blott om den ifrågasatta anordningen komme att utnyttjas av länsstyrelserna på detta sätt. Mycket talar för att länsstyrelserna genomgående skulle komma att eftersträva att städernas och municipalsamhällellens mötesrestriktioner bleve gällande för landsbygden utan undantag. Länsstyrelserna anlägga främst polissynpunkter på detta spörsmål. De medborgerliga hänsynen få lätt träda i bakgrunden. Vi fästa uppmärksamheten på att i länsstyrelsernas yttranden till kommittén rörande rätten att få anordna offentliga möten genomgående yrkats på att landsbygden *utan undantag* lägges under samma mötesbestämmelser som städerna. Från polishåll har man till och med gått så långt, att man ifrågasatt rätt för polismyndigheten att vid prövning av fråga om tillstånd för offentligt möte få *förhandcensurera*

föredrag, som anmäles i samband med framställning om mötestillstånd. Man ryggar därför även ur denna synpunkt tillbaka inför anspråket att offentliga möten på landsbygden skola göras beroende av tillstånd av landsfiskalerna. Visserligen skulle enligt kommittémajoritetens mening prövningen av tillståndsfråga endast få ske ur ordnings- och trafiksynpunkter, men det är nu en gång synpunkter, som erbjuda en elasticitet, som kunde bli nog så hinderlig på sina håll för mötesfrihetens utövande. Det vore säkert förhastat att räkna med att den praxis som utformats i städerna för sådana frågor prövning och avgörande skulle utan vidare komma att tillämpas på även landsbygden. Det skulle sannolikt komma att kräva en lång övergångstid med åtskilliga irriterande besvärligheter för arrangörerna vid anordnande av offentliga möten. Man får i detta sammanhang ej heller förbise, att utverkandet av mötestillstånd på sina håll kan kräva en tidsödande procedur och redan därigenom bli hinderligt i hög grad för mötesfrihetens utövande. Det har icke förekommit någonting, som motiverar att landsbygden skulle ställas under tillståndstvång i förevarande hänseende. Såvitt vi kunna bedöma har det ej varit svårare att med den nuvarande fria ordningen för landsbygden upprätthålla möteskulturen där, än det varit i städerna och municipalsamhällena. Det är väl fråga om ej svårigheterna varit större i städerna, där mötesrestriktionerna äro strängare.

Den prövning som kommittén i sitt förslag ifrågasätter hos Kungl. Maj:t i fråga om sådan rätt för länsstyrelserna som det här är fråga om får man betrakta såsom mera formell än reell. Det bleve en mycket svår sak för Kungl. Maj:t att motsätta sig framställningar från våra länsstyrelser om rätt att lägga landsbygden under samma mötesbestämmelser som städerna lyda under.

Det är de anförda skälen som förhindrat oss från att biträda kommittémajoritetens förslag till en ändring av § 30 i ordningsstadgan för rikets städer. En enhetlig ordning för rikets hela landsbygd är att föredraga.

Frågan om anmälningsskyldighet erbjuder givetvis både mindre risker och besvärligheter att ordna. Det väsentliga härvidlag är att myndigheterna icke få föreskriva ett förfaringsätt, som blir tidsödande. En anmälan om planerat möte till närmaste telefonstation för vidare befordran av föreståndaren till distriktets polismyndighet borde vara tillräcklig. Anmälan bleve snabbt förmedlad, anmälaren skulle vid behov kunna verifiera den och kostnaden bleve ringa. Det bör dock övervägas om ens anmälningsskyldighet är påkallad. Ett av de väsentliga skäl som åberopats för sådan anmälningsplikt är att ett planerat möte kan bli i behov av polisskydd och att polisen för att kunna lämna sådant skydd måste ha kännedom om mötet på förhand. Det behovet borde, synes det oss, kunna tillgodoses genom frivillig anmälan till polismyndigheten. Det är av synnerlig vikt ur församlingsfrihetens synpunkt, att söka undvika onödiga och hinderliga bestämmelser.

C. Militärens deltagande i demonstrationståg.

Mot vad kommittén föreslår i fråga om förbud för krigsmanskap att i tjänstedräkt delta i demonstrationståg ha vi i och för sig intet att erinra. Kommittén uttalar härom, att det sett från den värnpliktiges synpunkt icke kan sägas ha något större intresse att under den jämförelsevis korta värnpliktstiden hans rätt att delta i politisk opinionsyttring av denna speciella form göres beroende av möjligheterna att erhålla civilpermission. I detta uttalande kunna vi emellertid instämma allenast under förutsättning, att möjligheten för manskap till civilpermission säkras. Enligt de militära reglementena är ju civilpermission att betrakta som ett undantag, och tillstånd därtill beviljas endast i särskilda fall. Vid flottan lär civilpermission ytterst sällan förekomma. Det föreslagna förbudet skulle därför under nuvarande förhållanden troligen verka som ett absolut hinder för manskapet att delta i demonstrationståg. Detta måste emellertid anses som ett obehörigt intrång i manskapets medborgerliga rättigheter. Det föreslagna förbudet förutsätter därför ovillkorligen en uppmjukning av bestämmelserna om meddelande av civilpermission.

D. Frågan om förbud för i det allmännas tjänst anställda att delta i statsfientlig verksamhet.

Kommittémajoritetens förslag till lag om förbud för viss i det allmännas tjänst anställd personal att delta i vissa sammanslutningar och främja deras verksamhet ledes av det sympatiska syftet att försvarsväsendet och ordningsmakten i samhället skulle befrias från den misstro, som uppkommit hos stora delar av allmänheten därigenom att fast anställd militär- och polispersonal anslutit sig till vissa ytterlighetspartier, inför vilkas strävanden allmänheten erfar endast oro och olust. Det skulle också ha vunnit vår anslutning, om det i fråga om omfattningen erhållit en fastare begränsning. Det står säkert som ett allmänt önskemål att vår fast anställda militär- och polispersonal, som har att svara för landets både yttre och inre trygghet, intet gemensamt har med ytterlighetsriktningar, som eftersträva att bringa lag och ordning ur funktion och placera ett våldsbetonat godtycke i stället. Förslaget har framkallat betänkligheter hos oss därigenom att det inramar även försvarsverkens civila arbetargrupp. Det saknar därmed den fastare begränsning, som skulle försvåra en lösligare utvidgning av lagens omfattning. Det har redan framförts anspråk på att även kommunikationsverkens stora personalgrupp skulle inrymmas i den fullmaktslag för Kungl. Maj:t, som förslaget åsyftar. Med en fortsatt utvidgning av lagstiftningens ram finge man kanske snart nog räkna med en förbudslag, som erbjöde samma svårigheter och risker för sitt upprätthållande, som vi erinrat om i vår reservation rörande en befogenhetslagstiftning mot statsfientliga partier

och sammanslutningar. Det är här fråga om en undantagslagstiftning. All sådan lagstiftning är i sig själv ömtålig och kan uppkalla för samhället skadliga opinioner. Samhället kan förlora mer än det vinner, om det beträder en sådan väg mot större grupper av medborgare.

Av herr **Olof Olsson**:

1.

Inför den samhällssyn, som i stor utsträckning lett kommittén i dess arbete och som följaktligen också återspeglar sig i dess betänkande, står jag tämligen främmande. För mig är den medborgerliga friheten det väsentliga. Men denna frihet kommer inte av sig själv och blir inte medborgarens egendom, därför att den proklamerats. Den måste förvärfvas — i vanliga fall erövas — och i alla skiften tillvaratagas, och den tillvaratages endast därigenom, att man inte tillåter att den kränkes — inte ens i allvarliga situationer. Tankefriheten och yttrandefriheten, som ger den förre dess värde, såväl som församlingsfriheten — således rätten att tänka och tala fritt, att söka tillsammans med andra lägga råd och, om man så vill, ändra vad man inte längre finner ändamålsenligt — allt detta är för mig fundamentala ting. Och dessa kulturens landvinningar böra komma alla i ett samhälle till del, även den ouppfostrade och den illvillige. Att en samhällsmedlem visar sig ovärdig friheten är, när allt kommer omkring, i hög grad en fråga om bildningsgraden och får inte förvilla begreppen.

Jag tvingas till denna banala upprepning av synpunkter, som inte saknas i betänkandet, därför att synpunkterna så litet vunnit beaktande. Det förefaller ibland, som om de kommit med mera en passant eller därför att den demokratiska konventionalismen krävde, att de åtminstone fingo ett hedersomnämmande. Genom kommitténs hela betänkande går det som en försäkran, att den inre situationen i vårt land numera är sådan, att de medborgerliga fri- och rättigheterna för vissa grupper medborgare och i viss utsträckning måste suspenderas. Men vad man saknar, är detta vägande av de olika faktorernas betydelse, som skulle visa, att man med nödvändighet måste tillgripa en sådan ytterlighet.

Att taga upp denna fråga i hela dess vidd är emellertid inte görligt i en reservation; det skulle vara att skriva ett nytt betänkande. Jag tänker därför begränsa mig till ett mindre område, som i viss mening belyser det hela, nämligen frågan om de värnpliktiga.

2.

Genom kommitténs förslag skulle den medborgerliga rörelsefriheten för de värnpliktigas vidkommande bli ytterligare kringskuren. Anledningen är

nu som för trettio år sedan behovet att skydda beväringen. Det ligger visserligen enligt kommitténs mening i sakens natur, att en medborgerlig skyldighet sådan som värnplikten inte bör åtföljas av större inskränkningar i de medborgerliga friheterna, än som det behöriga fullgörandet av tjänsten kräver. Men å andra sidan är det inte möjligt att förbise den propaganda, som genom skrifter, tidningar och flygblad, på möten och andra sammankomster med all iver bedrivs av kommunisterna och vars yttersta mål är att undergräva krigslydnaden. Disciplinen är den militära maktens livsnerv, och krav om skärpta bestämmelser mot denna propaganda framställas av samtliga militärmyndigheter.

Det är uppenbart, att så länge samhället vidmakthåller en värnplikt, måste det sörjas för att den inte blir ineffektiv. Den får inte falla sönder genom en fortskridande disciplinlöshet. Men enbart den omständigheten, att militärmyndigheterna yrka på strängare bestämmelser beträffande en viss propaganda, kan inte vara skäl nog för ingrepp i de medborgerliga fri- och rättigheterna. Militärer kunna vara utmärkta som sådana och förträffliga som människor, men det är inte dem som man närmast tänker på, när det gäller att modellera samhällsförhållandena. Man måste veta, hur det förhåller sig med denna omskrivna disciplinupplösning. Att kommunisterna äro verksamma och att de ha bestämda syften är en sak; en annan sak — och den som i detta sammanhang har betydelse — är de synbara resultaten av deras verksamhet.

Till kommitténs förfogande ha ställts tvenne sammanställningar — den ena avseende marinen och den andra beträffande armén — över sådana rättsfall under åren 1930—34, som ha sammanhang med antimilitär eller statsfientlig verksamhet. Tillsammans upptaga de 91 numrerade fall jämte tre mål behandlade vid krigshovrätten.

För att dessa rättsfall skola ha någon betydelse vid bedömandet av den fråga som här föreligger, måste de genomgå en reducering i tvenne omgångar. Först måste de punkter plockas bort, som endast ange att någonting inträffat men inte anknyta till något bestämt fall som varit under omprövning. Det är sju sådana punkter som av denna anledning gå bort. De angiva exempelvis, att »vid flerfaldiga tillfällen manskap rapporterats, enär de bevistat förbjudna möten, men ha rapporterna ej av kompanicheferna kunnat vidarebefordras, då vederbörande förnekat deras riktighet och vittnen ej kunnat förebringas». Eller också får man i något fall veta, att »under sommaren sökte Umeå socialdemokratiska ungdomsklubb störa ordningen och uppväcka hat mot befälet». Hit bör väl också rätteligen räknas det fall, då tre civila sökte dela ut kommunistiska tidningar bland nyinryckande värnpliktiga och för den skull fingo böta 50 kronor för förargelseväckande beteende.

Till dessa nu nämnda sälla sig sedan i en andra omgång de tre mål, som

behandlats vid krigshovrätten. De falla visserligen inom tidrymden 1930—34, men äro inte annars daterade. I ena fallet frikändes den värnpliktige, i det andra dömdes den åtalade till en månads fängelse för att inom kasern ha utspritt det stencilerade »Manskapsbladet». I det tredje fallet erhöi en värnpliktig 5 dagars vaktarrest, därför att han försålt »Norrskensflamman». Han hade av krigsrätten blivit frikänd.

Alla de övriga rättsfallen kunna sammanfattas i följande tabell:

Rättsfall åren 1930—34 som ha sammanhang med antimilitär eller statsfientlig verksamhet.

Förseelse	M a r i n e n					A r m é n					Summa
	1930	1931	1932	1933	1934	1930	1931	1932	1933	1934	
1. Brott mot ordningsföreskrifter och andra föreskrifter ..	1	1	—	7	12	—	2	1	—	2	26
2. Fel mot militär tukt och ordning samt bristande anständigt uppförande	—	—	—	3	—	—	—	—	—	1	4
3. Förolämpning, hot och våld	—	—	—	2	1	4	3	2	2	4	18
4. Ohörsamhet, uppmaning till ohörsamhet, trots och upphetsning till ovilja	—	—	—	—	—	—	—	—	3	1	4
5. Självpermission	—	—	—	1	—	—	—	3	—	—	4
6. Uppmaning till matstrejk ..	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
7. Rymning	—	1	1	1	—	—	—	—	—	—	3
8. Fylleri, förargelseväckande beteende	—	—	—	2	1	—	—	—	1	—	4
9. Snatteri	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1
10. Avskrift av handlingar	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1
11. Frikännande; ingen åtgärd; målet avskrivet	1	—	1	5	1	—	1	3	2	3	17
Summa	2	2	2	21	15	5	6	9	9	12	83

De här behandlade båda sammanställningarna ha ju ett bestämt syfte. Det är meningen, att de skola åskådliggöra, hur den disciplinupplösande propagandan i vårt land i verkligheten ter sig; de utgöra — strängt taget — det egentliga bevismaterialet. Det är därför i sin ordning, att man avsondrar de lätta och oväsentliga delar, som ingenting bevisa. Dit hör i främsta rummet de 17 fall, som förekomma under förseelsepunkten 11. Det är möjligt, att i mer än ett fall en förseelse i här tagen betydelse föreligger, men ingenting är visst; det kan vara ett klart förnekande, och det kan vara en klart oberättigad misstanke, även om det förra låter mera trovärdigt i mångas öron än det senare. Men även punkterna 7—10 böra skiljas ut. Ty rymningar med eller utan persedelsförskingring, fylleri med eller utan förargelseväckande beteende kunna lika litet som snatteri betraktas som speciella

utslag av den disciplinupplösande eller statsfientliga propagandan. Och de avskrifter av handlingar, som en menlös värnpliktig gjorde sig skyldig till 1929/30, ansågs inte kunna rubriceras som värre brott än »oförstånd i fullgörande av tjänsteplikter». Det återstår således 57 rättsfall, 29 för arméns del och 28 för marinens.

När man närmare betraktar den ovanstående tabellens båda hälfter, finner man, att de rätt avsevärt skilja sig från varandra. Frånsett att marinens rättsfall i en enastående grad koncentrera sig kring de båda sista åren, är det beträffande denna gren av försvaret framför allt förseelser mot ordnings- och andra föreskrifter som förekomma, då däremot förolämpningar mot överordnade, hotelser och våldshandlingar dominera i fråga om armén.

I övrigt kan det ha sitt intresse att se, vad som döljer sig bakom tabellens siffror och rubriker. För marinens del intar det s. k. Karlskronafallet en särställning. En dag i juli 1933 gingo ett stort antal såväl stammatrosor som värnpliktiga i matstrejk. Det är väl ingen som tror någonting annat, än att kommunisterna hade sin hand med i spelet. Det resulterade i 6—10 dagars vaktarrest för 47 stammatrosor och lika många dagars kasernförbud för lika många värnpliktiga. Men annars förete de olika fallen i stort sett en envis upprepning. Någon värnpliktig eller stammatros har visat sig inneha någon tidning av någon kommunistisk sort: »Kuriren» — »Torpeden» — »Blåkragen» — »Norrskensflamman» — »Stormklockan». Eller också har det vid skåpvisitationerna påträffats kommunistiska flygblad, propagandalitteratur o. d. Detta allt går under förseelserubriken »brott mot givna föreskrifter» och har straffats med 4—15 dagars vaktarrest — en eller annan gång med variationen »skärpt arrest». Vid sidan härav ha värnpliktiga blivit ertappade på förbjudna kommunistiska möten, någon gång i ett demonstrationståg och för den skull likaledes måst vandra in i en 6—10 dagars vaktarrest för »underlåtenhet att följa utfärdade föreskrifter». Men utöver dessa båda brottskategorier äro försyndelserna sällsynta, och endast en gång har en sådan händelse förekommit, som att en värnpliktig efter en tillrättavisning utför i hotfulla yttranden och svordomar mot befälet.

Något annorlunda ställa sig förhållandena på armésidan. Här märks just inte mycket av de marina brotten; i två fall ha värnpliktiga straffats för utdelning av kommunistiska flygblad, och en gång har en volontär utan permission avrest till Luleå samt där deltagit i en demonstration, »iklädd uniform och bärande kommunisternas röda blomma på bröstet», som det heter i sammanställningen. Men glåpord och andra missfirmelser, svordomar och hotelser — huvudsakligen mot underbefäl — trots och tredska och uppstudsighet förekomma i mer än ett tiotal fall. I ett par tre fall ha kontroverserna urartat till misshandel av underbefäl, polis och likställd krigsman, och straffmättet har i tre andra fall överskridit en månads fängelse.

Så ter sig alltså den bild av den disciplinära upplösningen, som enligt regementsbefälets samstämmiga mening är ett resultat av den kommunist-

tiska propagandan. Den återger som förut nämnts 57 rättsfall — 29 för arméns del och 28 för marinens — och den omfattar en tidrymd, som sträcker sig över 5 år. Fördelade årsvis blir det 5,8 fall per år för armén och 5,6 för marinens. Därest man endast räknar med de två sista åren bli siffrorna 7 resp. 13 pr år.

Under åren 1930—34 uttogos till linjetjänst i vårt land 147 228 värnpliktiga. Av dessa tilldelades 126 004 armén, 17 562 marinens och återstoden flygvapnet. Under samma 5-årsperiod uttogos till ersättningsreserven 79 084 värnpliktiga, av vilka 75 241 tilldelades armén, 2 919 marinens och resten flygvapnet. Av dessa tillsammans 226 312 man inkallades likväl inte alla. Hur många de inkallade voro och hur de fördelade sig i fråga om armén och marinens, framgår av nedanstående sammanställning.

Å r	Antal till linjetjänst uttagna värnpliktiga, som tillstådeskommit för 1. tjänstgöring eller tjänstgöring i en följd vid		Antal till ersättningsreserven uttagna värnpliktiga som inkallats vid		Summa
	armén	marinen	armén	marinen	
1930.....	24 023	3 466	12 090	1 490	41 069
1931.....	24 583	3 473	10 820	1 596	40 472
1932.....	24 379	3 529	10 355	1 493	39 756
1933.....	21 448	3 174	10 715	1 453	36 790
1934.....	Uppgifter saknas		Uppgifter saknas		—

Det framgår av tabellen, att under de 4 åren 1930—33 i runt tal 158 000 man fullgjort sin värnplikt, av vilka i det närmaste 20 000 tillhört marinens. Då siffrorna förete en sjunkande tendens, kan man rätt gärna inte ersätta de felande uppgifterna för år 1934 med de föregående årens medeltal, men troligen är man väl något så när på den säkra sidan, därest man beräknar 1934 års bevaringskontingent till 35 000 man. Då vidare ersättningsreserven huvudsakligen användes för handräckningsgöromål och således till största delen inkallas samtidigt med de till linjetjänst uttagna, betyder detta, att under här ifrågasvarande 5-årsperiod mellan 35 000 och 40 000 värnpliktiga årligen och samtidigt varit samlade under fanorna.

Det råder inte något tvivel om, varthän moskvakommunisterna syfta. Att de tänka sig en proletariats diktatur, med allt vad detta enligt den tredje internationalens uttalanden innebär, är uppenbart. Att de ledande ibland dem när som helst skulle vilja genomföra denna diktatur med våld, därest de så kunde, är väl också tämligen säkert. Att det kommunistiska partiet liksom andra svenska partier inom sina djupa led rymmer en fond av idealitet och att »proletariats diktatur» för det stora flertalet medlemmar ingenting annat är än en något dunkel omskrivning för närmare liggande samhällskrav, är min personliga övertygelse.

Det råder heller inte något tvivel om att inte kommittén skulle ha rätt i sin utgångspunkt, att »varje användande av våld inom samhället innebär ett allvarligt brytande av den rättsordning, vars upprätthållande är en av statens främsta uppgifter», och att det vidare är betänkligt, när våldet användes systematiskt för att utöva inflytande på samhällets angelägenheter. »Våld föder upphetsning och oro och framkallar lätt våldsamma reaktioner.» Det finns därför ingen skiljaktighet mellan mig och kommittén i detta stycke; alla våldstendenser böra bekämpas och undertryckas. Men jag kan ändå inte följa majoriteten; jag håller nämligen före dessutom, att den kommunistiska förkunnelsen inte enbart är en våldspredikan och att verkningarna av denna förkunnelse i vårt land under kommitténs villiga händer fått en framställning i övernaturlig storlek.

Var och en som tar del av kommitténs motivering och förslag i fråga om den disciplinupplösande propagandan måste få den föreställningen, att självsvåldet regerar och att oordningar höra till ordningen för dagen. Och hur förhåller det sig i verkligheten? De båda tabellerna här ovan ge ett belysande svar. Under 5 år ha ungefär 190 000 värnpliktiga varit samlade, den disciplinupplösande propagandan har arbetat med liv och lust, och resultatet har blivit, att man i 57 fall — bland dessa många berörande stamanställda — har måst ådöma straff för disciplinära förseelser, som försäkras vara förorsakade av denna propaganda. Man kan visserligen tvista om detta senare, vad armén beträffar. Men även om man utan invändning godtar armébefällets försäkringar, och även om man utanför dessa bestämda fall ville tänka sig lika många disciplinära försyndelser som av olika anledning aldrig kommit att falla under domen, skulle ändå inte de brottsliga värnpliktige kunna räknas i annat än hundradedelen av 1 % av den samlade beväringstyrkan.

Jag måste bekänna, att jag inte kan finna, att tabellernas siffror äro särskilt ägnade att framkalla skrämsel i fråga om de disciplinära förhållandena. Och jag kan heller inte finna, att den verklighet, som ligger bakom dem, återspeglar en situation av den prekära beskaffenhet, att hela vår beväring måste andligen isoleras för att inte den disciplinära upplösningen skall få överhand inom krigsmakten, så till lands som vatten.

3.

Vid begravning i september 1933 av en avliden värnpliktig på Gotland nedlade en annan värnpliktig en krans med röda band och med påskriften »från revolutionära sjömän». Den värnpliktige dömdes till 8 dagars kasernförbud.

I juli 1934 upptäcktes, som det heter, ett par värnpliktiga på ett kommunistmöte på Stortorget i Karlskrona. De erkände vid förhöret, att de ägt kännedom om att mötet var förbjudet men trott sig kunna stå på torget, när de inte deltog i själva mötet utan endast tittade på »folket» och pratade

sinsemellan. De dömdes till vaktarrest för brott mot givna föreskrifter. Dagen efter hittades hos den ene av dem — vid namn Pärلمان — en del papperslappar med kommunistiska emblem, som stuckits ut med en nål. Samtidigt fann man också s. k. flygblad med orden »Frihet åt Pärلمان», likaledes utstuckna på samma sätt som emblemen. För dessa förbrytelser fick värnpliktigen Pärلمان 4 dagars skärpt arrest.

När man läser om brott och straff i varianter sådana som dessa, undrar man, vad det egentligen är som sker, när en svensk medborgare undergår sin värnplikt. Att han byter vistelseort och sysselsättning — en sysselsättning som för övrigt är tvångsvis — är en yttlig betraktelse. Att han måste underkasta sig en viss lydnessplikt är en praktisk nödvändighet. Han kan visserligen reagera mot denna, om den strider mot hans allmänna uppfattning om lydness, men det påverkar ingen. Han kan inte ha rätt att brista i hörsamhet eller påverka andra till ohörsamhet. Tiden är kort, gången av militärövningarna får inte utsättas för störningar och följaktligen måste disciplinens fordringar krävas ut till den sista skärven. Men hur ställer det sig med den medborgerliga friheten? Har en värnpliktig rätt att tänka och yttra sina tankar? Har han rätt att läsa sådant som stämmer överens med hans tankeliv? Frågorna förefalla så enfaldiga, men de äro direkt betingade av vad som försiggår på våra lägerplatser.

Det står någonstans i kommitténs betänkande, att »militär befälhavares befogenheter i fråga om disciplinens upprätthållande har hos oss icke ansetts innebära rätt att påbjuda inskränkningar i utövandet av vad som allmänt kan betecknas som de medborgerliga friheterna annat än i den mån tjänstens fordringar oundgängligen kräva det. Undantag från regeln har ansetts böra stadgas i allmän lag. Så har skett genom 1906 års lag som ger sin befogenhet åt militär myndighet att förbjuda manskap att deltaga i sammankomst, där propaganda av disciplinupplösande beskaffenhet kan väntas förekomma.»

Detta förefaller att vara klart besked, och jag frågar: varför straffades den unge man, som lade kransen på graven på Gotland? På vad sätt hade han förbrutit sig? Är det någonting ovärdigt, att sjömän som själva älska att kalla sig revolutionära bringa en kamrat en sista hälsning i form av en krans med röda band, och kan det ur någon synpunkt betraktas som en förbrytelse, att en värnpliktig lägger ned den kransen på den dödes grav? Men jag frågar mig också: vari bestod det brott, som kostade värnpliktigen Pärلمان 4 dagars skärpt arrest. Var det ett brott mot lydnessplikten? Ville han genom att pricka ut kommunistiska emblem på små papperslappar förleda kamraterna till ohörsamhet mot förmans eller överordnads befallningar i tjänsten eller kanske rent av uppväcka hat mot befälet? Och så detta med »Frihet åt Pärلمان»! Det sitter en arrestant och söker sig tidsfördriv; han måste någonting taga sig till. Han har läst eller sett någon gång i någon kommunistisk tidning ett upprop om »Frihet åt Thälmann», den tyske kommunisten.

Det faller honom in, att Pärلمان ju också befinner sig i en prekär situation, och så prickar han ut denna galghumoristiska parallell, som hos det läsande befälet synbarligen snarare lockade fram tanken på galge än det mera befriande sinnet för humor.

Det har under de sist gångna årtiondena i mer än ett avseende förbrutits mot den värnpliktiga ungdomen på de svenska lägerplatserna, och det vore inte för tidigt, om det skedde rättelse. Men sådan rättelse kan inte ske, förrän man resolut bestämmer sig för att draga en bestämd gränslinje mellan lydnapplikten i tjänsten samt de medborgerliga rättigheterna såväl i som utanför densamma. Det har nämligen gått så, som den politiska vänstern i vårt land alltid förutsett: de disciplinära straffen för ohörsamhet ha alltmer övergått att bli politiska straff — straff för åsikter. Det säges i betänkandet, att det i detta sammanhang inte är fråga om ett ingripande mot åsikter, och det är ju alltid en tänkvärd sak, om kommittén lyckats övertyga sig själv; det är annars lätt att konstatera att inom marinen så gott som alla bestraffningar ske inte på grund av disciplinvidriga uppträdanden i tjänsten, utan därför att man hos beväringssmannen den eller den funnit kommunistiska flygblad och tidningar eller överraskat värnpliktiga på kommunistiska möten. Det är därför någonting i detta sammanhang att lägga märke till, hurusom den »disciplinupplösande» propagandan omväxlande också benämnes den »statsfientliga» — en utmärkt förklädning, som ger möjlighet att förfölja den politiska åskådningen under sken av att skydda disciplinen för upplösning. Det är nämligen det fatala med den disciplinära upplösningen, att den kan kontrolleras; den måste taga sig något synligt uttryck och för närvarande förefaller den, som synes av tabellerna, mera som ett överansträngt talesätt. Statsfientlighet däremot är ett ord av många tydningar, och under dess vida politiska omfattning kan det begås vilka disciplinära övergrepp som helst.

Det har mer än en gång förvånat mig, att man inom armébefälet inte reagerar mot den roll, som man där tvingas spela. Detta spioneri och detta snokande i skåp och lådor — ter det sig inte i hög grad förödmjukande för det svenska befälssinnet? Och märker man inte, att dessa tvivelaktiga detaljer i lägerlivet äro enastående meningslösa? Det påträffas ett förbudet flygblad i ett skåp, och det konfiskeras för att hindra den värnpliktige från disciplinvidriga äventyrligheter. Men lusten till sådant beror väl inte därpå, att det ligger ett flygblad i ett skåp, och denna lust, om den finns, försvinner väl inte därför att man avlägsnar det tryckta bladet.

Man kommer ingen vart på den vägen, men man tvingas längre och längre bort från det rimliga. Man börjar med förbud mot kommunistiska och antimilitaristiska tryckalster — jämte visitationer — inom administrationsområdet samt förbud, spioneri och angivaresystem i fråga om farliga möten utanför detsamma. Detta visar sig sakna effektivitet; man måste gå vidare. Man rensar grannskapet av förläggningssorten något mera rationellt genom

att ge befälhavaren rätt att bestämma gränsen för grannskapet. Men inom detta område kan det finnas kaféer och andra näringsställen, som kanhända äro fullt så skadliga för lydnadsplikten som mötena; man måste följaktligen gå vidare och sörja för att dylika ställen försvinna. Så långt har kommittén hunnit. Det är emellertid inte så enkelt att hålla reda på alla sådana möten, som på giltiga grunder kunna antagas bli farliga; det är väl då enklare att generellt förbjuda »allt hållande av föredrag». Alltså funderar en reservant på att gå vidare. Och under tiden ser man bort ifrån det rent underliga, att de värnpliktiga i de allra flesta fallen straffas för att de höra på sådant, som inte är straffbart att säga, och att de läsa sådant, som inte är straffbart att trycka.

*

Jag vänder således tillbaka till utgångspunkten. Det är samhällets rätt att kräva, att dess intressen gå före den enskildes; därför är också vad vi kalla staten i och för sig en inskränkning i den enskildes frihet. Men staten är också en inrättning för medborgarnas egen skull för att tillvarata de fri- och rättigheter, som dessa behöva för sin trivsel och sin utveckling. Om därför någon berövar den värnpliktige hans andel i de medborgerliga friheterna — såsom flerfaldiga gånger sker på lägerplatserna — så är detta i grund och botten en statsfientlig handling.

Jag har därför kommit till den uppfattningen, att 10 kap. 14 § strafflagen, som avser dessa förhållanden, bör återföras till den lydelse, den ägde före 1906 års lagändring.

Av herr Anton Pettersson:

Med avseende å det uttalande, som kommittén gjort rörande *fjärdingsmansinstitutionens avskaffande*, anser jag mig böra anmäla skiljaktig mening.

Det torde vara obestridligt, att denna institution icke ur alla synpunkter fungerar tillfredsställande. Men jag kan ej finna, att detta bör föranleda dess avskaffande. Snarast synes man härav få anledning att undersöka huruvida man ej skulle kunna reformera den genom att låta fjärdingsmännen behålla exekutionsgöromålen och enklare polisgöromål t. ex. uppehållande av ordningen vid dansbanor och mindre nöjeställningar, medan mera krävande göromål anförtroddes åt en specialutbildad och för större områden organiserad poliskår.

BILAGOR.

Bilaga 1.

Utdrag ur tidningar m. m., belysande ytterlighets- riktningarnas propaganda.

Till belysande av ytterlighetsriktningarnas agitation ha här sammanförts några exempel, företrädesvis hämtade ur tidningar under åren 1933 och 1934. Sammanställningen har uppdelats i a) propagandan i allmänhet samt b) propagandan inom försvarsverket. Beträffande agitationen i samband med strejker hänvisas även till Bil. 2.

a. Propagandan i allmänhet.

Sveriges Kommunistiska Parti (Sillénkommunisterna).

Vad angår partiets *allmänna syften* anfördes i en 1934 å partiförlaget utgiven broschyr av H. Vretling med titeln »Vad vill kommunisterna».

»Borgarklassen kommer aldrig att frivilligt överlämna makten åt arbetarklassen. Hela dess statliga våldsapparat, militär, polis, lagar och fängelser är uppbyggd i syfte att skydda och försvara den nuvarande samhällsordningen. Därför är det också otänkbart att arbetarklassen på parlamentarisk väg skulle kunna erövra makten. Parlamentet kan endast tjäna som tribun och de utomparlamentariska aktionerna är de avgörande kampmomenten i klasskampen. Reformismen lär att de sociala missförhållandena kan övervinnas inom ramen av kapitalismen genom reformpolitik och att genom en fredlig utveckling socialismens system så småningom skulle efterträda kapitalismen. Utvecklingen har visat hela falskheten i denna ståndpunkt. När borgarklassen känner sitt välde vackla utökar den sina maktmedel mot de arbetande massorna. Lagar antas mot fackföreningarna, arbetarnas revolutionära organisationer upplöses och förbjudes, nödförordningar utfärdas, parlamentet sättes ur funktion o. s. v., vilket händelserna i en rad länder under senaste åren visat. Gentemot denna reformismens falska ståndpunkt hävdar den revolutionära marxismen, att klassmotsättningarna under kapitalismens utveckling skärpes och att alla erövringar, som proletariatet uppnått genom klasskampen inom ramen av kapitalismen, icke väsentligt förbättrat arbetarklassens materiella läge. Därför måste klasskampens mål vara att upphäva den privata äganderätten till produktionsmedlen och störtande av kapitalismens ekonomiska och politiska system. Förutsättningen för detta är den proletära revolutionen och upprättandet av den proletära diktaturen.»

I en ledare i *Norrskensflamman* för den 7 juli 1934 med rubriken »Kommunisternas landsförräderi» anfördes:

»— — — kommunisterna står inte i utländska makters sold. Kommunisterna har lika stor rätt att kalla sig svenskar, som någonsin amiral Lindman eller hans

korpraler i Norrbottens moderata valmansförbund. Kommunisterne förnekar inte heller den nationella känslan, samhörigheten med sin hembygd, med sina fäders språk, med den nationella kultur under vilken de uppväxt och fostrats. Kommunisterne blir »fosterlandsförrädare» i kapitalismens ögon därför att de bekämpar ett orättfärdigt samhällssystem. Kommunisterne blir landsförrädare i de maktägandes ögon därför, att de kämpar för återerövring av den svenska jorden, fabrikerne och verkstäderna till dem som är dess rättmätiga ägare — den svenska arbetare- och bondeklassen. — — — Vi kommunister äro stolta över att Sverige kunnat framskapa män av Engelbrekts resning. Vi äro stolta över att det i detta land fostras en arbetarklass vars revolutionära medvetande stiger. Vi äro stolta över att den svenska arbetarklassen kunnat fostra en sådan kämpe som Axel Nordström. Men vi protesterar när de som stulit jorden, skogarna, fabrikerne och verkstäderna komma och framställer sig som de rättmätiga ägarna till tjuvgodset. Vi protesterar när detta folk kallar dem för landsförrädare, som mer än någon annan kämpar för att utveckla de breda massorna och göra dem i stånd att fullborda sin revolutionära gärning och återställa den svenska nationen till dess rättmätiga ägare och skapa en frihet som är någonting annat än friheten att svälta ihjäl.»

I en broschyr av riksdagsman H. Hagberg med titeln »Den enda utvägen ur kris och nöd», (utgörande av denne hållet anförande vid remissdebatten 1934) anfördes:

»Kommunistiska Partiet, vars ledare och lärare är Marx, Lenin, Stalin och Dimitrov, låter inte hejda sig. Vi erkänner blott att det finns ett slag av högförräderi, nämligen högförräderiet mot den svenska arbetarklassen. Sådana högförrädare finns det många i denna riksdag.»

Kritiken mot *myndigheterna* har förutom mot militären, särskilt riktat sig mot konungahuset, domstolarna, polisen och prästerskapet.

I en artikel i Ny Dag för den 16 juni 1933 anfördes i anledning av Konungens 75-årsdag, att han vore »Sveriges dyraste understödstagare» samt att han »några gånger ingripit i Sveriges politiska liv, bl. a. med försök att dra in Sverige i världsbranden på Tysklands sida».

I en ledare i samma tidning för den 19 december 1934 med rubriken »Korruption i den svenska ämbetsmannavärlden» anfördes:

»De enskilda ämbetsmännen har en bred marginal för omfattande manipulationer med den svenska statskassans medel. Då och då kommer något ströfall till allmänhetens kännedom, som visar hur illa det står till med den beprisade hederligheten bland ämbetsmännen. På det militära området har vi exempelvis den allbekanta Vaxholmskandalen som slutade med att de värst komprometterade högre officerarna satt till doms över varandra och frikände varandra. Ur statsrevisorernas tidigare luntor minns vi särskilt de upplyftande historierna från landsstaten i Falun där nästan hela ämbetsmannakåren hade ledighet för andra uppdrag men ändå fick sina rundliga löner. Även årets statsrevision ger några försiktiga prov på tillståndet i ämbetsverken.» — — —

Efter en redogörelse för statsrevisorernas anmärkningar bl. a. beträffande extrauppdragen i byggnadsstyrelsen samt vissa tjänstemäns resekostnader och fria telefoner fortsattes:

»Att märka är att de ordinarie revisorerna aldrig gör anmärkning på denna omfattande korruption i statens verk. De väldiga summor som går åt till de svenska

ämbetsmännens systematiska försök att sko sig genom hutlösa traktamenten och liknande inkomstkällor och deras praxis att uppbära lön av staten samtidigt som de innehar en mängd privata uppdrag anses vara alldeles i sin ordning. Statsrevisionens försiktiga avslöjanden ger bara några blygsamma stickprov på den utbredda ruttenheten och korrruptionen inom den svenska byråkratins domäner.»

Domstolarna beskyllas för att vara »klassdomstolar».

I Ny Dag för den 8 mars 1934 förekom en artikel om domen mot fridstörarna vid Clartémötet med rubriken »Domstolen slog vakt om fascistbanditerna på högskolan. 40 kronors böter för några S. A.-män». Däri anfördes,

att domstolsutslaget utgjorde en ny utmaning mot arbetarna och ett nytt övertygande bevis för att den »demokratiska rättvisan» på allt sätt skyddade de fascistiska förbrytarna. Nu visste fascisterna att de lugnt kunde organisera nya överfall på arbetarmöten, arbetartidningar o. s. v. under skydd av den »demokratiska statens» lagar och domstolar.

I samma tidning för den 29 augusti 1934 förekom i anledning av en dom över Sillénkommunisternas ledare i Göteborg, K. E. Senander, som åtalats för prisande av brottslig handling, en artikel med rubrik »Senander dömd till 3 månader. Ny upprörande klassdom. Göteborgs arbetare skall ge svar».

I Sydsvenska Kuriren för den 17 november 1934 förekom härom rubriken »Senanders dom fastställd i Göta klassrätt. Tre månaders fängelse för prisande av ryska revolutionen och generalstrejken».

I en kommentar till nyssnämnda dom anfördes i Arbetartidningen för den 16—22 november 1934:

»Vi utlyste på sin tid en pristävlan, där ett penningpris på några hundra kronor väntade den, som kunde visa upp en enda paragraf i svensk lag, som stämplade ryska revolutionen eller generalstrejken som brottsliga handlingar och sålunda kunde ge laglig motivering åt domen över kamrat Senander. Någon aspirant på priset har aldrig anmält sig. Och det är kanske inte så underligt. Ty inte ens de lagkloke herrarna i hovrätten har kunnat hitta någon paragraf av det slaget. De kunde bara fastställa domen. Men det räcker ju för att dessas uppdragsgivare skall bli belåtna. Är bara 'straff'-tiden lagom tilltagen, så fäster de sig sällan vid att klassdomarna saknar t. o. m. skenet av att vara lagliga.»

På grund av Ådalshändelserna ha förekommit en mängd uttalanden av detta slag.

I Norrskensflamman för den 26 juni 1934 fanns under rubriken »Nordström fri» införd en artikel, vari efter en redogörelse för Ådalshändelserna anfördes:

»— — — den svenska 'demokratin' nöjde sig inte med fem arbetarliv. Klassjustisen började sitt arbete. En rad domar avkunnades. Domen mot Nordström blev den brutalaste och löd på 2½ års straffarbete, men då rannsakingstiden inte frånräknades blev den sammanlagda tukthusvistelsen 3 år. Denna dom var den mest upprörande klassdom som hittills avkunnats i detta land. Den var en hämnadeakt från den härskande borgarklassens sida mot en av arbetarnas främsta och målmedvetnaste kämpar.»

I samma tidning för den 14 juni 1933 förekom en artikel med rubriken »Klass'rättvisan' har nu sagt sitt sista ord i Ådalsprocessen. Mesterton, Beck-

man och Rask frikända av högsta domstolen, sedan den först dömt de beskjutna arbetarna till 15 års tukthus. Men arbetarna ha ännu inte sagt sitt sista ord. Res på nytt amnestikravet». I artikeln anfördes bl. a.:

»Den svenska klassrättsvisan har nu sagt sista ordet ifråga om arbetarmorden i Ådalen. Samma domstol, som i Ådalsmordet avkunnat domar på sammanlagt över 15 års tukthus mot de demonstrerande arbetarna, den frikänner nu lika enhälligt de verktyg, som av den kapitalistiska staten lät bruka sig till arbetarmorden. Samma domstol, som enhälligt avkunnat domarna mot de i Klemensnäs och Sandarne överfallna arbetarna, den frikänner Mesterton, Beckman och Rask!

Vi anklagar inte enbart de nu frikända militärerna. Och vi anklagar heller enbart inte de ledamöter, som fattade det frikännande beslutet. Men vi anklagar den kapitalistiska 'rätts'-ordningen, enligt vars lagar arbetarmord är tillåtna, men aktioner mot strejkbryteri, för arbete och bröd, är belagda med tukthusstraff. Vi anklagar den nu sittande 'arbetar'-regeringen för att den i strid mot sina egna tidigare avgivna löften vägrar ge de dömda arbetarna amnesti.»

Mot *polisen* har särskilt anförts, att den gjort sig skyldig till provokationer och övergrepp.

Som prov härpå må återges följande artikelrubriker:

i Ny Dag för den 8 juli 1933 »För ett år sedan. Polisens blodiga överfall på Sandarnearbetarna. Hur blir det med regeringens utlovade undersökning. Amnestikravet skall ställas tills det uppfyllts.»

i samma tidning för den 6 juni 1934 »Polispiketen mot flygbladsutdelare. Söker hindra propaganda för möte i Thälmannkampanjen. Nazistisk poliskommissarie begår fräcka övergrepp»

i Arbetartidningen för den 19—25 oktober 1934 »Poliser och nasister samarbeta för att provocera fram bråk. Polisöverfall på arbetare och barn vid nasistmöte i Gamlestaden»

i Norrskensflamman för den 23 juni 1934: »Välkomsthyllning åt Nordström med polisprovokation. Stora arbetarmassor hyllade den tappre klasskämpen vid frigivandet. I guldstol från fängelseporten. Polisen provocerade och sökte hindra arbetarna att hälsa Nordströms frigivande», samt

i Ny Dag för den 23 juni 1934: »Tusentals arbetare hälsar kämpen Axel Nordström. Stort möte i Göteborg. Fräcka polisprovokationer.» (Artikeln åtföljdes av ett fotografi av Nordström omgiven av flera kommunistledare i Göteborg, bl. a. Senander, samtliga med höjd knuten näve.)

I Ny Dag för den 7 juni 1934 förekom en artikel med rubriken »Nothins fascistiska hjälppolis utbildas för borgarklassens inbördeskrig mot arbetarna. Skall användas för att stilla uppror», däri anfördes:

»Lagen för väpnade kårer är överhuvudtaget en lag om borgarklassens förberedelser och organisering av inbördeskriget mot arbetarmassorna. Den är en lag för befordrandet av borgarklassens strävanden till upprättandet av en blodig fascistdiktatur. Till en sådan lagstiftning, till sådana åtgärder medverkar aktivt socialdemokratins ledare!»

Ett ohöjlt *prisande av politiska brottslingar* förekommer i samband härmed. Axel Nordströms frigivande efter avtjänat straff för upploppet i Ådalen föranledde sålunda flera sådana uttalanden. Som exempel härpå må nämnas,

att i Ny Dag för den 22 juni 1934 fanns intaget en hälsning till Nordström från »Sveriges Kommunistiska Parti, centralkommittén», däri anfördes:

»Ditt parti och din klass behöver dig, Axel Nordström! Kampen går ändå hårdare nu, än den gången för tre år sedan, och massornas nöd är ändå långt större efter ytterligare tre års kapitalistisk kris. Lönerna sänkes, understöden sänkes, arbetarrörelsen snöres in i ett nät av nya klasslagar. Ditt parti hotas med illegalitet. Borgarklassen förbereder sig till den öppna fascistiska diktaturen och det nya imperialistiska kriget. Men arbetarnas kampvilja har också blivit starkare under dessa år och det gäller att samla denna kampvilja i en stark proletär enhetsfront under kommunistiska partiets ledning. Vi behöver dig för den kampen och främst behöver vi dig i kampen för amnesti åt de politiska fångarna, för frihet åt Forsberg och Wall och alla de andra, i kampen för räddning av Thälmann och de andra tappra kämparna för den tyska revolutionen. — Så är du åter äntligen tillbaka på din plats i kämpaledet, Axel Nordström. Icke endast ditt parti utan hela landets arbetarklass hälsar dig välkommen åter till den kamp som skall fullföljas till kapitalismens fullständiga krossande och socialismens seger.»

En mängd hälsningstelegram till Nordström avtrycktes i slutet av juni 1934 i kommunisttidningarna, däribland ett av följande lydelse:

»Leve den oböjliga klasskämpen Axel Nordström! De Tullanställdas Samorganisation. Göteborgsavdelningen.»

Agitationen nådde sin kulmen i samband med Ådalshändelserna. Som exempel på vad man då skrev må återges följande utdrag ur en ledare i Norrskensflamman för den 19 maj 1931 med rubriken »Planlagt mord!»¹:

»Borgarpressen anstränger sig just nu för att bevisa att mordet nere i Ådalen var rena olyckshändelsen. Vi känner oss inte förvånade däröver. De avslöjanden som redan gjorts är nämligen av den art, att de ställer myndigheterna mot vägen som simpla mördare, anklagade för uppsåtligt och planlagt mord. — — Innan trupperna skickades iväg fingo de genomgå en specialkurs i mordteknik. De trupper som skickades från Umeå trimmades hela natten före med kulspruteexercis. Man ville vara säker på att mordverktygen inte kom i händerna på någon klåpare, som kanske inte skulle duga till att expediera människoliv enligt order.

Sedan alla dessa förberedelser vidtagits fylldes de blivande mördarna med äkta svenskt kronbrännvin, allt enligt egen uppgift. Med huvudet omtöcknat av brännvin skulle de inte, räknade man, tänka sig för, någon agitation och påverkan skulle inte kunna inverka på dem. Rusiga av brännvin, upphetsade av borgarpressen, trimmade av sina officerare, utan någon förbindelse med sin klass sattes bödlarna bakom kulsprutorna, färdiga att lyda order och meritera sig för befordran. Den svenska kapitalismen saknar inte precis medel för att sätta våldets drifter i svallning på sina trogna vakhundar.

Om man närmare studerar det sätt varpå avrättningarna — ty något annat var det icke — skedde, så stärkes man i förvissningen att det hela var planlagt mord. Man hade faktiskt i förväg bestämt vilka som skulle mördas, offras på den kapitalistiska 'ordningens' altare. Den första som stupade var en av fanbärarna, den andre hans hjälpkamrat. — — — Man har på socialdemokratiskt håll, för att därmed skydda regeringen, kastat skulden på militärbefälhavaren, kapten Mesterton, vilken av Z. Höglund karakteriserats som en kriminaldåre, farlig för den allmänna säkerheten. Det är riktigt, att Mesterton är en hypernervös skurk, som

¹ För innehållet i ledaren blev tidningens ansvarige utgivare jämlikt § 3 mom. 8 TF och 10 kap. 2 § SL ådömd fängelse i 5 månader; se N. J. A. 1932 not s. B 278.

även, enligt uppgift, vårdats för sin nervositet. Men han är därjämte en av den svenska arméns mest fascistanstuckna officerare, ett brutalt odjur utan motstycke. — — — Vi gör oss inga illusioner att en annan regering, oavsett om den har Lindman eller Per Albin Hansson till chef, skulle ha handlat på ett annat sätt. Ja, vi betvivlar inte ett ögonblick att vilken regering än den svenska kapitalismen skulle ha haft så skulle den ha uppträtt som bödel. Parollen: Ned med mördarregeringen Ekman betyder alltså inte att arbetarna skall kämpa för en annan borgerlig regerings tillkomst, utan innebär i sig själv ett försök att koncentrera arbetarklassens krafter för ett slag mot kapitalismen. Ned med mördarregeringen! — Leve arbetarklassens revolutionära kamp mot kapitalismen!»

Som prov på kritiken mot *prästerna* må återges en artikel ur *Arbetartidningens* julnummer 1934 under rubriken »Julen förblir vad den varit. De rikas och välbärgades högtid».

»Men prästerna går kapitalisternas ärenden. Det visar hela deras uppförande. De är alltid färdiga att hetsa mot proletärerna, som kommer med de allra enklaste rättfärdighetskrav. Prästerna är anhängare av makten. De befinner sig själva vid makten och där söker de att förbli. För att kunna detta använder de alla medel, än hets och än sådana lockelser som dålig teater i kyrkorna för att förmå människorna att tjäna deras intressen.

Proletärerna måste bli klara med det bedrägeri som kyrkorna sprider ibland dem och se till att detta inte längre får invagga dem i säkerhet, medan de maktägande sätter i gång med sin folkslakt. Just nu är krigsfaran särskilt hotande. Kapitalisterna talar om kriget som det vore något som inte kan användas under det de själva och inga andra är arrangörer av detsamma. Gör därför slut på den religiösa humbugen genom att avslöja prästernas dubbelspel att spela fredsvänner under det deras verksamhet går ut på att tjäna egna maktintressen då de fordrar att proletärerna skall offra sig för deras omätliga profitbegär.»

Vidare må till belysande av partiets antireligiösa propaganda intagas följande ur *Ny Dag* för den 27 december 1934 hämtade referat från »Arbetaridrottsmännens julotta i *National*»:

»Kamrat Set Persson höll ett timslångt anförande om prästernas uppgift i det kapitalistiska samhället och om de revolutionära arbetarnas ställning till religionen. Talaren avtackades med kraftiga applåder. — — — Som avslutning spelade ungkommunisterna sketchen *Yttersta Domen*. — — — Sketchen var en utmärkt parodi på den s. k. yttersta domen och avslutades med *Internationalen*, sjungen med fart och kläm av hela publiken.»

Tillståndet i samhället kritiseras skarpt och de *politiska motståndarna inom arbetarlägre* göras ansvariga därför. Som prov på denna propaganda kunna tjäna följande, nedanstående dagar i *Ny Dag* 1933 förekomna artikelrybriker:

den 8 juli »30 reformistpampar förskingrade 2 181 000 kr. Ändå är det bara en del av de fackliga förskingringarna. Ett viktigt kapitel i den reformistiska korrupsionens karaktäristik»,

den 15 juni »Fienderna till den proletära enheten är fascismens hantlangare. De socialdemokratiska delegaterna på Pariskongressen fördömer sina ledares förrådiska politik. Låt deklARATIONEN komma till varje socialdemokratisk arbetares kännedom»,

den 13 juni »Kampen mot splittringscirkulär 807. 'Betänk vilket liv dom för.'

Korruption i reformistpåvarnas läger en av orsakerna till motståndet mot oppositionen. Höga löner som missbrukas med dagtraktamenten i skift. 25 kronor utöver lönen för 8 timmars sömn»,

den 28 juni »Här måste man svälta och leva sämre än djur. 'En flammande anklagelse mot 'arbetarstyrets' fattigvård i själva Soc.-D.' 'En polishund får 50 kr. i månaden, familj på 3 personer 67 kr.'»,

den 12 juni »Erbjuden sanatorievård — inga respengar. 'Arbetarstyret' utmärker sig. 'Bryr mig inte om det.'»,

den 9 juni »'Arbetarstyret' drar in på ljusräkningarna. Tycker att de arbetslösa kan klara sig på sommarluset. Bilda en aktionskommitté! Kräv rättelse.»

den 10 juni »Dog av svält i det 'arbetsstyrda' Stockholm. 27-årig kvinna på söder, som inte i längden kunde leva på beskedet: Kom igen nästa vecka. Vad har de anklagade att säga till sitt försvar.»

den 13 juni »Soc.-D. söker neka för sväldödsfallet. Den avlidnes och granarnas uttalanden vittnar mot svältbyråkratin. Om det var njurolidande, varför sändes hon då till AK? Minskar ej undernäring motståndskraften?»

den 15 juni »Svältbyråkratin hetsar kvinna till självmordsförsök. Vägrades resa till moderns begravning. 'Principiellt beslut' mot sådan hjälp» (i artikeln påtalades, att kvinnan in fråga nekats att förutom resa erhålla klädesutrustning),

den 19 augusti »Vi anklagar myndigheterna för Viktor Nilssons död. Förföljd till döds i det 'arbetsstyrda' Stockholm. En av de fem som avstängdes vid Ångby.»

den 7 juni »Slakta kreaturen och häng dig själv! 'Rådet' till de arbetslösa i Gällivare landsbygd. Bakgrunden till hungermarschen» (avsåg de arbetslösa hungermarsch till Gällivare-Malmberget), samt

den 9 juni »40 öre per dag och person. 'Jag struntar i om barnen svälter ihjäl.'» (Avsåg ett yttrande, som skulle ha fällts av en ledamot av AK i Njurunda.)

Strejkagitationen spelar en framträdande roll. Beträffande dennas yttringar vid olika strejktillfällen hänvisas till Bil. 2. Här må nämnas att den ej sällan sker i mer förtäckt form, såsom i noveller o. dyl.

I Stormklockan för den 19—25 juli 1933 fanns sålunda införd en berättelse med rubriken »En ofarlig metod», vari beskrevs, huru hämnd togs på en strejkbrytare genom att ett bord pressades mot honom, så att några revben knäcktes m. m.

I en novell med rubriken »Kvinnor» i Ny Dag för den 10 juni 1933 beskrevs en demonstration av kvinnor, som sökte hindra strejkbrytare att arbeta, vilket slutade med att en kvinna blev nedskjuten av polisen. Kvinnorna framställdes som hjältar och martyrer.

I Ny Dag voro år 1933 införda två artiklar med rubrikerna »Nya former för strejkkampen», däri förekommo instruktioner och uppmaningar till arbetarna att med våld sätta sig i besittning av fabrikerna.

Sovjet-Unionen betecknas såsom fosterlandet och framhålles såsom ett mönster.

I en artikel i Ny Dag för den 1 augusti 1933 under rubriken »Varför försvarar vi Sovjet-Unionen?» uttalades:

»Sovjet-Unionen bygger socialismen och ger därmed arbetarklassen det, som kapitalismen aldrig kan ge den — ett fosterland. Därför försvarar vi Sovjet-Unionen.»

I en artikel i Stormklockan för den 19—25 juli 1933 med rubriken »Vems fosterland», anfördes:

»Är du då utan fädernesland? Nej! Du har arbetar- och bondestaten i öster. Det är ditt fosterland. Du förstår måhända ej deras tungomål, har ej deras seder, men vad, som finnes på andra sidan Systerbäck det tillhör den arbetande mänskligheten. Det fosterlandet skall vi försvara till sista blodsdroppen! Kommunisternas paroll i det imperialistiska kriget är: Nederlag för den egna regeringen! Försvara Sovjet-Unionen!»

I Ny Dag för den 12 november 1934 anfördes i ett resebrev under rubriken »Nu är slotten sanatorier för arbetarna»:

»Vi har nu passerat gränsen till socialismens och framtidens land. Den för lamande hand som tycks vila över Lappo-Finland, kan ej spåras här. Vi känner att vi befinner oss i en ny värld. I Sovjet är det liv och rörelse, arbete och glädje — — — Just som vi stiger av tåget i Leningrad, så marscherar ett kompani av Röda armén förbi, med taktfasta steg och sång. Det var en liten del av folkets stora armé, Sovjets och hela världens arbetares försvar.»

Socialistiska partiet (Kilbomspartiet).

Angående partiets *syften* må återges följande uttalande:
ur en ledare i Folkets Dagblad för den 1 maj 1934:

»I dag tågar åter demonstrationstågen under röda fanor. Den som vill socialismens seger över kapitalismens vanvett, den möter upp i den socialistiska samlingens led. De som där samlas, de demonstrerar mot splittringen inom arbetarleden och för en ny enad uppmarsch på basen av den revolutionära marxism-leninismens grundprinciper. De demonstrerar mot kohandel och nationell samling samt för socialistisk samling — vilket är förutsättningen för det fattiga folkets seger i detta land.»

samt ur en 1934 å partiförlaget utgiven broschyr av E. Höglund med titeln »Politisk Silléncirkus»:

»I det här landet finns det endast ett parti, som, stående på den revolutionära marxismens grundval, följer det gamla ryska bolsjevikpartiets väg i kampen om makten. — I strid mot sillénsk vingelpolitik och socialdemokratiskt samarbete med de borgerliga representerar Socialistiska Partiet medvetna revolutionära strävanden inom arbetarklassen och bland småfolkets massor. — Det Socialistiska Partiet har ställt som motto: »Seger åt massorna i den definitiva kampen om makten.»

Som exempel på *prisande av politiska brottslingar* må nämnas en artikel i tidningen *Avantgardet* (organ för partiets ungdomsrörelse) för oktober 1933, däri under rubriken »Elon Östlund fri» anfördes:

»Den 23 september öppnades fängelseportarna för kamrat Elon Östlund, vilken bak gallren i de maktägandes fängelse avtjänat tre månaders straffarbete. — Det var som bekant kravallerna i Sandarna som kamrat Östlund och några andra arbetare blev syndabockar för. Straffet utmättes först till ett halvt års straffarbete men sänktes i högre instans till tre månaders straffarbete.

Kamrat Östlund bestod provet och kom ut från fängelsevistelsen lika 'röd' och lika klassmedveten som någonsin förut. Försöken från sillénhåll att locka honom över till detta politiska taskspelargång avvisade han med förakt. Heder åt honom. Han är en kamrat som få. — — — Tack och välkommen ut, kamrat.»

Ett prov på *vilsedande framställning* utgör ett referat i Folkets Dagblad för den 28 maj 1934 över medborgartåget i Stockholm. Detta var försett

med ett fotografi, däri på bildens ena hälft syntes ett par av högerledarna och på den andra en grupp nationalsocialister hälsande dem med fascisthälsning. Fotografiet var sammanfogat av två olika fotografier. Under bilden stod »Nassarna hälsar sina meningsfränder».

Syndikalisterna.

Som prov på uttalanden om organisationens *syftemål* må återges:

ur en ledare i Arbetaren för den 14 maj 1934 med rubriken »3 år efter Ädalen»:

»I denna situation har den svenska arbetarklassen blott ett att göra: att organisera sitt försvar. Att aktivisera sina medlemmar icke blott till försvar mot reaktionen, utan till anfall. Offensiven är den bästa försvarsstrategin. — Endast en revolutionär arbetarrörelse kan bli i stånd att framgångsrikt bjuda reaktionen spetsen. — Var man måste ha vilja till kamp och bruka denna vilja på effektivaste sättet.»

samt ur en ledare i samma tidning för den 9 december 1933 med rubriken »Militären och arbetarklassen»:

»Motståndare till varje organiserat våld i en revolutionär regerings händer, bortse syndikalisterna inte ifrån, att striderna i epoken mellan det kapitalistiska nuet och framtidens fria kommunism inte kunna försiggå utan slitningar. De erkänna alltså det väpnade våldet som försvarsvapen mot de härskande klassernas våld vid kampen för besättandet av företagen och jorden genom det revolutionära folket. Liksom emellertid expropriationen av företagen och jorden måste utföras och ledas in på den sociala revolutionens väg av arbetarnas ekonomiska revolutionära organisationer, så får försvaret av revolutionen icke överlätas till någon revolutionär- eller annan organisation, som står utanför de revolutionära ekonomiska organisationerna. Det måste i stället anförtros åt folket självt och deras ekonomiska organisationer.»

Ovanstående tes tolkar den syndikalistiska internationalens ställning till våldsproblemet och är en del av IAA:s principuttalande.»

Prisande av *politiska brottslingar* förekommer även. I samma tidning för den 22 maj 1934 anfördes i en artikel under rubriken »Frid Nordin har lämnat Långholmen. På lördagsmorgonen frigavs han från bastiljen. Ett stort antal kamrater hälsade honom välkommen»:

»Den 19 maj frigavs kamrat Nordin från Kronohäktet på Långholmen, där han avtjänat tre månaders fängelse, som svensk domstol ådömt honom för sanningen om Tysklands bödel, Hermann Göring.

Nordin, som utanför fängelseporten hälsades välkommen till friheten och kampen av arbetskamraterna på redaktionen samt av ett stort antal L. S.-medlemmar och ungdomsklubbister, var kry och frisk, vilket tyder på att han tagit tvångssemestern på den svenska bastiljen med jämnmod. — — —

Från L. S:s agitationskommitté i Bomhus överlämnades en ståtlig, röd fana, som symboliserade den revolutionära syndikalismens idéer och strävanden. Dessutom fick han mottaga blommor samt ett stort antal brev och hälsningstelegram. Slutligen utbringades ett fyrfaldigt besvarat leve för den frigivne. Fängelseuppehållet har, som sagt, icke skadat Nordin och heller icke medverkat till att han skulle ångnat sitt brott och nu vara färdig att be om syndernas förlåtelse.

Nordin har nu avtjänat fängelsestraffet. Hans lidna oförrätter kunna bäst hämnas genom att kamraterna runt om i landet fördubbla propagandan för syndikalismens idéer och spridningen av Arbetaren.»

Nationalsocialisterna.

Lindholmspartiet.

Som exempel på *propagandan i allmänhet* må återges följande uttalanden i Den Svenske Nationalsocialisten:

ur en artikel i numret för den 30 augusti 1934 under rubriken »Kamp mot systemet! Demokrati är folkfientlighet. Den kollektiva dumhetens tid måste taga slut»:

»Nationalsocialistiska Arbetarepartiet är ett revolutionärt parti, ty det strävar efter att omskapa samhället i bättre och lyckligare gestalt. Vi nationalsocialister önska icke förbli ett parti bland andra partier, som genom kompromisser och kohandelspolitik skall försöka tänja ut sitt liv så länge som möjligt och verka som parti blott för partiets egen skull utan vi proklamera en hänsynslös och målmedveten kamp mot det demokratiska-kapitalistiska system som nu råder i Sverige och är orsaken till nöden och eländet här. Vår avsikt är visst icke att med vapen i hand och under våldsamma former omstörta samhället, ty illegaliteten är oss absolut främmande. Det svenska folkets värsta fiende är demokratien. Demokrati betyder ansvarslöshet och förtryck. Det är den kollektiva dumhetens styrelseform, den är omöjlig såväl i princip som i sin nuvarande urartning. Systemets män ingripa mot nationalsocialisterna, emedan dessa våga kritisera systemet, och förbjuda dem att sprida sina åsikter, hindra dem att deltaga med övriga politiska partier i valpropagandan i radion, försöka förhindra oss att avhålla möten, sprider lögnen och förtal om våra ledare och vår organisation. Demokratien skall vara frihet, men den innebär i själva verket frihetens upphävande.»

ur numret för den 26 juli 1934 i ett upprop av Lindholm »Till Partiets SAMän»:

»I hysterisk rädsla för den vaknande folkviljan och fulla av samvetsförebråelser på grund av sina svikna löften ha nu de maktavande 'demokraterna' beslutat kringskära folkets möjligheter att i fred och lugn avhålla politiska opinionsmöten. För detta ändamål får S. A.-organisationen, trots att den aldrig umgåtts med några 'våldsplaner' eller någon 'beväpning', icke heller existera som politiska skyddsvakter vid mötena.

Som framgår av meddelande i denna tidning förklaras alltså partiets S. A.-organisation upplöst fr. o. m. den 1 aug. i egenskap av skydds rörelse för partiet. I stället framstår så mycket kraftigare dess uppgift som en aktiv propagandagrupp inom partiets olika formationer. Genom en intensiv upplysnings- och mötesverksamhet skall vårt parti snart vinna det inflytande som ger S. A. tillbaka rättigheten att försvara sig mot överfallande marxisthopar.

Att hela verksamheten uteslutande blir politisk propaganda o. s. v. betyder dock ej att våra partimedlemmar måste undvika den fysiska träningen i olika slag av sport, ej heller de ordnade politiska uppmarscherna kunna förbjudas. Och det är och förblir varje svensk medborgares både rättighet och skyldighet att handla i nödvärn då han angripes samt även att bistå en misshandlad kamrat.

S. A. är och förblir partiets kärna och säkra garant för den offensiva andan. S. A. är och förblir hela den nationalsocialistiska rörelsens föredöme ifråga om

plikttröhet, enkelt levnadssätt och hängiven soldat-anda! Kämpa med samma heder inom de politiska organisationer som Ni alltid förut gjort och visa systemherrarna att deras löjliga mötesvaktförbud redan från början förfelat sin avsikt: det skall varken stävja vår propaganda eller minska vår sammanhållande kraft ej heller kunna locka oss till lagöverträdelser. Det skall tvärtom påskynda för systemet att gräva sin egen grav, ty Sveriges folk låter inte i längden tubbas på sina gamla fri- och rättigheter. Partiledningen förväntar nu av varje S. A.-man, att han såsom partimedlem noggrant liksom alltid följer våra ordningsbestämmelser och direktiv. Sker detta alltjämt i fortsättningen så skall vår rörelse växa ut till en oemotståndlig kraft och S. A.-männen snart återigen marschera under egna fanor.

Det är endast en organisations- och detaljuppgiftsförändring, som nu sker, men huvuduppgiften kvarstår och skall aldrig ändras: störta det kapitalistiska judevälde, som kallar sig »demokrati». Och för den saken följas vi åt som trogna kamrater, ledare och S. A.-män till engång frihetsstimman slår för hela vårt arbetande folk! — S. A.! Alltid framåt! Seger eller död!

samt ur en ledare i numret för den 29 november 1934 (efter en redogörelse för en del påstådda överfall och övergrepp mot nationalsocialister från »marxister» och polisen):

»Inför den sista serien av socialdemokratiska våldshandlingar utropa vi vårt: Nu får det vara nog. Våld föder våld. Vi ha gjorts värnlösa genom S. A.-förbudet, men vi tänka inte låta oss hundsfotteras hur länge som helst. De socialdemokratiska fogdarna må veta, att Sveriges folk inte är försett med asiatiskt slavsinn. Må knutpiskan vina! Fram piskas hat och vrede, som till slut skola sopa bort hela systemet! Arbetarna skola samlas till kamp mot denna demokrati med dess Janusansikte. Valkampanjernas och festligheternas humanitetfraser äro endast till för att dölja vardagens diktatur, terror, råhet, våld. — Nu får det vara nog! Sverige vakna!»

Furugårdspartiet.

Propagandan inriktar sig bl. a. på att *nedsvärta politiska motståndare.*

I ett föredrag i Malmö den 28 augusti 1933 yttrade Furugård enligt stenografiskt referat:

»Hur många skogsarbetare, lantarbetare, chaufförer eller hembiträden skulle man få räkna samman för att deras usla inkomster skulle sammanlagda gå upp till sådana årsinkomster på 50, 60 000 kronor, som de socialistiska storpamparna med familjer på tre eller fyra personer lever upp årligen. — — — Det finns bara 22 verkliga och ärliga arbetare i riksdagen, de andra äro svenska folkets politiska soutenörer. — — —

De borgerliga och socialdemokraterna kivas om utsugningsmakten, tillsammans bildar de en synnerligen gynnsam symbios för att tala biologiens språk. Tillsammans ha de stulit hundratusentals miljoner. Men när någon kräver grundlig statsrevision och vill bevisa detta, då är det in på Långholmen eller Härlanda med honom. Varje försök att få en ordentlig revision till stånd är utsiktslöst under det nuvarande systemet.»

I en artikel i Nationalsocialistisk tidning, nr 23, 1934, med rubriken »Nationalsocialismen och parlamentarismen» anfördes:

»Intet är självklarare än att den svenska statens styresmän utsättes för sidoinflytelser från olika finansiella intressen, som väl veta, vilken betydelse t. ex.

en tullreform kan ha. En viss riksdagsgrupp kan då förespeglas ekonomiskt stöd vid en förestående valpropaganda, enskilda politiker kunna få sina trassliga affärer reparerade, och vilket är då naturligare än att man sätter igång en våldsam propaganda för tullsänkning, man börjar tala om nödvändigheten av att bryta den nationella isoleringen, att arbeta på mellanfolklig förståelse i ekonomiska ting o. s. v. Hade vi ej haft det talande exemplet, Ivar Kreuger, och många andra, för ögonen, skulle de här anförda fallen kunna tagas för enbart konstruktioner. Nu är det dock en bister realitet, som grinar mot det svenska folket: man utlämnar de nationella värdena åt internationella koncerner, man begår förräderi mot sitt eget land. Detta kunna ej sanningsökande, verklighetsbundna medborgare förneka, hur mycket man än söker bortförklara det från partipolitiskt håll.

En mycket bidragande orsak till den allmänna försumpningen bland de styrande måste sökas i formen för tillsättningen av de statliga förtroendemännen. Detta är ej en urvalsprocess för dugligheten utan för talarkonsten och framför allt: inga som helst moraliska garantier för personens inre kvalitet sättes som borgen.»

I en artikel i tidningen *Nazisten*, valnummer, hösten 1934, anfördes under rubriken »Siffrorna här nedan tala ett tydligt språk»:

»Vi nazister få ofta gå under beteckningen skojare och banditer i den hederliga svenska pressen för det en eller annan bandit från andra politiska skikt råkat slinta in i vår organisation. Fallet Wiklund har fått tjäna som anledning till en hel del bornerat skäll i nämnda press. — — — Förskingringarna i vårt land utföras till fyrtio % av borgare, medan de sextio % rekryteras från de marxistiska leden.

Ett litet stickprov på marxistiska fackföreningspåvar, som förskingrat, är kanske nödvändigt för att vi skola slippa bli beskyllda för lögnare i den hederliga pressen.»

Härefter följde en redogörelse för vissa förskingringar, varefter fortsattes:

»Det påstås som bekant, att sanningen är illa tåld och något ligger väl däri eftersom man nu från marxistiskt håll försökt sig på en kohandel, varigenom man i eget intresse skulle hindra tidningarna från att ange namn och övriga igenkänningsmärken på storförskingrare, mördare och dylika bovar. Man måste ju erkänna, att släktskapen kan kännas obehaglig, men är icke detta att gå väl långt?

Undvik skojarna vid valen! Rösta med nazisterna!»

Grovt *vilseledande framställningar* ha även eljest förekommit.

I *Vår Kamp* för den 30 maj 1933 funnos sålunda införda artiklar med följande rubriker:

»En ny Kreuger? Samröre Konsum—Postsparbanken? Öppna frågor till herr Örne» samt »Konsum inför bankrutt. Var äro Grov- och fabriksarbetarnas pengar? Vi kräva redovisning.»

I Svenska Rikstidningen *Dagbladet* för den 5 januari 1934 fanns införd följande annons för medlemsvärvning:

»Mord. Ett nytt skede i kampen mot nationalsocialismen i Sverige har inletts: S. A.-man Gösta Wiklund skulle bli första offret: Judepengar och vanvettig hets drev marxister och utländska mördare att fegt och uselt utgjuta svenskt blod! Svenskar! Hur mycken skymf ämna Ni låta övergå vår egen stam? Hur länge ämna Ni låta Edra dödsfiender organisera undergången? Huset står i brand! Nationalsocialismen är vår enda räddning!»

Ekströmspartiet.

Här må återges följande uttalanden i ledare i Riksposten för den 17 oktober 1934:

»Socialdemokratien över hela världen ställes i 'revolutionär försvarsställning'. Så ock den svenska. Kamrater! Vi ha en svår strid att utkämpa. Ännu ha vi förmanen att föra den utan större risk till liv och lem, ännu hägra icke koncentrationslägren och fängelserna för oss. Må vi begagna tiden väl, må vi föra propagandan för våra idéer med sådan kraft, att de den dag, då den 'revolutionära försvarsställningen' besättes, och utrotningskriget mot oss proklameras, vunnit sådan genklang hos svenska arbetare av hjärnan och handen, att ställningen måste uppgivas utan blodig strid. Vi äro vänner av freden och vilja gå fredens väg, med legala medel omskapande vårt land efter nationella socialistiska riktlinjer. Men den svenska socialdemokratien följer de internationella signalerna. Den går mot bolsjevismen och den blodiga terrorn. Quo vadis, socialdemokrati? får sitt svar, när vi se på Österrike och Spanien. Må vårt land förskonas från den utvecklingen. Den enda räddningen är en snabb och överraskande seger för våra idéer. På varje man i våra formationer vilar ansvaret tungt. Må var man veta sin plikt.»

samt för den 5 december 1934:

»En svensk nationalsocialist måste först och främst i sitt arbete för den nationella socialismen taga hänsyn till gällande lagar och förordningar. De få icke överträdas. Vi stå på legalitetens grund och vilja med legala medel omskapa vårt land efter nationalsocialistiska riktlinjer. Vi plädera för laglydnad och råttträdighet och vilja göra rent hus med klasskampskoryféeer och systemskojare. Men skall allmänheten få aktning för oss och betrakta oss som annat än en samling barnungar, fantastaster och ligister och vad än värre är, humbugsmakare, måste vi i vår dagliga gärning leva så som vi lära.»

b. Propagandan inom försvarsverket.

Sveriges Kommunistiska Parti (Sillénkommunisterna).

Angående denna *propaganda i allmänhet* anfördes i en ledare i Norrskensflamman för den 3 augusti 1934 med rubriken »Vår antimilitära kamp», att den inriktades på att svetsa de breda arbetar- och bondemassorna samman i ett obrottsligt kampförbund med soldaterna. Vidare uttalades:

»Med detta mål för ögonen bedriver kommunisterna sitt revolutionära arbete bland de värnpliktiga och stamanställda. Blott kommunisterna kämpar för militär-manskapets dagskrav, blott kommunisterna organiserar och leder soldaternas kamp för deras omedelbara intressen. I direkt förbindelse med militär-manskapets massaktioner för sina krav, framför allt i samband med den stora matstrejken i Karlskrona i fjol, har också den borgerliga-soc.-demokrat. pressen hetsat till ingripanden, skärpta straff och förbudsåtgärder mot den kommunistiska verksamheten. — Därvid har man inte heller gjort någon hemlighet av att det är kommunisternas arbete och kamp för militär-manskapets omedelbara intressen, deras revolutionära arbete för att organisera kampförbundet mellan arbetarna och soldaterna, som borgarklassen och dess krigsorganisatörer fruktar.»

I Stormklockan för den 21 april 1934 anfördes i en ledare med rubriken »Det rustas för krig och massmord i Sverige under sosseregeringens ledning».

»Vi skriar ej om avrustning i allmänna fraser, — — — Men vi säger klart och tydligt till ungdomen: tag de vapen, som sättes i dina händer, öva dig med dem, men använd dem rätt. Den arbetande ungdomens uppslutning kring våra antimilitära paroller, för att säkra en segerrik proletär revolution, blott den kan slutligen garantera avskaffandet av kapitalismens krig, avskaffa den borgerliga militarismen samt upprätta en arbetarnas och böndernas folkbeväpning, en röd armé, som håller vakt om socialismens landvinningar!»

I en ledare i Sydsvenska Kuriren för den 22 december 1934 med rubriken »Wennerström talar sanning» anfördes:

»— — — det är nättopp det som är summan av allt socialt vetande, att alla kapitalismens krafter samspelar på ett raffinerat sätt mot alla de krafter och företeelser som kan rubba eller hota att rubba deras positioner eller korsa deras åtgöranden. Låt oss därför med kraft gå in för att likvidera den 'tanken' inom arbetarklassen, att vi bekämpar kriget med värnpliktsvägran, samvetsömna känsloreaktioner eller hinkeanskt vrövl. Vi måste också göra klart för arbetarna att till kampen mot kriget hör inte bara revolutionär antimilitär propaganda utan också revolutionär dagskamp på arbetsplatser och mot tvångslagar, inte bara myteri utan också ammunitions- och transportstrejker. Kampen mot kriget ompänner alla områden för klasskamp men måste givetvis för dagen koncentreras på krigsmaterialfabriker, ammunitionstransporten, de värnpliktiga och underbefälen samt det 'arbetsfredsarbete', som regeringen genomför i form av nya klasslagar och facklig splittring.»

I en ledare i Arbetartidningen för den 17—19 april 1934 under rubriken »Kommunismen och beväpningen» anfördes:

»Vill kommunisterna arbetarklassens beväpning? Ja, obetingat. Ty arbetarklassens beväpning är nödvändig för kapitalismens störtande. Kapitalismen stöder sig på vapnen. Därpå lämnade Ådalshändelserna 1931 ett för alla begripligt bevis. Och för att störta kapitalismen måste man slå ned dess väpnade makt, som inte bara består av den statliga militären och polisen utan också av kapitalismens särskilda väpnade styrkor: de frivilliga landstorms- och skytteföreningarna m. fl. dylika organisationer, som tillsammans utgöra kapitalistklassens särskilda armé. Proletariatets beväpning måste praktiskt genomföras framför allt genom erövring av manskapet i borgarklassens armé och flotta. Den som har männen i armén och flottan med sig han har också vapnen. Klart är, att det kan bli nödvändigt en gång, att beväpna fler än de soldater och matroser man vunnit i armén och flottan. Men frågan om beväpningen är icke ens då en fråga om stöld eller köp. Det är helt enkelt en fråga om att med tillhjälp av de väpnade styrkor, man redan tagit från motståndare, erövra vapen ifrån honom — — —.»

En kraftig agitation har bedrivits i samband med avhållna *kongresser* »mot krig och fascism», »Internationella ungdomsdagen» etc.

I Stormklockan för den 21 april 1934 förekom en artikel med rubriken »60 ombud representerade 4 000 arbetare på Kristianstadkonferensen!», vari anfördes:

»Konferensen mot krig och fascism, som hölls i Kristianstads Folkets Hus under förra söndagen, — — — Dessutom hade fyrtio revolutionära 'blåkragar' från Karlskrona sänt ett ombud — — —.

Konferensens mest uppmärksammade moment var en hälsning från fyrtio revolutionära 'blåkragar' i Karlskrona, som lovade att i händelse av krig rikta vapnen mot klassfienden i det egna landet.»

I en inbjudan från Norrbottens kommunistiska ungdomsdistrikt till 20:e Internationella ungdomsdagen intagen i samma tidning för den 24 augusti 1934 anfördes:

»1:sta sept. genomföres över hela världen den 20:de Internationella Ungdomsdagen. Mitt under brinnande krig, under ledning av Karl Liebknecht och Rosa Luxemburg, höjdes den Internationella Ungdomsdagens röda fana, kring vilken samlades hela världens revolutionära ungdom. Under denna fana ställde den revolutionära ungdomen parollen: Rikta ej vapnen mot dina klassbröder i andra länder, utan mot din verkliga fiende — borgarklassen i det egna landet!»

I ett i samma tidning infört uttalande från Kommunistiska Ungdomsinternationalen till Internationella ungdomsdagen den 1 september 1934, anfördes:

»Soldater och matrosar! Vänd er gemensamt med arbetarungdomen mot kriget och överfallet på Sovjetunionen! Kämpa för era krav! Vägra att bli arbetarklassens och böndernas bödlar! Förbrödra er med de kämpande arbetarna! Från kasernek, från officerarnas och den fascistiska terrorns godtycke kan endast proletariatet rädda er. I fall av krig måste ni veta att rätt använda vapnen och förhindra krigsorganisationernas planer. — Soldater! Marschera inte mot edra egna bröder, arbetarna och bönderna. Kämpa gemensamt med vapen i hand mot ert eget lands borgarklass! — Flottister! Följ det hjältemodiga exemplet från pansarkryssaren Potemkin och De Zeven Provinciën!»

Såsom exempel på *olika former av propagandan* må vidare återges följande:

I Stormklockan för den 12 maj 1934 fanns införd en artikel med rubriken: »Vi är alla kamrater Ijuger nazistöverste», däri refererades ett föredrag, som regementschefen vid kustartilleriet å Oskar-Fredriksborg hållit om de kommunistiska organisationernas skadliga verksamhet. I artikeln anfördes bl. a.:

»Överstens fras att 'vi sitter på samma gren' och 'vi är alla kamrater' lurar inte arbetarpojarna i kronans kläder. De vet att de inte sitter i samma båt. De tillhör arbetarklassen. Militärarmaten är däremot borgarklassens stöd och avsedd att sättas in mot inte bara någon tänkt 'yttre fiende' utan även mot arbetarna här i landet som kämpar för sina intressen.»

I Norrskensflamman den 1 maj 1934 förekommo åtskilliga annonser innehållande proletära hälsningar från regementena, däribland en av följande lydelse:

»56 grabbar från Norrbottens regemente sänder alla proletärer i hela världen sin flammande kamphälsning. — Vi är med i kampen och var medveten om att vi komma att vända våra vapen rätt.»

I Stormklockan för den 12 maj 1934 fanns införd en artikel med rubriken: »Kustis manskap i Karlskrona vägrade äta ruttan potatis», vari refererades en matstrejk och anfördes:

»Så skall det gå till, då motsträviga myndigheter och befäl skall tvingas på knä för manskapets rättmätiga krav. Exemplet från 'kustis' bör tas till intäkt för aktioner på alla förläggningar och håtar, vare sig officerarnas nonchalans och godtycke medför försämrade förhållanden för manskapet!»

I en artikel i Arbetartidningen för den 4—10 maj 1934 under rubriken »Imponerande 1 maj mönstring under kommunisternas fanor. Röda kustartillerister hälsade demonstrationen» anfördes:

»Då demonstrationen passerade Vasagatan inträffade en händelse, som säkert etsade sig in i minnet på åskådarna. På snörrät linje stod 15 uniformerade kustartillerister uppställda i stram givakt och hälsade kommunisternas demonstration, varannan med handen till mössan på militäriskt sätt och varannan med knuten näve. Denna händelse visar att vår antimilitära propaganda börjar bära frukt och att ungdomen i armén och flottan börjar förstå vilket parti som kämpar för deras krav.»

I en novell i Ny Dag för den 11 juni 1933 med rubriken »Hundratusen skarpa skott» omtalades en del episoder från beväringarnas samt huru vid fältmarsch beväringarna fått bära 100 skarpa skott. Novellen avslutades på följande sätt:

»— Vi skulle behållit dom där hundra skarpa skotten, som vi för bördans skull fick med på fältmarschen, sade 105 Karlsson en dag när vi satt och filosoferade på en bänk i korridoren. Tänk dej, hundra tusen skarpa skott, då skulle vi kunna ta ut grabbarna ur kroken och göra slut på det här permissionsförbudet med. Och varför inte hela det här helvetet.

— Det har du rätt i. Men skotten finns kvar. Gevär och kulsprutor finns det också.»

I en artikel i den stencilerade tidningen Torpeden, »Huvudorgan för Skeppsholmens revolutionära flottister», för mars 1934 anfördes under rubriken »Slå tillbaka fascistofficerarnas försök att splittra manskapets enhetliga sammanhållning»:

»Genom att militärmanskapet kämpar för sina dagskrav, stärkes deras förtroende för aktionens och strejkens makt. För när manskapet börjar tro på sig själva och använda sig av strejken i kampen emot officerskamarillan, — — — tro ej officerarna på manskapet. Var och en måste göra klart för sig, att i den kommande uppgörelsen mellan arbete och kapital kan ingen stå neutral. Vill du kämpa för arbetarklassens frigörelse så är din plats bland de revolutionära flottisternas led, och inte bland passivisterna och pessimisterna. Genom en undanfallspolitik vinnes intet. Arbetarklassens seger vinnes endast genom en oomkullrunkelig enhetsfront, arbetare och militär emellan. Självfallet kommer flottisternas propaganda såsom hittills att mötas av ett hårt motstånd, många kamrater har och kommer att kastas i kroken, för sitt arbete för militärens revolutionära organisering. Men detta får ej förhindra att vårt arbete avstannar. Det får ej avstanna ens så mycket som en sekund. Tiden till den stundande uppgörelsen är ytterst kort. Gör därför klart för var och en, att kapitalismens störtande utan våldet är omöjligt. Tag därför emot den nuvarande härskande klassens mordverktyg. Lär dig vapnets bruk. Ej för att mörda dina kamrater i ett annat land. Utan för att i den stundande uppgörelsen vända dem emot din och alla arbetares fiende — kapitalismen. Alla måste därför — utan att avstå ett enda ögonblick för att utnyttja de legala möjligheterna — ägna den största uppmärksamhet och energi för att organisera och utvidga militärmanskapets militärcellorganisationer. Annars kommer den i krigsutbrottet begynnande terrorn, vars förtecken redan nu visar sig, oundvikligen att förintna militär-cellsorganisationerna, och därmed de viktigaste förutsättningarna för den revolutionära kampen emot kriget. Det är även av ousäglig stor vikt att antikrigs-

ungdomens kongress, vilken kommer att avhållas i slutet av april, bliver ordentligt diskuterat flottisterna emellan. För vi äro ju ibland de, som ha erfarenhet om hur det ser ut på en militärförläggning. Det är därför vi, som måste bidra med att på antikrigskongressen kunna framlägga konkreta exempel på olika arbetsmetoder, vilka är att rekommendera för vidare användning.»

I en artikel i samma tidning, nr 6, 1933, anfördes med anledning av 3-årsdagen för Ådalshändelserna:

»När vi nu stanna inför de 5 mördades dödsdag må all militär, värnpliktiga såväl som stamanställda ställa sig den frågan: Hur skall jag ställa mig inför ett nytt Ådalen? Du är arbetare fastän du ligger i lumpen, därför är arbetarnas intressen även ditt intresse. I den tanken vänder du ditt vapen mot arbetarnas förtryckare, samhällets härskare, kapitalismen.»

Artikeln flankeras av en teckning, föreställande en hånleende officer med hak-korslem i mössan samt framför denne fem likkistor. Under teckningen stod: »Den 5-dubble arbetarmördaren kapten Mesterton.»

Av särskilt intresse är frågan om Sillénkommunisternas medverkan vid den s. k. *matstrejken i Karlskrona* den 24 juli 1933. Denna gav upphov till en kraftig agitation i partiets tidningar.

Till upplysning om händelseförloppet må intagas följande utdrag ur den av *befälhavande amiralen i Karlskrona* till chefen för försvarsdepartementet däröver avgivna rapport:

»Överenskommelse om igångsättande av en matdemonstration vid frukostskaffningen sagda dag (den 24 juli) har uppenbarligen träffats mellan de pådrivande elementen några dagar dessförinnan, varefter de övriga av ifrågavarande manskapskontingenter övertalats, tubbats eller skrämts att delta. — Den å örlogsvarvet tjänstgörande personalen, den s. k. varvsparaden, vilken ifrågavarande dag bestod av 56 st. andraklass och 46 st. tredjeklass stameldare och hantverkare samt två värnpliktiga utpurras tidigare än övrigt manskap, nämligen kl. 5.15 varefter den intager sin frukostskaffning, vilken i enlighet med all annan utspisning vid sjömanskåren är s. k. fri skaffning. Detta innebär, att envar har rätt att inom viss tid intaga vederbörlig måltid, om han så önskar. Om enskilda av manskapet av någon anledning icke vilja intaga något mål så är detta dessas ensak. Men sker uteblivandet i massa, blir det en demonstration, vilket också var avsikten. — Så gott som hela varvsparaden underlät sålunda vid tillfället att intaga frukostskaffningen under förevändning att maten vore otillräcklig. Då sedan tiden var inne för uppställning och avmarsch till varvet kl. 6.30, underlät detta manskap att åtlyda biträdande veckohavande officerens befallning till uppställning. Sagde officer beordrade då en av de närmast stående av manskapet, vpl. 29 219/31 Olsson att efterkomma ordern, vilket denne vägrade. Han intogs då i förvarrarrest. Stationskrigsrätten har ådömt Olsson 1 månads fängelse. Kontingenten beordrades omedelbart efter det Olsson avförts till förvarrarresten att gå upp i sina logement, vilket åtlyddes, varefter logementen låstes och poster utsattes. Sedan under tiden veckohavande officeren meddelats om det skedda och kommit tillstädes, beordrade denne logementsvis uppställning för avmarsch till varvet, vilken order följdes. Under tiden hade klockan blivit omkring 7.00. Härunder hade det övriga manskapet i kasernerna i vanlig tid utpurrats och klätt sig. Detta manskap skulle nu på motsvarande sätt som varvsparaden intaga sin frukostskaffning. Den några dagar tidigare i allmän tjänst inryckta värn-

pliktskontingenten samlades i stället till större delen, omkring 340 man, i närheten av den nu uppställda varvsparaden och hälsade denna — icke befälet — med hånfulla tillmälen med anledning av att varvsparaden ställt upp. Denna avmarscherade emellertid i ordning. — Ovannämnda värnpliktige intogo alltjämt icke sin frukostskaffning, och då signalen kl. 7.50 blåstes om deras uppställning, hörsammades den icke under förevändning att ordentlig mat först skulle utspisas. — Kl. 8.00 hissas flaggan på kasernerna varvid vakten går i gevär och skyldrar och övrigt manskap under vanliga förhållanden är uppställt samt givakt är kommanderat. Då flaggan nu på slaget gick upp var sagda värnpliktskontingent såsom ovan nämnts ännu icke uppställd. Äldste Instruktionsofficeren vilken för tillfället samtidigt är tjänsteförrättande skolchef och nu kom tillstädes för att i vanlig ordning övertaga befälet beordrade kontingenten att stå i givakt under ceremonien vilket hörsammades av de närmast stående. Jag anser att anledningen till att ordern i övrigt icke hörsammades till största delen kan tillskrivas att detta nyinryckta manskap icke ännu var vant vid örlogsbruket att under flaggas hissande intaga givaktställning, även om ordnad uppställning icke ägt rum. Den ifrågavarande värnpliktskontingenten meddelades omedelbart efter ceremonien av Äldste Instruktionsofficeren, att uppmarsch till matsalen komme att göras med samtliga, varvid den, som icke ville äta, endast skulle passera genom matsalen. Uppställning beordrades nu och inmarschen skedde plutonvis under vederbörande befäl, varefter den ordinarie frukostskaffningen allmänt intogs utan störningar. Omedelbart därefter igångsattes övningarna. — Varvsparaden framkom till varvet vid den tidpunkt, då ett kortare uppehåll göres i arbetet för att de civila arbetarna skola intaga medförd frukost, vilket varvsparaden då även kan göra, därest den begagnat sig av tillåtelsen att medföra frukost, vilket ej var fallet. När sedan uppehållet var tilländagånget och arbetet skulle påbörjas, underlät varvsparaden detta. Då jouringenjören efter en stund kommit tillstädes, beordrade han igångsättningen, varvid manskapet svarade, att om de först erhöle mat, skulle arbetena genast påbörjas. Tjänsteförrättande varvschefen underrättades och kom tillstädes, varvid manskapet avgav samma förklaring. Denne beordrade återmarsch till kasernen, vilket skedde i ordning. Varvsparaden återkom dit omkring kl. 10.00, varest förberedande förhör omedelbart igångsattes samt sagda manskap erhöill middagsskaffning något tidigare än eljest, vilken måltid intogs utan störningar. Efter skaffningen fortsattes de förberedande förhören avdelningsvis, medan varvsparadens övriga avdelningar avmarscherade till varvet och igångsatte arbetena. — Omkring kl. 11.30 blev en värnpliktig, på grund av att han intagit sin frukostskaffning i vederbörlig ordning, misshandlad av värnpliktige 2 206/33 Johansson, vilken förseelse omedelbart upptäcktes. Efter vederbörligt förhör ålades han av kårchefen åtta dagars vaktarrest.» — Efter en redogörelse för beskaffenheten av matinrättningen, marketenteriet och kasernerna, varvid framhölls, att anstalterna för manskapets välfärd voro långt ifrån tillfredsställande, fortsattes: »Den i händelserna inblandade värnpliktskontingenten inryckte till tjänstgöring helt nyligen och hade den 24 juli erhållit den första grundläggande militära utbildningen endast under sex dagar. Självklart hade dessa värnpliktiga under sagda korta tid icke kunnat bibringas någon högre grad av militär disciplin utöver den, som hos den enskilde individen må vara nedlagd i hans karaktär, inställning till plikt i allmänhet och till försvaret. Det är sannolikt, att inom kontingenten finnes ett antal kommunister såväl som att dessa vilja begagna sin tjänstgöringstid till att utbreda sina tänkesätt bland den övriga militären samt begagna varje tillfälle att undergräva krigslydnaden och ställa till disciplinvidriga uppträden. Härvid äro matförhållandena som känt alltid ett nära till hands liggande och tacksamt område.

Oavsett huruvida skälig grund till klagomål på matens myckenhet eller beskaffenhet förelegat, varom jag ännu icke är beredd att uttala mig, är det min åsikt, att många av demonstranterna deltagit huvudsakligen på grund av s. k. solidaritet eller av rädsla för stryk, vilket ju bestyrkes av att sådant verkligen sedermera förekommit, att vidare demonstrationen för många, särskilt de mindre reflekerande, verkligen haft till enda ändamål att söka få förbättring i kosthållet, men att för initiativtagarna och pådrivarna, d. v. s. för de i själva verket svårast felande, det huvudsakliga målet varit ett annat. Verkliga, överdrivna eller inbillade svagheter i kosthållet hava enligt min mening tagits till förevändning av vissa element inom de inblandade manskapskategorierna eller av individer utanför kasernerna för att åstadkomma bråk och utgöra ett led i det arbete på krigslydnadens undergrävande, som uppenbarligen alltjämt pågår. Vid åtskilliga tillfällen har min företrädare i ämbetet med skärpa framhållit dessa förhållanden i Karlskrona. Jag har nu full anledning att instämma i vad han därvid anfört. Agitationen bland krigsmanskap från kommunistiska element inom och utom kasernområdena har pågått länge och har ingalunda upphört efter matdemonstrationen, vilken enligt min mening till mycket stor del är ett verk av sagda agitation. — — —¹

I en ledare i Ny Dag för den 27 juli 1933 under rubriken »Karlskrona» anfördes angående dessa händelser:

»Karlskronaaffären skall först och främst ges de proportioner, den verkligen hade. Det vore falskt att överskatta den demonstration, som flottisterna genomförde. Det kan naturligtvis inte bli tal om »myteri». Det fanns en hel del svaga punkter i aktionens genomförande. Men det vore lika falskt att underskatta denna aktion. Att klargöra fakta och för alla arbetare framhålla deras stora betydelse i hela arbetarklassens kamp mot de imperialistiska krigsförberedelserna, är av största vikt, inte minst nu då vi står mitt uppe i en antikrigs- och antifascistkampanj kring 1 augusti. — — —

Kommunisterna hemlighålla inte sina avsikter. Vi förklarar öppet, att vi med all kraft går in för de krav vi uppställer för manskapet i borgarnas här och flotta, krav om bättre bespising, bättre avlöningsförmåner, honnörspliktens avskaffande, rätt att deltaga i arbetarklassens organisationer och möten, rätt att välja kommittéer för att tillvarata manskapets intressen o. s. v. Ja, vi hemlighåller inte heller, att detta blott är delkrav för mobiliseringen av manskapet, och att huvuduppgiften är att klargöra för arbetarklassens ungdom i vapenrock och blåkrage, att fienden står i det egna landet.

I enlighet med denna inställning är det en plikt för varje kommunist att alltid stå i spetsen för manskapets kamp för bättre förhållanden, att organisera denna kamp, att vidareutveckla den, att söka så mobilisera manskapet, att kampen föres till seger. Vi anser sålunda, att aktionen i Karlskrona bör fortsätta, med krav om frigivning av de arresterade kamraterna, för inställande av krigsrättsförfarandet, för undersökning och för bestraffning av de officerare, som bestulit manskapet på deras mat, för bättre mat och rätt för manskapet att genom av dem själva valda organ fritt kontrollera både bespising- och övriga förhållanden.»

I en ledare i Norrskensflamman för den 28 juli 1933 under rubriken »Myteriet i Karlskrona» anfördes härom:

»Det är sannerligen anledning för borgarpressen till nervositet, ty matrosar som

¹ Se vidare Bil. 4.

en gång gjort 'myteri', kan göra det en gång till i en annan situation och göra det ännu effektivare.

Det gällde som sagt denna gång en protest mot matordningen. Genom att ge de värnpliktiga otillräcklig och dålig mat, söker de maktägande nedbringa kostnaderna för upprätthållandet av sin våldsapparat. Att därför protesten gällde just detta område var naturligt och reducerar inte det ringaste dess politiska betydelse. De flesta myterier under de senaste åren i de imperialistiska staternas arméer och flottor har gällt manskapets förplägnad eller ekonomiska förhållanden i övrigt. Men denna direkta orsak utesluter inte att det finns indirekta. Kapitalismens allmänna kris avspeglar sig i en växande revoltstämning. Det ökade misstroendet till kapitalismens hela system, massornas instinktiva fruktan för ett nytt krig, det florerande kapitalistiska banditdömet, men framför allt socialismens segertåg i Sovjet-Unionen, revolterna i kolonierna och kommunistiska partiets verksamhet är faktorer, som indirekt dikterar protestyttringarna. — — —

Den svenska arbetarklassen står helt solidarisk med sina unga kämpar på Karlskrona flottstation. Den ser i dessa händelser ett löftesrikt brytande med den feiga slavmoral, som kapitalismen inplantat och hyllar matroserna som kämpat mot ett system, som förtrycker allt Sveriges arbetande folk.»

I en artikel i Stormklockan nr 37 1933 under rubriken »Följ Karlskrona-flottisternas maning» refererades ett upprop från »flottisterna i Karlskrona», vari anfördes:

»På samlad front ha vi flottister i Karlskrona, oavsett politisk uppfattning, gått till enhetlig aktion för våra gemensamma krav.»

Slutligen må nämnas, att i ett i samma tidning för den 22—28 febr. 1934 intaget »Öppet brev till alla medlemmar i Sveriges Kommunistiska Ungdomsförbund» undertecknat »Sveriges Kommunistiska Ungdomsförbund (Sektion av Komm. Ungdomsinternationalen) Centralkommitténs extra plenum» anfördes att matrosstrejken i Karlskrona var ett av de bästa exemplen på ungdomens antikrigskamp, och att strejken stod under ledning av kommunistiska ungdomsförbundets militärcell.

Socialistiska partiet (Kilbomspartiet).

Som bevis på partiets inställning i förevarande avseende må återges följande uttalande i en ledare i Folkets Dagblad för den 15 februari 1934 med rubriken »Vad lär oss Wien»:

»Ett tredje problem som händelserna i Österrike ställer på dagordningen är frågan om den väpnade kampen. — Men så mycket måste sägas, att, om arbetarna tvingas till väpnad kamp måste de ha på sin sida soldaterna. — Vår lärdom här måste bli ej blott en skärpt antimilitär propaganda i gamla former utan fastmer en ny antimilitär propaganda som ej blott förlägges inom kasernerna utan blir en del av den allmänna propagandan bland det arbetande folkets yngre och äldre generationer. Så vitt man kan döma av de officiella Wientelegrammen har soldaterna helt kämpat på den reaktionära regeringens sida och detta kan ej förklaras annat än genom en bristande upplysningsverksamhet och felaktig taktik från arbetarrörelsens sida.»

Syndikalisterna.

Organisationens *allmänna inställning till militären* framgår av följande uttalande i en ledare i Arbetaren för den 9 december 1933 under rubriken »Militären och arbetarklassen».

»Det har i alla tider för syndikalismen varit en självklar sak, att den militära maktapparaten måste undergrävas, att den genom propaganda måste så bearbetas, att den blir otjänlig för kapitalismen att använda som ett vapen mot arbetarklassen. Vi hävda fortfarande öppet nödvändigheten av att fullfölja detta arbete. Den viljelösa disciplinen, det själlösa lydnadstvånget inom armén måste brytas ned. Vi göra detta helt öppet trots att hr Vennerström som högste chef för det statliga slaktväsendet förklarar, att det måste med lagens strängaste medel gripas in mot alla som bedriva en dylik verksamhet.

Den springande punkten är på vilket sätt man effektivast skall kunna undergräva kadaverdisciplinen inom armén och flottan och göra dessa institutioner odugliga som redskap för kapitalismens upprätthållande.

Vi underskatta ingalunda den individuella vägran att fullgöra militärtjänst. Vi tvärtom uppskatta denna handling mycket högt. I den ligger den enskilde individens revolt mot statens anspråk på att få 'äga' människan, som man äger en stut eller annat oskäligt kreatur. I den handlingen ligger individens resning mot statens anspråk på att få enrollera människan som ett viljelöst nummer i sin mordapparat. I den handlingen ligger det en personlighetens självhävdelse, som vi både respektera och uppskatta. Den verkar befriande som en fri naturs protest mot statslaveriet och mordbarbariet, och som sådan är den icke blott berättigad utan utomordentligt förtjänstfull. Den är en handlingens propaganda med en stark influens på massorna.

Men den räcker icke. Även om dessa vägrare skulle stiga till några tusen per år, vilket alls icke är omöjligt, så räcker det icke därför att armén och flottan ändå befinna sig i motståndarnas händer som vapen mot arbetarklassen. Dessa apparater måste bearbetas inifrån, och det är en uppgift framförallt för den syndikalistiska ungdomen, som ekonomiskt bör hjälpas i sin propaganda av våra L. S., som bättre än de fattiga ungdomsklubbarna äro ägnade att finansiera denna verksamhet. — — — En flotta och en armé som icke låta använda sig mot en proklamerad generalstrejk — det är just detta vi måste åstadkomma.»

Som exempel på *agitationens art* må nämnas att av medlemmar i syndikalistiska ungdomsförbundet den 3 november 1933 å olika platser i landet uppklistrades affischer av följande lydelse:

»Krossa Sverges militärväsende! Vägra bli broderdråpare! Slå ned knektväldet! Utrym omedelbart regementena! Vägra värnplikstjänstgöring! Vägra krigstjänst! Revolt mot militarismen!»

I en artikel i Arbetaren för den 4 november 1933 anfördes i ett omnämnande av saken och i anledning av företagna ingripanden:

»Kampen kommer att skärpas. Den skall icke sluta förrän broderskapets idé har förverkligats, militarismen har krossats och den kämpande socialismens seger är ett faktum.»

Nationalsocialisterna.

Här må återges ett upprop i tidningen *Vår Kamp* (Furugårdspartiet) för den 5 augusti 1933 »Till svenska arméns officerare, underofficerare och underbefäl!»

»Upprädena i Karlskrona visa oss tydligt vad klockan är slagen. De röda förrädarna sätta den svenska arméns och marinens manskap på svältkost och samtidigt taga de denna fräckhet till utgångspunkt för en hänsynslös agitation mot arméns och marinens befäl.

Länge nog hava de röda skurkarne utan motstånd fått bedriva sitt skändliga spel med det svenska folkets ungdom.

Har Du betänkt Ditt ansvar som befäl. Tänk på att det är Din plikt mot Sveriges folk, att Du upplyser den ungdom Du har att utbilda om vem som är deras verkliga fiende. Tala om för dem, vem som satt dem på svältkost. Peka ut de demokratiska streberfigurerna, som utföra sin judasgärning såsom välbetalda hantlangare åt den judiska storfinansens. Tala om för dem att vår så kallade demokrati icke är någonting annat än storfinansens diktatur. Tala om för dem att slutmålet, bolsjevismen, är den absoluta oinskränkta judediktaturen.

Har du som befäl betänkt vart den nu alltmer tilltagande röda diktaturen bär hän? Det nu införda uniformsförbudet är början till slutstriden.

Vi ha att välja mellan å ena sidan urgammal svensk frihet under hakkorsbaneret och å andra sidan en bloddrypande diktatur under de röda odjuren i hammarens och skärans tecken. Har Du tänkt på att Sveriges krigsminister, Wennerström, varit en av de ivrigaste kommunistagitatorerna? Har Du tänkt på att denne bolsjevik kommer att kommendera Sveriges krigsmakt, när avgörandet faller? Har Du tänkt över att Du inom en ganska snar framtid får välja mellan att bli röda-frontkämpe eller upprorsmakare?

Svenska militärer! Slut upp i den bruna armén innan det är för sent! S. N. S. P. (Svenska Nationalsocialistiska Partiet) är den rörelse, som står oberoende av de hemliga judiska organisatorerna av bolsjevismen. S. N. S. P. är den enda organisation, som kan bjuda den röda diktaturen spetsen. Ifyll och insänd ofördröjligen anmälningskupongen på sista sidan. Även hemligt medlemskap kan erhållas om så önskas. Tiden hastar! Ditt ansvar inför historien och Ditt folks framtid bjuder Dig att göra Din plikt! — Svensk Front! Hell Furugård!»

Redogörelse för vid arbetskonflikter åren 1931—1934 inträffade oroligheter, vilka torde stå i samband med den kommunistiska agitationen.

Textilkonflikten 1931.

På nyåret 1931 utbröt konflikt inom textilindustrin, vilken varade till i mars samma år. Den hade i det stora hela ett lugnt förlopp. I början av konflikten förekommo emellertid en del oroligheter (i Borås och Skene), bestående i krossande av fönsterrutor i fabrikerna, snöbollskastning och skrån mot arbetsvilliga (i huvudsak förmän och tjänstemän, som utförde vissa arbeten vid fabrikerna) m. m. Fyra av orostiftarna ådömdes fängelsestraff. En kraftig agitation bedrevs från kommunistiskt håll.

Upploppet i Halmstad 1931.

I februari 1931 utbröt i Halmstad strejk vid därvarande brädgårdar. Orsaken till strejken var, att arbetsgivarna genom avtalsuppsägning försökte sänka timlönerna. Någon förlikning i lönestriden uppnåddes icke, varför en av firmorna ansåg sig böra anskaffa arbetskraft från annat håll. Det område inom hamnen där trävaruupplagen voro förlagda fridlystes av länsstyrelsen den 23 mars. Kort efter fridlysningen anlände till Halmstad en del arbetsvilliga. Dessa blevo omedelbart efter ankomsten missfirmade och misshandlade av de strejkande, varvid en Sillénkommunist anhölls. De arbetsvilliga voro förlagda å tvenne inom det fridlysta området liggande fartyg. I samband med de arbetsvilligas ankomst syntes i den kommunistiska pressen dagligen artiklar, vilka uppmanade de strejkande till kraftåtgärder mot de arbetsvilliga. Ny Dag hade särskilda lösnummerförsäljare placerade i Halmstad för att öka spridningen av tidningen vid oroscentrum.

Under rubriken »Jaga bort strejkbrytarslöddret i Halmstad» anfördes i Ny Dag:

Resolutioner hjälper inte. Strejkbrytarna ger sig inte från Halmstad om det avfattas aldrig så många resolutioner, allra helst om dessa kommer från möten, där huvudtemat är: bär inte hand på strejkbrytarna. Kraftigare medel måste tillgripas. Halmstads arbetare måste befinna sig på krigsfot intill den stund då den siste strejkbrytaren lämnat staden. — — — En avdelning av Röda Frontförbundet för Halmstad är ett trängande behov, det är en lärdom som dagens situation lärt oss.

Den 20 april företogs under ledning av sillénkommunister demonstrationer vid och inom det fridlysta området, varvid de demonstrerande övergingo till skadegörelse å egendom. En del vagnar, kärror samt en släpvagn till lastautomobil, vilka voro stående inom hamnområdet, vräktes i sjön. Vid samma tillfälle uppstodo sammanstötningar mellan polis och demonstranter, därvid en del personer skadades. På grund av dessa uppträden begärde länsstyrelsen hos socialministern tillstånd att tillkalla polisförstärkning. Den 21 april anlände från Göteborg ett antal polismän, därav en del beridna. Stora demonstrationer, ledda av sillénkommunister, företogs vid polismännens ankomst. Några svårare oroligheter uppstodo dock icke. Den 23 april på kvällen höllo Sillénkommunisterna möte i Folkets Hus. Efter mötets slut begåvo sig deltagarna i samlad trupp till det fridlysta området, där de trängde in i avsikt att få tag i de arbetsvilliga. Därvid förekom skottlossning från demonstranterna, vilken besvarades av de arbetsvilliga, stenkastning etc. Ett par personer skadades. På kvällen förekom även demonstrationer utanför polisstationen.

Ny Dag refererade under rubriken »Skarpa skott från Lumplena i Halmstad» händelseförloppet vid mötesdeltagarnas ankomst till hamnområdet på följande sätt:

— — därifrån tågade arbetarna till strejkbryartillhållet. Vid halv 9-tiden samlades all polisförstärkning till trots Halmstads arbetare och trängde fram genom det fridlysta området ända till de båda lumplennornas tilläggsplatser. Plötsligt började strejkbrytarna skjuta skarpt.¹ Tre ynglingar bland demonstranterna, två i 13—14 års- och en i 18-årsåldern träffades i benen och måste föras till sjukhus, där de nu vårdas. Dådet väckte naturligtvis våldsam förbittring bland arbetarna. Stenarna började hagla och situationen var en stund rätt kritisk för polis och brytare. Borgmästaren försökte i gammal stil med besvärjelser. Han läste nämligen upprorslagen tre gånger under ideliga inpass från arbetarna. När han kom till orden om att de församlade skulle skingra sig i konungens namn, svarade proletärerna samfällt: »Vi sk—r i både dej och kungen.» Arbetarnas hållning mot brytarna var trots lagläsningen så bestämd, att polis och brytare kände sig mycket osäkra... Senare samlades också ett stort antal arbetare utanför det fräcka hetsbladet Halland, vars pressluskar fick ordentligt reda på, vad arbetarna tänker om dem. Tidningen fick även några fönsterrutor krossade. — I stadsfullmäktige ha kommunisterna med kraft framfört kravet på strejkbrytarnas och kosackernas avlägsnande. Kommunisterna i Halmstad ställer nu parollen om en lokal generalstrejk för att tvinga bort brytarna och polisen. Propagera och organisera för den parollen överallt och genomför den utan dröjsmål. Slöddret och dess skyddspolis skall bort.

Den 24 april på kvällen hölls ett möte i Folkets Park, vid vilket kommunisterna framställde förslag om lokal generalstrejk. Detta godtogo dock ej mötesdeltagarna. Mötet avslutades vid 9-tiden eftermiddagen, varefter deltagarna lämnade platsen och begåvo sig ut i staden. Å olika platser förekommo sammanstötningar med polisen. Ett demonstrationståg begav

¹ Enligt ett vittne avlossades minst tre skarpa skott från demonstranterna, innan de arbetsvilliga sköto.

sig till tidningen Hallands lokaler, där demonstranterna — ledda av Sillén-kommunister — slog sönder en del fönsterrutor genom stenkastning. Den utkommenderade polisstyrkan gjorde vid detta tillfälle ett flertal chocker mot demonstranterna varvid desamma skingrades. Polisstyrkan var dock fåtalig, varför myndigheterna vid 12-tiden på natten begärde militärförstärkning, vilken bevakade det fridlysta området. Därefter förekommo icke några allvarligare demonstrationer eller andra oroligheter.

Den 2 maj bilades strejken. För deltagande i oroligheterna dömdes fyra demonstranter till frihetsstraff, varierande mellan 2—3 månaders straffarbete.

Ådalshändelserna m. m. 1931.

På hösten 1930 utbröt konflikt vid de s. k. Marmaverken. Denna för-
anledde vissa sympatistrejker, bl. a. vid Sandvikens fabriker i Ådalen.

Den 12 maj 1931 anlände dit 70 arbetsvilliga, vilka skulle insättas i stuveriarbete vid fabrikerna. De arbetsvilliga fördes i fabrikernas båtar till Lunde, där de inkvarterades i logementsbyggnad, tillhörande det stuveribolag som skulle ombesörja lastningen. Omedelbart efter att det blivit känt för de strejkande arbetarna i Ådalen att de arbetsvilliga anlönt, påbörjades en aktion mot dessa, vilken tydligen leddes av Sillénkommunister-na. I en artikel i Ny Dag för den 13 maj 1931 anfördes följande:

»... Slå igen Ådalen tills hela slöddret är borta... Demonstrationer på middag-
gen. Under natten och tidigt på morgonen har kommunisterna varit i livlig aktion med att sprida ett flygblad, som förfärdigats under nattens lopp. 2 000 exemplar har funnit vägen till arbetarna på olika platser och manar till demonstration klockan 12 i dag... Från Svanö, Frånö, Sprängsviken, Kramfors, Väija och Dynäs och även från längre bort liggande platser kommer arbetarna att mönstra upp för att demonstrera mot brytarpaketet... Strejkbrytarna skall bort från Ådalen. Det är parollen, kring vilken alla arbetare enas i dag. Och arbetarna har makt att genomföra den parollen.»¹

Enligt uppgift samlades onsdagen den 13 maj vid 12-tiden middagen några hundratal arbetare på idrottsplatsen i Kramfors. Vid mötet hölls ett kort anförande av Axel Nordström, en av kommunistledarna i Ådalen. Mötet avslutades med ett demonstrationståg, som efter att ha upptagit demonstranter från annat håll torde ha räknat 4—500 personer. Tåget fortsatte fram till fabriksområdet i Sandviken. Detta var omgärdat av ett grovt stål-trådsnät, fäst vid järnstolpar. Demonstranterna beredde sig tillträde till det inhägnade området genom att lyfta av en grind. Vid tågets ankomst hade de arbetsvilliga varit sysselsatta med att vid fabriksområdets kaj lasta pappersmassa i ångaren Milos. Så snart demonstranterna inkommit å området, hade på grund av den upphetsning som rådde bland dem, flertalet arbetsvilliga förts ombord på en transporthåt. Demonstranterna spridde sig

¹ Jfr Ådalskommissionens berättelse, sid. 21 o. 22.

nu, trotsande den närvarande polisstyrkans försök att hejda dem, över området, drogo sig ned mot kajen och började en häftig stenkastning mot de arbetsvilliga. Då transportbåten lagt ut, beredde de sig tillträde till Milos och funno ombord 6 arbetsvilliga, vilka blivit kvar. Dessa blevo grovt misshandlade. De upphissades med gajtrossen över däck där de — eller åtminstone någon av dem — fingo dingla en kortare stund. Ett par av de upphissade blevo liggande på däck antingen verkligt eller skenbart avsvimmade. Ytterligare misshandel mot de liggande avvärjdes på polismans uppmaning av Nordström, som ställde sig grensle över de misshandlade och på detta sätt sökte skydda dem från sparkar och slag. Demonstranterna ordnade sig nu åter till tåg och begåvo sig tillbaka till Kramfors. De två arbetsvilliga, som blivit liggande ombord å fartyget, lämnades kvar, men fyra andra tvingades att medfölja demonstrationståget till en öppen plats i Kramfors, där de uppställdes på en makadamhög och förhördes av Nordström om sina levnadsomständigheter och om anledningen till att de åtagit sig arbetet. Därefter tillätos de att söka läkare på grund av den undergångna misshandeln. Efter återkomsten till Kramfors ämnade demonstranterna marschera till Lunde, men denna plan kom ej till utförande. En polisstyrka i bilar beordrades till Lunde för att skydda de arbetsvilligas förläggning därstädes. Det inhägnade område, där denna var belägen, blev fridlyst. På grund av förutnämnda händelser begärde och erhöll länsstyrelsen av socialministern tillstånd att rekvirera militär för ordningens upprätthållande. Den 13 maj vid 11-tiden eftermiddagen anlände en militärstyrka från Sollefteå till Sprängsvikens station, där omkring 1 000 arbetare samlats. Vid detta tillfälle krossade demonstranterna rutorna till en bil, i vilken skulle transporteras militären tillhörigt gods. En kommunist höll ett anförande, vari han uppmanade till generalstrejk. Leven utbringades för Sovjetunionen och den revolutionära klasskampen. Flygblad med följande innehåll utdelades till militären av kommunisterna.

»Kamrater i vapenrocken. Kapitalisternas hungeroffensiv mot arbetarna skärpes alltmer. I den allmänna hungeroffensiven ingår även striderna vid Verstegeh-verken, (där arbetarna en längre tid fått kämpa mot försämrade levnadsvillkor. Arbetarna skola med alla medel slås tillbaka. Du, kamrat, skall i kapitalismens intresse tvingas att skjuta ned dina kämpande klasskamrater. Kamrat, solidariser dig med arbetarnas kamp. Vänd vapnen mot förtryckarna.»

Vid tidpunkten för militärens ankomst till Sprängsviken hade en del strejkande samlats utanför de arbetsvilligas förläggning i Lunde, vilken stod under bevakning av en fåtalig polisstyrka. De strejkande började kasta sten mot förläggningsbyggnaden, varvid flera fönsterrutor krossades. De arbetsvilliga transporterades då i båtar ut på redde. Polisstyrkan var alltför fåtalig för att kunna ingripa mot folkmassan. Den till Sprängsviken anlända militärstyrkan ingrep senare i Lunde, varvid rökgasbomber måste användas för att skingra mängden. Några personer skadades därvid. Vid 1-tiden på natten hade lugnet i någon mån återställts. På grund av dessa händelser

begärde länsstyrelsen polisförstärkning från Stockholm, Härnösand och Sundsvall.

Den 14 maj på eftermiddagen hölls ett stort protestmöte i Frånö Folkets Park, där omkring 3 000 personer närvaro. Protestmötet hade organiserats av Transportarbetareförbundets avd. 40 i Lunde. Mötet öppnades genom att tvenne arbetare, vilka något skadats genom rökgasbomberna, fingo visa sig å en estrad. Anförande hölls av Nordström, vilken bl. a. uppmanade mötesdeltagarna att nedlägga arbetet i hela Ådalen. Detta förslag bifölls av mötet och arbetsnedläggelsen skulle ske från och med samma kväll. Å mötet beslöts vidare om tillsättande av ett särskilt kamputskott, bestående av 11 personer. Dessa skulle leda striden. Omedelbart efter mötets slut ordnade sig en del av mötesdeltagarna i demonstrationståg till Lunde. Vid tågets ankomst dit uppstodo sammanstötningar mellan den därstädes förlagda militären och de demonstrerande, varvid fem personer dödades och ett flertal skadades. Beträffande det närmare händelseförloppet hänvisas till Ådalskommissionens berättelse. Dessa senare händelser gjorde, att länsstyrelsen begärde och erhöll ytterligare militärförstärkning, dels från Östersund och dels från Umeå. Länsstyrelsen utfärdade den 14 maj en offentlig kommuniké, vari bl. a. meddelades att lastningsarbete tills vidare icke fick bedrivas av de i Lunde kasernerade arbetsvilliga.

Jordfästningen av de vid sammanstötningen dödade dirigerades av uniformerade kommunister. För deltagande i upploppen straffades åtskilliga personer, strängast Nordström, som erhöll 2 år och 6 månaders straffarbete.

Beträffande kommunisternas roll vid dessa oroligheter har åtskillig diskussion ägt rum. Till belysande av kommunisternas egen syn på frågan må här intagas ett uttalande av Nordström i Ny Dag för den 27 juni 1934 (till bemötande av ett påstående att han av kommunistpartiets ledning utpekats såsom »ledare för upploppet»):

»Kommunistiska partiet och dess press har i verkligheten hela tiden med skärpa gått emot borgarnas påståenden att »upplopp» förelåg i Sandviken och Lunde. Därför har självklart aldrig någonsin kommunistiska partiets ledning eller press utpekats mig som ledare för ett »upplopp» vars existens partiet bestrider. Däremot har jag självklart aldrig förnekat att jag var ledare för det kommunistiska partidistriktet i Ådalen. Just därför förstår också varje arbetare att kapitalisternas domstol skulle finna en förevändning att döma mig. Jag är stolt över att kunna säga att mitt kommunistiska parti uppträdde riktigt och rakryggat i dessa allvarsdagar men jag har också i friskt minne hur ynkligt kilbomsledarna uppträdde i den situationen.»

Vidare må återges följande uttalande i en på kommunistpartiets förslag utgiven broschyr, »Arbetarmorden i Ådalen», av A. Vretling:

»Endast under ledning av Sveriges Kommunistiska Parti och den Röda fackliga oppositionen kan arbetarna föra kampen till seger... Genom att följa det kommunistiska partiets paroller kunde Ådalens arbetare segra i den första drabbningen... Bryt med de socialdemokratiska ledarnas och den fackliga byråkratins och deras

hjälpares arbetarfientliga politik. Slå vakt om det Kommunistiska partiet genom massanslutning till dess organisationer.»

Efter de händelser för vilka redogjorts uppmanade Kommunistiska Partiets Centralkommittés politiska byrå till generalstrejk i Ådalen. Till sina organisationer över hela landet riktade den uppmaning till anordnandet av proteststrejker och protestmöten. Dylika strejker och möten genomfördes å olika platser i landet, huvudsakligast under Sillénkommunistisk ledning. I Stockholm uppstodo vid en del möten och demonstrationer sammanstötningar mellan den utkommenderade polisstyrkan och de demonstrerande, varvid ett flertal personer skadades. 11 personer anhöllos, och av dessa dömdes 10 till frihetsstraff, varierande mellan 2—8 månaders straffarbete. Bland de dömda märkas flera personer som hade ledande ställningar inom Sillénpartiet.

Konflikten inom pappersmasseindustrin 1932.

Konflikten utbröt i februari 1932 med anledning av att arbetarna ej ville godtaga av arbetsgivarna företagna lönesänkningar. Den förliktes i augusti samma år, sedan i mars ett för arbetarna något förmånligare av pappersindustriarbetareförbundet tillstyrkt förlikningsförslag förkastats, främst på grund av RFO:s agitation. Stuveriarbetarna i Norrland gjorde delvis gemensam sak med de strejkande. De av konflikten beroende verken sökte delvis hålla arbetena i gång medelst anlitande av kontorspersonal och arbetsvilliga och detta föranledde åtskilliga oroligheter, av vilka särskilt må nämnas Byske, Klemensnäs, Luleå samt Sandarna.

1. *Byske* (23 maj). Ett av ledande kommunister i Norrbotten dirigerat demonstrationståg trängde sig förbi polisspärren och tog sig in på fabriksområdet, varefter ett strejkutskott förmådde med lastningsarbete sysselsätta arbetsvilliga att avlägsna sig.

2. *Klemensnäs* (5 juli). Mot av arbetsgivaren anlitade arbetsvilliga förekom en kraftig hets i kommunistpressen, demonstrationer m. m. Länsstyrelsen lät den 6 juni fridlysa visst inhägnat område omkring fabriken. Till detta beordrades polisbevakning. På kvällen den 5 juli utsatte en kommunistisk partiorganisation ett möte att äga rum å en plats omedelbart utanför det fridlysta området. Fabriken bevakades då av 27 poliser, varjämte landssekreteraren och landsfogden befunno sig på platsen. Innan kommunistmötet började hade landsfiskalen beordrat några av de arbetsvilliga att reparera staketet i närheten av mötesplatsen, då detta nedbrutits. De mötesdeltagare som hunnit samlas (några hundra personer) begåvo sig då till den plats, där nämnda arbetsvilliga arbetade med staketets lagning, och började kasta sten mot dem och mot polismän som uppehöll sig i närheten. Sedan de arbetsvilliga avlägsnat sig, hölls mötet i närvaro av över 1 000 personer. Anförande hölls av medarbetaren i Norrskensflamman A. F. Forsberg, vilken agiterade för kamp mot strejkbrytarna. Omedelbart efter mötet

uppmånade en annan medarbetare i samma tidning, M. F. Wall, mötesdeltagarna att tåga till den plats där de arbetsvilliga arbetade och söka få dem att nedlägga arbetet. Ett tåg formerades därefter, där Forsberg och Wall gingo i andra ledet. Demonstranterna begåvo sig till berörda plats och började ånyo kasta sten på de arbetsvilliga och polisen. Slutligen rev folkmassan ned staketet och gick till anfall mot polismännen, som måste draga sig tillbaka till ett par byggnader, dit även de arbetsvilliga begivit sig. Byggnaderna utsattes för stenkastning, varvid ett stort antal fönsterrutor krossades. Flera polismän erhöilo därvid smärre skador. Folkmassan drog sig därpå tillbaka till den förut använda mötesplatsen, där Forsberg ånyo höll ett tal, vari polisens uppträdande kritiserades.

Forsberg och Wall jämte flera andra personer åtalades. Domstolarna funno att upplopp förelegat samt att Forsberg och Wall varit anförare för upploppet och dömde dem att vardera hållas till straffarbete 2 år 6 månader. 3 andra deltagare i upploppet dömdes till straffarbete i 3 månader. Åt en av dessa beviljades sedan nåd. I kommunistpressen ha tid efter annan förekommit framställningar om beviljande av amnesti för Forsberg och Wall. Den sistnämnde har genomgått partiskola i Sovjet-Unionen i två år.

3. *Luleå* (7 juli). Oroligheter föranleddes även här genom användandet av arbetsvilliga. Efter ett protestmöte häremot i Folkets park den 7 juli sökte åtskilliga mötesdeltagare att tränga in på ett i anledning av konflikten fridlyst område, varvid polisen måste skingra mängden. Ett par personer skadades, ehuru ej svårt.

Nämnas må, att i Norrskensflamman för den 7 juli på första sidan förekom med fetstil följande upprop:

Bort med strejkbrytarsslöddret och dess beskyddare!

Stort demonstrationsmöte å Folkets Park i afton kl. 7. — Talare: Red. Hagberg m. fl.

Arbetare, män och kvinnor! Upp i massor till protest mot strejkbryteriet och polisens provokatoriska uppträdande.

Strejkkommittén.

I ett upprop den 11 juli i samma tidning anfördes bl. a.:

Arbetare i Luleå!

I hamnen ligger en lumplena, lastad med svartfötter, som kommit hit för att taga brödet ur munnen på transportarbetarna. Åtta man av slöddret var med på Milos i Lunde förra året. För deras skull har fem arbetare mördats!

På gatorna patrullerar ett starkt uppbåd kosacker med revolverar i hålet. Dessa revolverar är laddade med ammunition, avsedd för Luleå arbetare. De går endast och väntar på tillfälle till nya överfall, nya blodsutgjutelser.

Hur länge skall Luleå arbetare tillåta detta?

Skärp kampen mot strejkbryteriet! Kräv brytarpolisens avlägsnande!

4. *Sandarne* (9 juli). Vid sulfatfabriken i Sandarne hade från den 9 juli 1932 anställts arbetsvilliga för stuveriarbete. Fabriksområdet hade enligt

kungörelse av länsstyrelsen blivit fridlyst. På eftermiddagen nämnda dag anordnades ett demonstrationståg av Söderhamns stuveriarbetarefackförening från Stugsund till Lerviks Folkets hus, som ligger omkring 1 kilometer från fabriksområdet. I Folkets hus hölls ett möte med tal av bl. a. stationskarlen vid Statens järnvägar Set Persson. Då oroligheter befarades förstärktes polisstyrkan så att sammanlagt 41 poliser, därav 15 man från Stockholm och 7 man från Gävle, bevakade fabriksområdet. Befälet fördes av landsfogden. Landshövdingen var därjämte själv på platsen. Poliserna voro beväpnade med sabel, pistol och tårgasbomber. Omedelbart efter mötets slut begav sig en folkmassa på omkring 800 personer i spridd ordning till fabriksområdet och samlades på en öppen plats intill det fridlysta området, varifrån de arbetsvilliga kunde iakttaga dem. Folkmassan började därefter kasta sten på och grovt skymfa polismännen. Polisen gjorde då en chock mot folkmassan, varvid en person blev sabelhuggen. Detta irriterade ytterligare upp stämningen. Polisen kastade även två tårgasbomber mot folkmassan. En stor del av denna begav sig då från platsen, men en del stannade kvar och fortsatte stenkastningen. Ett avsevärt antal kvinnor deltog även i uppträdet, särskilt genom skrän och skymfande av polisen. Slutligen kommanderade landsfogden eld och 13 skott avlossades, varvid 3 personer sårades, en tämligen svårt i ena benet. Folkmassan skingrades då. Av stenkastningen skadades fem poliser, dock ingen allvarligt.

För uppträdet åtalades åtta personer, däribland stationskarlen Persson, den sistnämnde såväl för anstiftan som för deltagande. En arbetare Zetterström åtalades för anförande av upploppet. Vid underrätten dömdes Zetterström att hållas till straffarbete 2 år 6 månader samt de övriga 7 tilltalade till straffarbete i 6 eller 7 månader, varjämte Persson avsattes. Hovrätten nedsatte straffen för Zetterström till straffarbete i 6 månader och för de övriga till straffarbete i 3 eller 4 månader, varjämte Perssons avsättning fastställdes. Högsta domstolen gjorde ej ändring häri. Zetterström erhöll sedermera nåd. — Från Svenska järnvägsmannaförbundets avdelning nr 90 m. fl. arbetarorganisationer i Söderhamn inkommo sedermera framställningar till regeringen, att Persson måtte återfå sin tjänst, men dessa framställningar föranledde ej någon åtgärd. Nämnas må, att Persson vid 1934 års landstingsmannaval blivit invald i landstinget på kommunisternas lista.

Sjömanskonflikten 1933.

I denna konflikt insatte kommunisterna en kraftig aktion. De lyckades också i början av mars hindra att ett medlingsförslag blev antaget. Strax därpå ägde tämligen svårartade uppträden rum i Göteborg riktade mot fartyg, som inmönstrat besättning av arbetsvilliga. Det första uppträdet skedde den 21 mars på kajen vid ångaren Gvalias tilläggsplats. En polisman kullkastades och endast det kraftiga uppträdandet av en utkommenderad polisstyrka hindrade äntring av fartyget. Dagen därpå gjordes ett mera fram-

gångsrikt försök mot ångaren Kjell, som skulle inmönstra besättningsfolk i stället för strejkande. Då ett hundratal strejkande och »sympatisörer» bevakade kajen, lossade ångarens befälhavare själv förtöjningarna, och Kjell gick ut och mottog den nya besättningen ute på redan. Emellertid märkte befälhavaren, att en mängd roddbåtar och jollar kretsade runt fartyget, varför han gick i land för att ringa på polis. Under tiden lyckades en man från en av småbåtarna taga sig ombord och kasta ned en lejdare, med vars hjälp 15 personer snart hade tagit sig upp på fartyget. Här sökte man övertala de arbetsvilliga att lämna fartyget. Några av dem gjorde så, men fem som vägrade blevo bortförda av de strejkande. Polisen anlände några minuter senare men enleveringen hade då redan skett och förövarna voro ur sikte. Då fångarna hade förts i land, möttes de av en skara blockadfunktionärer som togo hand om dem. De förhördes om namn och adress och fördes sedan i bilar, bland vilka var en vagn, tillhörig sjöfolksförbundet, till Västgötabanans gamla stationshus, där de strejkande hade sitt huvudkvarter. Där underkastades fångarna nya förhör och man jämförde deras uppgifter med förbundets liggare, tydligen i avsikt att få utrönt, om de arbetsvilliga varit strejkbrytare förut. Från högkvarteret fördes de sedan i bil till en plats ungefär två mil från staden. Där fördes de i en skogs-dunge ur bilarna, misshandlades och släpptes. Ett par av gärningsmännen blevo sedermera ådömda fängelsestraff. Redan den 30 mars träffades uppgörelse i konflikten. Försök till liknande aktioner förekommo även i andra hamnar. Att aktionerna voro planlagda visar ett cirkulär från »Sjötransportarbetarnas R. F. O. Riksledningen». I detta cirkulär, som dagtecknats den 20 mars heter det:

Kamrater. På den konferens, som i går avhölls med representanter från olika hamnar, beslöts, att sända följande anvisningar till kamraterna på platserna.

Kampen mot strejkbryteriet: En mängd fartyg har lyckats erhålla strejkbrytarbesättningar och gå ut. Detta är en stor svaghet. Vi måste skärpa kampen. Det är otillräckligt med fåtaliga strejkposter. Vi måste organisera massstrejkvakter och massdemonstrationer i hamnarna mot strejkbryteriet. Vi bör också organisera i varje hamn en eller flera chock-brigader, som har till uppgift att taga iland brytarna från fartygen. Vi bör också organisera grupper, försedda med mönja och penslar, som målar paroller i hamnen (inte bara på staket och skjul, utan även på stenläggningen och kajerna). I demonstrationer och mass-strejkvakter bör vi draga in också andra arbetargrupper.

I en av Sjötransportarbetarnas R. F. O. utgiven broschyr »Sjömansstreckens lärdomar. R. F. O. i kamp» anföres om uppträderna:

»I Göteborg demonstrerade sjömännen mot 'Hedda' och 'Gvalia' för att jaga bort strejkbrytarna. Polisen ingrep, men de strejkande sjömännen nära nog — trots ordningsmaktens dragna sablar — vräkte dem i sjön vid sitt angrepp på det sistnämnda fartyget. 2 000 arbetare samlades i närheten av hamnområdet där strejkbrytarfartyget låg. Hela polisstyrkan kommenderades till platsen. Ridande kosacker gjorde vilda attacker mot sjömännen och andra arbetare och polisens batongslag haglade över de för en dräglig existens kämpande sjömännen. Kamp-

viljan förblev obruten. Trots att borgarna koncentrerat hela ordningsmakten i hamnen, foro de strejkande sjömännen ut till strejkbrytarfartyget 'Kjell' och förde iland brytarna därifrån. I Malmö demonstrerade sjömännen mot strejkbrytarfartyget 'Ursus', drev undan polisen och skar av telefontrådarna då polisen ringde efter förstärkning. I Landskrona och Halmstad genomfördes liknande aktioner, och i Stockholm (Skeppsholmen) demonstrerade flottisterna mot utskeppning av strejkbrytare från flottans område. I städerna organiserade det kommunistiska partiet möten och demonstrationer mot strejkbryteriet, kallande övriga arbetargrupper till stöd åt sjömännen. Sjöfolkförbundets ledning förklarade i tidningarna att de 'med förfäran hade erfarit de timade händelserna och att de inte alls gillade sjömännens sätt att bekämpa strejkbrytarna'. De togo fullständigt avstånd från det inträffade och sällade sig till borgarpressen som vrålade av raseri och uppmanade riksdag och regering att med alla medel 'stoppa de strejkandes terror'.»

Strebelkonflikten 1934.

Vid de s. k. Strebelverken i Västervik uppstod i mars 1934 en strejk i anledning av lönetvist. Arbetsdomstolen förklarade i maj strejken olaglig samt ålade arbetarna att återupptaga arbetet. Arbetarna, av vilka större delen voro organiserade i den syndikalistiska lokala samorganisationen, återgingo emellertid icke till arbetet, enligt uppgift därför att arbetsgivarna skulle ha vägrat att återtaga mer än ett 30-tal av den till 127 uppgående arbetsstyrkan. Saken instämdes då åter till arbetsdomstolen, som ålade arbetarna och deras organisation höga skadestånd. Därefter ha verken sökt upprätthålla driften genom arbetslösa från andra orter, som hänvisats dit. Häremot har förekommit en kraftig hets även från kommunisthåll. Smärre oroligheter ha förekommit i samband med demonstrationer. Stenkastning har skett mot de nya arbetarna och försök gjorts att tvinga dem att lämna arbetet. Statspolis har varit beordrad till platsen.

I. Riksdagsmannavalen 1928 och 1932.

V a l k r e t s	1928 års val			1 9 3 2 å r s v a l								
	Kommunisterna			Kilbomskommunisterna			Sällenkommunisterna			Nationalsocialisterna		
	Röster	An-tal val-da	Pro-cent. andel av väl-jarna	Röster	An-tal val-da	Pro-cent. andel av väl-jarna	Röster	An-tal val-da	Pro-cent. andel av väl-jarna	Röster	An-tal val-da	Pro-cent. andel av väl-jarna
Stockholms stad.....	27 152	2	12-2	29 779	2	11-8	5 056		2-0	1 940		0-8
Stockholms län.....	9 668	1	9-5	11 126	1	10-1	1 351		1-2	572		0-5
Uppsala län.....	2 923		5-3	6 031		11-3	86		0-1	—		—
Södermanlands län.....	2 026		2-7	4 442		5-7	165		0-2	—		—
Östergötlands län.....	6 677		5-5	4 594		3-5	1 962		1-5	—		—
Jönköpings län.....	2 735		2-9	1 908		2-0	1 588		1-6	—		—
Kronobergs län.....	3 084		5-0	1 232		2-0	2 028		3-3	—		—
Kalmar län.....	4 328		5-3	544		0-6	3 392		3-8	—		—
Gotlands län.....	—		—	—		—	—		—	—		—
Blekinge län.....	1 665		3-2	1 513		2-9	1 583		3-0	—		—
Kristianstads län.....	1 034		1-2	172		0-2	1 594		1-7	—		—
Fyrstadskretsen.....	1 976		2-1	1 848		1-7	1 236		1-1	574		0-5
Malmöhus län.....	503		0-4	1 485		1-2	368		0-2	368		0-3
Hallands län.....	2 401		3-9	696		1-2	1 601		2-5	—		—
Göteborgs stad.....	8 877		9-0	2 623		2-4	9 425		8-8	6 071		5-7
Göteborgs och Bohus län.....	2 742		3-7	1 495		1-9	1 865		2-4	913		1-2
Älvsborgs läns norra.....	1 623		2-4	1 276		1-9	535		0-8	504		0-7
Älvsborgs läns södra.....	1 465		2-6	1 607		2-8	492		0-9	244		0-4
Skaraborgs län.....	2 120		2-2	2 213		2-2	986		1-0	—		—
Värmlands län.....	11 815	1	10-8	11 441	1	10-6	2 953		2-7	3 088		2-9
Örebro län.....	4 698		5-6	7 006		8-0	690		0-8	707		0-8
Västmanlands län.....	4 389		7-0	4 297		6-7	1 486		2-3	—		—
Kopparbergs län.....	9 172	1	9-8	13 025	1	14-1	1 025		1-1	189		0-2
Gävleborgs län.....	13 044	1	14-0	13 712	1	13-4	6 971		6-8	—		—
Västernorrlands län.....	9 848	1	10-1	6 925		6-6	7 028		6-7	—		—
Jämtlands län.....	2 396		5-0	281		0-6	1 221		2-5	—		—
Västerbottens län.....	686		1-0	559		0-8	1 718		2-4	—		—
Norrbottnens län.....	12 520	1	21-7	734		1-2	15 840	2	25-4	—		—
	151 567	8	6-4	132 564	6	5-3	74 245	2	3-0	15 170	0	0-6

II. Landstingsmannavalen 1930 och 1934.¹

V a l k r e t s	1930 års val						1934 års val ²								
	Kilbomskommun- isterna			Sillénkommun- isterna			Socialistiska partiet (Kilbomspartiet)			Kommunisterna (Sillénpartiet)			Nationalsocia- listerna		
	Röster	An- tal väl- da jarna	Pro- cent. andel av väl- da jarna	Röster	An- tal väl- da jarna	Pro- cent. andel av väl- da jarna	Röster	An- tal väl- da jarna	Pro- cent. andel av väl- da jarna	Röster	An- tal väl- da jarna	Pro- cent. andel av väl- da jarna	Röster	An- tal väl- da jarna	Pro- cent. andel av väl- da jarna
Stockholms län.....	4 577		6.1	493		0.7	7 647	1	8.5	1 771		952		1.1	
Uppsala län.....	2 037		5.4	—		—	3 668	1	8.3	258		—		—	
Södermanlands län.....	1 285		2.3	—		—	2 904		4.2	384		1		—	
Östergötlands län.....	708		1.0	405		0.6	963		1.2	1 278		3		—	
Jönköpings län.....	700		1.0	443		0.6	1 407		1.7	1 549		252		0.3	
Kronobergs län.....	204		0.5	662		1.4	687		1.3	1 533		5		—	
Kalmar norra.....	239		1.0	314		1.3	146		0.5	720		75		0.3	
Kalmar södra.....	—		—	815		2.0	94		0.2	1 499		630		1.3	
Gotlands län.....	—		—	—		—	154		0.8	49		499		2.5	
Blekinge län.....	—		—	29		0.1	694		1.6	910		385		0.9	
Kristianstads län.....	—		—	370		0.5	125		0.2	1 020		913		1.2	
Malmöhus län.....	—		—	27		—	610		0.5	354		1 104		0.9	
Hallands län.....	513		1.1	549		1.1	657		1.2	1 407		5		—	
Göteborgs och Bohus län.....	749		1.3	322		0.6	875		1.4	1 686		932		1.5	
Älvsborgs län.....	892		0.9	156		0.2	2 138		2.0	1 214		454		0.4	
Skaraborgs län.....	638		0.9	210		0.3	1 384		1.7	721		701		0.8	
Värmlands län.....	4 722	1	6.0	1 040		1.3	7 440	3	7.9	3 082		1 046		1.1	
Örebro län.....	1 945		3.2	109		0.2	4 220	1	5.7	754		296		0.4	
Västmanlands län.....	1 623		3.5	617		1.3	2 163		4.0	1 222		—		—	
Kopparbergs län.....	4 673		7.2	—		—	8 193	2	10.5	992		103		0.1	
Gävleborgs län.....	4 668	2	7.8	1 464		2.4	7 062	3	10.3	3 921	1	4		—	
Västernorrlands län.....	3 444		4.5	1 957		2.5	3 956	1	4.5	3 955		170		0.2	
Jämtlands län.....	75		0.2	261		0.8	405		1.0	758		—		—	
Västerbottens län.....	—		—	156		0.4	245		0.4	943		1		—	
Norrbottnens län.....	915		2.1	7 011	6	16.2	325		0.6	10 203	8	181		0.8	
	35 011	3	2.4	17 410	6	1.2	58 162	12	3.5	42 183	9	8 712	0	0.5	

¹ Hela antalet platser i landstingen var 1930 1 132 och 1934 1 140.² Preliminära siffror.

Översikt över av krigsdomstolar eller i disciplinär ordning åren 1930—1934 avgjorda mål, som anses ha haft samband med den disciplinupplösande propagandan, m. m.

Från vederbörande militärmyndigheter ha genom kommitténs militära sakkunnige införskaffats uppgifter angående under åren 1930—1934 av krigsdomstolar och militära befälhavare handlagda »rättsfall, som ha sammanhang med antimilitär eller statsfientlig verksamhet». Inom marinstaben har gjorts en sammanställning härav, upptagande 94 nummerade fall. Av dessa ha i 17 fall frikännande ägt rum, mål avskrivits eller ingen åtgärd vidtagits, därför att bevisning saknats eller handlingen ej ansetts enligt gällande rätt straffbelagd. I 65 fall har straff ålagts eller tillrättavisning meddelats en eller flera felande. Dessa 65 fall avse misshandel, förolämpning eller hot mot överordnad, vägran att lyda order, matstrejk, utdelande eller innehav av disciplinupplösande skrifter, deltagande i förbjudna möten m. m. Därav komma på armén 33 fall (1930 6, 1931 5, 1932 6, 1933 8 och 1934 8) samt på marinen 32 fall (1930 1, 1931 2, 1932 1, 1933 14 och 1934 14). Endast i 7 av dessa fall har utdömts strängare påföljd än arrest, därav 3 för misshandel av överordnad (1—2 mån. fängelse), 1 för vägran att åtlyda förmans befallning, 1 för rymning samt 2 för spridning och innehav av disciplinupplösande skrifter (de 4 sistnämnda 1 mån. fängelse). Härvid har ej medräknats den värnpliktige som för deltagande i matstrejken i Karlskrona 1933 dömdes till 1 mån. fängelse.

Ett par av dessa fall röra ett flertal felande. Härvid märkes främst matstrejken i Karlskrona sommaren 1933. För denna erhöles 47 stammatroser 3—10 dagars vaktarrest enligt 130 § SfK och 47 värnpliktiga 6—15 dagars kasernförbud enligt 210 § SfK. Dessutom dömdes en värnpliktig till 1 månads fängelse för det han i samband med strejken underlätit att lyda order och en annan värnpliktig till 8 dagars vaktarrest för det han försökt tvinga en kamrat att delta i matstrejken. — Vidare upptages ett fall från västra arméfördelningen i augusti 1932, då 12 värnpliktiga överenskommo att utbliva från aftoninspektionen, när de ej erhållit permission. De dömdes enligt 52 § SfK, 7 till 2 dagars och 5 till 1 dags vaktarrest. — Ytterligare må nämnas ett fall från övre Norrlands trupper i oktober 1931, då en furir vid en danstillställning blev antastad av ett antal värnpliktiga med hånande

yttranden m. m. samt slagen sanslös. De värnpliktiga kunde mot sitt nekande ej dömas för våldet, men erkände i övrigt och erhöilo enligt 96 § SfK 8 dagars vaktarrest. — I de återstående av ifrågavarande 65 fall ha felande varit tillhopa 57 värnpliktiga och 13 stamanställda.

I sammanställningen uppgives, att från ett regemente på 4 år inrapporterats 10 fall av misshandel, förolämpning och hot mot överordnad, vilka av regementsbefälet ansetts kunna hänföras till resultat av den antimilitära eller statsfientliga propagandan. Av dessa fall hade endast ett resulterat i fängelsestraff.

Under flera nummer i sammanställningen upplyses vidare — något som jämväl framgår av de till kommittén inkomna yttrandena från militärmyndigheterna — att dessutom ett stort antal fall av disciplinupplösande verksamhet, såsom skriftspridning, deltagande i förbjudna möten o. dyl. förekommit, utan att dock gärningsmännen kunnat spåras. Sålunda anmärkes t. ex. beträffande sjömanskårens kaserner i Karlskrona, att dylika skrifter anträffats följande antal gånger: 1930 2, 1931 0, 1932 7, 1933 3 och 1934 21.

I nedanstående uppställning ha, i syfte närmast att visa hur brott av förevarande art beivras, sammanförts en del av nämnda 65 fall, som mera uppenbart synes kunna hänföras till den *politiska disciplinupplösande propagandan*. Misshandel, förolämpning och hot mot överordnad ha därvid liksom matstrejker lämnats åsido. De i uppställningen upptagna lagrummen i SfK röra följande ämnen: 71 § upphetsande till ovilja mot krigstjänsten m. m., 79 § underlåtenhet att efterkomma överordnades i särskilt fall meddelade bestämmelser, 96 § bristande i anständigt uppförande, 130 § försummelse eller oförstånd i fullgörande av tjänsteplikter samt 210 § mindre förseelser mot militär tukt och ordning.

År och vapenslag m. m.	Brottets eller förseelsens art	Den felandes tjänsteställning	Tillämpad paragraf i SfK	Påföljd
<i>Armén.</i>				
V:a arméfördeln.				
1931.....	Utdelande av komm. flygblad	Värnpl.	130	8 d. vaktarrest
1933.....	Vägran att ställa upp till övning	» (2)	130	10 d. »
1934.....	Utläggande av komm. flygblad i kompanilokaler	» (2)	130	2 d. »
Ö:a arméfördeln.				
1930.....	Tillägnande av avskrifter av vissa generalstabshandlingar	» (skrivbitr.)	130	10 d. »

År och vapenslag m. m.	Brottets eller förseelsens art	Den felandes tjänsteställning	Tilllämpad paragraf i SfK	Påföljd
N:a arméfördeln.				
1932.....	Underlåtenhet att inlämna komm. flygblad till befäl ¹	Värnpl.	130	4 d. vaktarrest
1934.....	Spridande av »Manscapsbladet»; innehav av en större saml. komm. litteratur m. m.	»	71	1 mån. fängelse ²
Övre Norrlands trupper				
1933.....	Försök att vid korum förmå övriga värnpl. att ej deltaga i sjungandet av »Du gamla, du fria»	»	96	10 d. vaktarrest
»	Upphetsande yttranden under marsch ³	Vicekorpral	71	15 d. »
1934.....	Försäljning av »Norrskensflaman»	Värnpl.	130	5 d. » ⁴
Marinen.				
Stockholms örlogsstation				
1933.....	Innehav av »Blåkragen»	Värnpl.	130	8 d. »
»	» » »Stormklockan»	Stameldare(2)	210	12 d. kasernförbud
»	Nedläggning vid värnpl. begravn. av krans med inskript. »Från revolutionära sjömän»	Värnpl.	210	8 d. »
1933.....	Innehav av »Torpeden»	» (2)	130	6 d. vaktarrest
1934.....	Innehav av insamlingslista till »Torpeden», undertecknad »Skeppsholmens revolutionära flottister»	»	130	8 d. »
»	Innehav av »Torpeden»	»	130	4 d. »
»	Deltagande i förbudet komm. möte ⁵	Stammatros	79	6 d. »
»	Uppsättande på Skeppsholmen av plakat med inskrift »Frihet åt Thälmann» m. m.	Värnpl.	130	12 d. » ⁶
Karlskrona örlogsstation				
1933.....	Författande av en mot officerare riktad art. i »Blåkragen»	Stammatros (2)	130	15 d. »
»	Deltagande i civil dräkt i komm. demonstrationståg m. m.	Stammatros	79	10 d. »

¹ Den tilltalade hade utdelat komm. flygblad men ansågs ej kunna dömas härför, då flygbladen ej voro förbjudna »å kompaniförteckningarna».

² Krigshovrätten; utslaget överklagat hos Kungl. Maj:t.

³ »Dom har det bra, som rider där framför, men om det skulle bli krig, så vet jag nog, vart jag skall rikta geväret.» — »Hur skulle det gå, om vi alla vägrade?»

⁴ Krigsrätten frikände, men krigshovrätten fällde.

⁵ Den tilltalade erkände sig vara komm. och begärde på den grund omedelbart avsked.

⁶ De militära ledamöterna i krigsrätten dömde till 1 mån. fängelse för brott mot givna föreskrifter och 15 d. vaktarrest för bristande anständigt uppförande.

År och vapenslag m. m.	Brottets eller förseelsens art	Den felandes tjänsteställning	Tilllämpad paragraf i SFK	Påföljd
1934.....	Innehav av komm. litteratur	Stammattros	79	10 d. skärpt arrest
»	» » » flygblad	Värnpl.	79	10 d. vaktarrest
»	Tal i berusat tillstånd å ett kafé för komm. (»röd front»-rop m. m.)	Stammattros	96	6 d. »
»	Deltagande i komm. möte	Värnpl. (3)	79	10 d. » (1) 4 d. » (2)
»	Deltagande i komm. möte samt vägran att lämna detsamma	Stamanställd	130 m. fl.	10 d. skärpt arrest
»	Innehav av ett flertal komm. skrifter jämte stöld av varvsnyckel ¹	Värnpl.	79	15 d. vaktarrest
»	Innehav av komm. flygblad	»	79	10 d. »
Karlskrona kustart.-reg.				
1931.....	Deltagande i förbjudet möte (förnekade vetskap om förbudet)	»	210	Varning
Göteborgs örlogsdepå				
1933.....	Utbringande i berusat tillstånd på gata i Göteborg av leve för komm.	Värnpl.	96	6 d. vaktarrest
Örlogsfartyg				
1930.....	Deltagande i förbjudet möte ²	Stamanställd o. värnpl.	79	6 d. »
1933.....	Upphetsande inskriptioner ³	Stammattros	96, 130 m. fl.	15 d. »
1934.....	Innehav av »Kuriren»	Värnpl.	79	4 d. »

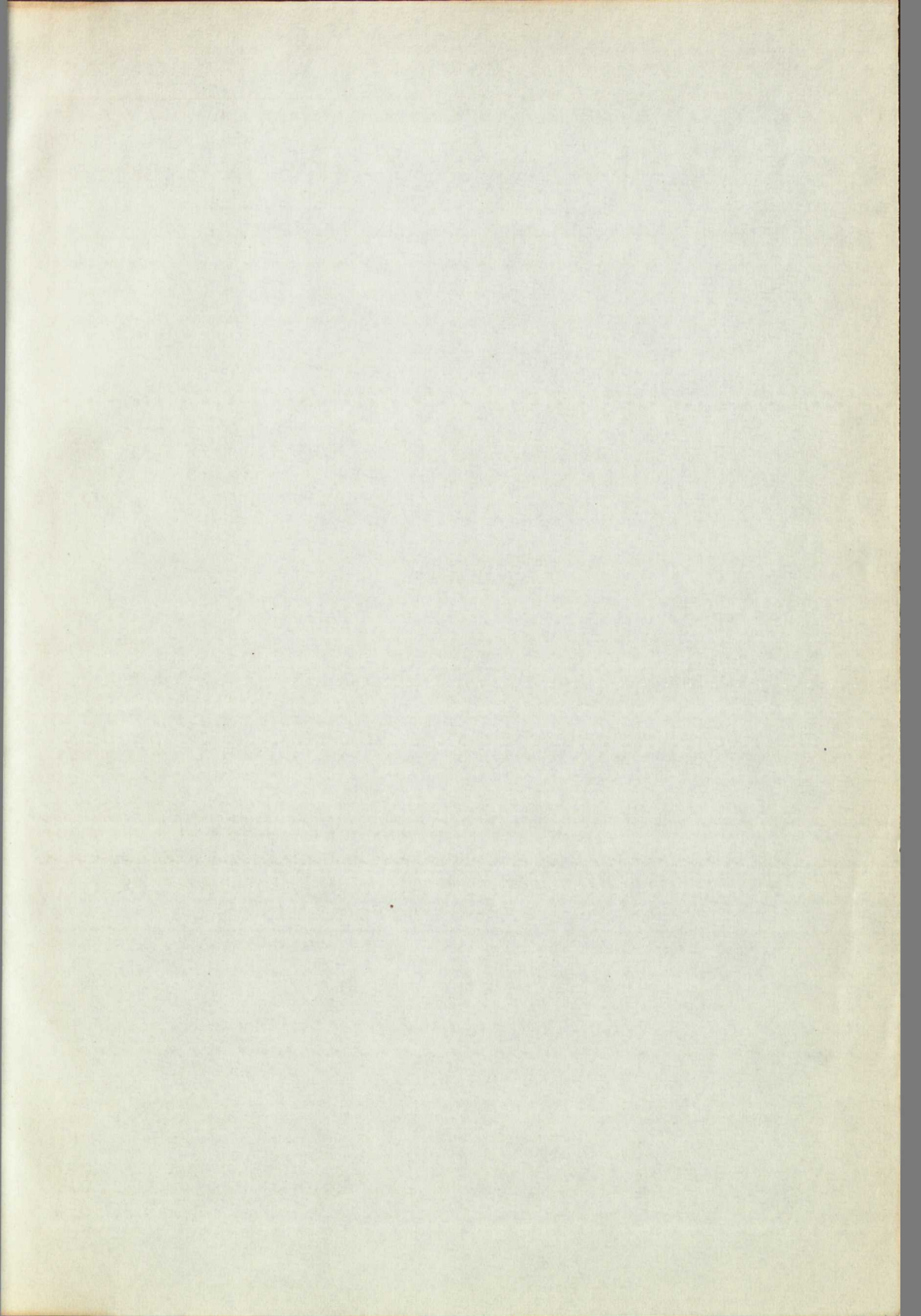
Till jämförelse må nämnas, att enligt senast tillgängliga *rättsstatistik*, för år 1931, sakfälldes i första instans följande antal personer för brott eller förseelser emot SfK, nämligen enligt 71—74 §§ 1, enligt 76—79 §§ 72, enligt 95—96 §§ 109 samt enligt 130 och 132 §§ 177.

¹ Den tilltalade erkände, att han såsom ordonnans hos en officer vid varvet tillgripit nyckeln men påstod sig icke ha använt den. Strax förut hade emellertid en röd flagga hissats på ett örlogsfartyg inom varvet och ett flertal komm. flygblad hittats där. Anledning ansågs föreligga att antaga, att den tilltalade använt nyckeln för att utföra detta tilltag.

² De tilltalade besökte mötet med civila ytterplagg över uniformen.

³ Den tilltalade inristade på olika ställen på fartyget inskriptioner såsom »Ned med alla officerare», »Fram för kommunismen». Han fälldes jämväl för rymning och persedelförskingring.

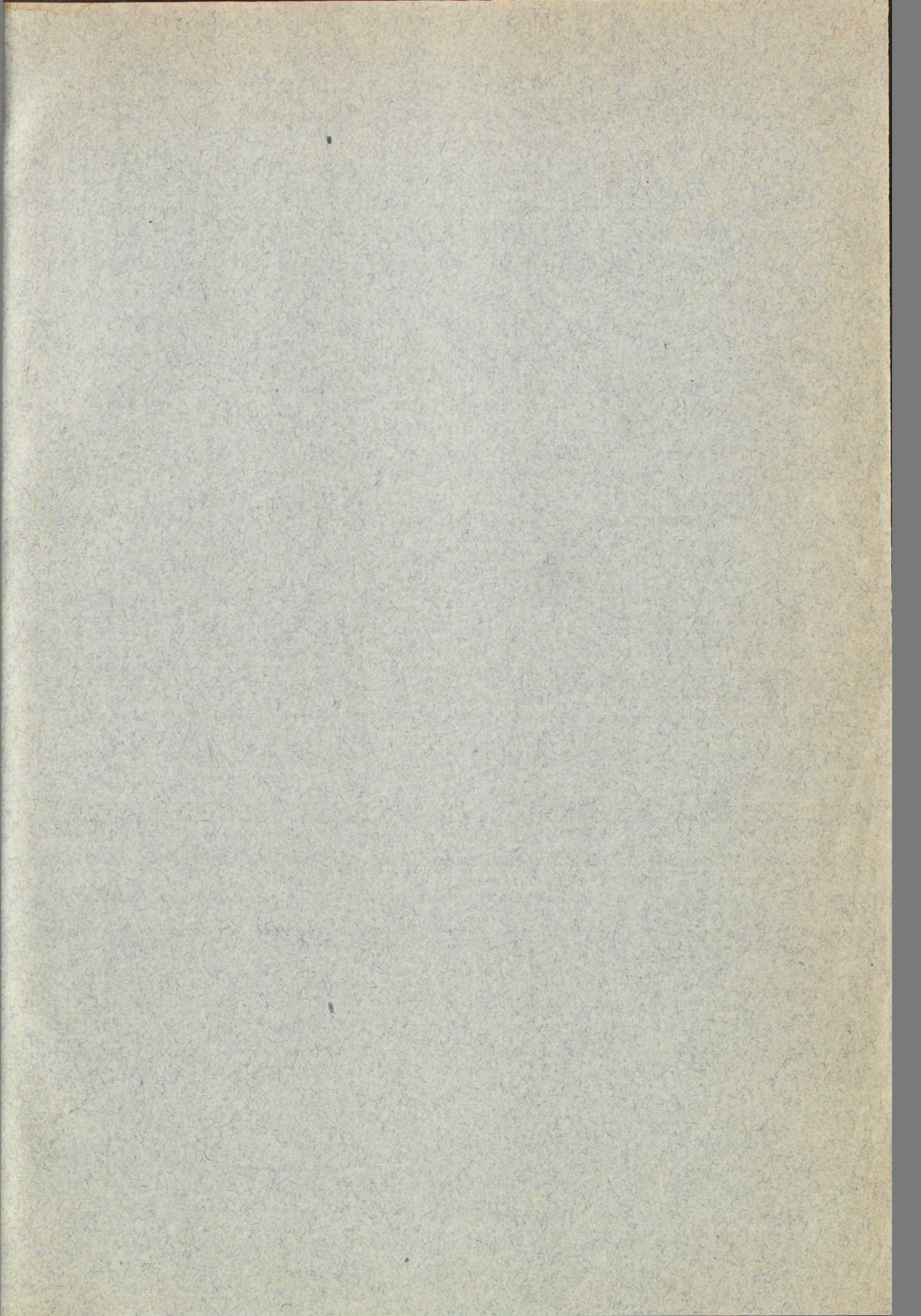

... für
... er
... 72

...
...
...
...
...
...

Statens offentliga utredningar 1935

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

Betänkande med förslag ang. åtgärder mot statsfientlig verksamhet. [8]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Förslag till ändrade bestämmelser rörande allmänna handlingars offentlighet. [5]

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

Politi.

Socialpolitik.

Betänkande med förslag rörande lån och årliga bidrag av statsmedel för främjande av bostadsförsörjning för mindre bemedlade barnrika familjer jämte därtill hörande utredningar. [2]

Kortfattad framställning av organisationssakkunnigas betänkande med utredning och förslag rörande den samhälleliga hjälpverksamhetens organisation m. m. [3]

Arbetslöshetsutredningens betänkande. 2. Åtgärder mot arbetslöshet. [6]

Hälso- och sjukvård.

Allmänt näringsväsen.

Fast egendom. Jordbruk med binärningar.

Betänkande med förslag ang. åtgärder för spannmålsodlingens stödjande. [1]

Promemoria ang. tillsynen över fastighetsregistreringen och fastighetsbildningen. [4]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Industri.

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

Teknisk-ekonomiska utredningar rörande vägväsendet. Del 2. Broar. [7]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

Försvarsväsen.

Utrikes ärenden. Internationell rätt.